
01153856011538560115

חלק ראשון

מן

ספר המדות

לאריסטוטלים

הכולל חמשה ספרים מעשרה ספריו

אשר אזן וחקר ללמוד לאדם דעת מוסר השכל איך ינהל את נפשו על פי מדותיה על ארבעת רבעי ההנהגה המדינית · שהם עצמו וביתו מדינה וממלכה · עד יבוא אל מנוחת ההצלחה ואל נחלת האושר בזה ובבא :

ויותר מהמה הוא נר מאיר למאור קן והכל טוב במקראי קודש ודברי חז"ל כאשר יעידו שלימים וכן רבים משלומי אמוני ישראל ה"ה הרמב"ם בשמנה פרקיו אשר **מספר המדות** לקחתם · ורבינו סעדיה גאון בפירושו עליו · וכן רס"ד ור"י ברש"ס · ור"י בעל עקדה · ור"מ אלמשנוני וזולתם מהשלימים יעידו שמיום גלות ישראל מעל אדמתו לא הועתק ספר נחמד כמוהו בישראל · והנה זה כמו אלפים שנה שהיה בכ"י ולא נמלא ממנו אפי' אחד במדינה ודברו יקר בימים האלה עד במאתים ר"ט :

וכן רבים מהם חכמי ישראל אשר לאמו לשתות מי מדע משוקת מימיו · על כן באו בברית ובהסכמה להדפיסו · וגם העירו את לב נדיבי העם לבוא על החתום ועל הגלוי לקחת כל מאמר מעשרה מאמריו :

מפורש ושום שכל על יד ר' איצק סטנאב ·

לעמבערג.

בדפוס ה"ה מו"ה **אורי זאב וואלף סאלאט** נ"י

Sefer Hamidos.

Lemberg Druck nnd Verlag des U. W. Salat. 1867

הסכמת

אדמו"ר הנשר הגדול מאור הגולה רבן של ישראל מרנא ורבנא מו"ה **יוסף שאול הלוי נאטינזאהן** נ"י אבדק"ק **לבוב** והגליל :

כן בקש מעמדי הרב החריף זך השכל נקי הרעיון וכו' מ' **אורי וואלף סאלאט** נ"י להיות כי בדעתו להדפיס את **ספר המדות לאריסטוטלים** אשר רבים משלומי אחינו ישראל רבינו סעדיא גאון והרמב"ם ויתר גדולי חכמי ישראל זכרם לברכה לקטו הקדמות מספר הלז וכפי הנראה מבעל עקידה באיזה מקומות שכתב שחיבר ביאור על ספר הלז ועל כן אמר עם הספר להעלותו על מזבח הדפוס וכבר נדפס ובא בשנת תק"ן ועלה ונתעלה בהסכמת ע"י גאוני עולם דו"ז הגאון הנשר הגדול מוהר"ע ז"ל אבדק"ק ברלין וזקיני הגאון מו"ה **מרדכי זאב** ז"ל אבדק"ק לבוב והגאון בעל פרי מגדים ז"ל ועוד שאר גאונים ז"ל ע"כ גם אני הנני מסכים כעת להדפיסו שנית ומבקש מאחב"י מבלי ישיגו גבולו להדפיסו במשך עשרה שנים מהיום דלמט' :

דברי סנה עס"ת יוס ג' תזריע תרכ"ז:

הצעיר **יוסף שאול הלוי נאטהאנזאהן** האבדק"ק **לבוב** והגליל

בכסיון סרב הגאון מו"ה **צבי הירש** אבדק"ק **ברלין** והמדינה . והסכמת יתר הגאונים :

אחינו בית ישראל ידוע הוא ומפורסם דברי חז"ל שיראת ה' היא עקרת האמונה והדת · כי אם ירבה איש להתחכם בתורת ה' כמשה רבינו ע"ה ויראה אין בו · אין כל חכמתו שווה כלום כמדרשם ז"ל ע"פ והיה אמונת עתך וגו' · יראת ה' היא אוצרו · אי איכא יראה אין וכו' · ומבואר אמרם ז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו' · ונאמר ראשית חכמה יראת ה' · לכן היראה היא קודמת בזמן ובסבה אל לימוד התורה והחכמה · ומהמבואר עוד שהיראה פי שנים לה בגדר · א' תלויה בדבר והיא יראה בישא כמבואר בזהר בכמה מקומות כי בהבטל הדבר בטלה היראה · ב' מהורה שאינו תלויה בדבר ככתוב יראת ה' טהורה עומדת לעד · לכן יתכן שיהיה אדם ירא שמים ויהיה חוטא בלי דעת . כמו שאינו יודע להזהר מפתויי' היצה"ר המסית אותו לירוא את ה' מפני איזה דבר ולא ידע ואשם על כן ראוי ונכון שכל ירא שמים יעיין בספרי מוסר השכל למען ילמד ליראה את ה' באמת. והן זה **ספר המדות** שחבר החכם **אריסט"ו** וכו דבר ידבר בו מענין תיקון המדות בצדק ובהשכל הכלולים בגדר היראה · וזה איננו כשאר ספריו אשר שתו בשמים פיהם אבל זה הוא כלו זרע אמת מוסר השכל · אף כי הוא נר מאיר למצוא תעלומות חכמה בכתובים ודברי חז"ל כאשר תחזינה עינינו מישרים ברוב הנראה לעינים המובא ממנו בספר העקדה ושאר ספרים שהוא כלו מוסר השכל ויראת ה' אין נפתל ועיקש · יורה דעה איזו דרך ישרה לפני איש להתנהג על פי מדותיו ויהיה ירא שמים באמת · והנה זה יותר מאלפים שנה אשר חובר ועודנו בכ"י ודברו יקר כי איננו בנמצא אפילו אחד במדינה · והנה כעת התעורר החכם השלם המדקדק הרבני מוה' **יצחק הלוי** להדפיסו ופירושו עולה · בכן אמרנו לפעלה טבא איישר חילך לאוריתא · כי כל האי סמיכו לנא למען ילמדו בית ישראל ליראה את ה' באמת ובתמים · ומדאגה מדבר ההיזק והשגת גבול באנו לאשר ולקיים שכל התום יקח ספר אחד במקח שלשה ר"ט בקצוב ולא יקום עלינו במי שפרע · וגם על המדפיסים בגזרת נח"ש שלא ידפיסוהו אפילו בפירוש אחר משך עשרה שנים :

סיוס עס"ק סנה אלה מדות המזבח · סק' יוסף בע"נ פורת יוסף חונק"ק פפד"מ ·· סק' מרדכי זאב חונק"ק לבוב · סק' שמעלקא ליב חונק"ק דעמניך · סק' אברהם מרדכי חונק"ק זאלקווי · סק' יוסף חונק"ק מנזריטש :

נאום

נאום המבאר המוחש אין צריך ראי' · והנה החוש יתן עדו ויצדק שזה **ספר המדות** עמוק עמוק הוא ב' עומקים עומק שפה ועומק המושק · ר"ל המשך לשונו הוא קשה ההבנה לא לבד בהעתקה העברית אלא אף גם בלשון יוני ורומי אין מבין בהם · ושלימים וכן רבים מהכמי האומות התפלאו בשמעם שאני מדפים זה הספר עם ביאור כי רחוק הוא אצלם שיוכל לבאר אפי' פרק אחד ממנו · ב' עמוק מפאת המושג כי תוכו רצוף מוסר השכל מיוסד על אדני היקשים ההגיונים כאשר יראה היודע מבין בהגיון · ובהיותו מעין נובע מקור חכמת המוסר להבין ממנו תעלומות חכמה במקראי קודש ובדברי חז"ל ע"כ רבים משלומי אמוני ישראל עמסו על נפשם משא הביאור כיד ה' הטובה עליהם · אך מכל הביאור לא בא לידי זולת ביאור החכם ר' יוסף ברבינו ש"ט · והוא ז"ל האריך למעניתו אם בהביאו רבים מדרז"ל לבארם על פיו ואם בהעיר על תמונת כל היקש מהיוקשיו . ואני ראיתי כי טוב לקיים דרז"ל לעולם ילמד אדם לתלמידיו בדרך קצרה · וכל משכיל על דבר ימצא מעצמו טוב טעם בדרז"ל וכל יודע מבין בהגיון יבין מעצמו תמונת כל היקש · והבלתי יודע יהיו לו אלה הדברים כדברי הס' החתום ע"כ עזבתים ובחרתי הקיצור וגם פעמים רבות נטיתי מדרך ביאורו כי לא ישר בעיני ביאורו · והנה ההעתקה אשר ממנה הדפסתי היתה מלאים שיבושים ובלי הפסקים והנה עשיתי הפסקים וגם הוספתי גירסות חדשות מדעתי ואת הישנות לא הסירותי. וגם הצגתי בראש הספר כוונת כל פרק מפרקיו למען יקל על המעין למצוא המבוקש מזה מה שלא היה בהעתקה · והנה ידע המעיין כי יבואהו בזה הספר פרקים אשר יאמר אין לי בהם חפץ כי לא ידע המכוון בם · והם באמת הצעה לפרקים אחרים לכן אל יקוץ בם · וכלל הדבר הפך בו והפך בו כי לא דבר ריק הוא :

הקדמה

אבן יקרה האדם ילוטש במוסר יפותח בחכמה (אסף ל"ג)

כמו שלטישת האבן היקרה מלאכה והיא חכמה אבל היא הנעה וידיעה תכין אומנתה להביא את האבן לתכלית שלימותה לשתפותח עליה צורת החותם המבוקש אשר לא יתכן פתוחה מבלעדי הלטישה השוה ומשוה בטח האבן לבלי מקור נפחות . ככה המוסר המרגיל את האדם לנהל את נפשו בדרך ישרה על פי מדותיה ולהתהלך בעמק שוה ולאלעי בכל תכונה מתכונות נפשו . הוא זה הנעה להביא את האדם אל שלימותו להשכיל באמתו ית' אשר בעבורו נברא כמו שכתב הרי"זל . וזה כי מבלעדי קדימת תיקון המדות לא תכון החכמה ככתוב ראשית חכמה יראת ה' . ואמרו ז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת . והנה כמו שלטישת האבן היא אומנות זולת אומנות הפתוח כן תיקון המדות וקנית מוסר הוא לימוד זולת לימוד התורה והחכמה · ואינן רק הנעה והכנסה אל התורה ואל החכמה . וכ"כ המקובל האלהי הר"חו ז"לא בריש שערי קדושה ז"ל ולפיכך אין המדות מכלל התרי"ג מצות ואמנם הם הכנות עיקריות אל התרי"ג מצות . ועם כל זה גדול ענשן של מדות יותר הרבה מענשן של מצות עד כי מדה אחת גרועה יתכן שתהא שקולה ככל התורה כלה . כאמרם ז"ל כל הכועס כאלו עובד ע"ז . וכל המתגאה כאלו כופר בעיקר . ולעומת זה קנית המדות המשובחות יש להם עילוי רב ושכר הרבה יקחו בעליהם יותר ממקיים אחת ממצות התורה אשר תעשינה על ידו . כמו הענוה שאמרו ז"ל ענוה מביאה לידי רוה"ק ואמרו איזהו בן עוה"ב כל שהוא שפל ברך וענוותן עכ"תד . על כן כל איש הישראלי ראוי לו לקנות מוסר השכל מפי סופרים ומפי ספרים למען הרגיל את נפשו במדות מעולות בטרם יבוא אל הקודש פנימה ללמוד תורה לשמה ולהעשות מרכבה לשכינה ע"י קיום מצותיה . פן יהרס אל ה' לראות בחכמה טרם ידע להזהר מחטא ותהיה חכמתו קודמת ליר"ח . וידמה למי שמסרו לו מפתחות הפנימיות ולא מסרו לו החיצוניות בהי יעול . ואמרו התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין · ובזה נחה שקטה מבוכת הרב יוסף אלבו . אשר העיר (בי"ז לראשון מעיקרים) לאמר אין ספק שכל חכמה תקח התחלותיה מחכמה אחרת כמו שהמדידה תקח התחלת הקו והנקודה מחכמת הטבע . והטבע יקח התחלת העולם והמקרה מהפילוסופיא וזולתם · ולפ"ז א"כ ישאל מאין לקחה התורה התחלותיה עכ"תד . אולם לפי ההנחה האמורה אפס מקום לספק גוזר כי התורה פי שנים לה במצות על האדם א' לעשות מעשים ישרים אשר יקחו ראשיתם והתחלתם בתיקון המדות . ב' להאמין דעות אמיתיות אשר ראשיתם יקחו באמונת מציאותו ית' והנה אמונת המציאות היא התחלה לדעות תקח לה התורה מהשכל העיוני אשר יגזור אומר בהיקשי' שכליי' שהוא ית' נמצא כמו שכתב הרב החכם ר' חסדאי נ"ע קרשקש ושאר חכמים רב"ם שלימים . ותיקון המדות שהוא התחלה למעשים ישרים תקח לה מהשכל המעשי כמ"ש הר"חו ז"ל בש"ק וכאמור :

וזה

הקדמה

והן בהיות זה המוסר המדיני ר״ל הישרת המדות מסורה ביד כל אדם. להיות כל איש שורר בנפשו לנהלה על פי מדותיה בדרך ישרה לא תכשל בה. הנה אינו דבר קל עכ״פ אבל קשה מאד חיפוש האמצעי בכל תכונה ולמצוא על פיהו בכל מדה נכונה כפי הזמן והמקום והאנשים. וכ״כ המחקר (בשביעי לשני מזה) ז״ל כמו שקשה למצוא הנקודה האמצעית בעגולה כן יותר קשה למצוא האמצעי' במדות: כי אמנם כן הוא הכרת זה האמצעי והסתגל לאחוז בו עד אין לנטות ממנו ימין ושמאל צריך שיקול הדעת הרבה ככתוב פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכונו. והוא הדבר שאמרו ז״ל הוי ערום ביראה. והנה המדות שנועות בנפש כמו המזגים בגוף אשר משיווי המזג ימשך בריאות הגוף ככה משיווי המדות על אמצעיותן כמבואר בזה הקיבור ימשך בריאות הנפש כמו שבהפסד המזג ימשך ממנו חולי לגוף או אז יבקש החולה רופא חכם יודע דעת בנתוח האיברים ומבין דבר בסבת החלאי' ורפואתם ככה בהפסד המדות ימשכו לנפש חליים רעים ונאמנים לא ירפאו כ״א ע״י רופא חכם יודע חלקי הנפש ומבין דבר סבת הפסדן ורפואתם. וכמו שברפואת הגוף יבקשו רופא חכם ואומן מאין הבטה אם הוא ישראל או גוי כן ברפואת הנפש מי חכם יבין דעת כחות הנפש בריאותם וחליים ורפואתם הוא יגלה להיות רופא אומן לרפוא מדוי הנפש ותחלואיה מאין פנות אם הוא ישראל או גוי. כי לא באמונה תליא מלתא כי אם בחכמה ובקיאות:

והן זה ספר המדות שחבר החכם המפורסם אריסטוטלים בשנת ד״א תמ״א מדובר בו נכבדות. בבריאות הנפש ותיקון המדות. יען בו יורה דרך ישרה בהנהגה המדינית על ארבעת רבעיה. **א** הנהגת האדם את נפשו על פי מדותיה בגבול האמצעי בכל תכונה מתכונותיה. השוה כפי הזמן והמקום וטבע אנשי המדינה אשר הוא בם. וירגיל את נפשו באלה המדות אשר יעשה אותם וחי בהם חיי שלימות עד יעלה אל מנוחת האושר ויבוא אל נחלת ההצלחה האמיתית ויגיע אל השכלית אמתו ית' ות' לעולם. **ב** יורה דעת יושר הנהגת הבית בהוצאה והכנסה בגבול האמצעי בין הפיזור והכילות לאיש איש כערכו עד יהיה רגיל ולמוד ליעץ נדיבות והוא על נדיבות יקום. **ג** יבין שמועה להדריך שועים במשפט ומושלים בצדק בהנהגת המדינה על במתי היושר והשלום. להיות יושביה גומלים חסד זה את זה. ואיש את אחיו יעזורו טוב בטוב ולא יהיה איש מהם עשוק ורצוץ כל הימים. **ד** יושיב מלכים לכסא וינחיל לאומים בצדק ומשפט וילמד רוזנים איך יחוקקו צדק. כי הוא העולה על שולחן מלכים לאורותם הדרך ילכו בם בהנהגת ממלכתם בשלום ובמישור ואיך יחוקקו צדק ומשפט ומישרים לשום דת בכל מדינה ומדינה. יתן עוז למלך וסעד בחסד כסאו וממלכתו במשפט לטוב לו ולעמו כל הימים ככתוב ועוז מלך משפט אהב.

בכלל הדבר. זה הספר הוא נחל נובע מקור חכמה אשר ממנו ישאבו משכילי עם ועם להשקות כל עיף ולמא לשמוע מוסר השכל. לתת מרפא לנפש החוטאת ותיקון למשחת המדות וממשלה לכח השכלי עד יגלה לבוא אל מניאת ההצלחה האמיתית ואל נחלת האושר. וממנו שאב הרמב״ם וישק את בני ישראל מים קרים נוזלי מוסר השכל על כל גדות. המדות המשובחות בשמנה פרקיו אשר הקדים לביאור מסכת אבות. אל יערת דבשו שלח ר״י בעל עקדה קנה משענת בידו ויטעם ממנו ותוארנה עיניו לכתוב על פיו ביאורים נחמדים לתורה ולדברי חז״ל המתוקים מדבש ונופת צופים. וממנו טעם הרב החסיד ר' משה אלמשנינו ויהי בפיו כדבש למתוק. כנראה מביאורו על פרקי אבות אשר היה למחכלת בפיו בכל מקום. והכלל הוא נר מאיר למצוא תעלומות חכמה במקראי קודש ובדברי חז״ל. כמו שהעירונו על קצתם באיזה מקומות מביאורנו. והם אפס קצתם אשר ראינו להביא לדוגמא בעלמא אשר מהם יראה המעין וכן יעשה במקומות רבים מספרו:

והנה זה הספר חברו החכם בלשון יוני. ואחר הועתק ללשון רומי. ואחר הועתק ללשון עברי ושלשתן מבין בם מפני כובד הלשון ועומק המושג. והיתה העתקתו זאת בלשון עברי בשנת ה״א קמ״ה ליצירה על יד החכם ר' מאיר רופא מלך קאסטיליא אלגודץ בן אלואדם. תשואות חן חן לו כי טובה גדולה עשה עם ישראל אשר נדבה רוחו אותו להעתיק להם ספר נכבד כמוהו כי מיום גלות ישראל מעל אדמתו לא הועתק לישראל ספר נכבד כמוהו. והחכם הנזכר ויראתו על נפשו פן ישגה בהעתקתו הענין המכוון מן הספר כי אשר ממנו הועתק היה קשה ההבנה: לכן שמר המלות בהעתקה ועזב הטעמים. על כן לא עמד טעמו בו והיו דבריו כדברי הספר החתום באין מבין. כי מפני כובד הלשון ועומק המושג. אפסה התבונה נגהה.

וכבר דברתי עם החכם המפורסם מו' משה דעשוי אודות מעלת זה הספר וידבר בו נכבדות ואמר שבכל הספורים שחבר אריסטו אין שלם ומועיל כמוהו. אז אמרתי הנה מקום אתי לדבר עמו על דבר ההעתקה שיעתיקהו בלשון צח אשר תבונה בו: כי ידעתי את האיש ואת שיחו שהיה מכיר ויודע לדבר בשפת עמים רבים ברוח צח שפתים יותר מכל מדבר ומליץ ובפרט בשלש אלה הלשונות עברי יוני ורומי. ואבקשה ממנו על זאת וייטב הדבר בעיניו. ויאמר בהניח ה' לי אשים את לבי עליו להעתיקו כיד ה' הטובה עלי. אבל מה נעשה כי הזמן לא נתנו לשלם את

נדרו

הקדמה

נדרו. כי ביתים לא כביר בעת מועד עלה מטה חשך שמשו בבאתו יום ד' ה' שבט מ"ת"ק"ן לו רגבי נחל הנשב"ה. אז נפלו פני ואמרתי אי"ו פסקה טובה מישראל. ואמרתי אולי אוכל הועיל בפירושים ושום שכל ובביאורים אכבדה את עם ה'. ואשים את פני אל שלומי אמוני ישראל אשר נדבה רוחם אותם לפרש את הס' ה"ה הרב רבינו סעדיה הגאון. והחכם הפילוסוף אבן רש"ד והפילוסוף אבונצר והחכם ר' יוסף ן' שם טוב. ור"י בעל עקדה. ור"מ אלמושנינו. ואחפש בכל גבול ישראל עד מקום שידי מגעת ולא מצאתי מהם זולתי פי' ר"י ברש"ט. וגם זה בא ליד נגיד בריתי בעירשא רבה ובדומי' יקרים יען לא נמצא ממנו אפי' אחד במדינה. ואמרתי על הספר פן לא יהנו רבים מאורו. אז נשבעתי ואקיימה להביאו לדפוס לחלקו ביעקב ולהפיצו בישראל למען ילכו רבים לאורו כי ידעו איך לעבור בנפשם לנהלה במישרים על פי מדותיה ויען כי הרב החכם ר"י בר"שט האריך מאד בפירושו עד כי על שתים שלש דלתות מגוף הספר בא ביאורו לפעמים איזה דפים שלמים ומבלתי יכולת להדפיס גוף הספר עם ביאורו בדף אחד. וגם מדאגה מדבר פן יקוץ המעיין בו לרוב האריכות: וגם לרבוי הוצאות הדפוס. על כן העמסתי עלי לבאר דבריו בדרך קצרה וקלה כיד ה' הטובה עלי. ובמקומות רבים נטיתי מביאור הר"שט יען ראיתי כי טוב לפרש בענין אחר המסכים יותר אל האמת. והנני שופך את רוחי לפני ה' יתמכני בימין צדקו וינחני במעגלי יושר דרך שקר יסיר מני ואל יציל מפי דבר אמת:

מקרא מכתב העדה

נאום המעיר כל חכם מבין מדעתו שהרחמים היא עקרת המדות ע"כ גדלה והצליחה להיות לראש במדותיו ית' וכל כביר כח טוב מה. בזו המדה יחלוק מטובו לנעדר מטוב זה. המעשיר יעניק הון והמשכיל דעת. ויתר שאת לרחמי המשכיל מן רחמי העש"ר יען טובו עומד לעד אף כי בלעדו אין די הון כמ"ד דעת חסרת מה קנית. ועתה אתם בית ישראל שמעוני וישמע אליכם ה': הנה זה ימים או שנים אשר אנכי נצב על משמרתי לעבוד עבודת הקודש ולהיות עזר למשכילי עם בהדפסת הספרי' חדשים עם ישני'. ומה גם עתה מותר ימי נתתי קודש לה': והנה אני עם לבבי להדפיס איזה ספרים אשר המה בכתובים עדינה ובהיות שהוצאת הדפוס רבה על אנוש כערכי ע"כ אמרתי אגלה את אזני נדיבי העם לבוא ע"הת לקבל הספרים במקח הקצוב בגדם ועבודת הקודש בכסף ישאו. אלה איפו הם הספרים עם מקחם **א** ג' חלקים ספרי אסף כ"א עז"ג. **ב** פירוש רשב"ם מן בראשית עד ויקרא החסר בדפוס מאז במקח ח' גדולים ויודפס בציור חומש רשב"ם שנדפס בברלין להיות כרוך עמו. **ג** ס' הספרי לרמב"ן מפורש ושום שכל מאתי במקח א' ר"ט י"ב ג' וזאת מתוקן השבושים שנפלו בנדפסים מקדם שנמכרו במקח ג' ר"ט: **ד** מדרש רבה מפורש ג"כ מאתי במקח א' לודאר: **ה** ג' חלקים מחזור מכל השנה מפורש ומדוקדק מאתי על נייר הולענדים כציור דפוס זולצבאך במקח ג' ר"ט. **ו** המחזור כנ"ל מתורגם אשכנזי מאיש יודע מבין בב' הלשונות במקח הנ"ל. **ז** דבר מלכות הוא העתק וויכוח וסיפור מעשה מאחד המלכים הראשונים אשר דבר טוב על ישראל ובסופו חידות ותעלומות חכמה במקח ד' גדולי'. **ח** ס' הנפש לבאר פעולות הנפש וכחותיה ואיך תפעל בגוף ותתפעל מהגוף ואיך תפעל הרעיונים והשכל והחלומות במקח ח' גדולים. ועתה מי זה נדבה רוחו אותו לקחת מאלה הספרים הנקובים בוא יבוא ע"הת אצל גובי המאסף בעריהם: אשר ידבנו לנו לאסוף קתומים יבוא בשכרו לקבל אחד אחד מעשרה. והיה מעשה הצדקה שלום

מאת הדורש טוב לעמו יצחק לבית לוי איש סטנאב:

מודעא רבה לקורא כמו שימצא גירסה חדשה הרשות נתונה לגרוע מג' הישנה כפי הגאות להמשך הלשון:

דברי שיר

גם הלום ראו ראיתי מעשה בנגעותיך כתובה תמה וברה. בביאור ספר המדות אשר כוננו רעיוניך לנס ונתפארה. כמו ספרי המזמה הודו והעלומה תוליא אורה. סגלתי קנה ממעטות בינתי בוערת דגם ביאורך. ותאורנה עיני מזיו זהרך. על כן אמרתי במקהלות אזמרך. בדברי שיר אביע עוז הודך והדרך:

יְדִיד יְיָ מַה יָּקָר חַסְדְּךָ מַשְׂכֻּרְתְּ לִבְנֵי עַמְּךָ
נְדִיבוֹת יָעַצְתָּ רְעֵבִים גַּם צְמֵאִים יִרְווּ אַסָּמֶיךָ
כָּל נָדִיב יִתֵּן לִידִידוֹ מֵיטַב עֲבוֹדָה וִיגִיעַ כַּפָּיִם

אַךְ אַתָּה כְּנִדְבַת רוּחֲךָ תִּתֵּן חַיִּים אוֹרֶךְ יָמִים
תַּשְׂכִּיל יְדִידֶיךָ מִמְּקוֹר חָכְמָה תִּחְיֶה בְּעָלֶיהָ בַּנְּעִימִים
לֹא יָבוֹא שִׁמְשׁ בִּינָתְךָ וְחָכְמָתְךָ לֹא תֵאָסֵף כִּימֵי שָׁמַיִם

וּמַה גַּם עַתָּה תִּזְרַח שֶׁמֶשׁ יִשְׁעֲךָ כְּאוֹר בֹּקֶר
נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתָּ עִם הַחוֹקֵר
בְּאוֹר בֵּיאוּרְךָ הוֹפַעְתָּ נִרְאָה אוֹר בָּהִיר בְּסֵפֶר הַמִּדּוֹת

הֵן בּוֹ הֶרְאֵיתָ חִין עֶרֶךְ וּדְבַר גְּבוּרוֹת
בְּטוּחוֹת וּבַסְּתוּם תַּגִּיד חֲדָשׁוֹת וּנְצוּרוֹת
בִּקְהַל חֲכָמִים תִּתְהַלֵּל בְּמוֹשַׁב זְקֵנִים מְדֻבָּר בָּךְ נִכְבָּדוֹת

יָקָר פָּעָלְךָ מְאֹד אֵיזֶה שָׂכָר אֲשֶׁר לְךָ יִגְמוֹלוּ
כִּי אִם לְרוֹפְאֵי הַגְּוִיּוֹת כֶּסֶף יִשְׁקוֹלוּ
לְאִישׁ כָּמוֹךָ אָמְנָם יָאֲתוּ כָּבוֹד וּתְהִלָּה

יַעַן בִּתְרוּפָתָם צֳרִי חוֹמֶר יִתְּנוּ לְמִצְעַר יָמִים
אַךְ אַתָּה מַרְפֵּא נֶפֶשׁ תִּתֵּן לִשְׁנוֹת עוֹלָמִים
לָכֵן כָּל שָׂכָר אֵין דַּי שָׁלֵם וְכָל טוּב אֵין דַּי גְּמוּלָה

רוֹפֵא הַנְּפָשׁוֹת אֶל מִי דָּמִיתָ בְּגָדְלֶךָ
בַּמֶּה אֲשַׁוֶּה כְּבוֹד הֲדַר מַעֲלֶיךָ
אִם אֲדַמְּךָ לְאוֹר שֶׁמֶשׁ יָאִיר חֶשְׁכַּת יָרֵחַ

לֹא אֶצְדַּק אִם זֹאת אֶעֱרָךְ לָךְ וַאֲצַפֶּה
כִּי שֶׁקֶר מִלַּי וּדְבָרִים אֲשֶׁר לֹא כֵן אֲחַפֶּה
יַעַן דְּבַר הַחוֹקֵר כְּאוֹר בֹּקֶר זוֹרֵחַ

עַל כֵּן אֲדַמֶּה דְּבָרָיו לְאַבְנֵי יְקָר בְּאוֹצָר בָּלוּם בַּשָּׁפֵל
וּבֵיאוּרְךָ אוֹר נֵר לִמְצוֹא תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה בְּמוֹ אוֹפֶל
אוֹ אֲדַמֵּם לְעֵדֶן גַּן הָאֱלֹהִים כִּסָּה הַחוֹשֶׁךְ הוֹדוֹ

פרחיו

דברי שיר

פְּרָחָיו וְנִצָּנָיו שָׂמוּ פְּנֵיהֶם כִּתְרָה
אֶרֶץ עֵיפָתָה בְּכָל תּוּפַע נְהָרָה
וּבֵיאוּרְךָ אוֹר בֹּקֶר יִזְרַח שֶׁמֶשׁ וְהָאָרֶץ הֵאִירָה מִכְּבוֹדוֹ

אָמְנָם יְדִידִי פְּנִינֵי חָכְמָה הֱפִיצוֹתָ בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת
אַךְ אֱוִילִים יִדְמוּם אַבְנֵי גִיר מְנֻפָּצוֹת
לֹא נָאווּ פְּנִינִים לַחֲזִיר וְאֵין נֶחְמָד לִכְסִיל בִּינָה

כִּי הַחֲזִיר גְּלָלִים נַפְשׁוֹ אִוְּתָה וְעֵין אֱוִיל רָשָׁע כֶּסֶל רָאָתָה
אַךְ לֹא לָהֶם מְגַמָּתְךָ לֹא אֲלֵיהֶם פִּיךָ קָרָאתָ
אָמְנָם מָתוֹק לְחִיךְ נֹפֶת צוּפִים וּסְפָרֶיךָ לְאִישׁ תְּבוּנָה

אני אני המשורר אשר מאז באתי בדבריך.
ומראש דברך שפת אמת הועלתי על ספרך.

מפתחות

נאום המבאר ראיתי כי טוב לתת ביד המעיין מפתח הספר ופתח בו מסגרת המדות ובא ועמד על הפרק למצוא דעת ודרך תבונה . איה איפו מעונה . של כל מדה נכונה . אשר באות נגשו דרש ידרשנה . והמה יועילו תועלת גדויה לכל מעין בם יען באתי בקצרה במקום שבא החוקר בארוכה ע"כ קראתים בשם מדות קצורות :

מאמר א (וכו עשרה פרקים)

פ"א יב' שהתכלית והטוב מגמת כל פעולה וכל עיון כי אליו ישא כל פועל וכל עיון את נפשו כראשית פעלו ועיונו ובעבורו יפעל ויעיין · ושהתכליות רבות לכל פעולה . מהם ראשונות ומהם אחרונות והאחרון הוא העיקר לכן ראוי לדעת בראשית לימוד המוסר שהוא החכמה המדינית מה זה תכליתה . ואחר יבאר שהתכלית הוא בקשת החיים הנעימים והערבים . במה ואיך ישיגו :

פ"ב יבאר שהתכלית והטוב הנכרת בחכמה המדינית נקרא בשם אושר · ורבו החולקים במהותו כל כת יאמרו שהאושר הוא השגת הטוב אשר בעיניהם · והנה נדרש באחד מטוב החיים אשר לו שם בשלשה · חיי תאוה . וחיי מדיניים · וחיי מחשביים · ואיננו בעבור השגת תכלי' אחר כי אם בעבור עצמו :

פ"ג יחקור בדעת אפלטון אשר יאמר כי הוא זה האושר הוא השגת הצורות הנבדלים והכרת את תכלית כל פועל ועיון להשיגם . וזה הטוב התכליתי לדעתו · ואריס"טו יסתור זו הדעה באמרו כי אין שום פועל משים מגמת פניו במלאכתו לדעת אותם · אף כי לא תהיה השגתם לעזר לו · ועוד לו ספיקות אחרות יעירו ויעוררו סתירת דעתו :

פ"ד יבאר שטובות האדם הם רבות בסוג ובמין ובאיש · והם עצמי תכליות הפעולות השונות המשל תכלית הרפואה ועושו הבריאות · והמלחמה הנצוח ותולדתם · והאושר הוא תכלית כל התכליות והוא הטוב המספיק בעצמו · ואיננו נדרש בעבור זולתו כי"א בעבור עצמו :

פ"ה הוכח יוכיח שהאדם יש לו תכלית אחד אשר בעבורו נמצא . כי"א לכל מלאכת חרש וחושב . וגם לאברי האדם יש תכלית אחד אף כי לאדם בכלל · וזה התכלית ראוי שימצא בעצם מעלתיו אשר בו הוא נבדל משאר ב"ח · והוא השכל והמתעורר העומד למרעו לנהל הנפש על פי הדוסה כאשר יאמר השכל · והוא עצם האושר אשר ישבח המאושר כל הימים וחי בהם חיים נעימים ביראה והחכמה · ועל כל זה יוסיף ביאור בפרקים הבאים ביתרון המעלה והסדר כאשר שיעשיכה המלאכות · אשר יושמו בם תקופות יוחלו בחסרון ויתמו בשלימות :

פ"ו יחלק הטובות לשלשה חלקים · חיצונים ופנימיות דבוקות בגוף · ודבוקות בנפש · ושהאושר ראוי שימצא בטוב הדבוק בנפש . ועל כל זה יעיד עדים שלימים וגם רבים אשר כן יאמרו ויאמרו דעות חלוקות במהות האושר · וכל אחד ישנה חלק גדר וכלם יחד כללא יחשבו בגדר אשר ביאר החכם . ויבאר שהאושר שהוא עצם המדות המעולות והמושכלות האמיתיות . לו שם בשלשה · בכח . ובפועל · ובצאת הכח לפועל . והראוי שימצא בפועל ממש · ושישמח ויתענג בפעולות האושר · ויבאר שהמאושר צריך ג"כ להשגת די הספק בטובות החיצוניות כי הם לעזר לו · וזה האושר שאמור הוא מתת אלהים · לא ישכן היום שכנו השלמה המקרים בעבור גודל יקר תפארתו · אשר לא ישתתפו בו ב"ח והנערים מב"א ואשר ינהג במנהגיהם . (וזה הפרק נחלק לב' פרקים בהעתקה) :

פ"ז יעיר ב' ספיקות בענין האושר לפי ההקדמות שקדמו שגדר האושר הוא השגת טוב נצחי וגם שיהיה למאושר די הספוק בטובות החיצוניות . ר"ל החמריות · לפ"ז ע"כ יסופק א' אם העני המאושר בחייו · ב' אם השיג רעות אחר המות כמו שידברו ממנו לה"ר או שיקרה לבניו רעות מה יהיה משפט אשרו כי"א כאמר שאיש כזה איננו מאושר באמת א"כ לא ימצא מאושר לעולם כי מי גבר לא ישיגהו חסרון כל ימיו בטוב חיצוני ולא יהיה רע לבניו אחריו כל הימים ועי"ז יעיד לומר שתכלית האושר באמת הוא השלמות החלק המעשי והעיוני מהשכל אולם השגת הטובות החיצוניות האמור בספק הא' הם כמו עזר על השגת האושר . אשר כל איש חיל מאמץ כח ללחום נגדם ולקיים האושר על די מחלוקתיו גם בלעדיהם ונקרא בזה בשם מאושר ·

פ"ח יתיר הספק הב' המסופק ואומר מה יהיה משפט המאושר המשיג רעות אחר מותו · ועי"ז הוא כמעיד לאמר שאין הרעות הנודעות למאושר אחר מותו (אם יאומן שהמת מרגיש ברעתו) חזקות כ"כ לבטל את המאושר האושר שכבר קנה :

פ"ט יבאר שהאושר לפי גודל מעלת שלימותו עד אפס שלם ממנו · לכן יהיה מהדברים הנכבדים ר"ל המחלקים מכבודם לזולתם וכן יצדקו ויתהללו השלימים החסרים ממנו עד שיתכן להאמר זה הצדיק או זה החכם הוא שלם כמו המאושר · ואיננו מהדברים המשובחים ר"ל שמשתבחים בדברים נעלים מהם עד שיתכן לומר ד"מ זה המאושר שלם כמו זה החכם או הצדיק זה עכ"ז לא יכון באושר כי הנגרע יתהלל בנעלה ממנו לא הפך זה ואין דבר נעלה יותר מהאושר :

פ"י יבאר מהות האושר ואומר אחר שהתבאר שהאושר נמשך לפי המעלה · והמעלות נמשכות מכחות הנפש לכן ראוי לכל משכיל בחכמה המדינית לידע כחות הנפש וחלקיה יען מגמתו להביא את האדם אל תכלית האושר · כי כמו שרופא הגוף ראוי לו לדעת חלקי הגוף כן רופא הנפש ראוי לו לדעת חלקי הנפש · והנה יאמר שהנפש פי שנים לה במחלקות כחותיה א' חמריות כמו כח הזן והגידול והחיות שכמו אלה הכחות הם משותפי' לכל בעל נפש · אדם ובהמה ואין בם מעלה לכן לא מאלה אושר · ב' רוחניות כמו כחות הרעיוני' והשכל . והנה שאנחנו מרגישים שיש איזה כח נפשי המתקומם לפעמים נגד השכל . וזה הכח הוא המתעורר המעורר את האדם לנטות מדרך השכל . ובזה הכח יש מקום למעלות הנפש באדם כי מי זה איש חיל וכובש את המתעורר המכונה בשם יצה"ר הוא זה בעל מעלה ר"ל בעל מדה מעולה והנשמע לו הוא חוטא ובעל מדה גרועה ובזה הכח יש יתרון לאדם מן הבהמה כי האדם הוא בעל בחירה ועצה להיות נשמע לכח שכלו או להפך משא"כ הבהמה שכל פעולותי' בטבע ובהכרח ובעבור הבדל האדם מן הבהמה בזה הכח מהכחות הרוחניות אשר בנפש לכן בו ראוי להיות מציאות האושר והוא פי שנים אושר שכלי ואושר מדותי :

מאמר ב. (בו ז' פרקים)

פ"א יבאר שהמעלה ר"ל מעלת האושר פי שנים לה א' שכלי ב' מדותי כאמור בקודם מהות השכלי הוא הכח להוסיף חכמה בהיקשים ההגיוניים והפילוסופיה הנכונה ומהות המדותי הוא ההרגל במדות טובות . ובעבור התמדת בהרגל לכן אינם טבעיות לנו כי הטבעי לא יועיל בו ההרגל · אבל אלה המדות הם טבעיות

מפתחות

טבעיות בכח והרגליות בפועל וכפי מה שירגיל א"ע בעל המדה טוב או רע כן יהיה הקנין ההוא בנפשו כל ימי חייו :

פ"ב יבאר הבדל שבין חוסר השכלי לחוסר המדותי והוא שחוסר השכלי תלוי בהשכל ולימוד דעת משא"כ במדות כי לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה ואלה המעשים נספרים ונלקים בחסר ויתר והאמצעים מהם הטובים המה הישרים . ומי זה שמרגיל א"ע בהם עושה רושם וקנין בנפשו . וכמו שרופאי הגוף יש להם אות אשר ממנו ידעו בריאות הגוף כמו משמוש הדפק . כן בחליי הנפש ובריאותה יש אותות והם העצבון והשמחה . כן השמח בפעולה טובה והעצב לפעולה רעה הוא איש בריא בנפשו והפך זה הוא החולה . והמנהגים לכב הם בשלשה . טוב מועיל וערב . והמעלבים מתנגדים רע מזיק ועצב . ואלו אלה ראוי להרגיל בעצב והנאה כפי הראוי :

פ"ג יגביל גבולות ההבדלים שבין חסרי פועלי המלאכות ובין חסרי קניני הנפש למספר ג' . א' ידיעת שלימות מעשהו . ב' שיהיה המעשה לשמו ר"ל לשם תכליתו האמיתי . ג' התמדת הפעולה שאלשתן הכרחיות בחסרי הקנינים הנפשיים משא"כ בחסרי הפועלים :

פ"ד יחקור על מהות המעלה ר"ל באיזה כח פעולה מפעולות הנפש היא דבוקה ואומר שלפעולות הנפש בדבר כתוסיה לה שם בשלשה . הפעליות . כחות . קנינים . ואפס מקום למעלה בהפעליות ובכחות כי אם בקניני הנפש אשר בבחינת איכות פעולתם ברצון ובבחירה שכלית יתואר פועלם בטוב או רע אשר הוא זה מהות המעלה :

פ"ה יבאר כי המעלה תלויה באיכות הפעולה לפי רבוי ומיעוט עד שהפועל האמצעי בכל פעולה ישלמנה . ואם יטה לאחד הקצוות מגרעות יתן בה והאמצעי בכל פעולה היא נקודה אחת דקה מן הדקה והקצוות מזה ומזה המה רב המרחב . ע"כ היא דרך כל הצדיקים דרך אחד אך דרכי הרשעים רבים . ככתוב יתפרדו כל פועלי און :

פ"ו יאמר בסיום שהחכמה המדיניות מחקור איזה מהן פעולות ישרות וטובות שראוי לידבק בהם והפעולות הם פרטיות ע"כ הספר זאת החכמה יותר אמיתית כשידובר בה אל הפרטים כי בזו לא המדרש הכללי הוא העיקר כמו באמר חכמים כי"א הפרטי . והנה הוא הולך ומבאר קצת הפעולות בעלות ב' קצוות מגונים ואמצעיים משובחים ולכלם בשם יקרא כמו בענין הנתינה והכנסת צרכי הבית שהפיזור והכילות הם ב' קצוות מגונים והנדיבות הוא האמצעי המשובח :

פ"ז יבאר כי הקצה האמצעי אשר בשלשה הוי כנגד הוא והוא קשה האליות כקושי אליהו המרכז בעגולה ושלשתן מתנגדים זה"ז . אך שניגוד היותר רחוק הוא שבין ב' הקצוות והאמצעי מתדמה קצת לאחד הקצוות . כקצת המכונות לקצה היתרון . ובקצתם לקצה החסרון ובעבור שלב האדם נוטה למנהגים ע"כ ראוי לבלתי אחוז באמצעי האמת פן באוות נפשו יבוא לנגוע בקצה היתרון ואם ע"כ ראוי לנטות קצת אל קצה החסרון ושפריסות ורות לו :

מאמר ג (פרקיו י"ד)

פ"א יגביל גבולות פעולות האדם למספר שנים שהם ארבעה . רצוני ובלתי רצוני . בחירי ובלתי בחירי . ושהרצוני לבד הוא הראוי לשכר או עונש . ועמות לאונס ובלתי רצוני לא טוב :

פ"ב יורה דעה שהמוכרח בפעולותיו מן המכריח עד שיאמר רוצה אני . בכלל רצוניות יחשבו פעולותיו . כי אם איננו כבה היו המגללות לאוכלים בשרירות לבם לאמר יצרי השיאני :

פ"ג יבאר שהפועל בלי דעת ומשכל אחרי היותו בכלל בלתי רצוני יחשב . ובהיותו אך שמח אחרי פעולתו נקרא פועל בסכלות . אשר אונס כן כל רשע ותועה הבלתי יודע להזהר כי נעלם ממנו איזה פרט מהמעשה הכולל נקרא פועל בסכלות אולם אם נעלם ממנו כלל המעשה כלו בכלל רצוני יחשב כי היה לו ללמוד ולא למד :

פ"ד ישים אמצעיו אותות שכל הולך בשרירות לבו לפעול רע בכעס או בתאוה . נקרא פועל ברצון . כי אם איננו כבה היו ב"ח והנערים וכל פועלי הטוב בכעס ובתאוה לבבם נקראים פועלים בלי רצון :

פ"ה יבאר גדר הבחירה ומהותה . אשר חוקה על לשמוע משמע לזה בדבר המדות הנכונות . ואומר שגדרה היא מעלת היעולה בשכל לבחור באחד משני האפשריים (או יותר) לשמוע על ידינו ובעבורנו לטוב או לרע . לכן אך גדר המחשבה הוא בעיונים מסופקים מבלי הסכמת הרצון או הבחירה באחת מהנה :

פ"ו יקרא שם לבחירה ויאמרם בסוד הגדר המורכב מסוג והבדל . מינו . וזה שמה אשר יקרא גם רצון בחירי . כי הרצון הוא הסוג הכולל ב"ח והוילדים כ"א אשר בלי השכל ירצו הנראה להם . והבחירה היא הבדל לאדם אשר ירצה הנבחר לו . ויבאר גדר המעלה שהיא בדברים האפשריים כנזכר בקודם :

פ"ז יבאר גדר המעלה ויקרא לה שם גדרי שאלה עצמים . ויהיו שם שאלה הסוג המורה על כל חקירה אם בדברים הטבעיים והמכרחיים ואם באפשריים לנו לעשותם ועצמים הוא הבדלה . מיני ר"ל שהיא שאלה אשר בעלה הכין כאמור . ויבאר שאין עצה ואין תבונה אם יושג השכלי הטוב כי הוא הנכסף בלי ספק . אבל איך ובה מושג . וסוף המעלה הוא תחלי המעשה כי לא לנלא יפינו היועץ . וזהו סלם הבחירה כמו שקדם :

פ"ח יבאר מהות הרצון שהוא כוסף אל השגת השכלי משא"כ הבחירה שהיא עצה מביאים אל השכלי איך ישגלוש עד שיושג השכלי על ידו . ויביא ב' דעות . א' יאמרו כל רצון וכוסף הוא לטוב אמיתי . ב' יאמרו כל רצון הוא לטוב מדומה ובוחר . ואחר יכריע לומר שהרצון השכלי הוא לטוב אמיתי . אך הפרטי ר"ל לכל איש בעצמו הוא לטוב המדומה . כי כל הטוב הוא אמת ולדק כי לא יעשה הטבע דבר התשוקה לרע . אך הפרטיים אשר לא המדה המה רעים . והצדיק מצ"א יפלט מעגל רצונו לבחור הטוב האמיתי במדה ובמשקל . והרשע יטה אשר המדומה והטוב אצלו :

פ"ט יבאר שהמקיימים הרעים אשר בנפש המה רצוניים וע"כ ענוש יענשו . ואין לך המגללוי במה שאיננו חפץ להיות רשע במעשהו או בנפשו שהוא מתחרט אחרי הרעתו . וגם השכורים החוטאים בשכרותם יענשו ענוש א' בעבור השכרות . ב' בעבור אשר לא ידעו עשות נכוחה :

פ"י יבאר שהפועל פעולות במיני ברשע בכל והם אשר נגמר בפועליהן בעבור רעתן יענשו . ואין להם המגללות . לומר שטבע מנגה הגיסם כי כמו שאם יפעלו טוב ייוחס זה לרצון כן בפעלם רע ייוחס זה ג"כ לרצון :

פ"יא יבאר הדרך הישרה במדת הגבורה והיא אמצעית בין הפחד וקושי הלבב והמעלה ממנה הוא אשר יחרף נפשו למות למען מטיב לכלל . וההבדל שבין קשה הלבב ובין הגבור הוא שקשה הלבב יקלוף ידעים ויגש פרס בזה דבר הסכנה והמלחמה וכולה יברח בהחלה והגבור הפך זה שוקט ובוטח טרם בואה ובבואה ילחם לחם ויסבול העצב לטעמו למען השיג הטוב באחריתו :

פ"יב יבאר חמשה מיני גבורים אשר יש זה למטה מזה במדריגה . א' המראה הוד גבורה במלחמה בעבור ישיג כבוד משרי הצבא . ב' הרגיל בעסקיסי המלחמה ויבטח בהרגלו . ג' המתקצף ולוחם בעבור הכעס שעולה באפו . ד' הבוטחים על חילם בעבור שהתגברו כמה פעמים במלחמתם

מפתחות

במלחמה · ה' הבלתי יודע מי הוא כנמר ויחשבהו לחלש על כן יתשוב מחשבת להראות עליו הוד גבורה במלחמה ואלה המינים הלא המה הגבוריי הנופלים מהגבורי' האמתיים בעבור כוזב שכלים :

פ"ג יבאר שהגבורה אשר מעליה יסבול עמלים היא יותר נעלה מאשר מרחיק בעלי' מענוג · לבד · לכן יותר נעלה גבורת שנלחמים על מקנת קנינם לבלתי חסו שלל לאויביהם מהנלחמים לקיחת רכוש ונחלת זולתו · כי הראשוני' חלשים וסובלי' עמלים בהלחמם את הגבורים · והשניים מתרחקים מענוג לבד ·

פ"ד יבאר מדת ההסתפקות · · ושיא האמצע שבין ב' קצוות השוכים וכן בין ב' קצוות המעליבים · ופי' שנים לו במין נפשיים וגשמיים ועיקרו בחוש המישוש · ר"ל לעבור ולהסתפק בחמדות שהבע"ח והאדם שוים. בחמדתן . והחמדות פי שנים להם במין · כוללות ופרטיות · הכוללו' כמו המזון והמשגל בכלל · ובו יחטאו המעט בהרבותם בם · והפרטיו' כמו מיני' המטעמים הערבים והבעילות השונו' ובם יחטאו רבים ·

מאמר ד (וכו י"ב פרקים)

פ"א יבאר מדות הנדיבות והשוע · שהם אמצעיים אצל הנהגת הבית והמדינה · וקצותיהם נבלה ופיזור · וכילות וכליון · ואם בהנהגת הבית המכניס הרבה בלי יושר ומוציא מעט נקרא נבל · והמכניס מעט ומוציא הרבה נקרא מפזר · והעושה הוצאותיו עם הכנסותיו ושניהם כפי היושר והראוי נקרא נדיב והוא האמצעי · ובהנהגת המדינה ג' קצותיו הם כילי ומכלה ושוע · ושלשת אלה הקצות להם שם בהכנסה לבד ובהוצאה' לבד · אבל יותר יקראו נדיב ושוע אשר אצל ההוצאה לשר כראוי :

פ"ב יבאר מגרעות הפיזור והכילות שהם ב' קצות הנדיבות שהוא אמצעותן ואשר שהמפזר הוא המוציא בצרכי הבית יותר מדי הכנסתו ואף גם זאת בהוצאו' בלתי ישרים יתן לחנפים ולרעים · והכילי הוא הפכו מרבה בהכנסה ומקמץ בהוצאה · וההכנסה היא שלא ביושר והוא יותר נגרע מגריעות המפזר שהמפזר נראה כנדיב במעשהו גם יוכל להירפא כי כאשר נזקן האדם ימה טבעו אל הכילות או אם יעני ילמד לקמץ משא"כ הכילי ע"כ יהי' קצה הכילות יותר מתנגד לנדיבות משהתנגדות הפיזור לנדיבות :

פ"ג יבאר גדר השוע שהוא ג"כ קצה אמצעי בין הפיזור והכילות כמו הנדיבו' אלא שהנדיבו' יאמר בהוצאו' קטנות והשוע יאמר בהוצאות גדולות כמו בהוצאות המשתאו' ליום המשתה והוצאות השרים בבנייני הארמונות וזולתם ולפי"ז יהי' כל שוע נדיב אך לא כל נדיב שוע .

פ"ד יבאר גדר איש חיל אשר לו שם בני קצות ב' מתנגדים ואמצעי והם סוג לב וגודל הלב והמשוגע סוג לב הוא האיש אשר בכחו לפעול פעולות גדולות כפי כחו אשר הטבע בו ואיננו מוציאם מן הכח לפועל . האומן כאומנתו ובעל המדה כמדתו והמושל כממשלתו וזולתם והוא קצה הפחות . משוגע הוא החפץ לפעול פעולות נוראות אשר אין כחו עליהם והוא קצה היתרון . וגודל הלבב הוא האמצעי' עצמה לקצה היתרון בגודל לבו לפעול נוראות כפי מדתו ונקרא איש חיל הראוי לכבוד והפועל כפי האמצע המוטבע בו הוא השוה לכל בעלי המדות המשובחות .

פ"ה יבאר שבהיות האיש ר"ל בעל גודל הלבב הוא האמצ' א"ע לקצה היתרון בכל מדה ומעלה לכן הוא זה השלם בכל המדות ושכרו יקר מכל כבוד אך בעבור שאין דבר נעלה מכבוד לכן לא בשכרו לקחת כבוד ותהלה :

פ"ו הולך ומונה קצת מעלות ושלימות של איש חיל האמור בקודם איך מנהגיו במדותיו ופעולותיו ביתרון ההדר והמעלה . ויבאר ג"כ מנהגים גרועים של איש הסוג לב והמשוגע :

פ"ז יציב גבול אהבת הכבוד למספר שתי קצות מתנגדי' א' היתרון והוא הרודף אחר הכבוד יותר מהראוי לו כפי מעלותיו ב' החסרון והוא השפל רוח ביותר ואיננו בוחר כבוד כלל · · אמצעי והוא האוהב כבוד כפי ערך מעלותי' הוא הנבחר אך הוא בעל בלי שם לכן יהיה הניגוד הגדול מן הקצה אל הקצה לא אל האמצע בהיותו בלתי נודע :

פ"ח יציב גבול הענוה היושה אמצעית במדה הכעס שבי' קצותיה הם הא' והוא הפחות הבלתי מרגיש ואיננו ואיננו נעלב על שום בזיון אשר ישיג כמו שהויל ב' הוא קצה היתרון והוא הממהר לכעוס על דבר קל יותר מהראוי ובאופנים בלתי ראוים ויאחר מעט משלימות הרע כי הרע השלם מכלה את עצמו . והאמצעי הוא הכועס למה שראוי ובאופן הראוי ונקרא ענו . וקצה היתרון מתנגד יותר לענו' ממה שיתנגדהו הפחות . ושלשתם הם בני בלי שם בלשון יון והכועסים בשתיקה מטבעם להנקם באחרית אך אשר יצעקו חמס בבוז וקלון על בעלי מריביהם המה ישככו כעסם בריבי' ולא יקחו נקם :

פ"ט יציב גבול ההשתעשעות שהוא האמצעי המשובח בין ב' קצות מגונים הקצה הא' הוא המסכים עם אנשי החבורה בכל מה שידברו או יעשו יהיה הדבר הוא אמת וישר או שקר ועול . הקצה הב' הוא הפכו ר"ל החולק עליהם בכל דבריהם והאמצעי הוא המסכים אל אמת וצדק וחולק על שקר ורשע ורק מגמתו לשמח הרעים בשמחה נאמנה וישרה לא הוללות וכזבה והמשמח בעבור תועלת ממון נקרא חונף . והתנגדות הוא בין הקצו' לא אל האמצע כי אין לו שם בלי [illegible]

פ"י יציב גבול ההתפארות אם באמת ואם בשקר למספר ג' קצות א' המכחש מעלותיו ומעלימם . הקצה הב' המתפאר במה שאין בו ג' והוא האמצעי שמתפאר במין שיש בו . ב' הקצות הם מגונים כי לפעמים גם המקטין כוונתו להתגדל ויותר מגונה ומתנגד לאמת הוא המרבה להתפאר .. והיותר משובח הוא הנוטה קצת מן האמצעי אל הקצה הקטן והמרבה להתהלל בעבור כסף הוא יותר מגונה מלבעבור כבוד :

פי"א יציב גבולי השחוק (הנעשה לשמח החבורה) למספר שלשה קצות הקצה הקטן הוא איש מדברי ר"ל שוכן ביערים כל ימיו ואין בפיו שחוק לעולם זהו מגונה ואיננו נאות בחברה כי לא ישמחו בו · הקצה הגדול והיתרון הוא המהתל אשר מזה לו מהתלות הרבה בלתי ראוים כמו ניבול פה ודברי בת לקלס בני החבורה וזה ג"כ מגונה . והג' הוא האמצעי המדבר דברי שחוק משמחי לב כראוי בלי אשם והוא המשובח . שלשה מיני דברים נאמרים במושבות ר"ל בחברו' הרעים א' אצל האמת כמו ההתפארות וספורי המאורעות ב' אצל התענוג והוא השחוק · ג' אצל המו"מ :

פי"ב יגדור גדר הבושת ואומר שהוא יראה מפני הפסד הכבוד ושיא מעלה לנערים כי ימנעו מהרע בעבורה אך לא בזקנים כי אלו לא בעבור הבושה ראוי להם לשמור ידם מעשות כל רע כ"א בעבור גנות הרע בעצמו . והעזו' ר"ל הפועל רע בפרהסיא הוא יותר מגונה מהבושה בזקני' :

מאמר ה (וכו י"ד פרקים)

פרק א יביא קצת רשמי הצדק והעול שהם ב' הפכים בלי אמצעי בעניני מו"מ וגזלות וחבלות שבין איש לרעהו . אשר מידיעת האחד יחוייב ידיעת חברו במשפט ההפכים עם היות שקנין האחד לא יחייב קנין חבירו הידיעו' מתחייבות עכ"פ ז"מ :

פ"ב יורה דעה כנגד הצדיק הבלתי נודע מגדר העול הנודע כי ידיעת ההפכים אחת . ואומר ידוע הוא שגדר העול והנבל הוא הלוקח בחזקה כמות רב בטוב שלא כדת והבלתי שוה הוא הלוקח רב טוב ומעט רע שלא כדת . ולפי"ז נודע הפכם בהכרח שהצדיק הוא העושה כל מעשיו כדת והוא על ב' בחינות הבחינה הא' הוא לפי צדק מדותיו הב' הוא לפי הצדק שבינו ובין רעהו ולפי זו הבחינה הב' הוא הצדק היותר נעלה ועליו יאמרו המושלים שהוא מזהיר יותר מהילל

מהילל בן שחר . ונגדר בזה שהצדיק הוא השומר כל הדת והפכו העוול הוא מומר לכל הדת .

פי"ג הוכח יוכיח שיש גם צדק חלקי ועוול חלקי ר"ל צדיק לדבר אחד ומומר לדבר אחד :

פי"ד אחר שביאר בקודם צדק הדתי יבאר בזה ב' מיני צדק אחרים א' צדק מחלק ר"ל הטוב והכבוד המחולק בין אנשי המדינה לפי כבוד מעלת כל אחד מהם וזה המין מהטוב אם יהיו נערכים עם מקבליהם בערך נפרד אז הוא צדק . ואם איננו נערך הוא בלי צדק . ב' הוא צדק מיושר והוא הנעשה בחלופין וגם נקרא זה קורא צדק מתחלף . ממנו רצוני והסכמי כמו מקח וממכר וממנו בלתי רצוני כמו העונשים הבאים אליפי המטה ואלה לא יעורכו בערך האמצעי והצדק בם בשידמו שוני החלופין זה עם זה והבלתי צדק כאשר לא ידמו בשיווי :

פי"ה ידין בצדק המתחלף שאיננו נערך עם בעליו בערך נפרד כמו הצדק המחולק וזה כי בחלופי מקח וממכר כלם שוים בקנינם . המוכר לא יחשב לבעל המעלה מעצמו כי הכל הולך אחר שווי החלופין והמאנה צריך להחזיר האונאה יהיה המאנה איש נכבד והמתאנה כמוהו או הפך זה אין הבדל במשפט הצדק בו . וזה הצדק נערך בערך המספרי ר"ל שיחשוב השופט שיווי האמצעי ואז יקח המותר על האמצעי שהוא האונאה ויתננו למי שלקח פחות מן האמצע באונאה :

פי"ו ישפוט חבלות בצדק ערכי לפי המכיים והמוכים . והצדק מתחלף הוא שווה ומשוה היקר עם הנגרע בערך המטבע ר"ל שווה הדמים מודיעים כמות יוקר שוה הסחורות הנעשים חלופין זב"ז ובזה ידעו עד כמה יוסיפו בגרע למען השוות הקל עם היקר :

פי"ז ידין במשפט צדק המתחלף שאיננו אמצעי בין ב' קצוות רעים כמו אמצעי המדות אבל הוא אמצעי בין הפחות והיתרון אשר נשגו לב' אנשים שונים . הוא ישפוט היתרים שהאונס בהיזקות וחבלות פטור מתשלומי נזק :

פי"ח יבאר כי אין משפט צדק ועול נוהג בדברים שבין האב לבנו הקטן ובין האדון לעבדו ובין הבעל לאשתו בהיות אלה הם קנין כספו של אדם והוא עושה בהם מעשה בשלו ע"כ לא יאמר עליהם לא בצדק ולא בעול . ולא במשפט שליא מלכא כי להנהגת הבית יחשבו שאין כח לשופט לשפוט בו דבר :

פי"ט יבדיל בין החקים הטבעיים לחקים הדתיים ואומר שהטבעיים הם החוקים המשותפים לכל העמים אשר ע"פ האדמה ומעולם ועד עולם המה כמו איסור רציחה ודומיהו כי הם כטבע האש השורפת בכל זמן ובכ"מ ואם יקרה שישתנו הוא ע"י הזרות משא"כ הדתיות שאינם בכל עם ובכל מקום ובכל זמן כי הם מורגלים להשתנות ואחד והחקים הכללים הטבעיים מסתעפים לפרטיים כעם ועם כדתיהם . והחוק הכללי טרם העשותו יאמר בצדק או בלי צדק . אך הפרטים יאמרו עושיהם בהצטדק ובלי הצטדק :

פ"י ישים משפט לפני שופטי ארץ לענוש לכל חובל ומזיק בעברה זדון ברצון או בבחירה . ואומר שהמזיקים להם שם בשלשה מחלקות א' בלתי רצוניים ב' רצוניים ג' בחיריים . ומשם יפרדו לארבעה אבות נזיקים אונס שוגג מזיד מורד שכנגדם בשפלה האמאי עושי פשעי האונס והוא הפועל בלי רצון כלל פטור . השוגג אם שגה בכלל הדבר האסור חייב שהיה לו ללמוד הכלל . שגה בפרט פטור . והמזיד העושה ברצון או במורד העושה בבחירה שכלית ג"כ חייבים לעולם :

פי"א ישוב יספוק ידי עיונו על הסובל רע בלי צדק האם יוכל להיות רצוני בזה הסבל או בלתי רצוני . ומסיק שיש הבדל בין היזקות לחבלות בהיזק ממון יכול לסבול ברצון אך בחבלות גופו אינו יכול לסבול ברצון אף שיאמר מגדם רגלה סכי וכ"מ שהאומר קרע כסותי פטור הקורע . והאומר קטע ידי חייב הקוטע . כי בעת הקטיעה הוא עושה עול שלא לרצון הנקטע :

פי"ב יחקור כי' חקירות אי השופט שזיכה את החייב והפכו מי הוא המעוול השופט או הבע"ד . ב' אם אחד חייב אע"פ בדינו ונתן יותר לבע"ד שיקרא עושה עול . ומסיק שהשופט הוא המעוול בהיות הפעל ברצונו . והנותן הרבה לבע"ד איננו עושה עול בהיות גדר העול שלא לרצון משא"כ זה . שהוא לרצון : גם יסתור דעת הסוברים שנקל עשות צדק בהיות נקל עשות בלי צדק וידיעת ההפכים אחת . והנה הוא סותר את דבריהם באמרו שגם לעשות בלי צדק בפועל ממש איננו נקל עם היות שנקל לחשוב לעשות בלי צדק ומכל שכן שאיננו נקל לעשות צדק :

פי"ג יבאר גדר החסיד ומהותו שהוא המשלים פרטי הכללים אשר לא נפרטו ע"י משים הדת כאמרם ז"ל העושה לפנים משורת הדין . והחסד דומה לעופרת מהותך או סיד המיישר אבני הבנין כן החסיד מיישר חקי הדת ומשלים חסרונ'

פי"ד ישוב יהפוך ידו בשקלי' וטריא על המאבד עצמו לדעת אם הוא עושה עול . ומראה פני' לכאן ולכאן וסוף דבר מסיק שהוא עושה עול לאנשי עירו להפר ברית העזר עמהם . גם לעצמו עושה עול כי אם היות שכבר הסכים לקבול סכליתה ברצון הנה בעת הירצחו הוא מתחרט ואיננה לרצון עכ"פ אשר הוא זה גדר העול ר"ל סבול בלי צדק שלא לרצון :

מאמר ו (בו י פרקים)

פרק א יבאר כי הכח השכלי פי שניים לו במין . מעשי . ועיוני . המעשי עסקו בדברים שיש כח ביד האדם ואפשרות לשנות בו כרצונו לטוב או לרע . ולו ג' שליטים החוש והשכל והרצון ר"ל אם ירגיש האדם איזה מוחש אזי ישפוט בשכל אם טוב וראוי לדבק בו או לפרוש ואחר יסכים ברצון לעשות כאשר יען השכל ופעולות זה הכח יאמרו בטוב ורע . העיוני עסקו בהכרחיים ר"ל להבין האמת והשקר בדברים שכבר נעשו :

פ"ב יליץ גבולות חלוקות השכל למספר חמשה מלאכה דעת תבונה חכמה שכל . מלאכה הוא פעולה נפעלת כפי העולה ברעיון השכל המעשי . דעת היא ידיעת ההכרחיים בהיקשים מופתיים הנלקחים מהקדמות הפשיות והתחלות מושיות :

פ"ג יבאר גדר ומהות התבונה שהיא העלה היעולה איך יעשו טיבות גדולות לרבים ולהביא סדרים הטובים אל פעליהם . והיא התחלה לכל נפעל האפשרי ביד האדם . וההנהגות והעלבים שמשיסי ר"ל יעמדו כנגד שהתחלת יפסידו כוונו התבונה :

פ"ד יבאר גדר החכמה שהוא ידיעת ההתחלות ר"ל ידיעת המושכלות הראשונות :

פ"ה עוד יכופף ידו לבאר גדר החכמה ולהבדילה מן התבונה ואמר שגדר החכמה הוא ידיעת אמתת הדברים אם בבחינת תולדות ההיקשים המכונה בשם דעת ואם בבחינת ההתחלות גם ידיעת שלימות המלאכה נקראת חכמה וכל עסקה בכללים משא"כ התבונה שעסקה בפרטים גם כן . בהיותה אל הנפעלים שהם פרטיים . ולה שם בעלה ובמשפט ג' מיני ההנהגות :

פ"ו עוד יכופף ידו לבאר שהתבונה נוהגת בג' מיני ההנהגה שלא כדעת האומרים שאינה נוהגת רק בהנהגת האדם עצמו . גם יבאר שהיא העלה היעולה איך יעשו הפעולות הפרטיות להשיג על ידן השכלים הטוב הנדגש ובהיות שהפרטיים ישנו בנסיון ע"כ רחוק הוא שיהיה הנער נבון אף כי יהיה חכם בעיוניו יען לא נסה עדיין בנסיונות המדיניות :

פ"ז יחקור לדעת גדר התושיה ואחר רוב המחקר שהיא ידיעה איך ליישר על נכון העלה היעולה בתבונה להשיג בגבול הדברים אל שכליהם :

פ"ח יבאר גדר הערמה ויאמר שהוא הכח השופט השופטים האמורה

מפתחות

האמורה. ר"ל כח נפשי העומד לשפוט מישרים על הפעלה שיעולה הספק להשיג על ידה השכלים המבוקש. ויבאר גם כן שהשכל הוא ידיעת ההתחלות העיוניות והמעשיות. והוא עלת החכמה המבואר בד' מזה:

פ"ט יעיר אוזן לשמוע הסרות הספיקות אשר יסכן שיסופקו באלה הדברים והוא מה ישנו ומה יוסיפו החכמות העיוניות והמעשיות אחר שאין האושר נקנה רק במעשה כאמרם ז"ל לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה. או נאמר למען דעת איכות המעשה הלא טוב ידעם המוסר לבד. ועוד ספיקות אחיות שיבואו היטב בפרקים הבאים. וע"ז ישיב לאמר שהמדע השכלי הוא עלת השלימות בבחינת עצמם אף אם לא יפעל יושר כי הם מעלות הנפש ושלימותה. ואשר יפעל פעולותיו על ידם כראוי הוא יותר מאושר. ויבאר שכח החידוד דומה לתבונה להביא את בעליו לתכליתו המבוקש אלא שהחידוד הוא לא ליה רק מפאת הכוונה שבקשתה תכלית טוב:

פ"י ליעיר אוזן לשמוע כמו שיש ב' כחות בנפש חידוד לרע ותבונה לטוב ככה יש ב' מיני מדות א' טבעיות כמי שמטבעו ומזגו להיות זריז. ב' למודיות לפי התבונה והמנהג במבעיות יתכן שיכשל לפעמים כעור במרולתו כי לא ידע מדתו כפי הזמן והמקום משא"כ התבוניות. גם יסיר הספיקות אשר העיר בקודם:

מאמר ז (ובו ט"ו פרקים)

פרק א יחלק בעלי אדם לשלשה מינים שהם שמם עם תכליתם. א' רשע האומר מוסר והפכו לדיק וישר בטבעו. ב' חוטא שילרו תוקפו והפכו כשר הכובש את ילרו. ג' בהמי המרבה בגנות והפכו אלהי שמרבה בשכח ובמעלה:

פ"ב יביא דעות וסברות הפכיות בענין מחלקות הרשעים והחוטאים האמורים. כי י"א שהאומר מותר שוה לחוטא שילרו תוקפו וכן הפכם ר"ל הישר שאיננו חושב רע בטבעו שוה לכובש את ילרו. ואחרים יאמרו שהישר הוא יותר משובח מן הכובש והאומר מוסר הוא יותר גרוע מן החוטא שילרו תוקפו. עוד יחקור בדברי הקרא"ע האומר במקום שיש שם ש"ל לא יעמוד החטא:

פ"ג ישוב יכופף יד עיונו בשכלי ועריא לחקור איככה יפול דבר שבעל שכל ימרה פי שכלו ויחטא נגד דעתו וסברתו. ואומר שיתכן היות זאת מב' פנים א' שיטעה בדרכי ההיקש וירגיל בכוללת או שיטה אחר המדמה בהיקשו המתנגד להיקש השכלי והמדמה הטה אחריו ועוד סברות אחרות המעלימים אור השכל מן החוטא לאמר אין פגע ואפי' כאמרם ז"ל אין אדם חוטא א"כ נכנס בו רוח שטות:

פ"ד יחקור היתכן שיאמר איזה רשע בשם חוטא בכלל או כל חוטא יאמר בחטא פרטי כמו שיפה כנען. על כן יחלק החמודות לב' מינים א' הכרחיים וגשמיים כמו מאכל ומשגל. ב' בחיריים ורוחניים כמו אהבת הנלחון והכבוד. החוטאי' במין הא' נקראים חוטאים סתם יען שוטע אל התאות בכלל. אך במין הב' להיותם בבחירה ולא בתאות לכן יכונו בפרט חוטא בכבוד חוטא בנלחון. החוטא במין הא' הוא יותר מגונה מהחוטא במין הב'. ואחר יבאר שהרשע האומר מותר נגרע מן החוטא שילרו תקפו כי זה הוא כמוכרח בעבור החמדה וזה יבחר להרע גם בלי תאוה:

פ"ה יעיר אוזן לשמוע כלמודי הפי' הקודם כי לפעולות האדם על התאות נפשם להם שם בשלשה מינים. א' נבחרים והם הלוקחים מהתאות די הסיפוק כפי ההכרח. ב' הבינונים במותרות אך עכ"פ הרחק לא הרחיקו להתענג עד בלי די ואלה נקראים חוטאים סתם. ג' המעמיקים להתענג במותרות עד בלי די המה נקראים חוטאים בהמיים:

פ"ו יורה דעה כמוסרים כאנשים שחטא התאות הגשמיות הוא יותר מגונה מחטא הכעס הרוחני ומהמבואר שהכעס הוא כבד עון וע"כ חטא התאות יותר מגונה ממנה. מבואר א"כ מזה שכל החוטאים בתאות הגשמיות הם יותר מגונים מהחוטאי' במדות הרוחניות כמבואר בד' מזה:

פ"ז הבדל יבדיל בין מיני החוטאים. א' החוטא האנושי שהוא המתענג במותרות בלתי רב המרחק מדינם. ב' החוטא הבהמי והחולאי. המין הא' יאושר ביושר ובלתי יושר והמין הב' אף כי נדמה לבהמה במעשיו הנה הוא רע יותר מכל בהמה רעה יען שכלו מלוי להזיקו משא"כ הבהמה:

פ"ח עוד יכופף ידו לשום הבדל בין העובר על הדת האומר מותר ובין העובר על הדת בעבור שילרו תקפו שהא' הוא יותר גרוע מהב'. כמו שכבר העיר על זה בב' מזה. יותר נבחר הוא הכשר והקיים ר"ל הכובש את ילרו. לבלתי התענג בעונג האסור הוא יותר משובח מהעולר בילרו לסבול עלב הראוי לסבול לפי הדת. וכל אדם יש לו להזדמות בכיבוש הילר בקיום ולמבב לרבים וטובים כמה כבשו וכמה לו:

פ"ט יבאר שמשתק בקוליא בורח מן העלב והעמל לעסוק במ"ומ. ואיננו בוחר בתענוג. ויבאר שהחוטאים ב' מינים א' החוטאים במהירות טרם ישכילו ברע אשר עשאום ונקראים מעופפים ונמהרי לב. ב' המשכילים על דבר רעתם אך לא יוכלו לכבוש את ילרם ונקראים חלשים ר"ל מנולחים מילרם:

פ"י עוד יראה פנים שהאומר מותר הוא נגרע מהבלתי כובש יען לא יוכל להירפא לעולם ומתמיד בחטאו ואינו יודע חטאו משא"כ בבלתי כובש. והבלתי כובש והוא החלש הוא יותר נגרע מהמעופף עכ"פ בהיותו מורד בשכלו שהוא היל"ט ושומע לתאות שהוא היל"הר:

פי"א יחלק הכובש והבלתי כובש בבחינת היושר לשתים שהן ארבעה עלמי ומקרי בכובש ושתים בבלתי כובש. ולהם שם בשלשה. מזים. פראים. והבלתי קיים אך לא בעבור החטא:

פי"ב הבדיל יבדיל בין ישר ובלתי ישר לכשר וחוטא. ובין הנבון והמחודד שהנבון עושה בבחירה שכלית לתכלית טובה משא"כ המחודד שפועל בלי בחירה שכלית כשכור והוא אלי רשע המורגל לרע בכוונתו:

פי"ג יחקור על התענוגים וההנאות. הטובות הנה אם לא. וג' מחלוקת בדבר. אחת יאמרו כל ההנאות רעות הן בעלם ובמקרה. ב' יאמרו שמעט טובות הנה. ג' יאמרו יתכן היותן טובות אך אינן משובחות וכל כת תעיד עדיה ותלדיק את דעתה:

פי"ד יסתור ראיות האומרים אשר בפ' הקודם שהתענוגי' הם רעים ויחלוק ההנאות והתענוגי' לשתים שהן ארבע א' רוחני והוא עונג העיון בפועל אלהים ומעשיהו ב' חמרי והוא נחלק לשלשה מינים טוב מוחלט. טוב המועיל. טוב הערב. הרוחני הוא טוב כלו והוא עלם האושר והחמריים קלתם טובים אמתיים דבקים אל האוש' והם תכלית ההויות הטובות. ועוד ירבה להביא ראיות שקלת התענוגים הם טובים ומאושרים:

פט"ו יעיר מבוכה לאמר אם התענוגים קלתם טובים וקלתם רעים כאמיר בקודם למה אם כן יהיו העלבים שמתנגדים לטובים ולרעים כלם רעים. ויסיר המבוכה כי היתה זאת בבחי' שמותרות כי הרע שבתענוגים הם מותרות לבד אך העלבים כלם רעים וגם נאמר כי כאמרים הם התענוגים בעבור שידחו העלבים אך רדיפת המותרות יוסיפו למאון התאות אף כי אם ישבע עונג אחד יתעלב ויתאוה לעונג אחר וכל זה בעונג חמרי משא"כ ברוחני שהוא העיון שאין בו נגדפה ולא יוסיף עלב עמו והוא העונג שהשי"ת מתענג עליו לכן הוא יכלת להיות אושר המאושר ושלמותו:

מאמר ח (ובו י"ד פרקים)

פ"א יורה דעה כי אהבת בני אדם זילז הוא תכרחים למי האדם ובלעדיה לא יעזור איש מרעהו והטבע יעיד

בל

על זה כי הנה נוסד בטבע אהבת המולידים לילדיהם · ע"כ ישובחו אוהבי בני אדם :

פ"ב יחקור אחר שמלת האהבה בין ב' האוהבים י"א שתהיה דמיון מה שבין ב' האוהבים וי"א הפך זה שתהיה ההתנגדות כי כל המורכבים מתאחדים מדברי' מתנגדים · והאהבה תחלק לשלשה מינים א' אהבת הטוב המוחלט ב' המועיל ג' המהנה למענו ועל פי ג' תנאים תקום האהבה א' שלא יהיה הנאהב דבר שאין בו רוח חיים · ב' שיאהב ע"מ שיהיה נאהב מאוהבו ג' שידע לרכי הנאהב :

פ"ג יבאר כי האהבה התלויה בדבר מיני שלשת הטובות האמורים בפרק הקודם שהם · טוב מוחלט, מועיל · מהנה · קרובה להתבטל או להשתנות כהשתנות אהבו' הנערים והבחורי' מהנאה אל הנאה · משא"כ אהבת השלימים שהיא בעבור השווים במעלה או בהשכל ואינה תלויה בדבר חיצוני לכן לא תבטל ולא תשתנה :

פ"ד ילמד דעת שגם קצת האהבות התלויות בדבר יעמדו ימים רבים והם הנעשים חלפין זה בזה המין אחד ובזמן אחד כמו אהבת החושק לחשוקתו אך המחליפים במין אחר ובזמן אחר יתפרדו וכ"ש המחליפים מהנה במועיל · ולא תהיה אהבה נאמנה וקיימת בלתי אם בין הטובי' שכבר נסו זה את זה כמשל המושל לא יכירו זה את זה עד שיאכלו יחד סאה מלח :

פ"ה יחשב דרכי האהבות השונו' ומעלת קצתן על קצתן · ויאמר שאנשים רעים יתכן שיאהבו זא"ז בעבור התועלת והאביונים בעבור המתן · הזקנים והעבדים רחוקים בטבעם מהאהבה · באין חברה או בריחוק מקום או זמן תשכח האהבה :

פ"ו יבאר מיני אהבות שונות שבין בע"א שונים ואומר אהבת המעלה לא תכון מאחד לרבים או מרבים לאחד מה שיתכן זה באהבת המועיל והמהנה · העשירים יקנו מהנים למענם והמושלים יקנו מהנים ומועילים אשר לא באוהב אחד יכולו יחדו :

פ"ז יגדור גדר מין אהבת ההעדפה ר"ל האהבה שבין ב' האוהבים הבלתי שוים במעלה גם לא בכמו' ואיכות טובותם ר"ל כמו האב והבן והאדון והעבד · ובזה תתקיים האהבה בהטיבם זא"ז כראוי לשיווי הערך לא לפי שווי הכמות הנהוג באהבת המשתוים · וכאשר תגדל מעלת אחד האוהבים על רעהו עד שיהיה רב המרחק ביניהם תבטל האהבה כמו שלא תכון האהבה בין המלך לאחד הפחותי' · ע"כ לא ירצה כל אוהב לאוהבו שיתעלה יותר ממנו כ"א שיהיה כמוהו במעלה ותתקיים האהבה ככתוב ואהבת לרעך כמוך :

פ"ח יבאר גדר אהבת הכבוד אשר ממינה היא אהבת החנופה ר"ל המרבה להטיב בחונף למען הפיק כבוד מאהובו · ויבאר שבאהבת ההעדפה כמו האב לבנו תתקיי' יתרון המעלה לאוהב ויתרון הטבה לנאהב · ויבאר כי אהבת ההעדפה תתקיים בשיווי הערך בטוב ר"ל כאשר הנגרע יוסיף להטיב לנכבד :

פ"ט יבין שמועה לאמר בעבור שסבת האהבה הוא הדמיון שבין ב' האוהבים על כן תיכון האהבה בחברה שבין ב' בעלי דמיון אחד · חברת חיילים חברת חרשי ברזל ועלפס וכל החבורות יחד הם סבת האהבה הכללית אשר בכלל המדינה והם חלקי הדת וסבת העזר בקיבוץ המדינה :

פ"י יליץ גבולות הממשלה הבתים והמדינות לשלשה מיני מושלים טובים . והפכיהם שלשה רעים מפסידי הבית והמדינה · א' מלכות אשר ינהג כאחד מהם להנהיג העם על פי מנהגות הצדק והללחמם והפכו הוא העריץ הגוזל ולים להרבות לו : ב' היא ממשלת השליטים והיועצים הטובים והפכם הם המעט ורעים · ג' הוא ממשלת המחירים ר"ל ע"פ נכבדי ארץ והפכו המונים · וכן ג' ממשלות הבתים · א' ממשלת האב הטוב והפכו הרע · ב' ממשלת האיש והאשה זה כבית או כבית המתמשלים וכיוצא בם והפכם שלוט האחד על ממשלת הראוי' לשני · ג' ממשלת האחים אשר במחיר רב קנים ישלטו בבית · והפכם הוא שליטת כלם בשוה :

פי"א יחלק איכו' הצדק לשלשת מיני המושלים האמורי בקודם ואיכו' הרשע להפכיהן כי העדפת הטוב הראוי לכל אחד כמעשהו · והנגרע בממשלה הוא ממשלת הער לוס · וזה כי סבת האהבה הדמיון שבין ב' האוהבי' והנה אין דמיון בין האדון לעבד בבחינת האחר המצטרף כ"א בבחינת מה שביניהם מין האדם ובעבור שהעריצים מחשבים ההמון לעבדים להם לכן אין ביניהם אהבה :

פי"ב יבאר מיני אהבות האחים מצד האחוה או הגידול יחד כל הקרובים יאהבו זא"ז בעבור בואם מב"ו אחד והקרוב יותר תגדל אהבתו · הנגדלים יחד ובעלי אומנות אחת והולכי דרכים יחד יאהבו זא"ז · אהבת האיש והאשה היא טבעית להיות האדם בעל חברה יותר מהיותו מדיני :

פי"ג ילמד דעת מפסידי האהבה כי הוא זה אם לא ישיב הנאהב גמול לאוהבו ראוי ושוה לטוב אשר גמלהו · והוא כמספק איך יעורך שווה הטוב אם לפי גודל ערכה הנותן או לפי הנאת המקבל · הנה הוא יועץ לפי דרכו שכל מקבל טוב יותר בהטבה לבלתי הכעים את אוהבו כנדבת רוחו עמו · וע"כ תתעלה האהבה אשר בעבור מעלה יען לא יקרו אותה מריבות ותלונות :

פי"ד ישים ארוכה ומרפא למפסידי האהבה האמור בקודם וזה שישולם גמול לכל אוהב כפי הראוי לו · למעולה יותן כבוד · לדל עושר · כי האהבה תדרוש האפשרי כפי הראוי · כפי מה ה' דורש בטובותיו רק תודה וכבוד : וע"כ הבן תמיד חייב בכבוד אביו ולהטיב עמו בהיות שאביו הוציאו מאפס ליש · רבים מתאוי' לקבל אך לא להשיב וזו מדה גרועה :

מאמר ט (ובו יד פרקים)

פ"א יעיר ויעורר מריבות בין האוהבים אם בסבת שלא יעריך המעריך הטוב כראוי או אם נדר לתת לו אך קלוב בעד טובתו ולא השלים נדרו · ועל המקבל לסדר ערך השווה כי הנותן האמינו על זה ואף כי כל נותן ירצה חפציו בתור התשובות ושווה הרבה יותר ממה שהם נמכרים :

פ"ב יעיר ספיקו' איך יתנהג האוהב בעשות טוב לאוהביו אם אין לו למלאות רצון כל אוהב מאוהבים ואחר ישפוט מי ומי קודם · ויורה דעה שאין לתת כל מתנותיו לאוהב היותר נאהב כי אם יתן לכל איש חקו הראוי לו :

פ"ג יעיר ספיקות מתי יוכל האוהב להפר האהבה . ואומר כל אהבה התלוי בדבר מהנה ומועיל תופר אם בטל אין אותו · גם אהבת מרמה תופר בהודעה ... הטוב ונעשה רע אם יוכל עוד להרפא ומחויב הוא לעמוד על רפואתו ואם לא יוכל להרפא תופר · אם אחד האוהבים נתעלה בעילוי רב המרחק תופר האהבה בהכרח · ובכ"ז ראוי למתעלה לזכור ההרגל הקודם אם לא תהיה המעלה רב המרחק :

פ"ד יחקור באיזה טוב ראוי לקדם את אוהבו · ואומר שראוי להטיב לאוהבו בטוב שהוא עושה לעצמו ככתוב ואהבת לרעך כמוך : ויתנהג עם אוהבו כמנהג האדם עם בנו שיהיה רוצה בחיותו ומטיב עמו כמו לעצמו שש בשמחתו ועלב בעלבונו : ואם איש שכל הוא יבחר להטיבו בהנהגות המושכלות כי זה הוא עיקר מעלות האדם במה שהוא אדם ככתוב טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף . וע"כ יכסוף כל משכיל להודיע השגותיו לרבים לחבר חבורים ולהדפיסם להועיל הבאים אחריו ולא יוכל לעצור בנפשו אף כי ישיגהו תלאות רבות וכאן ככתוב ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בוערת (ירמיה כ') ונאמר כי מלאתי מלים וגו' (איו' לב) :

פ"ה יאמר שלא יתכן לשום אהבה וחברה בין רשעים גמורים . ככתוב יתפרדו כל פועלי און כי כל אהבה

אהבה היא בעבור דבר טוב משא"כ באלה הרשעים אין זו יגורשו ברוע לבבם יכלו את עצמם. ומה שנראה בקצתם אהבה הוא בהיות קצת טוב ביניהם:

פ"ו יבאר כי רצות הטוב לרעהו איננה אהבה אחר שלא ישתדל להטיב עמו בפועל אבל היא התחלת האהבה אשר בהרגילה בפעל האהבה ובהיותה בעבור הריוח שיקוה לא תרצה אף להתחלה:

פ"ז יבאר כי עם שלום היא אהבה ר"ל בהסכים שני המדינות להקים חקים ידועים לטוב לשם או זאת העלה היעולה לאהבה מחשב אך לא בהסכים המשכילים על דבר מושכל אמת וזהו שאמרו ז"ל ש"ת מרבים שלו' שנאמר ורב שלום בניך, א"ת בניך אלא בוניך: ר"ל המבינים לקבוע חקים ישרים לטוב להם משא"כ הרשעי' שאין הסכמה ביניהם ע"כ יתפרדו כאמור:

פ"ח ישוב השאלה למה יאהבו עושי הטוב למקבלי הטוב יותר ממה שיאהבום המקבלים: ויאמר כי הוא זה בעבור ב' סבות א' החיים ישתלמו מהפעולות ההוות לשמן ע"כ אלה פועלי הטוב יאהבו פעולתם כי הם חייהם. משא"כ המקבלים שלא פעלו דבר: ב' כל דבר הבא לאדם ביגיעה חביב עליו והנה פועלי הטוב באה להם פעולתם ביגיעה ע"כ יאהבום משא"כ המקבלים שאין יגיעה למקבל:

פ"ט יעיר ספק כמה יזכה האוהב לעשות הטוב והישר בעיני אלהים ואדם אם בשום בכל עצמותו רק להטיב לעצמו או רק להטיב לאחרים. כי יש ראיות לדעת זו ולדעת האחרת ג"כ כי מהמבואר שהרודפים הנאת עצמם נקראים רשעים ויש סברה הגדולה ממנו שאהבו וזה שההטבה לעצמו הוא המדה אשר בה ימוד טובות אחרים עד"הכ ואהבת לרעך כמוך ועוד סברות אחרות אשר יעידו כי טוב להטיב לעצמו: ואחר יתיר הספק ויאמר שהאוהב את עצמו בהשגת טובו' חמריות הנה זה מגונה אולם האוהב א"ע בהשגת טובות רוחניות כמו להטיבו מדותיו ועשות צדקה והשגת המושכלות הרי זה משובח ואוהב כזה מטיב למשכילים בטוב שהוא מטיב לעצמו ועוזב לאוהבו ההמוני הכבוד המדומה והשררה ושאר הטובות החמריות ובזה יכונו ב' חלקי הספיקו' האמורים:

פ"י יעיר מבוכה הילטרך המאושר לאוהבים כי יראה שאין לו צורך לאוהבים להטיב עמו בהיותו עשיר שמח בחלק ההסתפקות כמולא טוב רע: ועל זה יענה ויאמר כי הוא צריך לאוהבים עכ"פ להטיב להם בטוב לו ולהתענג בהטיבו אותם ואף גם אם הטיב אין אותו הוא צריך אליהם לבלתי היותו ערירי בהיות כל אדם בטבעו מדיני: ושמח בחברת האוהבים והוא זה גלה למאושר:

פי"א עוד יוסיף ידו להראות במופת שהמאושר מוכרח לחיות עם אוהבים: וזה בהיות המאושר חי פי שנים בחיים: חיים חמריים ורוחניים ר"ל חי השכל ומדע ומטוב החיים בלי עצב וזה יושלם בחברת האוהבי' א"כ המאושר שהיו פי שנים מחיי איש ההמוני לכן הוא מצטרך פי שנים לאוהבים כמו איש ההמוני:

פי"ב יחקור אם זה טוב לאדם אוהבים רבים או מעטים: ואחר המחקר יענה לאמר כי לא טוב היות לאדם אוהבים רבים וזה כי מגדר האהבה להטיב לכל אוהביו ולהיות שמח בשמחתם ונעצב בעצבם מה שלא יתכן זה ברבים א' כי לא יוכל להטיב לכלם ב' אם יקרה לאחד עצבון ולאחד שמחה לא יוכל להיות שמח ונעצב יחד ע"כ יש למעט באוהבים כפי די הסיפוק ויוסר מהמה ימעטו האוהבים אשר מפני המעלה וההשכלה כי רבי עליו המה מועטים:

פי"ג יורה דעה כי האדם מוכרח לאוהבים בימי טובו להטיב להם: ובימי רעתו להיות נעזר מהם אך כי שהעצב יקל עצבו בראותו אוהביו לכמה סבות א' שמחה ראותם שפיר עצבו ב' הם ידעו במה ינחמוהו ג' הוא עצמו יתאפק מהתעצב לבלתי העציבם ברוע עניינו: ועל האוהב למהר לבוא בעת צרת אוהבו באחר מבוא לשמחתו והספק זה בעל סברה יתאחר מקרות אהובו לקבל ממנו עזר ובשמחתו יעצר לקראתו:

פי"ד יבין במופת כמו שהראות שהיה בחושקים כן ההשתעשעים באוהבים כי פעולותיהם שהם חייהם ישתלמו בנעימות החברה ויקחו ערובתם באהבה אף כי למשכילים אשר מטבעם שפתם מכון חייהם ואיש יחד פני רעהו אך לרשעים איננה שוות החברה:

מאמר י' (ובו שמה עשר פרקים)

פ"א יבאר טוב: שהעונג כי יביאו אם בעליו לפעול טוב למען התענג בו: וג' מחלקות בדבר העונג: א' יאמרו שהוא טוב ב' יאמרו שהוא רע ג' יאמרו שהוא רע בקצתו: ע"כ באם לדרוש כלים שהוא כלו רע לבלתי יאחזו בקצתו הרע: ועל הכת הב' יוכיח בחשם על פניהם בראות ההמון מעשיהם הפך פיהם ע"כ לא ישמעו להם:

פ"ב ישים אותותיו אותות שהעונג הוא טוב. א' בהיות מטבעו שהכל ישתוקקו אל העונג והטבע לא יפעל רע בעולם: ב' כל עצב הוא רע א"כ העונג שהוא הפכו מוכרח להיות טוב. ג' שהעונג אין אחריו תכלית אחר כי לא ישאל למה יתענג: ואפלטון יעיר ספיקות על זה הדעת ואחר יתיר ספיקותיו ויאמר שהעונג הנבחר למשכיל הוא הטוב:

פ"ג יתיר ג' ספיקות שהעיר אפלטון להראות רעת העונג:

פ"ד עוד יעיר ספק להראות רעת העונג מהחרפה המושג למתענג: וע"ז ישיב לאמר שיש שם תענוגים רעים וטובים והחוטאים יבחרו ברעים וגם הטובים בלתי נבחרים לכל זכי הנערים והנוהגים כמעשיהם יתענגו בתענוגים הרעים: והצדיקים בנבחרים ויותר מהמה יתענגו המשכילים על ... בהשכלת אמתתו ר"ל בשמחת הנפש פועל האמת ופעולתו אמת:

פ"ה יעיר הספק המספק ואומר שהעונג הוא הויה בתנוע' זמנית משא"כ הטוב שהוא התכלית שאין בה הויה זמנית ומחויב מזה שאין העונג והטוב עצם אחד. והתשובה אמריה שאמר שמשך העונג הזמני מורכב מתענוגים קצרים שלימים לעצם, לכן איננו קונה שלימותו בהויה זמנית כי שעת הקצרה איננה זמן.

פ"ו יעיר אוזן לשמוע היתר ספק אחר הניער לפי האמור שהעונג איננו שוה בהוי' זמנית כאמור ולפי"ז המבוכה אמרי' שאמר שלא אנחנו רואים שכל תענוג מתחיל בגבורה ומתיים בחולשה וזה יורה שהוא שוה בהויה הדרגית וזמנית. וע"ז ישיב לאמר כי הוא זה בעבור חלישות החוש והמוחש בסוף. ומן מולא הדברים נדע טוב טעם ודעת למה לא יחלש עונג השכלת המשכיל לעולם וזה בעבור שאינם נתלים בחוש ומוחש חמרי הנחלשים:

פ"ז הוכח יוכיח שכל עונג הוא טוב ונבחר וזה בהכבר מאושר שעלם החיים המה הפעולו' המשו גשמי' לשען והנה כל פעולה ישלמנה פועלה בעונג אף כי בכחה יגדיל פעולה ויוסיף חכמה וזה לאות כי היא עם החיים ושלימותם ועוד יוסף ידו להסיר ספק האמור בקודם במה שבי' תענוגים מבטלים זה את זה. ע"ד אמרו ז"ל אין מערבין שמחה בשמחה.

פ"ח ילמד דעת שהעונג יחזק הפעולו' והעונג הזר והעצב המיוחד ישלישום. ואין העונג מפעולת הפועל אבל הוא כנמשך מפעולותיו כנמשך הבריאו' מהרפואה. והנה התענוגים נבדלים זה מזה במין ובאיש ולא יערבו כלם לכל כ"א זה יערב לו עונג אחד והאחר ימאס בו ויערב לו עונג אחר ומהם רעים ומהם טובים הרעים ידבק ברעים והטובי' בטובי' ע"כ מי זה חפץ לדעת מי המה הטובים להדבק בם הנה ידבק באלה שידבק בהם המעולה מכ"א כטוב ולזכך השמעני דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו:

פ"ט יחקור בקצרה על מהות האושר. ואומר כי מוכרח הוא שימצא באיזה פעולה מהפעולו' ושלא יהיה

קנין

קנין האושר בעבור קנין ד"א שאין דבר נעלה ממנו . לכן לא יתכן היותו השחוק כמו שידמה הסכלים והשמן החושבים שהסכלים המה מאושרים בעבור עסקם בשחוק כי הנה השחוק יזיק לגוף ונפש אף כי ידמה למנוחה שאיננה מכלי בלא סכנה לפעול מאח"כ האושר ואף כי מגדר האושר היותו פעל המעולים . והשחוק ישתמשו בו גם הבהמי' יש מכ"ש ע"כ לא ירצה לאושר . והנה הוא בהכרח כפי המעלה שיבחר בה המעולה מבני אדם כאמור :

פ"י אמר שהאושר נמשך מהפעולות המעולות כאמור בקודם לכן הפעולה היותר נעלה מהמעולות היא אצלה להיות האושר והנה הוא זה פעל השכל העיוני כי הוא זה רשם ומבחר פעולותינו המעולות שבו נדמינו למלאכי אלהים ובעבורו נאמר נעשה אדם בצלמנו והוא מבחר השכנוני' כי הענין בפועל אלהים ומעשהו ישגב על ה' בהשגות כפלא שאין למעלה ממנו . וישמח בהשגתו על פי פעלו כפעל כל און ככתוב ישמח לב מבקשי ה' . ובאמר בפקודיך אשיחה כפעל כל און . והוא מספיק בעצמו ומוכן בו מאח"כ שאר הפעולו' וכל הפעולות המעולות זולתו הם הלעות ומביאים לזה הפעל ככתוב ראשית חכמה יראת ה' . ע"כ הוא יצלח להיות האושר הנדרש :

פי"א יתנה בצדק כוראום שהאושר פי שנים לו במין א' אושר אנושי הנמשך מהמעשים הטובים והמדות המעולות . ב' אושר אלהי הנמשך מהעיון בפועל כמו ישי' . והניהם מוכרחים למאושר . כי הם עלמי היראה והחכמה הראשון קודם בזמן והשני במעלה כי הוא ענין אלהי בלתי מורכב ובלתי מוכרח לטובות חיצוניות הרבה ואפשרי לו שום בכל עת וזמן עונג אלהי לבעליו ככתוב אז תתענג על ה' . משא"כ באושר האנושי וע"ש ב' מיני האושר שמוכרחי' לכל מאושר כאמר אשרי בלשון רבים בכל מקום :

פי"ב יבאר שהאושר השכל העיוני האמור הוא פעל האל והשכליים הנבדלים וזה בהכרח מבואר שמהו' החיים המה הפעולות המתרגשות לעצמן ואין אלה השכליים לא יפעלו לדקות ומישרים על כן יהיו חייהם בפעל העיון וכמות' היא יפי' חיין הם חיי מדע והשכל את עצמו לכן המשכיל בעיון ידמה לש"ית ולשכליי' הנבדלים וע"ש הכח כאמר נעשה אדם בצלמנו :

פי"ג יבאר כי המאושר מוכרח להיות לו מעט מטובות החיצוניות כפי אשר יוכל להיות אך הרבוי מהם היבצלו אושר לכן רוב העשירים אינם מאושרים הפך מה שיחשבו ההמון שהאושר בעושר יכון . אף כי פעולי היושר יעידו על מציאות האושר מה שאין זה ברוב העשירים ובהיר סבת האהבה שבין כי האוהבים הוא הדמיון אשר ביניהם והיה המאושר בשכל העיוני דומה לאל ית' ככ"י לכן יפיק רצון ואהבי' ממנו ית' :

פי"ד יבאר כי באושר האנושי לא המדות הוא העיקר כאשר יעשו הדורשים המזהירים את העם) כ"א המעשה והנה לא רבים יבכנו אל האושר האלהי אף כי רבים וכן שלימים כל ידעוהו בל הכירוהו מעולם וכמו אלה אשר לא חלק להם בבינה לא יוזהו מן המעשים הרעים כ"א מפני יראת העונש לכן ראוי למסדרי הדתות לקבוע עונשים בדת להעניש לעושים בעברת זדון כמו לאמוריים וכל העם ישמעו וייראו :

פט"ו אלה המשפטים אשר ישים לפני מסדרי הדתות והוא שילמדו לעם להרגיל בניהם מנעוריהם לעשות הטוב והיושר ולסור מרע ויהיה לדת תוקף ועוז מהמלך ושריו למען לא תופר ככתוב ה' עוז לעמו יתן ודרשו ז"ל אין עוז אלא תורה . אך דת האבות לבנים אין בה עוז אך יש לה מעלה בענין ידיעת פרטי מעשיהם אשר אל זה ראוי שישים משים הדת עיניו כי כמו שרפואת הגוף תכון בכלל ובפרט כן רפואת הנפש וע"כ צריך שמירה כמד אם אביך . למען עשות כדת אשר ילוו את בניהם בפרטי המעשי' הישרים הבלתי כתובים בתורת ה' בפרט . כ"א בכלל ועשית הטוב והישר :

פט"ז עוד יורה דעה למשים הדת שיתן עיניו ולבו על הנסיון ר"ל שיכסה טבע העם והמדינה אשר בה יסדר הדת לחוקק להם חקים ישרים כפי טבעם במקומותם בזמניהם כי על כן לא תמקרו בכללים ידועים מתי ומקדם איך ינהג משים הדת יען הדבר תלוי בנסיון כפי הזמן זה מקום והעם לעשות בם כטוב לחוקק להם חקים טובים להסיר מהם מוקשי ההפסד ולהכלם על במתי האושר האנושי והאלהי :

ספר המדות

מאמר ראשון

פרק א' כל מלאכה

וכל לימוד גם כל מעשה וכל בחירה יראה כי הוא לתאות דבר טוב. על כן היטיבו אשר דברו כי טוב הוא אשר הכל יתאוו. נראה שיש הפרש בין התכליות. כי מהם פעולות ואחרים זולתם הם הפעולים. אמנם מהדברי' אשר להם תכליות בלתי הפעולות יותר טובים הם הפעולים מהפעולות. תכליות רבים לרבים מהפעולות והגמצאות והמלאכות והלמודים. הרפואה תכליתה הבריאות. עשית הספינה הליכתה בים. תכלית הנהגת צבא המלחמה הנצחון· תכלית הנהגת הבית העושר· רבים מאלה תחת מעלה אחת כמו עשית הרסנים שהיא תחת רכיבת הסוסים · וכל מלאכות שהם הכנות הכלים לרכיבת הסוסים · וכל אלה המעשים המכונים לדבר מלחמה הם נכנסים תחת הנהגת הצבא ובזה יסודרו אלה תחת אלה · בכל הדברים תכליות המלאכות העליונות הם נכספים מאשר תחתיהם כי הם דרושים בעבור העליונים · אמנם אין הפרש בין שיהיו הפעולות תכליו' המעשים או זולתם דבר אחר · ר"ל הפעולי' כמו בלמודים הנזכרים · הנה אם יש שם תכלית אחד לנפעלים אשר בעבורו אנו רוצים אותו

פירוש

פרק א' כל מלאכה · ברצות המחבר ללמד לאדם מוסר השכל אשר הוא הדעת יושר ההנהגה על ארבעת רבעיה שהם הנהגת עצמו וביתו והמדינה והממלכה · מאלה המעשים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם חיי אושר והצלחה ... אשר זה לא ישלם בלעדי ידיעת תכליתו כי הוא זה המעיר את כל פועל לפעול מפעלו ואת כל משכיל להשכיל מושכלו כמאמר סוף מעשה במחשבה תחלה וכמו שיתבאר (בסניפי לשלישי מזה). ע"כ זכרונו בא לפניו בראש ספרו בכלל איך שידיעת התכלית מוכרחת בראשי' כל מפעל ולימוד מוסר השכל המתבאר בזה : כל מלאכה : כל בעל מלאכה מה יפעל מלאכתו לאיזה תכלי' מה וכן כל עוין באיזה לימוד יכוון להשיג תכלי' טוב · אם ידיעת האמת בדברים ההכרחיים ר"ל בדברים הטבעיים · או להשיג טוב בדברים האפשריי' ר"ל המלאכותיי' גם כל מעשה · וכן כל העושה מעשה בגופו להנאו' חושיו בהיותו נפתה מהמתאו' לידבק בטוב הערב לשעתו ורע ומר באחריתו : וכל בחירה : הוא העושה מעשה בגופו בהשגת חושיו אחר הסכמת השכל ובחירתו בטוב המועיל באחריתו אף כי ירע לשעתו · כל אלה הארבעה יכוונו להשיג תכלי' טוב בפעולתם כפי מחשבתם : לתאות דבר טוב · הפועל יתאוה להשיג הטוב המושג מהתכלי' ההוא : ולפ"ז יהי' כל תכלי' טוב · אם אמיתי בטוב המועיל ואם מדומה בטוב הערב לשעתו · ובהיות כי לא תוהו ברא ה' את עולמו כי אם לתכלי' יצרו · וכל תכלי' הוא טוב כאמור · לכן לדק האר"י ז"ל בע"ח ריש עיגולים וכללים באמרו שתכלי' הבריאה הי' כדי להטיב לברואים ע"כ · ונראה שזה כוונת כי טוב האמור במ"ב · כי תכליתן לטוב · ועל שם פעולה זה התכלי' הטוב נקרא הוא ית' בשם טוב ככתוב טוב ה' לכל · הודו לה' כי טוב · ותל"א יכונה כב"י בשם גא"ט ר"ל גו"ט פי' הטוב שתכליתו : הכל יתאוו · גדר הטוב ומהותו הוא שכלם ישתוקקו להשיגו בפועל כפם

פירוש

כאמור : נראה שיש הפרש · ר"ל ב' מיני תכליות יש לכל פעולה · א' רחוקות ב' קרובות · המ"ב תכלי' הנהגת צבא המלחמה הוא הנצחון · והוא התכלית האחרון הדבק בפעולה ולא יעבור ממנה לזולתה · אולם גידול הסוסים ועשית הרסנים וכלי זיין הם התכליתיים הראשונים אלה אשר יכנה בשם פעולות ר"ל שהם רק פעולות משמשו' להשגת התכלי' האחרון אשר יכנהו בזה בשם פעול ואח"ז יכנהו בשם תכלי' הראשי והעליון ובהיו' שהוא הנרצה לכן יהיו הפעולים שהמה הראשיים המה הטובים כאמור : תכליות רבים · תכליות שונות יש לפעולו' שונו' כמו שנפרש והולך : רבים מאלה קצת התכליו' ישמשו שימוש הכנה לתכלי' הראשי והעליון כמו רכיבת הסוסים הוא תכלי' עליון ועשית הרסני' והמתגים לסוסים תשמש לה : וכל אלה · ר"ל עשיית הרסני' ורכיבת הסוסים ויתר התכליות המשמשו' למלחמה יוכללו תחת ההנהגת צבא המלחמה אשר הוא התכלי' הראשי והיותר עליון מהם · לכן הוא המעולה מהם כי הקודמים לו משמשים לו שימוש העבד לרבו : נכספים · הפועלים מתאוים וכוספי' להשיגם לכן הם נכספי' : אמנם אין הפרש · אין הפרש בין התכלי' הראשי הנכסף אחר תכליות הקודמים לו והוא המכונה בשם תכלי' הפעול : לבין התכלי' אשר תחתיו שהוא מהתכליות הקודמים והוא המכונה בזה בשם תכלי' פעולה : הנה אם יש שם תכלי' אחד · אחר שיאמר בקודם שכל הדברים הם בעלי תכליות אם אחד או רבים תחתונים ועליונים · דאג לאמר אולי יאמר מי שאין ביכלתנו להשיג אושר האדם ותכליתו העליון כי עליון לעליונים וכל מה שנדמהו להיו' העליון האחרון איננו אמת כי עוד עליונים אחריו ואנחנו לא נדע · על זה הוא כמשיב לאמר תשוקתנו על השגת זה האוש' היא לאות על יכולת השגתנו אותה כ"א יהיו התכלי' בעלי בלי תכלי' תהי' התשוקה לריק כי אין ביכלתנו להשיג הבב"ת · והטבע לא יפעל דבר לבטלה · כאן הבן שואל · הן ידענו זאת שהשי"ת הוא עלם בב"ת

ספר המדות לאריסטוטלים

פירוש

בכח השלימות שמתאחדים בו · ולכן לא יתכן שיושג למשיג ב"ת · וא"כ למה השפיע בנו טבע התשוקה אל השגתו לריק · שתשובת השי"ת מושג מבשיכה המפעלין ככתוב וראית את אחורי ר"ל הברואים הנמשכים אחרי פועלו [illegible] אלי בלבד וכמו שת"א ית דבתרי · אמנם ההשגה בלתי נמנעת מהאדם ואליה תשוקתו · והיא אושר האדם והצלחתו האמיתית ובה יבדל מכל ב"ח זולתו · ואם היות שגם זאת ההשגה הוא בעלת בלי תכלית ככתוב אין חקר לתבונתו [illegible] מ"מ לא על השלם המלאכה כגמור וכל המשיג שמץ דבר מזו ההשג' הרי זה מאושר לגמרי · כי ישוב נפשו ושכלו ומושכלו שלם אחד ומין לכלא בגלגל המושכל הכללי: נאום יצחק הלוי הגהה זו מצאתיה כתוב על הגליון וז"ל · ("אמר משה מרעסוי · אין צריך לזה כי הדבר מבואר בעצמו על הדרך הזה · הגהה נודקת ובלתי מסופקת הוא שהתשוקה מכוון אל דבר ותבקש להשיגו ד"מ א' · אם לא יהי' א' נכסף בעצמו כ"א בעבור ב' מבואר שלא התשוקה אל א' כי אם אל ב' · ואם גם ב' בלתי נכסף בעצמו כ"א בעבור ג' · הנה לא שהתוקק המשתוקק לא אל א' ולא אל ב' כ"א אל ג' · ואם ילך הדבר כן ובלי שתגיע לעולם אל הטוב הנרצה בעצמו · מבואר שהיתה התשוקה אל לא דבר · וזה סותר ההנחה הנודקת שהנחנו · ר"ל שכל תשוקה תכוון אל דבר · ולפי הספק תהיה ללא דבר עכ"ה"): ברור הוא · א"כ איפה מבואר שיש שם תכלית ואחרית טוב לכל התכליות שהוא האושר וההצלחה הטובה האנושית אשר כל התכליות הטובות הם בעבורו כמו שאמרנו בראש הפרק · ואליו יכלו כי לא יעברו התכליות לבלי תכלית : עזר לחיים · ידיעת זה התכלית תהיה עזר לקיום חיים עדיגים אם כיישר דרכנו נכחו כמורה החצים למטרה · וזה מבואר מאד שידיעת לימוד הנהגת המדינה שהוא התכלית המכוון בזה כמו שיבוא הוא עזר להשגת כל טוב : נשיג יותר · בידיעת התכלית נשיג יתרון הטוב הראוי לבוא לכל דורש אותו בשבילו כלומר : מהו · מה הוא התכלית המבוקש : ילוה · ר"ל לאיזו חכמה יסובב מדע זה התכלית עד שנבקשהו בדרך החכמה ההיא : נראה בבירור · אחר שגדר התכליות המבוקש היא הטוב הנבחר כמו שקדם בד"ה ברור

אותו ושאר התכליות בעבורו לא בעבור אחד · זה התכליות הוא הנכסף · כ"א הי' נרצה בעבור דבר אחר יעבור הדבר לבלי תכלית והי' הכוסף האנושי הבל וריק · ברור הוא כי זהו הטוב והנבחר ועל כן ידיעתו הוא עזר לחיים : ובמו שהמורים בחצים ישימו אות יישירו נגדו · כן הדבר הזה כי בו נשיג יותר הראוי · ולפ"ז ראוי לחקו' בדרך אמת מה הוא. ולאיז' מהדברי' העיוני' או המעלו' ישוה (גירסא אחרי' ילוה) נרא' בבירור כי ליותר מעולה וליותר מיוחדת · וזה נראה כי המדינית . שהיא תסדר מה הם הלימודי' המחויבים היותם במדינות ואיכותם כ"א (ג"א מי) כל אחד הראוי ללמוד אותם ועד מתי נראה כי המעולות מהמעלות הם תחת זאת כמו הנהגת צבא המלחמה : והנהגת הבית . וצחות הלשון : והיא גם תשתדל בשאר פעולות הלימודים . עוד תשים דת מהו הדבר הראוי לעשות וממה ראוי להזהר . הנה זה התכלית יכלול תחתיו התכליות אשר לשאר פעלי הלימודים . על כן בבירור לזהו (ג"א שזהו) הטוב האנושי . ואם הדבר הוא אחד לאיש אחד או למדינה אחת . יותר גדול ויותר שלם הוא אשר להטבת המדינה ולהשגחתה · ואם הנאהב הוא למדינה אחת יותר טוב הוא אשר לכל העם ולכל המדינו' ולפי [illegible]

פירוש

הוא · לכן בענין הסבות נראהו ברור שהמכוון בזה לתכלית מעולה ויותר מיוחד בהם ר"ל הכולל לאשר תכליות הרבה תחתיו · וזה נראה כי המדינית · ומזה יראה שהמדע המבוקש הוא חכמת הנהגת המדינה ביתרון הכשר הטוב ליושביה : שהיא תסדר · יען שהנהגת המדינה תסדר כל הלימודים הצריכים לאיש איש [illegible] במלאכתו הצריכה למדינה ומהמבואר שהמסדר קודם בסבה ובזמן להמסודר [illegible] לכן יהיה לימוד הנהגת המדינה קודם בזמן ללימוד שאר הלימודים : [illegible] הם הלימודים [illegible] ד"מ הנהגת המדינה צריכה ללמוד חוקי' ומשפטים להסיר העול מן העם ותלוה בלימוד הכשר עבודת האדמה ותוצאו' המתלבשות לכלכל יושביה בנעימים · ויתר הלימודים המשתמשים למלאכת' : מי כ"א · פי' מי הראוי לחכמה זו ומי לזו [illegible] כי המדיני' תאמר שהדבר תלוי בתשוקת כל משכיל למה דעתו נוטה · ועד מתי · עד מתי ילמוד כל תלמיד לימודו [illegible] ד"ת המדינית תאמר בימי הבחרות ילמוד האדם לימודיות וחכמת ההגיון למען חדד השכל ולהדריכו [illegible] בדרך [illegible] ישר [illegible] במדו' ובמעלו' [illegible] ובאמצעית השנים ילמד טבעיות · ולעת הזוקן אלהיות ע"ד אמרו ז"ל אכתי לא קשאי · ובעת הסי' [illegible] ישוב הפרס תגבא המלחמה · וכיוצא בזה בכל הלימודים תשים המדינית סדר : נראה כי שמעולות והמעלו' עוד ידו נטויה להוכיח שידיעי' הנהגת המדינה היא הנבחרת מכל הידיעו' וזה בהיותה כוללת תחתיה שלשת הידיעו' היותר נכבדו' כמו הנהגי' צבא המלחמה לשמור המדינה והנהגת הבית · ואמות הלשון דומה להנהגת האדם · כי ראשית הנהגת האדם להיו' מדיני בטבעו עוזר לרעיו ונעזר מהם וכל זה ישלם בדבר שפתים להודיע נרצו לרעהו · ואם שלש אלה ישמשו לחכמה המדינית ק"ו שאר התכליו' : והיא גם · גם כוללת תחתיה יתר הלימודים ותתן דת וחוק נימוסי איך ינהגו הקהל חוקה אחת להם : שזהו הטוב האנושי · ר"ל שלימוד הנהגת המדינה האמור הוא הטוב האנושי ואשרו : ואם הדבר הוא אחד · ואם דבר הטוב הנכללת תחת הנהגי' המדינה יהי' טוב פרטי לאיש אחד וטוב כערכו יהי' כללי לכל המדינה · יהיה הטוב הכללי ר"ל המדיני' יותר נבחר

מהאישי

ולפי זה למלאכה המדינו' ראוי לעיין התכלי' האחרון בחיים האנושים . מה שיאמר בדבר זה יהיה אמתי מספיק אם יהי' פרסומו כפי חומר הנושא . כי אין ראוי להיו' חקיר' האמת שוה בכל המאמרים כמו שהחומר אינו שוה בדברים העשוים בכל מלאכה . ועל כן הדברים הטובים והישרים אשר המדינות חוקרת עליהם יש בהם דעות חלוקי' ושיבוש עד שקצתם יראו כי אינם בטבע כי אם בתשומה דתיית לבד . ויבוא שבוש בדברי' האלה . כי מהטובות אשר מחוץ יקרו לפעמי' חסרונות . כי כבר אבדו קצת אנשים לרוב עשרם ואחרים לרוב כחם : ולכן ההקדמות והתולדות בזה הלימוד להראות האמת כראוי · ראוי להיות בנאהב ובנכסף הדברי' המפורסמי' דומים לאמתיים ומדברים שהם על הרוב . וכן ראוי לקבל כל אחד מן המאמרים כי מן המחויב להם לחקור אמתת הדברים בכל אחד מהסוגי' כפי אשר יקבל טבע הדבר . כי שגגה היא לבעל חכמת השיעור לחקור בדברי' הנאותים . ולבעל צחות הלשון קוה מופתים כל אחד מהאנשים ישפוט הטיב הדברים אשר יכיר · ולכן השופט הטוב כל אחד א' מהדברים אשר הוא לומד בכל הדברים . וע"כ הנער אינו תלמיד הגון במדינית . כי לא נסה ללכת בדברים שהם דרכי החיים .

וההקדמות

פירוש

מהאישי' כי הטוב ישובח בהיות נהגיו רבים : ולפי זה · בעבור גודל יקר לימוד הנהגת המדינה על יתר הלימודים המעולים ממנה · והטוב הגדול שנמשך לבני האדם ממנה : לכן ראוי לבקש בה תכלית האדם ואשרו : אם יהיה פרסומו · אם מספיק על דבר הנהגת המדינה הובא יוכיח אמיתת איזה ענין בהיקש פרסומי · ר"ל · שתהיינה הקדמות ההיק' מהמפורסמו' לא תהיה הוכחתו אמיתי' ואינם מוכרחים להיות מוחשי' או מושכלות כחק היקשי יתר החכמות : בהיות חומר נושא המדיני' מוסד על המפורסמו' לעם ועם כמנהגו · ואין בשכל מבוא להכריע דבר ומתנגד למפורסם · המ"ב גילוי הראש ונשיקת ידי בעלת הבית הוא כבוד באומות וגנות ליהודים · לכן ילקחו הקדמות היקשי' מהמפורסמו': כמו שהחומר אינו שוה · כמו שחמרי המלאכותיים בלתי שוים במלאכתם ר"ל המתכות ירודד בהכאת קורנס והזכוכי' בהתכה ונפיחה וכיוצא בו · וכן שאמיתתו' מיני המדעים השונים בלתי שוים במהות היקשיהם · קצתם ילוקחו מהמוחשים · ומהמושכלות הראשוני' כמו בחכמ' המדיד' וקצתם מהמקובלות כמו בהתאמתו' דברי הימים · וקצתם מהמפורסמו' כמו חקי הדת ולימודי המדינית וע"כ · בהיות המדינית מיוסדת על המפורסמו' · והיו המפורסמו' מוסכמו' בכל כת מב"א מבלי השכל בדבר : לכן נמצא בזה דעות חלוקי' בין כתות בני האדם עד שיהיה הטוב לאחד רע בעיני האחר והמגונה בעיני האחד משובח בעיני האחר כמו שקדם · עד שחשבו קצתם כי טוב המדינה ורעתה אין בטבע השכל האנושי לדעת אותם על אמיתתם · ככתוב מי יודע מה זה טוב לב"א (קהלת ו') · כי אם בכח נותן הדת (אם הסכמית באפס בחינה בט"ור · או) האלהיית הידועת בט"ור האמיתי · ויבוא שיבוש · ואשר עוד יבלבל המשכילים מבוא בדרך ישרה בלימוד המדיניות הוא בראותם הרע הנמשך מהטוב המדומה אשר מחוץ לנפש · באבדון העשירים בעבור עשרם והגבורי' בעבור גבורתם · על כן יצא משפט מעוקל דאין יודע מה זה טוב לב"א · עד שקצתם יחשבו העוני טובה · עד"הכ יש עושר שמור לבעליו לרעתו ורש לא שמע גערה · וכן אמרו ז"ל יאה עניותא לישראל ·

פירוש

לכן ראוי להיות המחקר בלימוד המדינית כפי הנאהב והנכסף לעם ועם במפורסמו' המוסכמו' אצלם · ולבנות בדרכי היקשיהם כפי הכיאות להם המ"ב דרכי היקשי התלמוד לחוד · והאגדו' לחוד · והמקובלות לחוד · וכלם משתנים מדרכי היקשי הפילוסופים · ובז' ר"ל כאשר יאותו היקשינו לנושאם במפורסמותיו יהיו היקשינו נאהבים ונכספים להם כאמור בפנים · והוא הדבר שאמרו ז"ל אזלת לקרתא זיל בנימוס : מהדברים המפורסמים · ר"ל שתהיינה ההקדמות מהמפורסמו' הדומים לבעליהם אמיתיו' והרצוים לרוב העם כי הרצוי למעט מהעם איננו עוד מנהג קבוע ואיננו נכנס בגדר המפורסמו' · וכן ראוי לתלמידים לקבל · מן הראוי שכל תלמיד ישמע דעות שונות ויברר המודק מהבלתי מודק בדרכי החכמה ההיא אשר בה עסקו · וכן אמרו ז"ל איזה חכם הלומד מכל אדם : בכל אחד מהסוגים : בכל מין חכמה וידיעה ראוי לחקור כפי טבע הידיעה ההוא : כי שגגה · כי בעל חכמת המדידה יטעה בחכמתו אם ילך בה בדרכים נאותים ר"ל בלתי מוכרחים בהיקשים שכליים · ד"מ אם יאמר שמדד כיאות לזה המרובע שיהיה שוה כמו זה הקוטר ויבנה על זה היקשו · הנה יהיה היקשו מסופק הפך דרכי היקשי המדידה שכל מופתיה נאמנים ומוכרחים כפי טבעה · והפך זה אם בעל הצחות יקוה לעשו' מופתים הגיוניים על צחות לשונו יהיה זה שגגה ממנו בהיות הקדמותיו שיריים והלציים · ומהקדמות הלציות לא ילדו תולדות מופתיו' עכ"פ . לכן ראוי לכל משכיל להשכיל בכל דבר חכמת בינה כפי דרכי החכמה ההיא כל אחד מהאנשים · כל שופט ישפוט לדק בהיותו מבין הדבר על בוריו : ולכן · ומבואר א"כ מזה שהשופט והחוקר הטוב לאמת דבר מודק מדברים בלתי מודקים : ראוי לו ללמוד כל הדברים הסותרים זה את זה בדרוש למען ידע להכריע האמת מהספק כי אם אין דעת בסותרי' הכרעה מנין : וע"כ הנער · ובהיו' המדינית מיוסדת על המפורסמו' · והמפורסמו' בלתי נקנות בהשכל כי אם ברוב ידיעו' ומנהגים שונים · אף כי רובי המדינית מיוסדו' על הסרת ההיזק מב"א והעזרם קצתם מקצת · אשר זה לא

ישלם

ספר המדות לאריסטוטלים

פירוש

ישלם כ"א לבעלי המדו' הטובו' שהושלים ברוחם · אעפ"כ בנער שעדיין לא קנה ידיעו' רבו' במנהגי המפורסמו' טובו' ואיננו מושל ברוחו כי יגברו בו התאוות בעבור מחק רתיחת דמו · לכן אינו הגון לשמוע מישרים במדיניית · פן יטוה משפט אם בעבור חסרון ידיעה בדרכי החיים הערבים : או פן ישים אשר ילדו הגובר עליו ולא יתן מקום לשכל להיו' נשמע לו בעשו' הטוב והישר במדינה · ובזה אין הבדל בין נער לזקן הבלתי מושל ברוחו כאמור אחריו : וכאלה עוד הרודף · ר"ל כאלה הבלתי הגונים למדינת הוא הרודף להשיג תאותו : כהקדמו' הם מאלה · ר"ל וההקדמו' שעליהם עמדו היקישי המדיניים הם מאלה דרכי החיים האמורים שאין בהם הנער להשיגם עדנה · לא תועיל הידיעה · כי מי שילדו תקפו איננו שב מידיעתו : יועילום הרבה · כי ידעו לבחור בטוב האמיתי לפי השכל הישר · כי כל מושל ברוחו ראוי לו עכ"פ לדעת איזה דרך ישרה שיבור לו לנהל את נפשו בה וחי בה חיים נעימים : כי המדינית מסורה למסדרי הדת לשנו' מנהגים לעתים מזומנים בכל מדינה ומדינה ועם ועם ובכל דור ודור כפי הטוב והישר להם בעתם ובמקומם · ולכן לא הזהיר' התורה עליהם כי אם בכללים קצרים כמו ועשית הטוב והישר ר"ל בעיני השכל לעתו ומקומו : הנה כבר · חזר מעניינו של פרק בשיטה האחרונה לאמר שבזה הפ' הקדים הקדמה להיישיר דרך לפני המושלים ברוחם הקפלים להתנהג בדרך ישרה כפי אשר שאמר המדינית · והכל היקישי המדינית מיוסדים על הקדמות מפורסמו' והיות ידיעתה היא התכלית היותר מעולה למין האנושי :

פרק ב כבר זכרנו · אחר שביאר בקודם שידיעת המדינית הוא הראשית שבכל הידיעות ולה משרתי הנבורה · וביאר ג"כ שבכל עיון או עושה

והקדמות הם מאלה . וכאלה עוד הרודף אחר התאוות לריק ישמע ובלתי הועיל . כי אין התכלית הידיעה אלא המעשה . אין הפרש בין הנער כפי שניו או כפי מדות הנערות . כי אין החסרון לפי שנים כי אם לפי היותם בתאוות ורדפם אחריהם . כי לאלה לא תועיל הידיעה כמו שהוא בחוטאים . . . אמנם העושים ופועלים תאותם בדעות יועילום הרבה מאד דעת אלה הנה כבר נאמר דרך הקדמה למי שהם עושי' ופועלים ובדעת הראוי לשומע ומשמיע שהו' המדינית ואיכות המופתים נדראיות שהם מהמפורסמים ומהו העיקר המושם שהו' תכלי' המין האנושי :

פרק ב' כבר

זכרנו כי כל ידיעי' ובחיר' תכסוף שום דבר טוב . מהו הדבר אשר נאמר שתכסוף המדינית . ומהו הטוב העליון בכל מעשה בני אדם . מוסכם הוא כמעט לרבים בשם אושר · כי ההמון גם החכמים כן יקראוהו וכלם יחשבו כי כלות ימיהם בטוב ועשות טוב כי זהו מאושר והם חולקים במהות האושר : ואין ההמון מסכימים עם החכמים . כי אלה יחשבו אשר מדברים נגלי' ומפורסמי' . כמו התאו' והעושר והכבוד · ואלה יחשבו כי הוא דבר אחר . גם ההמון יתחלפו בדעותיהם . כי החולה יאמר כי הוא הבריאות והנבל העושר . אמנם הבוערים בעם לרוב סבלותם יאשרו האומרים דבר אצלם ויתמהו ממנו · וקצת אנשי' חשבו זולת זה · כי הוא טובות רבות . והוא דבר נבדל בעצמו והוא סבה לכל הדברים היותם טוב · אולי יהיה פועל ריק חקירת כל דעו' אשר בתחלת העיון יראה הראוי לחשוב שיש להם טעם . לא נכחד ממנו אשר יש הפרש בראיות אשר הם מן ההתחלות . והנה גם

אפלטון

פירוש

יכספו להשיג תכלית מה · אשר הוא הטוב הנדרש בכל פעולה · ושם נאמר שרבים מהפעולו' להם תכליו' הרבה התחתונו' ועליונו' · ועליון על עליון כולל כל התכליו' תחתיו · בא בזה הפרק לבאר מהות תכלית המדיניית ומהות התכלית העליון וטובו בה : מוסכם · כבר הסכימו רבים וכן שלימים לקרוא זה הטוב העליון אשר במדיניית בשם אושר · ועניינו תהלה והצלחה · כמו כי אשרוני בנות כי הצלוני (ראשית ל') · אשרי אדם מצא חכמה (משלי ג') · פי' תהלת האדם והצלחתו היא השגת החכמה : כי כלות · כי כל אדם אשר יתענג כל ימי חייו בטוב האושר ההוא · ויעשה המעשים המובילים אל השגת האושר ההוא זהו שמאושר והמוצלח: והם חולקים · עם היות שכלם מסכימים יחד בשם הנה עם זה יחלוקו במהותו' כי אלה : ר"ל ההמון יחשבו כי מי שהשיג הטוב המדומה והערב לשעתו אשר לו שם בשלמה אותה · כבוד · עושר · הרי זה מאושר : ואלה · ר"ל החכמים : האומרים דבר · המספרים שאדעו דברים זרים בטבע המליאות כספורי הנסים שטפילות עד"הכ פתי יאמין לכל דבר · אשר רוב המון ב"א יאשרו מספרי זרים כאלה ויחשבו בעיניהם חסידים סומלי אמונים · אף כי ברוב ספוריהם יכחשו בה' וימרוהו למחוה : והוא דבר נבדל · ר"ל מלאך נבדל מחומר והוא המטיב לכל בטובו' מיוחדו' אליו וזהו דעת אפלטון אשר תבין אותה בסמוך · וכן יאמר הכתוב המלאך הגואל אותי מכל רע : אולי · יתכן שצדיק והבל כעמול להזכיר כל הדעו' שנאמרים בזה · כי אין בם ממש אף כי בהשקפה הראשונה יחשב שיש בם טעם הגון : לא נכחד · דבר זה לא יכחד ממני כלומר אני יודע שיש הפרש בין הראיו' הנלקחו' מן ההתחלו' ובין הראיו' הנלקחו' אל ההתחלו' · כי הנלקחו' מן ההתחלו' הם אמיתי' בלי ספק ונקראים מופתים . ד"מ אם תדע כי יצא

השמש

אפלטון נסתפק בזה . ושאל אם בדרך החקירה מן ההתחלות או אל ההתחלות . כאשר היא הליכת הפרסאות מהט"לטים אל הגבול או אל ההפך · ע"כ ראוי להתחיל מהיותר ידוע וזה יהיה בשני צדדים האחד ידוע אצלנו וב' ידוע מוחלט . וע"כ אולי ראוי להתחיל מהידוע אצלנו . וע"כ ראוי להבי' ממנהגים וחוקים ומשפטים צדיקים . ובכלל השומע חוקי המדינות די לו בהתחלות האלה ואם יראה לו מספיק אין צריך מופת למה . וזה אם יהיה לו מעצמו או יקבל מאחר ההתחלו' בנקל . ומי שאין לו אחד מכל אלה · ישמע דברי איש שאמר זה המשובח . ואשר מעצמו יבין הדברים הנשמע למורה הטוב הוא טובו ואשר מעצמו לא יבין ולא ישים אל לבו אשר ישמע מאחר . הנה זה לא יועיל :

אמנם אנחנו נאמר מה שנפרדנו ממנו אינו בלי טעם שיחשוב שהטוב והאושר הם מהדברי' הנאותים לחיים האנושיים:

רבים ונכבדים שמו הטוב העליון התאוה ולכן אהבו חיי עונג ולא זרו מתאותם · ג' מיני חיים הם היותר מעולים · המין הנזכר עתה

פירוש

השמש על הארץ יהיה זה מופת אמיתי שהאיר פני האדמה זהו' נקרא. ראיה מן ההתחלה והסבה אל המסובב ממנו · אך הנלקחו' אל ההתחלו' יתכן שיהיו כוזבים · ד"מ אם תראה אור כי יהל · ותרצה להוכיח ממנו לאמר א"כ כבר יצא השמש על הארץ · יתכן שיהיה זה היקש כוזב · יען הלכת בו מהמסובב אל הסב' והתחלו' שהוא בנין ובלתי מחויב כ"א. אפשרי לבד · וזה שנראו' . השמש · מחייב מראו' האור · אבל אין מראו' האור מחייב מציאות השמש עכ"פ · כי יתכן היות סבת האור והתחלתו איזה מאיר זולת השמש כמו אור אש והכוכבים · והנה ההתחלו' אשר בחכמה המדינית המה החקים והמשפטים אשר בדת שהם תחלה וסבה אל הטוב הנמשך מהם · ואל ההתחלו' המה הטובו' הנמשכים מהחקים ומסובבים מהם · וההיקשים הנעשים מן ההתחלו' נקראים מופתים ואין להם מדחה בשום אופן · והנעשים אל ההתחלו' נקראים ראיות אשר יתכן שיהיו כוזבים לפעמים · והנה אריסטו לא יספק איזה דרך יעלה בגבולי היקשי המדיניות כי מן ההתחלו' המה הנבחרים כאמור · אבל אמר זה לתת טעם על מה שלא חשש להזכיר כל הדעו' הנאמרים במדינית יען היותם אל ההתחלו' אשר לא אמנו גם הוה אמנם לאנשי המדינה · אך למסדרי הדתות נהפוך הוא כי מן שהתחלה והסבה הוא הטוב שנדרש · ואל ההתחלה והמסובב המה החוקים : והט"לטים · שם עיר במדינה אחת · אשר משם אל הסדר דרך אחד · אך מן הס' אליה פרסת דרכי' ר"ל שאם הדרך מתפצלת לדרכי' שונים לטא"לטים ולעריס זולתה · לכן ההולך מהטלטים אל הגבול ילך בטוח כהולך מן ההתחלה · אך ההולך מן הגבול אל הטאלטים יתכן שילך נתעה כהולך אל ההתחלה :,,) אמר משה מדעתו שטה בזה · כי לא ראה כי אם ההעתקה בלשון העבר ואולי היא מוטעת במקום הזה · וכן נ"ל דומה לאיצטודיא שבו נוכל ללכת מן פוסקי שכר הנצחון בלשון יוני אתלאטעם אל הגבול או להפך (עכ"ה) מהיותר ידוע · ר"ל אם מן הסבה שהם החקים אשר בדת או מן המסובב שהוא הטוב הנמשך ממנה : או שהוא ידוע · מוחלט · ר"ל מפורסם לכל : מהידוע אצלנו · מהחוקים ומשפטים אשר בדת הידועים אצלנו לבד כמנהג החקים המפורסמים שאינם מפורסמו'

פירוש

לכל לכן אי אפשר להתחיל מהידוע המוחלט · ואף גם זאת שההתחלות הם יותר ידועות אצלנו מאשר אל ההתחלו' · כי לא רבים יבינו הטוב המסובב מהחקים : ממנהגים · כי אלה המשפטים לא נוסדו בלתי אם לטוב המדינה · ואם רבים אינם יודעים למה נוסדו : ואם יראה לו מספיק · ואם יבין טעם הנהג ולמה נתקן המנהג ההוא · או א"צ עוד למופת למה נתקן כשכבר ידע : אם יהיה לו מעצמו · אם שיבין טעם החוק ההוא שעשאו התחלה מעצמו או הבינהו זולתו . ומי שאין לו · ומי שאינו מבין הטעם לא מעצמו ולא מזולתו. יקבל עכ"פ החוקים וההתחלות מאיזה מורה שיאמר זה החוק הוא המסובב לנו בו . בין ידע מהות טובו שנמשך ממנו או שלא ידע : ואשר מעצמו · ולפ"ז כל מבין מעצמו סבת הנחת החוקים שנאמרו מפי המורה הטוב · זהו טוב לו : ואשר · אולם הבלתי מבין מעצמו ואיננו נותן לבו אל מה שיבינהו זולתו · הוא זה גבר לא יצלח במדינו' : מה שנפרדנו · נחזור למה שנפרדנו ממנו לדבר מאושר האדם והצלחתו הנמשך מהמדינו' : אינו בלי טעם · דבר זה איננו בלי טעם כמו שיחשוב אחד הבוערים שהאושר הוא לא יועיל כי אם נהפוך הוא בלי ספק שהטוב והאושר נאותים לחיים האנושיים · כן פי' הרמב"ם · ולפי ביאורו איננו מקושר כאמור לפניו · לכן נראה לבאר על זה התאר · אמנם אנחנו לא כן נחשוב כמו שיחשוב הבער האמור לפניו · שאין טעם וסבה בחוקים המיוסדים אבל אנחנו נאמר שכל החקים שנפרדנו בם מאנשים אשר עדן לא קבלו החוקים ההם · אינם בלי טעם בלי ספק כמו שיחשוב הבער · אבל נחשוב שהטוב והאושר הנמשך מהם הם נאותים לחיים האנושיים : זה נראה לי נכון בביאור זה : רבים ונכבדים · עתה שב לעניינו הראשון לדבר מאושר האדם והתחיל להביא ההתחלו' אשר גם דבר תחלה · ואמר כי רבים חשבו שהצלחת האדם ואשרו הוא השגת התאוות החמריות כמאכל ומשגל וזולתם מתאוות מנאת החושים : ג' מיני חיים · שלש אלה מיני החיים אשר יוכל יחשבו ליותר מעולים משאר החיים · ע"כ אולי בהם או באחד מהם ימצא האדם אשרו והצלחתו · והם חיי התאוה האמור · ב' חיי המדיניים ר"ל חיי הכבוד · ג' חיי מחשבה ועיון : נחשבים

עתה חיי התאוה · וחיי המדיניים · והג' מיני חיי מחשביים · ע"כ רבים הם נחשבים בהמיים כי הם בוחרים דרכי הבהמות · והם נותנים טעם כי רבים היו (בעלי החיים) מהשלישים אשר כן עשו כמו שאמר אנפ"לו מלך פרס. ואשר הם מעולים והחרוצים בחרו להם הכבוד · סברתם כי הוא תכלית החיים המדיניים . אכן נראה כי הוא יותר חיצוני מהמבוקש . כי יראה שהכבוד הוא יותר ביד המכבדים מאשר הוא במכובדים · ואנחנו נכיר הטוב המסוגל כי הוא בקושי יוסר :

עוד יראה כי דרישת הכבוד היא למען יראו ויאמינו הרואים שהם טובים · ויבקשו שיכובדו מן התמימים · וישרים יכירום כי הם בעלי מדות · אז גלוי כי גם לפי דרכם מעלות המדות יותר טוב · ואולי יותר טוב. ואולי יותר טוב שיחשבו היות זה תכלית החיים המדינים אכן נראה שהוא בלתי שלם כי נמצאהו בישן ובאשר לו הכח המדות ולא יפעלם כל ימיו · עוד ימצאו סובלי רעות רבות לרוע מזלם ואשר חייו לא יאושר כי אם ממתעצם · ומאלה די מה שנאמר בשיר העיגולי · הג' חיים המחשביים נחקור מהם להבא : **אמנם** העושר הוא דבר מוכרח · ואושר שהוא התכלית הוא רצוני · עוד העושר אינוטוב הדרוש כי תועלתו לדבר אחר · עוד יותר בזה הראשונים הנזכרים קצת יחשבו שהן תכלית · יען כי הם הנאהבים בעבור עצמן · אכן נראה כי אלה אינם התכלית ·

ואם

פירוש

נחשבים בהמיים : השם תאותו אשרו הוא זה נמשל כבהמו' נדמו : כי רבים : אלה האומרים שהתאוה היא האושר מביאים ראיה לדבריהם שהשלטונים רבים עשו כן כמו אנפילו שהתפלל לה' שיאריך גרונו למען ירגיש זמן מה במתק המטעמים אשר יאכל : ואשר הם מעולים · והמעולים מן הראשונים אמרו שהאושר הוא הכבוד : יען היותו תכלי' חיי המדיניים : כי האדם נאות נפשו הכבוד ישיג מדותיו למען יתכבד מנכבדי בני אדם : יותר חיצוני · הכבוד הוא אושר מדומה יען היותו חוץ מהמאושר · בהיו' הכבוד ביד המכבדים ברצותם יכבדו וברצותם יבזו · ואין ביד המכובדים כ"א ההכנה על קבלת הכבוד: ואנחנו נכיר · ואנחנו יודעים סגולת האושר והשלמה האמיתית היותו דבר טוב בלתי חוץ מהמאושר ואשר בקושי יוסר ממנו מה שלא יתכן היותו הכבוד בהיותו חוץ ממנו וסר בקלו' ברצון המכבדים · והוא הדבר שאמרו ז"ל איזה מכובד המכבד את הבריו' · ר"ל שהכבוד הוא יותר ביד המכבדים ממה שהוא ביד הנכבדי' כאמור והוא הדבר שכתבנו (ביו"ד מל"ט לאסף ח"א) שיה מכבד ולא נכבד פן מקל :
עוד יראה · עוד נרא' שהכבוד אינינו האושר · וזה בהיו' שהכבר מבואר בא' מזה שהאושר ראוי להיו' התכלי' העליון בטוב האנושי ולא ישרת לתכלי' אחר זולתו · והנה הכבוד נדרש בעבור תכלי' זולתו : כי דרוש ידרשנו הנכבד מן המכבד השלם והישר למען יראו הרואים אותו' הכבוד ויאמינו כי נכבד הוא ובעל טוב המדו' יען ישיג כבוד מבעלי המדו' המשובו' · ויהי' א"כ מעלות המדו' יותר טוב ממעלו' הכבוד בהיו' מעלת הכבוד משרתת למעלו' המדו' מה שלא יתכן זה באושר האנושי : ואולי · ואולי ישפוט השופט באמ' שמעלו' המדו' היא האושר האנושי · מפני כמה סבו' · א' בהיותו התכלי' העליון לכבוד כאמור · ב' בהיותו עוזר על הקיבוץ המדיני אשר לא ישלם מבלעדי בעלי מדו' הגונו' : אכן נראה : אבל אינינו אושר שלם · ר"ל עם היות שתיקון המדו' הוא הכנה לאושר עד"שב ראשי' הכמה ירא"ת ה' : פי' שיקון

המדו' המכונה בשם יראת ה' הוא ראשי' והכנת לאושר המכונה בשם חכמה · ע"מ אינינו אושר שלם כ"א הכנה : וזה לכמה סבו' · א' שהאושר יקנה האדם במעשים המאושרים ולא יתכן שיקנם בבשלה · משא"כ טוב המדו' כי נמצאים בישן · ומי זה בעל מדו' בכח ולא יפעלם כל הימים : ב' גדר האושר חיים נעימים וערבי' · וכמה בעלי מדו' הגונו' חיים חיי צער · וזה לא יכנס בגדר האושר כלל : כי אם ממתעצם · לא ישיבו חייו כי אם בהתעצמו ללחום כנגד מקריו הרעים : בשיר העיגולי · הוא מליצה מפורסמת ליונים מדבר מבעלי קשי היסורעי המזל: הג' החלק הג' מהחיי' הנזכרי' שהם חיי מחשבים ועיון ידבר בם לקמן : אמנם העושר · אולם אם ישפוט החושב שהעוש' הוא האושר' הנה זה לא יתכן לב' סבו' · א' האושר המבוקש יהיה רצוני כי האדם' ברצותו יתאשר וברצותו לא יתאשר אולם העושר הוא הכרחי כמי שמרויח בסחורה בהתייקרה · או המוצא מציאה והיורש וכיוצא בם · ב' כבר התבאר שהאושר הוא טוב הדרוש בעבור עצמו' לא בעבור תכלי' אחר העליון ממנו · משא"כ העושר כי דרוש ידרשנו בעל העושר בעבור השגתו התועלי' הנמשכו' מן העושר א"כ אין העושר נדרש לעצמו · לכן אינינו האושר המבוקש : עוד יותר · עוד יש יתרון בזה לראשונים ר"ל לתאוה וכבוד האמורים לפני זה שראוי שיחשבו היותן התכלי' · בהיותן נאהבים למבקשיהם בעבור עצמם משא"כ העושר שאינינו נדרש בעבור עצמו : אכן נראה · א"כ כבר הראית לדע' שהתאוה והכבוד והעושר אינם התכלי' התאוה מפני שהיא אושר בהמי והאושר האמיתי ראוי להיו' בחלק שהאדם נבדל בו מן הבהמה : והכבוד מפני היותו חוץ מהמאושר ר"ל ביד המכבדים · והעושר להיותו בעבור תכלי' זולתו · והמדו' להיותם נשארים בקנאם בכח ולא יצאו לפעל אף כי קנאת בעלי המדו' הם קשי יום : ואם אמנם והן בהיו' עוד טובו' מוכרות במה שכאמרו לפני זה אשר גם המה ראוים שיספקו אולי בם נמצא האושר המבוקש · עכ"ז יעזבו הנה כי הנזכרי' יותר ראוים

שיספקו

ואם אמנם דברים רבים חוברו בזה אבל יעזבו הנה :

אולי טוב לחקור מהו הטוב הכולל והדבר הכולל ולשאול איך יאמרו ואם שלא כראו לחלוק על שאלה כזאת הנעשית מאנשי, הנאהבים : והיא שימת צורות נבדלות · יראה בבירור כי אולי טוב הוא וראוי לקיים האמת לסתור דברי האוהבים הקרובים · וזה ראוי לכל אדם · ויותר להפילוסופים הנצבים לחזק האמת · ומב' אוהבים נצבים בטבע דבר · דרך קדוש הוא להקדים כבוד לאמת · בעלי זאת הסברא לא היו עושים צורות נבדלות יאמרו בהם הקודם והמאחר · ולכן לא העמידו למספרים צורות נבדלות · אמנם טוב נאמר בדבר שהוא עצם ובאיכות ובמצטרף · הדבר שהוא כפי עצמו עצם · קודם בטבע למצטרף · כי הוא דומה לדבר המתואר באחד למקרה העצם · ולכן לא תהיה באמת באלה צורה נבדלת משותפת · עוד טוב נאמר בשוה כמו הנמצא כי נאמר על העצם כאמרך האל ית' והשכליים באיך המעלות · ובכמה המשוער · ובמצטרף המועיל · ובזמן זקן מה · ובמקום שהוא טוב ונבון המעון · והשאר כמוהם גלוי

פירוש

שיסופק ואחר שלא נמצא גם דבר טוב כמו שכתב אלה :

אולי טוב לחקור · עתה ישוב יוסיף ידו על דעת אפלטון שהגביר דבר ממנו בענין הצורו' הנבדלו' · ואומר שראוי לחקור על מהו' הנבדלים הכוללים אשר הניח ולשאול עליו איך ומה יאמרו בם · ובעבור תדע סתירת דעת אפלטון ראוי שתדע דעתו תחלה : ואומר מבואר הוא ענין שמו' הגדרים המורכבים מסוג והבדל מיני כאמרנו בגדר האדם שהוא חי מדבר ר"ל שהוא מסוג בע"הח ונבדל מהם בדיבור המשותף לכל אישי מינו והוא זה ר"ל הגדר הוא מהו' האדם · וככה גדרי שאר הנמצאים · ויאמר אריסט"ו ושיעתו שמהו' כל נמצא נשוא בשכל ואין חוץ לשכל מהם דבר כי כמו שאין איש בשכל ככה אין מין חוץ לשכל · אולם אפלטון ושיעתו יאמרו שמהו' כל מין וגדרו הוא עצם רוחני חוץ לשכל · וזה הרוחני נערך אל מינו כערך הדופס אל הנדפס ממנו או כערך החותם אל הנחתם ממנו · ואלה הרוחנים הם המה הטובו' התכליתיות אשר במאמרו' לדעו' אפלטון כי הם נשאות על אישי בני האדם ומודיעות למשכיליהם גדרי הנמצאים ומהותם שהם עצמי הצורו' הנבדלו' מהחומר אשר חוץ לשכל לדעו' האפלטוניים · ובאמ' תכלי' האדם ואשרו הוא ידיעו' הגדרים המהותיים לכל נמצא כטעם וכל אשר יקרא לו האדם הוא שמו · פי' הוא שמו הגדרי · כי על כן המה מוצאים אל הפועל באדם בכל דור ודור (אשר למען הראותו פועל ה' הוצא הנה במ"שכ הר"י ז"ל) לקרוא להם שמו' גדריים למען תתעלם נפשו בידיעו' מושכלו' נצחיות ושבו נפשו ושכלו ומושכלו להיו' עצם אחד · ושם לעולם בעבור מושכלו הנצחי · ואל זה ירמוז באמרו ובכל אשר יקרא לו בלשון עתיד כי ירמוז אל שכונת אנושי המשכילים אשר בכל דור ודור באמור · והנה מהו' אלה הגדרים יאמר אפלטון שהם צורו' נבדלו' מחומר חוץ לשכל המשכיל · והשגתם הוא טוב האדם ואשרו · ואריסט"ו יאמר אמת שהשגתם היא טוב האדם ואשרו : אך אין מהם חוץ לשכל המשכיל כ"א ההשכלה היא עצם מהותם : איך יאמרו · איך יאמרו בעלי הצורו' הנבדלו' האמור : ואם שלא · ועם שאין מדרך שיש לחלוק על השמים צורו'

פירוש

נבדלו' להיותם אוהביו : יראה בבירור · אבל דבר ברור הוא שקיום האמ' הוא יותר נעלה מאהבת האוהבים ואין האהבה כדי לקלקל תורת האמ' חס כל האדם אף כי לפילוסופי' אוהבי האמ' : ומב' אוהבים · וכן כל ב' אוהבים העומדים במחלוק' איזה דבר טבעי · דרך הקודש הוא לחלק כבוד לאמ' לא לאהבה · בשגם האהבה לא תוסר וסופה להתקיים עכ"פ בעבור היות המחלוק' לש"ש ר"ל לקיים האמ' שהוא חותמו ית' · וכמ"ד את והב בסופה : בעלי זאת הסברא · עתה יחל לסתור סברת אפלטון בסתירה אשר לה שם בשלשה · (א) יאמר בעלי צורו' הנבדלו' אמרו שאין שם צורו' נבדלו' לדברי' יאמר בהם קודם ואחר כמו המספרי' והמנויים על הסדר בזה אחר זה · והנה בהיו' גדר הצורה הנבדלת האמורה כלל הפרטיים ואחדותם · והדברי' הבאים זה אח"ז לא יתכן שיתאחדו כי יחויב שיהיה הדבר האחד בעצמו מוקדם ומאוחר יחד מה שלא יתכן היותו : אמנם טוב נאמר · אבל מגדר הטוב שהוא יאמר על הדברים שיאמר בהם קודם ואחר · א"כ אין הטוב המבוקש צורה נבדלת · והנה שהוא יאמר על העצם ועל המצטרף ועל המקרה · כאמרנו זה המאכל העפיצי טוב לחולה בחלי השלשול · הנה יאמר טוב על עצם המאכל הנושא מקרה העפיצות · ובהצטרף אל החולה האוכלו · והמבואר שהעצם קודם בטבע אל המצטרף והאיך הנשוא עליו · וכבר הונח שאין צורה נבדלת בדברי' שיאמר בהם קודם ואחר · אבל הטוב נאמר בקודם ואחר כאמור · א"כ אין צורה נבדלת בטוב : (ב) עוד טוב נאמר בשוה · מהמבואר שטוב יאמר על כל העשרה מאמרו' ד"מ יאמר במאמר העצם · האל הטוב · המלאך הטוב · והאיך ידיעת חכמת המדידה היא מעלה טובה · ובמאמר הכמה המים הרבים טובי' להליכת האניות · ובמאמר המצטרף היין טוב ומועיל למצונן · ובזמן טובה הזקנה · ובמקום זה המעון טוב : והשאר · וככה יתר המאמרי' יאמר בהם טוב · ומהמבואר שהיו"ד מאמרו' נבדלי' בעצם ואינם משתתפי' רק במליאו' ונסיו' הטוב משתתף לכולנה יחויב שתהיה צורה אחת נבדלת משותפת לכל העשרה מאמרו' · אולם בהיותם נבדלי' זה מזה במהו' יחויב היות לכל מאמר צורה

ספר המדות לאריסטוטלים

גלוי הוא כי לא יהיה דבר משותף באמת כולל. וא"כ לא יאמר באמת בכל המאמרות כ"א באחד לבדו · נאמר עוד בכל הדברים אשר הם לפי צורה נבדלת אחת תהיה ידיעה אחת · ולפי זה לכל הטובות תהי' בבירור ידיעה אחת לבד : אבל עתה הם רבים ג"כ מאשר הם תחת מאמר אחד כאמרך מהזמן · במלחמה הנהגת צבא המלחמה · ובחולי הרפואה · ובמלאכות הפועלות :

פרק ג' אמנם ישאל באמת שואל מה ירצה לומר באמת טוב בעצמו · כל א' בצורת נבדלת כאשר בעצמו אדם ובאדם הדבר הוא אחד באדם וכאשר הוא אדם אין חילוק ביניהם : וא"כ הוא ולא באשר הוא טוב ג"כ . לא בעבור היותו נצחי יהיה יותר טוב . כי לא יוסיף הויה אשר יאריך זמן על אשר הוא דבר יום אחד · נראים יותר דברי כת פית"גורש כי הם יאמרו מזה ושמים סדר בטובות · הנה נראה שהנישי"פוש אחז דרכם · אבל מאלה יהיה הדבור . אחר יהיה הספק באלה הנאמרים יען כי לא יאמרו ויעשו אלה המאמדים מכל טוב כי אמנם יאמרו לפי מין אחד . פי' בעצמי הדברים אשר כפי עצמם הם דרושים ונאהבים · אמנם העושים אותם והשומרים והמונעים הנזקים יאמרו בעבור אלה ובענין אחר א"כ גלוי בבירור כי על שני פנים יאמר טוב . א'

פירוש

צורה נבדלת בפני עצמה · אשר כן יאמרו באמ' בעלי הצורו' : וא"כ אין לטוב צורה נבדלת : גלוי הוא : א"כ מבואר כנגלה שאין דבר משותף כולל כל המאמרו' העשר תחת כלל אחד עד שיספיקו כלם בצורה נבדלת אחת : וא"כ לא יאמר : ולפי זה לא יאמר כלל היות צורה אחת לכל המאמרו' יחד · כ"א לכל אחת לבד : ויחוייב א"כ שאין לטוב צורה נבדלת בהיותו כלל ופרט יחד ר"ל כלל בבחינת הטוב · ופרט בבחינ' הבדל מהו' המאמרו' : נאמר עוד · הסתירה (הג) הנה לפי הנחת אפלטון שהיה הצורה הנבדלת אשר חוץ לנפש סבת ידיע' גדרו אשר בנפש היודע · ויחוייב א"כ מזאת ההנחה שכל הידיעו' אשר להסצורה אחת נבדלת יתאחדו עד שידיע' אחת . והנה תודענה הגדרותיהם · כלם הכלולות תחת צורה אחת בעבור שיתייחסו הידיעו' זו לזו לפי הצורה הנבדלת הכוללת אותם : אבל עתה · אך באמ' גם הידיע' שתח' מאמר אחד הם רבו' · יתפרדו ולא יתלכדו בידיעה אחת : כאמרך מהזמן · כאשר תאמר בידיעו' שונו' שתח' מאמר המתי שהוא עצם הזמן : ידיע' עת מלחמה ועת שלום · ובחולי ידיע' עת למחוץ ועת לרפוא · ובמלאכו' ידיע' עת לפעול ועת לשבו' אשר כל אלה ידיע' לדבר בעתו מה טוב . לא יוודעו בידיעה אחת כמחויב לפי הצורה הנבדלת האח' אשר לכל הטובו' כלן · ויחוייב א"כ מהפך הסותר שאין לטוב צורה נבדלת :

פ"ג אמנם ישאל באמת · עוד יוסיף ידו לסתור דברי אפלטון בבחינ' התועלת המושגת מאחת הסברא · ואומר כי ישאל השואל מה ירצה אפלטון באמ' בהנח' טוב עצמי · אשר שם לכל אחד מהטובו' צורה נבדלת : כאשר בעצמו אדם · כמו שהניח אדם עצמי ר"ל צורה נבדל' למין האדם : ובאדם : והנה באדם העצמי אין בו שינוי מאשר הוא אדם אישי ופרטי ואין חילוק ביניהם כלל לפי הנחתו · וא"כ הוא : וא"כ הדבר באדם ובאשר הוא אדם ר"ל בצור' האדם הנבדלת ובאדם החמרי שאין חילוק ביניהם · יחוייב א"כ מזה שלא יהיה חילוק והבדל

פירוש

בין טוב ובאשר הוא טוב ג"כ : לא בעבור · ולא תאמר שיהיה הבדל ביניהם בבחינ' הנצחית כי הטוב אשר בצורה הנבדלת הוא נצחי משא"כ באדם החמרי · ולפ"ז יהיה זה מעלה לאדם החמרי בהבדלו מטוב נצחי · זה אינו : כי לא יוסיף · כי הטוב בבחי' עצמו לא יוסיף מעלה בבחי' אורך זמן היותו במציאו' כי יתכן שיהיה דבר מה נצחי ויהיה ברע כל הימים : וא"כ איפה בהיו' טוב החמרי שוה עם טוב הצורה הנבדלת כפי ההנחה · יהיו א"כ המציאו' הצורו' הנבדלות לשוא כי אין בהם תועל' : נראים יותר · בענין זאת ההנחה ר"ל בהנחת הצורו' הנבדלו' יצדקו יותר כת פיתגורס המניחים סדר בצורו' הנבדלו' בטובו' כי סברתם היא מעט הספיקו' עד שלא יספיקו עליהם הג' סתירו' האמורים בפ' הקודם כמו שיבא : אבל מאלה · עתה יהיה דברנו מאלה הצורו' הנבדלו' שהניחו כת פיתגורס · ואח"ז נעורר מה שיש לספק עליהם ג"כ : יען כי לא יאמרו · מוסב אל האמור שנראים דבריהם יותר · וזה בעבור שהם יאמרו שלא כל הצורו' לטוב כללי יחשבו כ"א הצורו' הנאמרים לפי מין אחד · שהם הדרושים והנאהבים בבחינ' עצמם ר"ל שהם במדריג' התכלית' לכל פעולה : אמנם העושים · אך המובילים אל השגת אלה הטובו' העצמותיות · או השומרים והמונעים ההיזק מהשגתם יאמרו בעבור אלה · יאמר עליהם שהם טובות בעבור שבב השגת הטובו' העצמותיות אשר להם צורו' נבדלות · אך המביאים והמונעים עם כי להם צורה נבדלת אעפ"כ אינם טוב בעצם · ולפ"ז לא יספק עליהם מהסתירו' הג' האמורים · א' כי הדברי' הנאמרים בקודם ואחר תהייה בהם צורו' סדריו' והטוב האמיתי יחשב להצורה האחרונה התכליתית · ב' הנה שהייתה טבו' לכל היו"ד מאמרו' אך הטוב לצורת מאמר העצם לבד יחשב יען כי טובו' של שאר המאמרים הם רק מביאים או מונעים לטוב העצם הנושא אותם · ג' לא תתחייב רבוי ידיעות מידיעה אחת כי הצורה הנבדלת העצמית בלתי כוללת מיני ידיעו' אחרו' עמה אבל היא הטוב העליון שבכל מין בפני עצמו · והנה סרו הסתירו' הג'

שהעיר

א' אשר הוא לדברים כפי עצמם . והב' מיני' האחרים הוא בעבור אלה הדברים : הנה נבדיל מהמועלים הדברים אשר הם טוב בעצמם . ונביט אם הם נאמרים לפי צורה נבדלת אחת . ואיך ישים הדברים טובים בעצמם אשר הם לבדם תכלית המבוקש . כמו דעת וראות וקצת התאות והכבוד כי זה אם ע"ד האמת נבקש בעבור דבר אחר . אבל אמנם ישים אותם אחת מהטובות כפי עצמם ואם אין שם דבר אחר טוב בעצמו בלתי נבדל . לריק תהיה הצורה הנבדלת . וא"כ אלה הדברים אשר הם טובים כפי עצמם . היה ראוי שיראה ענין אחר בכל הדברים כמו שהלובן בשלג ובסיד . והוא אינו כן כי לתבונה ולכבוד ולתאות ענינים נפרדי' להיות' טובים . א"כ הטוב איננו דבר אחר כולל לפי צורה אחת נבדלת :

אבל איך יאמר אחד מרבים . אינו דומה לאמירה בשיתוף השם המקרה אבל ידמה לאשר הם מחוי' אחת או לדברים ההולכים לתכלי' אחד . או יותר ידמה לאשר להם ערך אחד כמו הראות לגוף והשכל לנפש ודבר אחר באחר . אבל עתה ראוי לפילוסופיא אחרת לאמת זה . וכן גם כן הדבור מצורה נבדלת . ואם יש טוב נשוא בכלל או נבדל הוא דבר בפני עצמו . גלוי הואכי לא יהי' דבר מעשי או דבר קנוי לאדם . אבל עתה דבר כזה נדרש . או יראה בו לאחד

פירוש

שהעיר בפ' הקודם . אך הספק שהעיר בזה ה"פ מטעם התועל' ר"ל לאיזה תועל' היו אלה הצורו' הנפרדו' . נשאל גם על זאת הסברא : והב' מינים הם השומרים והמונעים : הנה נבדיל מהמועילים . עשה יעיר הספק אשר יעד עליו באמרו אחר יהי' הספק באלה הנאמרים .

והנה יאמר כנגה נא ונפרים קנת פעולו' מעולו' המוצים בעצמם : ונביט . ונראה אם אלה הפעולו' משתתפי' להשגת תכלי' אחד עד שיהי' להם צורה אחת נבדל' : ואיך ישים . ואיך יעשה בעל הנחת הצורו' אלה הדברי' הטובים בעצמם ר"ל בתמידותם הם טובים לתכלי' המבוקש מהם ולא בהשג' צורותם לבד : כמו הדעי' . שאלה הפעולו' יש להסתכלי' טוב בתמידותם מבלעדי השגת צורתם אשר חולה להם : כי זה אם כ"א ע"ד האמת' לפי דעת בעל הנחת הצורו' נבקש פעולותיהם בעבור דבר אחר ר"ל בעבור השגת הצורו' : אבל אמנם ישים אותם . ולפי דעתו יעשה אלה הפעולו' הטובו' לכוונ' תכלית טוב אחר עד שתהיי' השגת הצורה התכליתית היא האושר כמו שקדם : ואם אין שם ד"א טוב . אחר שהליע דעת בעל הנחת הצורו' העיר עליו ב' ספיקות א' על אמרו שכל פעולה אחרית אין בעלמה תכלי' הטוב כ"א בהשגת צורתה . ועל זה ישיב שאם אין טוב בלתי נבדל מחומר אפס מקום לטוב נבדל ר"ל לצורה הנבדלת אחר שערכם זה כזה כמו החותם אל הנחתם ממנו או הדפוס אל המדפס ממנו אשר אם אין דופס אין נדפס א"כ אם אין טוב חמרי בעלמו אין טוב נבדל : וא"ב אלה הדברים הספק הב' לפי הנחתו שכל הפעול' אשר לתכלית אחד יש להם צורה תכליתי' אחת . א"כ בעבור השתתפם בצורה אחת מחויב א"כ שיתלא איזה שיתוף חמרי ביניהם עם היותם נבדלים בגד אחר : והוא איננו כן . מה שאין כן כי אין שם שיתוף כלל בין אלה הפעולו' הטובות : א"כ הטוב . ויחויב א"כ שלא ישתתפו בצורה אחת נבדלת ג"כ כמו שאין שיתוף בחמריותם : אבל איך יאמר אחד מרבים . אחר שהכה על קדקוד הנחת הצורו' המשותפו' בספק אשר סיפק מפאת שאין שם שיתוף בין הפעולו' החמריות

פירוש

הכללו' בצורה נבדלת אחת תכליתית . יאמר אולי ישוב בעל הנחת הצורו' לאמר הנה זאת המבוכה בעניה הולכת ישוערת על הפעולו' החמרי' המשתתפים בשם אחד והוא' טוב . במה זה ישותפו אלה הפעולו' עד שישתתפו בשם הטוב הנאמר . על כלם יחד :

אבל . מה אית לך למימר שהם נאמרים בשיתוף שם המקרה ר"ל שיש שם איזה מקרה משותף ביניהם וא"כ אחר שדין גם לצורו' המשותפו' אחרי שאפס מקום למבוכת הספק אשר העיר מפאת השיתוף כאמור וע"ז ישיב לאמ ר' : אינו דומה . ר"ל שם הטוב הנשוא על פעולו' טובות איננו דומ' לשם המשותף במקרה . שיש שם דבר משותף בפועל ביניה' אבל ידמה למשתתפים בהוייה אחת כמו רבות המאמ' וקושי' הטיט שכולם מתהוי' מחום השמש. עם שאין בין הפעולו' שיתוף עלמי או מקרי' . או ידמה להמשתתפים בהבאת תכלית אחד . או להפעולו' המתדמים בערך אחד . כמו הראות והשכל המתדמי' בהגלות נגלות מושגים נעלמים חמרי' ושכלי' . אשר כל אלה השיתופי' אינם עלמיים או מקריים בפעולו' עלמן עד שיתכן שישתתפו בצורה תכליתית אחת . עם היות זה שיתוף למקרה שם טוב אחד איננו דומה מקרה השמות להויות הצורו' הנבדלות . כי שיתוף קל גורם לשיתוף השם משא"כ הויות הצורו' : אבל עתה . אך עתה בזה המיבור לאוי לעזוב זאת החקירה כי היא ראויה למלאכת ההגיון החוקרת מענין שיתופי השמו' והסכמותיהם : וכן ג"כ . וכמו כן יעזוב בזה החקירה בהנחת הצורו' הנבדלו' כי מקומה באה שאחר הטבע . לא בזו החכמה המדינית החוקרת מאושר האנושי לבד : ואם יש טוב . אחר שאמר שהתליאר הצורו' הנבדלו' או הערכן יתבאר בחכמה אחרת . אמר לו יוכח שיש שם צורות נבדלו' הנשאים על כללי המיני' : גלוי הוא . הנה הדבר מבואר שאינם קנים לפי מעשינו ולא ידינו עשתה כל אלה : אבל עתה . אך עתה כפי מה שאנו בדרוש המדינית שלא נחקור זאת ר"ל איזה פעולה מהפעולות הטובו' אשר הם בבחירת ידינו לפעול אותם ולהאשר על ידם ובהיות מניאו' אלה הצורו' בלתי בבחירתנו . לכן לא יתכן היותם האושר המדוש בבחירה ובמעשה : או

לאחד מהם באמת כי טוב להכיר לקנינים ולמע"ש לנו כי הוא דמות להם . וכשנכיר אותו נדע הדברים הטובים ואם נדעם תהיה לנו תועלת בהם . נראה שזה הדבור קצת ראיה . אבל יראה שהוא בלתי מסכים עם הדעות כי כלם יכספו דבר ויבקשו הדבר אשר צריכי' לו . וכלם עזבו הכרת הטוב הזה הנבדל . ואם היה בו עזר לעושי המלאכה לא היה ראוי שלא יכירהו ושלא ידרשוהו . ואמנם הוא בלתי מועיל . כי מה עזר לאורג או לנפח במלאכתם ידיעת הטוב הנבדל . ואיך יהיה יותר רופא או יותר פרש אשר העמיק לחשוב בצורה הנבדלת . ויראה כי לא יתכן . ויכוון כן בבריאות ר"ל בכללים . כי אם בריאות אדם פרטי . ועוד אולי בריאו' אדם זה והוא ירפא לפי איש . ומאלה הדברים נאמר זה השיעור :

פרק ד' נחזור כאשר בתחלה לדרוש מהו הטוב · באמת

יראה כי הוא דבר אחד בכל פעל ובכל מלאכה · כי הוא אחד ברפואה : וא' בהנהגת צבא המלחמה וכן בנשארים · ואיזה הטוב לכל אחד מהדברים ואיזהו אשר בעבורו הם עשויים . אמנם זו ברפואה הוא הבריאות . ובהנהגת צבא המלחמה הוא הנצוח . ובבנין הוא הבית . ובאחר אחד . כי אמנם בכל פעל ובכל בחירה תכלית . ובעבורו יעשו שאר המעשים כלם . ולכן אם ימצא דבר שהוא תכלית כל הפעולות זהו באמת פעל טוב . ואם הם רבים יעבור העיון והחקירה כל אלה עד שנגיע אל האחד . ולבאר זה יותר נאמ' כי התכלית רבים מהם נבחר קצתם בעבור אחר לא בעבור עצמם . כמו העושר וכלי זמר ובכלל כל הכלים . הנה אז גלוי הוא כי כלם אינם שלימים · והיותר נבחר הוא השלם . ולכן אם יהיה דבר אחד לבדו שלם זה באמת המבוקש . ואם יהיו שלימים וכן רבים . היותר שלם הוא הטוב . נאמר יותר שלם כשהוא נדרש בעבור עצמו מאשר הוא בעבור זולתו ואשר אינו נבחר לעולם בעבור אחר : הוא נבחר מהדברים אשר הם נבחרים בעבור עצמם אבל הם גם כן נבחרים בעבור אחר . וע"כ היותר טוב באמת והיות' שלם בהחלט אשר הוא נבחר בעבור עצמו תמיד ולא בעבור אחר לעולם ובזה נראה שהוא האושר כי זה נבחר תמיד בעבור עצמו ולא נבחרהו לעולם בעבור אחר . כי הכבוד והתאו' והשכל וכל המעלות נבחרים בעבור עצמם . וגם אם לא נשיג מהם דבר אחר נבחר כל אחד מהם בעבור עצמו . אכן גם כן נבחרים בעבור האושר כי נדמה היותנו מאושרים . וגם אין אחד שיבחר האושר בעבור' ובכלל לא בעבור דבר אחר . נראה ג"כ כי כן יקר' לדבר המספיק בעצמו כי נראה כי השלם הטוב הוא המספיק מהסיפוק בעצמו . נאמר דבר מספיק בעצמו . לא איש אחד חי לבדו

כי

פירוש

יראה . ואולי יקשה האומר כי בהכרת ידיעתו הוי מעשה להתאשר על ידו כי מידיעת הנבדלות נכיר הטובו' המחודשו' אשר בדמותו ונלמוד לעשות אותם : נראה שזה הדיבור · הנה לפי ההסתכלות הראשונה יראה כי האמת אתו : אבל . אך המלאכו' בלתי מסכים עם הדיבור · בהיות שכל המתעסקי' לפעול טוב אינם נותנים לב אל מלאכו' הבורא הנבדלת · אשר כן יעשו כל בעלי האומנויות ופועלי הטוב והאושר האנושי · ולו היתה ידיעתם מועלי' אל האושר לא יסד ה' השתוקקה בלב בני האדם אל ידיעתה · ויראה כי לא יתכן · לכן נראה שאפס מקום לספק זה : ויכוון · כי איך יכוון הרופא ברפואותיו להבריא אלה הבורי' הכוללו' הבלתי צריכים רפואה : כי אם לא כן הדבר כי אם הרופא יכוון להבריא האדם החמרי אף כי בריא' אישי לא מיני וכש"כ לא נבדלת :

פרק ד נחזור כאשר בתחלה · והטוב למחקרנו · במהות הטוב והאושר האנושי כפי מה שביארנו ממנו בפרק א' מזה · והם ביארנו כמעט רוב דברי זה הספ' · והם נאמר שתכלי' כל מעשה הוא הטוב בכל פועל כפי מה שהו' אשר אליו יכוון פועלו. והתכליו' ב' מינים א' שהוא בעבור אחר · ב' שהוא בעבור עצמו והוא העליון והמעולה אשר יכונה בשם אושר : עד שנגיע אל האחד · ר"ל אל התכלית העליון אשר בעבורו שאר התכליות : כמו העושר · שהוא לתכלית מילוי הצורך לקנות בעדו כל נחמד לנפש · וכן כלי זמר תכליתם למען שמח נפש שומע קול נגינתם : כל הכלים · כל הכלים תכליתם לתשמיש מה ואינם בעבור עצמם : אינם שלימים · כי חסרים עדן התכלית העליון : והיותר נבחר · רומז לתכלית העליון או האחרון שהוא נבחר לבעליו וכל פעלו למענהו : שלימים וכן רבים · אם ישיג תכליות רבים אז יהי' היותר שלם ר"ל שאין אחריו תכלי' הוא הטוב והאושר : נאמר · יבאר דבריו ע"ד שביארנוהו במה שקדם : ואשר איני · וכל תכלית שהוא בעבור עצמו לבד הוא יותר שלם מהתכלית אשר הוא בעבור עצמו ובעבור זולתו : ובזה נראה · ויתחייב א"כ מזה היות האושר הוא היותר טוב בהיותו נבחר לבעליו בעבור עצמו לבד : כי כן יקרא לדבר המספיק · יגדור גדר לאושר האמור · ואומר כי די הסיפוק עד שלא יחסר האדם שום דבר בחיין הוא זה נקרא אושר · והמאושר נקרא בעבור זה שלם כי אין נגרע ממנו דבר והגרוע הוא הפך השלם. לא איש אחד · יבאר גדרו האמור שהמספיק בעצמו הוא השלם והמאושר · שלא יבין המבין שהאירות ההתבודדות מבני אדם והכון ביערים כמו שהיו עושים

כי גם לקרוביו ולבניו ולאשתו ובכל אוהביו ולבני עירו . כי האדם מדיני בטבע . ואלה ראוי לתאר גבול שאם יתפשט הדבר אל הרעים ואל הקרובי' ואל מיודעיו ואוהביו יעבוד אל בלתי תכלית . ועוד נחקור בזה . אמנם מספיק בעצמו נשים אשר הוא יהיה והוא עושה חיים מספיקי' נבחרי' ואין צריך לומר כי אמנם דבר כזה נחשב הוא האושר . עוד בזה . זה הדבר אשר הוא נבחר מהכל לא ימנה עמהם שאר הטובות . שאם ימנה גלוי הוא שיהיה יותר נבחר עם הקטן שבטובות כי המוסיף על הטובי' יוסיף יתרון . הנה יראה כי האושר הוא תכלית הפעולות . וכי הוא יותר נבחר ונשלם תמיד ומספיק בעצמו :

פרק ה אולי כבר נזכר . מה שנראה במהות האושר והטוב

אבל נראה לפרש' יותר ולומר עוד במהות' אולי יעשה זה אם ילקח פעל אדם כמו עושה החצוצרות ועושי הצלמים וכל מלאכת חרש וחושב ורוקם' ובכלל אשר להם פעל מה ומעשה . יראה היות הדבר בפעל . וכן יראה באמת באדם אשר בו שום פועל . ואם באורג ובמעבד עורות יש בם קצת פעולות ומעשות . ובאדם אין שום פועל אבל הוא בטל . והנה הוא טבעי והגזרי' מלאכותיים . זה לא יכון . ג"כ לחלקי האדם יחד לכל אחד מהם

פירוש

מושים החיים ייאכיר מקדם · הוא זה האושר והשלימות לא כן הדבר : כי גם · כי אם זהו המאושר והשלם המספיק לכל הנלוים עמו אשתו ובניו רעיו ומיודעיו ובני עירו : כי האדם מדיני בטבע · כי האדם איננו כאישו יעד אשר כל איש מהם יוכל לחיות לבדו מבלעדי רעהו ובני לבית יתפרדו כי אין אישי בע"ח צריכים להיות נעזרים זה מזה · משא"כ האדם שכל איש ממנו צריך לעוזרים רבים זה יחרוש חרישו ויקצור קצירו וזה ידוש יטחון ויאפה לחם למאכלו כאמרם ז"ל כמה יגיעות יגע א"הר עד שמצא לחם וכו' · זה יבנה לו בית לשבתו · וזה יארוג לו בגד לכסות מערומו · ולא יתכן שיהיה אדם אחד בלי עוזרים ככתוב לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו : לכן אין זה מאושר הלוחם נגד הטבע ומתבודד מעוזריו וחי חיי לבד · ואף בחיי הלבד שהוא נעזר בב"א ואינו עוזרם והוא כאחד הריקים ועוסקי שכר שכיר · ואלה ראוי לתאר גבול · ראוי להגביל גבול לדבר הקיבוץ האישי האמור פן ילך דבר הקיבוץ לבב"ת ויסוד השלימות חסרון · כי הבב"ת כל מה שיושג ממנו חסר יצואנו כי עדן לא הושג כלו

פירוש

בלתי מצטרך להשתלם מזולתו · שיתחייב לפי זאת ההנחה שיהיה זה האושר בלתי נמנה עמו שאר הטובות שמביאים אל הטוב התכלי' · שהוא האושר · כ"א ימנו עמו יוסיף שלימו' ויתרון מעלה עם הקטן שבמנויים · וכבר הונח שהוא שלם בבחי' עצמו והשלם בבחי' עצמו איננו צריך להשתלם מזולתו · והנה מזה יראה שהוא תכלי' כל הפעולו' הטובו' והטובו' המביאי' אל התכלי' לא יתחשבו עמו בהיותו נבחר ושלם תמידי ומספיק בעצמו :

פרק ה אולי כבר נזכר · אחר שבפרקים הקודמי' ביאר מהו' האושר דרך כלל שהוא התכלי' העליון כפועל האדם ומעשהו · אשר עדן לא נודע אם יש לאדם פעל מה · ובאם שימצא לו פעולו' רבו' · באיזה פעולה מהפעולו' ראוי שימצא האושר · אשר כל זה בא לבאר בזה הפ' ואומר : אולי יעשה זה · אולי עמוד על ידיע' הפעולה הפרטי' אשר בה מציאו' האושר · כאשר נקח את איש האדם בתור החצוצרה או איזה כלים אשר יפעלהו האמן לאיזה תכלי' · אשר כן האדם לא תוהו בראו ה' כי

וכבר אמרנו בגדר האושר שהוא שלמות · לכן ראוי לכל מאושר לתת חוק וקצב לאנשים הנלוים אליו אשר מהם ובהם יחיה חיי אושר והצלחה כפי זמנו וכפי מקומו : ועוד נחקור · בשנים עשר לתשיעי מזה : אמנם · אבל זה אמת אשר נשים גדר המספיק בעצמו הוא אשר הוא עצמו חיו יחיה חיי הצלחה : ועושה חיים מספיקים לנלוים אליו · ר"ל שהוא נעזר מרעיו ועוזר להם באופן שהוא יש לו די הסיפוק מהם · וגם המה יש להם די הסיפוק ממנו כפי ההצלחה והאושר לשבתו : והר"שע במחילת כבודו נתבלבל בזה בביאורו · והכלל מי האיש החפץ חיים חיי אושר יהיה עוזר ונעזר בשוה · כי העוזר יותר מכדי צורכו להעזר בו : יבזבז ולא ידע מי אוספם ועליו נאמר והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל : הנעזר יותר מכדי עזרו לזולתו ינקהל עגלים יכות · ובכלל יפה בעתו ובמקומו : עוד בזה · עוד יאמר במהו' זה האושר לפי האמור שהוא מספיק בשלמותו

אם לתכלי' יצרו : ובכלל · ובכלל המשל כשנקח האד' בתור כל מפעל מבואר אשר כל המפעלים יש להם איזה פעל אשר לתכלי' הפעל הוא נעשו · ד"מ החצוצרו' לתקוע בהן · והכינור לנגן בו · והגרזן לחתוך בו וזולתם : יראה · אמיתת זאת ההנחה תתבאר בקיפוס כי זה נראה בעליל בכל מלאכת חרש וחושב אשר הם בפעל · אשר לעשו' איזה פעולה כפעלו : וכן יראה · ונלמוד במה מלינו מהפעולה המלאכותית לאדם שלתכלי' איזה פעל נברא : יש קצת פעולו' : אם אלה המלאכו' הנרועת יש פעולה לתכליתן כמו שנראה זה בפעל : ובאדם : בתמי ובאדם לא יהי' בטבע פעולה לתכליתו : אבל · כי אם לשוא ובטלה נברא : זה לא יתכן כפי הק"ו האמור : והנה · ואף כי האדם הוא שעולה מבעי' · והמשלים שנזכרים הם מלאכת אדם : ואם שאדם לא יעשה דבר לבטלה כש"כ שהטבע לא יפעל דבר לבטלה אף כי את האדם : זה לא יכון : דבר זה לא יתכן : גם כן : ועוד ראיה היות לאדם שום פעל

ספר המדות לאריסטוטלים

מהם פעל לעין וליד ולרגל . וכן מלבד אלה יושם לאדם פעל מה א"כ מה זה . אם נאמר שהוא כח ההזנה . יראה שהוא כולל לצמחי' והנה נרצה דבר מסוגל . וכשנסיר כח הזן הנפש הצומחת . תשאר המרגשת . יראה שגם זו כוללת לסוס ולשור ולכל חי . תשאר אז פעולה מה אשר לה שכל . וזה בב' פנים או בדרך הוראה ולמוד . או יהיה מעצמו משכיל ראוי לשום זה אשר כפי השכל אשר הוא יותר מיוחד . זה ראוי לומר . ואם פעל הוא פעל הנפש בהשכל או אינו שלא בהשכל האמנם נאמר כי הוא דבר אחד בסוג זה הפעל וזה פועל הטוב כמו המנגן והמנגן היטיב . וכן יהיה זה בכלם מוסיפים כפי תוספת המעלה במו . כי פעל המנגן הוא הניגון . ופעל המנגן היטיב הוא ניגון היטיב וכן אם נשים פעל האדם בנפש אחת ופעול' זאת הנפש בהשכל . אם הוא פעל אדם טוב יהיה פועל הטוב . ואם האדם נבחר הפועל יהיה נבחר . כי כל אחד יהיה שלם כפי מעלתו המיוחדת אם זה הטוב האנושי שהוא פועל הנפש יהי' כפי מעלה אחת . ואם יהיה כפי מעלות יהיה כפי היותר שלימה והיותר גבוה טובה . ועוד נאמר כי זה ראוי היותו בכל חיי האדם . כי עגור אחד לא יורה זמן החים . וכן לא יום אחד וכן לא יהיה האדם תם וישר בעבור יום א' ולא לזמן קצר . לכן יורשם הטוב כן . כי אולי הוא ראוי לומר תחלה על דרך דמיון אח"כ

פירוש

תכליתי · כי הנה לכל חלק ממנו מיוחד פעל מה כמו הראוי לעין והמישוש ליד וההליכה לרגל · ויחוייב אם כן שיהיה לכלל האדם גם כן פעולה מיוחדת וכן מלבד אלה · גם מלבד אלה הראוי' עוד לאיו' שריכה היות לאדם פועל מה : א"כ מהו זה · ראוי להבין מהו זה פעל מניח' האדם בכלל כלומר לאיזה תכלי' נברא : כח ההזנה · אם נאמר שתכלי' פועל האדם להיו' זון בכח ההזנה אשר הכין לו הטבע זה לא יתכן בהיו' זה הכח משותף לצמחים היונקים מזונם מן האדמה · ולא יתכן היות תכלי' אחד משותף לשני עלמים שונים: דבר מסוגל · דבר שהוא סגולה לאדם ובו יבדל מהנמצאים זולתו : תשאר המרגשת · ישאר לנוא זה הפעל המיוחד לאדם כאמור · בנפש המרגשת ולומר אולי תכלי' האדם להיו' מתענג על חושיו החמשה : יראה · שגם בזה לא בחר הטבע להיו' זה הפעל בלתי מיוחד לאדם במה שהוא אדם כ"א במה שהוא בע"ח וכבר אמרנו שראוי להיו' דבר מסוגל · ר"ל נבדל מזולתו · תשאר אז · וישאר א"כ היות הפעל המיוחד לתכלי' האדם בכח השכ' אשר בנפשו בהיו' שבזה הכח הוא נבדל מכל הנמצאים שתחתיו במדריגה שסי' דנ"א : וזה בב' פנים · וזה הפעל השכלי אשר לאושר יחשב · פי' שנים להם במין · א' במנו' אנשים מלומדה להתנהג בטוב המדו' כפי אשר יאמר השכל זהו הדרך הישרה כפי אשר קיימו וקבלו עליהם אנשי המדינה לנו בה · ב' פועל ההשכלה עלמו להבחין בין האמ' והשקר · אלה איפו הם היראה והחכמה ששתיהן מתאימות להביא את בעליהן אל האושר והשלימו' · והיראה קודמ' בזמן והחכמה במעלה ככתוב ראשי' חכמה יראת ה' · וזה כי תיקון המדו' שהוא מפני יראת השם הוא כדמו' לפיסת האבן היקרה שהיא הכנה לפיתוח הצורה שהוא במדריגת החכמה באדם · ושתי אלה לא יכונו אחת מבלעדי רעותה כאמרם ז"ל אם אין יראה אין חכמה וכו' · והוא הדבר שכתבנו אבן יקרה האדם ילוטש במוסר יפותח בחכמה (אסף א"א נ"ב) : ראוי לשום זה · א"כ ראוי לשום פעל

פירוש

השכל מיוחד לאושר להיף האדם מיוחד בו משאר כל חי : או אינו שלא בהשכל · יהיה פעלו כלו בהשכל או קצתו בהשכל · ועכ"פ אינינו שלא בהשכל · הנה שניהם הם בסוג פעל השכל · כמו שהמנגן והמנגן היטיב. שניהם נכללים תחת סוג אחד והוא הניגון · וכן פעולות השכל . כלם בסוג אחד אך יוסיפו זה על זה כפי תוספת המעלה אשר בם ויהיו כנגן המנגן פשוט או היטיב : וכן אם נשים · כנה בשום בחינתנו אל אחת ומפעולו' הנפש אשר בהשכל · אז נראה שהאדם הטוב יפעל הטוב · ונבחר יפעל הנבחר ר"ל היותר שלם : כי כל אחד : כי כל פעל יהיה שלם כפי מעלת הפעל ההוא : כפי מעלה א' · אם יבחן הפעל כפי מעלה אחת אז יהיה יתרון השלימות כפי יתרון המעלה ההיא · אולם אם יהיה הפעל ההוא רב המעלו' אזי יחשב יתרון השלימות בפעל וההוא כפי יתרון המעלה היותר שלימ' והיותר נכבדת בפעל ההוא המ"ב חכמת השיעור תתן קלב לכל בעלי השיעור אשר בארץ המה וגם בין כוכבים השים קיבה לידע ולהודיע שיעור גדלם ומרחקיהם זה מזה ומדת מהלכם · והנה שלימות זה הפעל יבחן מפאת יתרון מעלתו בשתים ממעל · והנה יאמר החכם כי סוג האושר הוא פעולת השכל · ומינו הוא המעלה : ועוד נאמר · עוד נאמר בגדר המאושר המאושר הוא שיפעל כל ימי חייו פעולת השכל ביתרון המעלה · ואז יקרא שלם : אך לא יקרא שלם בעבור שפעל פועל השלימות ביום אחד אז או זמן קצר כמו שתשובת לפור אחד לא יורה בוא החום עכ"פ במדינות הקרים : לכן יורשם · בעבור שביאר בזה גדר ומהות האושר האנושי וכבר אמר שהאושר הוא תכלית הטוב בפעל האדם · לכן יהיה גדר האושר הוא עלם רושם וגדר הטוב · ויש לומר בעבור שהאושר והשלימות כשלם בהמשך זמן ובתוספת יתרון מעלה בכל פעל שכלי כאמור · לכן גם הרושם שלו רלונו לומר גדרו עולה עמו שלא יתבאר פעם אחת כי אם בהמשך לימוד ·

פירוש

מעט מעט · זעיר שם זעיר שם · ר"ל תחלה ע"ד דמיון רומז להם שאמר בפי איוב אשר במשל דבר ממנו אשר דמהו לתכלית כל מלאכה · ואל אחריו הלוך ילך בביאור' מהלך השלימות בהדרגה מביאור לביאור עד יצא כנוגה גדרו האמיתי : זמן זה · שהוא שכל מעיין יחדש חידושים בעיונו זמן זה ואחר יוסיף · והבאים אחריו יוסיפו עוד · כי החכמו' הם כמו המלאכו' אשר יתמו בם נוספו' בכל יום · ואם שאמרו ז"ל אם הראשונים · כבנ"א · אנו כחמורי' · כבר ביארנו בס' המדות שלכי שזה נאמר במעשה המצות אשר אנחנו כחמור למשא לעשות ככל אשר הורונו כי הם היו קרובים לקבלה וידעו פי' התורה על נכון · אך בכל דבר חכמת בינה המני שד בפועל כפיו יתן · דור לדור ישבח מעשיו · כי יום ליום יביע אומר חדשות ונצורות ולילה ללילה יחוה דעת ע"י נסיונו' עקספערימענט בלע"ז וכן יעד הכתוב · ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים · ולא יהיה זה מצוי פתאומי כי אם בדרגי' בתוספ' החכמים האחרונים על הראשונים כמצוי מי השתהוו' בהדרגה בהליכ' המים השני' ננכי' · כי האמת והחסד אשר יסד ה' ביאוריו מודעים בכל יום ויום למשכילי' עם ועם · וחז"ל עצמם בהבנתם האמו' הודו לחכמי האומו' בהילוך גלגל מזלות במקום והוא הדבר שכתבנו · קדמונים יבינו משפט ואחרונים דעת (אסף ח"א ל"ג) : זכרנו בהקדמה · יעויין פ"א מזה : כי הנגר · ברצות · הנגר להציב עמוד ישר בלי"רעכטי בלע"ז ינשהו בקו הבדל ואנך והחרט שהושב ישרהו בשיור זויותיו אשר מזה ומזה על ב' עבריו או במדוד ממנו על קו המושב ד' טפחים ומן קו המושב ומעלה בו גד טפחים · ומצ' נקודו' שכלו שמדות מזה לזה ה' טפחים שאז יהי' העמוד נצב ישר על המושב היושר על שטח האופקי מהמבואר במ"ז לראשון מאקלידוס : אשר הם חוצה להם · כי אם ימעך החוקר לקחת איזה הקדמה בדרוש מדרוש זולתו יקבל בו לא ויקח כי אם

הצריך למלאכתו · לא כן רב ס מחכמ' ומננו ילכו שולה הרחק מאד עד כי יתערבו להם העצמיים במקריים : דברים מספיקים · ר"ל רא"ו לבד כמו שכתב בפ"א מזה : וזה בהתחלות הם · וגם בהתחלות · מד עוס ויסודם יש הבדל בין מדע למדע כמו שיש הבדל בדרך למ תחן : בחיפוש · כאמרנו כל לפור מפספס · וזו הקדמת ספנות · ונעבור שהלפרים אשר · רא גו גם שמענו' מפסטם ס: בהרגל · כאמרנו גלוי ערוה מגונה · וזה בעבור שהורגלנו לכסות גנות בגילוי : יותר מחצי הכל · וזה כי וכל היקש התחלות ו ר"ל הקדמותיו' הם ב' · והתולדה היא האחד ובין שלשתם היא הכל והוא הדבר שכתבנו · יותר מחצי מהלכך תמצא בראשיתך (אסף ח"א מ"ה) :

פרק ו' ראוי לחקור · אחר שביאר בקודם רושם האושר וגדרו שהוא פועל השכל · רצה בזה לחזק דעתו בקבלת שאר החכמים אשר ביארו גדרו · כי אלה אשר דברו בזה איננו שלם עכ"פ כמו הגדר שגדר את החכם ובכלל דבריו דבריהם עכ"פ · והנה יאמר שראוי לחקור מההתחלה ר"ל מהאושר וגדרו · ולא מהתולדה · ומההקדמות · לבד כ"א גם מהנאמרים אלא כל חכם ממנה : כי כל הדברים · יען כל הדברים שדברו החכמים בהווה ר"ל עד זמנו כלם דברו אמת בגדרו אלא שלא נגלה להם האמת : ואמת מה · ואמת כל שהוא אע"פ שאיננו שלם יבדל עכ"פ מהשקר שאין בו הסכמה כלל לאמת כ"א סותרו · לכן ראוי לעשות סמיכות עכ"פ מהאמת הבלתי שלם לאמת השלם · כי קיבוץ החלקים יעשו הכל ככתוב וקובץ על יד ירבה · הטובות · עתה יחל לחקור מההתחלה (בערך אל סדרי הגם) כאמר דבר בראש הפרק ואומר · מבואר הוא שהטובות האנושיות הם שלשה שלא א' חיצוניים כמו הון ועושר שהוא כדבר מגוף בעלים · ב' פנימיים והם ב' מינים א' דבק בגוף כמו גבורה ובריאות · ב' דבק בנפש והוא השכל והדעת · מספר כלם שלשה והרב המורה בראשון לחלקי ביאר שהטוב האנושי לו שם בארבעה מיני שלמיות · עושר · וגבורה · מדות · והשכל · הנה זה החכם יכלול טוב המדות עם פעל השכל כי הוא מסוגו כאמור בפי' הקודם · וכן יאמר הכתוב אל יתהלל החכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו (ירמיה י') הנה לא מנה רק שלש אלה שמנה החכם · ומאלה · ג' מיני הטובות האמורי' יוחדו המעולים מהם שהם הנפשיי' ר"ל הפעולות השכליות · יען היותם דבוקים בנפש משא"כ העושר והגבורה · שאין להם סמיכות ודביקות בנפש :

אח"כ ובאחרונה באר היטיב · כי ראוי לאדם להוציא הדבר ולבאר מעט מעט אמתת הדברים והדרושים וחדושם זמן זה (נ"א מם) המוצא והמתחדש הוא טוב. וכן יעשו הוספ' במלאכות כי כל אחד יש לו להוסיף זכרנו בהקדמה כי אינו ראוי לדרוש אמתת הדבר עיר אחר בכל הדברים אבל כ"א מהם כפי החומר הנושא אשר בו ובמה שהוא מיוחד למלאכה ההיא. כי הנגר והמשער יבקשו קו היושר בפנים נבדלים. כי זה יבקש ממנו המועיל למלאכתו וזה יבקש איכותו ומהותו כן הוא בעיון וחפוש האמת. על כן ראוי לכל אחד לעשות במלאכתו לפי ענינה. וכן בכל החכמות והמלאכות ראוי לעשות כן בענין שלא יעשו במלאכות דברים רבי' אשר הם חוצה להם. ואין לבקש סבה בכל הדברי' בדרך אחד. אבל בקצתם דברים מספיקים ובקצתם מופתים אמתיים. וזה בהתחלותיהם ההתחלה היא ראשונה. ומההתחלות יש שנדע' בחיפוש ומהם בחוש ומהם בהרגל ומהם בענין אחר · דעת ההתחלות כפי טבעם · והחקירה והעיון בהם וביאורם הוא עזר גדול בנמשך אליהם · ראה כי התחלה היא יותר מחצי הכל · ודברים רבים מהדרושים יתבאר מהם :

פרק ו' ראוי לחקור מההתחלה · ולא מהתולדה לבד ומההקדמות

אשר מהם המאמר · כי אם מהנאמרי' ממנה · כי כל הדברים ההוים מסכימים לאמ' · ואמת מה יבדל מהשקר · הטובות יחלקו לשלשה מינים מהם פנימיים וחיצוניים · והפנימיים מהם גשמיים ומהם נפשיים · ומאלה היותר מיוחדים והיותר טובים הם הנפשיים כי המעשים

ספר המדות לאריסטוטלים

פירוש

כי זה מסכים. גם הפילוסופים הקדמונים אמרו שגם להשלים נפשם במושכלות. לכן היושר יורה ואמר שאלה הפעולות הנפשיות שכלים האדם ואשרו ; ולא מאשר הם חוץ לנפש. לאפוקי הגבורה שגם היותה דבוקה בגוף. נפרדת היא מהנפש לכן לא כם טוב ואשרו : וזה מסכים . וזה מסכים עם האמור כפי הקודם שהאושר הוא אשר יפעל כל ימיו טוב, ובכלל בזה תיקון המדות כי לא יושג זה השכלים מבלעדי תיקון המדות שהוא ראשים לו כאמור בקודם : הם פעל טוב . אם שיפעל טוב המדות כתורה וכאלה בזה הפעל הוא בהסכמת השכל אשר יגבל את המדות על פי מדותיו בדרך ישרה . או שישכיל בפועל ה' שהוא השכל עצמו : נראה כי כל השאלות . כמו שגדרו מסכימים הסברא הקדומה הפילוסופים כי כל השאלות והתשובות שנאמרים בדורותיו מסכימים ג"כ עם הגדר שהניח החכם : הוא המעלה . ר"ל שיהיה לאושר מעלה בעיני הבריות על פי מדותיו המשובחות : ומהם התבונ' ומהם אמרו שהאושר ר"ל נכון בהנהגת המדינה : ומהם החכמה . וקצת אמרו שהאושר הוא השכל העיוני . שכל אלה נכללים בגדר שגדר החכם לאושר בזה (ויעוין בשלישי והחמישי לספר הזה בגדרי התבונה והחכמה) : עם התאוה . עם העונג האמרי ר"ל שיהיה טוב המדות ומתענג . או נכון ומתענג או חכם ומתענג . עד"הכ טובה חכמה עם נחלה : או לא בלי התאוה . או עכ"פ שלא יהיו בלי תאוה כלל ר"ל שיהיה להם די סיפוקם עכ"פ ע"ד אמרם ז"ל אם אין קמח אין תורה ואין אושר : ואחרים . ואולם אמרו שהאושר הוא אחד משלש אלה הנזכרים אבל יצורף אליהם השגת רבוי הקנייני' מהדברים החיצונים כמו עושר וגבורה : קצת אלה . קצת אלה הגדרים שנזכרים אמרום רבים וזקנים · וקצתם נאמרו מאנשים מעט אנשי מספר ונבונים : ואין מאלה ולא נגזור על שום אחד מאלה השואלים. לאמר שטעה ושגה בגדרו : אבל בדבר אחד או בדברים רבים מגדרו צדק ויישר בלבם : א"כ איפה . אם כן קצת מדבריהם הם בכלל דברי המסכימים שמהם בקצת מדבריהם . וזה שתיקון המדות וידיעת הנהגת המדיני' מפורסם לשכל העיוני . אולם לא צדקו במה ששמו השכליות המפורסמות האושר . וגם השם החכמה העיונית האושר . צדק מאד . אלא שלא צדק בו במה שלא הבדיל בין מה שבכח למה שבפועל כמו שהתנה החכם : בחזקת האדם . ר"ל בחזק כחו טרם צאתו לפעל העשיה : ובין השתמש עם צאתו לפעל העשיה בהתחלת החינוך: ובין הקנין· ובין המורגל לפעול הטוב וכבר שהפעל

המעשים והפעולות הנפשיים נשימם סמוכים לנפש · ועל כן אומר באמתתו כי זה מסכים באמת עם הסברא הקדומה הנאמרת ומוחזקת מהפילוסופי' ע"כ נאמר ביושר כי אלה המעשים והפעולות הם התכלית · וזה מן הטובות הסמוכות לנפש · ולא מאשר הם חוץ לנפש · וזה מסכים עם מה שאמרנו כי אשר יכלה ימיו בטוב ויפעל טוב הוא מאושר · וכמעט כי כאשר נאמר חיים טובים הם פעל טוב · נראה כי כל השאלות הנשאלו' אצל האושר כלם יאותו בזה הדבר · כי מהם אומרים כי האושר . הוא המעלה · ומהם התבונה · ומהם אומרים החכמה · ומהם אומרים כי אחד מהנזכרים עם התאוה או לא בלי התאוה · ואחרים יכללו עם אלה רבוי הדברים החיצוניים · קצת אלה אמרו רבים וזקנים · וקצת אלה אמרו אנשי מספר ונבונים וידועים · ואין מאלה אחד נגזר עליו בשגגה בכלם אבל באחד או רבים ייושר לכת · א"כ איפה דברינו מסכימים עם האומרים כי הוא קצת מהמעלות · כי אמנם הפועל ההו' הוא לפי המעלה · אולי יש הפרש לא מעט בין היות הדברים בחזקת האדם ובין השתמש בו ובין בקנין ובפועל · כי יקרה היות הקנין בו בהיות הדברים ולא יעשה טוב כמו הישן ועל צד אחר כמו יושב ובטל · ואי אפשר זה בפעל · כי בהכרח יפעל וטוב יפעל כמו שהו' במשחקים בהראו' ליפוש כי לא ישימו העטרה בראשי הטובים והגבורים · וכן אשר הם פועלים על יושר בדרכי החיים הטובים והנבחרים · יזהירו כזהר הרקיע ויהיו אלה בעצמם חיי עונג · התענוג אמנם הוא לנפש · כי כל אחד הוא תענוג הדבר אשר אהב · כאמרך הסוס לאוהב הסוס · והתוחלת לאוהב התוחלת · וכזה משפט לאוהב המשפטים · ובכלל הדברים אשר לפי המעלה לאוהב המעלה ההיא · וע"כ התענוגים יתחלפו ברבים בזה אחר ובזה אחר · כי אינם טבעיים · אמנ' לאוהב הטוב הם התענוגים אשר הם תענוגים בטבע · כי אלה הם לפי תועלת המעלה וע"כ הם באלה התענוגי' כפי עצמם · כי חיי אלה

פירוש

ההוא להיות מקנה קנינו על האושר . שיש הבדל רב בין שלם אלה אשר לפי דברי החכם לא יקרא אושר כ"א הפועל טוב כל ימיו כמ"ש כפי הקודם אך לדעת אלה יקרא אושר אפי' מי שלא פעל רק ע"ל החינוך : היות הקנין בו . כי פעמים יקרה שמאחר שהקנה ולא הלא לפעל כמו הישן והיושב בטל וא"כ לא אמת אמרו האומרים כפי המעלה . אבל הוא כפי הפעולה הטובה שתמידם : בתראו"לים ב . איזה שחוק יש מעטרים עטרה למי שקיים המנהג המוסכם בו ואולי יש מעין תראות גבורת במלחמה תכופה ולא עטרו מי שהוא גבור וטוב בלחמה כ"א למי שקיים שכחו בפועל ממש : וכן אשר הם פועלים על יושר . וככה המיישרים ארחות חיי אושר והצלחה מוכרחים לפעול בפעל ובהתמדה הפעולות המובילות בדרכי החיים הטובים . ר"ל לפעול מדות משובחות ודעות אמיתיות שהם היראה והחכמה : יזהירו . יהיו הפעולות נלוים כהגלות נגלות זהר הרקיע אשר אין כספר מזהרו : ויהיו . ויתענג על פעולותיו הטובות במדות ויקח ערוכת החכמה במושכלות כטעם' יראה . אל עבדיך פעלך וגו' . ויהי נועם ה' אלהינו עלינו . ר"ל הינגט פעלך ונקח ערוכתם כטעם כי שמחתני ה' בפעליך ובזה הסכים עם האומר שהאושר הוא אחד מהנזכרים עם התאוה : אך החכם אין כוונתו אל מילוי התאות החמריי כמו שהבין האומר כ"א תאות הפעולות הטובות כאמור . התענוג בכוח נפשו לבאר שהתענוג המושג לפועל הטוב משלמתו · הוא עצם האושר . הוכרח לבאר ראשונה גדר התענוג ואמר כי התענוג יש שנים לו בגדר . טבעי ובלתי טבעי . וביאר ראשונה הבלתי [טבעי שהוא הפחות והגרוע יעוין] במ' לפני מזה והתענוג היא ממתיני הנפש כי השער בין ישרת הטוב לפחו' ממנו . ואל אחריו ביאר התענוג הטבעי שהוא הטוב והשלם ואומר שהבלתי טבעי נמשך אחר האהבה אשר הרגיל האדם את עצמו בה . יש מי שמרגיל לאהבי א"ע לאהב הסוס ואחר יתענג בו ויש מי שמרגיל את נפשו דבר תקוה ותוחלת ויתענג בו : וע"כ התענוגי' לכן אין כ"א דומים זה לזה במין אלא התענוגים שהיותם בלתי מוכרחים לפי טבעם כי אם בבחירי' ורצון זה יבחר אהבה אחת וזה אחרת עד"הכ ועתה לי מטעמי' כאשר אהבתי והבדל התענוגים לאיכותם מי זה המשובח מהם והמגונה כם זכור יזכרנו עוד (בייד לשביעי מזה) : אמנם לאוהב הטוב . ועתה יבאר התענוג הטבעי אשר אין אליטות לו בין שלומי אמוני כי אדם ההולכים ארחות אושר והצלחה ההגונים

אלה אינם צריכים לתאוה בדבר אחר מובחר · אבל תהיה התאוה בעצמה ר"ל בעצם המעלה · כמו שנאמר כי אינו אדם טוב אשר לא ישמח בפעולות הטובות ולא יקרא צדיק אשר לא ישמח במעשה הצדקה ולא נדיב אשר לא ישמח במעשה הנדיבות וכן בשאר · א"כ יהיו כפי עצמן הפעולות המענגות כפי המעלה וכל אחד מהם הוא טוב ויפה מאד · ואם האדם השלם ישפוט מאלה היטב ישפוט כאשר אמרנו : א"כ המשובח והמעונג והיפה הוא האושר · ואלה לא יתחלקו כמו שהוא' ברושם דילו"איש · היותר נאהב היותר בריא והמשובח הוא יותר צדיק · היותר תענוג הוא אשר יתאוה האדם להרגיש · כי כל אלה נמצאו בפעולות הנבחרות · אמנם כל אלה או אחד מהם היותר הנאמר שהוא' המאושר :

אכן נראה שהוא צריך לטובו' החיצוניות כאשר אמרנו · כי מן הנמנע הוא לעשות טוב מי שאינו יכול לתת ולעשות הוצאות · כי דברים רבים נעשים כמו שאמרנו עם הכלים כמו האוהבים והעושר והשלטנות המדיני · ובקצת מופשטים מאלה יכנע האושר · כמו הזרע הטוב וההדר והיופי · כי אינו מאושר גמור אשר הוא מכוער מאד ואשר לא תאר לו ולא הדר · ואשר הוא יחידי בלא זרע · עוד אולי יהיה נגרע יותר ממאושר אם בניו יהיו רעים וחטאים · או אוהביו ושיהיו טובים ומתו · כי כמו שאמרנו יצטרך האדם לזאת ההצלחה · על כן קצת יסדרו ההצלחה המקרית עם האושר · ומהם יאמרו במעלה :

ויש לדרוש אם הוא מלומד או מורגל או בא ברוב השתדלות או בא בחלק מאלהים או בא מצד ההצלחה המקרית · ואם יש דבר אשר היא מתת אלהים לאדם · דבר נאה ומתקבל להיות האושר יתן מאת האלהים כי

פירוש

האנשים האוהבי' כשיעשו כל פעולה טובה ויתענגים על מושכלותם ונהנים מזיו השגתם החכמה אשר יקר ה' כפועל כפיו · ככתוב כי שמחתני ה' בפעליך . ועליהם נאמר אז תתענג על ה'. כפי עצמם . זהו ההבדל שבין אלה המתענגים הטבעיים לבין הבחיריים · הוא שהבחיריים הם כפי המעלה והאהבה אשר לאוהב ואוהב כערכו . משא"כ אלה הטבעי' שהם כפי המעלה בעצמה : א"ל לשמוח בד"מ מוגבר . שאינ' אוהבי' האושר שהוא השכלת אמיתתו יתב' בבחירתם ורצונם בטוב זולתו זולתו הנמשך ממנו כעבדים המשמשים ע"מ לקבל פרס · כי אין טובה למעלה מעלו להיות גמול לאושר או שהאושר יהיה הלעם לו . אבל עונג האושר נאהב לבעליו בעבור עצמו כמו שביאר בזה ובפרקים הקודמים . וכן אמרו ז"ל שכר מצוה מצוה . ר"ל עונג מצוה גורר עונג מצוה אחרת והוא שכרה של מצוה ראשונה · והוא הדבר שאמרנו בגדר העוה"ב שהוא זה עונג השכלת אמיתתו אשר המשכילים ילכו גם מחיל אל חיל כמעט מבין דבר מתוך דבר ונהנים מזיו השגתם (יעויין חבורנו אמרי בינה שער שלכת בגמול עוה"ב) · וזה מוכרח בהיות שאין עם במציאות דבר יותר נעלה מהתורה והחכמה להיות שכר וחלף בעדם ככתוב יקרה היא מפניני' וכל חפצים לא ישוו בה · התאוה בעצמה . רצוני הה"א שב אל המעלה שהיא הנכספת משא"כ שאר התאוות שמבליטן דבר אחר זולת הנכסף כאומר בפי' הקודם : כי אינו אדם טוב . כי העושה איזה פעל בהכרח אין הפעל קנין לו ולא יאושר בפעולתו · כי מי שהכריחו המלך ולקח מרכושו מתנה לאביונים · לא יקרא בעבור זה נדיב . כי אם אנוס ומוכרח · אשר כן המוכרח בצדקתו מחמלתו על העני לא יקרא נדיב כי מה לי הכריחו מלך או חמלתו · אבל נקרא חומל . וכן ביתר הפעולות לא יאושר הפועל גם כלפי אם בעשותו אותם תדבם רוחו בשמחה ובטוב לבב בלי שום פניה להשגת איזה תכלית ע"י מעשהו בלתי אם בהות כמו מעשה הצדקה . כי השמחה והתענוג הוא העיקר בכל מעשה טובה , ככתוב תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה . ונאמר עבדו את ה' בשמחה : וכל אחד . וכל פועל טוב באדם השם בפעולתו ומתענג בהכרח הוא טוב ויפה בשכליי · כי רע הלא יתענג כאשר יפעל טוב . ואם האדם השלם . לאפוקי הפתאים האומרים לטוב רע : כפי מה . שאמרנו . שגדר האושר הוא הפעל המשובח בעצמו ובזמן שענוג לעושהו ויפה בעצמו . ושלשתם נקשרי' בקשר אחד בפעל הטוב הנעשה לשמו : ואלה לא יתחלקו . כי בגדר ורושם שהניח דליא"וס באו מחולקים כי שם נאמר שרושם האושר הוא שעשות הפעל היותר נאהב · או הפעל היותר בריא ושזק

פירוש

בגבורה : והמשובח . מי שהוא עושה פעל משובח יקרא שוא צדיק : היותר תענוג . האושר אשר ליתרון התענוג הוא הפעל אשר יתאוה כל אדם להרגיש . כן כתב ברושם דיילאוס אשר לחלק יצא אולם ברושם שעשה החכם לא יתחלקו כי כל פעל טוב מעונג ומשובח ויפה כאמור בפעולות הנבחרות . בפעולי שאדם בוחר בם לרצונו יתחלצו בם המתענגים כנ"ל איש ואיש משא"כ האושר שהוא טבעי לכן הוא תענוג אחד שוה בכל כמו שקדם בד"ה ובכלל הדברים אשר לפי המעלה ר"ל כאושן אחר : אמנם כל אלה . אבל כל אלה הפעולות הטובות שאמרנו לקנות כגדר האושר · או אחד מאלה הפעולו' שיש לו יתרון עליהם · הנאמר עליו שהוא האושר . אכן יראה שיש לו צורך להיות חברות עמו טובי' חיצוני' : כאשר אמרנו . כאשר אמר למעלה בשם האחרי' ז"ל והאחרים יכללו עם אלה רבוי הדברי' החיצוניים . והנה גם עתה הסכים החכם בקצת כמו שאמר ואין מאלה אחד בגזור עליו נשגגה . כי מן הנמנעי' כי הדל לא יוכל להיות נדיב · לכן יגרע ממנו פעל הנדיבו' כאשרו : כי דברים רבים . שפעולו' טובו' רבות המשמשות אל השגי האושר לא ישלמו כ"א בכלים כמו קנין האוהבים שהוא נקנה באושר ככתוב ואוהבי עשיר רבים . כי כל הרע לאיש מפן . והעושר במ"ות . והשלטנות נקנה בגבורה וכל אלה הקנינים הם עזר אל האושר . כי ראוי למאושר להטיב לאוהביו . ולהיות נדיב בעשרו ולהיות עושה משפט צדק להציל עשוק מיד עושקו בשלטנות : ובקצת מופשטים · ואשר יעדרו קצת מהטובי' החיצוני' ישפל האושר ממעלתו : כמו הזרע . אם אין למאושר בנים טובים או אם אין לו הדרת פנים ההצלחה המקרית . השגת הטובו' החמרי' יכנס בשם ההצלחה המקריי כי איננה עצמית לאדם מאשר הוא האדם אבל מאשר בע"ח . ומש"כ הטובו' השכליות ר"ל העיוניות הם הצלחה עצמיי לאדם בהיותו בחלק השכלי שהיא ענין עצמי לאדם במה שיש לו יתרון על בע"ח ומהם יאמרו במעלה · ר"ל הקודמים יאמרו שההצלחה המקריי היא חלק מהאושר ובהעדר החלק יעדר קצת אושר . אך האחרים במעלה יאמרו שאין העדר ההצלחה המקריי גורע באושר שבכל מציאותו מוסיף עליו יתרון שלימות ומעלה : ויש לדרוש ויש לחקור על סבת מציאות האושר במאושר ממנו · כי יתכן לומר שקנהו המאושר באחד מג' דרכים אם שלמד בדרך חכמה להשגת בדרכי האושר . או הרגיל א"ע בדרכיו . או רוב ההשתדלות או הוא מתת אלקים . או תליא בקנינו במקרה ע"ד אמרם ז"ל בני חיי ומזוני במזלא תליא : ואם יש דבר . ואם השכל שיש שם איזה דבר יחונן האלהים את האדם בו . אזי ראוי שנשים הדבר ההוא האושר בהיות שאין דבר משובח ממנו

פירוש

באדם ותמיד להיות מאת אלהים כטעם יהיב חכמה לחכימין : אבל . אמנם זאת החקירה אין זה מקומה כ"א בטבעי' . לא במדיני' : נראה . ירצה שאם האושר איננו מאת אלהים כ"א יהיה סבה כשנכנס הלימוד והשתדלו' הנה עכ"פ יהיה ענין אלהי : כי יראה שהוא תכלי' . זה יורה גדולתו . בהכליתו הנבחר למעלה גדולה · ואם הוא כללי . וגם בזה יראה גודל מעלתו בהיותו כולל אנשים רבים מבני אדם וכזה ידמה אל הטבע שהוא ענין כללי . וכן יאמר הכתוב את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם פי' כל האדם כקטן כגדול כסכל כחכם יקנה אושרו ביראת ומ"ע כטעם הקהל חקה אחת לכם : כי הוא אפשר . יען שהאושר הוא ענין אפשרי להשיגו לכל מי שמייגע א"ע בהשתדלות להשיגו כטעם יגעתי ומצאתי תאמין : וא"כ הוא יותר טוב · ומלבד לאומר מה שיורה היותו ענין אלהי . עוד יורה טובו שהמאושרי' באשרו הם יותר מאושרים מהמאושרים בהצלחה המקרי' כמו העושר והגבורי' : וזה ראוי להיות וענין זה מחויב להיות כן שהאושר יהיה ענין אלהי אף כי יהיה מסובב מלימוד והשתדלות כי אם הדברי' הטבעיים הם שלימים מאד כפי היותר אפשרי . וכן המעשים המלאכותיים ישלמו פועלם על צד השלימו' היותר אפשרי כפי ממשכתם : ויותר . ויותר מזה הפעולות הנבחרות לפי השכל מחויבו' להיו' יותר שלימים : היה דבר בליעל . א"כ איפה בהיו' שהאושר פעל בחירי לפי השכל כמו שפועה לכן אחד הכסילים ידבר מהדבר שהאושר הלזה שהוא שלימו' האדם יבוא בקרי והזדמן מההצלחה המקרי' · ויהי' שחוק ונגרע מכל פעולה טבעי' ומלאכותי' ובחירי' שלא כעזבו הכליהן למקרה . וזה הדרוש הוא גלוי . מבואר נגלה שגדר האושר הוא פעל הנפש בחלק המעלה ממנה ר"ל בכח השכלי והעיון בהשכלי' שאיפשו יפ' ואיננו כפי ההצלחה המקרי' כפי מחשב' הכסל האמור : אכן . אך עכ"ז מוכרח שילוו עמו קצת טובו' מדומו' שהם הלעוש' ומבוא לאושר האמיתי : והם נלוו כמו כלים · והמה בחוברם עם האושר כמו כלי בית קיבול אל מה שבתוכו : מסכים המבואר בזה בגדר האושר מסכים עם האמור בפ"ד מזה שהאושר הוא הפעל הנבחר להיו' לעזרת המדינה ולהיו' אנשי' פועלי' הטוב בענין העזרה זה מזה כי הוא זה מה שיעזור אל האושר האמיתי . אמר זה שכנס ביעודים החמריים הבאי' בתורי' כמו ונתתי שלום בארץ . ונתנה הארץ יבולה . ושאר מהיעודיי אשר להצלחה המדומה יחשבו · וזה כי הם כלי מחזיק ברכי' האושר האמיתי ר"ל המעזר על העיון . והשכלה באמיתתו ע"ד אמרם ז"ל אם אין שלום אין כלום : להשתתף בפעלו .

כי הוא הדבר הגדול והנבחר אשר במין האנושי : אבל זאת החקירה אולי היא יותר ראויה לידיעה אחרת · נראה שאם אינו דבר שלוח מהאלהים אבל הוא מצד המעלה והלימוד או מהשתדלות הוא דבר אלהי כי יראה שהוא תכלית הנבחר למעלה והו' אלהי ומאושר ואם הוא כללי מאד כי הוא אפשר לכל אדם אשר אינו נעדר המעלה בלימוד ושקידה · ואם הוא יותר טוב מלהיות בעבור ההצלחה המקרית מאושרים · וזה ראוי להיות כן אם הדברים אשר בטבע יותר טובים כפי מה שאפשר לפי תולדותם · וכן ג"כ העשוים במלאכה ובכל סבה ויותר לפי הנבחרות ג"כ · היה דבר בליעל יצוק בו לומר שהדבר הנבחר הגדול יבוא מההצלחה המקרית וזה הדרוש הוא גלוי מגדר האושר כי הוא פועל הנפש כפי המעלה · אכן עם זה הוא בהכרח שיהיו קצת הטובות הנשארות נלוות אל האושר מצד ההצלחה המקרית · כי אלה הם פעולו' מעולות והם נולדו (נ"א נלוו) כמו כלים · הנה נאמר הנה באושר מסכים עם מה שאמרנו בתחלה · כי שמנו הדבר הנבחר תכלית המדיני · כי זאת בשקידה גדולה תעשה זה · כי תעשה דברים רבים לעשות המדיניים טובים · ופועלים הטוב · לכן מן הראוי לא נאמר הסוס והשור ולא אחד משאר בע"ח אשר הוא מאושר · כי א"א לאחד מהם להשתתף בפעלו · ולזאת הסבה הנער ג"כ לא יהיה מאושר כי לא יפעל באלה בעבור מעט שניו · ואם קצת מהם יאושרו יהיה בעבור התוחלת · כי הם צריכים כמו שאמרנו מעלה שלימה וחיים שלימים :

פרק ז חליפות רבות יקרו בכל ענין ובכל זמן כי יקרה

לאשר מלאו בתיהם טוב שיפלו במחשכים לעת זקנתם כאשר סופר בשיר אמי"ראש דבר פרי"אמו אשר אמר נשתמש בדברי' בהצלחות מקריות וסופו נורש לא יאושר · א"כ האם לא

פירוש

להיות נעזרים זה מזה בענין המדיני . והרי"טע פי' לשון ההצלחה השכלי' עם המקרי' : הנער גם כן . בעבור שאיננו מבין דבר במה שהוא לעזר ולהועיל לחבירו ולא יפעל בהצלח' המקרי' והעלמיים . בהיותו עדן רך בשנים ועדן לא נסה ללכת בדרכי החיים ככתוב ס"ף פ"א מזה . וקצת מהם . ואף כי קצת מהנערים יאשרו . וזה בעבור התוחלת שהם מיחלים להשיג טוב מה מדומה ע"י זה האושר . וזה אמרו נכנס בגדר האושר . כי מסגולת האושר שיהיה השכלי' הסנכו בעבור עלמו לבד לא בעבור זולתו כמבואר בדבר מזה : מעלה שלימה : עיון ושכל שלם : וחיים שלימים · רומז להצלחה המקרי' . אמר הנער בשני' לא יזכה אם ארח עדן לשמור כי מיני השלמיו' האמורי' והר"יטע ביארו על אופן אחר :

פרק ז חליפות רבו' . אמר שביאר בקורו' שההצלח' המקרי' משתתפ' עם הפעולו' כפי המעלה לאשר המאושר . ואשר אין ידו משג' ההצלח' המקרי' איננו מאושר אף כי יפעל לפי המעלה . לפ"ז א"כ הנה יפול בזה ספק עצום וזה כבר התבאר בחמישי וזה שגדר האושר הוא היו' המאושר פועל טוב כפי המעלה כל הימים בתמידו' . והנה שההצלחה המקרי' פוסק' לפעמים מבעליה כאשר שמענו כן ראינו שהעשיר ועני והגבור יחלש לעת זקנתו וכיוצא וכיוצא בו ביתר ההצלחו' המקריו' וא"כ איפה מי זה המהלך בדרכי האושר פי' שנים מקרי' ועלמי · ונפסק ממנו המקרי · מה תהא א"כ באושר ההוא והנה כל זה ראה החכם להתיר בזה הפרק ואומר חליפו' רבו' ר"ל שינויים רבים יקרו בהצלחה המקרי' שהעשיר יעני ויעשה רש לפעמים כמו שאמר הומ"ער בשירו על דבר פרי"אמו אשר אבד דעתו ושכרתו נשחתם : עני זה שכל ימיו עמדה לעזר לו ההצלחה המקרי' והיה עשיר : וסופו נורש . ולבסוף נעשה רש והניון הוא זה לא יאושר ר"ל לא יקרא מאושר : א"כ . לפ"ז יתכן שלא יאושר

סוס

שום אדם או רק מתי מספר והם הפועלים עם המעל' ומעלימים גם בהצלחה המקרית בנו' ובעושר ובבנים ובגבורים ויתר הטובות גם עד זקנה ושיבה · וזה יקרה מעט : אבל לפי דעת שו"לין · האומר שהכל הולך אחר החתום והגמר · א"כ לפי זה לא החיים יהיו מאושרים כי אם המתים :. זה בלתי ניאות. דבר זה לא יתכן לפי :. המושכל הראשון שהאושר וההצלחה תהי' בעד החיים אל המתים : גם לראיות · ועוד ראיות על שקרות זאת ההנחה · כי הנה אמרנו שהאושר נקנה :. בפעולות האדם הדברים המעולים והנה המתים לא יפעלו דבר ואיך יתוארו באושר : אין זה רצונו · אין זה דעתו שטוסאדם לא יאושר בחייו כ"א במותו : אבל פעמים · אבל יגזור אומר שלפעמים יאושרו המתים להיותם חפשים מן הרעות הקורות עד"הכ ושבח אני את המתי' (קהלת ד') אקלא זו כוונתו שיאושרו באושר אשר קנו בחיים : אבל יש להשיב · עוד יש לספק ספק ב' ומה משפט המאושר מיום המות והלא' כי באמת יקרו למתי' רעות עם היות כי המתים אינם יודעים מאומה · כמו שיקרו לחיים רעות מבלי ידיעתם בם כמו לשון הרע והוצאת שם רע שהם רעים למסופר אף כי בל ידע אם סופר ממנו הרע ההוא אשר כן יקרו למתים ג"כ רעות וקלון מרעות בניהם וקלונם אף כי בל ידעו בל ירגישו ברעת' : ובכלל יבואום :. ר"ל לפעמים יגיעום טובות ולפעמים רעות · אם יכבדו בניו ולא ידע ויצערו ולא יבין למו : ועוד זה · הדבר אשר עוד יסופק כ"א מות ימות איזה מאושר באשרו · וא"כ יתואר המת ההוא באושר ויקרא מאושר · והנה יקר מקרהו שיעברו חליפות ושינויים על בניו ויהיו קצתם מאושרים כאביהם וקצת' בלתי מאושרי' . אשר כזה ההתחלפות מאבות אל בנים יקר' באולת הבנים כי אולת אדם תסלף דרכו : בלתי נאות · והנה לפי זה שב זה המת להיות בלתי מאושר אחר היותו מאושר · וזה איננו ניאות שישתנה המת מאושר אל רש בפועל הבנים :

לא יאושר אדם אחד בכל ימי חייו · אבל לפי דעת שו"לין הוא מחוייב להביט אל האחרית · ואם נניח זה א"כ יהיה מאושר בעת המות · זה בלתי ניאות בלל · גם לראיות אחרות כי כבר אמרנו שהאושר פועל מה · אמנם לא נאמר כי המת הוא מאושר · גם שו"לין אין זה רצונו · אבל פעמים איש מה יגזור אומר ויאשר אדם כי אז הוא חפשי מן הרעות וממקריים רעים · אבל יש להשיב על זה · כי יראה כי יקרו למתים רע מה או טוב · אם יקרו לחי בעת שלא ירגישם · כמו קלון או כבוד ודברי הבנים · ובכלל יבואום דברים טובים למקריים (ג"א ומקריים) רעים · ועוד זה הדבר יחזק השאלה · כי אמנם אשה שנים רבות יהיה בטובה וגם עד זקנה ושיבה ומת · ומן הראוי יקרה שיהיה מחליפו' רבות אצל הבנים כי מהם יהיו בנים טובים ויהיו בכבוד כאבותם ומהם להפך · כי אמנם מפורסם כי בכל ענין יקרה התחלפותם מאבותם באולת · בלתי נאות יהיה אם עם זה ישתנה המת ויעשה (ג"א ויגבר) פעמים ופעמים יש (ג"א רש) · גם הוא בלתי נאות והבל אם בקצת זמן לא יגיע לאבו' מתוצאות הבנים · אבל אם נשיב אל השאלה הראשונ' אולי במוב העיון יודע ממנו הנשאל עתה · אם הכרח הוא לראות סוף האיש ואז יאושר כל אחד · לא שהוא מאושר · כי אם שהו' היה קודם · זהו בלתי נאות · אם כשהוא מאושר לא יתאמת ממנו כי הוא זה · ולכן לא רצו לאשר החיים עוד בחיים חייתם · בעבור החילופים · ובעבור כי יחשבו כי האושר דבר קיים ולא יתחלף בנקל · אבל ההצלחות המקריות פעמים רבות יסבבו סביב אנשים

גם היא בלתי ניאות . כמו שהוא ענין בלתי נאות שהמת · ישתנה לפי פעל הבני' כאמור בקודם · כן הוא ג"כ בלתי נאות הפכו שלא ישג כלימות או כבוד מבנים אל אבות לעולם · כי באמת בקלת הזמן ישתנו האבות לפי מעללי הבני' וא"כ יש פני' לכאן ולכאן והספק במקומו עומד : אבל אם נשיב · אך אם נתיר הספק הא' אשר ברא"ש הפי' המספק ואומר מתי יחול האושר על המאושר אם כל ימי חייו או בעת מותו · אז יותר בפרק שאח"ז גם הספק הב' הנשאל עתה . המספק ואומר מה יהי' משפט המת המאושר אם יקרו שינוים רעי' בבניו אחרי מותו : אם הכרח הוא · אם נניח שהאושר בהכרח לא יודע כ"א בסוף במות המאושר כפי דעת סולין האמור : לא שהוא מאושר · לא שיתאשר אחרי המות כי לא במתי' אושר · · אבל הכוונה במות האדם יודע אשרו וזה אם הי' פועל צדק ומשכיל באמיתתו ית' כל ימיו ומת בלי מקריים רעים · אז יורה המות שהי' מאושר בהיותו בחיים: זה בלתי נאות · זה לא יתכן כי אם האדםשהוא מסופק כל ימיו אם הוא מאושר או לא · לא יאמתהו המות כי לא יתכן לומר על איזה דבר שהי' בפעל נבן אם לא הי' נבן כל ימיו : אם כשהוא מאושר · אם לא יאומת האושר בעת שהוא נאושר רצונו לומר בהיותו בחיים שאז פועל האושר לשעתו :

לא נודע כי הוא זה מאושר · אף כי אחרי מותו שכבר פסקו הפעולות או אז יודע המאושר נהפוך הוא: ולכן לא רצו . מלת ולכן מוסב אל האמור אל האמור אחריו בביאור הסבה אשר לא יתאשר האדם כ"א אחר מותו כמו שאמר סולון · וזה לב' הקדמות א' שהאושר הוא ענין קיים לא יסור בקל · ב' שהמאושר מוכרח להיות מולכם בהצלחה המקרית · ג' שהצלחה המקרית חולפת ומשתנית בכל עת ואם ע"כ נאמר שהאושר לא יודע כ"א בסוף ר"ל מי זה הפועל לפי המעלה כל ימיו . והוא מולכם בהצלחה המקרית ולא נשתנו עליו עד מותו . הוא זה יהי' מאושר : יסבבו

אנשים עצמם: מפורסם הוא כי אם נלך אחר ההצלחות המקריות פעמים רבות נאמר באיש אחד שהוא מאושר ואח"כ רש ויקראו לזה מאושר כמו במי"לין ויקימו בחולשה או אינו מן היושר ללכת אחר ההצלחות המקריות כי הטוב והרע אינו בהם אבל יצטרכו אליהם החיים האנושיים כאשר אמרנו אמנם הפעולות אשר הם לפי המעלה הם שרות בענין האושר ואשר הם בהיפך הם להפך יעיד על זה המאמר אשר הוא נשאל עתה מקרוב כי אינדבר מהפעולו' שיהיה לו קיום כמו הפעולות והמעלה והם יותר נשארות מהידיעות הלימודיות אלה יראה מהם היותר נכבדות הם יותר נשארות בעבור רוב גודל התמדת היות בהם מאושרים וזה ידמה היות הסבה אשר השכחה לא תמצא אצלם הדבר הנשאל יעמוד במאושר ויהיה כן כל ימיו כי תמיד או על הרוב יפעל דברי' לפי המעלה ויסבול המקרים הטיב ובכל מקו' ובכל דבר בתבונות כי הוא באמת טוב ובד' רבעים (ג"א ובדברים רבים) בו בלי מום אמנם דברים רבים באים במקרה הם מתחלפי' בגודל וקטנות הקטנים מההצלחות וכן ג"כ שכנגדן גלוי הוא שלא יעשו שינוי בחיים אמנם אשר הם רבים וגדולים אם הם טובי' יעשו החיים יותר מאושרים כי אלה נולדו ליפות ולישרות (ג"א ולסרת) והשמוש בהם הוא טוב ומעולה והמקרים אשר יבהלו בהפך ויבעתו המאושר ויביאו עצבון וימנעו פעולות רבות אבל באלה נגה האור הטוב כי יסבול בנקל רעות וצרות לא לבלתי הרגש הכאב כ"א להיותו אמיץ לבו ואם הפעולות

סביב אנשים: ישתנו בסיבוב סביב בעליהם מטוב אל רע וכן לא יודע האושר כי אם ביום המות: מפורסם הוא. אחר שביאר דעת סולון בספק האחד שאל ובזאת שהמות לא יעיד א: האושר אחר שלא היה עדן נפעל מאושר. שב עתה לברר ההקדמות אשר בנה סולון דעתו עליהם ובארות שאחת מהנה כוזב' ובזה התבטל הנחתו והאומר ידוע שההצלחה המקרית משתנית מטוב אל רע: ויקראו לזה מאושר: ולא יונח האושר נתלה בהצלח' כאמור והנה ההצלח' משתנית לשעתה ויחויב א"כ שישתנה האדם ממאושר אל בלתי מאושר בהשתנות עליו ההצלחה. ולפ"ז יהיה טבע האושר כמו במיליון לינגו' בלשון רומי (ערוך ערך בקיון) והם הדברים המשתנים מהרה למראה העין וכמוהם יהיה האושר לפי זאת ההנח' ויתקיי' בחולש' ר"ל לפי שעה קלה וזה שבהנחת גדרו שהאושר איננו סר בקלות מבעליו: או אינו. אולי אין מן היושר להיות לאושר התלות בהצלחה המקרית כי אין בהם טו"ר עצמו: אבל יצטרכו אליהם. החיים העלמיים יש להם צורך אל המקריים כצורך האמן אל הכלי או כסכין אל בית יד. ואין הכלי עיקר: הם שרות. הפעולות לפי המעלות הם כמושלים וההצלחה המקרית היא כמו משרתת להם: יעיד על זה. ר"ל מה שאל אחר זה שהפעולות לפי המעלה יש להם קיום משא"כ ההצלחה המקרית. לכן ההקדמה האומרת שההצלחה היא מגדר האושר כוזבת עכ"פ. שאיננה כי אם משרתת ויתכן שקיום האושר מבלעדה: מבואר הוא שכל דבר אמיתי הוא קשה השכחה. ועל שם זה נקרא אמת שענינו קיום כמו מימיו נאמנים. ובהיות ידיעות הלימודיות ר"ל המדידה כלם אמת לכן הם קשי השכחה מבעליהן והנה פעולות המדו' המשובחו' והשכלת אמתתו ית' הם יותר קשי השכחה מהלימודיות. וזה אמנם כי כן יסד ה' בטבע האדם להיו' מסתופק להתמיד בפעולתן למען מצוא האושר על ידן המתמיד וקיים תמידי כמוהם כטעם פועל אמת שפעולתו אמת אשר עוד שנה אשר לא ישכח האושר מן המאושר. הוא

בעבור היותו ענין נפלא ר"ל מפליא את בעליו לאמר מתי יבוא לידי ואקיימנו. כי כל דבר מפליא עושה רושם חזק בנפש. לא ימחה ממנה לעולם. ע"ד אמרם ז"ל תרי תמיהי מדכר דכירי. וכן אמרו ז"ל למאי כ"מ לגירסא דינקותא ר"ל שהילד מפליא כל דבר שמועה לכן נשאר זכרונו לעולם. והנה בהיות האושר האמיתי הוא השכלת פועל ה' ומעשיו והוא הנפלא כאמור. על כן זכרונו בא לפני המאושר בפליאה לכן יקום לעד ולא ישכח ממנו' וכן כתוב לאמר פלאות עדותיך ע"כ נצרתם נפשי. פי' הנפלאים שהם עדיות על שלימות בוראם בחכמה ויכולת הם נפלאים בהוייתם ומציאותם על כן נשמרים בנפש לזכרון עולם. וזה על שהאושר האמיתי האמור: הדבר הנשאל. האושר המבוקש יתמיד עם בעליו כל הימים או על הרוב עכ"פ ויסבול בעבור קיומו לפי המקרי' ההצלחה המקרית העומדים נגדו: בתבונה. וזה בעבור היות המאושר מבין דבר האושר שהוא טוב אמיתי בלי מום: ובד' רבעים. על ארבעת רבעיו ר"ל מצד החומר והצורה והפועל והתכלית אין בו מגרעת: אמנם. אך לא כן ההצלחה המקרית כי לא כל פעולותי' טובים אמיתים כפעולות אשר לפי המעלה: והנה הם שונים זה מזה באיכות הגודל והקוטן: הקטנים מההצלחות. עתה יבאר איך המקרים הרעים לא יבטלו המאושר מאשרו. ואומר הקטנים מטובות ההצלחה והרעות אשר כנגדן מבואר נגלה שלא יפעלו שינוי בחיי האושר כי לא ישים המאושר לבו אליהם למיעוט ערכם: אמנם. אבל הגדולים מהם. אם טובות הנה יהיו משרתות לאושר וייפו אותו. אך אין להם עכ"פ חלק עצמי באושר כאמור: והמקרים. אולם הרעות המבלבלים את המאושר ומונעים ממנו פעולות טובות רבות: אבל באלה. הנה על כמו אלה יגה האור הטוב של האושר להאיר דרך הסבל למאושר עד"שכ גם את הטוב נקבל ואת הרע לא נקבל: והפסד המקרים הרעים אין נחשב למאומה נגד האושר. עד אשר יעזב בעבורם: להיותו אמיץ לבו: לוחם בעד האושר בסבל אשר הוא סבל

לבר

הפעולות אשר הם שרות בחיים אשר אמרנו לא יעשה אחד מהמאושר רש · ולא יפעל בשום זמן דברים דכים ושנואים · וגם כשהם עומדים תמיד · אבל נחשבהו (נ"א יחשבהו) טוב ומבין ויסבול כראוי המקריים · וגם כשהם עומדים תמיד יפעל פעולות נבהרות מן הבא לידו · כמו שר הצבא הטוב שילחם בחוזק עם הגדוד אשר לו נגד אויביו · וכמו מהתך העורות · מהעור הבא לידו יעשה נעלים טובים · וכן בשאר מלאכות · ואם נאמר אשר ככה הוא רש · לא יהי' לעולם מאושר · ואשר הוא מאושר לא יפול במקרה פרי"אמו (נ"א במהרה) ולא ינוע מהאושר בקל ולא מכל מקרה הבא כי אם לרבים וגדולים · ואם תקראינה אותו כאלה רעות רבות וצרות · לא יחזור להיות מאושר במעט זמן כ"א ברבות הימים וברבות הטובה מגדולים וטובים ואז ימלא כל טוב · א"כ מהו המונע לומר הפועל כפי המעלה · השלימה מתאשר כפי הצורך מן הטובות ההיצונית · לא בזמן ההוא לבד כ"א כל ימיו · או ראוי להוסיף ויהי' כן וימות כפי השכל · העתיד בלתי נודע אצלנו · ואנחנו נשים האושר כי הוא התכלית השלם בכל ענין ובכל זמן · וא"כ נאמר החיים העומדים להוי' ויעמדו בעתיד בדברים הנאמרים הם מאושרים כפי בני אדם כבר נאמר מאלה זה השיעור :

פרק ח' ואם

המקריים אשר יקרו לבני אדם ובכל האוהבים לא יועילו ולא יזיקו · יראה בלתי ראוי מצד האהבה וגם הוא חולק על הסברו' המפורסמו' · במקרים יש חלוקים רבים מפנים שונים · ומאלה הם נחשבים הרבה ומהם מעט · ולעשות חילוק מכל אחד ואחד · יראה ארוך ובלתי

נער של פגעים רעים · ואם הפעולות . ואם תהיינה יסור בעליו ממנו . בלתי אם יעמדו נגדו מונעים פעולות המאושר מהפעולות הסדות ר"ל המוסלות גדולים אשר יעטלוהו ואחרו מכל וכל : לא יפול אשר כפי המעלה יפעלם : לא יעשו . הנה בודאי בלתי במקרה פרי"אמו : הוא הנגד שמלאותו רעות כנות אלא יסוב המאושר רק מהן בעבור המקרים הרעים המוצא בראש הפ' שקיפר ממנו שאמע"ר : לא יחזור : אשר ימלאו אותו : דברים דכים : פעולות שבירות כמו שהוא קשה ההכרה כן הוא קשה התורה אך

כלומר גרועות ושפלים בעיני ה' ואדם : וגם כשהם עומדים . וגם כאשר יפסקו כמו ויעמוד השמן . ר"ל גשכשיפסיק האושר מעשותן בעבור המונעים העומדים נגדו מהמקריים הרעים ; אבל יחשבהו טוב . אבל יחשוב האושר כי טוב הוא עד שיסבול בעבורו רעית המקריים : ומבין . ומבין להבדיל בין האושר שהוא טוב המועיל ובין ההצלחה המקרית שהוא טוב הערב לטעמו כטעם הוי מחשב הפסד מצו' כנגד שכר עבירה :

וגם כשהם עומדים . לא זו שיסבול בעת הפסק' הפעולות הטובות לעבר המקרים המונעים מפעולת האושר . אלא אף גם זאת יפעל בעת ההפסקה פעולות נבחרות כפי אשר תשיג ידו לעמוד נגד המונעים . וידמה בזה לשר הצבא הטוב הלוחם נגד איש מלחמתו כפי כחו ועולם ידו אף כי אין לאל ידו להכניעו מכל וכל : וכמו מהתך העורות · או כמו הרצען שאין לו עור נבחר ועושה מהעור שיש לו נעלים טובים כפי האפשר לפי העור שיש לו . ובזה יהיה הרצען שלם במלאכתו · אשר כן המאושר יהיה שלם באשרו אם ילחם נגד המונעים לפעול הטוב כפי כחו ועולם ידו . אף כי לא יעצור כח להתגבר על המקריים ולהחזיק באושר השלם כפי בחינת עצמו : ואם נאמר . ולו נאמר שהבלתי שלם באושר בבחינת עצמו כי אם לפי כחו וגבורתו כנגד המקריים . איננו מאושר : לא יהיה . לא תמצא לעולם מאושר באמת כי כל מאושר יש לו מונעים אשר לא יעצור כח להתחזק עליהם . א"כ המתגבר כנגד הרעות כפי יכולתו הוא מאושר בהכרח : ואשר הוא מאושר ; יורה דעה שהאושר הוא ענין קיים . כי לא במהרה

יתכן עכ"פ להשיגו : א"כ מהו המונע . א"כ אחר שהאושר לא יסור מהמאושר כי אם בדרך רחוקה כי תמצאינה אותו רעות רבות עד אפס כח לשלחם נגדם עם אושר מעט מזער לא כביר . וגם בזה יתכן שישוב עוד אל אשרו כענין המקרה אשר קרה לאיוב . א"כ אין זה נמנע שהפועל לפי המעלה יתאשר ג"כ כל ימיו כפי ערכו בטובות ההצלחה המקרית . אם רב או מעט ויהיה כן כל ימיו : או ראוי להוסיף . ואולי ראוי להוסיף דברים ולומר שיאושר עד יום המות כפי השכל הישר . הפך דעת סולון : העתיד . מה שעתיד להיות עדן לא נודע אצלנו אם יהיה מאושר או לא . לכן נתראהו באשר הוא שם : ואנחנו . כי אנחנו נאמר שגדר האושר והכוונות לתארו הוא המאושר בזמן ההווה : ויעמדו בעתיד . ויקוים בעתיד כאמור למעלה רוצה לומר שילחם נגד הפגעים כפי יכלתו ויתאשר באושר ההוא אשר לו יכולת עליו . ובזה הותר הספק הא' האמור בראש הפרק :

פרק ח' ואם המקריים · אחר שביאר בקודם שההצלחה המקרית לא מועיל ולא מזיק מועלת והיזק עצמו בענין האשר והמאושר יאושר כל ימי חייו באהבתו האושר יותר מאהבת המקריים ובזה התיר הספק הראשון אשר בקודם · בא להסיר בזה הספק הב' האמור בקודם בד"ה ועי"ז זה הדבר יחזק השאלה וכו' · המספק ואומר מה יהיה משפטו המאושר אשר יקרה אותו מקריים רעים אחרי מותו · וכל זה כפי העילה על מהסבת החיוב אם באמ' ואם בספק כי כהיקשים המדיניות הולכי' אחר המפורסמות כמבואר בא' מזה · ואמר אם המקריים · ר"ל אם פגעי המקריים לא יועילו ולא יזיקו למאושר כאמור בקודם · הנה יש לספק על זה מצד האהבת האדם לעצמו או לאוהביו שיעליבם או ישמחם פגעי המקריים הנקרים להם ולקרוביהם והשמחה והעצבות יש לו מבוא באושר · אף כי מן המפורסם שיש גם מקריים גדולי הערך יתפעל מהם המאושר לטוב או לרע : ולעשו' חילוק · ואם

אם יבוא לחלק ביניהם. יארך הדבר לבב"ת : אמנם כמו · אבל דרך כלל יאמר כמו שיש הבדל בין המקריים כי יש מהם נכבדים העוזרים הרבה אל החיים · ומהם קלים שעוזרים מעט : כזה יהיו כלם · ככה יהיו האוהבים מהם עוזרים הרבה ומהם מעט ואם כן איפה אם יקרה לאוהבי המת הנכבדים רעות כמו לבניו ולאחיו · ישוב המת רע אחר שהי' מאושר בחייו : אמנם הפרש · עתה בא להסיר הספק שהעיר ואומר יתכן שיש הבדל בין ראיה לשמיעה · כי יותר יצטער האדם בראותו איזה רעה המשגת לאוהביו. מהצער אשר ישיגהו בשמעו מרעה זאת אשר השיגה את אוהביו : והנה נוכל' ועל פי זה נוכל להסיר הספק אשר העירונו · וזה כי הצער המגיע למת משמועת רעת אוהביו איננו חזק כ"כ כאלו ראה בעיניו · לכן אין לאל ידו לבטל האושר אשר קנה בחייו : אולי יותר ראוי לחקור · גם ראוי לחקור אם המתים יודעים מאומה בעיור הנקרה לאוהביהם והנה אמר שלמה בחכמתו והמתים אינם יודעים מאומה · וכן אמר איוב יכבדו בניו ולא ידע ויצערו ולא יבין למו · ואולי גם דעת החכם כן היא · אלא שבמדינו' הלך אחר המפורסם בין בני האדם כמו שכתב בפ"א מזה · נראה · אבל יראה שגם אם נניח שהמתי' יודעים בצער החיים ומזכם · הנה יתכן שיהי' הצער המושג אל המתים מידיעתם בצער החיים · קטן וחלוש מאד עד שלא יהי' כח בצער ההוא לפעול שינוי באשרו ולעשות המאושר בלתי מאושר משמועה רעה או לעשו' הבלתי מאושר מאושר משמועה טובה : ולא דבר אחר כמו אלה · ר"ל שלא הצדיקהו צדקת בניו ולא הרשיעהו רשעתם:

ומי חכם יבין דעת מן מולא הדברים שהחוקר מאמין בהשארו' הנפשו' עכ"פ · ושהם מתענגות בטוב מה · אבל יספק אם ישיגם עונג ועלבון מבניהם בטובם ורעתם · אך דעת התורה שנפשו' האבו' מתענגו' בטוב לבניהם ומצטערו' בצער להם · אשר זה דבר היעודים לאבותינו בירושת הארץ לבניהם אחריהם · ודברי חז"ל מסכימים הרבה לזו הדעת · וגם טבע התשוקה המוטבעת בנפשו' בני אדם יעיד על זה כי לא תוהו ברא ה' התשוקה בלב בני האדם להטיב לבניהם אחרי מותם · ורבים יתאוו להיו' מאושרים אחרי מותם יסבלו בעבורו צער כל ימי חייהם · אשר על כן כל אדם חזה לעשו' לו שם אוצר לזכרון אחרי המות איש לפי מהללו · המלכים יעשו מלחמו' גדולו' לעשו' להם שם עולם השליטים בונים חרבו' למו קראו בשמותם עלי אדמה · משכילי עם יכתבו חכמתם בספר בעט ברזל ועופרת להודיעם לבניהם אחריהם למזכרת עולם · וקלאיהם ימיו חיי צער · בעבור זה · כמוני היום שנתמסתי עלי עבודת הקודש לכתוב איזה חבורים לעם ה' זה לי כמו שלשים ספרים כתבתי ם להיו' לעינים לאוהבי דעת בני גילי · אשר על כן הלכתי גולה מארץ מולדתי לגור באשר אמצא מקום לעבודתי עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי את על בנים ראשתי · ובאתי לגור בארץ נכריה · וגם פה לא ינוח לי כי חיי צער אני חי · לחם חמודות אינני אוכל וממתקים אינני שותה ובמדור רחב ידים אינני גר ואף כי שלוי' בי עפלא · וכמה הרפתקאות דעדו עלי בעבור עבודתי זו · אבל מה אעשה כי היצר המניע את לבבי לעשו' רצונו והוא הנותן לו כח לעשו' חיל · ועם כל זאת אני שמח ומתענג על ה' בחלקי זה יותר ממולא כל הון כמו שאמר המשורר בדרך עדותיך ששתי כעל כל הון · וכל זה בעבור שדומה נפשי היותה מאושרת בזה לגלות ככתוב והחכמה תחיה בעליה :

ובלתי בעל תכלית · ואומר בכלל וד"מ אולי יהיה אמנם כמו אשר אצל האדם מהמקרים מהם יש להם כובד ועזר אצל החיים · ומהם קלים · כזה והיה כולם אצל האוהבים · אמנם הפרש גדול בין המוצאות אשר יקרו למתים או לחיים יותר גדול מהחמסים והרעות אשר הם בספרי הגדות או הנעשים עתה · והנה נוכל לעשות הפרש על זה ההפרש (גי"ק הסאר) · אולי יותר ראוי לחקור המתים אם הם משתתפים בטבע הטוב או בשכנגדו · נראה כי באלה אם יגיע אליהם איזה דבר שיהיה טוב או הפכו יהיה דבר חלוש וקטן בהחלט או אצל אלה · ואם לא יהיה כמותו ואיכותו שיעשה מאושרים אשר אינם · ולא יסיר האושר מהמאושרים · ויראה אז שיועיל קצת לאשר כבר מתו פעולות האוהבים הטובים · וכן ג"כ המקריים · אבל יהיו בכמות ובאיכות אשר לא יעשו מהמאושרים בלתי מאושרים · ומבלתי מאושרים מאושרים ולא דבר אחר כמו אלה :

פרק ט' אחר ביאור אלה נחקור מהאושר אם הוא מהדברי' המשובחים

או יותר מהמכובדים · מפורסם הוא כי איננו מהדברים אשר בכח · כי נראה שכל דבר משובח ישובח בעבור דבר אחר אשר הוא בו · או בעבור דבר אשר לו אצל דבר אחר · כי הצדיק ואיש חיל ובכלל הטוב והמעולה נשבחם בעבור הפעולות והמעשים · והאמיץ והרץ וכל אחד מהאחרים יש לו בטבעו דבר אצל דבר הטוב ומעולה · מפורסם הוא זה מהתשבחות אשר אצל האלהות · אשר היו דברי

פרק ט אחר ביאור אלה אחר ביאורנו

כמה שקדם מהו' האושר מעלתו' ראוי לנו לבאר בזה משיגיו והוא אם יאמר עליו שאר השבח או הכבוד שהוא יותר נעלה מהשבח · וראוי שנדע גדר השבח וגדר הכבוד או שבין שנאמר בזה · הנה הדברים אשר נהללם לפי מהללם , פי' שיש להם בתהלה · אל אשר הוא בכח עדינה לבוא אל שכלי' השלימו' לפי מהללו · המשל כי התפוח הוא מתוק לחיך אשר בכח מתיקותו זה לא בא עדינה אל גבול שכליתו · כי הדבש יותר מתוק ממנו ובו הוא המתיקו' בשכלי' ר"ל כן כאשר נשבח התפוח במתיקות נשבחהו בצירוף אל הדבש · כי נאמר זה התפוח מתוק כדבש · כי הוא אשר לו המעלה בשכלי' השלימו' בפעל כמו המתיקות אשר בדבש · וזה לא יתואר בהצטרפו' אל זולתו לאמר ר"ל זה הדבש מתוק כמו זה המאכל או המשקה · וזה בהיו' מתיקות הדבש בפעל השכליתי' שאין למעלה ממנו · וזה המין הב' נקרא כבוד ותהלה · יען יהל ר"ל יזרח מכבודו על הנגרעים מערכו כטעם אמרם ז"ל איזה מכובד המכבד את הבריו' · והמין השני נקרא שבח שעניינו תוספת כאמרם נכסים שהשביחו פי' הוסיפו פרי מבואר · ומזה משביח שאון ימים פי' מוסיף שאון קולם ברוח חזק אשר יסערם · ובזה נבוא אל הביאור ואומר : מפורסם הוא · ר"ל מבואר הוא ממה שקדם שהאושר הוא תכלית השלימות במאושר ולכן איננו מהדברים אשר עדינה בכח לבוא עד התכלי' : כי נראה · והנה אנחנו רואים שכל דבר אשר ישובח ביתר שאת הוא זה ישובח פי' שיש בכח אשר עדן לא בא אל גבול תכליתו בפעל · אי בכח דבר אשר בו ר"ל בעצמו לעשו' כמו שנשבח הצדיק במעשיו ואיש חיל בחילו וזה המין מהשבח הוא בהצטרפו' אל הפעולו' אשר בו כי נאמר צדק צדיקו · צדק בגמולו · עשה חיל בהון · עשה חיל בשבולת ארע כיולא בם מההצטרפו' אל איזה פעולה אשר פעלו · ויתכן שיתואר וישובחו ביתר שאת לבוא עד שכלי' השלימו' בפעולה ההיא · ולומר צדק צדיקו כמשה רבינו · עשה הון כקרח · כי הוא אשר יתואר בכח שלימו' אשר אצל דבר אחר ר"ל השלימו' היותר אפשרי בכח ההוי' הוא אצל איש מין אחר כמו הגבורה שהי' נמצ' בשלימו' באריי · והמרוצה בצבי · וגם ישובח בהצטרפו' אל איש מין זולתו כאמרנו גבור כארי רץ כצבי : ומפורסם זה אצל השבחו' · ומבואר ענין זה השבח וגדרו

דברי שחוק אם נערכים אלינו · וזה יקרה בעבור כי השבחים הם בהצטרפות כאשר אמרנו . ואם השבח הוא לדברים כאלה גלוי הוא כי לא יהיה זה השבח אשר הם לדברים אשר יותר מעולים אבל יהיה להם דבר יותר גדול כמו שנראה כי נהלל האלהות ואנשי׳ וגם נהלל האנשים האלהיים · וגם אשר הוא מהטובים . ואין אחד שישבח האושר כמו הצדיק אבל יהללו בדבר יותר ראוי ויותר יאשרוהו · אמנם נראה כי אורי״שוש השר שם התאוה לראש . יחשוב לומר כי אחר שהיא מכלל הטובות לא תשובח יען הוא יות׳ טובה מהדברים המשובחים וכן הוא הדבר אשר הוא טוב בעצמו . ועל זה ראוי לסמוך דברים אחרים . אמנם השבח הוא למעלה כי פועלי הטובות ישתבחו בזו המעלה . וכן הישבח הוא לפעולות גשמיות ונפשיות . אבל זה אמנם אולי יותר ראוי הוא לאמתו לאשר עמלו אצל התשבחות . אמנם לנו הוא גלוי מאלה האושר הוא מהדברים הנכבדים והשלמים . ג״ב יראה זה כן בעבור היותו ראשית כי בעבור יהיו נפעלים שאר דברים . אמנם נשים אשר הוא ראש וסבת כל הדברים דבר נכבד ואלהי :

פרק י ואם האושר הוא פעל מהנפש כפי המעלה השלימה ראוי לחקור מן המעלה : כי אולי יותר טוב יהי׳ כן השגתנו האושר לפי האמת . כי המדינית תיגע אצל זה . כי היא תרצה לעשות המדיניים טובים ושומעי הדתות . והנה לנו משל קארטי״גינים ולאסדי״מינום מסדרי הדתות ואחרים כהם אשר כן

משבחים אשר יוסנו לאלהי׳ · אשר לא יאותו אלינו : וזה יקרה בעבור · שכם הדבר אשר לא יאותו לנו השבחים האלהיים הוא להיותם נאמרי׳ בהצטרפו׳ ר״ל בערך אל הפעולו׳ הנראו׳ אשר פעל ועשה הוא ית״ש · לכן לא יאותו לנו כפי פעולותינו : ואם השבח · וכן אם ישובחו האנשים הנגרעים בערכם מהאלהו׳ : גלוי הוא · מבואר הוא שלא יאות זה השבח להיותר מעולים מכ״ש ר״ל למלאכים ולאל ית׳ : כמו שנראה כי נהלל · כמו שנכין זה בהללות ושבחים אשר נשבח אלהי׳ בשבח אנשי׳ או אם נשבח האנשים בתארים אלהיים · לא יאותו השבחים · וזה בעבור היותם בהצטרפו׳ אל פעולותיהם הטובות במעלה ובחכמה · על כן לא יאותו השבחים מזה אל זה · וגם אשר הוא מהטובי׳ · וגם פועלי הטוב ישובחו בשבחים מצטרפים אל פעולותיהם הטובו׳ אשר עדן לא באו אל גבול תכליתן בטוב ע״כ יתכן שנשבחם בפועל יותר שלם בהצטרפו׳ כמו שנשבח מתיקו׳ התפוח במתיקו׳ הדבש הוא המתיקו׳ התכליתי : ואין אחד שישבח האושר · אך אין מי שישבח האושר וידמהו לאיזה דבר נעלה ממנו כמו שנאמר ד״מ זה האושר הוא נעלה כמו הצדיק או הצדק : וזה להיו׳ האושר הוא תכלי׳ השלימו׳ בפעל אשר אין למעלה ממנו לשבחו בהצטרפו׳ אליו · כי כל הדברים אשר הם בכח דבר דומה להדבר אשר הוא בפועל בדבר אחר · ישובחו בהצטרפו׳ אל הדבר אשר הוא בפעל כאמרך זה השכר מתוק כמו יין · ועל היין שאמר מתוק כדבש · אך הדבש לא ישובח עוד כי אין נעלה ממנו במתיקו׳ · אשר ככה האושר הוא תכלי׳ השלימו׳ בפועל אין נעלה ממנו לכן לא ישובח בדמיון אל זולתו : אבל יהללו בדבר יותר ראוי · מי שיהלל האושר יאמר שהו׳ יותר ראוי מכל מעלה נכבדת ויותר מאושר מכל פעולה יקרה : שם התאוה לראש · זה אורי״שוש יאמר שהתאוה היא ראש לכל מדו׳ האדם ולא משפט האושר · על כן יאמר שהתאוה לא תשובח כי היא מכלל הטובו׳ היותר נעלים אשר אין למעלה ממנה להשבח בהצטרפו׳ כאמור באושר · וכן הוא הדבר אשר הוא טוב בעצמו · וכן משפט האושר לפי דעתו שהו׳ טוב עצמותי לאדם על כן לא ישובח בהצטרפו׳ כאמור : ועל זה ראוי לסמוך ד״א · אדרבה כהפוך הוא דברי אחרים ראוי׳ שיסמכו וישובחו בהצטרפו׳ אל האושר בהיות המעלה התכליתית בפועל ע״כ יתכן לומר זה הצדיק הוא כמו המאושר : אמנם השבח · וזה בהיו׳ השבח · בהצטרפו׳ אל הדבר היותר נעלה · וכל פועלי הטוב ישתבחו באושר בעבור היותו המעלה היותר נעלה : וכן השבח · גדר השבח האמור שהו׳ ינשא ויגדל המסופר בהצטרפו׳ אל הדבר היותר נעלה ממנו · אין הבדל בזה בין דברים גשמיים או מדו׳ נפשיות : אבל זה · אבל אם יש הבדל בין גשמיים לנפשיים או אין הבדל אלא החקירה דא״י לעומדי המירים · אמנם לנו · אך לנו

הוא מבואר שהאושר הוא מהמשובחי׳ : ג״כ יראה זה · וזה מבואר בהיותו התכלי׳ הראשי והעליון אשר אחר התכליות נפעלים בעבורו לכן איננו בכח להמעלו׳ במעלה יותר ממה שהוי בפועל : אמנם נשים · אולם נשים האושר עלם נכבד לא משובח · כן נ״ל פי׳ זה ספי׳ והרמב״ם הלך בו בדרך רחוקה :

ומן מולא סדרים תשכיל כי בהיו׳ הש״י עלם השלימיות בפועל ואין נעלה ממנו · לכן לא ישובח אבל יתכן שיהלל · ר״ל יהולל בתאריהם היותו חולק מכבודו לכל יצוריו בהלו אור שמש שבע רלון לכל נמלא כפי אשר יוכל שאת · וזה הדבר שיותם בעל הלשון בפועל הלל בענין שבח ובהארה · וזה כי שמש ומגן ה׳ וכמו שהשמש יאיר אורו על כל אשר תחתיו כן הש״י יאיל טובו וכבודו על כל נמלא · והוא הדבר שאמר ז״ל גדול מכלם הללויה שכולל שם ושבח בבת אחת (ע״פ דף קי״ז) ר״ל שהשם העלם הוא עלם התהלה · וידעת היות והשבות אל לנכך שכל שבח האמור בו ית׳ יורה הסלם לפי בחינת שלימות פעולותיו כי שבח פעולותיו הוא הסלמו הת׳ · כמו שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו · פי׳ ספרו שבח חסדיו אשר גברו למעלה ראש · וכן יאמר הכתובים ישבחרו לפי מקומם · ולא לדק הרמב״ם באמרו שמניח שלשון העברים לא דק לשם הבדל בין הללה לשבח כי לפי מש״כ דק הטיב · וכבר שרנו שיר א׳ על ספר (אסף מ״ג פ״ב ז״ל) כל אדם כותב במהוללו יאים בו נוספות ינלהו וינשאהו אל גרם המעלו׳ · ואוסף יוריד ממה ויתן כך מגרעות · ימשילך למעשה ידיך כי רב אכם ואין כלסך מרוממך אליו סומה ותנשא :

פרק י׳ ואם האושר · אם גדר האושר · הוא פעולת הנפש כפי המעלה כמו שביאר בפרקים הקודמים · א״כ איפה ראוי לחקור על גדר זאת המעלה ומהותה : כי אולי · כי יתכן שבידיעה זו נשיג מהות האושר על אמיתתו : כי המדיני׳ · ועוד סבה אחרת אחריה תאמר שראוי לדע׳ גדר פעל הנפש לפי המעלה · הוא בהיו׳ שהחכמה המדיני׳ אשר בזו הוא דרושנו עתה : תיגע · תעמול בענין ידיעת כזאת : כי הוא · בהיו׳ רלונה לעשו׳ אנשי המדינה טובים וישרים להיו׳ נשמעים לדת אשר מגמת מניח הדת לנהלם בדרך ישרה ולפעול פעולותיהם כפי המעלה הנפשית כי היא ישרה בעין כל מניח דת וחוק · כאשר עשו קארטיגינום ולאדמינום ושאר מניחי הדתות

שעשו

כן עשו. ואם זאת החקירה היא למדינית ראוי הוא. כי על נכון תהיה השאלה על פיה כי היא אשר בחרנו בתחלה · גלוי הוא כי ראוי לחקור מהמעלה האנושית כי אמנם דרשנו הטוב האנושי והאושר האנושי · אמנם נאמר המעלה האנושית לא הגשמית כ"א הנפשית הנה נאמר כי האושר הוא פעל נפשי. א"כ הוא גלוי שראוי למדינית לדעת בשום צד דברים אשר הם אצל הנפש. כמו המרפא העינים ראוי שידע דבר הגוף : ויותר הוא ראוי לזה כמו שהמדינית יותר טוב. ויותר נכבדת מהרפוא' והנה הרופאים המעולים השתדלו הרבה אצל הכרת הגוף וכן ראוי למדינית לחקור ולחשוב בדבר הנפש. תחקור ותחשוב בעבור המעלו' והפעולות האנושיות כפי אשר הוא מספיק לדרושים · כי לבאר ולהודיע יותר אולי יהי' דבר צריך עמל יותר מאלו המונחים :

כבר נאמ' מהנפש מה שהו' מספיק במאמרי' אחרים : ראוי ההרגל בה באמרנו · הנפש ממנה מדברת וממנה אין לה דיבור · אבל לדעת אם הם נחלקות כחלקי הגוף וכל מה המתחלק. ואם שנים ואם בטבע בלתי מתחלקים כמו העגולה הגבנונית והעקום. זה אינו מאשר לפנינו. הבלתי מדברת. אמנם הוא דומה לדבר כלל לזן ולצמח ר"ל כי הוא סבה לכל ניזון ובדל : וזה הכח הנפש יושם באמת בכל הניזונים וגם בעוברים בהיות' בבטן אמם. גם בבלתי שלימים ר"ל בב"ח שאין להם חוש אחר בלתי המישוש. יותר ראוי זה מדבר אחר שהכח הוא כולל ולא יראה שהו' אנושי כי יראה זה החלק והכח יפעל הרבה בשינה. אמנם המיב והרע אינם גלוים בפי השינה. טוב יאמרו המושלים. כי אין הפרש בחצי ימיהם למאושרים מן הראשי (גי"א הרשים).

ויקרה

שמנו זה תכלי' דתיהם : ואם זאת החקירה · אם הפעל מהנפש כפי המעלה · חקירתה מוכרחת למדיני' כי היא הטוב לפס כאמור · א"כ ראוי לנו לשאול על מהותה בהיו' כי אליה שמנו מגמת פנינו בראש דברינו לחקור בזה מהמדינית : כי אמנם · כי באמ' שמנו דרושנו מהטוב והאוש' האנושי · הנכלל תחת המעלה הנפשית האנושית ונחלק ממנ' שבו יבדל האדם מכל חי זולתו ר"ל הכח השכלי : א"כ הוא גלוי · ואמר שהאושר הוא פעל נפשי · מבואר א"כ שהחוקר במדינית ראוי לו לדע' ידיעה מה בפעולו' הנפש : כמו המרפא עינים · כמו רופא תחלואי העינים לבד שאיננו צריך לידע כל חלקי הגוף אפס קצתם עכ"פ מוכרח לידע כפי ההכרח למלאכתו לדע' רפוא' תחלואי העינים אשר שנותיהם מהגוף · ככה יחויב שידע המדיני קצת פעולו' הנפש : ויותר הוא · כמו שלימוד המדינית יותר יקר מלימוד הרפואה בהיו' רבים ההכין · ככה ידיעת הנפש ויותר יקרה מידיע' הגוף : אבל הכרת הגוף · כמו שרופאי הגוף משתדלים הרבה בהכרת איברי הגוף · ככה המדיני' בהיותם רופאי הנפש ראוי להם להשתדל בידיעת חלקי הנפש ופעולותיה · כפי המספיק לדרושיהם : כי לבאר · כי אם נאמר לבאר יותר מכדי הסיפוק למדינית יצטרך הדבר לטורח יותר ולהרבות בהכמות יותר אשר אין זה מקום ביאורם כ"א בחכמת הטבע ובמה"ט : כבר נאמר מהנפש · כבר ביארנו דבר מספיק בחקירת הנפש : במאמרים אחרי' · בספר הנפש ובמה"ט : ראוי ההרגל · אמנם בזה המאמר החוקר במדינית אין זה מקום ביאור הנפש ומהותה · ראוי עכ"פ להרגיל נפש המעיין לדע' כללים קטני הערך מהנפש כפי הצורך למדינית : הנפש · נפש האדם כוללת ב' כחות מדברת ר"ל שכלית שהוא הדיבור הפנימי · ובלתי מדברת ר"ל שאר הכחות הפועלות בטבע כמו הזן והמגדל וזולתם כמו שבאר אח"ז : אבל לדעת · אולם החקירה אם ב' הכחות אשר בנפש מתחלקים

לב' חלקים ככל המתחלקים בבעלי הגוף : ואם שנים · או יהיו שנים בכח אחד בגדר · הבלתי מתחלקים כמו הגבנונית והקערורית מהעיגול הבלתי מתחלקים לעולם כי לעולם ישארו כרשומי' יחד אפי' ברקה מן הדקות : זה אינו · זה הלימוד ר"ל אם יחלקו הב' כחות או לא יחלקו אין זה מענין הלימוד אשר לפנינו · כי הוא זה ראוי לס' הנפש לא לזה המאמר שחוקר במדינית : הבלתי מדברת · עתה יתחיל לבאר גדר ב' הכחות האמורים ואומר הבלתי מדברת ר"ל הכח הנפשי הבלתי מדבר הוא דומה ושוה בטבעו לענין כללי הכולל תחתיו שלשה ראשים שהם הצומח והחי והמדבר · וזה בהיות הנפש הבלתי מדברת כוללת תחתיה הכח הזן והמגדל אשר להם שם בשלש אלה הנזכרים ונעשים עלם מעלמם : וזה הכח הנפשי · זה הכח אשר לחלק הנפש הבלתי מדברת יקח חלקו בצמחים הניזוני' מליחות הארץ : וגם הוולדות שבמעי אמן ניזונים בכח הזן אשר לה מתה שמוצצין מדם וליחות אמן דרך טיבורם : וגם בבלתי שלימים · ר"ל ב"ח הבלתי שלימים בטבעם בהשגת החושי' כ"א בחוש המישוש לבד · יש להם כח הזן והגידול : יותר ראוי זה מד"א · לכן בהיות שהזן והגידול הוא כח כולל לצמחי' ולב"ח הפחותים כאמור לכן לא יתכן היות בו מקום לאושר האנושי המוכרח להיות בכח אשר בו נבדל האדם מכל מין זולתו · וידמה היות כח לאושר בחלק האחר מהנפש שהוא הנפש המדברת שהיא הבדל העיני לאדם · כן כ"ל פי' והרמ"ע פי' באופן אחר בפי' : כי יראה · ועוד סבה אחרת המחייבת לבלי מצוא בו האושר הוא להיות פעולתו היותר שלימה בשינה ר"ל מעכל הזן ומגדל בשינה : אמנם הטוב והרע · אולם האושר המבדיל בין איש טוב לרע איננו גלוי בשינה להיות הישן בטל מכל פעולה טובה או רעה · לכן אפס מקום לאושר בזה הכח בהיות פעולת האושר בלתי נגלית בו : טוב יאמר · ע"כ שפיטו אשר דברו מושלי המשלים · שאי'

הפרש

ויקרה זה מהראוי כי השינה היא מנוח' הנפש אשר כפי אשר תאמר טובה או רעה · אכן יקרה תנועת היקיצה ועברו אל החלום מעט מעט וע"כ דמיונות המעולים הם יותר טובים משאר בני אדם . מאלה כבר נאמר הראוי . וע"כ ישאר כח הזן כי איננו חלק בטבע מן המעלה האנושית · יראה בבירור כי יש בדבר אחר מהנפש בלתי מדברת משותף בשום צד קצת לשכל . ונראה מהחוטא והכושר נשבח אשר בו שכל כי השכל יישר אל הדברים הנבחרים ויראה בהם דבר אחד טבעי בלתי השכל מנגד ומתקומם לשכל בחוזק . וכמו סובלי רפיון הצד האחד מהגוף כ"א בוחרי' הם להתנועע אל הימין יובלו אל השמאל ברעה וכן בנפש . תנועת החוטאים הוא אל ההפך מהגוף . אבל בגופות נראה כי התנועה היא רעה . ובנפש לא נראה כן . אכן ראוי לחשוב כי בנפש זולת השכל מנגד ומתקומם לו . דעת איך יתחלף זה מזה אין זה מקומו יראה כי הדבר הזה והשכל ישתתפו כאשר אמרנו והנה זה הנשמע בכושר · אבל אולי הוא יותר נשמע אליו בצדיק ובישר . כי כל הדברים אשר בהם מסכימים עם השכל · בלתי מדבר יראה

הפרש בין מאושר לרש לעת השינה שהיא חצי ימי חיי כל האדם הניעור ביום וישן בלילה : ויקרה זה · יקר מקרהו ר"ל מה שאין הפרש בשינה בין איש טוב לרע · הוא להיו' עת השינה מנוח' הנפש מפעולותי' המבדילות בין טוב לרע : אכן יקרה · אבל יתכן שיתלה הה"ור בשינה מעין החלומות ההולכים אחרי הרהורי היקיצה לכן שמחשב טוב יחלום טוב ואשר יחשוב רע יחלום רע · וזה הה"ור לבד יש לו מבוא לעת השינה ואין החולם טוב כדאי להימנות באושר כי הכל הולך אחר היקיצה שהיא העיקר : מאלה כבר נאמר · שהכח הזן והגידול כבר אמרנו בזה מה שיש בו די : ישאר כח הזן · נשאר אם כן כח הזן שהוא תחת חלק הנפש הבלתי מדברת לבלתי היות בו מציאות לאושר שהוא המעלה האנושית · וזה לב' סבות האומרים א' בהיותו כח כולל לצמח חי מדבר · ב' בהיותו פועל בשינה הבלתי מבדיל בין מאושר לרש : יראה בבירור · עתה יעיר לחקור על החלק האחר שתחת הנפש הבלתי מדברת· שהוא המתעורר האם יש בו מבוא לאושר · ואמר כי יראה בבירור שיש דבר משותף קצת בין המתעורר ובין השכל · אשר בעבור זה השיתוף ישתתף עם השכל להיות לו חלק ונחלה באושר : ונראה מהחוטא והכושר · והכרח מציאו' זה השיתוף יתבאר לנו אם נשים לבנו להבחין בין הרשע ההולך בשרירות לבו ובין המושל ברוחו · זה כי כח המתעורר אשר בנפש האדם עובד לשני אדונים לא' אם במלאות דבר התאוה הבוחרת בטוב הערב לשעתו · ב' אם להקים דבר השכל הבוחר בטוב המוחלט או המועיל לזמן ארוך · ויחויב מזה היותו משותף בקבלתו לתאוה ובקבלתו לשכל · אשר ע"כ יאשם החוטא בנטית המתעורר אחרי התאוה · ויצדק המושל ברוחו בנטותו אחר השכל : נשבח אשר בו שכל · יבאר דברו איך נבחן שיש שיתוף קצת בין השכל והמתעורר · ואומר הנה אנחנו נשבח את הנוהג בשכל מעשיו : יען שהשכל יבחר לעשות מישרים : ויראה בהם . והנה יראה בכחות הנפש איזה כח בלתי שכלי לוחם נגד השכל ומכריח את האדם לבלתי עשות ככל אשר יבחר השכל : וכמו סובלי הרפיון · והדבר דומה לחולי הגוף הנקרא חצי הרעדה בצד אחד מגופם . אשר ברצותם לנטות אל עבר האחד יובלו בהכרח נגד רצונם אל העבר השמאלי . ומטע זה המשל נהגו ז"ל לכנות הכח המתעורר בנטותו מדרך הישרה . בשם שמאל והוא הפך הכתוב לב חכם לימינו : ברעה . ברוע מצבתם : וכן בנפש . התאוה לוחמת נגד השכל ומשגה את האדם מדרך השכל ללכת בתוהו והפך · ברצון התאוה הנטועה בגוף : אבל בגופות . אבל בחליי הגופניים שהמשלנו יראה לכל שהתנועה ההכרחית אשר לעבר שכנגד הרצון היא תנועה רעה : ובנפש. אולםשהנטיה הנפשית ההכרחית רעתה בלתי נגלית בהשקפה ראשונה : אכן ראוי . אך מפני המשל נדע עכ"פ כי כח אחד בלתי שכלי מתקומם נגד השכלי להעביר האדם על רצון שכלו וכמ"ש (בפי' לפי' מזה) ז"ל והנטעה בכח המתאוה או בד"א יראה יותר כי עשהו בלאו : דעת איך יתחלף : לידע ולהודיע בזה ואיך יתחלפו אלו ב' הכחות המתנגדות. אין זה מקום ביאורו : יראה כי . הנה מהאמור יראה שהכח הזה ר"ל המעורר את האדם לפעול טוב כפי בחיר' השכל או רע כאשר יאמר המתאוה . יש לו שיתוף מה עם השכל להיות נמנה עמו בדבר האושר . וזה השיתוף אשר בו ישתתף עם השכל בהשגת האושר הוא בהיותו נשמע לו לנהל את הנפש על פי מדותיה בכושר ר"ל שיגבר על תאות נפשו לכבוש את יצרו . וזה כי הכח המתעורר לו שני מדריכים א' הוא השופט לבחור בטוב המוחלט או במועיל לזמן רב . ב' היא תאוה שופטת לאהוב בטוב הערב לשעתו . והמתעורר לו כח הבחירה והרצון אם לבחר במשפט השכל הנק' בדרז"ל בשם יצ"ט . או לרצות במשפט התאוה הנק' בדרז"ל בשם יצה"ר . וזהו שאמרו ז"ל צדיקים יצ"ט שופטן ורשעים יצה"ר שופטן : אבל אולי . ויתכן שבהיות הכח המתעורר נשמע לכובש את יצרו אשר כבר השה א"ע קצת לכח התאוה , אולי יהיה יותר נשמע לצדיק וישר מעיקרו אשר עדן לא נטה בשום פעל אחרי התאוה . כי כל . כי הצדיק בכל דרכיו מסכים המתעורר עם השכל כי אינו דומה מי שטעם טעם חטא פעם א' למי שלא טעם עדנה כלל . שלא נתקע עדיין בטבע ההטיה לרעה ויעוין (בב' לשמיני מזה) ההבדל שבין הכשר לצדיק וישר כאמור : בלתי מדבר · החלק הנפש הבלתי מדבר נראה שהוא נחלק לב' מינים

יראה כי הוא ב' מינים. הצומח בלתי משתתף עם השכל לעולם. המתאוה ובכלל החומר ישתתף עם השכלים בצד מה כפי שהו' נשמע אליו ומקבל ממנו: ולכן נאמר כי יהי' לזה השכל כמו האב והאוהבים ולא כאשר הוא לבעלי חכמת השיעור. א"כ יורה שתוף בלתי מדבר לשכל להיותו נזהר. כי יפעלו בו ההזהרה והגערה והבקשת. ואם ראוי לומר שיהיה קניית השכל ב' מינים יהיה האחד אשר לו השכל בעצמו מיוחד. והב' כמו הדבר הנשמע מהאב. וכפי זה ההפרש תתבאר המעל' כי נאמר הדברים מהם באים מהשכל ומהם באים מהמדות. כי החכמה והדעת והתבונה שכליים. הנדיבות והצדק מהמדות. כי כשנספר המדות לא נאמר שהוא חכם או משכל כי אם צדיק או ענו. אמנם נשבח גם החכם כפי הקנין. כי אמנם נאמר מהקניני' בי הם מעלו' משובחות:

נשלם המאמר הראשון

מינים. א' הוא הצומח ר"ל הזן והמגדל. והוא בלתי משתתף עם השכל כלל. ב' המתאוה ר"ל והוא משתתף עם השכל בהיותו נשמע לשכל ועושה מצותו: כי יהיה לזה השכל. כי יהיה השכל למתאוה כאב לבנו או כמו האוהב לאהובו. ר"ל שינהלנו בדרך ישר לא יכשל בה וכל זה להיותו בוחר בטוב ומואס ברע לרצונו: לא כאשר. אך לא בהכרח יעשה זאת כאשר יהיה בטבעו בחכמת הלימודיות שיוליד התולדה בהכרח כפי המתחייב מזיווג ההקדמות של ההיקש כטעם אין אדם שליט ברוח השכל לאמר הוליד בהפך המתחייב מההקדמות. לא כן ההנהגה כי הבחירה נתונה ובטוב השכל נוהג: א"כ יורה. זה יורה שיתוף המתאוה אל השכל בהיות המתאוה נשמע להזהרת המשכיל וחרד מפני גערתו ונכנע לבקשתו; ואם ראוי לומר. וברצות מי לומר שהשכל יש לו ב' מיני פעולות יהי' דברו אמת באופן שהמין האחד הם עצמותים לו והם המושכלות. ב' הם המונהגות ממנו ר"ל מנהג המדות המשובחות אשר כפי השמעות השכל. כערך הבן השומע למצות אביו: תתבאר המעלה. תתבאר מעלת האושר. ר"ל שהוא כולל ב' מיני פעולות יקרות שכליות כמו חכמה ודעת. ומדותיות כמו נדיבות וצדק: כשנספר המדות. כאשר נתאר האדם במדות לא נתארהו בתאר חכם או משכיל כ"א בצדיק או ענו כפי איכות פועל המדה אשר פעל: אמנם נשבח. אולם כמו שישובח הצדיק בעבור פועל הצדקה אשר עשה והענו בעבור פועל הענוה אשר סבל וכיוצא בם מפועלי המדות היקרות. כן ישובח החכם במושכלות אשר קנה אף כי לא עשו רושם חוץ לנפש: כי אמנם. כמו שנאמר על המדו' הטובות שהם פעולות משובחות. ככה נאמר על קניני המושכלות שהם מעלות משובחות. והנה מזה הפרק הוציא הרמב"ם ז"ל רובי תורתו אשר כתב בשמנה פרקיו כאשר יראה המעיין:

וידעת היום והשבות אל לבבך כי שני חלקי האושר האמורים שהם תיקון המדות ותיקון המעלות יתוארו בכתובים בתארים שונים משליים. א' יתוארו בשם יראה וחכמה ככתוב ראשית חכמה יראת ה' ר"ל תיקון המדות הבא מפני יראת ה' השופט לאיש כמדתו הוא קודם בזמן לחכמ' והשכלת אמיתתו כמו שלטישת האבן קודם בזמן לפיתוח הצורה בכתוב אבן יקרה האדם ילוטש במוסר יפותח בחכמה (אסף ל"ב חלק א') ואמרו ז"ל אם אין יראה אין חכמה כו'. לומר שתיהן יחד מתאימות בכל שלם באדם להביאו אל השלימיו! ואל נחלת האושר' ואמרו עוד כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. פי' המתעורר יקיים עצת שכלו ולא יטה אחר המתאוה בעבור שכבר הורגל ביראת חטא. ב' יתואר בשם שלום ואמת או חסד ואמת. ככתוב וצום העשירי יהי' לבית יהודה לששון וגו' והאמת והשלום אהבו. כלומר אין לי חפץ בצום כי אם בתיקון המדות העושה שלום בין איש לרעהו במדיני' ובהשכל' פועל ה' ומעשהו הנותנת אמת בדעות. ויכונו כ"כ בשם איש ואשה בכתובים ובשם חומר וצורה בדברי הפילוסופי'. ואם בעל נפש משכלת אתה המעיין תבין מה שרמזו ז"ל כאמרם אדם וחוה דו פרצופין נבראו וננסרו זה מזה. ותבין מה שאמרו המקובלים בענין הנסירה ושאר מאמרי חז"ל המדברים מענין זה. כי כל מ"ב הגלוי והחתום בהם אמת כמ"ש הרמב"ן ז"ל. ובעולם המורגש באמת משל הוא להתעלמות כחות הנפש האדם באדם כטעם המחדש בטובו בכל יום תמיד מ"ב. והנה טרם החטא היו כל כחות הנפש משמשים אל השכל והיו עצם אחד עמו כי לא ניכר בין שוע לדל. אך כנפול תרדמה על האדם בחלום חזיון שנתו או נקח ממנו צלע אחד הוא המדמה לצייר דמיונות זרים בלתי שכליים. ואז ידע כי ננסר כח זה מהשכל אשר חשבו מטרם עצם מעצמי השכל. או אז הוקם המתעורר על כל כחות הגוף לנהלם כחפצו ככתוב ויסגור בשר תחתנה פי' וימשול ומטעם הסגרוני בעלי קעילה. וכבר ביארנו זה היטב במאמר ההויה ופה אפס מקום להאריך:

פרק א המעלה · האנושית שהוא הנאמר לה שם בב' חלקים · א' שכלי ב' מנהגי מהשכל והוא המדות כמבואר בקודם : השכלית על הרוב · החלק השכלי מהאושר נקנה להמאושר בהולדת תולדות שכליות מזיווג ההקדמות המזדווגו' בנושא או נשוא : ומולידות מהידיעות הנודעות · ידיעות חדשות עדן לא נודעו מטרם · ואמר על הרוב · להוציא המושכלות הראשונות שהם אבות ולא תולדות · המשל בו הידיעה שהכל גדול מן החלק איננה תולדה מהיקש שכלי : ע"כ צריך להנסיון · בהיות השכליות נוסדים על המושכלות הראשונות · והמושכלות הראשונות מיוסדי' על המוחשות · והמוחשות נודעות בנסיונות כמו משיכת המגנטי' הברזל· וידיעת תולד' אש של אול עק"טריליטעט· וידיעות שונות מחכמת המראה אופ"טיק בלעז · כל זה נודע בנסיון ובחינות שונות · וקלתם · במקרה באורך זמן : ואשר מן המדות · אולם חלק האושר אשר מן המדות נקנה להמאושר בהרגל והתלמדות · ר"ל מי שירגיל א"ע במדת הנדיבות · הנה ההרגל עושה בו טבע להיות נדיב · אך לא בהיקשים שכליים יקנו המדות הטובות · כי אם יוליד איש מאה היקשים שאין נכון להתגאל במאכל מגונה · עם כל זה לא יעצרו בו כי אם ההרגל ע"ד אמרם ז"ל אבר אחד יש באדם מרעיבו שבע · ע"כ נגזר · בלשון יון נקראי' המדות בשם הרגל עטי"ק בלעז כשם השם הזה המדבר מן ההרגליות : לכן הוא גלוי · ומזה יתבאר היתר המבוכה אשר נבוכו בה ונחלקו בזה הרבה מן הפילוסופים אם המדו' הן טבעיות לאדם או לימודיות והרגליות · והנה החכם יבאר שאין שום מדה אלא בעליה בטבע · אבל כלם הרגליים · ר"ל מי שירגיל א"ע פעמים רבות בנדיבות ישוב להיות נדיב בטבעו · ומי שירגיל א"ע להיות אביר לב או שופך דם · יעשה בו ההרגל טבע להיות אביר וש"ד : כי לא יוסר · והעד שהדברים הטבעיים לא ייוסדו בהרגל להיות הפך כפי מה שנוסדו עליו בטבעם : כי האבן · כי האבן שטבעה הירידה לא יועילה ההרגל להיות טבעה העליה · וככה האש שטבעה העליה לא יועיל ההרגל להיות טבעה הירידה : ולא ירגיל · אפי' אם ישנה המרגיל מטבעם עשרת אלפים פעמים להעלות האבן ולהוריד האש עכ"ז לא ישיג ההרגל טבע אצלם להשתנות מטבעו המיוסד בו : ואין דבר טבעי · כי אין שום דבר טבעי משיר ומחליף טבעו המיוסד בו בעבור שינוי ההרגל שפועל בו : ולכן המדות · העד שאינם טבעיות אלא בעליהן שהרי ההרגל פועל בהם לשנותם מהפך אל הפך ולהשאר כפי ההרגל משא"כ בדברים הטבעיים : ואינם ג"כ חוץ מהטבע · ר"ל שאינם נעדרי הכח בהיותם יוצאים לפועל · כי כל יוצא לפועל מוכרח היותו בכח טרם צאתו לפועל כמו כח האש בעצים וכח התרנגולת בביצה : וכבר השיבותי מש"כ (בחמישי לראשון) בספר המדות שחברתי · שהמדות נקראות בב' שמות תכונות ומדות · ויקראו תכונות מטעם ההכנה והכח הטבעי האמור אשר יש להם הכנה לפעול עד בלי די ד"מ בתכונת הכעס יוכל הכועס לכעוס הרב' עד בלי די ובתכונ' הרחמי' יש לו הכנה לרחם הרב' · ונקראי' מדות כאשר יקצב השכל לאמר עד פה תבוא מדת הכעס ועד פה מדת הרחמי' וירגיל א"ע להנהיג את נפשו על פי מדותיה אשר יקצוב השכל וכל יודע מבין כי בעת שחברתי ס' המדו' שלי עדיין לא זכיתי לראות ס' המדו' של החכ' אריסט"ו · ועכ"ז ברובי תורתו כוונתי לדעתו : נקבלם בטבע · נקבל מהשכל ללכת מישרים במדות על פי הטבע המיוסד בנו · ונהיה שלימים בפעולות כפי ההרגל וההשנות בם : ראיה כי הדברים · ראיה לדבר שאמרנו שהמדות הם הרגליות לא טבעיות הוא היותן בהפך מן הטבעיות כי כל כח טבעי כמו הראות יפעול פעולתו בשלימות בטרם הורגל בראות ואין ההרגל סבת הראות אבל הראות הוא סבת ההרגל · משא"כ המדות המטבעו' באדם בהרגל · וההרגל הוא סבת שלימותן · ולא לבד קדימה סביית להרגל אבל גם קדימה זמנית לו : כמו בשאר המלאכות · ר"ל כמו הפעולות המלאכותיות שאינם טבעיות לאדם כי לולי היו טבעיות היה כל איש האדם בעל מלאכות רבות בטבעו בלי הרגל כמו שיש לו יכולת על הראות ועל המשגל בלי הרגל ולימוד · אשר כן המה המעלות ר"ל המדו' המעולו' כרגילם בהרגל והשנות בדבר כל מדה נכונה פעמים הרבה עד שההרגל יעשה טבע קיים באדם אשר גם עד זקנה ועד שיבה לא יסור מבעליו ככתוב חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו כמו בבנות · כמו מלאכת הבנין או מלאכת הנגין: אשר מי ירגיל א"ע במלאכתם יהי' בונה ומנגן ככה

פרק א המעלה

הוא על ב' פנים הא' שכלית והאחדות מהמדות . השכלית על הרוב תהיה תולדה ותוספת מן הלימוד · ע"כ צריך להנסיון וזמן ואשר מן המדות תעשה מן ההרגל . ע"כ נגזר שמה מן ההרגל לכן הוא גלוי כי לא אחת מן המעלות המדות טבעיות כי לא יוסר דבר מהדברים הטבעיים מוטבע בהרגל . כמו האבן שטבעה להתנועע למטה לא תתנועע למעלה בהרגל . ולא ירגיל א' עשרת אלף פעמים למעלה . גם לא תרד האש למטה . ואין דבר טבעי יחלוף טבעו בהרגלו . ולכן המדו' אינן בטבע ולא חוץ מהטבע . אבל נקבלם בטבע ויהיו שלימים בהרגל . ראיה כי הדברים הבאי' אלינו בטבע . ראשונה נקבל כחותם ובאחרונה פעולתם · וזה גלוי מן החושים . כי לא נקבל החוש מראות פעמים רבות אבל בהפך כי אחר שנקבלם נרגילים וקודם שנרגילים נקבלם · אבל המעלות נקבלם כשנפעלים תחלה כמו בשאר המלאכות כי ראוי למתלמדים לפעול וכשנתלמד נהיה פועלים כמו אשר בבנות בתי' יעשו בנאים . והמנגנים נוגנים . וכן עושי צדקות

צדקות יעשו צדיקים והיושר ישרים והחסד חסידים . יעיר על זה הנעשה במדינות כי מסדרי החוקים ועושי הדתות ירגילו בני אדם מהמדינה היותר טובים . וזהו רצון כל מסדר דת . ואשר לא יעשה עליו חטא ואשם והבדל הנהגתו המדינה מהנהגת המרינה כהבדל הטוב מהרע . ולכן מאלה ובאלה תתהוה המעלה או תפסד . וכן גם כן כל מלאכה . כי מן הניגון ירהוו מנגנים טובים ורעים בערך · וכן הבנאי וכל השאר כי מבנות הטוב יהיו בנאים טובים ומרע רעים . ואשר לא הי' כן אין צריך למורה כי כלם יהיו טובים או רעים . וכן בפועלי המעלות כי בשינוים אשר ביניהם ר"ל בין אלה האנשים יעשו אלה צדיקים ואלה רשעים . והפועלים בסכנות ירגלו להיות פוחדים או בוטחים . ואלה יהיו גבורים ואלו דכי הלבב וכן אצל התאוות והכעס · אלה הם ישרים ועונים ואלה עקשים ובעלי כעס . אמנם בהרגל' אלה בזה ואלה בזה . ובכלל במאמר אחד מהפעלים המתדמים יעשו הקנינים . לכן ראוי לעיין איך יהיו הפעולות כי כפי איכות הפעולו' יהיו נבדלים הנה הקנינים . אינו דבר קטן שירגיל הנער זה או זה אבל הוא דבר גדול שהכל תלוי בו :

פרק ב

יען כי המבוקש אינו בעבור העיון כמו שאר הידיעות . כי לא נחקור הנה לדעת מה היא המעלה כי לא תהי' תועלת בזה. אבל נחקור דרך אשר בו נהיה טובים

הכרח

המרגיל א"ע לעשות צדקות יהי' צדיק · ואשר ירגיל א"ע פעמים הרבה ללכת מישרים בכל דרכיו יהי' ישר · והמתנהג בחסידות חסיד : יעיד ע"ז · עוד ראי' על היות המדות הרגליות כאמור כי המחוקקים קובעי הדתות הנימוסיות בכל מדינה ומדינה · ימו שירגילו בני האדם להתנהג במדות טובות : ואשר לא יעשה · ומי מקובעי הנימוס אשר לא יצוה לעדתו להרגיל א"ע בטוב המדות הוא זה חוטא ומחטיא את הרבים : והבדל הנהגתו · ותבדל הנהגתו מאשר ההנהגות כהבדל הרע מן הטוב · וכבר צונו השי"ת בתורתו על זה ככתוב ולמדו ליראה את ה' (דברים ל"א) פי' שירגילו א"ע במדות מעולות אשר יעשה אותם האדם מפני יראת ה' המוכנת שהיא ראשית חכמה · גם יובן ממנו למען ילמדו להבין דעת החכמה אשר יסד ה' בפועל כפו ובזה תבוא יראת הרוממות בלבבם ככתוב הן יראת ה' היא חכמה · ובזה יתיישבו ב' הכתובים המכחישים זא"ז יעויין ריש חבורנו אמרי בינה : לכן מאלה · בעבור שהמדות המעולות נקנות בהרגל לכן יהיו סבות טובן ורעתן מהם ובהם כלומר כפי ההרגל : כי מן הניגון · כמו שלימוד מלאכת הנגינה או הבנין הוא סבת טובן ורעתן : כי מבנות טוב · מבנין טוב בלומד מי שירגיל א"ע לבנות או לנגן טוב : יהי' בונה או מנגן טוב וההפך בהפכו : ואשר לא הי' כן · והפעל הבלתי נקנה לאדם בהרגל כ"א בטבע כראות וכשמוע א"צ למורה ומלמד : כי כלם · כי כל ב"א יהיו שוים בהם לטוב בהיו' המורגש טוב או כלם רעים בהיו' המורגש רע · וברס"ע גרם ואם לא כן א"צ למורה · ופי' ואם לא יד ההרגל עשת' זאת ההשתנו' בין האנשי' כ"א מקרי' אחרי' א"כ למה צריך למורה והוא רחוק : וכן בפעלי המעלו' · מוסב על האמור לפני פניו כמו שמלאכת הבניה תעשה בונים טובים או רעים עם היות המלאכה אחת · ככה פועלי המעלו' ר"ל מלמדי המדו' לנערי' יפעלו בם מדת הצדק או הרשע כפי תכונת המלמד ואיכות הרגלו את תלמידיו עם היות המלאכה אחת והיא לימוד המעלות : והפועלים בסכנות . וכן מי שמלאכתם מלאכת סכנה ירגילו א"ע במלאכה אחת להיות קצתם פוחדים וקצתם בוטחים כפי מה שהרגיל כ"א את עצמו : בהרגלם אלה בזה . כפי מה שהרגיל אלה בדבר אחד והאחרי' בהפכו : ובכלל . ובכלל הדברים במאמר אחד ר"ל בדיבור קצר מפעולות הנפש המתדמי' יעשו הפועלים קניינים שונים כפי שינוי ההרגל . לכן נכון להשגיח על ההרגל כי הוא יעשה טוב או רע : אינו דבר קטן שירגיל הנער . כי העיקר תלוי במלמד להועיל , ובעת רבתה זאת המחלה בישראל כי רבים מבעלי יהודם הוסמכו לרגל המלמדים הבלתי יודעים אין ערך המדות המעולות והדרכה אליהן . ואף כי קנאת המלמדים מגרעות ניתן בם · והמה מחלקים מגריעותן לתלמידיהם . ואין איש שם על לב . כי כל הבא למלאו' את ידיו להיות מלמד להועיל לתלמידים לא יבדקו אחריו אם הוא בעל מדות מעולות או אם הוא יודע דרך הלימוד לחנך הנערים על פי מדותם בדרך ישרה . ואם נקלה היא בעיני המלמדים הלא כבידה היא מפאת עצמותה שעליה יחדו כל בעלי מוסר את ספריהם . והנה הרגל המלמדים הסכלים עושה רושם בתלמידיהם ונשארים בלתי מאושרים עד יום מותם ועליהם נאמר עמי מאשריך מתעים . פי' המלמדי' אשר ידמו לאשר אותך בדרך האושר המה מתעים אותך ממנו ונאמר ומאושריו מבולעים . על כן רבו הנשחתים באומתנו . לכן מי האיש החפץ חיים חיי אושר לבניו אל ישעה בדבר המנהג אבל יקח לבנו מלמד חכם יודע ומבין סדר הלימוד בכל דבר חכמת בינה ינהלהו צו לצו קו לקו בדרך האושר ירגילהו במדות מעולות וילמדהו התורי' והמצו' וישכילהו פועל ה' ומעשהו ככתוב (אסף מ') אז לו ירום ונשא וגבה מאד באושר האנושי לחיות חיים נעימים בזה ובבא :

פרק ב יען · אחר שביאר בקודם שהמעלות והמדות נקנות בהרגל הפעולות העושה רושם קבוע בנפש רוצה לבאר בזה איכות הפעולות וכמותן ובמה זה יבחן שלימות פעולתם ר"ל אם כבר עשו רושם שלם בנפש . ואומר יען . ר"ל בהיות שהכונה בזאת החכמה איננו שכל עיונו לבאר אמתת המושכל

כמו

הכרח הוא לחקור אצל האדם המעשים איך ראוי לעשותם כי המעשים הם אדונים ואיכו' עשייתם הקנינים כמו שאמרנו. ראוי שיושם יסוד כולל לשמור ולעשות על פי דרך הישר ועוד נדבר בסוף על זה. איזה דרך ישרה ואיכות הויתה אצל שאר המעלות. דבר ידוע הוא כל הנאמר בפעולות הראויות הוא ע"צ הדמיון והמשל לא ע"צ החיוב כמו שאמרנו בתחלה כי ראוי הוא לשאול על הדבר כפי חמרו ואין דבר קיים בפעולות ובמועיל להם כמו שאינו בבריאות. ואם הדבר כן הוא בכוללי יותר יהיה בפרטי כי לא יראה' דבר הכרחי ולא יפול תחת ידיעה ולא תחת סיפור. אבל ראוי לפועלים לראות הראוי לפי הזמן כמו שהוא במלאכת הרפואה ובמלחמ' ואף גם באמרנו זה המאמר ראוי לנסות לעזור ולהורות דרך ישרה. ע"כ תחלה ראוי לה ביטול (גי"ס להביט) ולדעת כי אלה הפעולות הם מוטבעים בהפסד בעבור חסרון ובעבור יתרון וראוי להביא ראיות לבלתי מפורסמי' מן המפורסמים והעד עדים כמו שהוא נרא, בגבור' ובריאות כי יתרון הרגל והתנועה בהם והחסרון מן הראוי יפסידו הגבורה וכן המשתה והמאכל המרבה והממעיט יפסידו הבריאות ואשר הם על השיווי יעשו אותו ויוסיפו. וכן הוא ביושר ובאומץ ובשאר המעלות כי הירא מכל דבר יהיה ירא ורך הלבב ואשר לא יירא דבר ונכנס בכל דבר הוא מסתכן. וכן הרגיל בתאוות ולא ימנע מאחת מהם הוא זונה. והבורח מכלם כמו המדבריים הוא בלתי מרגיש. אמנם כן יפסד היושר והאומץ מהיתרון והחסרון ויתקיימו באמצעי ולא יהיה התולדה לבד מהתוספות וההפסדים מהם עצמם ומסבתם הקניני'. אבל גם הפעולות עצמן יהיו מהן. כי כל יהיו כדברי' יותר מפורסמים כמו בחוזק הגוף כי הוא נעש' מלקיחת מזון רב ומסבול יגיעות רבות והחזק יכול לעשות זה יותר וכן במעלות כי בהרחק' התאוות

כמו שהוא בטבעיות ואלהיות. אבל הוא שכל מעשי'. ר"ל לאמת בטוב המדות והמעלות המשובחות על ידי הרגל המעשים המובילים אל קנין זה הטוב. לכן ראוי לחקור על איכות עשיית המעשים ההם: כי המעשים הם אדונים. ר"ל כמו האדון העושה מקנה וקנין כל טוב כפי איכות העשיה: ראוי שיושם יסוד כולל. רומז לדת ונימוס הכולל הרבה בני אדם שתחת הנהגה אחת ישרה: דבר ידוע. מבואר הוא שהפעולות הראויות להשיג על ידיהן המעלה לא יתבארו בזאת החכמה ביאור הכרחי מופתי כמו בחכמה הלימודיות ושאר הידיעות: אבל יתבארו רק ע"ד הדמיון והמשל על דרך שעשה שלמה בספר משלי: כמו שאמרנו בתחלה. ר"ל בא' לראשון כי שם נאמר ז"ל כי אין ראוי להיות חקירת האמת שוה בכל המאמרים כו' ואין דבר קיים. הוא נותן טעם וסבה למה לא יתבארו הפעולות ע"ד החיוב בפרטו' לאמר אלה הפעולות אשר יעשה האדם וישיג המעלה על ידיהן. וזה להיות שאין קיום לפעולות המובילות אל המעלה. כי המה משתנים לפי האדם ולפי שינוי הזמן והמקום. עד שלפעמים יושג המעלה בפעולות ידועות ופעם אחר בהפכן כמו שהוא במלאכת הרפואה המשתנה מהפך אל הפך לפי שינוי החולה ולפי שינוי הזמן והמקום: ואם הדבר. ואם יקרו השינויים בכלל כאמור יותר יקרו בפרטיהם. עד שאין הידיעה תוכל לחשוב מי המה הפעולות המוכרחות להשיג ע"י המעלה ולא הפה יוכל לדבר אלה הפעולות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם חיי אושר: אבל ראוי. אך היושר באדם יכלה לעשות הטוב והישר בזמנו כמו שצותנו התורה ועשית הטוב והישר. ר"ל כפי המקום והזמן. ואף גם. ועם היות שאמרנו שאפס מקום לדבר הפעולות הנאותות אל השגת המעלה. עם כל זה ראוי לנו לנסות ולחפש עזר

להורות דרך ישרה ידועה: ע"כ תחלה. לכן ראשית דרכי הידיעה הוא שטבע אלה הפעולות לקבל ההפסד מפאת החסרון והיתרון: וראוי להביא ראיות. טבע הפעולות הנודעות יעידו על הבלתי נודעות. כי הגבורה והבריאות שהם מדות נפשיות. ונודעות שיתקיימו בשיווי הפעולות ונפסדות ביתרון וחסרון הפעולות ומזה נדין על הבלתי נודעות שנפסדים ביתרון וחסרון הפעולות. ומזה הוציא הרמב"ם בד' מח' פרקיו שהאמצעי בין המדות ההפכיות הוא הנבחר. אך לא נדק על כל פנים כי לפעמי' תהי' היציאה מן השיווי היא הנבחרת כי אלו דברים שאין להם שיעור יוודע כי אם כפי העת והמקום כמו שכתב אר"יסטו בזה. והשיווי הנאמרים במשל ג"כ המכוון על ידי הסיפוק כפי העת והמקום: לא ימנע מאחת מהן. ר"ל רודף אחריהן כפי אשר תשיג ידו. נקר' זונה אחר עינו: והבורח מכלם. שאיננו מתענג בשום תאוה כמו הפרושים. שוכני המדבר. הוא זה איננו מרגיש בין טוב לרע: ויתקיימו באמצעי. לפי הזמן והמקום כמו שקדם: ולא יהי' התולדה לבד. ולא התולדה ר"ל המעלה המסובב מהפעולות לבד מתעלית בשיווי הפעולות ונפסדת בחסרון ויתרון: אבל גם הפעולות עצמן יתגברו בשיוין ויחרפו ביתרון וחסרון: כי כל יהיו כדברים יותר מפורסמים. כי כל הפעולו' הנעלמות תהיינה כפעולו' המפורסמות והנודעות וילמד סתום מן המפורש כמו שקדם כלומר מה מליצו בבריאות הגוף ההוה מלקיחת המזון על השיווי ומזיגת העגלה. וביגיעת העמל והטיול על השיווי. אשר בא זו שתהי' זו נמשכה אל הבריאות לבד. אבל אחזו שיתגברו הפעולו' המביאות אל הבריאות כי יתחזק הטבע לקחת מזון רב הכמות ויוכל לסבול יגיעות רבות: והחזק. כי עשוי חזק בטבע יוכל ליקח מזון יותר ולהתעמל

יותר

התאוות נעשה ישרים . וכשאנו ישרים יותר נוכל להתרחק מהם . וג"כ באומץ כשנרגיל לבוז הדברים המבהילים והמפחידים וסבול אותם נהיה אמיצים . ובהיותנו כן נוכל לסבול הבהלו' והפחדים : ראוי לעשות אות לקנינים בבוא הנאה או העצב לפעול · כי אמנם הפורש מתאוות הגשמיות ועם זה הוא שמח הוא ישר ואם יתעצב הוא עיקש לב . אצל ההנאות והעצבים תהיה מעלת המדות . כי הסובל תלאו' והוא שמח אמיץ . והנעצב רך הלבב כי אמנם בעבור ההנאה עושה הרעו' ובעבור העצב נתרחק מהטובות על כן ראוי להדריך הנערים מתחלתן כמאמר אפלטון שישמחו ויתעצבו מן הראוי וזה הלמוד הטוב והישר · עוד נוסף אם המעלו' אצל הפעולות והפעליות ולכל הפעולות ילוה הנאה או עצב . ובעבור זה יהיו המעלות אמנם אצל ההנאות והעצבים . ויורד על זה עוד עינויי הרפוא' כי קצת סמי' הנאותי' לעשות' בהתנגדו' עוד כמו שאמרנו בתחלה . כל קנין הנפש אשר הוא מוטבע להיותו יותר טוב . ויותר רע יהיה לו טבע לזה ולזה בעבור ההנאות והעצבי' יעשו רעים וחטאים ברדפם אחריהם ובסורם מהם . וזהו מאשר אינו ראוי או בעת שאינו ראוי או במו (ג"א כמות) שאינו ראוי או באי זה ענין אשר לא כן ישפטהו השכל . ולכן ישימו המעלות בלתי הפעליות ומנוחות . ואין זה טוב כי הם יאמרו הדבר בהחלט . אבל ראוי להוסיף מה שאינו ראוי . וכל שאר התנאים . לפי זה תושם ד מעלה היותד אצל ההנאות והעצבים פועלת הדברים הנבחרים ואמנם הרשע למתנגדי' יהיה לנו מפורסם מאלה הג' שהם אצל הבחיר' וג' שהם אצל ההרחקה . טוב : ומועיל . וערב וג'

יותר כאמור . חוזק הפעולות מסובב משיווי הפעולות וכן במעלות . וככה קנין המעלות המסובבות ההוים בסבת הרחקת התאוות . שפעולת ההרחקה היא סבה אל חוזק ההרחקה . וכן באבירות הלבב פעולות האבירות גוררת חוזק האבירות . כן אמרו ז"ל מצוה גוררת מצוה : ראוי לעשות אות . בעבור שדמה רפואת הנפש לרפואת הגוף · והנה רפואת הגוף ניכרת בהרפאו כמאמר גאליינוס מלאכת הרפואה לא תעבור החוש . כי אותות הרפואה רבים הם מהם במראה עור בשר מהם בדפקים מהם בשתן כנודע לרופאים · וכמוהם ראוי לשום אות רפואה בחליי הנפש ג"כ . והנה יאמר שהשמח' והעצבון המושג לבעל המדות בהתנהגו על פי מדותיו הוא אות חולי או רפואה . וזה כי הפורש מתאוה גשמית ושמח . הנה זה אות כי נרפאת הנפש ושבה ישרה אולם הנעצב הוא עיקש לב . ר"ל זה יורה כי עד לא נרפאה הנפש מחליה וזה כי המוכרח במעשהו עצב . והמרוצה שמח . והנה מי שכחו המתעורר משועבד תחת המתאוה עדנה אלא שהוא מכריח אותו להתנהג על פי השכל הוא זה יעצב . משא"כ הרגיל להתנהג בכח השכל ברצונו הטוב הוא זה יגיל וישמח וזה שא"הכ תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה . כי השמחה היא עקרת עבודת הש"ית כאמור וכאמר כי רעתי כי אז תעלזי : אצל ההנאות והעצבים . השמחה והעצבון יעידו על מעלות המדות או על פחיתותן כאמור , שישמחו ויתעצבו מן הראוי . ר"ל שישמחו במעשים טובים ויתעצבו במעשים רעים ויהי' זה סבה אל שיפעלו הטוב כל הימים : והוא הדבר שכתבנו (בל"ג מל"ג לאסף מ"א) ז"ל הוגילהו בשמחות ונגיל בכל עלילותיו על תאות נפשו . ישמח במלאו טוב נאמן ויעצב בטוב כוחו למען ילמד להשכיל מעשהו כל הימים : עוד נוסף . נוסף להוכיח במופת ויקים תנאי המדובק שההנאות והעצבי' הם סבות המעלה . וזה אם אמת הדבר המבואר בקודם שהמעלה מסובבת מפעולות והתפעליות הנפש

במדות מסובבות . אבל אלה הפעולות מסובבת מההנאות ועצבים המגיעים את בעליהם לפעול אותם אם כן יהיו ההנאות והעצבים סבות המעלה : ויורה על זה עוד . עוד יורה שהנאה והעצבות הם סבות המעלה והפחיתות וזה כי רפואת הנפש שוה לרפואת הגוף . וכמו שברפואת הגוף נאותים להיות טבע סמי הרפואה מתנגדים לטבע החולי אם מחמם למצנן והפך להפכו . וכזה הוא מנהג רפואת חליי המעשי' שנהגו מניחי הנימוסים במדינה · לענוש כל עושי רע ולתת שכר טוב לעושי טוב . וזה בעבור שההנאה והעצבון המושג לפועלי המדות לאיש כדרכיו זה לעומת זה עצבון מול הנאה והנאה מול עצבון . כמ"ד לפום צערא אגרא : עוד כמו שאמרנו בתחלה . עוד יורה דעת שהשמחה והעצבון הם סבת המעלות והפחיתות' וזה כי כפי המבואר במה שקדם שהנפש יש לה כח לפעול דבר והפכו · טוב בהיותה נשמעת לשכל ורע בהיותה נשמעת למתאוה : בעבור ההנאות' כל רשע וחוטא יחטא לאחד מב' סבות א' בעבור יהנה מעונג החטא ב' כדי ימלט בהעדר העונג ההוא · וכן כל סר מחטא יהי' סורו אם בעבור הנאת השכר או כדי ימלט בעונש החטא המושם בדת : וזהו מאשר אינו ראוי ר"ל באין החטא ראוי להיעשות לעולם כמו רציחה וגזל · או שאיננו אסור רק בשעתו · או בכמותו ואיכותו : ולכן ישימו · ולכן שמו קצתם גדר המעלו' שאיננו רק פעולות הנפש או העדר הפעולות · אך אין זה הגדר שלם כי ראוי להוסיף בו ראוי ובלתי ראוי ר"ל שיפעול הראוי וינוח מעשות הבלתי ראוי : ואמנם הרשע · אך הרשע פועל המתנגדים לבחירה השכלית : יהי' לנו מפורסם · למען דעת ענין הנאה והעצב אשר הם סבות הצדק והרשע · צריך שיהי' לנו מפורסם שלשה דברים והפכם · והם טוב · ומועיל · וערב · ונגדרם טוב מחלט ר"ל טוב לכל כמו המזון והיין · טוב ומועיל הוא כמו סמי הרפואה המועילים לזמן רב לחולה מיוחד · טוב ערב לשעתו

כמו

וב' מתנגדים . רע . ומזיק . ועצב . ואצל אלה יהיה כל אדם טוב ישר לכת . והרע הוא החוטא ויותר אצל התענוג הכללי כי הוא ב"ח וכל אשר תחת הבחירה ירדפוהו כי אמנ' הטוב והמועיל יראה כי הוא הערב . והנה זה מימי הנערות גדל עמנו כלנו ע"כ קשה להכניע זה המפעל כי הוא קשה לחיי' . הנה כסדר העולי' אלה יותר ואלה פחות בהנאה ובעצב ובעבור זה הכרחי להיות אצל זה כל ההשתדלות . כי לא דבר קטן הוא בפעולות טוב או רע לשמוח או להתעצב . עוד אמנם יותר קשה הלחם עם התאו' מהלח' עם הכעס כמו שאמ' אמוק"ליטום אמנם המעלה והמלאכה יפעלו אצל היותר קשה כי אמנם הם יותר טובים בזה . על כן בעבור זה אצל ההנאות והעצבים יהי' כל עסק מהמעלה ומהנהגת המדינה . כי אשר יתנהג באלה הטוב הוא טוב ואשר ברע הוא רע . כבר נאמר כי המעלה אצל ההנאות והעצבי' . וכי אלה הם אשר מהם נעשות ונוספו' ונפסדו' אבל לא על הדמיון אחד . וכי הם עצמ' אשר מהם תוליד ובהם תפעל .

פרק ג' אמנם

ישאל אדם איך נאמר כי הוא ראוי כי פועלי היושר יעשו ישרים ופועלי הצדק יעשו צדיקי' כי אם עושים הצדק והיושר . כבר הם צדיקי' וישרים כמו בדקדוק במו"סיקא כי הם מדקדקי' ומוסיקים . נאמר כי באלה המלאכות אינו כן כי יקרה למדקדק לעשות דבר במקרה או דבר סדרו אחר וזה המדקדק יעשה המדקדק . וזה

לפי

כמו הדבש שהוא מתוק לחיך ומזיק למעים אחר אכלם . והפכם רע . ומזיק . ועצב . כי הנה הנפש בטבעה תבחר בג' הראשונות ותברח מהפכם : ואצל אלה . וזה כל אדם כצדיק כרשע יבחר לידבק בטוב ובמועיל ובערב ויברח מהפכם : טוב ישר לכת . אלא שההבדל ביניה' שהאיש הטוב ישעבד לכחו בבחירתו השכלית : ורע . אולם האיש הרע הבלתי שומע אל השכל כי רק מגמת פניו ללכת בשרירו' המתאוה (שהוא עור ואיננו רואה את הנולד משא"כ השכל שרואה את הנולד לאחר זמן כמעט החכם עיניו בראשו . לראות הנולד בסופו) לכן הוא הולך ברעיון רוחו כי ידמה כל ערב לדעתו שהוא טוב מוחלט או מועיל כמו שיתבאר בח' ופי' מזה : ויותר מזה ישגה הרע אם יקר מקרהו . להתענג בתענוג הכולל כל בעל חי כמו אכילה ושתי' ומשגל שנפשו שלב"ח מזומן : וכל אשר תחת הבחירה ירדפוהו . כל מי שהוא למטה במדריגה מן האדם שהוא בעל בחירה . ירדפו אחרי תאות כאלה : כי אמנם הטוב . כי באמת הבליעל הזה ידמה שהטוב לדעתו הוא עצם המועיל . ולזה יתכן שיאמר ברע . ומזיק ועצב עד"הכ הוי האומרים לרע טוב וגו' : מימי הנערות . גם יפתה לב הפותה יען הוא רגיל בו מנעוריו עד"הכ בטרם ידע הנער בחור בטוב ומאוס ברע . ככתוב כי יצר לב האדם רק רע מנעוריו : קשה להכניע . קשה הוא לבעלי החיים למשול על התאוה : כי לא דבר קטן . אחר שהשמחה והעצבות מביא לידי מעשה טו"ר כאמור : מהלחם עם הכעס . ששניהם מעבירי' את האדם מדעתו ככתוב כעס בחיק כסילים ינוח . ונאמ' נואף אשה חסר לב . ועל שניהם הוא אומר טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר : אמנם המעלה והמלאכה . אמנם מעלת תיקון המדו' ומלאכת כיבוש המתאוה יפעלו טוב גם ביותר קשה ר"ל בתאוה היותר קשה מהכעס . לכן יהיו לוחמי התאוה יותר נעלים וטובים מלוחמי הכעס . על כן בעבור . עתה יחזור מעניינו של פרק בשיטה אחרונה ואומר ע"כ בעבור המבואר במה שקדם נדע שמעלת תיקון המדו'

והנהגת המדינה הם עניינים נתלים בעונג ובצער המושג מהמעשה טוב או רע . לכן כל יודע דת ומנהיגי הקיבוץ המדיני ראוי להם לקבוע עונשים על עבירות שוים באיכות כדי הנאתם למען יוסרו כל עושי רשעה כדי רשעתם . וכן כל איש מזה ראוי לו לשמו' בעשותו טוב אמיתי ויתעצב בהפכו : וכי אלה . ההנאות והעצבים הם סבות למעשים הטובים ומהם נעשות המדות . ונוספות ר"ל יקחו הבעלים מהם חלקם בקנה היתרון על השיווי והאמצעי עד שתפסד המדה הנכונה : לא על דמיון אחד . התוספת וההפסד האמורים אינה מסבה אחת כי סבה אחת לא תסבב מסובבים מתנגדי' (כ"א בדרכי' מקבלי' שוני') . אבל מסבות מתהפכות ר"ל שישמח למה שראוי להתעצב . כאמור ובהעתקה על דמיון אחר בר"ים : אשר מהם תוליד . מההנאות והעצבים עצמם יולדו מדו' מסובבות חדשות : ובהם תפעל . ובהם תפעל הנפש מחק הפועל במדות היפטו' כאמור בקודם ז"ל ולא יהי' התולדה לבד מהתוספת כו' :

פרק ג אמנם ישאל אדם' אחר שביאר בקודם שהמעשה מביא לידי מעלה ולפי רוב המעשה נקנה שם צדיק וישר . העיר על זה ספק משאר מלאכת מעשה שהפועל בם יקנה לו שאר המלאכה ההיא בפעם אחת . כמו מלאכת הדקדוק אם בפעם אחת ידבר האדם צחות יקרה מדקדק . וכנה במלאכת הנגינה אם פעם אחת ינגן יקרא מנגן . וכנה במלאכת הבנין אם אדם יבנה בית יקרא בונה מאין פנות אם בנה הרבה בתים או זה האחד לבדו : נאמר כי באלה . למען הסיר הספק האמור רצה להבדיל בין קנין שארי המלאכו' לקנין שאר המעלו' מב' פנים . א' מצד הפועל והוא שאינו דומה פעל המעלו' לפעל המלאכו' . וזה כי המכוון בפועל לפי המעלה שיהי' פועל לפי התכונה והמעלה אשר בנפשו . משא"כ בשאר המלאכו' שאינם פועלים לפי תכונת נפשם : כי יקרה למדקדק . כי לפעמים יקר למדקדק מקרהו שידבר צחות במקרה אף כי לא ידע משפטי הלשון כלל : או סדרו . או אחר סידר לו המלילה ההיא שיודע בדרכי הדקדוק : ונקי' מדקדק על שם המלילה ההיא הצחה עם היות שאין בנפשו תכונת הלשון . כי לא זו המכוון בשאר המדקדק ר"ל התכונה הנפשית כי אם על הפעולה הנפעלת על ידו משא"כ בשארי המעלות כמו צדיק וישר שהמכוון על תכונת הצדק והיושר אשר בנפשו . ואם פעל צדק במקרה במצות אנשים מלומדה אין זה אות על תכונת הצדק אשר בנפשו : וזה המדקדק . ר"ל הראשון

אשר

לפי הדקדוק אשר בו . עוד אינו דומה אשר במלאכות לאשר במעלות . כי הנעשי' במלאכו' המוב הוא בדם ולכן כי (נ"א די) בהם אשר בם ואיך שנעשו . אבל הנעשים במעלות לא יספיק איך שיהיו הצדק והיושר נעשים אבל איך יהיה הפעל בפעולתו הראשונה . אם הוא יודע . עוד אם הוא בוחר בעבוד זה . ג' אם הוא קיים בלתי משתנה ויפעל . וזה אינו דרוש היותו בשאר המלאכות זולתי הדעת ההיא אבל במעלות הדעת יועיל מעט או לא דבר ושארי הדברים מעט (נ"א רס"ט לא מעט) . אבל כלם יחד יוכלו לעשות אשר בהעשותם פעמי' רבות יביא יושר וצדק . וע"כ הדברים צדיקי' וישרי' כשהם דומים לאשר יפעל הצדיק והישר צדיק וישר הוא . לא העושה זה כ"א העושה בן כאשר עשו צדיקים וישרים ועל כן מן הראוי כי מפעולות הצדיק יעשה צדיק ומפעולו' היוש' ישר . ומבלתי עשות . ולא ישים על לב לא יעשו טוב . אבל רבים לא יעשו זה והם מרדפי אמרים וידמו להתפלסף והם דומי' לחולים השומעים דברי הרופאים היטב ואותם אינם עושים וכאשר אלה אשר כן מתרפאים לא ימצאו תועלת בגוף ולא אלא המתפלספי' בנפש .

פרק ד אחר

זה ראוי לחקור מה היא המעלה יען כי הדברים הנעשים הם ג' . הפעליות . כחות . קניני' . ומאלה אמנם תהיה המעלה אמנם הפעליות החמדה והכעס והפחד וההסתכן והקנא' והשמח' והתאוה והנקמה והרחמנות ובכלל הדברי' אשר ילוה אליהם ההנאה והעצב . אמנם הכחות הם אשר לפיהן יאמר אשר אנחנו יכולי' להתפעל כמו שאנו יכולים לכעוס ולהתעצב ולרחם . אמנם הקנינים . הם לפי היותנו אצל ההתפעלות טוב או רע כמו לכעוס או בחוזק או ברפיון. הנה הוא אצלנו רע . ואם הוא אמצעי הוא טוב וכזה באחרים . ההפעליות אינם מעלות ולא פחותיות

אשר סידר לו זאת המלילה הלאה עשה לזה המדבר בה מדקדק · אך ההבדל ביניהם הוא שהמלמד נקי מדקדק ע"ש שכונת הדקדוק אשר בנפשו ומשא"כ הב' ש"ק מדקדק במלו' אנשים מלומדה : עוד אינו דומה · עתה יבאר ההבדליה אשר מלד הפעול אשר להם שם בשלשה הבדלים · א' מפאת המעלה כי כל המלאכו' תבחן המעלה במלאכה לבדה לפי טובה ויפיה יה · יתרון מעלתה מאפס בחינה בפועל אם יודע מבין מעלו' מעשהו · משא"כ בקנין המעלו' שלימו' המעשה לבד בלתי יספיק להיו' העושה שלם במדו' אבל הדבר תלוי בידיעת העושה איך יעשה מעשהו עד שיקיים על ידם עשם דהשלמת הנפש : עוד אם · ב' מפאת התכלי' שכל המלאכו' אין לריכו' כוונה לשמן · כי הכונה לא יכוין בעינו רק למען קחת שכר מלאכתו ומלא הו נשלמת בזה משא"כ קנין המעלו' שלריך כוונה לשמו ר"ל שלריך לעשו' לדק למען היות לדיק וישה בסכונת נפשו לא לתכלי' זולתו כאמרם ז"ל במלוותיו חפץ מאד ולא בשכר מלוותיו : ג' אם הוא קיים · ההבדל הג' הוא מפאת התמדת המעשה · וזה כי בכל המלאכו' יקנו הפועלים אחרי מלאכתם בפעם א' כי אין המכוון באחר ההוא רק למען דעת שהוא פעל ועשה זאת המלאכה · משא"כ קנין המעלו' שהמכוון מן האחר היות זה הקנין שכונה בנפש פועלה · והשכונה לא השלם כ"א בהרגל ובהתמדה כמ"שכ בס' לראשון מזה · ז"ל וכן לא יהי' האדם שם וישר בעבור יום אחד ולא לזמן קלר : וזה אינו דרוש · אך בשאר מלאכו' אינו מוכרח שתהי' הפעולה לשמה · או שיתמיד הפועל בפעולתו : זולתי הדעי' · אין על פועל המלאכה רק לדעי' איך יעשה מלאכתו · משא"כ פעולת המעלו' שהדעי' לא סועיל בה · כי רבים יודעים איך פועלים הלדק והיושר ועכ"ז אינם פועלים אותם כי ילרם תוקפם אבל יועיל מעט ר"ל להיו' לו חלק שלישי בשלימו' הפעולה לפי המעלה אשר לה שם בשלשת התנאי' שהם הדעי' והשכלי' וההתמדה : ושארי הדברים מעט · רומז אל התכלי' אשר בעבורו יעשה הלדק שהוא מועיל ג"כ רק שליש : אבל כלם יחד · שניהם יחד בהעשותם עם התנאי הג' שהוא ההתמדה יביאו שלדק והיושר · משא"כ שאר המלאכו' שנגמרים באחת משלש אלה ושו' הדעי' ליחוד המלאכה ההיא כאמור · ובזה אין הכרח לשבש הנוסחא כמו שעשה הרש"ע : כשהם דומים · לכן לא יסואר בעלי הלדק והיושר בשם לדיק וישר כ"א בהיו' מעשיהם כלדיק וכישר אמיתי ר"ל העושה לדק ויושר לפי התנאי' השלשה הנזכרים : לא העושה זה · לא זה העושה בפעם הא' כמו שהעיר בהתחלת ברחש הפ' : ומבלתי עשות · מי שלא יעשה הטוב · או אפי' אם יעשה רק

שלא ישים על לבי הכוונה בעבור מה הוא עושה הלדק · לא יהיה בשם טוב : מרדפי אמרים · עושים היקשים במוסר הכלל בהכמה המדינות ולא יעשו נכוחה כטעב יש נאה דורש ואין נאה מקיים : והם דומים לחולים · כמו החולה הגופני היודע רפואתו אם מפי עלמו או מפי הרופא ואין עושה הרפואה · שזה אינו מולא תועלה בידיעתו · כן המתפלספים בהיקשים מוסריים ברפואת הנפש לא ירפאו תחלואי נפשיהם בבלתי העשותם · ומה גם היום רבים מדורשי דמים שלו בזו המחלה עושים היקשים כלליים להוכיח לרבים מומם · של אחרים הם רואים ושלהם אינם רואים :

פרק ד אחר זה · אחר שביאר בפרקי' הקודמים שהמבוקש בזו החכמה הוא תיקון הפעולה לפי המעלה · וביאר בראשון לשני מזה שהמעלה פי שנים לה בגדר · שכלית ומדיית · והשכלה בזה במדיית · בא בזה לבאר מהותה בנפש ואמר : יען כי · בהיות שמשיגי הנפש על פי מדותיה נחלקים לג' חלקים והם · הפעליות · וכחות · וקניינים · ובהיות המעלה הנדרשת פעל נפשי כאמור · לכן יחויבת בהכרח שתהי' אחת משלם אלה החלוקות : אמנם הפעליות · עתה יבאר מהות שלשת משיגי הנפש האמורים ואומר בגדר ההפעליות שהוא התפעלות הנפש על פי פעולותיה שפעולות זה · ליי"ן שאפ"טין בל"א · שהם החמדה וכו' : ובכלל · והכלל כל ההפעלות הניעור בנפש הוא אשלבחור בטוב ושנאה · או לברוח מהמזיק והעלב כאמור בב' לשני מזה : אמנם הכחות · אולם גדר הכחות הם הכחות אשר בנפש להתפעל התפעליות הטובות ואלה ברב או במעט לאין קלב : אמנם הקניינים · אולם גדר הקניינים הוא לפי היות ההתפעליות בקלב במדה ר"ל ברב או במעט כפי הלורך לשעתו : ואם הוא אמלעי הוא טוב · ר"ל המושל ברוחו ונותן את נפשו על פי מדותיה בקלב ממולי' לשעתו · ינזור לומר ד"מ עד פה יבוא הכעס ועד פה הרלון · עד

פחיתיות. כי לא יאמר עלינו לפי ההפעליות טובים או רעים. אבל יאמר לפי המעלות והפחיתות. ג"כ כי לפי ההפעליות לא יהי' לנו שבח או גנאי כי לא ישובח המפחד ולא יגונה הכועס בהחלט. כי אם כפי איכות ולפי המעלו' והפחיתות יהיה לנו שבח או גנאי עוד נכעס ונכסף ונפחד ולא ברצון. המעלו' הם נבחרו' או אינם בלי בחירה. עוד לזה לפי ההפעליו' יאמר שאנו מתנועע' ולפי המעלו' והפחיתות לא נתנועע. אבל נהיה מוכנים לאיכו' הפועל ובעבור זה גם כן אינם כחות. כי לא נקרא אותם טובים להיותנו יכולים לסבול בהחלט ולא רעים ולא נהיה משובחים ולא מגונים. ועוד לנו כח בטבע ולא נהיה טובים או רעים בטבע כמו שנתבאר זה ראשונה: א"כ הוא כי ההפעליות אינם המעלות ולא הכחות ישאר היות הקנינים תועלת (גי"ס מעלות) כבר נאמ' מה היא המעלה בסוג:

פרק ה

ראוי לומר לא לבד שהם קנינים כי אם איך הם. על כן נאמ' יען כי המעלה תשלם הטוב כל אשר בעל מעלה ופעולתו תתן הטוב. המשל כח העין טוב. ופעולת העין ובכחו נראה: וכן ממעלת הסוס יעשה סוס טוב והנכון לרוץ. ולשאת רוכבו עליו וליחל ללוחמים. ואם הוא כן בכל הדברים. מעלת האדם תהיה באמת קנין אשר ממנו יעשה אדם טוב ואשר יתן פעלו טוב וכבר אמרנו איך יהיה זה. עוד אמנם לזה יהיה מפורסם אם נסתכל היטב איך טבע זה בכל הדברים במתדבק ומתפרד ראוי לקבל ממנו יותר וממנו פחות וממנו שוה. וזה אם לפי הדבר בעצמו או בערכו אלינו. השוה הוא האמצעי

פירוש

פה האהבה ועד פה השנאה · עד פה הגבורה והאכזריות ועד פה הפחד והמורך וזולתם : וכבר ביארנו בספר המדות שאנו צריכים לראשון ממנו שאלה ההתפעליות מכוני' לחז"ל בשני שמות · תכונה ומדות · וזה כי בזאת כל הכחות האמורים הבלתי מוגבלות נק' תכונות מפורסם כון שעניינו הכנה לבלי תכלית גבול · ובבחינת הקניינים והעשותם בגבול נקראי' מדות בעבור העשות' במדה ובקצב כפי השערת השכל : ההפעליות אינם מעלות · עתה יוכיח באיזה חלק מהג' חלוקות אשר בנפש יש מציאות למעלות ופחיתיות האמורים · ויגזור אומר שאין להם מציאות בחלק ההפעליות מצד ד' בחינות · א' מצד המעלות והפחיתיות נאמר בטוב או רע כאמרנו קשה לכעוס ונוח לרצות בעל מדה טובה · והפכו בעל מדה רעה · מה שלא נאמר כמו"כ בבחינת ההפעליות בהיותו טבע שוה לכל אדם · כי כל אדם כועס ומתאוה ואוהב ושונא בטבע בלי גבול ואין להבדיל ביניהם מצד זו הבחינה ולומר זה טוב וזה רע · לכן אפס מקום למעלות ופחיתות בחלוקת ההפעליות · ב' לפי המעלות יקרה לנו שבח וגנות לפי הפחיתות כאמרנו זה איש משובח מושלל ברומו וזה מגונה כי הוא כפשה בילדו והרבה בגנות · ובהפעליות בהוחלט ר"ל מבלי גבול וקצב אפס מקום לשבח וגנות בהיותו שוה לכל נפש בטבע : כי לא ישובח : כי השבח הגנות הוא לפי רבוי ומיעוט ההפעליות מה שאין זה בגדר ההפעליות בהוחלט ר"ל כאשר עדנה בלי גבול וקצב : עוד נכעס · הבחינה הג' ההפעליות יתעוררו באדם שלא לרצונו לכעים על המריע ולכסוף הטוב ולברוח מהמזיק · וכל זה התפעלות טבעי לא רצוני אך המעלות נבחרות ברצון ובחירה שכלית (יעוין בה' לשלישי מזה) להתקומם נגד שמתאוה בקנת המדות או להיות עזר למתאוה להפיק מאויו כראוי לפי הבחירה השכלית · ועכ"פ אין מעלה בלי בחירה שכלית ורצון משא"כ בהפעליות שהם בלי רצון · לכן אפס מקום למעלה בהפעליות : עוד לפי ההפעליות · ד' ההפעליות הם תנועה

ושינוי בגוף · והמעלות אינם רק איכיות ר"ל איך ינהג הכועס בכעסו והאוהב באהבתו והנדיב בנדבתו ואין התנועה באה בעצם מהם · לכן אין מציאות למעלות בהפעליות : ובעבור זה · גם לא יתכן שיהי' מציאות למעלות בחלק הב' מחלוקות הנפש והוא הכחו' מצד ג' פני' א' בעבור הכח והיכולת הפעולה בלי קצב לא נקנה שם טוב או רע כמו במעלות הנותנים קצב ומדע בפועל לכל תכונ' רע ביתרון וחסרון · וטוב באמצעי · ב' הכח והיכולת על הפעול' לא יתנו השבח והגנות בהיו' הפעולות בלתי קצובות עדנה · ג' הכחות הם בטבע · והטוב והרע נמשך לנו לפי הבחיר' כמבואר בפרקים שקדמו · לכן אפס מקום למעלות גם בחלוקת הכחות · ובהכרח מציאותם בחלוקה השלישית · ר"ל הקניינים :

פרק ה ראוי לומר · אחר שביאר בקודם גדר המעלה בסוג שהוא הקנין אשר בנפש · בא בזה לבאר הבדלו המיני ואמר אין ראוי לומר בגדרו שהמעלות הם הקניינים לבד אבל ראוי לפרט איכותם ג"כ : יען כי המעלה · בהיו' שכל מעלה תפעול ב' מיני שלימיות · א' תשלים את בעל המעלה ותעשהו טוב · ב' תשלים פעולתו ותעשיה טובה : המשל כח העין · המשל מעלת הראו' תעשה עין טובה בבנין ופעולת הראו' טוב : וכן ממעלת הסוס · וכנה כאשר נאמר הסוס במעלה יורה זה שהסוס טוב בבנין אבריו · ובריא אולם לפעול הפעולו' הטובה לשאת רוכבו עליו ולרוץ במלחמה כנגד הלוחמים בבעליו : ואם הוא כן · וא"כ בכל המעלו' · כלומר בהיקש היפוש שמעלת האדם תעשה האדם טוב · ותעשה ג"כ פעולתו טובה : וכבר אמרנו · רומז למה שביאר (בשני לשני מזה) ז"ל שם וכן במעלו' כי בהרחקת התאוות נעשה ישרים · וכשאנו ישרים יותר נוכל להרחק מהם · ובזה נתבאר הבדל אחד במעלה : עוד אמנם · עוד נבאר הבדל מיני במעלה · כי הנה מבואר הוא אם הסתכלו' שכל גשם מתדבק החלקים או מתפרד החלקים. מטבעו לקבל אחר היתרון והפחו' והשיווי · אם בכמו' ואם באיכו' וזה אמנם על שני פנים · א' בבחינת עצמו · ב' בבחינת ערכם אלינו : השוה הוא האמצעי · הגבול השוה האמור הוא מרחב קצה הפחו' עם מחלית תוספת קצה היתר · המשל כו הן ידענו שיעור הילוך החלש מביא ליום אחד שהוא כ' פרסאו' · וידענו ג"כ שהגבור ירוץ אורח יו"ד פרסאו' ליום ונרצה לשער שיעור הילוך לבינונים ליום · נקח הכ' פרסאו' ונשים עליהם תוספת ד' פרסאו' שהוא מחלית

האמצעי בין היתרון והחסרון יאמר לדבר כי הוא אמצעי אשר בשוה ירחק בִּ' הקצוות אשר הוא לרבים. אמנם אלינו אשר הוא לא יותיר ולא יחסיר מהמוגבל. וזה איננו אחד מכל הדברים. המשל אם עשרה הם רביב ושני' הם מעט וששה אמצעים יקובלו כפי הדבר כי הוסיפו על השוה ויהיו נוספים. וזה אמצעי כפי ערך המספרי. ואשר הוא בערך אלינו אין ראוי ללקחו כי אכילת עשר המדו' הוא רב ושנים הוא מעט לא יצוה תמורה לאכול שש כי אולי יהיה זה רב למקבל או מעט. כי למחלין אוכל שור אחד ליום אחד יהיה מעט ולמצווה על ההתאבקות יהיה רב. וכן במרוצ' ובשחוק נקרא פלושטי'. וכן כל ערום נברח מן החסרונות ומן היתרונות וידרוש האמצעי ויכסוף אליו ולא. האמצעי כפי הדבר כ"א האמצעי אלינו. כל ידיעה תשל' המלאכ' בהביט אל האמצעי ואל זה תביא הפעולות. על כן הרגילו לומר הפעולות הטובות. כי עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע כי היתרון והחסרון ישחיתו הטוב. והאמצעי מתקן אמנם האומניות הטובות יפעלו בהביט אל זה. אמנם המעלה היא יותר טובה ויותר נכונה מכל מלאכ' כמו שהוא הנטיה אל הטבע. וע"כ הוא מסתכלת אל האמצעי. אומר אני המעלה מן המדות. כי זאת היא אצל ההפעליו' והפעולו' כי באלה יהיה היתרון והחסרון מן האמצעי המשל רוב הפחד והקשות לב והתאוו' הכעס ורחמים. ובכלל התענוג והתעצב והוא הרב והמעט ושניהם אינם טובים. כי אם כאשר ראוי לדברים הראוים ובעבור הראוי וכמו שראוי זה האמצעי והנבחר אשר הוא המעלה וג"כ אצל הפעולות יהיה החסרון והיתרון והאמצע והמעלה הוא אצל ההפעליות והפעולו' הדברי' אשר בהם היתרון הוא עון אשר חטא והחסרון מגונה. האמצעי מתוקן ומשובח. ואלי' שניה' המעלה. המעלה היא אמצעית והי' משותפת עומדת באמצעי. עוד חטא יאמר על פנים רבים. כי הדעות הם בלתי תכלית כמו שחשבו כת פיתאגורש. והטוב הוא בעל תכלית כי הוא

מחלית תוספ' קצה היתר על קצה הפחו' ויהי' המקיבן ששה פרסאו' ויהי' זה שיעור ההילוך לביכוכים והוא השיווי והאמצעי המשוער לביכוכים רבים הנקרא אמצעי כפי ערך המספרי: אמנם אלינו אולם האמצעי והשיווי הנערך לכל איש פרטי ממנו הוא מוגבל לכל איש כפי כחו ללכת בלי תוספ' ומגרעת: וזה איננו אחד הם השיווי והאמצעי אשר אלינו איננו אחד לכל ר"ל לרבי' כמו באמצעי אשר לפי ערך המספרי האמור כ"א אמצעי אחר לכל איש ממנו: כי למחליון שם עוף מה האוכל יותר משור אחד ליום: ולמצווה על ההתאבקות החולה או הלוחם פפיכ"ערין בצאת המצווה להסתפק ממילוי המאכל יהי' זה שיעור רב והטעם שאין שיעור המאכל ניקח לכל אדם בשוה המספרי אבל לפי השוה הנערך לאיש איש כטבעו: וכן במרוצא' וככה הטיול והשחוק איננו שוה לכל אדם בשוה המספרי כ"א השוה הנערך לאיש כטבעו: וכן כל ערום כל חכם יבקש בכל מפעל השוה הנערך אלינו הבלתי מקבל תוספ' ומגרעת ולדקו' האמצעי בכל מפעל עד שלא יוקח עמה לא מהעבר מזה ולא מהעבר מזה צריך בחינה רבה לא רבים יחכמו בו והוא שאמר כל ערום ר"ל כל חכם ישכיל על דבר זה האמצעי בדיקות רב לבל ישגה בו: כל ידיעה כל בעל מלאכה מה היודע מבין שלימו' מלאכתו ישים עין בחינתו לקלע אל האמצעי במלאכתו כי הוא זה יתן השלימו' וההדר לכל מלאכה: ע"כ הרגילו לכן רגילים כ"א לומר בגדר הפעולו' הטובו' הוא שעליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע כלומר שנעשו כפי האמצעי' והשלימו' היותר אפשרי: כי היתרון והחסרון בעבור שהטוב הוא השלם וכל שלם הוא הפך החסר וכל יתר חסר יחשב כאמרם ז"ל כל יתר כנטול דמי לכן יהיו משחיתי הטוב התוספ' ומגרעת כאמור ובהיות שהתורה כיוונה האמצעי האמיתי והשלימו' היותר אפשרי בחוקיה ומצוותיה על ישראל לכן נקראת תורת ה' תמימה ר"ל שלימה ונקראת ג"כ טוב ככתוב כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו והוא הדבר שעלי' אין להוסיף וממנה אין לגרוע ככתוב לא תוסיפו ולא תגרעו כי ההתחכמו' והסברא בדם היא אולם כי אין הצום בי"הכ יותר מעולה מהאכילה בתשיעי כפי מה שיחשבו ההמון (יעוין כתרי בצ"ע לא וכמ"ו לב') ורבי' מהמתחסדי' טועים ומתעי' בזה וקצת' פוגעי' בנפשם כפשוט על דברי הצומות ותעקשם אשר ישימו רופאי האליל על חולי הנפשות עד לא יוכלו שאת הסיגופי' ונופלי' בחליים ארכים ויגיעו עד שערי מות ונם דמם הנה מדרש אותם הרופאים כי המה רופאים לא ידעו הבין בריאות הנפש ותחלואית ובמה ירפאו כי אם היות שהסיגופי' המה ן ראשית הרפואה כמ"שכ עלי שערי רפואת הנפש בריש מרעין אנא שובעא בריש אסוון אנא מעניתא (יעוין ס' המדות שלנו בבי' לג' ברפוא' חליי הבחירה) מ"מ אין הרפואה תלוי' כ"א ברפואת הבאים אחרי הראשים אשר אלה הרועים לא ידעו בזה הבין כלל יען לא ידעו חלקי הנפש ומהות' כמו שלא יתכן להיו' רופא חליי הגוף מי שלא למד ידיעי' חלקי הגוף בריאותם וחליים סבתם ורפואתם וכן הדבר הזה באלה הרופאים המועלים בנפשו' החולים והי' ישלח להם כי לכל הרופאים בשגגה אמנם האומניו' אולם אם בעלי המלאכות יכוונו להשיג האמצעי' במלאכתם. וקיו המעלה שהוא ענין שבעי ר"ל והטבע חכם לאחוז בשלימו' ולהסתכל אל האמצעי: אומר אני. ר"ל שהכוונ' על מעלו' המדו' יען היותה מסוחרת ביתרון וחסרון בבחינת היותם פעולו' ושפעליו' ויוכל האדם להוסיף או לגרוע גם בבחירתו כפי הכח המתעורר בהיותה נשמע למתאוה או לשכל משא"כ מעלו' השכל שאין יד הבחירה שולט' בפועל ההשכלה להוסיף או לגרוע בהיותו משכיל היקשיו בהכרח הטבע כפי ההקדמות שקדמו לו: המשל רב הפחד. ממשל משל שהיתרון והחסרון בפועל התכונו' הנפשיות שניהם כאחד לא טובים. אך האמצעים כפי הראוי לטבעו ולמקומו ולתכליתו המה הנבחרים ונקראי' או בשם מדו' ע"ש המדה והקצב שנסכו הבעלים אל האמצע בתכונות נפשותיהם. וכמו שכבר ביארנו זה. ובכלל התענוג והתעצב. ר"ל ההנאה והצער המגיע מההפעליו' הנפשיו' ראוים להיות במדה במסורו' באמצע השיעור הראוי ולתכלית היותר כראוי. ורבוי ומיעוט בו הוא מגונה: וג"כ אצל הפעולו' כמו שההפעליו' ר"ל כמו כעס ופחד ואבירות ומורך וזולתם יש להם ג' חלוקות חסרון ויתרון ואמצע. כ בפעולות הנפש כמו הנדיבות והצדקה יש להם ג' חלקים כנ"ל וראוי לאחוז בכל פעולה באמצע האמיתי כי הוא הנבחר: ואלה שניהם. ומחיבור שני הקצוות שהם היתרון והחסרון משוספ' המעלה העומד' באמצע ממש. מהעבר מזה כונעת בקצה החסרון ומהעבר מזה כינעת בקצה היתרון: עוד חטא. עוד יסבאר שהאמצע הוא הנבחר לאחוז בו כי טוב הוא. וזה שהחטא בכל דבר הבלתי מתוקן ונשלם כראוי הוא על פנים רבים יתכן שיחטא בו הפעל ויתן מגרעו' בפעולתו לבלי תכלית. וזה בהיות נגד האמצע הוא היתרון והחסרון בכל פעולה ישעליה הפועל. והיתרון והחסרון מציאותם

הוא יישר לענין · ועל כן הא׳ נקל והב׳ קשה כי הוא נקל בלתי נגוע באות וקשה הוא לנגוע בו . וע״כ מהרע הוא יתרון והחסרון והמעלה והוא האמצע . הטובים הם על דרך אחד . והרעים על דרכים רבים . א״כ המעלה הוא קנין נבחר עומד באמצעי אשר הוא אצלנו מבואר בשכל וכאשר יבאר החכם עוד . אלה אמנ׳ יחסרו ואלה אמנם יוסיפו מהראוי מהפעלו׳ ובפעולות . המעלה תמצא האחת בוחרת בו . ומבואר זה בעצם . וכפי אמיתת מהו׳ המעל׳ היא אמצע אבל כפי הטוב והנבחר הוא קצה לא יקבל כל פעל וכל פעולות הנפש אמצעו׳ אמנם כל קצותם הם מתערבים עם הרשע . המשל שמחת הרע והעזות והקנאה · ובפעולו׳ הגיאוף והגניבה והרציחה · כי כלם ודומיהם יאמר מהם כי הם מעצמם רעים לא היתרון בהם ולא החסרון . ואין ראוי ללכת בהן כלל אבל תמיד חוטא ההולך בהם ולא יאמר טוב או אינו טוב עשות כאלה כפי הראוי בזמן ובענין המשל כמו הגיאוף . אבל בהחלט עשו׳ דבר מאלה הוא חטא . ידמה זה לנותן לאשר ארחותיהם עיקשים ולמפחד ולחוטא . אמצע יתרון וחסרון . כי יהיה ליתרון וחסרון אמצעי וליתרון יתרון ולחסרון חסרון . כי כמו שאין לאומץ וליושר יתרון וחסרון כי הם אמצעים א״א היותם קצה כי לאלה (נ״א אין לאלה) אמצע ולא יתרון ולא חסרון . אבל כל נעשה מביא חטא . ובכלל אין ביתרון וחסרון אמצע ולא באמצע חסרון ויתרון .

פרק ו ראוי שנאמר לא בכלל לבד כ״א לברר אשר הם כפי הפרטי׳

במאמרים אשר הם אצל הפעולות הכוללים הם רקים · הפרטים יותר אמתיים . כי הפעולו׳ הם אצל הפרטיי׳ וההזדמנות הוא שיסכימו בהם . ראוי לקחת זה מהרושם . האומץ הוא אמצעי בין הפחד וקושי הלב . הפחד אין לו שם בלשון יונן . כי רבים הם אשר אין להם שמות · והיות׳ בפחד והחסר במסירה אל הסכנו׳ הוא רך הלבב (נ״א והיותר בקושי הלבב נמסיר׳ אל הסכנה והחסר נפחד הוא רך הלבב) אמנם היושר

מליאותם בפני הקלוות אשר משני עברי האמצע אשר בפעולה הנ״ל והיותם אורך הקלות רבים לכן שהייכה הרעות רבים והטוב אחד כמו האמצע שהוא אחד ואין שני וזה שאמר המקובל בעל ויקהל משה ז״ל · שארי מקורות וקיים בפירותה לאין פבלים פי׳ הרע מתחיל מן האמצעי ומתרחק והלאה אל הקצוות לרבים כי הוא נקל בלתי נגוע באות · כי קל הוא לקלע בחץ ולבלתי נגוע במטרה . אך הוא קשה לקלע החץ למטרה כן הוא נקל לחטוא ולהיות נלקה בחסר וביתר אך קשה הוא להטיב האמצע בכל פעולה : הטובים הם על דרך אחד . כי אין אמצע אלא אחד אך הרעים רבים בפי רבוי שיתרחקו מהאמצע לחסרון או ליתרון והוא הדבר שכתבנו (לסוף חלק א׳ לי״ב) ז״ל רבים נתיבות להולכי נטעה ולהולכי טוב בתום יישירו : א״כ המעלה זה קנין הקיום . המעלה היא עלם הטוב . והטוב הוא אחד · והאחד היא באמצע · א״כ המעלי׳ היא האמצעי והוא הקנין הנבחר בבחירי והטוב : אשר היא אצלנו מבואר בשכל . זה האמצע אשר הוא מבואר ביאורו בשכל והודה אם המתעורר להתנהג בו או אשר יורהו עוד אחכם באלה האמצעים לפעולות הנפש : אלה אמנם יחסרו . הנה הוא מעיר וכא להסיר ספק אחד אשר ראוי לספק בדבריו . והוא זה . הנה כפי מה שביאר שהקצוו׳ המאוחרי׳ יתרון והחסרון הם שניהן רעי׳ . והאמצע המתווסף משניהם הוא טוב . והוא פלאי כי איכה נעשה זאת שמחובר ב׳ חלקים רעי׳ יעשה טוב . ועל זה הוא מטיב לאמר שפעולו׳ היתרון והחסרון אינם רעות בבחינ׳ עצמן כי אם בערך אל האמצע והטוב המשוער בשכל על הדך אמרו ז״ל בספר יצירה הרע מבחין את הטוב · והם אמרו · ועבור נה בעצם . (כן נ״י הרישא והמעתיק משחר) ר״ל כפי עצמו׳ הדבר יהיה האמצעי מורכב מחסרון ויתרון . אך בבחינ׳ הערך והסדר הוא קצה אחד בלתי מורכב . ר״ל מקבל שם טוב אשר מתודש בערך אל היתרון והחסרון ששניהם. ימו׳ שם רע והפך בערכו לא יקבל כל פועל וכל הפעלו׳ הנפש אמצע . לא כל פעולי והפעלוי׳ אשר בנפש יש לה אמצעי טוב כמו שביארנו במה שקדם : אמנם כל קצותם . אבל יש שם פעולו׳ והפעלו׳ שכל קצותם חטא ורשע אין שם אמצע זולדק כלל : המשל שמחת הרע . המשל להפעליו׳ האין בם אמצעי הוא כמו המשפעל להיות שמח כהשיגו רע : ובפעולות . ומשל הפעולות שאין להם אמצעי הוא כמו הגיאוף : כי הם מעצמים רעים . כי

כמו אלה הפעולו׳ והפעליו׳ הם רעות בבחינ׳ עצמם לא בבחינ׳ היתרון והחסרון עד שיאמר בהם אמצעי טוב · ולא יאמר . ולא יאמר בכיוצא באלה זהו טוב . או אינו טוב לעשות בזה בענין זה ובזמן זה . יען היותם כלם רעי׳ אין בם טוב כלל כי וכם אופן . כי כל הנעשה מהם באיזה אופן שיהיה הוא חטא בהחלט : ידמה זה . לו יאמר שיש בכיוצא בם אמצע טוב . הלא ידמה זה למי שרוצה לשום אמצע למי שכבר נטה מן האמצע בפעולו׳ שיש להם אמצע . ר״ל שישים אמצעי נוסף ליתרון אשר מתעבר מזה לאמצע האמיתי עוד אמצע מדומה ולכן לחסרון אשר מתעבר הכי : כי יהיה . עוד כי יהי׳ לכל יתרון וחסרון כפני עצמם שלשה החלקים האמורים שהם יתרון וחסרון ואמצע . וכל זה לא יתכן : כי כמו . כמו שאין לאמצע כפני עצמו קצוות . כן אין לקצוות כפני עצמם אמצע נוסף על האמצע האמיתי :

פרק ו ראוי שנאמר ... אחר שביאר במה שקדם מהות המעלה בכלל . ראה כי טוב הוא לבאר בזה איזה פרטים שתחת הכלל : במאמרי׳ אשר הם . בדברי תיקון פעולות המדות טוב לבאר בהסכמי הפרטים הפך שאר המושכלות שהדיבור הכללי יותר מעולה גם מהפרטי׳ יען היות זה התכלי׳ שבין השכל העיוני לשכל המעשי . הוא שבשכל העיוני ישתוו הכוללים עם הפרטיים בכל הדברים משא״כ בשכל המעשי שלא ישתוו רק ברוב . יען כי במלה לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה . והיו הפרטיים קרובים אל המעש׳ לכן יתנו הפרטי׳ האמת יותר מהכללים וכמבואר בפ׳ שקודם ההבדל שבין האמצעי המספרי לבין האמצעי אשר כפי אים ואים הכוללי׳ הסדקים ר״ל בלתי שלימי׳ בביאו׳ וההזדמנות. וההסכם בזה להשות הכללים עם הפרטיים כפי האפשר . מהרושם הוא השם המורכב מסוג והבדל סגולי כמבואר בפ״י למלות ההגיון : האומץ . רושם האומץ הוא היותו אמצעי בין הפחד

היושר אצל התענוגי' והעצבים לא אצל כלם ופחות הוא אצל כלם ופחות הוא אצל העצבי' האמצעי הוא הישר היתרון הוא בלתי ישר . המחסרים מהתענוגים לא ימצאו כ"א מעט מזער וע"כ לא נפל להם שם . אבל יקראו בלתי מרגישים , בנתינת ההון וקבלתו הנדיבו' הוא אמצעי היתרון והחסרון הפיזור והנבלה . אלה מתנגדים ביתרון וחסרון . כי המפזר יתר בנתינה וחסר בקבלה . הנבל הוא יתר בקבלה וחסר בנתינה . עתה דברנו במשלים והנאמר בזה הפרק יספיק . אח"ז ידובר באלה יותר על נכון . אצל ההון הגדול ימצאו ענינים אחרי' האמצעי הוא שוע מהנדיב כי זה עושה גדולות וזה קטנות . היתרון הוא מחבל . החסרון הוא כילי . יובדלו אלה מאושר הם אצל הנדיבות אח"ז יאמר במה יובדלו . אל הכבוד האמצעי יקרא איש חיל . היתרון הוא משוגע . החסרון הוא סוג לב . וכמו שאמרנו שיהי' השוע נבדל מהנדיב בקטנות כן יהיה אצל איש חיל אשר הוא אצל הכבוד הגדול . וזה יהי' אצל הקטן . כי דרישת הכבוד תהיה כראוי ויותר מן הראוי ופחות . יקרא דורש הכבוד יותר מן הראוי יהיר . ומחסר שפל רוח וכאמצעי אין לו שם בלשון יון . גם לתארי הדברי' אין להם שמות אבל נוכל להעתיק להם שמות מהיר יוהרא . וכמו שחולקים יושבי הקצוות על הגבול האמצעי . ג"כ אנחנו פעמים נקרא האמצעי אוהב כבוד . ופעמים נקראהו בלתי אוהב כבוד . פעם נשבח יהיר ופעם שפל רוח . וסבת עשותנו זה יתבאר להבא : עתה נדבר בנשארים כפי הענין המסופר . אמנם יהיה אצל הכעס חסרון ויתרון ואמצע וכמעט אין להם שמות . אבל נקרא האמצע ענו והאמצעית ענוה . ונקרא קצה היתר כעסן וכן לדעה חולה כעס : והחסר בלתי כועס וההחסרון בלי כעס . וימצאו ג, אמצעיים אשר יש להם דמיון זה אצל זה והבדל (גירסא חדשה זה) אצל זה וכלם הם אצל הדברים והמעשים המורגלים ההבדל הוא כי האחד זה הוא אצל האמת אשר היא בהם . והב' זהו אצל התענוג ומזה הוא בשחוק . (נ"א הב' זהו בשחוק) וזה אמנם בכל הדברי' אשר הם כפי החיים . ראוי לומר מאלה כדי שנכיר יותר כי האמצע יותר משובח בכלם . הקצוות אינם ישרים . ולא משובחים אבל מגונים . ויהיו רבים מהם בלי שם . אבל ננסה לשום להם שמות לפרסם

שפחד ורכות הלבב שהוא החסרון ובין קושי הלב והאכזריות :. אם סדר נכון בזאת התכונה כפי מה שהנהגנו בהנהגה . המ"ב רך הלבב מפחד מלחום עם שהוא לכן יעשה רצונו ככל אשר יחפוץ . ואמ"ר הלבב ילחם יותר מדאי וימסור עצמו לסכנה :. והאמצעי אשר לא ירך לבבו ולא ימסור עצמו לסכנה נקרא אמיץ לא אצל כלם לא כל התענוגים והאצטער יתואר ביושר. כמו המתענג במראה עיניו בפרחים ובגנים ובנות ופרדסים ובשירים נאים . לא יתואר בו היתרון והחסרון הוא שמח והאמצע הוא הישר כי בבחינת עצמו אין בו חטא כלל :. ופחות הוא ועוד פחות מזה יתוארו ביושר ביתרון וחסרון התפעליו' הנפש בעצב . ר"ל אם יתעצב האדם ברוע מזלו או רוע מזל קרובו לא יאמר בו כזה הוא חסרון וכזה יתרון וכזה אמצע . המורגלים כמוהו . האמצעי הוא הישר . בכל התענוגים : המחסרים . בהיותם מעט לכן לא זכר החסרון כמו שזכר היתרון . בנתינת ההון . בענין השאלה וההכנסה יתוארו באמצע ויתרון וחסרון על הסדר הנדיב והמפזר והנבל . ואמר השאלה וההכנסה אשר יתוארו על הסדר האמור . שוע מחבל כילי . ר"ל שוע ונדיב עניינים ההון ומושל בעבור שהם מושלים ברוחם להעתיק מטובם . אלא שהשוע הוא מושל יותר מהנדיב ובכה יעתקו קצותם זה לזה . והעתקת אלה השמו' אינם כפי דייקות מובניהם בלשון ערבי . אם יהיה אצל הקטן . ר"ל כמו שאצל ההון יש שנים גדול וקטן כן הכבוד קטן וגדול שם הוא ולכלם בשם יקרי' זולת האמצעי הגדול או הקטן הוא בן בלי שם בל"י

וכמו שחולקים . אמנם כן מנהג יושבי על הספר להלחם תמיד כי חפץ כל אחד להרחיב גבולו . האמצעי אשר ביניהם :. אשר כפי משפט האמצעי' אמ' במדות הנפש פעם יתואר בתואר החסרון ופעם בתואר היתרון : עתה נדבר . נדבר עוד בשאר מדות הנפש שאמצעותן טובים: וקצותיהם רעים : האמצעי ענו . המעביר על מדותיו הוא מתואר בשם ענו והתאר ענוה :. ונקרא קצה היתר . שמתואר ביתרון נקרא כעסן . ושמקרא שהוא חולי והיתרון עצמו נקרא כעס : וימצאו ג' אמצעים . עוד יש ג' אמצעי' שכל אחד דומה במקצת אל ב' קצותיו ונבדל מהם בקצת (והר"שט ביאר זה באופן אחר) . שההבדל הוא כי לפי ביאורנו אלה הג' ענות הם רק למותר אם . הכנות כן . אין נפש המשך בענין . הא' זהו אלה הם ג' אמצעי המדות שוכר והם אמת . תענוג והוא שחוק : כפי החיים . הוא הפליאי שוכר ר"ל איך . ומשנתקיימו לחיות זו לרעהו להקיותם : בלי שם . אין להם שם ידוע בלשונותינו: והאמצעות יקרא אמת . ימצא שפת אמת אשר הוא כי שם נאמר שאמת מקושר בתלת קשרי דמהימנותא. שהם שפה והלב . והמליצות . ר"ל שידבר בפיו כפי מה שהוא חושב בלב . ויהי' כן במליצות : ושהכל אלה לא ישתנו אין אמת ואין צדק והוא הדבר האמור בזה כי המקושר בתלת קשרי דמהימנותא הוא האמצעי ונקרא המתואר אמתי והתאר אמת והיתרון הוא אשר ידבר נגד הסכמת המליצות נקרא מגוס והחסרון והוא המדבר נגד הסכמת לבו נקרא לץ מלשון מליצה והמתקת לשון כלומר אין כמו אלא

אותם בעבור התועלת אשר יבואו לנו מהם ולכן נאמר אצם האמת האמצעי הוא האמתי והאמצעות יקרא אמת הדבר . והבדוי אשר הוא דבר גדול יקרא גוזמא . ואשר אלה לו מגזם. ואשר הוא אצל הפחות יקרא ליצנות ולץ.אמנם אשר הוא אצל התענג בשחוק.איוטרו"פולוש. ותוא' השם אינטרן"פילי' והיתכון בנ מוליט"אה ואשר היא בו . והמחסיר הדרי והקנין הדריות הנשאר אשר הוא כפי החיים אשר הוא נח להבריו' יקרא ריע והאמצעות ריעות . המוסיף לא בעבור תועלתו יקרא דוד . ואם הוא עוש' לתועל' עצמו יקר' חונף . והמחסיר בכל הדברים המענגים יקרא איש ריב ואיש מדון . יש דברים אמצעים בהפעליות ובקרובים אליהם . בושת פנים איננה מעלה . אכן הוא משובח ויקרא פנים . וזה יקרא יאמר האמצעי בוש . שומם הוא אמצעי בין מתאבל ושמח והם אצל העצב והתענג אשר יקרו לקרוביהם . השומם מתעצב מן הרע המגיע לטובים . המתאבל מוסיף על זה . כי המתעצב מכל דבר ושמח לאיד יחסר בעצב והוא שמח . אבל לדבר באלה עוד נשאר זמן . אמנם בדבר הצדק יען לא יאמר בשלוח אח"ז בעשותנו זו החלוקה מב' חלקים ר"ל צדק מחלף וזה (ג"א ונדק) מאמת . נאמר איך הם אמצעים ובזה אמנם נאמר מהמעלות השכליות :

פרק ז אמנם מהשלשה ענינים . הב' מהם בעים . הא' בפי היתרון הב' כפי החסרון והג' היא המעלה והוא אמצעי . כל אחד מהם מנגד לאחרי' בצד . הקצוות האמצעי הם מתנגדים זה לזה והאמצעי לקצוות . כמו שהשוה אצל הקטן גדול ואצל הגדול קטן כן הענינים האמצעים אצל החסרון יתרי' ואצל היתרון חסרים . וכן בהפעליות ובפעולו' . כי האמיץ בערך אל רך הלבב יתרון . וכן גם כן הישר אצל בלתי מרגיל יהיה בלתי ישר . ואצל בלתי ישר יראה בלתי מרגיש הנדיב אצל הנבל מפזר ואצל המפזר נבל . ולכן יביטו הקצוות זה לזה ואל האמצע . ויקרא רך הלבב לאמיץ קשה לב . וקשה לב יקראנו רך הלבב . וכן בשאר על זה העיקר . ואם אלה הם מתנגדים זה אצל זה גדול הוא ההתנגדות בין הקצוות אשר זה לזה (ג"א מאשר) הוא ביניהם ובין האמצעי . כי גדול הוא המרחק ביניהם זה לזה מאשר היא לאמצעי. כמו הגדול מהקטן והקטן מהגדול יותר הוא המרחק משניהם אל האמצעי עוד לזה לאמצעי יראה קצת דמיון אל הקצוות כמו לקושי הלבב אצל האמיץ ולפיזור אצל הנדיבות .

בפה : כשחוק איוטר"ופולוש : הוא מן שחוק בל"י יש בו ג' חלוקות הכ"ל שמעדיף נק' עולי"פיא ; ואשר הוא בו : האמצעי הוא בן בני שם : הדרי : מטעם הדדי . בשדה כלומר איננו איש מדיני ב"א מדברי : הנשאר . הנשאר לבאר שהוא השלישי מהג' הנזכרי' . והוא אשר כפי נעימות החיים איש עם רעהו . כמ נחבריו . עמיב עם רעיו : המוסיף . המוסיף להטיב לחברו בדבר שאין תועלת למטיב בהטיבו נק' דוד ואוהב והמטיב בעבור שיקבל תועלת מרעהו בבני ידיעת הריע בכנם הטבה ועמתו נק' חונף : והמחסיר . הבלתי מטיב כרצוי אל המונע טוב זולתי הראוי לבנה : ובקרובים אליהם : הפעליות הנפש הקרובים אל המעלות . אך הם עצמם אינם מעלה : איננה מעלה . כי מי שיבוש לעשות טוב הוא מגולה באיננה מעלה כנה אך גם מי שמחמת הבושה עוזב נעשות הע ב"כ איננה מעלה כמ"שכ בשני נשני מה ג"ל . כי אמנם הפורש מתאוות הגשמיות בעם זה הוא שמה הוא ישר בו' עיי"ם : אכן הוא משובח . כי המתבושש לא במהרה הוא חוטא במעשה ז"ל : ויקרא פנים : החסרון בושה יש בזה והראוי ויקרא בושת פנים . והחסרון הוא אשר לא יתביישו בגנות ויקרא עז פנים : והאמצעי בוש והאמצעות בושה והיתרון אין לו שם . כן יכלה להיו' הנוסח : שומם : האדם בטבעו . בעבור ברצונו להם קרוביו ומתענג בעונג בעבור זה . והמתעב כראוי נקרא שומם מטעם ושבד חמר ושועמה ר"ל מתאבלם :

והיתרון הוא המוסיף למעט ונקרא מתאבל : והמתחסר כך שמח לאיד : עוד יש זמן . עוד ידבר בפרטם בד' לזה : לא יאמר בשלום . לא יאמר בכלל כ"א בפרטו : לכן יעזב ביאורו לפי עזה : גבזה אמנם ובזה נעזב ביאור הג' חלוקות לשכליות בוא"ו ומם :

פרק ז . אמנם מהג' ענינים . אשר הביאר בקודם שכל תכונה לא שם בשלשה מדות החסרון והיתרון והאמצע . והקצוות הם רעות והאמצ' היא המעלה והטוב : בא בזה לבאר איך שאלה הג' ענינים ידמו קצתם בקצתם יותר מזולתם . גם יתנגדו קצתם לקצתם יותר מזולתם : כל אחד : כל ג' החלקים מתנגדים זה לזה . ב' הקצוות יתנגדו זה לזה בלי דמיון כלל . והאמצעי ידמה קצת אל הקצוות להיותו האמצעי ביניהם ויתנגד ויבדל מהם במקצת . אבל יתנגד אל האחד יותר מהקצה הב' אשר ידמה אליו יותר מהמתרחק אליו יותר : כמו שהשוה . כמו בב' אים השוה בכמות גדלו שהוא גדול בערך הקטן ממנו וקטן בערך הגדול ממנו . כן ערך האמצעי לקצותם : בלתי מרגיש . הוא האיש אשר לא ירגיש בקלון ונעדר אשר ברצותו את היסר מתענג במה שראוי כמו במאכל ומשתה כראוי יקשיבהו לאכל . ונקרא אשר כן יתנצו השונגים בסיגופים ותעניות . על האוכל סעודותיו כראוי : לאמיץ . הוא אמצעי בין הרכות והאכזריות והוא נקרא מהרך בשם אכזר ומהאכזר בשם רך הלבב . כי איש לפי ערכו יעריך את רעהו : אצל הנדיבות . הנדיבות הוא אמצעי בין הפיזור

הפיזור והכילות לכן הוא דומה קצת לנדיבות וקצת לפיזור : אמנם לקצוות. אולם הקצוות כמו הפיזור והכילות האמור הם מתנגדים זה לזה. וכל מה שירחקו יותר מן האמצע אל הקצוות. יתנגדו יותר · והפך זה ג״כ כי אשר יתנגדו יותר ירחקו יותר : אמנם האמצעי. אבל האמצעי׳ בכל המדות אינם דומים בענין אחד כי קצת האמצעים יהיה הניגוד הגדול בינם ובין החסרון שכנגדם כמו האומץ שהוא אמצעי בין רך הלבב ובין האביר. ויהיה נגוד גדול בין האומץ והרך שהוא החסרון וידמה יותר אל האבירות שהוא היתרון והפך זה היושר שהוא אמצעי בין בלתי מרגיש ובין בלתי ישר. ויהיה הניגוד הגדול בין היושר ובלתי הישר שהוא היתרון. וידמה יותר אל הבלתי מרגיש שהוא החסרון : וזה יקרה. ר״ל מה שהאמצעי מתנגד יותר פעמים לקצה החסרון ופעמים לקצה היתרון : הוא בב׳ סבות א׳ מפאת טבע התכונה עצמה שיהיה האמצעי יותר קרוב ודומה לקצה האחד ומתנגד לקצה האחר כמו האומץ שבין המורך והאבירות האמור : אמנם האחרת · הסבה הב׳ היא אצל טבענו וזה בהיותנו מוטבעים לנטות אצל התאוות יותר מאצל הפרישות : וידמה לנו. לכן יראה לנו שגבול המעלה והמדה הנכונה לאחוז בה ביותר מרחק מן האמצעי אצל הפרישות · כי אם נעמוד על גבול האמצעי נוטה עוד אצל התאוות כפי הטבע כאמרו ז״ל לכן נטה אל בלתי יושר. ר״ל נמצא מכוסה בטבעתנו אחר התאוה שהוא בלתי יושר וקצה היתרון. ע״כ נטה המעלה מן האמצע אל הפרישות והבלתי מרגיש שהוא קצה החסרון : אשר

אמנם לקצוות רב המרחק זה לזה ואשר המרחק גדול זה לזה יותר הם מתנגדים היותר מתנגדי׳ הם יותר רחוקים. אמנם האמצעי. באלה ינגד יותר החסרון ובאלה אמנם היתרון כמו האמיץ לא ינגד אותו קושי הלב אשר הוא היתרון כמו שינגדהו רבות הלבב שהוא החסרון. היושר לא ינגד אותו בלתי מרגיש שהוא החסרון אבל בלתי (נ״ס ישר) שהוא היתרון · וזה יקרה בעבור ב׳ דברים. הא׳ מהדבר עצמו להיות אחד מהקצוות יותי׳ קרוב ויותר דומה לאמצעי מהאחר. והאחד יותר הפכי ומנגד לאמצעי מהאחר. המשל כי יותי׳ נראה דומה קושי הלב לאומץ ויותר קרוב (נ״ס לחוק) ופחות דומה רכות הלבב : ואשר הוא מנגד במרחק רחוק לאמצעי נראה שהם יותר מתנגדים : הסבה הא׳ היא זה הדבר. אמנם האחרת הוא מצד עצמנו. כי אשר אנחנו מוטבעים בצד מה לדבר זה ויראה לנו יותי׳ מהאמצעי. המשל כי אנחנו מוטבעי׳ בתענוגי׳ ולכן יותר ננוח על בלתי יושר כאשר ליושר ולכן נאמר שהם יותר הפכים אשר יראו׳ בהם התוספת יותר ולכן הבלתי יושר הוא אשר הוא יתרון הוא הפכי ליושר יותר · כבר נאמר המספיק כי מעלות המדות היא אמצעית. ואיך הוא וכי היא אמצעית בין ב׳ דברים רעים האחד לפי היתרון והב׳ לפי החסרון. וכי היא באמצעי שהיא מחפשת האמצעי בהפעליות ובפעולות. ולכן הוא קשה היות האדם שלם לקחת האמצעי בכל אחד מהדברי׳ כי קשה הוא ד״מ לדעת מרכז העגולה לא לכל אדם בלבד כ״א גם ליודע חכמת השיעור. וכן ג״ח נוח הוא לכל אדם לכעוס ולתת כסף ולפזר אבל למי ולמה ומתי וכמה ואיך אינו נקל לכל אדם אבל הוא על המעט והוא משובח וטוב · ובעבור זה ראוי למחפש האמצעי ראשונה להתרחק מהיותר הפכו כמו שהיה הכח מעורר למלחים על זה כי אמר ראוי לשמור הספינה מהעשן והגלים · כי מהקצוות האחד הוא חטא גדול והאחד קנין ויען כי השגת האמצעי היא קשה מאד ראוי לקחת הקטנה מהסכנות. כן יהיה יותי׳ בענין אשר אמרנו ראוי להבין אל איזה דבר אנו נוטים יותר בנקל כי ממנו אנו מוכני׳ ומוטבעי׳ לדבר אחד וזה ניכר מההנאה והעצב העשוי׳ אצלינו. וראוי להכריח עצמנו לחטותנו אל הצד ההפכי. וכשנתרחק מאד מהחטא נשוב

ירלה בהם התוספ׳ · ולפ״ז א״כ יראה המרחק הגדול בין המעלה לבין קצה היתרון ר״ל בלתי ישר בהיות גבולו יותר מן האמצע כאמור : וכבר נאמר שהמרחק הגדול הוא עצם הניגוד הגדול. א״כ הוא הדבר שבמדות כולה שהיתה כוס׳ אחריהם יהיה הניגוד הגדול בין המעל׳ לקצה היתרון שהוא הבלתי ישר כאמור : כבר נאמר. כבר אמרנו בזה דבר מספי׳ שמעלות המדות היא האמצעים בכל תכונה נפשית והיא הטוב הנמצא בין ב׳ קצוות רעים יתרון וחסרון וזה אין הבדל בין הפעליות ר״ל שהנפש נפעל׳ גם כמו כעס רחמים : או פעולות שהנפש פועלת גם כמו נדיבות וכילות : ולכן הוא קשה. קשה היא להשיג האמצעי האמיתי בכל תכונה בלי יתרון וחסרון : מרכז העגולה. אם לפניו עגולה שלימה בלי רושם נקודה האמצעית אז קשה למצוא הנקודה ההיא (יעוין אוקלידוס בג״ה לג׳) : ולהתרחק מהיותר הפכי. כמו במדת היושר האמור יתרחק מהבלתי ישר שהוא היותר הפכי ויתקרב אל בלתי מרגיש. יען הרע ניכר מהפכיו : כמלחים. כספנים השומרים מהסכנ׳ הגדולו׳ עכ״פ אשר כן ראוי להשמר במדות עכ״פ מהרעות הגדולו׳ · ראוי להבין. לכן ראוי לתת לב׳ לאיזה הנאה מטה התאוה למען נתרחק מהקצה ההוא בתכלית המרחק וזה נוכל לפסוע בישרי׳ אל האמצע כאשר לא יהיה מקום לתאוה להטות לבבנו אל ההנאה ההיא ולפתו׳ עיני השכל הטוב׳ בדבר האמצעי : אנו מוכנים. לאיזה קצה שהתאוה נוטה בזה הקצה אשר אנו מוכני׳ בטבע לידבק : וזה ניכר. וההנאה כאשר יהי׳ לנו עונג גדול

אל

אל האמצע. כמעשה מתקני העצי' המעוותי' ישום לצד אחד. בכל הדברים על הכל ראוי להשמר מהעונג וההנאו' הגשמיו' כי כשנקבל' ונרגילם לא נשפוט אותם. ולכן זקני העדה היו מרחיקים מאד היאלאנית. וכן ראוי לסבול ולשמוע בקולם בתענוגים ובכל דבר וכשנרחקים ונשליכם. מעט נחטא. ולכן אם תעשה כאמור בזה הפרק תוכל לקנו' האמצעי אולי יקשה זה ובפרט בפרטים כי אינו נקל לבאר איך ולמי וכמה זמן בביאור כי אנחנו פעמים נשבח חסרי הכעס ונקראם ענוים ופעמים נקראם בקלי הכעס אנשים אבל היוצ' מן השיווי לא יגונה לא היוצא אל הרב ולא (כ"א אל) המעט. אבל אשר הוא יוצ' יותר אינו נסתר. אבל במאמר אינו נקל לבאר עד כמה הוא מגונה כי לא נוכל לדון בחוש מה שבמורגלים דברים כאלה בפרטים אבל זה לבדו יורה כי הקנין האמצעי בכל הדברים משובח וראוי לנטות פעמים ליתרון ופעמים לחסרון וכן יהיה לנו נקל לקנות האמצעי והטוב:

גדול שדבקנו בו או עלג גדול בהפרד ממנו או ראוי לנו להתרחק מן הקצה ההוא לבלי תת מקום להאוה במעשה מתקני העצים המעוותים כאשר יעשו מיישרי העצים הגדולים בעוקם. שיעקמו אותם אל העבר הב' הרבה מאד. כי לא יועיל היושר לעקום כי בסוף המכריע ישוב אל העוקם משא"כ בהעקמו להעבר שכנגדו בסגר המכריע ישוב להיות מיושר. וגם זאת יעשו בעת היות האילן רך בשנים וכמו כן ראוי לרפאות התכונות הנשחתות: לא נשפוט אותם כי כשיתגבר התאוה ימרוד בשופט שהוא השכל או יעוור עיני שופטיו. להשכים עמו

ככתוב (אסף ל"ז): היאלכאית רש"ס פי' שם לזונה אחת היפה בנשים: אנשים. כלומר הגונים כי הכל יפה בעתו: אינו נסתר. כלומר תגלה רעתו בקהל כי הוא רוב הנראה לעינים כי לא נוכל לדון בחוש. כ"א יקרו בחוש אין אנחנו יכולים לדון על כמות יושרם אף כי שרש ההכרעה קשה מאד לבאר כל פרט ופרט אשר יקר מקרהו בעתו והוא הדבר שנתיקן המדות דברי התורה בכלל ועשית הטוב והישר ר"ל כפי אשר ישפטהו השכל הישר לשעתו והנה מי שיכיר בקיבת לו הוא זה יכלת שרובו של שמנה פרקים להרמב"ם ז"ל הוצאו מהפרק הזה:

נשלם המאמר השני

פרק א המעלה

היא אצל ההפעליות והפעולות. אשר הם בלתי רצון אמנם פעמים ראוי להם כפרה ופעמים חסד. היותם ברצון שבח או גנות. ראוי לבאר זה לאשר יביט במעלה. וזה מועיל לאשר יסדרו הדתות לתת כבוד או עונש. יראה כי הדברים העשוים בהכרח או בבלי דעת הם בלתי רצון. הדבר המוכרח הוא אשר התחלתו מחוץ והוא אשר לא ירצהו העושה או המקבל. המשל אם הרוח ישא...

פרק א המעלה. היא אצל ההפעליות והפעולות אשר הם בלתי רצון. למה שזה המאמר דבר ידבר הוא בחכמה המדינית אשר היא שם לה על שולחן מלכים ורוזנים ישוקקו בה לדק להשכיר למקיים הדת ולהעניש לכל עובר. והנה השכר והעונש הוא מיוסד על רצון ובחירה כי אין שכר ועונש ישוגה או אונסים. על כן זכרונם בא לפניו לבאר גדריהם בזה הפרק, ואומר שכל הפעליו' או פעולות הנעשים בלי דעת ורצון ראוי לשופט על דבר למחול לבעליהם העונש בתורת חסד היותם ברצון ... אולם הפעולו' וההפעליו' בהיות' ברצון בעלים. אז ראוים בעליהם לשבח או לגנות. ר"ל לשכיר או להעניש כי הכל הולך אחר הרצון בכל עון ובכל חטא: לאשר יביט במעלה. ר"ל השופט במדינה: לאשר יסדרו הדתות. ומחוקקים חוקי המדינה להשכיר או לשעניש ראוי להם לדעת שגדרים וההבדלים שבין. רצון. בחירה. הכרח. והנה גדר הרצון מבואר בפעפיר' שהיא פעולת שהי

הכעסה לפי הסכמת המתעורר עם המדומה. כמו שיתנועע איזה חי אל העבר אשר יהיה שמה רצונו ללכת בעבור ליגור דמיונו בטוב המושג לו או ברע הנדמה ממנו בלכתו אל העבר ההוא אשר השכים עמו המתעורר להעירו על פעל ההליכה. בחירה היא פעל האדם הנעשה לפי הסכמת השכל (אחרי תפלה היעולה) עם הרצון והמתעורר. כמו שיתנועע האדם להיות בחור בטוב או מאלום ברע ככל אשר יאמר השכל כי הוא זה הטוב לו. הכרח היא הפעולה בלי בחירה שכלית והוא ב' מינים א' בלתי רצוני כמו שיניע הרוח את האיש תנועה חזקה ויפילהו על כלי חרס או זכוכית וישברם בלי דעת ורצון כלל ב' רצוני כמו שיכריח השלטון את עבדו בהכאות או שאר אונסים לשבר כלים או לעשות רעות אחרים ברצונו הפך הסכמת הבחירה השכלי' המין הראשון התחלת הפעולה מחוץ לנפש הפועל והמין הב' התחלת הפעולה מפנים ר"ל בנפש הפועל והוא הרצון: יראה כי הדברים העשוים בהכרח

ישא דבר אל איזה מקום או איזה מקום או אנשים שלטונים יבריחו על הדבר . הדברים חעשוים מפני יראת רעות יותר גדולו' או בעבור טוב מה : המשל אם יצוה השליט לא (כ"א לעשות) דבר מכוער והוא מושל על הקרובים ועל הבנים . ואם יעשה מצותו יהיו נושעים על ידו ואם לא ימותו ספק הוא אם דבר זה ברצון או בבלתי רצון : וכזה יקרה אצל הדברים המוטלים לים באשר הסער גדול . דבר ידוע הוא כי לא יעשה האדם זה ברצונו כי אם להציל עצמו ואחרים כל בעל שכל לא יעשה זאת . פעולות כאלה הם נערכות יותר והם דומות לרצוניות כי כשהם נפעלות הם רצוניות, כי תכלית הפעולי' היא לפי הזמן . והם ברצון ובלתי רצון . כשהם נפעלות ראוי לומר כי הפועל רוצה . כי התחלת תנועת החלקים הכלים בפעולו' כאלה היא בו ובידו הוא לעשות או לא . ולפי זה דברים כאלה הם רצוניים . אבל בהחלט ולפי הכלל אולי הם בלתי רצוניים כי אין שיבחר בעצמו באחד מאלה . בפעולות כאלה פעמי' ישובח כשיסבול דבר עמל וכעס בעבור טובו' גדולות . וכשהוא להיפך הוא מגונה . כי פתיות הוא סבול רעות ללא תקות טוב . או בעבור טוב מעט , ובקצת הדברים אשר לא יהיה בהם שבח יהיה בהם סליחה כי לפעמים יעשה אדם דבר שאינו ראוי מיראת דברים גוברים טבע האדם ולא יוכל לסבלם על האמת . אמנם קצת דברים אולי אין ראוי לעשותם גם בכפיה . אבל ראוי לו למות בסבול יסורים קשים . כי שירי אמראפי"אוש אשר חבר על אלי"מון . נראים לנו כי הוכרח להרוג את אמו :

פרק ב אבל היא קשה לפעמים

[illegible] לשפוט מהו הדבר הראוי לסבול ובעבור איזה דבר נבחר . ואיזה ראוי לסבול ובעבור מה . ואמנם יותר קשה להתעצב (ג"א להסתכל) בדברים הנכרים כמו שהוא פעמים רבות . הדברים אשר יקוה הם מעציבי' והדברים אשר יוכרח עליהם הם מכוערים . ולכן התשבחות והגנויות הם אצל המנוצחים [illegible] או

או בבלי דעת ... למות על ב' מיני ההכרח שזכרנו לגמרי . ב' הבלתי סובל לפי ההכרח ופועל רע ...
רצוני ובלתי רצוני . והנה יראה בתחלת המחשבה הנה אם יהיה יראת הצער גדול מאד עד בלי די ...
שאלה הפעולו' נפעלו בלי רצון פועלם . מה שאין זה ראוי שימשול לו השופט שיונש על רעתו
הענין כן כמו שיבוא ... אשר התחלתו מחוץ . רוצה ד' בקצת הפעולו' ראוי לסבול המות ולא לעבור
אל ההתחלה הרחוקה אשר בב' מיני ההכרח שזכרנו כאמרם ז"ל ע"ז ג"ע וש"ד יהרג ואל יעבור :
היא מחוץ : ... הדברים הנעשים , יבאר גדר הענין הב' מההכרח אשר לה ב' התחלות א' רחוקה אשר מחוץ והוא הסבה המכרחת לפעול דבר נגד הבחירה החפשית . ב' היא התחלה הקרובה אשר מפנים והוא הרצון ... המסכים לפעול בהכרח : ספק הוא. בכיוצא בזה יש להסתפק אי אזלינן בתר התחלה קמא או בתר התחלה בתרא פעולת כאלה . יתחיל להכריע שאלה הפעולות המורכב ... מהתחלה חיצוני' ופנימית המה רצוניות יען כי בעת הפעולה נפעלות ברצון לכן אזלינן בתר בתרא : כי התחלת תנוע' החלקים. ר"ל ההתחלה הפנימי' שהיא האחרונה והקרובה : הכלים : הכשלונים והוא הפך ההתחלה הראשונה ולפי הכלל . ר"ל לפי ההתחלה הרחוקה והראשונ' הנחד' לעשו' הפעולה בכלל לבד ... אך האחרונה והקרובה ... תעיין בפרטי הפעולה איך לעשות עד שלא תרבה בגנות עכ"פ : בפעולתו כאלה. יגיע גבולו' הפעולו' ההכרחיו' למספר שתים שהן ארבעה : א' שבעליהן המוכלים . אשר ההכרח ראויות לשבח . והם הפעולות שהטוב המושג שלף ההכרח הוא יותר נעלה מהצער המושג בהכרח כמו הרופא שיענה את החולה ברפואו' בעל כרחו לתקן רפאותו מחליו : וכן ברפואת הנפש עד"שכ הרופא לכל תחלואיכי ...
ב' הוא הפך האמור שהצער ההכרח הוא יותר גדול או הגנות ר"ל הסבה בסבל הצער ובלתי עשות שמגונה מהטוב המושג בעבורו . וכל מוכרח כזה וסובל צער או הגנות בעשותו המגונה ובלתי סובל הצער . אם ההכרח בעבור השגת טוב מעט או לא כלום . ראוי הם תארי' כאותים למכולתי' בעבור שטופס ברצון או

מוסב על האמור בסוף פ' הקודם ז"ל אמנם קצת דברים אולי אין ראוי לעשותם גם בכפיה . והנה הוא כמעיר ובא לידע ולהודיע מהות הדברים שהדוחי' הצער ומהות הצער וכמותו : מהו הדבר . ר"ל מהות הצער אשר בו יוכרח המוכרח אם הוא מדברים הנוגעים בממון או אם בגוף : ובעבור איזה דבר . ודבר מה לא יודחה מפני סבל הצער : ר"ל אם הוא ממלות אשר לא תעשינה בממון או בגוף או בנפש ואי זה ראוי לסבול . הכווני' על כמות הצער ואיכותו שדוחה את הצער והסבל . אמנם יותר קשה להתעכב כן ג"י, הר"שמ ובכ"י להתעלב . והטעם אמנם באמת יותר קשה להיו' מסון בדבר ר"ל לשפוט מיסריסבעניכים ההכרחיים הניכרים למוכרח ר"ל הנעשים ללמוד שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני אלה איפה הם קשי' הבחי' יותר מהפעלים ההכרחיים הבלתי נכרים ר"ל אשר הם בלי דעת המוכרח ככל ... אשר יקוה ... אשר ייחל המכריח את המוכרח לענות אותו בעינויים מעציבים ומצערים אם לא ישמע לו : והדברים . והדבר אשר יוכרח עליו לעשותו הוא מגונה ... ולכן בעבור בזה הענין מהמכרח מורכב מרצון ובלתי רצון יש לספק בו אם השגת

או לא. מה הם הדברים אשר ראוי לומר שהם מוכרחים בהחלט הם כשהסבה בהם היא מבחוץ והפועל לא יועיל בם. והדברים בעצמם בלתי רצוניים. אבל עתה אלה הם רצוניים יען התחלתם היא בפעל ואם הם בעצמם בלתי רצוניים. אבל אינו נקל לבאר מה הם הדברים הראויים ובעבור מי כי הבדלים רבים בפרטים. ואם יאמר אומר כי ההנאות והעצבים הטובות הגשמיות הם מוכרחות כי יכריחו עליהם הדברים אשר מבחוץ א"כ כל הדברים יהיו כן מוכרחים כי בעבורי יתפעלו כל הדברים. כל הפעלים הם מוכרחים יפעלו בעצב ואשר בעבור טוב בשמחה לעג הוא להתגולל על הדברים אשר מחוץ ולא על איש עצמו אשר שב מנוצח מהדברי' כאלה. עוד ישים סבת הדברום הטובים בעצמו והמכוערי' להנאות באמת. שהוא מוכרח אשר ההתחלה הוא מחוץ ולא יועיל בו הסבל.

פרק ג אשר היא בבלי דעת אמנם הכל אינו רצוני כי אמנם בלתי רצוני אשר הוא נעצב עליו אחר עשותו ומתנחם. אשר הוא פועל בבלי דעת ולא יתעצב בפעולתו אינו רצוני כי פעל מה שאינו יודע. ואינו בלתי רצוני כי לא יתעצב ממה שיעשה בבלי דעת. כי המתנחם יראה שהוא בלתי רצוני. והבלתי מתנחם אחר שהוא דבר אחר אינו בלתי רצוני. ואחר שהוא נבדל ממנו טוב שיהיה לו שם מיוחד. יראה פעל בסכלות

או לא בעבור שהתחלתם באונס: מה הם הדברים. ישוב ונוסף ידו להראות שהסבה וההנהגות תלוי במכולתים. ר"ל מה הם הדברים המוכרחי' בהחלט הם שאין להם רק התחלה אחת מבחוץ ואין בה רצון המוכרח כלל: אבל עתה אלה. רק אלה אשר שתופס ברצון המוכרח לכן כרצוניים יחשבו ויהיה הסבה וההנהגות תלוי' במכולתי' עכ"פ במוכרחים: אבל אינו נקל לבאר. רק אינכו דבר קל לבאר פרטות הסבה וההנהגות כי מהות הנער כמותו ואיכותו יעורך למהו' הטוב העומד להתבטל לשעתו. והשופט אשר יהי' בימים ההם הוא ישפוט מישרים כפי אשר יראה בעין בחינתו לענוש מי שראוי לעונש ולמחול למי שלעברו מרובה מהטוב אשר היה משיג: והוא שאמרו ז"ל כל התורה כלה יעבור ואל יהרג חוץ מע"ז וג"ע וש"ד. והטעם שחיי האדם הם יותר טובים מקיום המצוה שהוא שיבוי החוזר לבריאותו: כטעם חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה: משא"כ בע"ז וג"ע וש"ד או שאר מצות כלם בשעת שמד שהוא מצות לא יוכל לתקון כי כיון שהודה בע"ז טוב אינו חוזר ומגיד לא הודיתי לשעתו. לכן אין נער המות טוב בזקן כמ"ש החכם בסו"פ הקודם. ואם יאמר אומר. יעיר מבוכה ושלם נות לדקה. והוא שלא יאמר האומר שכל אדם מוכרח במעשיו בפעולות והפעליות ברדפו אחר התאות וריחוקו מהמעלות. כי הנאו' התאוות ועלבון השגת המעלה המה מכריחים אותו על מעשיו ולכן אפס מקום לחכמה המדינית כי אין שכר ועונש ואין שוטר ומושל: א"כ כל הדברים. על זה הוא כמשיב לאמר אם נאמר שילך לב האדם הוא סבה מכרחת לאדם במעשהו עד שלא יהיה מקום למשפט. ע"ד אמרו ז"ל יכולני לפטור כל העולם כלו מהדין. א"כ יהיה כל מעשהו מוכרח. וזה כי לא עשה האדם מבלי סבה לעשותו המעשה ההוא ויהיה כל אדם א"כ מוכרח במעשהו מפני הסבה אשר הכריחתהו לעשות מעשהו. ויתבטל אם כן המדינות והוא שוא ודבר כזב: כל הפעלי'. עוד ראי' שאין האדם מוכרח במעשהו מסבת ההנא'

והעלב הוא שינוי ההתפעלות אשר יקרהו בעשותה כי הוא נעלב בעשותו פעולה הכרחית ושמח בפעלו פעולה להשגת טוב וזה. דלולי היו כלם הכרחיות כפי ההנחה היה ראוי להיות נעלב בכל מעשהו אם בריחוק מהמזיק ואם ברדפו טוב: לעג הוא. עוד לגחוך יחשב מאמר האומר: שההכרחים המורכבים מהתחלה חיצונית ופנימית שייוחסו לחיצונית כפי ההנחה. ולא לפנימית ר"ל רצון הפועל אשר שב מנוצח ומוכרח לעשות מעשהו ברצונו: עוד ישים. עוד הדבר נראה כשחוק שהמטיב לעשות יתלה סבת העשותו בעצמו. והעושה הרע יתלה סבת העשותו בהנאה ר"ל בתאות היצר והפעולות מתאחדות כי מדועה אחד נפעלו והוא המתעורר אם בשמוע למתאוה או לשכל: באמת הן. אמת שכל עושה רע מוכרח מאחת הסבות אשר חולה לו: ולא יועיל הוא"ו היא לתמיה כמו את כל אלה עשה ואחי'. והטעם שלא יועיל בו השכל על ההכרח לבלי עשותו על כן כל זה יחייב להיות האדם נשפט על מעשיו אם טוב ואם רע:

אשר הוא בבלי דעת. ר"ל גדר כל פעולה הנעשה בבלי דעת פעולה כל מיניה יקראו בשם בלתי רצוני כי לא ברצון פעל את זה הפועל: כי אמנם. כי באמת בלי ספק שכל עושה בלי דעת ומשתעלב ומתחרט אחרי עשותו הוא זה בוודאי יתואר בשם בלתי רצוני כמו מי שהלך על הגשר ונשבר הגשר תחתיו ונפל על הכלים ושברם. והוא מתעלב ומתחרט על הליכתו. וזהו בוודאי פעל בלי דעת ובלתי רצוני: אשר הוא פועל. אולם הפועל בלי דעת ואחרי עשותו הוא שש ושמח. זה הוא מורכב מרצון ובלתי רצון. כמו ההולך בדרך שנתפזרו בו מעות והוא לא ידע מהפיזור ולא ראה המעות. ונדבק דינר זהב אל מנעלו והוא בלתי נעלב על הליכתו אדרבה שש ושמח כמוצא שלל. הנה פועל כזה אינכו רצוני בהיותו פועל שלא מדעת. ואינכו ג"כ בלתי רצוני בהיותו בלתי נעלב עכ"פ: כי המתנחם: כי המתחרט יראה לעין כל שהוא בלתי רצוני. אך הבלתי מתחרט יראה מובדל מהמתחרט לכן לא יתכן שיתואר בשם אחד שהוא בלתי רצוני. אבל טוב הוא לייחד לו שם אחר. יראה. נראה שנייחד לו שם פועל בסכלות. כי זה שמו נאה לו להיות שבעת פעולתו הי' סכל בלי דעת הטוב המגיע לו מפעלו עד אחרי עשותו. ועכ"פ אינכו פועל בלי דעת אחר שהיתה כוונתו בעת הפעולה לפעול ומה גם אל אחריה אינכו מתחרט. כי השיכור. כי כמוהו פעל השיכור המזיק בשכרותו או שבעת השובר כלים או הורג רעהו בחמתו שחייבים בנזקם

בסכלות והוא אינו פעל בלי דעת כי השיכור והכועס לא יראה שיפעלו בלי דעת כי אם בעבור הדברים הנאמרים אמנם . אינו יודע מאשר הוא סכל . א״כ כל רשע הוא סכל כי לא יודע הראוי לעשות וממה ראוי להזהר ובעבור חטא כזה יהיו בלתי צדיקים . ובכלל הרשעים אשר הוא בבלתי רצין אינו ר״ל אם אחד לא ידע הראוי מה לעשות . ולא הכללי כי הדבר אשר הוא בבחירה לא יהי׳ הסכלו׳ סבה היותו בלתי רצוני . אבל הסבי׳ הרשע כי יגונה הדבר בעבור זה . אבל לא (נ״א לאדם) אשר בפרטים אשר בהם ואצלם יהיה הפעול באלה ראוי להיות סליחה וכפרה . כי אשר מאלה יפעל דבר בבלי דעת הוא פעל בבלתי רצון . לכן אולי אינו בלתי ראוי לבאר מהו וכמה הם ומי הם ולמה ובמה יפעל ולפעמי׳ אמנם עם מה . המשל כמו הכלי . ולמה המשל כמו הבריאות . ואיך המשל בנחת או בחזק והנה כלם אין אחד שלא ידעם בלתי הפתי . ומפורסם הוא שלא יסכל הפעל כמו שלא יסכל עצמו אבל יסכל מה יפעל . המשל האומרים אשר נשבח (נ״א נסכח) מה . או שלא ידעו דברים אין ראוי לאמרם כמו סודות אש״כי או רוצה ללמד ועזב מקל יד או שידמה א׳ כי בנו הוא שונאו כמו שקרה לארי״פיש . או שידמה החנית אשר בידו בלי להב . אי שידמה האבן דבר רך או הסכה לרפאות והרג . או הרוצה ללמוד (או) איך יהיו המורים הלוחמים . אבל (כ״א אגל) כל אלה יהיה הסכלות הדברים אשר בהם פעל ואשר הדברים בעבורם . ולמי זה יאמר שהסכלות בלתי רצוני . עוד צריך שיתעצב בפעל ההוא ויתנחם :

פרק ד אמנם

בהיות בלתי רצוני אשר בהכרח ובלי דעת . כי הרצוני אשר הוא ההתחלה בו בעצמו והוא יודע הפרטים אשר בהם הפעול . אולי לא יאמר בראוי כי הדבר בלתי רצוני כשהוא בעבור

יען לא יראה ר״ל אין נראה לבעל שכל לומר שהם פועלים בלי דעת : כי אם בעבור . כי בעבור השיג הכלים כוונתם אשר אמרו בלבבם להרוג ולהזיק · אמנם אינו יודע . אולם מחמת סכלותו אינגו יודע את פעולתו ישרה או לא . אך שכ״ש פועל בדעת נקרא מהיותו פועל פעולתו לסכליי כרצונו אשר יכן הפועל בלי דעת ובלתי מתנחם אחרי עשותו נקרא פועל בסכלות ואיננו בלתי רצוני . והוא שא״כ כי רעשיכי לא שגלותי . . . ר״ל השמחה אחר המעשה מעיד היותן פועלת רצונית : א״כ כל רשע · מהאמור נבין שכל פועל רע נקרא רשע וסכל . והם בעבור שאינו יודע לעשות מישרים נקרא סכלים שעניינו העדר מהידיעה : כי לא יודע . ר״ל טעם למה נקרא סכל והוא בעבור העדר ידעתו כאמור : ובעבור . חטא . . . הוא טעם למה נקרא רשע כי הוא . . . זה . . . לסיומו הפך הצדיק · . . . שהם אמם שורש רשע ובהערה שם . ומזה נבין שכל רשע סכל כאמרם ז״ל אין אדם עובר עבירה א״א״כ נכנס בו רוח שטות . וכן כתוב ולרע׳ רשע כסל (קהלת ז׳) . . . ובכלל הרשעים . והכלל אשר יחשב שיש שם רשעים בלתי רצונים ר״ל שוגגים . אינם הם הבלתי יודעים דם הדין היושר . כמי שלא ידע את הערוה אסורה ובא עליה . זה איננו שוגג : כי הדבר . אחר שפעולתו אשר הבחירה לא היה סבת שגגותה · הסכלות והעדר הידיעה בדבר היושר עד שיחשב שוגג . כ״א הרשע והזדון היה סבת העשוקה וברצון גמור עשה מה שעשה לכן עדיין יחשב פועל כזה . . . ואין שעדר הידיעה בדבר היושר הסכלו׳ כי היה לו ללמוד . וכן יאמרו הכתוב בשם רשע ככתוב יוחן רשע בל למד צדק (ישעיה כ״ו) לכן : הוא מחקי המלאכים לענוש לכל העובר על דם וכיוצ׳ המדינה אף בהיותו העובר גר בארץ נכריה ואין הסכלו׳ לו לומר שלא ידע חקי המדינה כי היה לו ללמוד החוקים טרם מושבו במדינה : אבל לאדם אשר בפרטים . אבל ומי שהיה שוגג בפרטי החוק · כמו מי שידע שהערוה אסורה : והיתה השגרוה עם אשתו במטה אחת והוא לא ידע ונסכון לבוא אל אשתו ובא על הערוה . זה הוא השוגג שראוי לסלוח לו באיו׳ כי סבת פעלו זה הפרט היה הסכלות והעדר הידוע מדבר הפרט וכוונתו היה היושר : כי אשר מאלה . כל שוגג בפרטי החוק כאלה הוא פועל בלתי רצון ושוגג הוא . ומהאמור נבין שכל עובדי ע״ז והמגששי׳ והשוכים ר״ל מאמיני השכיו׳ והקוראים בשם ה׳ בשקר . וכל מריבי החכמה האומרים לכל שכלים המה . כלם חוטאים כרשע כסל מאין שהכללי שגגם

כלל אחר שהיה להם ללמוד ולהבין ולא למדו : לכן אולי · בעבור שיש שם הבדל בין שוגג כללי לשוגג פרטי שהכללי נענש כמזיד ושפרטי פטור ומוחל לו כאמור : הנה אין ראוי לכל מחוקק דת וגימוס במדינה לטוב ביאור אלה הפרטי׳ לכל חקותיו ומשפטיו עם אנשי מדינתו פן ילא משפט מעוקל לענוש את השוגג ולפטור את המזיד : מהו . מה הוא זה כלל החוק שכלם צריכים ללמוד ולידע : וכמה הם · כמה הם הפרטים הנכללים תחת הכלל ההוא . ומי הם . מי הם המזידים ומי השוגגים : ולמה . לאיזה תכלית כשייסד זה החוק לבלתי ענש לכל עובר על החוק באופן שלא ביטל הסכלים : ובמה יפעל · במה יפעל פעולתו עד שלא יזיק לרעהו כמו להזהיר הפועלים באש פחם שיפעלו באופן שלא ישלחו את הבערה בשרוף כל הקרב : כמו הכלי · המשל הרופא עם איזה איזמל ראוי להקיז בו דם עד שלא הקיז בזולתו ויזיק יעמם : כמו הבריאות . . . ר״ל שאם הקיז דם לחולה למען הבריאות · משא״כ המקיז לבריא · שהוא כמכה פלע : בנחת או בחזק · אם הכה את רעהו בנחת או באופן שאין ראוי להמיתו והם · שוגג הוא · הן כל אלה ראוי למכיס הדם לבאר כלליהם ופרטיהם : והנה כלם · אך הכלל הכולל בפרטים כלם אין איש יוכל לומר בל ידעתי כ״א הפתי מכ״א · כי הכללים ידועים לכל בן דעת : ומפורסם הוא · ומבואר הוא שכל העובר על איזה חוק אין זה בעבור הסכלות ר״ל שעדר הידיעה בכלל ההוא כמו שלא יסכן שעדר ידיעת האדם את עצמו : אבל יסכל · אך כל ידע מה יפעול באיזה פרט · המשל · · מזה עד סוף הפי׳ הרבה משלים לידע ולהודיע מי המה השוגגים הראויים לסליחה קצתם מבוארים נגלים וקצתם לא נודעו להם פירוש והמשכיל יבין :

פרק ד אמנם

· כפי׳ מבואר כפי׳ הקודם שהפעל . . . שמתפעל בלי רצון פועלו ר״ל שהתחלתו מכפון כמו שלחתו הרוח ויפל על הכלים ושברם · הוא זה נקרא פעל ההכרחי ובלי דעת · מבואר א״כ הפכו והוא : כי הרצוני · שהפעל אשר יקרא בשם רצוני הוא הפעל המתפעל ברצון פועלו ר״ל שהתחלתו בעצם פועלו ויודע פרטי פעולותיו אף בו שיי מוכרח אולי זה מכריח כמו התאוה . . אולי · יסכן שלא ישרו דברי האומר שהפועל בעבור כעס או תאוה · שנקרא זה פעל בלתי רצוני להיותו מוכרח מכעסו או תאותו : ראשונה · שהוכחה האי שלא ישרו דבריו אלה · שא״כ יקרא פעל כל בע״ח ופעל הנערים מכ״א · שפעל בלתי רצוני בהיותם

בעבור כעס והמדה. ראשונה שא״כ הוא לא היה משאר ב״ח פועל ברצון ולא הנערים עוד האם לא נפעל דבר ברצון מהדברים אשר הוא בעבור החמדה ובעבור כעס. האם יהיו הדברים הטובים ברצון והרעים בבלתי רצון לען הוא בעבור היות הסבה אחת. אמנם אין ראוי לומר כי הדברים הרצוניים הם הראוי' להתאוות. כי אמנם ראוי לכעום בקצתם ולחמוד בקצתם כמו הבריאות והלימוד אמנם יראה כי הבלתי רצוניים הם המעצבים ואשר הם כפי החמדה הם מהנים. עוד אמנם בהווייתם הם נבדלים כי הרצוניים הם מגונים וראוי לברוח מהם ואשר הם כפי המחשבה החמדה והכעס הם מגונים וראוי לברוח משניה' יראה שאינם כחות אנושית (ג״מ פעולות) האדם מהכעס והחמדה מהפעליות בלתי שכליות. על כן אין ראוי לשום אלה בלתי רצוניים:

פרק ה

אחר שהתבאר רצונו ובלתי רצוני יסמוך לזה דרך העברה הבחירה. כי יראה שהיא מיוחדת למעלה כי יותר ראוי לשפוט הפעולות והמדות הבחירה יראה בבירור שהיא רצונית ואינו דבר א'. אבל הרצוני יותר כולל כי ברצוני ישתופו ב״הח והנערים והבחירה לא ואנחנו נאמ' בדברים העשויים פתאום רצוניים ואינם לפי הבחירה. אמנם האומרים שהוא התאוה והכעס או הרצון או שום סברא אינו נראה מאמר ישר. כי אין דבר כולל הבחירה להדברים בלתי שכליים אבל החמדה

בהיותם. פועלים בלי מחיה שכלים. ג״כ רק בעבור חמדה להתרחק מהמזיק ולהתקרב אל המועיל. או בעבור כעס. וזה רחוק בטבעו השכלי בטבעיות בגדר הרצון הוא הבוחר מדעתו בפעולה אחת מבי פעולו' הפכיות יהי' סבת בחירתו כעס או תאוה או זולתו: עוד. הטענה הב' לסתור דבר האומר שפעל הכעס והחמדה איננו רצוני. הוא האם ר״ל היתכן שהפעולו' הטובו' אשר נפעל בכעס ורצון לא יקראו רצונים (אחר שגם השכל הי' מסכים בבחירת הפעלים ההם): האם יהיו: וא״כ איפה יחויב מזה שגם הפעולו' הרעות לפי השכל המתפעלים בעבור כעס וחמדה לבד יקראו ג״כ רצונים. כי לא יתכן שהטובו' יקראו רצונים והרעו' בלתי רצונים: לענ'. שחוק הוא זאת הדעת המבדלת בין הטובו' והרעו' בהיו' סבת שתיהן אחת ר״ל הכעס והחמדה: אמנם אין ראוי לומר. אין ראוי להסיר המבוכה האמורה באופן זה והוא שגדר הרצוניים הם אשר יבחנו לפי הסכמת השכל מאא״כ הפעולו' ההוות בעבור החמדה והכעס שאין לשכל מבוא בהם לשפוט בהם אם ראוים להעשו' או בלתי ראוים. לכן יקראו כלם בשם בלתי רצוניים: כי אמנם ראוי לכעום. כי באמ' יש לשכל מבוא בהם לשפוט על קצתם הראוים לחמוד או לכעום כמו לחמוד במעשים טובים ולכעום על הרשעים: כמו הבריאו'. כמולא מוד הבריאו' ולימוד החכמה. ולפי״ז א״כ כמו שהמוסכמות מהשכל הם רצוניים ככה הבלתי מוסכמות הם ג״כ רצוניים כי ידיעת ההפכים אחת ואין רצון בשכל כי אם משפט. וזה כי השכל והמדמה הם ב' שופטים בנפש. השכל ישפוט מה יש לבחור בטוב המועיל לזמן לב' והמדמה ישפוט משפט מעוקל לבחור בטוב הערב לעתו. והמתעורר פוסק הדין על זה ובוחר. ודוגמא כדיני אחד מהן [illegible] והסכמת המתעורר עם אחד משניהם להוציא לפועל משפטו נקרא רצון: והוא שאמרו ז״ל צדיקים יצ״ט שופטן ורשעים יצה״ר שופטן. וכל בע״הח והנערים מב״א אין להם רק שופט אחד והוא המדמה ועל פיו יבחר המתעורר לעשו' כל מעשהו ונקרא זה בשם פעולה רצונים: אמנם יראה. עוד יוסף ידו להראו' ביטול מאמר האומר שהדברים הנעשים בעבור חמדה הם בלתי רצוניים. וזה כי הפעולו' ההכרחיות והאנוסות ישנו עכב לפועליהן. מאא״כ אשר הם בעבור החמדה שהם מהנים ומענגי' את בעליה'. א״כ אינם הכרחיות כ״א רצוניות: עוד אמנם. עוד ראיה שהם רצוניים. הוא כי הרצוניי' והמוכרחי' הם נבדלי' בהוויתם ר״ל בגדריהם וזה כי המוכרחיים אינם נופלים תחת בחירה ושנה ר״ל לא יאחרו פועליהם בבנו' או שנה אחר אלא ברצונו פעלם. מאא״כ הפועלים כפי החמדה וזה יורה היותם רצוניים: לברוח משניהם. החמדה והכעס: שאינם מחות אנושיות. הפעולו' הנעשים

בעבור חמדה וכעס אינם מתייחסי' לפועלן מצד שהוא אדם בעל שכל כ״א מצד שהוא בע״ח. אך עכ״פ הם רצונים בהיו' שגם הסכמת המתעורר עם המשפט הדמיוני כמו שקדם:

פרק ה' אחר שהתבאר. אחר שביאר בפרקים הקודמים מהות הפעולות הרצוניות והבלתי רצוניות המשותפים לאדם ולבע״ח. ראה כי טוב הוא לסמוך אליו גדר ומהות הבחירה' המיוסדת לאדם לבד: שהיא מיוחדת. וזה בעבור שהמכוון מאלת החכמה להשיג המעלה המשובחת. והנה הבחירה מוספת על טוב המעלה לכן ראוי לבאר גדרה: כי יותר. וזה כי גדר המעלה הוא על ב' טוב המדות והפעולות כמבואר (בראשון לספר זה) והנה הבחירה השכליי' מוספת על טוב המדו' והמעלו' לכן ראוי לדעת גדרה. (והנה בהעתקה הב' הפעלו' והמדות בו״או כמו שביארנו ובר״שע גרם מהמדו' במ״ם והאריך בביאורו לא״ל. כי הפעולות נמשכו' מהמדות ובהשפט המדות ישפטו הפעולות הנמשכות מהן): הבחירה. כל פעולה אשר יפעלה הפועל בבחירתו בה תולתה לאיזה סבת מהסבות. יאמר עליה שהיא רצונית בודאי: ואינו דבר אחד. ואין הבחירה והרצון כלם אחד שא״כ לא היו בע״הם פועלים ברצון אחר שאין להם בחירה: אבל. הרצוני יותר כולל פועלים מהבחירה כי כל בע״הח והנערים והפועלים פתאום בלי מתון לשמוע מה ישפוט השכל בו. כלם נקראים פועלים רצוניים אך לא בוחרים. ופועל הבחיר' אינו כ״א האדם המתון לבד: אמנם. אבל לא ידבר נכונה האומר שהבחירה היא עלם התאוה והכעס וכו' והנה היא מורה דעת שאין הבחירה אחת מארבעת אלה האמורים על הסדר ולמטה יבאר שאיננה החמדה וזה אמרו: כי אין דבר כולל הבחירה להדברים. (כן הגי' בהעתקה. ובר״שע הג' בו״או והדברים. והאריך בביאורו לאין צורך). והטעם כאלו הוא הפוך ר״ל כי אין דבר הבחירה כולל להדברים בלתי שכליים עם השכליים ר״ל בני האדם. כי אין בחירה בבע״הם כמו באדם: אבל החמדה. אך החמדה והכעס

החמדה והכעס כולל . כי החמדה אמנם יפעל חומד אבל לא בוחר . והכושר אמנם בהיפך לכן הבוחר איננו החומד והחמדה תנגד הבחירה ולא כן החמדה] לחמדה . והחמדה היא עם תענוג או צער והבחירה לא כן כי אין עמה לא צער ולא עונג ואמנם הכעס יותר מעט כי לא יראה אשר הדברים בעבורם הכעס יהיה הבחירה ואין ג"כ הבחירה רצון : ואם יראה שהם קרובים . כי הבחירה לא תהיה בדברים בלתי אפשריים . ואם יאמר אומר א' שיבחר דבר מהם יראה באמת כי הוא בער והרצון הוא בבלתי אפשריים כמו היות בלתי בן מות . והרצון היא אמנם אצל הדברים אשר לא יעשו בעצמו . המשל שינצח המדמה לאחר או המתאבק . כי אין אחד שיבחר דברים כאלה כ"א הדברים אשר יחשוב לעשות בעצמו . עוד ברצון הוא תכלית אמנם הבחירה היא הדברים אשר בעבור התכלית המשל כי נרצה הבריאות ונבחר הדברים אשר בהם נהיה בריאים . ונראה היות מאושרים ונאמר כן לא יתכן לומר שנבחר זה . ובכלל יראה כי הבחירה היא אצל הדברים אשר בנו . ובאמת לא תהיה סברא כי הסברא היא אצל הכל . כי תהיה אצל הנצחיים והבלתי אפשריים והבחירה היא אצל הדברים אשר בנו . ותחלק אל האמת והשקר לא אל הטוב והרע . והבחירה לאלה תחלק יותר . ובכלל איננה דבר מהסברא . ואולי אין אחד שיאמר זה . עוד (נ"ס לא)

תהיה

הוא כולל ב"א ובע"הח . א"כ אין הבחירה הפרטי' לאדם לבד עלם הכעס והחמדה המשותף לאדם ולב"ח כי היה המתחייב וזה שתמלא הבחירה גם בבע"ח אחר שגם להם כעס וחמדה : כי החמדה . ביטול הב' שאין החמדה . עלם הבחירה הוא כי תכונת החמדה פועלת להיות בעליה חומד אשר לא כדת הכשרון . אך לא תפעל להיות בעליה בוחר בכשרון המעשה שהוא הפך החומד ובהיותם הפכיים יחוייב שיבואו מסבות הפכיות : והחמדה . ג' החמדה מתנגדת לבחירה כי הבחיר' תהיה לעול' בטוב המועיל לזמן רב והחמדה לטוב הערב לשעתו ולאין החמדות הנה זה התנגדות יורה שאין להם סבה אחת : היא . עם תענוג . ד' הנה יש שם הבדל עצמי ביניהם כי כל חמדה היא אם להתחבר באיזה עונג או להתרחק מאיזה צער . משא"כ הבחירה שהוא משפט שכלי לפי הדרך הישרה מאפס הבטה אל עונג או צער . לכן אין החמדה סבת הבחירה : ואמנם הכעס . אולם האומרי' שהכעס יהיה עלם הבחירה המה יותר מעט מהאומרים החמדה וזה : כי לא יראה . כי אין מי יראה שהדברים הנעשים בכעס יהיו בבחירה שכלית בהיותם מתנגדים כי הבוחר מתיישב במתינות במעשהו והכעסן נמהר ונבהל במעשהו : שהם קרובים . כי כל בוחר רוצ' במה שבחר אך אין כל רוצה בוחר . לכן אינם עלם אחד עכ"פ : בבלתי אפשריים . הבחיר' איננו עלם הרצון להיותם נבדלים זה מזה כי הרוצה יתכן שירצה דבר בלתי אפשרי כמי שירצה להיות לנצח משא"כ הבחירה שלא יבחר הבוחר בלתי אם האפשר להיות . זולתי אם בער הבלתי יודע בטיב הבלתי אפשר יתכן שיבחרהו מחסרון הידיעה (ויעוין בא' לשמי מזה) : והרצון . הבדל ב' הוא שהרצון יאמר על רצון רוצה בפעולה מה שיפעל או יתפעל בה איש זולתו כמו שירצה שינצח הערמי' ברמאותו לרעהו . משא"כ הבחירה שכל בוחר יבחר לפעלתו : עוד ברצון . הבדל ג' היא שכל רוצה ירצה התכלי' לא המגיעים אל התכלית . משא"כ הבוחר שהוא יבחר המגיעים אל התכלית : ובכלל . והכלל הכולל שלש אלה . יען הוא שהבחירה תאמר על המתנהג אשר כח בנו להשיגה בפעל . כי האפשרי יתכן שישיג החושב והבוחר בו בעצמו כאשר יפעל הדברי' המגיעים על התכלית . משא"כ הרצון כאמור לכן בהיותם נבדלים בהבדלים האמורים יחויב מזה היות' ב' עצמים נפרדים לא עלם אחד . ובאמת . אחר שביאר שאין הבחירה חמדה כעס והרצון . יבאר ג"כ שאיננה סברא ר"ל השכלה . וזה ג"כ בעבור ההבדלים אשר בינה ובין הסברא . א' הסברא ידה בכל כי תשכיל הענינים הנצחיים והבלתי אפשריים . משא"כ הבחירה שאיננה בנצחיים ובבלתי אפשריים כי הוא רק בנו ב"א ואפשריים : ותחלק . הבדל הב' כל סברא לה שם בב' חלוקות אמת או שקר כאמרנו מדרך סברא השמים כדוריים . אמת . הארץ שטוח' שקר . ולא יאמר טוב ורע . והבחירה אך הבחירה תחלק יותר אל טוב ורע מן אמת ושקר . וא"כ אלה ב' ההבדלים יורה שאין הבחירה והסברא עלם א' : וזה מבין אמרו . יודעי טוב ורע האמור בא"הר : וזה כי מהמבואר שהטבע חכם וישר יותר מכל משכיל וישר באדם . והנה האלהים עשה את האדם ישר להיות משכיל דורש את האלהים על פי פעלו ולהתענג על ה' במושכלות בלי שום הלעו' אשר זה הנועם והעונג מכונה בשם גן עדן והית' כוונתו ית' שיתנהג בדרך חקו על הטוב שבטבעו ברצון ולא בבחירה כחיתו ארץ לא יחסיר ולא יעדיף בשום כח גופני כהם . ופרי המושכלות האמו' המכונ' בשם ג"ע הוא השכלת אמיתתו ית' ע"פ פועל כפו המכונה בשם עץ חיים . יען כל אוכליו רלה לומר שוכיו (עד"הכ אכול את המגלה הזאת) חיים זכו ככתוב והחכמה תחיה בעליה . ובפי' נאמר על החכמ' עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג') . אולם כאשר הלך משנה פנותו ית' להשיג כמות נפשו בבחירה גלשום בם נוספות ומגרעות כאשר עם ללבו להיות מאוס ברע ובחור בטוב . אשר זה הענין יכונה בשם אכילת עץ הדעת טוב ורע כמן הבחירה

המעננות

תהיה מחשבה כי כשנבחר הטובות והרעות נהיה כמותם ואמנם בחשבנו לא כן. והנה לקחת הדבר ולברות ממנו והדומה לזה ואמנם נחשוב מהו מה מועיל ואיך אבל לקחת הדבר ולברות ממנו לא נחשוב זה מאוד אמנם הבחירה תשובה בהיותה יותר כראוי והטוב והיושר והמחשבה אמנם בהיותה כפי האמת או שקר ואמנם נבחר הדברים אשר נדעם אשר הם טובים ואמנם נחשוב הדברים אשר לא נדעם מאד. יראה שאינו דבר אחד בחירת הטובות ומחשבתם כי נחשוב דבר שהוא טוב ולא נבחרהו בעבור רוע אשר בו כי אם הראוי אמנם אם המחשבה קודמת לבחירה או מאוחרת לה אין הפרש בזה ולא היתה כוונתנו בזה כ״א דבר אחר עם איזה ומחשבה :

פרק ששי מה היא ואיך מהותה אחר שאינה מן הדברים

הנאמרים נראה שהיא דבר רצוני ולא כל רצוני הוא מובחר כ״א הידוע מוקדם בעצה א״כ הבחירה היא בדעת ובהשכל נראה כי השם בלשון יון יורה כי היא דבר קודם לאחרים נבחר אמנם ראוי לשאול אם יתעצו בכל הדברים וכל דבר ראוי לעצה או לא אולי ראוי לומר דבר ראוי לעצה לא אשר ...

המפיינת בטוב ורע. אז כלקה בחסר. וביאור כי שכל האדם רואה גאין לאל ידו להשלים תאוות נפשו על הטוב שבעניניהם כפי שלימות הטבע: או כנכנס ללכת גולה מעדן גן המושכלות ויצא לגור בקרבנו כמעט. אל תהי בכל לאה תאות בלא שתק. והוסם ג׳ משמרות לשמור דרך עץ החיים. והם תמונת וצורות אנשי מדות המכונה בשם כרובים ר״ל צורות למודיות כמעט. ודע כי כרובים המה. הב׳ הוא נגד הילודים. ותולדותם המשתנה בכל רגע כמעשה לבנת הספיר וכעצם תלג להט החרב המתהפכת. אמר כמעשהו יכונה זה המעמ׳ בהוויה והפס׳ לטעמו והיה אים אשר נפשו מאכל תאוה לאכול מעץ החיי׳ ולבבו פונה לחזות בנועם ה׳ ולהשכיל בהיותו. לא יתכן לו זה מתלמידי יעבור דרך. מעבור ג׳ המשמרו׳ האמורות. אשר הושמו מקדם לג״ע ר״ל מעלם. בוא אל עדן המושכלות האלהיות למען ילבך ויזקק בם את נפשו המשכלת ללכת מישרים ולא תטה אשורי׳ מני הדרך. וכבר רמזו ז״ל זה במ״כ. שיש עיקר ולבך עליו ותראה נפלאות: עוד לא תהיה מחשבה גם לא תתכן להיות הבחירה מחשבה למה שיש הבדלים ביניהם ובין המחשבה. והשבדל שבין המחשב׳ והבחירה המאורה והוא שהמחשבה הוא הכרעה שכלית והמחשבה היא זכרון דעת אחת העולה על הרעיון בלי כמותם. ההבדל הב׳ מחשבת הבחירה היא להוציא לפועל הדבר הנחשב ולהיות בוחר כמו הבחיר׳ משא״כ המחשבה שאיננה על מנת להוציא לפועל מחשבתו כלל: והנה לקחת. מחשבת הבחירה היא אם להתקרב אל המועיל או להתרחק מהמזיק: ולאמי׳ נחשב: עוד המחשבה תשוטט במהות ואיכות הדברי׳ אלא ע״מ לעשותם כי אם להבין גדריהם או רשמיהם על כן יאריך מחשבתו: לא נחשוב זה מאד. אך הבחירה לא תאריך מחשבתה ברעיון כי היא רק סוף שפיעת המחשבה: אמנם הבחירה תשובה. ההבדל הג׳ הוא שסבת הבחירה היא בהיותה כראוי וטוב ויושר: והמחשבה. אך סבת המחשבה היא באמ׳ ושקר: כי נאמר פלוני בחר לעשות הטוב והישר. ונאמר פלוני חשב שהארץ כדורית והוא אמת. פלוני חשב שהוא שמוחה והיא שקר: אשר מדעם. הבדל

רביעי היא שהבחירה תהיה בדבר ידוע לבוחר שהוא׳ טוב בוודאי. אך המחשבה תיכון בדבר מסופק גם כן כמו שיחשוב שחושב היות גרמי הכוכבי׳ מיושבי׳ או לא: ירצה עוד ירצה שאין המחשבה והבחירה עלם אחד. בהיות שלפעמים נחשוב בדבר היותו טוב מועיל לאחר זמן. ולא נבחרהו עכ״פ בעבור רע המושג לטעמו. המ״ב החולה המאמין לקחת מיד הרופא הסמים המרים לרפואתו אף כי יודע שהם מזיקים לו. הנה תהיה המחשבה הפך הבחירה בזה ולא יתכן היות דבר והפכו בעת אחת בנושא אחד לכן תהיינה המחשבה והבחירה ב׳ ענינים מתחלפים: קודמת לבחירה׳ כי באמת הבחירה מקושרת עם המחשבה לפניה או לאחריה :

ומן ומלא הדברים תשכיל ותדע ביאור ספרי ריש פרשת ראה ז״ל שאמר יאמרו ישראל הואיל ונתן הקדוש ברוך הוא לפנינו ב׳ דרכים נלך באיזה מהן שנרצה ת״ל ובחרת בחיים ע״כ. והוא פלאי׳ לפי השקפה הראשונה שהרצון והבחירי׳ הם אחד: אולם עם המבואר בזה שיש הבדל בין הרצון לבחירה והוא שהרצון יאמר גם על רצות הטוב לטעמו אף שמזיק לאחר זמן כרצון הבהמי שהוא בלי השכל. אך בחירי׳ תאמר ביחוד על רצון שכלי בטוב המועיל לזמן רב: הנה בזה דבריהם ז״ל מבוארי׳ מאד בתכלית הביאור וק״ל :

מה היא. אחר שביאר מהות הבחירה ע״ל השלילה בפ׳ הקודם באמר שאיננה רצון או מחשבה וסבר׳. בא לבאר בזה הפ׳ גדרה ב״ל המיוח בידיעת סוגה הכולל והבדלה המיני. ואמר שהוא רצון בעל עצה. ויהיה הרצון הסוג הכולל גם בלי עצה. ובעל עצה הבדלו המיני והפכמי: בלשון. יון בלשון אין נגזרת. מלת בחירה מלשון מעולה ומוקדם לאחרים זולתו. כמו שנאמר בלי הק׳ ג״כ כסף נבחר לשון צדיק. ר״ל הכסף היותר טוב ומעולה עד שכל בוחר יבחרהו ומולתו. בהיותר טוב במעלה: ראוי לשאול. יחקור על ההבדל המיני מהגדר. האומר. ובבר ביאר הטוב ממנו בפ׳ הקודם: דבר ראוי לעצה. שהבחירה לא תיכון רק במחשבה הראוי לשאול עליה עצה:

אשר

אמר יעץ האויל כי האויל יתכן שיתעץ בדבר הבלתי ראוי לעצה ג"כ אין אחד . זכר איזה דברים הבלתי ראוים לעצה בעבור בלתיותם ר"ל שהם שומרים השמרתם מבלי פועל הבוחר ואחר שתכלית העצה הבחירה ותכלית הבחירה לשמור ונעשות כפי הבחירה ואלה הנזכרים אין לאדם כח לפעול ולשנות בם לכן אין בם בחירה ועצה : העולם לא יתעץ איש אם ימדו שמים ממעל והארץ מתחת או אם יש ערך למדת הקוטר והאלכסון אל צלעיו כי מחשבה כזאת בכלל ההשכלה והחקיר' ושבת לא בכלל עצה אחר שאין כח הבוחר לפעול בם דבר והפכו וכן יתרם אין אדם שליט בהם לשנותם מזה שהם עליהם כי מהדברים הטבעיים ואף גם קצת מפעולות שאדם לא תתכן בם עצה והם הפעולות אשר לא בידו לעשותם כי לא יתיעץ איש על פועל רעהו השעשה"ל: כי לא יעשה כי כל המעשה הנזכרים לא יתפעלו כשפן בחירתנו שאמור : והם נפעלים יש ספק בידינו לפעול אותם כפי הטוב לנו בבחירה : נשארים המעשה הנזכרים נשארים על טבעם בפעולתם ואין לנו ספק לפעול בם בבחירה כי הסבות כי קצת שעל הה' הנזכרים הם אם טבעיות כסבובי השמש וערך הקוטר אל צלעו : והמוס והיובש הם מוכרחי' לשעתם בבחינת סבותיה' ומציאות המטמון הוא כפי המקרה והזדמן וכלם אינם ביד האדם . אמנם על זה אין עצה ותבונה כ"א בדבר הנפעל בפועל האדם היועץ שזה בעבורו השמ"כ הה' השמורי' משכל הלמודי'

אשר יעץ האויל או הסכל · אבל אשר יעץ בעל שכל · אין אחד ישאל עצה בדברים הנצחיים המשל העולם והקוטר והצלע אם הם בלתי נמדדים ולא ג"כ מהדברים אשר הם בתנועה תמידית שוה או בהכרח או בטבע או בסבה אחרת כמו סבובי השמש וזריחותיו · גם לא מהדברים אשר פעם יהיו כן ופעם לא כן כמו היובש והמטר . ולא מהדברים הבאים במקרה כמו מציאות מטמון · ולא ג"כ מכל הדברים האנושיי' כי לא יקח עצה מאנשי לאסיד"ימוני' איך יתנהגו בניהם היטיב אנשי סיטי"אם כי לא יעשה מאלה בעבורנו · אמנם נקח עצה מהדברים אשר בנו והם נפעלים · אמנם אלה הם נשארים כי הסבות יראה שהם הטבע וההכרח וההזדמן · אמנם על זה שהוא השכל וכל הנפעל פועל אדם כי כל האנשים התיעצו בדברים הנפעלים בעבורם · אמנם אצל הלמודים הידועים (ג"א סיודעים) ומספיקים בעצמם לא תהיה עצה בציור האותיות · כי אמנם אין לאנשים ספק איך נכתוב · אבל העצה בדברים הנעשים בפעולותינו · וכן אמנם לא נתיעץ מאלה בשוה · המשל מאלה אשר הם כמו הרפואה והמלחות יותר נצטרך לעצה מההתאבקות · כי אשר יותר מסופק יותר צריך לעצה · וכן בשאר המלאכות כי אמנם נצטרך לעצה יותר אצל המלאכות מאצל הלימודים כי יותר נספק בהם ראוי להתיעץ בדברים הבאים על הרוב ולא ידענו איך יבואו · גם בדברים אשר אינם מבוארים · אמנם נקח עצה בדברים הגדולים כי לא נאמין היותנו מספיקים להזכיר איזה יכשר :

פרק שביעי

אמנם נתיעץ לא מהתכליות כי אם מהדברים אשר הם בעבור התכליות כ"א אמנם הרופא לא יקח עצה אם ירפא ולא המליץ אם יעורר ולא מנהיג המדינה אם יעשה שלום · ואין מהם שיתיעץ על התכלית · אבל השמים תכלית ידוע חוקרים איך ובמה יהיה ואם יראה שראוי להעשות בדברים רבים יחקרו במה שהוא יותר נקל ויותר טוב ואם באמת ידרשו איך יהיה זה ואנה הדבר ההוא עד בואם בבירור לסבה הראשונה אשר היא

קצתם לא תיכון בם עצה והם הדברים הם: שכתבים לרבים כמו מלאכת הכתיב' וזה כי בל עצה ובחירה היא בין ב' דברים המסופקים ביתרון הטוב מהם"כ המוסכם שאין בו ספק : מאלה בשום . לא ישנו כמות העצה ואיכותיה וכל הדברים כי ד' דברים יגדילו עצה ירבו תבונה על הדבר . א' גודל הספק ברבוי החלוקות . ב' רגילו' הספק ורוב בואו . ג' העלם הספק עד שצריך להעמיק עצה להעלם ממנו . ד' ספק גדול הנזק ורב הנעדר במרבבות אלה צריך היועץ להרבות עצה ולהגדיל תושיה יותר מזולתם מאלו הלמודים .

פרק ז אמנם נתיעץ . אמר שניאר בקודי שהעני' לא תכון כ"א במסופקים לא במודעי' ידיעה ברורה והנה התכליות הטובות מובן נודעת לכל . לכן לא תכון בהם עצה לפשוטן כי כל מי שידע שהגת הוא יעשה אותם בלי ספק . אבל העני' שחקור במה ואיך ישיגו התכליות כי הוא זה ממה שיפול בו הספק הרבה . ובהעתקה כי אם לא מהדברי' בשיבום : אם יעורר . אם יעור לב שומעיו להטיב מעשיהם : אם יעשה שלום . אם יעשה אמת ומשפט ושלום בשעריו כי אלה המה תכליותיהם אשר בעבור' הוא שמנהיג והמליץ והרופא וכיוצא בם . אבל השמי'. מי זה שם אחד שתכליות כוכה פניו יתיעץ איך יוליאהו מן הכח אל הפועל ובמה יושג . ואיך יושג באופן היותר נקל ויותר טוב : לשני' שאו הסבה הא' במעשה היא האחרונה בעצה . המשל בכל זה מי זה אקניית לשבתו לא יתיעץ על צרכו כי צרכו הוא התכלית המבוקר אבל יתיעץ איך יגיענו ורלאמי'

אמר שזכר הם' דברים שאין בם עצה כי לא בידינו יעצה על רעיוניו אלה יגיענו ואיך יגיענו באופן
מוצם לפעול אותם ' אמר שגם שאשר בידינו פעולתם תכליות למלאכתו . ואחר יחשוב במה יגיעהו כי ילמיך
להכין

להכין עצים ואבנים וטיד . ואחר ימשוך לשכור לו בונה שכבר אשר בחכמה יבנה הבית ובדעת' ימלאהו חדרים . ואחר ימשוך לרכו לתת לכסף מולא כי הכסף יענה את הכל . וכללותו לתשוב אז עלתו ישלים מהמאוחר אל הקודם ר"ל יתן לכסף מולא . וישכור פרש מכס ועל פיו

לא שייך עלה : ואם תמיד . יעבור לבלי תכלית . כמו שהמקירה יש לה הקדמו' וסבו' ידועו' ומורגשו' ילכו בה תן הגלוי אל הנעלם עד הגיע באחרונה אל מסובב תכליתי . כן העלה התחלתה באדם הפועל ותכליתה בתכלית הפעולה כאמור : הם דבר אחד . אחר שביאר מהות העלה

היא נמצאת אחרונה · יראה כי הלוקח עצה ידרוש ויחלוק על הדרך הנזכר כמו דיאג"רמס נראה שכל שאלה איננה עצה כמו השאלה הלמודית אמנם כל עצה היא שאלה · וכל שהוא אחרון בחלוקה הוא ראשון בפעולה · ואם ימצא דבר שאינו אפשר נתרחק ממנו כמו אם צריך ממון וא"א לתתו · ואם יראה שהוא אפשרי יתחילו לעשות הדברים האפשריים אשר יעשו בעצמנו הנה טוב · ואשר על ידי אוהבים הם כצד מה ממנו כי ההתחלה היא בו · אמנם פעמים ידרשו כלים ופעמים יראה איך ישתמש בהם · וכן ג"כ בשאר · פעמים מהות בעבור מה · פעמים איך ומה ולמה · אמנם נראה כמו שאמרנו כי האדם התחלת הפעולות כי הנפעלים הם ממנו הפעולות הם בעבור אחרים לכן באמת לא יהיה התכלית בעצה ב"א אשר בעבור התכלית ולא ג"כ תפול עצה בפרטים כמו אם זה הפת אפוי כראוי או עשוי כראוי כי זהו מורגש · ואם תמיד יתיעץ יעבור לבלי תכלית הדבר אשר הוא בעצה ואשר הוא בבחיר' הם דבר אחד אכן מבואר הוא כבר הדבר הנבחר הוא הדבר אשר נשפט בעצה · עוד ינוח השואל איך יעשה כאשר בו בעצמו ישום ההתחלה והוא פועל בקודם לו וזהו הנבחר · מפורסם הוא גם מהקדמונים אנשי המדינות הקודמות והם אשר יגיד אומי"רוש אשר שהמלכים הנבוחרי' היו מגידים לעם · ואמנם בהיות הנבחר לקוח בעצה נתאב מהדברים אשר בנו הנה הבחירה באמת היא תאוה לקוחה בעצה מהדברים אשר בנו · כי כשנקח עצה יורה אשר נתאוה הדבר לפי עצה · א"כ הבחירה גדרה עתה עד"ם לא כמו שהורגל לומר כפי הרושם אבל בכלל נאמר אצל אלה הדברים היא . וכי היא מהדברים אשר לתכלית ·

יכין עצים ואבנים די צרכו ככל אשר יאמר הבונה . או אז יתחיל לבנתו על מקומו אשר הכין . ט בראשית מחשבת עלתו . והנה לראשית המעשה היא אחרית המחשבה ואחרית המעשה היא ראשית העלה כמ"שכ ר"ם אלקבץ ז"ל סוף מעשה במחשבה תחלה : ידרוש ויחלוק . ידרוש הסבה המאותות להשגת תכוקתו ויחלוק על השבות המוכנו' מהשגתו שפלו וכמו שזכר זה בדרך די"ל גרמם : כדרך שכל שאלה יבאר גדר העלה בפת והבדל מה שהיא שאלי ר"ל מקירי בחירים : ותפי שאלי' השוג היותר כולל . שאלות למודיות טבעיות ואלהי' וחקירית . שבלכו העיני והפרטי . לכן תמי' כל עלה שאלה אך לא כל שאלה עלה : הם בגד מה ממנו . ר"ל יש כמו שספק בידכי לעשותם : כי שהשלם . להיות שיש לבד כתחלה וסבה להשגת התוקה ע"י הוהכים אשר עבודתו לטוב לנו : פעמים ידרשו כלים . פעמים ידרשו שהוהכים לעזרנו בכלים ממכרשים להשגת בקשתנו ופעמים יעזרונו בגופו' התעוקם . אי ביכותו . כי האדם התחלת הפעולות . אך ספכ"ם אין ביד הפוחלי' עזתו עד שתתיימם ההתחלה לאם : הפעולות . בהיות פעולותם אינם בעבור עלמם כי"א בעבור אחרים ר"ל בעבורנו : לכן באמת . לכן אמת אמרנו שהעלה איננו נופלת על השגת התכלית עלמו להיות שוגו בלתי מסופק אבל תפול על המביאים אל התכלית איך יושג · ולכן לא יהיו העוזרים בכלל ההתחלה אחד שאין להם חלק בתכלית : בפרטים · גם בפרטי התכלית

שב אל ענינו לבא' שהבחירי' היא עלם העלה כי נבחר לעשות בפועל כפי אשר שפטה העלה : עוד ינוח השואל . ר"ל עד והטעם ישלם משפט העלה עד ינוח השואל בעלה מלחקור עוד איך יעשה מעשהו כאשר יש לאל ידו לעשותו . בקודם לו . יקדים בפעולה המאוחר בעלה כאמור : והוא הנבחר . זהו דבר שנבחר אשר בעלה תיכון כמבואר במה שקדם . ואם אין עלה אין בחירה כי אם רלון לבד כאמור : היו מגידים לעם . ר"ל גדול כעת הבחירה עד שהמלכי' הקדמוני' היו משתמשים בה להנהיג בה העם . אולם ברלון לבד כתנו מדיעותיהם' אך כי לא הגידו דבר העלה להמון ותואנה מדבר פן יעברום אשר כן שנע' שהיו ההמוני' יקל בעיניו מלות אדוניו כאשר יודע לו טעם המלוה על כן גמר המלכים לטות לאנשיהם ברלון לבד למען לא יסתכו על טעמן של דברים ותיג' פלותם בעיניהם והוא הדבר שלא גלו טעמן של מלות התורה למען ישמרו' כאמרם ז"ל · וכ"כ פלאות עדוותיך על כן נצרתם נפשי : ונאמר דעת כחנה תדריע שאול משמר מכו' (אסף מ"ב א') : שנתאב ככסף ר"ל לקיחת הדבר

פרק ח אמנם הרצון כבר נאמר כי התכלית לקצת אנשים

הנכסף נקרא בעלה : מהדברים . הדבר שהוא שב תאב והנחמק הוא מהדברים אשר בנו יכולת להסיבם בפעולות נאותות להשגתם : וכי היא מהדברי' זה גדר הבחירה . שהיא מהדברי' המביאים אל התכלית הטוב האמיתי :

פרק ח אמנם הרלון . אחרי אשר ביאר בקודם גדרי הבחירה והרלון והשבדל

אשר

אבל ביניהם ... והוא שהרצון הוא בכוסף אל השגת התכלית בני בחינה איך יושג והבחירה היא הפעל' על המניחים אל התכלית ר"ל בזה ואיך יושג ... ולכן בזה לבאר מהות הרצון בערך אל הטוב הנכסף ממנו ... יען תשוקת הרצון השגת התכלית ומשנבואר בראשון בראשון מזה שהתכלית הוא הטוב הנכסף לפעולות האדם בדבר בחירתו : א"כ יהי' כל רצון כוסף והתשוקה להשגת טוב מה והנה בגדר הטוב ההוא יש שתי דעות אף יאמרו כל טוב הנרצה הוא טוב בעצמו ר"ל אמיתי ב' יאמרו אינו טוב בעצמו כ"א ירא' טוב ר"ל שהוא טוב מדומה ולא אמיתי: אמנם יקרה בעלי הסברא הזה יאומרי' כי כל כוסף רצוני הוא טוב אמיתי מוכרחים לומר כי הכוסף אבל לא כרא השטל לא יכוני בשם רצוני : כי אם כ"א יקרא רצוני מה שהוא טוב באמת : זאם לפעמים . אך הם לפעמים יהי' הכוסף לרע כמו הנפתים בילדים . ולא יקרא זה רצוני . לכך אפס מקום לדעת זו בהיותו מובלת הסתירה בעצמו : עוד יקרי להאומרי' . . . עתה יסתור הדעת השנית האומרת שכל כוסף רצוני הוא טוב מדומה ... והנה כי לפי דעתם יחוייב שלא יהי' שום כוסף רצוני אמיתי במציאות כ"א דמיוני כרצון איש ואיש זה יכסוף ברצונו דבר אחד והאחר יכסוף הפכו . ולא יהי' א"כ לטוב הנכסף טבע קיים במציאות משותף לכל וזה שקר כי אנחנו רואים טוב משותף כללי יכספוהו הכל אך יבדלו זה מזה בפרטי' . ד"מ הכל יכספו לאכל ולשגל בכלל . אך יבדלו זה מזה בפרט שאחד יכסוף מאכלים מתוקים והאחר חמוצי' והאחר ייניים . זה יאהב אשה אחת והאחר אחרת . ועכ"פ הכוסף הכללי יורה שיש שם רצון כללי וטוב משותף לכל . הפך הדעת האומר' . ע"כ ראוי לומר . ולכן בהכרח ל"ל דעת שלישית לפי האמת . והוא' שיש שם טובות כלליות במציאות . והרצון הכללי לב"א יכסוף טוב כללי : ולפי כל אחד . אולם לפי בחינת האישים הפרטיים יכסוף כל אחד לפשיג טוב כפי המדומה לו יש מי שיכסוף להדבק בטוב האמיתי והמ'

אנשים יראה כי הוא הדבר הטוב בעצמו ולקצתם יראה כי הוא אשר נראה טוב אמנם יקרה לאומרים כי הרצוני הוא הטוב בעצמו כאומרים כי אינו רצוני אשר ירצה מי שלא ירצה על יושר כי אם יהיה רצוני טוב : ואם לפעמים יקרה היות רע עוד יקרה לאומרים כי הרצוני הוא המדומה היותו טוב שלא יהיה רצוני בטבע . כ"א כפי אשר ידומה לכל אחד . לזה יראה דבר אחד ולאחרים דבר אחר . ואם יקרה כן יקרה שיהיה מתנגדים : ואם באמת שתי אלה לא ישרו : ע"כ ראוי לומר כי בהחלט ולפי האמת הרצוני אשר טוב בעצמו : ולפי כל אחד הוא אשר ידומה : על כן הוא הצדיק אשר הוא כפי האמת הטוב בעצמו . ואמנם הרשע כאשר יקרה כמו שהו' בגופי' הבריאים שהיו הדברים בעצמם טובים להם : ולחולים אמנם לא כן כי אם דברי אחרים : וכן גם כן המרים והמתוקים והחמים הכבדים וכל אחד מהדברים הנשארים . המעולה ישפוט על יושר כל הדברים . וע"כ יראה האמת בכל הדברים כי לכל הדברים המיוחדים לו הם טובים ותאותים . ואולי יתרחק בזה המעולה מאחרים כי יראה האמת לכל הדברים שיעשה אותם על הסדר והמדה הנאותה להם . אמנם לרבים נפתים בהנאות יראה שאינו טוב כי הוא טוב ולכן יתאוו המהנה כמו הטוב ויברחו מהעצב כמו הרע .

פרק ט אחרי

היות באמת רצוני תכלית הדברים אשר בעצה ... והנבחרים ...

הצדיקים שאם שיכספו הטוב המדומה אף שהו' רע באמת וכם המה רשעי ארץ הנפתים בילדים ללכת אחרי שרירות לבם וכזה יבדלו בני האדם . זה מזה בעונג המותר כפי מדת האחד יתענג על בשר והאחר על דגים כ"א יכסוף מטעמי' כאשר יאהב . וכנז' היטבנו . מ"ש . במיטבו (מוסף הי"א מ"ב) שכל טוב וערבות הוא בערך אחד בין המורגש להמרגיש . וע"כ אף שעונג בלמון ערבות המטעם ג"כ הערבות וזה להיותו מתערב בערך המורג' עם ערך המרגיש ר"ל ערך תנועת האדם הוא הנפש המרגשת הבלתי שוה בכל אדם והוא הגורם שינוי העונג בב"א . ועכ"ז יש שם עונג בכלי המשותף לכל ע"כ : החולי' אמנם החולי' לא יתענגו בעונג הבריאי' כי יש מחולים שיתענגו במאכלים הפכי' והנתר וכיוצא בם מדברים המזיקים לבריאים . אבל כענין זה יקרי' בחליי הנפשות המעולי' המעלה . מבני האדם ישפוט מיסרים בתאוות הנכספים . ממנו מי ומי הם טובים . יש באמת הם טובים בכל הדברי' המיוחדים לבני אדם הבריאי' לכסוף אותם הם טובי' לו . וזה כי הטבע לא יפעול דבר לבטלה או לרע ולא תוהו בראה בהם התשוקה הביא כי אם להטיב יצרה : ואולי יתפסק : אולם אמיתי הולכו בענין התאוות הוא כי יראה בעיק הבחינה לטוב מדה וקצב לכל תאוה ותשוקה רצונית . לאמר עד פה תבוא . ולא תוסיף בגאון תשוקתך כ"א כפי שאלות המדה והשכל : (יעוין ס' המדו' שלנו בחמישי לראשון ממנו) בפעל' גם . שמהגו החכמים לקרוא לפעולות הנפש בדברי כמותיה ב"ג שמות תכונות ומדות : אמנם לרבים הנפתים . אך הנפתה בילדו הרע הוא ידבק בטוב הערב המהנה לטעמו ויברח מהטוב המועיל לזמן ארוך אף כי הוא עצב לטעמו יברח ממנו כמו שבורח מהרע האמיתי :

פרק ט אחרי היות ... אחר אשר ביאר במה שקדם גדרי הרצון והבחירה והבדליהן זה מזה והנה הטוב שבהם שכיהם משתמשים שימוש השגת אל המעלה או הפחותות . שב עתה לדבר

מענין הגמול והעונש הנמשך לפי הרצון כאמור בראשון וזה המאמר. ואמר בהיות הכוסף הרצוני לתכלית הדברים אשר נשיעץ עליהם: והנבחרי'. והמעלה והבחירה היא במציאות של התכלית: הפעולות הפעולות המכוונות אליה ר"ל מהרצון והבחי' האמורי' יהיו בלי ספק לפי הבחירה כאמור: ובאמ'. ובאמת יהיה ברצון כח לפעול המעלה והטוב אם יפעול בבחירה ועלה כאמור בקודם: ויהיו בנו. ויהיו בנו כח לפעול כפי הטוב והמעלה: וכזה יהיו ברשע: וכמו כן יהיה הכח בידינו לפעול הרע: כי בדברים. כי בהיות הכח בידינו לקנות המעלה או שלא לקנותה כאמור ר"ל להטיב או שלא להטיב גם יהיה בנו הרע. מחויב א"כ שיהיה הכח בידינו לעשו' רע ג"כ כי ידיעת ההפכים אחת היא: ואם שלא לעשו' הטוב. וזה מבואר בהיות שהכח בידינו שלא לעשות טוב עכ"פ ושלא לקנות המעלה כאמור. הנה זה יחייב שגם בידינו הכח לעשות רע. בהיות שהעדר עשיית הטוב יסבב לפעמים רע. כמו המעלי' עיניו מרעב ועירום ומסבב להם החולי והמות: ואם אמנ'. ואחר שהכח בידינו לעשות טוב או רע ולהיות לפי מעשינו טובים או רעים: א"כ היו. לכן בהכרח יש ספק בידינו בהיות צדיקים או רשעים כפי רצוננו על כן יצדק השופט צדק כי יגמול לאיש כפעלו כי אין הכרח ואין אונס בפיעל האדם ומעשהו: אמנם אמרו. קצת שכל צדיק פועל ברצון אך הרשע איננו פועל ברצון אבל הוא מוכרח מתאוותיו החולקות על רצונו ומכריחות אותו לעשות ככל אשר יתאוו ולפ"ז יש לפטרו מעונש: יראה זה כזב: המאמר הראשון שאמרו שאין הרשע פועל ברצון הוא שקר. וכבר ביאר כתבו בד' מזה לכן קיצר בזה: והמאמר הב' שאין צדיק בלי רצון הוא אמת וזה אמנם בבחירה נוספת על הרצון כי כל בחירה הוא רצון ואין כל רצון בחירה: באלה הנאמרים: באלה פעולות הצדיק והרשע האמורים. אם יספק איזה

והנבחרים הם אשר בעבור התכלי'. הפעולות אצל אלו יהיו כפי הבחירה ובאמת יהיו ברצון פעולות המעלות יהיו בנו. אצל אלה וגם המעלה. ובזה יהיה ברשע כי בדברים אשר הם בנו לעשותם או שלא לעשות' גם בנו יהיה הרע. ואם שלא לעשות הטוב הוא בנו. גם לעשות הרע הוא בנו. ואם אמנ' הוא בנו עשות הטובים והרעות ושלא לפעול אות'. וזהו היות טובים או רעי'. א"כ היו בנו היות צדיקי' או רשעי'. אמנם אמרו שאין רשע ברצון ולא צדיק בבלתי רצון. יראה זה כזב. ויראה זה אמת שלא יהיה צדיק בבלתי רצון. אמנם הרשע הוא ברצון. באלה הנאמרים אם ישים א' ספק שלא יהיה האדם התחלה בפעולות. ולא ג"כ האב לבני'. ואם נראה שאלה הם התחלות ולא נוכל להבי' התחלות אחרות כי אם מאלה אשר בנו. ואם התחלות הפעולות הם בנו גם הפעולות הם בנו רצוניים. אמנם על אלה יראה שיעידו הדברים המיוחדים שיעשו כל האנשי'. גם מסדרי המשפטים כי יענשו גם ימיתו עושי הרעות. אם לא יעשו בהכרח אם בבלי דעת כשלא הם הסבה ואמנם יכבדו עושי הטובות. הנה לאלה רוצים ולאלה מזהירי'. והנה לדברים אשר אינם בנו ואינם רצוניי' אין אחד שיצוה לעשות'. כי לא יועיל דבר להעיד על זה קודם הפעל. כמו שיחמם או שירעב או שיכאב והדומי' לאלה. כי לא יבואנו זה בעבור הערה. גם לפעמי' יענישו הפועל בבלי דעת. אם הוא עצמו סבת סכלותו כמו השכורים שהם ראוים להענישם בשני מינים כי ההתחלה היא בו. שהוא שליט שלא ישתכר והשכרות סבת הסכלות ואשר לא ידעו

מספק באמר שאין הפועל סבה והתחלה לפעולותיו כי אם המדה והתאוה המכריחתהו לעשות רע: ולא ג"כ: הנה לפי זה הדעת יחויב ג"כ שאין האב סבה והתחלה לבניו כ"א תאוה המשגל המכריחתהו והכל"שע הרבה בזה דברים ללא צורך; שאלה הם התחלות : ר"ל לומר הרצון והבחירה אשר בנפש הם סבות כי פעולותינו לא זולתם. יחויב א"כ שגם הפעולות הנמשכות מהסבות הרצוניי' האמורות שהיינה ג"כ רצוניות: שיעידו הדברים המיוחדים. עוד יעיד לנו עדים נאמנים היות פעולותינו רצוניי' מהכרחיי' שיזדרז כל אדם בפעולות מיוחדות להשיג מבוקשו ולו היו הכרחיות היה הזריזות שוא ודבר בטל: גם מסדרי השופטי' אשר באמת יעידו על היות פעולות האד' רצוניי' וזה בהיותם עונשים לעושי הרע אם לא יעשו בהכרח או בבלי דעת ומכבדים עושי הטוב. ורוצים ר"ל מצווים להטיב ומזהירים שלא להרע. ואולי היתה הבחירה בנו לעשותם או שלא לעשותם אפס מקום למצות' ולהזהרות' ולשכרם ועונשם בהיות האדם מוכרח במעשיו: להעיד: להתרות כלומר לצוות; כמו שיחמם. כי תהיה מצות השופטים כמי שמצוה למוכן שיטוב בטבעו מקומם. או המצוה לשבע שיטוב רעב לשעתו. או לבריא שיטוב כואב לשעתו שכל זה איננו בבחירת האדם ואין שייך בו מצוה והזהר; גם לפעמים יענישו. אחר שביאר שכל פועל בדעת רע מה. רצוי' לעונש ואין התנצלות לומר מוכרח הייתי מתאותי. ביאר שגם קצת הפועלים בלי דעת ראוים לעונש בלי טענת הכרח. והם אשר הסתבבו גם לפעול או לא כי כל שכור אמנם פועל ברצון עכ"פ אף כי לא יפעל בבחירה כמבואר בשלישי. וזה המאמר: שהוא שליט. א' בהיותו שולט בעצמו שלא ישתכר עד שיתערבב עליו שכלו עד אפס מקום לבחירה השכלית: ואשר לא ידעו. ב' בעבור פעלו הגנות מסבת העדר ידיעתו

בדבר חוק ונימוס אשר איננו עמוק ומשכל כאומר' ז"ל אין כאן נהרג על שהיה לו ללמוד ולא למד. ומכאן עונשים ומכים לגרים ותושבים העוברים לשגגתם על חקי המדינה ואין התנצלות להם לומר שלא ידעו משפט המדינה כי היה להם ללמוד נימוסי' טרם בואם במדינה: אשר לא ידועות להתרשלות. וכדומה לזה יענש החוטא בבלי דעת החוק בעבור שהתרשל מלימוד לדעת אותו. בהיות החוטא שולט ברצונו ברצותו משתדל וברצותו מתרשל: אבל אולי. אולי יתכן לומר שהמתרשל מהלימוד הוא מטבעו. ר"ל שטבעו מחייב שיהיה סכל יען נברא בו חמר' שלגב' ובהיותו מוכרח בטבעו לכן אין עליו חטא משפט עונש: אבל היותם כן. יתיר הספק האמור באמרו שכל סכל בוחר בסכלותו ברצונו להרחיק הטוב המושג מהזריזות: והנה הם בלתי צדיקים. שב על כל האמור לפניו השכורים והעצלנים העושים שלא כדת: הם עושים זה כמותם. כל הפועלי' פעולה אחת שנתו ההתרשלות והעצלו' פעולתו כמו אלה המוכרים אשר בפועל כפם ירחיקו הטוב מעצמות': וזה גלוי. והדבר ניכר משפטו כי אשר ילמדו מלאכת הגבורה במלחמה ישלימו פעולת' על ידי היות' שלם: על כן. לכן מי הוא זה אשר יאמ' שהאדם בלתי נקנים מהרגל הפעולות הרצוניות הוא איש בלתי מרגיש ר"ל בלתי משיג שום הבנה: עוד אמנם גם לא יתכן לומר שעושי הרעות והנבלות עם היותם רוצים במעשיהם עכ"פ לא ירצו להיות רשעים ונבלים עד שבעבור זה תחשוב פעולותיהם בלתי רצונית: כי אמנם. היתר בזה הוא שכל בעל שכל הפועל דברים אשר בעשותם הוא רשע הנה הוא פועל ברצון ולא יועילהו מה שאינו רוצה להיות רשע: אבל אמנם. גם לא יתכן לומר שהחרטה לבדה תהפוך את הרשע לצדיק וא"כ אין לרשע חטא משפט עונש אחר שכל רשע מתחרט אחרי עשותו וחפץ לעזוב רשעו. זה לא יתכן: כי הבריאה וחס

ידעו הדבר אשר כדת והוא ראוי לדעת אותו ואינו דבר עמוק יענישו אותו. וכדומה לזה בשאר הדברי' כלם אשר יראה בהם אשר לא ידועות להתרשלות והיה להם לדעת אותם כי הם שלימים לדעת אותם: להיות משתדלים. אבל אולי יהיה ג"כ מעצמו שלא יהיה משתדל. אבל היותם כן הם עצמם סבת זה שהם חיים בהרחקת הטוב. והנה הם בלתי צדיקים וחוטאי' בהיותם משתדלים בשתית היין ודברים הדומים אשר הם אצל כל אחד מהפעלי' הם עושים זה כמותם וזה גלוי מהחושבי' כל דבר נצחי ובכל פעל. כי הם ישלימו הפעולות. ע"כ מי יסכל כי הקנינים נקנים מהפעולות אצל כל הדברים. כמעט הוא בלתי מרגיש. עוד אמנם לא יתבן כי העושה הרעות לא ירצה היות רשע. או העושה הנבלה לא ירצה היות נבל. כי אמנם מי שאינו סכל ופעל דברים אשר בהם יהיה רשע. הנה באמת הוא רוצה היות רשע. אבל אמנם אם ירצה אשר הוא רשע לעזוב רשעו לא יהיה צדיק כרצותו. כי הבריא אשר חלה אם יקרה כן שרצה להתחלו' בהיותו על בלתי יושר ואינו נשמע לרופאים. כי אז היה בידו לבלתי התחלותו ובעזבו דרכו הרעה ועתה לא תהיה (כ"א מעתה לא יהיה) בריא. כמו זה ג"כ משליך אבן לא הי' לו אפשרי לקחתו. ואם היתה התחלתו בו להשליכו ולשלחו כן אמנם ברשע ובחוטא ההתחלה היתה בידם שלא יהיה כן. ולזה ברצונם נעשו כן. אמנם עתה אינו בהם בלתי היותם כן:

פרק יא

יהיו רעות הגופ' לבד רצוניות. אבל גם כן קצת מהגשמיי'. והם אשר נגער בהם. כי הם אשר מכוערי' בטבע לא

כי חליי הנפש ורפואתם הם כחליי הגוף ורפואתם. והנה הבריא אשר בפועל כפו וברצונו אשם אחר תשמוע אל הרופא וקיבץ חולי לעצמו במעשהו הוא זה לא ירפא בהתחרטו על מעשהו כי אם תוכרח לעסוק ברפואות. ככה לא תועיל החרטה בחליי הנפש: בהיותו על בלתי יושר. שהתנהג מנהג בלתי ישר לסבת חליו: כי אז היה בידו. טרם נהג מנהג הבלתי ישר היה בידו שלא להתנהג במנהג ההוא הבלתי ישר ושלא להתחלות: ובעזבו. ולא ירפא עכ"פ בעזבו מנהגו הבלתי ישר ולא ישוב בריא מעתה בלי עסק רפואות. כמו זה גם כן. וכמו כן הזורק אבן לא תועיל חרטתו להשיב האבן אליו אחרי לקחת מידו בזריקה: ואם היתה התחלתו בו: כמו שהזורק אבן הוא סבת הזריקה אף כי יתחרט אחרי לקחת מידו כן כל רשע וחוטא הוא סבת חטאו אף כי יתחרט אחרי עשותו. לכן איננו מועיל תשובה בדיני בני אדם כי שכלים ענשם להנקם מכל פועל רע ברצונו. ואין החרטה משיבה פועל הרצוני בלתי רצוני. אולם בדיני שמים תועיל החרטה והתשובה כי משפטי ה' אינו על צד הנקמה כ"א ע"ד הרפואה ככתוב הרופא לכל תחלואיכי. ואין רפואה מועלת לנפש החוטאת יותר מחרטה ותשובה גמורה בעזיבת החטא ככתוב יעזוב רשע דרכו וגו' וישוב אל ה': בהתחלה היתה בידם. טרם פעלו רע היתה בידם שלא לפעול. לכן היתה פעולתם רצונית אמנם עתה. אחר שפעלו רע אין עוד בידם להיות צדיקים בלתי אם בעשותם כמעשה הצדיקים ולא תועיל החרטה לבדה:

פרק י"א לא יהיו לא לבד התכונות הנפשיות אשר ברצון האדם לפעול דבר והפכו ברע או במעט לקצוף או ברצות לאהב או לשנוא שכל אלה התכונות וכיוצא בם הם ביד האדם להוסיף ולגרוע ולתת חוק וקצב כחפצו אשר ע"כ נקראי' בשם מדות משפט וימודו בעיון וכמבואר בפרקי' הקודמי' אבל

ינער בהם אחד כ"א אשר הם להתרשלות ורפיון · וכן ג"כ אצל החולשה והכיעור ורוע התכונה כי אמנם אין אחד מואס לאשר הוא עור בטבע או חולה או מנוגע · אבל יחוננהו · אבל אשר הוא משתית היין או מדברים נעשו על בלתי יושר כל אדם ימאסנו · הדברים אשר הם כיעורי הגוף והם בידינו · הם נמאסים ואשר אין בידינו לא · וא"כ הוא · כך יהיה בדברים אחרים הנמאסים באמת כי רעותם באמת הוא בידינו · ואם יאמר אומר שהכל יכספו מה שהו' נראה טוב · כי אין שליט על הדמיון אבל כמו שהו' כל אחד כן יראה לו התכלית : האמנם אם לכל אחד יהיה הקנין אשר הוא סבה · גם הוא יהיה סבה לדמיון ההו' ואם לא יהיה אחד סבה לעצמו לעשות רע . אבל יעשה זה בעבור סכלות התכלית · חשב כי יבו' לו טוב בעבורו · אמנם תשוקת התכלית אינה בו רצונית כי אם הגיאות לטבעו · כמו אשר לו נאות ישפוט בו הטוב · ואשר כפי האמת יתאוה טוב · יהיה מולד טוב ואשר יהיה לו בטבעו בהולדו טוב . יהיה זה דבר גדול וטוב מאד · והגה א"א לקבל מאחר ולא להתלמד אבל כמו שהוא בטבעו כן יהיה . הגה טוב ונבחר הוא הוות לו בטבעו · וע"כ באמת שלם מאד ואמיתי יהיה מולד טוב · אלה הדברים הם אמת למה תהיה המעלה יותר רצונית מהרשע כי לשניהם יהיה הדבר שוה · ולטוב ולרע יהיה התכלית בטבע · או איך אשר יראה ואמנם אם הנשארים אשר הם בעבור התכלית יעשו איך שיהיו בעבור התכלית לא בטבע כי אם כאשר ידמה לכל אחד ובידו הוא ·

ואם

אבל גם לפעולות האדם בדבר התענוגי' הגופניים כמו המאכלים והבעילות הנה רצוניות ר"ל ביד האדם ברצונו יתנהג בשבח וברצונו יתנהג בגנות . והם אשר נגער בהם . הפעולות הגשמיות הרצוני' הם אשר נגער בעושיהם לבלתי עשותם : מכוערים בטבע : פי' זה שהטבע פועל בו גנות וכיעור בלי רצונו לא נגער בו כמו מי שנולד עור ומחוסר אבר או שנפל לחולי ונפל בו מום זה לא נגער בו אחר שלא ברצונו מפעל בו זה הגנות . אבל נגער במי שברצונו יסבב גנות לעצמו בפועל כפיו או אם ברצונו יושב בטל ומתרשל מקנות טוב מה אשר יכלתו עליו : וכן גם כן אצל החולשה . אין מי יגער באלום מטבעו ובמכוער וברע התמונ' והתאר' אבל יחוננהו וירחמהו בעבור שהוכה במכאוב והשיגהו גנות בע"כ . משא"כ השכורים ושאר המריעים בפועל כפם וברצונם שהם נמאסים ונגערי' מרואיה' והנה הגערה והתימוה תלוים בפעולות המגונות אשר בידינו לפעול אותם או לא : ואם יאמר . ואם יספק אחד לאמר שאין ראוי לענוש לרשע רע כרשעתו : וזה להיותו מוכרח במעשיו לפי דמיונו אשר ישיאהו כבחור בטוב המדומה איש איש כפי דמיונו אשר אין אדם שליט בדמיון למרות נגדו . ובהיותו מוכרח לכן איננו ראוי לעונש : האומנם אם לכ"א : ישוב יתיר הספק האמור ויאמר אם כל פועל יקנה תאר קנייני על פי פעלו כמו הכותב בכתיבתו והבונה בבנינו . והפועל הוא הסב' בקנין תאר הפעולה ההיא : א"כ איפה יהיה הוא ג"כ סבה לדמיונו אשר יניעהו לפעול הקנין ההיא וזה כי הדמיון לא יתעורר לפעול פעולה חדשה בלתי אם כבר פעל ולקח ערובתו פעם אחת או ידמה ערובתו פעם שנית ויכסוף לאדבק בו עוד . על דרך אמרם ז"ל ביודעה ומכירה קאמרינן · וא"כ הפעולה היא סבה לדמיון לא הדמיון לפעולה כסברי' המספיק : ואם לא יהי' אחד סבה לעצמו . אשר עוד יודה שכל ההולך בשרירות לבו הוא פעל רצוני

וזה כי אין לו יונח שאיננו סבה לרעתו כי יעשה בעבור הסדר ידיעתו מהות תכליתו באמת כי חשבו לטוב . כי התשוקה הסיתה אותו להשיגו : אמנם תשוקת : אמנם התשוקה למה איננה רצונית כ"א טבעית ר"ל כל איש ישתוקק להשיג טוב מה כפי הנאות לטבעו הדומי' לגאוף והלבני' להתענג וכיול' בזה בכל אשה ואשה: כמו אשר לו נאות . כפי הנאות לטבעו כן ישפוט בטוב לו : ואשר כפי האמת . פי' זה יתאוה טוב אמיתי . יהיה מולד טוב טבע תולדתו טוב . והפך זה המתאוה טוב מדומה וכוזב יהיה טבע תולדתו רע . וכל אחד מוכרח בתשוקתו כפי טבע תולדתו ואי אפשר לשום אדם להתלמד ולשנות תשוקתו מטבע תולדתו כי אם כל אחד כפי המיוסד בטבעו כן תשוקתו : ד"א מי שנברא בטבע תולדתו האדומי' יגבר בו השתוקקו' אל המשגל . ומי שנברא בו הלבנה ישתוקק אל המנוחה והעצלות וכיולא בזה באשר הפעולות הנמשכו' לפי טבע בעליהם: הנה טוב ונבחר · ישוב להתיר הספק האמור ויאמר הנה לפי זאת ההנחה שפעולות האדם בדבר השבח והגנות נמשכי' אחר טבע תולדתו הנה הטוב והנבחר בב"א הוא לפי טוב טבעו · ועל כרחך כל איש שלם ואמיתי הוא לפי בחירת טבע תולדתו הטוב : אם אלה . אם זאת ההנחה אמיתית למה א"כ יתיחסו הפעולו' הטובות לרצון והרעות לטבע אחר שמשפט ההפכים אחד : הוא : ולטוב ולרע . אם יהיה לשניהם התכלית בטבע התולדה . או איך שיראה באופן אחר המשפט שוה בשניהם : ואמנם אם הנשארים . אולם אם הפעולות הנשארות ר"ל זולת פועל התכלית · והם המביאים אל התכלית יעשו אותם פועליהם איך שיהיו ר"ל באופן שיהיו נאותים להשג' התכלי' על ידן . ואלה הפעולות הנשארות הם בלתי טבעיי' כ"א כפי מה שידמה כל פועל שע"י ישיג התכלית : ובידו הוא . אלה הפעולות הנשארות המביאות אל התכלית הם ביד האדם ורצונו : ואם התכלית . אף

אם יונח נאמת שהתכלית הוא טבעי כפי ההנחה . הנה בעבור פעולות הנאמרות המביאות אל התכלי' שהן רצונות כאמור . יעשה פועלם ע"י ידן צדיק . ולכן תאומר המעלה בשם " פעולה רצונית : ג"כ הרשע הנה ככה יאמר בפועל הרשע שאם היות התכלית בטבע המולד' . א"ת המביאים אשר הם בעבור התכלית שהם רצוניים . כי לא יהיה פחות ר"ל אינו בופל מהפועל צדיק האומר שהתכלית טבעי והמביאים רצוניים . ולכן יענש כל רשע כי הוא פועל רצוני במביאים אל התכלית . ובזה תבין טוב טעם ודעת לפשות פסר דבר בין הגזירה והבחירה אשר יסדו יכונו בספרי הקודם עם היותם סותרים זה לזה כמו אמרו ית' כי גר יהיה זרעך וגו' . ובאה בקבל' שנענשו השבטי' על מכרם בכסף צדיק וזה כ"א היות התכלית יגזור הנה המביאים עכ"פ רצוניי' כאמור וכן אמרו ז"ל במ"ר וכבר ביארנו בביאורנו על התורה אשר עודנו בכתובים אמרו יתברך כי גר יהי' זרעך ועבדום . ועגו אותם ונומר . שהגזירות היה בזירה . ובעבור שקיימו המצרים מצות הש"ת בזה לכן נותן להם שכר לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו . אך ועבדום ועגו אותם היא ידיעה' עדיתית הבלתי מחייבת הויתו עכ"פ בכל ידיעותיו יתברך . ולכן נענש עליו כי ברצונו בלי הכרח שעבדם בפרך . ושינוי הלשון לעד על שינוי המובן ר"ל יהי' הוא בעתיד . ועבדום הוא עבר המהופך לעתיד . ובכיוצא בזה כתבו התו' ברכות ל' ע"ב ד"ה א"כ ליתא קרא ויסתר דוק : ול"כ הוא . ואם הדבר כמו שאמרנו שהמעלו' הם רצוניים בעבור המביאים שאנחנו סבתם ברצוננו להשיג הקניינים התכליתיים על ידם הנה ככה יהי' ברעות בהיותם שוים לכן נשפוט מיסרים אשר כל חוטא ענש יענש : כבר אמרנו מהמעלות . ישוב אל התחלת הפרק שלא לבד רעות הנפשיות הנה רצוניו' כ"א גם קצת מהגשמיות . ומזה עד סוף הפרק יבאר איכות הפעולות הנפשיות בהוקדם בכ' פועל ומהם ילמד בפרק שאח"ז לפעולות הגשמיות בדבר בוטמן והנה יאמר כבר ביארנו בפרקי' הקודמים

ואם התכלית הוא טבעי כשיפעל בנשארים נעשה צדיק ברצון ולכן המעלה רצונית · ג"כ השער לא יהיה פחות מזה · אבל באמת הוא רצוני כי כן יהיה ברשע בי יפעל הפעולות אשר בעבור התכלית והם ג"כ בתכלית . א"כ הוא כמו שנאמר המעלות הם ברצון יען כי אנחנו סבת הקנינים אשר מהם נבין לשום תכלית ידוע רצוני כמו כן יהיה ברעות כי הם שוים כבר אמרנו מהמעלות בכלל וד"ם כי הם אמצעים וכי הם קנינים וממה יעשו וכי הם פעלות דומה לפעולות אשר היו מהם וכי הם בידינו רצוניים כמו שתורה הדעת הישרה · וכי לא יהיו הפעולות רצוניות כמו הקנינים כי הפעולות מראש ועד סוף נשלום עלידם בשנדע כפי הפרסום אמנם התחלת הקנינים ראשונה · אמנם נשלום בהם ואח"כ לא נכיר הפרסום כמו שהוא בחלום · אבל יען היה בנו בתחלה להרגיל כן או לא כן · בעבור זה הם רצוניים : בזכרנו כל אחד נאמר מה הם ואיך הם · וכן יהיה גלוי כמה הם · ותחלה נאמ' מהגבור' ·

פרק יא

אמנם ראשונה כבר נאמר שהיא אמצעית בין הפחד וקושי הלבב · אמנם נפחד מהדברים הנוראים · ואשר הם נאמר בהחלט שהם רעים · יען אשר יראו פחד תקות רע ולכן בלנו נפחד מהרעות · כמו רבה רעה והדלות והחולי והשנאה והמות · אבל לא יראה היות

שכל פעול'ו המעליית הנפשיות היא אמצעית בין הקצוות המתנגדות כמו הנדיבות שהיא אמצעי' בין הכילות והפיזור כמבואר במאמרי ובשי לנ' ההם : וכי הם קניינים . וכי הפעולות הם קניני הנפש ר"ל הכונותי' אשר קבעה לקנין עולם בם : וממה יעשו' ושנאמר כי הקניינים נעשים . בהרגל הפעולו' הדומות : ואיך לא שתהיינה הפעולות רצוניות . אם הקניינים המדומיים שתחלת קנייתם ברצון שבוחה תבעל'הם . המה רצוניים · ק"ו לפעולות אשר שלטון הרצון עליהם מתחלה ועד סוף אינו דקשיהו רצוניים: כפי הפירסום . כפי המפורסם בין בני האדם שכל פעולותיהם הם רצוניות ולכן יענישו הרשע ויתנו שכר לצדיק : אמנם נשלום בהם · בראשי' הוסד המעלה נשלוט על מקנה קניה בעשותנו התחל' קלה ואח"ז נשכח התחלה ההיא למיעו' ערכה בעינינו ולא תעלם על זכרוננו בהיותם בעינינו בחלום יעוף וכרות עברה ואיננה : אבל יען . אולם בהיות בתחלה בידינו להרגיל נפשנו בדבר הקנין או הפכו לכן הם תחת גדר הרצון וא"כ ק"ו לפעילות שיקראו רצוניים כאמור : בזכרנו כל אחד . כאשר נזכר בפרק שאח"ז כל אחת מהפעולות הגשמיו' לאמר מה הנה התחלות נבאר מהותם ואיכותם וכמותם . והנה ביארנו זה הפרק ביאור כיאו' וכבר נתקשו בו ב"ר ור"שט קושיא רב :

פרק יא: אמנם ראשונה . יבאר מדת הגבורה מהותה כמותה ואיכותה כאמור בסוף הב' שלפנינו : כבר נאמר . ר"ל כבר ביאר מהות הגבורה (בשער לשני מזה) שהגבורה היא אמצעית בין הפחד וקושי הלב . ולמען דעת אמיתת האמצ' ראה כי טוב הוא לבאר מהות הקצו' ואיכות' ויאמר דרך כלל כי אמנם כן טבע בנו לפחד מדברי' נוראים מבהילים : בהחלט . דרך כלל מיאלם כולל כל פקד פרטי שהוא יראה מרע' המעותד לבוא : יען . בעבור שיתאוו המפחדים בעין לבם איזה תקות רע המעותד לבוא עליהם : כמו רבה רעה . כמו שיירא המפחד שלא יוליאו עליו לבז ול"הר או שיעני או יחלה או ישנא לרעיו או ימות : אבל לא

היות גבור אצל הכל · כי קצת דברים ראוי לפחד מהם והוי' טוב ואשר לא יפחד הוא רע כמו דבה ורעה · כי המפחד הוא הגון ובוש פנים ואשר לא יפחד הוא עז פנים . אמנם קצת אנשים וקראו לזה גבור ע"צ ההשאלה כי הוא דומה לגבור באשר הוא בלתי מפחד · ואולם מהדלות אין ראוי לפחד ולא מהחולי · ובכלל כל דבר שלא יהיה מרוע אשר יבו' בעבורנו · ולא יקר' אשר הוא לא מפחד מאלה גבור · אמנם יאמר זה על צד הדמיון · כי אשר שם פיחדים בסכנת המלחמות ואינם יראים מדלות : יקראו נדיבים ולא גבורים להיותם נותנים ממונם בשלוה : גם באמת אשר יפחד מעשו' קלון לבניו ולאשתו או המפחד מקנא' אדם ומהדומי' לאלה אינו מפחד ולא אשר הוא הזק לקדות שבט הוא גבור · אם כן הגבורה היא אצל הדברים המבהירים הגדולים · כי אין אחד שיסבול יותר הסכנות · אמנם הדבר אשר הוא יותר מבהיל הוא המות : כי הוא גבול ולא יראה שהוא דבר טוב או רע אחר המות אמנם יראה באמת שהוא אינו גבור אצל כל מות כמו בים או בחלאים : כ"א בדברים הטובים מאד וזה במלחמה כי אז תהיה הסכנה גדולה וטובה · הנה הכל מסכימים כי לאלה ראוי להיות הכבוד במדינות ואצל הנסיכים בפרט · אמנם יאמר גבור אשר הוא בלתי ירא מהמות הטוב : ואשר יכנסו למות פתאום כאלה ובפרט במלחמה · גם בים ובחלאים מי שאינו ירא הוא גבור : ולא יהיה כמו המלחי' כי באשר אינם מלחים לא יקוו שלום ויבזו המות אבל אלה יקוו טוב בעבור הנסיון · ג"כ העושים הדברים אשר בהם הגבורה · אבל בא בספינה בדברים כאלה הנפחדים אין בו לא זה ולא זה · הדבר המבהיל אינו אחד בכל הדברים · כי נאמר מבהיל אשר הוא למעלה מן האדם · כי זה אמנם הוא מבהיל לכל בעל שכל · ואשר הוא כפי האדם הוא נבדל בגודל ואשר יהיה בו פחות ויתר · ובזה

אמנם

פירוש

לא ירצה · עם היות הגבורה הפך הפחד שהוא צורך לו והיא המעלה אבל זה הפעל . הנה עכ"פ איננו מן הראוי להיות גבור אבל כל הפחדים . אבל ראוי לפחד מקצתם . כי אמרי' אדם מפחד מלא"ר ודיבה רעה יען בזה ינום מעשות כל רע כי מי זה אשר פחד הבוטח נגד פניו הוא עז פנים ואיננו בושת מעשות כל רע שעליו נאמר ולא ידע מול בושת : מהדלות אשר יבוא בעבורו . שאין אנחנו סבה בהגעת הרע ההוא . כי גדר הפחד היא נקס' הסב' על מניעת היזק המעותד לבוא והנה הדלו' והחולי הם ענינים מקריים אין לאל ידינו להסירם לכן אפס מקום לפחד בהם . ולא יקרא · מי זה יפזר למען הערך ואיננו מפחד מהעוני לא יתואר בתאר גבור שהוא הפך המפחד אבל יתואר בתאר נדיב בעבו' שהתנדב להטיב ממונו לזולתו · אך לא יתוא' בגבור אם הוא מפחד בסכנת המלחמה עכ"פ : בשלוה : בלי גבול ותכלית : מעשות קלון : מי זה יפחד מזה וקלון ומקנאת המקנא · וכדומים לאלה מענינים מקריים : זה איננו בכלל גדר המפחד כלל עד שהפכו יקרא בשם גבור · יען הוא דבר קל אין ראוי לפחד עליו כלל : ולא אשר חזק . גם זה הוא גבורה קלה אשר יתגברו בה החלשים והקטנים וכ"א : כי אין אחד : ר"ל שיהיה דבר מבהיל בעל סכנה עצומה עד אין סובל סכנה עצומה ממנה : כי הוא גבול . המות הוא דבר מבהיל גדול מאד להיות קץ כל בשר וסוף טובו ורעתו המקרי . ולכ"כ אשר יחרף נפשו למות הוא זה יתואר בשם גבור באמת : אמנם ירצה . אבל ירא' שהבלתי ירא מלמות בסערות הים או בחולי מה איננו עדין גבור אמיתי . כ"א המוסר עצמו בסכנת מלחמה למען הצלת הכלל . כי טובת הכלל היא יותר נעלה מכל טוב פרטי : הנה הכל מסכימים · בהיות

פירוש

שהחכמה המדינית מיוסדת על החכמה בטוב הקיבוץ האנושי כמבואר בפרקים הקודמים על כן יביא ראיה מהמוסכ' לרבי' שהמתמסרי' נפשו' למות במלחמה בעבו' עמו ובעבור ערי מולדת אבותיו הוא זה ראוי לכבו' מלכי מדינתו בכלל וממושליו בפרט : מהמות הטוב . המות . אשר הוא בעבור הטוב הכללי : כאלה : פתאו' · ההמסר למיתה פתאום · מפחיד : אלה יוס' · שהמסר למיתה הדרגית : גם . גם הבלתי ירא מהמות בים ובחליים : לטובת הכלל שהמסר נקרא גבור : ולא יהי' כמו המלחים · ולא ידמה לחובלי הים ר"ל מוליכי האניות . שגם המה מוסרים עצמם לסכנות מות · ועכ"ז אינם נקראים גבורים : כי כאשר . והם כי המסכנים עצמם בים לטובת הכלל אינם מקוים לקבל פרס בעבור הסתכנם . משא"כ אלה המלחים שהם מייחלים שכר טוב בעמלם ובנסיונם רלה לומר בעבור רגילתם לעשות מלאכתם במים רבים לכן לא יתוארו בשם גבורים כי אין אשר הגבור' שייך אלא במי שמתגבר לעמוד במקום סכנה למען הצלת את זולתו . : ג"כ העושים . וכן כל המסכני' עצמם למען הטיב לבני אדם נקראים גבורים : אבל בא בסכנה . אך המסכן את עצמו ע"מ לקבל פרס כמו אלה המלחים : אין בו . לא יתואר לא בגבור ולא במפחד . כי אינם ממדתו כלל · הדבר המבהיל יבאר מהות הפחדי' כמותם ואיכותם אשר הבלתי ירא מהם יתוארו בשם גבור · ואמר שהם על מיני' רבים : למעלה מן האדם . ר"ל שאין שום אדם יוכל לסבלו בהיותו מבהיל ומפחיד לכל איש שכל : ואשר הוא : אמנם שאר הפחדי' הנאמרים בערך אל האדם המפחד . הם נבדלים זה מזה בפחות ויתר : ובזה אמנם : ובזה הערך שאמר יבחנו הדברים המאמצים את פועלם באמת או בשקר :

הגבור

אמנם בדברים המאמצים · הגבור לא יבעת כאשר הוא אדם כי ירא מהדברים אשר ראוי לאדם ליר' מהם ואשר יסבול להיות אדם זה תכלית המעלה ויהיה ביראה פחות ויותר גם מהדברים בלתי מבהילים ולירו' מהם הוא מחוטאים · אמנם זה שאינו ראוי · וזה לא כמו שראוי · וזה אמנם לא מתי · היא והדומים לאלה נבזה הוא אמנם אצל הדברים המאמצי' ולכן הסובל (נ"א הסובל) הראוי ובעבור הראוי מה ויירא כראוי · ומתי הוא ראוי · ובזה הוא מתאמץ הוא זה גבור · כי אשר כפי הראוי פועל וסובל הוא גבור · אמנם תכלית כל פעולה הוא כפי הקנין · כי הגבורה הוא טובת הגבור · וזה תכליתה . כי כל דבריו אל התכלית · כי הגבור באמת בעבור טוב יסבול ויפעול · וזה לפי הגבורה ואשר הם יתרים אמנם בפחד אין לו שם · כבר נאמר במה שקדם כי רבים הם אין להם שמות בל' יון · אמנם יהיה מהם שאינו ברי' ובלתי מרגיש כאב ולא יפחד מדבר · לא כי תרעש הארקולא בשו' הים גליו כמ' שאמ' סילת"אש ואשר הוא יתר באומץ אצל הדברים המבהילים הוא קשה לב . אמנם יראה בעל זדון היותו קשה לב וידמה להראות גבורה כמו שהו' גבור אצל הדברים המבהילים כן זה רוצה להידמות · ובכל אשר הוא יכול הוא מתדמה · ובעבור זה יהיו רבים מאשר הם נראים קשי לב רכי לב · כי אלה קשי לב לא יסבלו המבהילים · אמנם אשר הוא יותר בפחד הוא רך הלבב יען כי הוא ירא ממה שאינו ראוי · וכאשר איננו ראוי · וכל הדברים כאלה יבואהו · הנה זה יחסר באומץ ויעדיף בעצבי · וזה יותר מפורסם · מתיאש באמת הוא רך הלבב · יען כי הוא ירא מכל הדברים · הגבור הוא הפכו · כי באומץ הלב תיטב תוחלתו · ואמנם אצל אלה א"כ הם רך הלבב וקושי הלבב וגבור · אבל הם מובדלים

פירוש

הגבור . השלם באדם אשר ראוי שיאמר בשם גבור הוא זה אשר לא יפחד מדברים פחותים שאין לו לפחד מהם כפי מדריגתו : כי ירא . אף כי יירא מדברים מבהילי' שראוי לאדם כמותו לירא מהם : ואשר יסבול בתנאי שיתגבר על הענייני' המבהילים אשר יוכל לסבל' להשאר על מדריגתו : זה תכלית המעלה . כי זה יכנה ככה שיתגבר ולא יפחד ממה שאינו ראוי לפחד ממנו ויפחד מהראוי כאמור [illegible] זהו תכלית מעלת הגבורה : ויהיה ביראה . ולפ"ז יהי' ביראה פחות ויותר ר"ל ב' קצות ואמצעי ככל התכונות הנפשיות . הקצה הראשון והפחות הוא רך הלבב הקצה האחרון והיתר הוא קושי הלבב . והאמצעי הוא המתגבר על מה שראוי להתגבר ומפחד ממה שראוי לפחד כפי מה שהוא אדם כאמור : גם מהדברים . אם ירא ורך הלבב מדבר שאין ליר' ממנו ר"ל שאין הדבר ההוא מאותם המבהילי' כלל הוא זה נקרא חוטא . וכן אמרו ז"ל ע"פ פחדו בציון חטאים . כי ראוי לאדם להתנהג במדה נכונה בכל תכונות נפשו והמקלקל נקרא חוטא : שאינו ראוי . יש שם בעלי מדות גרועות ונבזים בכל אחד משני הקצות . א' בקצה הראשון והפחות הוא המפחד מדבר שאין ראוי לפחד ממנו כלל . או שהוא מפחד יותר ממה שראוי לפחוד ממנו . או שהוא מפחד בלא מתי ר"ל בלא עתו · וכזה אמנם אצל הדברים המאמצים ר"ל בקצה היתרון שיתגבר על דבר שאינו ראוי או יותר מהראוי או בלא עתו · כל אלה הם גרועים ונבזים ר"ל [illegible] דרכיהם להתפעל התפעלו' נפשי שלא כדת : ולכן הסובל . ולכן תהיה המעלה אצל האמצעי ר"ל הסובל הראוי לסבול ובעבור טוב ידוע . וירא ג"כ ממה שראוי לירא · ומתגבר בעת הראוי להתגבר : הוא זה יתואר בשם גבור : כפי הקנין כפי התואר שיקנה הפועל אם טוב ואם רע · ר"ל שתהיה הגבורה עכ"פ לטוב מה כי אם איננה לתכלית טוב לא תהיה לה שם בגבורה כענין המלחים האמור : ואשר הם יתירים בפחד . כי הלבב אשר להם יתרון בקצה הפחד אין להם שם מגד בל"י כמו שביאר בגמר לשני מזה : אמנם יהי' מי שאינו ברגש . אחר שזכר הקצה הא' השני . המפחד מכל דבר קטן . זכר עוד הקצה הב' והוא הבלתי מפחד מכל דבר אפי' גדול כרעש הארץ וסערי הים וזה לחסרון הרגשתו בענק השינוי' המסוכני' . אלה הקצות הנזכרים הם ב' הקצות החיצוניים . ועוד יזכור קצות פנימי' : ואשר הוא יותר באומץ . הוא הקצה הפנימי שאחר הבלתי מרגיש שהוא מתאמץ ואיננו מפחד מרגשתו הדברים הנוראים מאח"כ הבלתי מרגיש שלפניו שעם היותו בלתי מפחד זהו להעדר הרגשתו בדבר המבהיל: בעל זדון . כל איש זדון המורד באדוניו מתראה כגבור בלתי מפחד ממנו . ובכל אשר הוא יכול . מתדמה לגבור כפי יכלתו ואם הוא חלש באמת ולכן רבים מרכי הלבב יתראו קשי הלבב : כי אלה קשי לבב . כי אלה המתראי' קשי הלבב ניכרי' לעיני הבוחני' בהיות' בלתי סובלי' הדברים המבהילים כמו קשי הלבב באמת : אשר הוא יותר בפחד . זהו הקצה הפנימי הב' שאחר הפוחדי' בשלוא וזה בני בלי שם שזכר : ממה שאינו ראוי . מדבר קל שאינו שוה לירא ממנו . או בעת שאין ראוי לפחד : וכל הדברים אשר יבואהו כמגרעו' שאלה האמורי' ר"ל שהוא מפחד מהבלתי ראוי: הנה זה . רך הלבב האמור מאסר את נפשו מהתאמץ ולהאבק כנגד המקריים ומוסיף בעצב מיראתו אותם : וזה יותר מפורסם . והדבר מפורסם מאד שהיראה תתן עצב : מתיאש . המתיאש מבקשת הישועה בכל צרותיו הוא זה יתואר בשם רך הלבב : והפכו הגבור אשר יקוה לתשועת ה' ועל בטחונו יתגבר לתקות עלילות דברי' להתגבר מכף כל רע : אצל אלה . אצל

היאוש

מובדלים בזה · כי אלה יעדיפו ויחסרו (כ"א ואלה יחסרו) · ולזה האמצעי כראוי קשי לב הם רועשים ורוגזים קודם הסכנות וכשהם בהם נזורו אחור : אמנם הגבורים · בפעולות הם מתירים אבל קודם הם שוקטים : וכמו שנאמר הגבורה היא אמצעית בין קושי הלב ורכות הלב בדברים הנזכרים והגבור יסבול יען אשר יכסוף הטוב או יברח מהכיעור · אמנם לברוח מהדלות או תאות דבר או בעבור דבר מעצב זה אינו גבור אבל הוא יותר רך הלבב כי האמנם הרכות הוא לברוח מן הדברים המגיעים כי לא יסבול זה בעבור הטוב כי אם לברוח מהרע · הנה הגבורה תודע מהנאמר ·

פרק יב אמנם ימצאו אחרים על ה' פנים : הא אשר יעשו

אנשי המדינה · וזה דומה מאד לגבורה כי אמנם יראה אשר יסבלו הסכנות אנשי המדינות בעבור הדברים אשר מהדתות . מהגערות והחרפות בעבור הכבוד ולזה יראו חזקים מאד אצל מי אשר רכי הלבב נקלים והגבורים נכבדים · והנה אומ"יראש אמר : איק"טור פולי"דרוש בתחלה ישים עלי אשם : ודיאו"מירוש אמר יאמר איק"טור לפני אנשי טרו"יא מתהלל סימ"ריש . אמנם מלפני הוא בורח · אמנם ידמה זה לאשר נאמר ראשונה אשר יעשו בעבור המעלה · כי זה יעשו בעבור הבושת ולתשוק' הטוב אשר הוא בעבור הכבוד ולברוח מהחרפה המגונה · ואמנם ישים אדם גם המוכרחים מהראשים על זה · ואלה הם יותר פחותים · כי אלה לא יעשו מפני הבושת כי אם מפני היראה · ולא יברח מהמגונה כי אם מהצער : כי האדונים יכריחום כמו שהו' אומר איק"טור · אשר אמצ' ירא חוץ מהמלחמה : אעשה אשר לא יהיה ראוי לברוח מהכלבים · ויצוו אם ינזור אחור יבום וכן יעשו וישימו חומות וחפירות וכדומה להם יסדרו תחלה ויבריחו הכל : אמנם ראוי שלא יהיה גבור כי אם בעבור שהוא טוב · אמנם יראה

היאוש והתוחלת : קשי לב . קשי הסכנה למלוא פילה להנצל מכל רע . מנהגם להתעורר במריבות ולצעקות על כל צרה בטרם תבוא ואחרי בוא' ימוגו אחור כי אינם יודעים למלוא תואנה להנצל ממס והגבור הוא הפך זה ישתוק בטרם בואם ויחדרו להלחם נגדה בתחבולות בעת בואה : וכמו שנא' : ולפי האמור שהי' הגבורה אמצעי' בין הקושי והרכו' : והגבור יסבול : עוד יזכור הבדל א' בין הגבור ורך הלבב . והוא כי לפעמים יתראה רך הלבב בתאר האבירות והפתא יאמר גבור אני . והוא שהפתא יסבול לפעמים צער ארוך לאחר זמן למען ברוח מהצער המגיע לשעתו . וכל זה מרכות הלבב אשר לא יוכל לסבול הצער לשעתו. משא"כ הגבור שהוא סובל הצער למען השגת טוב אמיתי או לברוח מרע וגנות אמיתי כמבואר במה שקדם : הנה הגבורה · מהאמור במה שקדם כתבאר גדר הגבורה : .

זמן מולא הדברים תשכיל שכל הדבריםהנאמרים בזה במדת היראה אשר ברך הלבב המה הפכיים במדת היראה אשר ביראת ה' . א' היראה הנאמר פה הוא רךהלבב המתנגד לגבור אולם היר' דבר ה' הוא עלםהגבור הכובש את יצרו : ב' יראת המזיק תתן עצב לבעליה וקוצר ימיםמשא"כ יראת ה' שתתן שמחה ואורך ימים ככתוב וגילו ברעדה · ונאמר יראת ה' תוסיף ימים . ג' כל יראה קנתה הסכלות בדבר ההצלה : משא"כ יראת ה' שהיא חכמה והצלה מדבר רעה ככתוב הן יראת ה' היא חכמה . ד' יראת המזיק יש לה הפסק בהיותה תלויה בדבר המזיק ובהבטל דבר המזיק תבטל היראה משא"כ יראת ה' ככתוב יראת ה' טהור' עומדת לעד :

פרק יב אמנם ימצאו אחרים . אולם ימצאו גבורי' זולת הנזכרים בפי' הקודם אחרים

והם חמשה מינים . הא אשר יעשו : המין הא' המה הגבורים אנשי המלחמה אשר יתגברו להלחם בסכנו' למלוא כבוד בעיני השגבים או שלא יהיו עכ"פ לחרפות בעיניה' : ולזו' יראו בעבור השג' הכבוד או השרי' החרפ' יתראו גבורי' לפני שרי הצבא המכבדי' הגבורי' ומבזים רכי הלבב: והנה אומ' לוס זו תחלת הסיפור והם נאמר מתחלת גבורת המלחמה : יאמר איק"טור איק"טור שיפ' איקמינו"ריס היה מתהלל לפני אנשי עיר טרוי' שאחד משרי הצב' המלחמה אשר נלחם בו ברח מלפניו ועל זאת יתקלס בו על רכות לבבו בברחו מפניו : אמנם דמה זה הגבור מהמין הזה ידמה להגבור האמור בפי' הקודם יען קנת התגברות' להשיג כבוד משרי הצב' או לברוח מחרפ' שהם מעלות נפשיות · והנה זה המין איננו נכלל בכלל אמנם המעלי' להיותו דומה בעינו למעלות הגבורה האמור בפי' הקודם : ואמנם ישים אדם אולי יחשוב מי לומר שכמו שהראשונים המסכנים בהלחמם למען השגת כבוד או למען ברוח מהבושת נקראים גבורים באמת · כן אלה הבאים בסכנת מלחמה בעבור ההכרח ר"ל שהם מוכרחים לבוא בסכנה משרי הצב' · הם ג"כ גבורים · על זה ישיב לאמר שאלה המוכרחים מפני היראה הם פחותים מהנלחמים מפני הכבוד האמור וזה כי בהכרח מפני הצער גם הפתא יאמר גבור אני ואיננה מכונה דביק' בנפש ר"ל להשיג טוב נפשי כמו הראשוני' שתכליתם להשיג כבוד ולברוח מהחרפ' והוא טוב הדבק בנפש. איק"טור שם שר צבא אחד והי' מכריז בשם הצבא שאמר מי האיש הירא ויל' החולה מהמערכו' המלחמה יענש ויעשו חיל וחומה סביב לאנשי המלחמה : בעבור שהוא טוב · אין מגדר הגבור כ"א להשיג טוב נפשי משא"כ אלה כאמור : אמנם יראה כי הנסיון · זהו המין הב והטעם יראה שהנסיון

שהנמין והרגל יען הגבורה לנפלין בהיות' מתקצף גבור מה שאין הענין כן . כי המתקצפים יודעים מלאכת הבינה במלחמה איככה דומים לחיה יער אשר בקצפם יתקוממו על המכים יערכו · אנשי שכנא ואיך יכו · דיק · ויורו אותם לנקום נקם לא לתקות דבר טוב כמו הגבור האורים על כל פינה חולתם המשכימי' האמיצי' כאומר : כי הקצף כי שהגדל שבין הגבור המלחמה אשר נגו והרגילו את עצמם בה : והמתקצף הוא שהמתקצף לא יעשה מעשהו בהשכל

ידיעה הגבורה ... כן היתה דעת סוק"ראט שידיעת מלאכת הבינה היא עצם הגבורה עד שכל ... מהיר במלחמ' בעבור שהוא רגיל ולמוד בה יקרא גבור · וכן היו אחרים בדברים אחרים · ואחרים אמרו שהגבורה תלויה בדברים אחרים מידיעת דברי המלחמות : הפרשים · הפרשים רוכבי הסוסי' יתראו גבורי' במלחמה יעשו ענינים נפלאים אשר יעזרו בהם לשמור את עצמו ולהכות אויביה' ויסבלו כובד כלי זיין בלי עמל ושבל · ויהיה זה : ובאמת אלפים המה ואינם רק מלומדי מלחמה ודומים לאיש המורין לוחם עם איש אין עמו כלי זיין או להלחם איש מהיר יודע תנופת חרב וניענועה : עם איש בלתי יודע בטיב ההתאבקות בחרב · וכל זה איננו מסבת הגבור' הבא מאבירות הלבב ועוצם בנין הגוף ומוחק האיברים אבל יד ההרגל תעשה הזאת אשר אין לו מבוא בגבור' והעד שהפרשי' כאשר יראו עצמם בסכנה במלחמ' ינוסו כי קלים המה לנוס על סוסיהם · ואנשי המדינ' האומר בקדי' יחרפו את נפשם למות למען לא ינוסו · ולא יעמדו בתשועת

יראה כי הנסיון אשר אצל כל הדברים שהו' גבורה · והנה סוק"ראט חשב היות הידיעה הגבורה · וכן יהיה אחרים בדברים אחרים · אמנם בדברי המלחמות הפרשים · אמנם יראו דברים במלחמה שהם דברים דקים והם יכולים לשמור עצמם ולהכות את שכנגדן · והם יכולים לסבול כלי זיין ודברי' אחרי' להם אשר בהם יוכלו עשות ולא יסבלו . ויהיה זה כמו אם ילחמו לובשי כלי זיין עם הערומי' והיודעי' להתאבק הם עם ההדיוטות : כי כמו אלה המעשי' לא יהיו היותר נלחמי' יותר חזקי' · אבל אשר הם בעלי כח ולהם גופים טובי' מאד : הפרשי' הם כמו רכי הלבב כאשר תתפשט הסכנה ויחסר להם הרבוי וההכנות הנה ראשונה יברחו ממנה · אמנ' אנשי המדינות במשמרות' ימותו כמו שקרה באיר"ימון י כי אלה אמנ' נראה להם מכוער לברוח ונבחר להם המות מזאת התשועה ואלה אמנ' בתחלה נכנסו בסכנה כי חשבו שהם יותר טובי' · וכאשר הכירו ברחו מן המות אשר יראו ממנו יותר מהמגונה · והגבור אינו כן · אמנ' הקצף יבו' בגבורה כי יראה שהם גבורי' אשר יפעלו בקצף כי הם דומי' לחיות רעות אשר יקומו על המכי' אות' כי הגבורי' בהם (כ"א הגבורה בהם) מין מהקצף · כי הקצף פתאו' יבי' בסכנות · על זה אמר אומירוס המעלה תתערב עם הכעס ותרים המעלה הקצף' אמר עוד אמנם שלהו שלהבת הום בנחירי' וירתיחו הדם · כל אלה הדברים יראו כי הקצף יקומם וירגיז פתאו' · אמנם הגבורים יפעלו בעבור טוב והקצף יעזר' לפעול כמו החיות אמנם בעבור הצער אשר יגיעו' או בעבור היראה · כי אם היו ביער או באגם לא יבואו לעשות זה לכן אינם גבורי' כאשר הם נדחי' אל הסכנות מפני הכאב או הכעס כי לא יקדימו מראות דבר מהסכנות · כי א"כ

יהיו

ודעת הנבחרה . השכלית ובמתינות כ"א במהירות ובהלות . וע"שו נקראים נמהרי לבב . ככתוב כעס בחיק כסילים ינוח . וכן אמרו ז"ל . כל הכועס חכמתו מסתלקת ממנו . והוא הדבר האמור בזה שהקצף יביא את בעליו בסכנה פתאום : משא"כ הגבור שהוא עושה מעשהו במתינות ובבחירי' שכלי' : המעלה תתערב עם הכעס' מעלת הגבור' תתחבר עם הכעס ושלהובם בקצף ר"ל שהכעס יעורר הגבור' ע"ד הכתוב שימו איש לי וגו' : אמנם שלהו . כן היה רגיל לגרז אנשי מלחמתו ויטוס שיבעירו להב' שלהב' הכעס ויעלו עשן באפם למען שתעורר הגבורה לרגלו · כל אלה · מכל זה נראה שהקצף יביא את בעליו פתאום · משא"כ הגבורים שהם פועלים עבודתם בעבור השגת טוב לא בעבור הקצף . לכן יעשו מעשיהם במתינות אך יעזרו בקצף לעורר גבורה כחיתו יער עד"הכ גור אריה יהודה : אמנם בעבור הצער . אולם יבדלו מן החיות : הוא שהחיות פועלים גבור' בעבור הצער שמכים אותם או . בעבור היראה . משעומד נגדם במקום שהם כלואים בו

הגים' : ואלו אמנם · הפרסיי מוסרי' עצמם לסכני' ומשתערים בכלאם . והעד על פעלם להלחם זה בשכל' יען ירא[ו] את עצמם בתוך הגבורי' . ואחרי אשר על זה בנית כלאם בעבור תלעב הוא כי בהיות' יכירו אליסות' יברחו מן השום אשר יפחדו ממנו יותר בשדה וביער בלתי כלואים לא ילחמו רק יטרפו ממה שיפחדו מהגנות והכיעור אשר ישיגום בברחם טרף לפי אכלם . וזה בעבור שאין להם צער : אשר והגבור · משא"כ הגבור שיירא מגנות הבריח' יותר הם נדחים . בעלי הכעס הנדחים פתאום להלחם ממה שיירא מהמות על כן נבחר לו מות מבריח' : על המתכנס בעבור כעסם או כאבם · אינם גבורים אמנם הקצף . זהו המין הב' והטעם ידמו שהכעס בעבור זה : כי לא יקדמו . יען אינם רואים את כל יען הגבורה לבעליו יען ירא' שכל גבור פועל בקצף מלחמה בעין הבחינה טרם הלחמם אך ילחמו כ"א על כן יקודו כאומר כמו כל גבור מתקצף . ככה כל בפתע פתאום נדחי' להלחם' כאומר : כי א"כ . ואם

אינכו

יהיו גבורי' החמורי' כשהם רעבי' כי גם אם יכו' לא יצאו מהמרעה · גם הנואפי' בעבור התאוה יפעלו באומץ גדול באמת אינ' גבורי' אשר בעבור הכאב או הצער הם נדחי' אל הסכנות · אמנ' יראו יותר טבעיי' אשר בעבור הכעס · אשר הקדם להם קבלת הבחירה אשר בעבורה יפעלו היא הגבורה · והאנשי' יכאבו בחמתם וכאשר יתנקמו יתענגו · ואשר הם פועלי' בעבור זאת יקראו לוחמי' לא גבורי' כי לא יפעלו בעבור הטוב והראוי כי אם בעבור נקמתם · אבל אמנ' קצת דמיון להם · גם לא הפועלי' לתוחלת טובה הם גבורי' · כי בעבור אשר נצחו רבי' פעמי' רבות הם בוטחי' בסכנות · אלה דומי' לגבורי' כי שניה' אמיצי' · אמנ' הגבורי' הם אמיצי' בעבור הדברי' הנזכרי' אלה בעבור חשב' שהם יותר טובים ולא יקר' דבר מנגד שיברחו ממנו · והם כמו השכורי' כשיקוו טוב יפעלו וכאשר לא יקוו אות' כאלה יברחו · אמנ' הגבור הוא סובל הדברי' אשר הם מבהילי' לא הנראי' · בעבור הטוב וסור מהמגונה · ואמנ' לפי הנאמר יותר נראה חזק ונגבור אשר הוא עומד במגורות הבאות פתאו' מאשר הוא בדברים הנגלי' קודי כי זהו יותר מהקנין אשר הוא פחות בהכנה כי הדברי' אשר קדם להם היותי' נגלי' כל אחד יבחר אותי' בשכל והיקש · אמנ' הבאי' פתאום לפי קנין · גם יראה גבורים אשר יעשו בבלי דעת ואינם רחוקים מאד מאלה אשר יפעלו לתוחלת טובה אבל הם פחותים אם יכירו אותם כי אין להם מעלה כלל כי העושי' זמן מה . אבל אלה הפחותים אם יכירו . כי הוא אינו דבר מאשר דמו יברחו . כמו שקרה לאנשי ארג"וא אשר דמו שהיו נופלים על אנשי ליסי"ניא ומצאו שירו"ביש . ואלה יקראו גבורים . כי הם דומים לאשר הם גבורים :

פרק י"ג אמנם אצל ההתקוממות והמגורות תהיה הגבורה . איננה שוה בשניהם כי היותר אצל

איננו בכה יהיו החמורים הרעבים והכואפי' גבורים פחד הדרני' ר"ל הידוע מקודם . יען כי הפעולה להיותם דוחים אל הסכנות וסובלים רעות בעבו' לער' הטובה הפתאומית מאפס הפנאי' ליסוד הדעת תורה או התאוה : אמנם יראו יותר טבעיי' : הפועלים על קנין התכונה הנפשית הטובה היא ר"ל היותר בעבור הכעס יראו כפועלי' בטבע . ר"ל כמו אם מלומד מלחמ' ורגיל בגבור' עד שאיננו צריך להכנה הפורפת בטבע ולא ברצון כן הפועלים בכעס לכן רבה כמו הבלתי רגיל . ומא"כ הידו' מקוד' שהגבור

לא יתוארו בגבורה : אשר תקדם . אולם אשר יקדימו הבחירה השכלית מרם ילחמו אלה יתוארו בשם גבורים : והאנשי' יכאבו . אך הכואבים בכעס' ומתענגים בנקמת' נקראי' לוחמים . והנה כל גבור לוחם אך לא כל לוחם גבור : קצת דמיון . הלוחמים בכעס דומים קצת לגבורי' וזה בהיאלות' נלחמים בגבורת הכעס כמוהם אך לא בבחירה שכלית כמוהם : גם לא הפועלים לתוחלת . זהו המין הד' והטעם גם הבוטחים על אילם וכחם בהיותם שכבו את עצמם הרבה פעמים ונלחמו את המלחמ' בם . וע"כ ימסרו את עצמם בסכנ' להלחם . אלה איפה לא יתוארו בשם גבורים . אך כי ידמו להם קצת בהיותם אבירי לב . עכ"ז לא ידמו אליה' וזה כי הגבורים באמת ימסרו א"ע בסכנות להרוג או ליהרג בעבו' השגת הטוב . ואלה ימסרו א"ע בעבו' במא'על חיל'ודרב כחם בחשבם' לא יקרה אותם דבר מתנגד אשר יבריחום : והם כמו השכורים · כמו שהשכור ידמה את עצמו מלך על כל בני שמן כל אלה הבוטחים ידמו א"ע גבורי' בשקר : כשיקוו טוב . כי אלה המייחלי' לוחמים בעבור תקותם וכאשר יראו א"ע באפס תקוה יברחו . ומאח"כ הגבורי' האמתיי'

מכין א"ע הכנה רבה יותר' מהמקנין אשר בנפשו . ואין זה דומה להפועל בקנין פתאום · כי פועל הקנין תפיל את בעליו ברע על הרוב . ומאח"כ פועל הקנין והתרגל : גם יראו גבורי' זה המין הה' והטעם שמתגברים על המלחמ' בם בבלי דע' כח ועוצ' המלחמ' ואיכ' רחוקים . ואלה ידמו למתחדי' והם בעלי התוחל' האמור : אבל אלה הם פחותים מבעלי התוחל' : וזה כי בעלי התוחל' ילחמו זמן מה ר"ל עד יראו את עצמן מפלים לפני אויביה' אשר או יתברר להם שאין מהם בבטחון ומאח"כ אלה הסכלים אם יתברר להם עוצ' המלחמ' יסתו ברגלי' הלחמם : אם יכירו אותם אם יכירו עולם לוחמיהם ינוסו בעבו' שאינם מבעלי' הגבורה כלל : כי העושי'. בעלי התוחל' עושי' מלחמ' זמן מה כאמור ומאח"כ הסכלים כאשר יתברר להם שאשר דמו ר"ל אשר חשבו איננו אמיתי יברחו : אלה . אלה המיכים הקמנ' ידמו לגבורים עם היות שאינם גבורי' אמיתיי' :

פרק י"ג אמנם אצל ההתקוממות

אולם הגבורה תחלה לב' מינים א' ההתקוממו' כנגד זולתו לקחת מובו מידי' בחזקת יד המלחמה . ב' המגורו' והפחד אשר ילחמו הפוחדים נגד הבא לקחת טובם מידם : אבל איננה

שיחלפו נפשם למות בעבור הטוב וסובלים הדברים המבהילים באמת . לא הנראים ר"ל המתראים מבהילים אך לא באמת : בעבור הטוב . וכל זה יעשו' בעבור השגת טוב או לסור מהמגונה : במגורו' הבאו' פתאום · בפחדי' פתאומיי' והכעס המתגבר לעמוד נגד סוף . עם היות הלב הפוח שאלל שכיהם היא הגבורה עם כל זה לא ראי זה כראי זה כי יותר תיראה הגבורה אצל המגורות מאצל ההתקוממות · וזה כי המתקוממים לא יקומו על זולתם בלתי אם יראו את עצמם חזקים נקחת מוב העם אשר ילחמו עליהם

מאח"כ

אצל המגורות אשר מאלה לא יבהל ועומד נגדם כראוי הוא יותר מאשר אצל ההתקומ' בסבלם כמו שנאמר . הדברים המעציבים יקראו גבורים . על כן הגבורה תתחבר עמה העצב ועל יושר תתהלל . כי יותר קשה הוא לסבול הדברים המעציבים מהתרחק מהתענוגים · יראה באמת אשר בגבורה תכלית בו עונג . אבל בעבור הדברי' אשר סביביו ימס כמו שיעשה בפעולות התאבקו' כי תכלית המאבקים עמו עונג אשר בעבורו ישיג עטרה וכבוד . אבל כשהמוכים יכאבו אם הם בשריים . כי בכל עמל ויגיעה העצב . ואלה הם רבים והעונג מעט ובעבור זה לא יראה העונג וכזה הוא אצל הגבור' · כי המות והמכות יעציבו הגבור אבל הם ברצונו . כי אמנם יסבול זה כי טוב הוא . או להתרחק מהמגונה . וכאשר יהיה לו יותר שלימות המעלה ויותר יהיה מאושר יהיה יותר נעצב על המית . כי הוא יודע כי הוא יותר ראוי לחיות ויותר יהי' משולל מן המטובות . אמנם זהו דבר עצב . אבל עכ"ז לא יחסר מהיות גבור . אבל אולי יותר יען כי יבחר הטוב אשר במלחמה קודם לשאר הטובות כי אמנם לא יקום ולא יהיה בעל המעלות לפעול בעונג כי אם לבד בהשגת התכלית · הפרשים אולי לא יהיה להם דבר מונע ואם אינם כמו שאמרנו שיהיו טובים מאד אבל הם פחותים בגבור' . כי היו יותר טובים אם לא ישימו לב לטוב אחר . אבל אמנם הם מכינים עצמם לסכנות וממירים החיים בשכר מועט . כבר אמרנו מהגבורה מה היא . אינו קשה לקחת משל אשר אמרנו :

פרק יד אחד

זה נדבר מההסתפקות כי יראו אלו המעלות היותם בחלקים בלתי מדברים . יען אשר האמצעי אצל ההנאות כבר אמרנו שהוא ההסתפקות (ג"מ והוא פחות ואיכו דומה לאשר אצל העצבים) אמנם אצל ההנאות . יתבארו נפשיים

מסמ"כ . אשר אצל המגורות שלא יתגברו להלחם בחויביהם מפחדים · עד יתגברו גם יען ידעו שהמתגברים להם יד חזקה ועכ"ז יתגברו נגדם וזה יורה אשר לבם כלב האריה לא יבהל ולא ימס : אשר מאלה . ר"ל מהמפחדים הבלתי נבהל ועומד כנגד שהתקוממי' הוא יותר גבוה מהמתקוממי' בסבלו העצב : כמו שנאמר . וא"כ לפי האמור . שהסובלים הדברים המעציבי' נקראי' גבורים . לכן יהיו הגבורה והעצב אחים וריעים : ועל יושר . כי אשר יגורו סובלים העצב בהלחמם כי שלשי' שמה והמתקוממי' מתרחקים מהעונג . לבד אשר היו מתענגים גם טרם הלחמם אך עכ"פ לא יסבלו עצב בבטחם על גבורתם' ולפ"ז לדקה הגבור' אשר תתהלל על כל המדות הנכונות : וזה בהיות כל מדה נכונה לעבור בעונג . והגבורה לסבול העצב והמתבואר כי יותר קשה לסבול העצב מהתרחק מהעונג לכן מדת הגבורה עלתה על כולנה והיא תעני' את כל יושר במדו' ובין אים לרעהו כפי גבורת המלכים אשר יחוקקו צדק והמשכיל במדיני' יבין זה : תכלית בו עונג . נראה כי במדת הגבור' השג' התכלי' הוא העונג . אבל המביאי' אל התכלית ימסו את לב הגבור . כאשר הענין במתאבקים פיכ"שין בלעז שהגבור מתענג בהיותו משיג עטרה וכבוד : אבל כשהמוכים . אך בעת ההתאבקות ישיגו כאב להיותם בשר ודם בעלי הרגשה : ואלה . העצבים רבים מהעונג עד שלא יראה למיעוטו : וכן היא מדת הגבורה תגדל תפארת' בהתגבר' על העצבי' הרבי' ותקטן בהתגברה על העונג המעט : אמנם יסבול . אך יסבול העצב אם להשיג טוב או להתרחק מהגנו' : וכאשר יהיה . וכל גבורה שתהיה תכליתה השגת שלימות יותר נעלה מזולת' יהיו בעליהם יות' מאושרי' מגבורים זולתם והם

עצבים מהמות יותר מזולתם בהיותם ידעים שיאבדו טובה הרבה במותם יותר מזולתם : אבל זהו דבר עצב · עם היות המות לזה הגבור דבר עצב מאד' עכ"ז לא ירך לבבו : אבל אולי · אבל יתכן שכמו זה יתואר יותר בגבורה מזולתו מהגבורים יען יסכן את עצמו למען כב עוד יותר מזולתו שהוא התכלית והכל הולך אחר התכלית לפי רוב כמותו ואיכותו : הפרשים · הפרשים אין להם מונע מהיותם גבורים מעולים עם היות שאינם במדריגת אנשי המדינה כאמור בזה הפרק : אבל יש להם פחיתות אחד במה שמסכנים א"ע לטוב אחר ר"ל לטוב פחות הערך כמו לשלול שלל וזה אשר איננו שוה בשכר הסכנה : כבר אמרנו · כבר . ביארנו בזה הפרק מה שיש שיש בו די לידע ממנו גדר הגבורה ולקחת עליו משל מהנדברים :

פרק יד אחד זה · אחר שני אר . בקודם מדת הגבורה שהיא כחם וראשית אונם של כל המדו' להתגבר עליהם לנהלם בדרך ישרה ככל אשר תאמ' הבחירה השכלית . וכמ"ד איזה גבור הכובש את יצרו . על כן סמך אליו מדת ההסתפקות אשר תלמד את בעלי' לעבור בעונג ולהסתפ' במעט המושג ממנו וכמ"ד איזה עשיר השמח בחלקו : בחלקים . בלתי מדברים : בכחות הנפשיות הבלתי שכליות ר"ל כ"א במדות : האמצעי . אבל ההנאות · בקשת האמצעי בין ב' קצו' כל כח נפשי · הוא בכחות המהנות כמו . המישוש והטעם : כבר אמרנו · בשני לשני מזה ושם נאמר שההסתפקו' שהוא האמצעי הוא אצל ההנאות : והוא פחות . ר"ל האמצעי שבין ב' קצות דבר המעציב הוא פחות המעלה מהאמצע אשר בין ב' קצות דבר המהנה וזה כי יותר קל קל להשיג האמצעי בדבר המעציב מהשגת האמצעי בדבר המהנה · ויתרון המעלה הוא כפי קושי ההשגה.

וההסתפקה

נפשיים וגשמיים . כמו אהבת הכבוד ואהב' הלימוד כי כל אחד מהם ישמח מאשר ישמח כאשר אהב ולא יתפעל ממנו כל הגוף כי אם החפץ . אמנם אשר אצל (נ"ס אלה) התגאות לא יקראו מסתפקים ולא בלתי מסתפקים וכזה ג"כ לא אשר אצל הדברים הבלתי גשמיים כי אוהבי הגדו' וספורים . ימיהם בדברי הימים . לא יקראו בלתי מסתפקים כי אם דוברים . גם לא הנעצבים בהפקד ממון או בעבור אוהבים . אמנם אצל הגשמיים יהיה היטב הסתפקות . לא אצל כלם ולא אצל אלה הדברי' . כי אשר ישמחו בדברים אשר בראות כמו הגוונים והתמונות והכתב לא יקראו מסתפקים ולא בלתי מסתפקי' . ואם יראום על האמת שישמחו כראוי ואלה לפי היתרון והחסרון וג"כ אלה אשר אצל השמע . כי אמנם אלה יעדיפו בשמחתם בקולות הערבים ובכלי זמר . לא יקראו אלה בלתי מסתפקי' ולא אשר הם אצלנו כראוי מסתפקים . ולא אשר הם אצל הריח (אם לא במקרה) בתפוחי' ובשושני' ובריח הקטורת לא יקראו בלתי מסתפקים . אבל יותר יקראו כן אשר בבשמים ובתמרוקים ישמחו · כי אלה הם בלתי מסתפקי' · כי אם זה יבוא להם זכרון החמדה . הנה אמנם נראה אחרים כאשר ירעבו ישמחו בריח המאכל . ולאלה נקרא בלתי מסתפקים כי הם לזה בעבור דבר אחר אשר יחמדו . לא יהיה כזה בשאר ב"ח הנאה באלה החושי' אם לא במקרה . כי לא ישמחו הכלבי' בריח הארנבת כי אם במאכל באמצעות חוש הריח . ולא ישמח האריה לקול השור כ"א לאכילתו . כי אמנם ירגיש בקול שהוא קרוב ויראה שישמח בו . וכזה ג"כ לא כאשר ימצא או יראה הצבי או היעל כ"א אשר יהיה לו טרף אצל אלה ההגאות יהי' ההסתפקות או בלתי הסתפקות אשר ישתתפו בהם שאר ב"ח . לכן יראה שהם עבדים ובהמיים והם המשוש והטעם . יראה באמת כי בטעם ירגיל מעט או לא דבר כי המעם הוא משפט הטעמי' אשר יעשום טועמי היינות ומבשלי מטעמים כי אלה לא ישמחו מאד עם זה · ואינם בלתי מסתפקים כי אם אשר יעשה במשוש במאכל ובמשתה ובמשגל . ובעבור זה היה מתפלל פיס"לושו אחר אידושי"וש אשר

ובהעתקה יש בזה יתרון בסיגנון : נפשיים וגשמיים · המהנים הם ב' מינים א' נפשיים שהם הנאות לעיונות כמו השגת הכבוד שהמתאוה נהנה ממנו · והשגת המושכלות שהשכל נהנה מהם : ב' גשמיים והם הנאות חושיות כמו הנאות הטעם ומשגל : לא לא יקראו מסתפקים · אלה התגאות האמורי' לא יתוארו בהסתפקות והפכו (בפועל עם היות שמדו' ההסתפקו' נוהגת בה עכ"פ · כי המתכבד יותר מדי לא יאמ' עליו בלתי מסתפ' והמתכב' כדי לא יאמר בו מסתפק · כי בהנאות הנפשיות האמיתי' מהם אין די והמדומה אין מלער : הבלתי גשמיים · הם ההנאות שאינם מתסביות ולא חושיות והם אשר לא בחושיהם ואינם עושים רושם בהם כמו הראות והשמע : כי אוהבי · האוהבים סיפורי ד"ה וקורות הזמן יתוארו בשם מדברים לא מסתפקים : גם לא הנעצבים · כמו שהנאות הנפשיות רחוקים מתואר ההסתפקות כאמור כן עלבי הנפש רחוקים מתאר ההסתפקות : אצל הגשמיים · אולם קצת התכונות הגשמיות יתוארו בהסתפקות : כי אשר ישמחו · כי המתענגים במוחשי הראות כמו לבעים יפים והתמונות וכתב יפה לא יתוארו בהסתפקות : ואם יראום · אף כי יירא מהם שמחים טובים . קצתם ישמחו כראוי וקצתם ביתרון וקצתם בחסרון : וכן השמחים במוחשי השמע כמו השמחים לקול כינור ועוגב : וכן השמחים למוחשי הריח אלה כלם אינם נכנסים בגדר ההסתפקות : אם לא במקרה · הוא מאמר מוסגר ור"ל אם לא יהי' ריח מאכל ומתענג בו לתאותו המאכל שהוא מחום המישוש אשר אם החום לבד יוגדר בהסתפקות כאמור אמביו : והמסך המאמר בלי המוסגר . ולא אשר הם אצל הריח בתפוחים וכו' לא יקראו בלתי מסתפקי' : אבל יותר : יותר נקראים בלתי מסתפקים אשר לאשים שמנים ישמחו ואשר ימרוחו על בשרם בושם ותמרוקי הנשים · בהיות מביא לחמדת נשים שהוא עלם חוש המישוש המוגדר בהסתפקות : ישמחו בריח המאכל · הוא הדבר האמור למעלה . שהריח יוגדר בהסתפקות במקרה ר"ל אם שמחת הריח היא בעבור המאכל שהוא חוש המישוש לא יהי' כזה : לא כמצא כזה הטבע בב"ח שלא ישמחו כ"א בחוש המישו' : באמצעו' חוש הריח · שהוא משמש לאכילתו כי יריח מה זה הכיאות לו : וכזה ג"כ לא : וכמו כן לא ישמח בפגעו לבי או איל ויעל כ"א בטרפו מהם טרף . ובהיות גדר ההסתפקו' להבדיל בין הנאות האדם להנאות ב"ח לכן יחויב שמלאו באלה ההנאות המשותפו' ביניהם שהם האכילו' וחוש המישוש : שהם עבדים : אלה ב' החושים הטעם והמישוש הם תכונו' עבדים ובהמות : יראה באמת · נראה שחוש הטעם אשר הוא ברחש הלשון ואיננו כ"א שופט על המטעמים אשר יטעם לאמר זה מתוק וזה חמוץ וזה עפלי כמו שיעשו טועמי היינות ומוקריהם · אשר אלה הטעמים לא ישמחו במעט הטעם אשר בקלה לטוגם . לכן לא יוגדר חוש הטעם בגדר ההסתפקות : כ"א אשר יעשה במישוש · ר"ל האכילה אשר תעשה פעולתה במישוש הגרון ברב ובמעט וההסתפקות · וכמוהו השתיה והמשגל שהמוטעמים ישמחו ברבוי התאו"כ במעט הטע' הנטע' ברחש הלשון לבד : מתפלל · על זאת התפלל פיפ"לוטו

פילויך

ס"ל צריך ה' מוארו יותר מאורך מאשר אברותם שהוא ארוך הרבה · למען ירבה להרבים ערובי' המאכל והמשקה מדה זמן עברו בארוך הגרון : כבר חלקנו . הנה כבר עשינו חילוק בין החושים הנוהגים מנהג ההסתפקו' והבלתי נוהגי' : ולשמוח באלה . השמחה באלה מותרי המישוש היא שמחה בהמית : מיוחדים באדם'. קצת מותרי המישוש שאין לבהמה חלק בם כמו הריקוד במחול משחקי, או הטיול שמה יוסרו ר"ל יוצאים מן הכלל ואינם נוהגי' מנהג ההסתפקות אחד המרבה ואחד הממעיט שניהם כאחד עושים איש לפי טבעו בחימום : אמנם אלה הבלתי מסתפקי' יתן טוב טעם ודעת למה אין נוהג בשחוק האמור מנהג ההסתפקות והוא כמשיב לאמר שהבלתי הסתפקות הוא גנות בהנאות אברים פרטיים משא"כ השחוק שהוא לחמם כל הגוף והוא שמירת הבריאות : ומהם פרטיות נוספות . מותרת פרטי' : המזון הטבעי . כל בני אדם יחמדו מזון יהיה יבש או לח . אך לא כלם יחמדו מטעמים שוים : שיהיה כזה או כזה . ר"ל אם שינוא כאחד הכפריים בשביתת עבודה לבד או כאחד השרים המתענגים בתענוגים בימים מנוחתם . והנה המנוחה בשלוה היא ענין כללי לב"א אך שתהיה כזה או כזה הוא ענין פרטי לאיש איש כחפצו . וככה המזון לב"א הוא לחם להשביע רעבון נפשם . ויתחלפו בו אישי בני אדם בפרטי המזון ר"ל ברב ובמעט : ובעבור זה . בעבור היכולת להוסיף ולחסר בכן יכנסו בגדר ההסתפקות : אבל עוד . ומלבד האמור יכנסו ג"כ בגדר ההסתפקו' בבחי' המטעמים הערבים קצתם מקצתם ולקצת ב"א מקצת' זה יערבו לחכו מטעמים ממתקים חה ייניס ויעוין בחי' ליו"ד מזה . כי איש כערך תנועת דמו כן ערך הרכבת ערובי' המטעמים אשר יאהב ככתוב (אסף

ק"א פי' מ"ג) · בחמדות הטבעיות. בבחינ' המזון הכללי יחטאו המעט מב"א חטא אחד. כי יאכלו וישתו הרבה יותר מכדי שבעם ומדת' זו היא מדי הבהמי' : אמנם אצל התענוגים . אך בבחינת המזון הפרטי יחטאו רבים חטאי' שוני' : כי אשר יאמר . כי מי שיאמר שהוא אוהב המטעמי' כאלה . יתכן שישמח במה שאינו ראוי לאכול לשום אדם . או ישמח במותרו' או יאכל כמו שאינו לו לפי מה שהוא אדם עשי' או רש . בריא או חולה : כי הם ישמחו : פירושא קמפרש שאינו ראוי ויותר מהראוי האמור למעלה : ויות' שישמחו רבים . ישמח יות' מהראוי כפי מה שישמחו רבים בו : אמנם נאמר מעצבי' . אחר שביאר המגרעות אשר בהנאות מצד הפועל בכמותו ואיכותו כאמור. ראה עוד כי טוב הוא לבאר המגרעות אשר בהנאות מצד העצב כמו שיעד בראש הפרק : ואינו כמו שאמרנו בגבורי' . אין העצב אשר אצל ההנאות כמעלת העצב אשר אצל הגבורה שביאר . שהוא הסבל על הצער בעבור השגת הטוב המקווה אשר הוא זה למעלה גדולה יחשב כתבואו' כפי הקודי' מה שאין הענין בזה המגנוי' אשר פחיתות יחשב : אבל הבלתי מסתפ'. גדר הבלתי מסתפק הוא שמתעצב יתמרמ' על התענוג הבלתי מושג לו : ולמנ' יעש'לו עצב התענוג. זכרון התענוג הבלתי מושג לו יעשה לו עצבון גדול יותר מהראוי ויגונה עליו אמנם המסתפק . אולם גדר המסתפק אשר ישובח בו . הוא אשר לא יתעצב בהתרחקו מהשיג הדברים המספקים בשובה . גם יתענג בהתרחקו מהדברי' המענגי' יות' מכדי הסיפוק והוא זה אשר יקרא' בשם הבלתי מסתפקת ר"ל דינם כפי הסיפוק כי אם כפי היתרון אשר המסתפק שם ומתענג בהרחקת המותרו' : אמנם יחמוד . זה שב אל הבלתי

היה זולל · שיהיה צווארו ארוך יותר מצוואר הגר"ואש . שיתענג במישוש . כבר חלקנו דבר החושים ולמי איזה מהם יהיה בלתי הסתפקות . כי הוא חוש המישוש יראה באמת מצד היושר שראוי להרחיקו . שהוא אינו מצד היותנו אדם כ"א הבהמות . ולשמוח באלה ויותר לאהב אותם דבר בהמי . אמנם המתענגים אשר במישוש אשר הם מיוחדים באדם . יוסרו לחוץ כמו בתענגות השחוק הם עשוים בסיבוב לחמם. אמנם אלה הבלתי מסתפקים במישוש אינם בכל הגוף כי אם אצל חלקים . אמנם החמדות מהם כולליות ומהם פרטיות נוספו' המשל כי המזון הטבעי הכל יחמדו בשהוא צריך לו מזון יבש או לח ופעמים שניהם · אמר אומי"רום הנער והעלם יחמוד לנוח . אמנם שיהיה כזה או כזה לא יחמדו הכל ולא כלם בשוה . ובעבור זה יראה כי הם ממנו . אבל עוד יהי' שם דבר טבעי כי יש דברים אשר הם ערבים לקצת ומהם יותר ערבים מקצת . בחמדות הטבעיות יחטאו המעט כ"א בדבר אחד והוא המותר . כי אמנם אכול ושתות הדברים הבאים עד למלא הבטן כי ימלאו אותו יותר מהצורך . ואלה הם בהמיים מאד. אמנם אצל התענוג גם המיוחדים יחטאו רבים מאד . כי אשר יאמר מהם שהם אוהבים דברים כאלה כי ישמחו ממה שאינו ראוי או יותר מהראוי או כמי שאינו ראוי . כפי כל אלה יעדיפו הבלתי מסתפקי' . כי הם ישמחו עם דברים שאינו ראוי . כי הם ראויים לשנאותם , ובקצת אשר ראוי לשמוח בהם ישמחו בהם יותר מהראוי . ויותר שישמחו רבים . א"כ גלוי הוא כי בתענוגים עודף כי הם יוצאים מן השיווי והם דברים מגונים . אמנם נאמר מעצבים ואינו כמו שאמרנו בגבורה שיסבול העצבים אבל הבלתי מסתפק מתעצב יותר מן הראוי שלא ישיג התענוגים . ואמנם יעשה לו עצב התענוג . אמנם המסתפק ישובח . כי לא יתעצב בהרחקת הדברים ויתענג בהרחקתם הבלתי מסתפקת . אמנם יחמוד כל התענוגים או רובם ותביאהו התאוה לבחור

זה

זה קודם אחרי' ובעבור זה יתעצב כשלא ישיגם . כי עם התאוה יבוא העצב ידמה דבר בלתי ישר המעצב בעבור התענוג . המתרחקים מאד מהתענוגים ושמחים בהם פחות מהראוי לא יקרה זה הרבה כי זאת בלתי הרגשה אינה ממין האנושי . כי האמנם שאר בע"הח יבדילו בין המזונות וישמחו עם זה ועם זה לא . ואם אין לזה דבר יתענג בו ולא יבדיל זה מזה רחוק הוא מהיות אדם . אמנם לא נפל לזה שם בגודל כי לא יעשה הרבה . אמנם לא נפל לזה שם בגודל כי לא יעשה הרבה . אמנם המסתפק לו האמצע אצל אלה . כי לא יתענג בדברי' אשר יתענג בהם מאד הבלתי מסתפק . אבל יותר יתעצב . ובכלל לא יתעצב מהדברי' שאין ראוי להתעצב ולא ישמח מאד מדבר כזה ולא יתעצב מהדברי' המרוחקי' ולא יחמוד דבר כי אם במשורה ולא דבר מהראוי יותר ולא בשאינו ראוי ובכלל אין דבר כמו אלה . אמנם כל דבר המועיל לבריאות או לדבר טוב והם עריבים . זה יכסוף על השיווי . וכאשר ראוי לשאר התענוגים יחמוד בענין שלא יהיו מזיקים לדברים אשר אמרנו או לדבר בלתי טוב או יותר מאשר יש לו . כי אשר יאהב אלה יותר הוא אוהב התענוגים מהראוי אמנם יותר דומה לרצוני בלתי הסתפקות מהפחד כי זה בעבור התענוג וזה בעבור העצב ומאלה הא' הוא יותר נאהב . אמנם האחד הוא אשר יברחו ממנו . והעצב אמנם יבטל וישחית טבע האיש אשר הוא בו . אמנם העונג לא יעשה דבר כזה יותר הוא רצוני ובעבור זה הוא יותר מגונה ויותר ראוי להרחיק . כי אמנם הדברים המורגלים הם קלים לזה וכי הדברים כאלה בחיים הרגילם בלי סכנה . ואמנם המפחדים הם הפך . אמנם יראה באמת כי אינו דומה הפחד לרצוני בדברים הפרטיים כי זה יהיה בלי עצב ואלה אמנם בעבור העצב הם נבעתים וישליכו כלי זיינם ויעשו דברים

אחרים

סבלתי מסתפק האמו' אשר יקונוד הסגת התאוו' רוכס ככלם ומסוקתו תסיתהו לבחור בתאוה היות' כחמד' לו ומתענג מאד כשלא ישיג תאותו : כי אם התאו' העצב והתאוה הם ריעים אהובים דלא מתפרשין לעלמין . כי כפי גודל התאוה את הסגת העונג . כן גודל העצב בהעדר הסגתו : ידמה . לכן ידמה כי איננו דבר ישר שמתעצב בעבור העדר התענוג . יען בזה הוא מבעיר אש דת התאוה בקרב לבו אשר לא טובה ה"א : המתרחקי' מאד . יזכור הקצה הקטן והחסרון והוא הבלתי שם ומתענג כראוי מכל תענוג : ר"ל פוחת בשמחה : לא יקרה . לא ימצא זה הרב' בין בני אדם . והו' נקר' בלתי מרגיש בטוב ואיננו נכלל בגדר בני האדם · כי האמנם . וזה כי אפי' אישי בע"הח מבדילין בין עונג לעונג כי יאהבו מין מזון אחד יותר מזולתו . לכן לבלתי מרגי' כזה שם בלתי מון כי לא ירבה יהיו כמוהו . לו האמצע . הוא זה יתנהג בדרך האמצעי בעונג ובעצבי התאוות : כי לא יתענג . לא יתענג מאד בהשגת המותרות כמו הבלתי מסתפק : אבל יות' יתעצב במותרות על דרך אמרם ז"ל מרבה נכסים מרבה דאג' : מהדברי' המרוחקי' . הרחוקים בערכו : להשיגם אין דבר כמו אלה . אין לו עצבי' ותענוגי' פחותים כמו אלה האמורי' : וכאשר ראוי . ישתוקק להתענג בכל תענוג כפי הראוי עד שלא תזיקהו השגתו לבריאות או תמנע השגתו איזה טוב הראוי לו : או יותר · או יהיה העונג ההוא מותר לו לפי ערך עשרו כמו בהתענג הנבי' להשתמש בכלי זכוכית לבינ' וכשיאת ענקי' בגרגרותיו: כי אשר יאהב אלה . מי שהו' אוהב אלה התענוגים הבלת' ראוים האמורים . הוא זה אוהבם יותר מהראוי : אמנם יותר דומה לרצוני . כבר התבאר בזה בפרקים הראשונים מזה המאמר שכל גמול פעולה נמשך

לפי רלץ פועלה אם טוב ואם רע · והנה יאמר שהבלתי מסתפק הוא פועל רצוני יותר מהמפחד כי הבלתי מסתפק בוחר במותרות ברצונו בעונג . והמפחד מוכרח בפחד מעצבון ר"ל מירא' ודאגת ההיזק אשר יראהו : ומאלו . ומאלה . הא' ר"ל הבלתי מסתפק והמפחד . הב' הא' הוא הנאהב והרצון חפץ בו . והב' הוא המזיק המרחק את בעליו בבלי היזק המזיק . והוא הדבר האמו' ורק פירוש' קאפרט ינבל וישחית . ועוד שיראה תשחית הדעת והרצון כטעם חרדת אדם יתן מוקש : משא"כ העונג הנתאו' שאיננו עושה השמחה ברעת · ע"כ הוא רצוני יותר מהמפחד · לכן הוא גנות בנפש הרצונים להיותו עושה זה בעברת זדון : הדברים המורגלים' ההרגל לבלי הסתפק הוא ענין קל כי איננו מסכן את עצמו בהרגילו את עצמו בבלתי הסתפקו' לכן ראוי להתגבר על תאותי' כששו במותרות ולהרחיקם : בדברים הפרטיים · עוד יזכור הבדל בין הפחד והבלתי מסתפק · והוא שהמפחד הוא רצונו בכל ובלתי רצוני בפרט · כי ברצונו יברח מהמזיק בכלל' אמנם יעשה בהכרח ענינים פרטיים שיעשה כי ישליך כלי זיינו ויכניע א"ע ושאר ענינים פרטיים שיעשה בלי רצון · והפך זה הבלתי מסתפק שאיננו רצוני בכלל · ורצוני בפרט וזה כי אין מי שיתאוה היותו בלתי מסתפק בכלל כי כל אדם רוצה שיהי' לו די סדפו בלי מחסור · אך בפרטים יתאוו מותרות ועונג מבלעדי עונג ומהמתואר מנין טוב שעם ודעת נפ' טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר · וזה כי המאריך אף אם הוא חכם בהיותו כועס הכעס אשר בחיק כסילים ינוח · וכבר נאמר עושק יהולל חכם · אף כי יותר קשה לכבוש הכעס מכבוש הפחד שהוא מדת הגבור ·

אחרים מגונים ובעבור זה יראו היותם מוכרחי'. אמנם לבלתי מסתפק הוא בהפך כפי הפרטי' הם רצונים כי הוא כאשר חמד ואהב · אבל אבל בכלל הוא פחות כי אין אחד שיתאוה היות בלתי מסתפק . שם מסתפק נגזר בלשון יון מעוונות נעורים . כי ביניהם קצת דמיון . אמנם אם האחד נגזר מהאחר לא יועיל בדברים אשר בהם נדברים אבל גלוי הוא כי האחרון מן הראשון . אמנם יראה כי אין העתקה זו בלתי נאותה כי הנערים הם מתאוי' לדברים רעים ויוסיפו בהם מאד . אמנם כי היא התאוה ובפרט בדברים המענגים לטעם ואם אמנם לא יהיה דבר שיכריחהו וישלוט עליו יתפשט הרבה כי ערבות התאוה לא ישבע מכל דבר . הפתי והתאוה יוסיף הפעל בדברים דומים . ואם יהיו גדולים וחזקים יכו המחשבות . ובעבור זה ראוי שיהיו משוערים ומעוטים ושלא יהיו מנגדים לשכל כלל . אמנם לזה נקרא מלומד ומיושר היטב . כמו שראוי לנער להיות נשמע למצות המלמד . כן ראוי למתאוה להיות נשמע לשכל כי כוונת שניהם טובה . והמסתפק יחמוד כראוי ובזמן הראוי . וכאשר יסודר מהשכל . וזה דבר הוא לנו :

נשלם המאמר השלישי

וכמו כן יותר קשה כיבוש התאוה מכיבוש העיר · ר"ל ומושל ברוחו ר"ל כובש תאותו וילכו יותר טובה · מלוכד עיר הבלתי מושל ברוחו לכבוש תאותו על הרחבת גבולו ולהתפתק בגבולו : שם מסתפק · עוד יבאר גדר שם מסתפק שהוא נגזר בל"י מקטאת נעורים · ואם להיותסדומים בהפקת התאות אשר ישאו כאמו' בראשון לראשון מזה ז"ל אין הפרש בין הנער כפי שניו או כפי מדות הנערות : אמנם אם אחד · אמנם לדעת מי הוא השם העיקרי ומי זה הנגז' ממנו אין תועלה בידיעה זו בזה הדרוש : אבל גלוי · אך מבו ג' שהאחד עיק' בלשון והב' נגז' ממנו : כי אין העתקה זו · אין הגזרה הזאת בלת' ישרה כי בזמני' הם דומים זה לזה מצד הפקת התאות : ואם אמני' לא יהי' · כי אם לא יהי' מי שיכריח המתאוה וישלוט עליו לסור ממוקשי התאו' כמו המלמד לנער · והשכל לאיש · והמושל במדינה אז תתפשט התאוה לבלי די כי אוהב תאוה לא ישבע תאוה ככתוב למען ספות הרוה את הצמאה · פי' שביעת התאוה תוסף למאון כנסף התאוה כאמרם ז"ל אבר אחד יש באדם משביעו רעב : הפתי והתאוה · המתפתה בילדו והתאות יוסיפו לפעול בתענוגים בדברים דומים למה שפעלו כי תאוה גוררת תאוה : ואם יהיו גדולים · ואם יתחזקו התאות אבל המתאו' אז ירפו המחשבות עד לא יוכלו לדון על יושר בדבר התאות כמבואר (בז' לשני) ז"ל כי כשנקבלם ונרגילים לא נשפוט אותם וכו' עיי"ש : שיהיו משוערים · ר"ל שיהיו התענוגים כפי הבריאות וכפי העושר וכפי הסכמת השכל · שהוא המושל בכל כחות הנפש לנהלם על פי מנוחת היושר ; ולזה נקרא מלומד · המסתפק נקרא מלומד כי למד התייסר מהשכל כמו הנער מהמלמד אותו להועיל : יחמד כראוי · לא יחמוד כ"א הראוי לפי הבריאות והעושר ולפי הזמן כאשר יגזור השכל ; וזה דבר הוא לנו · מה שיגזור לנו השכל לעשותו . ותדע ותשכיל מן מולא הדברים שבהיות השכל הוא המושל בכל קניני הנפש לפעולותיה כדבר יושר הנהגת המדות והעיון לשפוט שפט כפי הפעולה ממחקרו . לכן אין מושל בו ככתוב אין אדם

שליט ברוח וגו' . פי' אין יד המכריח שולט ברוח השכל לאמר הוליד תולדה הפך המחייב מהקדמות ההיקש . ובהיות כי שכל האדם לוקה מהבין יושר ולדק ההנהגה על בוריה לכן היה מטוב ה' על בני אדם לתת להם המורה לצדקה אשר יעזור כח להכיח דת כוללת כל הקהל חקה אחת להם אם נימוסי' ממשכילי' עם ועם כאשר עשה לאו"ה ואם אלוהי' כאשר עשה לעם קרובו · ולא ימלט הדת עכ"פ מספיקות אם בכלל ואם בפרט ככתוב כי יפלא ממך דבר למשפט וגו' · וכאשר דבר היתר הספיקות למשכילי' עם יודעי דת ודין ולנהג בו כפי הסכמת המרובים ככתוב אחרי רבים להטות : ובזה פקרו המינים לאמר הנה עליכם בית ישראל זאת המצוה לעבוד ע"ז כי אנחנו הרבים ואתם המעט מכל העמים ולמען דעת ביאור זה הכתוב תדע ובחנת שהשכל פי שנים לו במין א' מעשי ב' עיוני המעשי יעיין בעניינים האפשריים ר"ל אשר ביד האדם לעשותם כחפצם וכפי העולה בהסכמתם כמו כל מלאכת מעשה והנהגת היושר ועשות הצדק והמשפט בין איש לרעהו והכלל כל דבר המתואר בטוב או רע . והעיוני יעיין בהכרחיים ר"ל בדברי' שאין ביד האדם לשנות בם כמו יעיין אם הארץ כדורי' או שטוחה והכלל כל דבר המתואר באמת ושקר . והנה פ"זר יש מהם מוסכמים כמו הבריאו' והחולי ויש מהם מוסכמים כמו העול והיושר שהם שונים בעם ועם לפי דתיהם השונים במדינה ומדינה עד שהעול במדינה אחת יתכן היותו יושר באחר' ודיני' דמלכותא דינא לפי הסכמת דתן . משא"כ האמת והשקר שהמה מוחלטים בכל מקום ובכל זמן . והנה מהמבואר שהדבר התלוי בהסכמה הולכים בו אחר הרוב כי רבו ככלו . לכן הטיבה התורה מה שאמרי' אחרי רבים להטות ר"ל בדין ומשפט לבד התלוי בהסכמה וזהו שת"א בתר סגיאי שלם דינא משא"כ באמונות ודעות התלוי באמת ושקר אין הולכי' בו אחר הרוב כי לא בהסכמה תליא מלתא כי אפי' אם אלף יאמרו בפ"ב הם ה' ואחד יאמר שהם ד' לזה שומעים שאומר אמת ואין חוששי' לרוב והוא

הדבר

הדבר שאחד הי' אברהם וגדל לעבודת הסי"ת יתי' כי רבי' וכן שלמים אינם יודעים משפט ולא חטא לבני דורו כלם שהיו עובדי ע"ז . וגם הפשטת הגשמות בלב כ"א בפה והמה מרעידים אנחנו אם נקום לרוב בביולא בזה נגשם הבורא (רצוני לומר עובדי' את ה' ברעדה) ומהגשמיי ז"ל :

מאמר רביעי

פירוש

פרק א כבר נאמר. כבר ביארנו מדת ההסתפקו' במאמר הקודם ובזה מדבר ממדת הנדיבות : אמנם יראה . מדת ההסתפקו' נוהגת בהנאות ובענינים אשר אצל חוש המישוש . כמו שקדם אצל הנדיבות נוהג בנתינת הממון וקבלתו ובכל הדברי' אשר ישוערו בכסף ר"ל בכל דבר שהוא שוה כסף : אמנם יהי' הפיזור . הפיזור והכילות הם ב' קצוות רעים אצל ההוצאו' וההכנסות והנדיבו' הוא האמצעי : למשתדלי' . שמרבה להשתדל באסיפת ההון יותר מן הראוי לאנוש כערכו הרי זה נבל וכילי והבלתי מסתפק ומכלה ממונו בהשגת המותרות נקרא מפזר : כי נאספו בהם רעות רבות . כי מלבד שהוא מכלה ממונו הנה הוא רודף אחר תאות לבו : לא יקרא כן ביחוד . לא יאמר בשם מפזר לבד כי אם בבחינת הפיזור לבד . והוא המאבד רכושו אשר הוכן לכלכל אותו והוא מפזר אותם בלא יועיל : מהדברי' אשר בהם תועל', כל הדברים שיעזרו בהם בנ"א ישתמשו בם קצתם שימוש טוב וקצתם שימוש רע : אמנם העושר . אבל האושר הוא לתועלת . א"כ ישתמשו בו בעלי המעלה שימוש טוב ומעולה והפך זה שבעלי הפחיתות ישתמשו בו שימוש רע : יש לו מעלה אצל הממון . אבל המעלה אשר בעושר הוא בדברים שבממון . ומזה שקדם התבאר שהמעלה אשר אצל הממון הוא הנדיבות . ומבואר א"כ מזה שהמשתמש היטב ר"ל כראוי בעושר הוא הנדיב : היא ההוצאה והמתנה · מבואר ששימוש הממון הוא על ב' פנים הוצאה

פרק א כבר

נאמר מהסתפקות . נאמר עתה מהנדיבות . אמנם יראה כי הוא אמצעי אצל הממון . כי אמנם ישובח הנדיב לא מדבר המלחמה ולא כאשר הוא מסתפק ולא במשפט הוא כ"א אצל הממון וקבלתו . אמנם יותר בנתינת הממון . אמנם בדבר מכל הדברים אשר ישוערו בכספים אמנם יהיה הפזור והנבלה אצל הממון יתרון וחסרון . אמנם ניחס הנבלה למשתדלי' אחר הממון יותר מן הראוי . ואמנם ניחס הפיזור לאנשים בלתי מסתפקים כי לרשעים ולמכלים ממון בלתי מסתפקים נקראים מפזרי' · ויראה שהם רעים וחטאים מאד כי נאספו בהם רעות רבות יחד . אבל אמנם לא יקרא כן ביחוד כי נרצה לומר במפזר אלא יש בו דבר אחד רע כי הוא מאבד ממונו נקרא מפזר אשר הוא עושה בעבור הפיזור עצמו . כי המפזר אמנם יראה שהוא מאבד הדברי' אשר הם לכלכל אותו וישחית אשר הם חייו ולזה נקרא פיזור . מהדברים אשר בהם תועלת יכול להשתמש בהם טוב או רע . אמנם העושר הוא לתועלת ישתמש היטב לכל דבר אשר בו מעלה אצל הדברים . ואמנם אצל העושר ישתמש היטב בכל דבר יש לו מעלה אצל הממון ואמנם זה נדיב . אמנם נראה ששימוש הממון נראה הוא ההוצאה והמתנה אמנם הקבלה היא יותר קבוץ . ולכן יותר הוא נדיב לתת לאשר הוא ראוי מהמקבל הראוי ובלתי מקבל ממה שאינו ראוי . כי יותר הוא מהמעלה עשות טוב מסבול טוב . ועשות טיב הוא יותר משובח מבלתי עשות דבר מגונה . אמנם

אינו

פירוש

והכנסה . ומהמבואר שקשה להוציא הון ומכניס הון שמדן לא קנה כי הראשון הוא מעשה הטוב והב' הוא העדר המעשה וכבר התבאר שהמעלה הא אצל הדבר הקשה בטבע האדם ע"ד אמרם ז"ל לפום צערא אגרא . מבואר א"כ מזה שיותר יקרא נדיב מי שמוציא הוצאות כראוי . ממי שמכניס הכנסו' כראוי : יותר קטן . ר"ל הכנסה : לתת לאשר הוא ראוי . להוציא על דברים ראוים וכשיעור הראוי לאנוש כערכו : מהמקבל הראוי . המוציא הוצאות בהכשר הוא יותר נדיב מהמכניס בהכשר כי המוציא עושה טוב בהונו . והמכניס סובל הטוב שהוא מקבל וקשה להוצי', ולעשו' טוב יותר מסבול טובת וקבלתו · והוא הב' שנרא' שהכילי ביותר יקפוץ ידו מהכניס טוב רב בעבור הוצא' מועטת שהוא מוכרח להוציא בהכנסתו . כי ההוצאה קשה עליו ומעורר' עיני בחינתו : מבלתי עשות דבר . מאשר מרע . והנה הם ג' מעלות זה למעלה מזה . א, סר מרע ר"ל הבלתי עושה כל רע ומגונה למען מלוא הון . ב' סובל הטוב ר"ל עוש' עושר והון בצדק ובמשפט ומקבל רכוש הראוי לו בצדק ומתרחק מהבלתי ראוי . ג' עושה טוב ר"ל מוציא הוצאות מאתו כפי היוש' ונותן מתנו' לאביוני' ולראוים לקבל . לא ירבה בנתינה ולא יפחות כ"א כפי ערך עשרו כן יתן : כי המתן נמשך : והמבואר שהמתנה נכלל תחת גדר עושה טוב . והקבלה תחת גדר סובל הטוב או בלתי עושה רע עכ"פ : ע"כ הטבה . לכן ישובח הנותן יותר מהמקבל אף

כי

כי בהיות שניהם בצדק ובמשפט ובאמרם ז"ל כל התחלות קשות. אמר לכן יבקש כל פועל. התחלה קלה למלאכתו. ואם כן ראוי להקדים סבול הטוב על עשות הטוב. וזה שאמר הכתוב סור מרע ועשה טוב. כי שלילת עשות רע היא הכנה לעשות טוב.

כבוחר ראוי ומה יש לו. וזה כי לא' הארץ ומלואה ונתנה לבני אדם לעבדה להתפרנס בשכר עבודתה ככתוב אדם לעמל יולד. והנה המרבה בשכרו יותר מכדי פרנסתו מחויב לתת לרעהו שמעשה ידיו בלתי מספיקים לפרנסתו כי אנחנו כמו ב' שותפי'

אינו נעלם כי המתן נמשך אל עשות טוב ומעשים טובים. אמנם הקבול נמשך אל הסבול טוב או בלתי עשות דבר מגונה · על כן השבח הוא ראוי ליתן לנותן מאשר הוא למקבל. ויותר הוא משובח. בנקל הוא שלא לקבל מתת כי יותר מעט הם אשר יתנו אשר להם מאשר לא יקבלו מאחרים · אבל אמנם הנדיבים הם אשר יתנו ואשר לא יקבלו מאחרים נחשבים בנדיבות. ואשר יקבלו לא ישובחו מאד. הנדיבים הם יותר נאהבי' מאשר להם מעלה אחרת בעבור כי הם מועילים. וזהו במתן. כי אמנם הפעולות אשר כפי המעלה ראוי להיותם טובות ובלב טוב ולכן הנדיב יתן בלב טוב וראוי ושאר הדברים הנמשכים למתן ישר. וזה בשמחה או לא בעצבון או במעט עצב. ואשר יתן ללא ראוי או שלא בלב טוב כ"א בעבו' סבה אחרת. לא יקרא נדיב כי אם בשם אחר. ולא הנעצב כי הוא יבחר הממון מהפעולה הטובה וזה איננו נדיב ולא יקבל ממי שאינו ראוי כי זה הקיבול איננו למי שלא יכבד הממון. וגם אמנם לא יהיה שואל שאלות. הפועל הטוב לא יתפעל בנקל ויקבל ממה שראוי לו כמו מהקנינים המיוחדי' לו. לא במו דבר טוב כי אם כדבר הכרחי שיהיו' לו מה יתן. כי גם הוא ישגיח בקנינו כי ירצה כזה להספיק לאחרי' ולא יתן לכל יען יהיה לו לתת למי שהוא ראוי ומתי ובמקום הטוב. אמנם נדיב אשר ירחיב במתן מאד עד שיעזוב לעצמו המעט אין ראוי להביט אל הנדיב בערך אל עצמו כי הנדיבות הוא לפי הקנין. כי לא ברוב המתנות יקרא נדיב כי אם לפי קנין הנותן. כי זה הנותן על כי מאשר יש לו. ולא ימנע מהיות יותר נדיב הנותן פחות אם יתן מהמעט. יראה שהם יותר נדיבי' אשר ירשו או אשר יקבלו מאחרים מאשר הרויחו בעצמם

בנקל הוא. עוד יוסיף ידו להוכיח במישור שהנותן כראוי הוא יותר נדיב מהמקבל כראוי. בעבור קושי הנתינה מהקבלה וזה כי מיעוט פועל הנד' יורה על קושי הפעול' ויקרתה: כי יותר מעט הם אשר לא יתנו. אלם לא היה אך למותר בפנים ובביאור רש"ע ליתא. והטעם כי הנה אנחנו רואי' שהנותני' הם מעט המספר מהבלתי מקבלים: וזה יורה קושי הנתינה מהעדר הקבלה: אבל אמנם הנדיבים. אך עכ"פ לא יקרא נדיב כ"א יהיה לו ב' המדות יחד ר"ל שיתן ולא יקבל ג"כ: הנדיבי' הם יותר נאהבי'. עוד יוכיח שהנותן הוא המשובח במדת הנדיבות וזה בעבור היותו נאהב לב"א ככתוב וכל הרע לאיש מתן: וזהו במתן'. כי אם ישראה המתן בעונג ולב רע לא יקבל מתנו המקבל היטב ולא יקרא נדיב כי אין זה הנדיבות קנין נפשי אללו כי דרך שולב בו ויהיה שאין לבו שלם במעשהו. וכ"כ לאמר וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו (ד"ה א' כ"ט). בעבור סבה אחרת. כמו מי שמתנדב במתת בעבור הבוש' יקרא נושא פנים. ובעבור התפארות. נקרא מתהלל

שהאחד מרבה ואחד ממעיט בשכר. ובלבד שיפעלו שניהם בזריזות במלאכתם: כי לא יקבל העני העצל והאינפעל שעם"ר טוב לפרנסו: לא כמו דבר טוב לא יקבל הראוי לו כמו דבר טוב ר"ל שמטיב עמו רעהו בנדבה: אבל יקבל כאלו הוא חוב מגי' לו והכרחי לו אליתן ר"ל להוציא ממנו הוצאותיו: בשגם הוא מוכר' להשגיח בקניניו ר"ל בהכנסותיו. למען יספיקו לו בהוצאותיו: ולא יתן לכל: כי ראוי לכל אדם לשקול הוצאותיו ולא יוציא כ"א ביותר טוב וביותר מועיל: וכן כל נדיב לב יתן מתת לאיש הגון וראוי ובדבר המועיל לו בזמן רב ובהיות שקניני הידיעות מועילים הרבה לבעלי הדעת יותר מכל קנין כסף לבעלי הרכוש: כי הרכוש קנוי' קנין שעה והדעת קנוי' קנין עולם כטעם והחכמה תחי' בעליה: לכן היו היו מחברי הספרים והעוזרים על הדפסתם יותר נדיבים ובעלי צדקה מכל נדיבי העם: וכן אמרו ז"ל ע"פ עושה צדקה בכל עת זה הכותב ספרים ומשאילן לאחרי': אמנם נדיב אשר ירחיב: זהו נדיב באמת המבזבז רוב רכושו כן פי' הרש"ס ז"ל וכבר הרגיש

ויוצא בזה בשאר הסבו': כי זה הקיבול אינו. לא יקבל מהבעלב כ"א השומר ממון ומכבדו: לא יהיה שואל שאלות. ומה גם שלא יבקש המקבל מהנותן שיתן לו כעני המחזיר על הפתחי' ושואל מפני העוני: הפועל הטוב. מתנאי הפועל הטוב שלא יתפעל מפעולתו ד"מ הנותן לראוי לא יתעצב ולא ירך לבו לבקשת הבלתי ראוי. וגם המקבל מהראוי לא יתעצב בעבור נדרו לרעהו כי יחשבו לקנין מיוחד ומוכרח

מה שיש עליו קושי' מאמרם ז"ל המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. ואולי גם החכם דעתו כדעת הז"ל ולרבע הידות יקרא מעט: בערך אל עצמו: בבקיאת רבי' כמותו: כי הנדיבות היא לפי הקנין לפי רוב העושר ירבה נדיבות: אם יתן מהמעט: ד"מ אחד נותן שלא אחד מעשר ואחד נותן ס' יתכן שבעל הא' יתן כדת ובעל העשר ימעיט בהיות לבעל האחד עשר אין ולבעל הק' מאה: יראה שהם

יותר

בעצמם. או קנו. כי אלה לא נסו החוסר' והכל אוהבים מעשיהם כמו האבות לבנים והמשוררים לשיר. אין נקל לנדיב להתעשר יען איננו מקבל מתנות ואינו שומר אבל הוא מוציא ולא יכביד העושר בעבורו כ"א בעבור זולתו. על כן יאמרו אנשים נגד המזל. מדוע אשר הם א"כ יותר ראוים לא יעשו כן. אבל בעבור זה לא יקרה בבלתי סבה כי א"א לקבץ ממון מי שלא השתדל לקבצו. כמו שהוא זה בשאר דברים. אבל לא יתן למי שלא ראוי ובזמן שאינו ראוי. ולא אחד מהדברים באלה כי זה לא יהיה פעולתו כפי הנדיב. כי המוציא ממון כזה לא לא יוציאהו באשר הוא ראוי להוציא כמו שנאמר כי הוא אשר יוציא כפי אשר יש לו ובדבר הראוי. המעדיף על זה הוא מפזר. לא יהיו השלטונים מפזרים כי מרוב הונם לא יראה היות נקל להיות מעדיפים בהוצאותם ובמתנותם. הנדיבות הוא אמצעי אצל נתינת הממון וקבלתו. הנדיב יוציא ויתן בדברים הראוים בשוה בקטני' ובגדולי' וזהו בשמחה. ויקבל ממה (נ"ק ממי) שהוא' ראוי מה שהוא ראוי. כי המעלה תהי' אמצעי' בשניהם תעשה שניהם כראוי כי ישמח ליתן כראוי לקיבול כמוהו. כי אשר איננו כמוהו ינגדהו. על כן הדומים יהיו יחד בו והמתנגדים גלוי הוא שלא יהיו יחד. אמנם אם בעשותו כראוי יקרה שיוציא ממון בדבר בלתי נאות יתעצב על השווי ובראוי כי מן המעלה הוא לשמוח ולהתעצב כראוי וממה שראוי. והנה הנדיב הוא עמית בממון ואפשר שיסבול דברים בלתי נכונים על בלתי כבדו הממון. ויותר יחרה לו אם לא יוציא הממון בראוי מאשר יתעצב מאשר יוציא ממון בדבר בלתי נאות. אך שימו"ניטו לא ידה זה. אמנם המפזר יחטא באלה לא ישמח במה שראוי בראוי ולא יתעצב בראוי. וזה יותר מבואר בסמוך:

כבר

פירוש

יותר נדיבים · אמנם רואים שהיורשים ומקבלי מתנה הם נדיבים יותר מהמרויחי' רכוש בעמלם או הקונים בכסף אליפים קנין מה: כי אלה לא נסו החוסר · בקל ניורשים ואינם יודעי' רע עדיין לכן אין חוששין להזהר ממוני: ולמקבלי מתנה להיות נדיבים בעבור שלא הורגלו במחסור ואינם יודעים רע עדיין לכן אין חוששין להזהר ממוני: והכל אוהבים: גם קשה המרויחים והקונים להיו' נדיבים לבזבז מקנה קנינם באהבתם אותם אשר כן טבע כל פועל לאהב פעולתו ולאו' פני' כל כל הלך להפסד: אין נקל. לא בקל יעש' הנדיב בהיותו שונא בלע ובלתי שומר קנינו מרוב ההוצאה: אבל יכביד · איננו מרבה עושר לעצמו כ"א לממון אחרים ר"ל לבזבז בנדיבות: נגד המזל: נגד השר והמלאך הממונה על עושר ההנהגה נפשי"ר בל"א · והטעם רבים יטיחו דברים כלפי המזל המעשיר לאמר מדוע לא יעשו עושר אלה הנדיבי' בהיותם ראוים לעושר מפאת טוב טבעם להטיב לראוים: אבל בעבור זה · אך עם היותם מתרעמים נגד המזל כאלו הוא הסבה בדבר ואין שם סבה טבעית ובאמת יש שם סבה טבעית כי הוא זה בעבור שאלה הנדיבים לא הרגילו א"ע בקיבוץ ההון אשר ככה באמר האומניות שהבלתי רגיל במלאכה לא יוכל עשות: אבל לא יתן. עם היותו בלתי רגיל בקיבוץ הון עכ"ז איננו עכ"פ מפזר לתתו לבלתי ראוי: כי זה לא יהיה פעולתו. כי אין זה מפעולות הנדיב בשכבר התנה שהנדיב כל הוצאותיו כראוי ולא יתן כ"א לראוי ובדבר הראוי: המעדיף על זה. המרבה בהוצאותיו כפי ערכו נקרא מפזר · לא יהיו השלטוני' מפזרי'. הוכם יוכיח את שרי הארץ שלא ירגילו את עצמם בפיזור כי לרוב עשר' נקל להם לנטות אחרי הפיזור. אבל ימתנו ההוצאה כפי

פירוש

ערך ההכנסה: הנדיבות היא אמצעי'. מהו' הנדיבות היא הנהגה אמצעי' בהוצא' והכנסה כמבואר במה שקדם: תעשה שניהם כראוי. ר"ל שהוצאה וההכנסה: קיבול כמוהו. שתהיה הנתינה שוה עכ"פ לקבלה כי אם יעדיף יהי' מפזר ואם יחסר כפי ערכו יהיה כילי: כי אשר איננו · אם אין ההוצאה שוה לערך ההכנסה: ינגדהו: יהיו ההוצאה וההכנסה מתנגדים ר"ל בלתי שוים זה בזה: הדומים: ההוצא' וההכנסה המשתוים ראוי שיהיו יחד בנדיב: יתעצב על השיור · על אשר מגבול השיעור: עמית בממון. ריע ושותף נאמן עם כל היסר באדם · בענין הממון המדיני · זריז במלאכתו ומה שמרוים יותר מכדי צרכו מחלק לחביריו הבלתי מספיקים: שיסבול. יסכן שיסבול העוני בעבור נדיבתו ואיננו מכבד ההון לאצור אותו לעת הצורך: ויותר יחר לו · יעצב יותר כאשר לא יוציא הוצאותיו כראוי שהוא מקרין ההסתפקות ממה שיתעצב בהוציאם בבלתי ראוי · שהוא השתמשות במותרות ... והחכם שימונידי חולק על זה · והנה בענין ההסתפקות והמותרות יש שם חלוקי דעות רבות: ומה גם היום רבו בו דעות שונות מה זה טוב לבני אדם כי בקשת המותרות לפי ההשקפה הראשונה יבטל בעליה משלימות ההשכלה בהיותו עסוק ורודף בכל כל הימים בבקשתם · אך בבחי' אחרת יראה הזריזות ויפר העונג בין אנשי המדינה: יעוין מה שכתבנו בחיבורינו אסף (ס"ז ריש פ"ל ממנו) · והכ' דעת החוק' שההסתפקות יש לו קדימה זמני' על קנין המותרות לוק"סוס בלע"ז · והכל הולך אחר העיבון והשמחה ר"ל שישמח בהוצאותיו והכנסותיו כראוי לפי השכל ויעצב אם הם בלתי ראוים לפי השכל · ירבו עצבותם ברבות החטא וילעדו בקטנו כאמור:

כבר

פרק ב' כבר אמרנו: כבר התבאר בפ' הקודם שהפיזור והכילות הם ב' קצוות בהנהגת הבית והמדינה אבל הממון הפיזור הוא קצה היתרון והנבלה קצה החסרון: ובשני דברים. כל אחד מהקצוות נר' שם ב' דברים: במתן בהוצאה בהכנסה: השיג מהמתן. פי' ההוצאה הוא המתן אשר יתן בזולתו חלף טוב או מן מתנת חנם: יעדיף בתת. ירבה בהוצאה לפי ערך עשרו: ובבלתי קבל. ירבה בהעדר ההכנסה. והוא אך למותר כי הדבר האמור הוא מובן בלשון הבא אחריו: ויחסר בקבלה. ימעט בהכנסה. והפך זה הכילי והנבל שהוא ממעט בהוצאה ומעדיף בהכנסה: בדברי' מועטים. המפזר מכניס דברים מועטים והנבל הוצאו' מעטי': לא יוסיף. המפזר לא יעשר בקל בהיו' ב' חלקי הנהגתו מתנגדים מכניס מעט ומוציא הרב': שלא יקבל מעבר אחר. שלא יכניס שהוא העבר השני אשר נגד ההוצאה: כמו ההדיוטות. כמו עניי הארץ ואנשי המדינה הרגילים להוציא הוצאה מועטת ובדבר מעט יראו כמפזרים לא כן מנהיגי המדינה ומושליה הרגילים בהוצאה רבה אין משפטם ככה אבל להם משפט השוע האמור בפ' שאחריו: אכן יראה. אבל עם היות שהמפזר והנבל שניהם פחותים. מ"מ יראה שהמפזר הוא יותר טוב הרבה מהנבל בצדדי' רבי'. א' המפזר יקבל תרופה בבואו בימים ר"ל שילמדהו נסיון העתים אומנות מה או משא ומתן להרבות בהכנסה. או כאשר יעני וידל או יקמץ בהוצאה וישוב אל הראוי והאמצעי ב' הנה בזה אשר בנדיב ר"ל המפזר יש לו שנע הנדיב בוותרנות: אבל אין אחד. אין ההוצאה וההכנס' כראוי ר"ל מכניס מעט ומוצי' הרב': בהרגל. אם ירגיל את עצמו להכניס ולהוציא כראוי יקל לו זה בשכבר רגיל קצת במדת הנדיבות שהוא הוותרנות: המעדיף. פי' שהוא מרבי' בהוצאה וממעיט בהכנסה כדפי' שאינו איש רע אבל סכל בלתי יודע סוף ההנהגה ויושרה: נ' ובעבור כי זה יועיל לרבי' המפזר עוזר לרבי' הנהני' ממנו משא"כ הנבל שגם הוא בעצמו אינו נעזר ממונו כי אם מעט ומער לא כביר: אבל רבים מהמפזרים. אך יש מפזרים רבי' שהם נבלים להיותם מאספים הון מכל עבר ומכל הצד ר"ל שלא ביושר בעבור הכרחם לממון ברוב הפיזור בערבנו'. בערבוני' כלומר לטובים ולרעים הם נבלי' במה שעושים עושר ולא במשפט הם שנים להיות במדות הקמלנות הבלתי מבקיים אם יבוא עשרם ביוש' או לא: אינ' נדיבו'. כי הנדיב יתן לראוי: לא בעבור דבר אחר: אינם נותנים להישר באדם בעבו' ישרו כ"א לאיש חנף ולכן כמ"ד הכשילם באנשים שאינם מהוגנים: אנשי נכסים. עשירים יאבדו עשר' בענין רע: יעברנו. יעבור מן קצה הכילות על האמצעי אל קצה הפיזור: ואם יושם בלימוד. ואם ילמדוהו בתורת משפט ישוב אל האמצ' וירוץ לו: הזקנה. הזקנה והחלישות יסבבו הכילות לבעליהם מיראתם על נפשם שלא יוכלו עוד לעשות מקנה וקנין מרוב חלישותם לכן ישמרו קניינם אשר כבר רכשו והוא הדבר שהמפזר יתכן לשוב להיות נדיב בבאו בימים כאמור למעלה: ויותר טבעי. גם מצד הטבע' היא קשה הרפואה כי טבע האדם נוטה אל
הכילות

פרק ב

כבר אמרנו כי הפיזור והנבלה הם מהיתרון והחסרון ובשני דברים במתן ובקבלה. כי ההוצאה נשיג מהמתן. לכן המפזר יעדיף בתת (ובבלתי קבל) ויחסיר בקבלה. אמנם הנבלי' תחסיר בתת ותעדיף בקבלה. אם לא בדברי' מועטים. לא יוסיף עוד הממון עם הפזור ולא יהיה זה נקל אחר שלא יקבל מעבר אחר ויתן לכל כי מהר יעזבנו הממון. כמו ההדיוטות הנותנים יראה שהם מפזרים. אכן יראה שהוא יותר טוב לא מעט מהנבל כי זה נקל להרפא או בבואו בימים או מפני העוני יכול לחזור אל האמצעי. והנה בזה אשר בנדיב כי יתן ולא יקבל. אבל אין אחד מהם כראוי ולא טוב. אבל אם יעשה זה בהרגל או בענין אחר יהיה באמת נדיב יתן לאשר הוא ראוי ולא יקבל ממי שאינו ראוי. ובעבור זה יראה כי אינו רע לפי המדות כי אינו מן הרשע ולא מן המגונה המעדיף במתן ובלתי מקבל אך אמנם הוא סכל לפי זה הענין והמפזר יראה שהוא יותר טוב מהנבל בעבור הדברים האמורים. ובעבור כי זה אמנם יועיל לרבי' וזה לא לאחר ולא לעצמו. אבל רבים מהמפזרים הם מקבלים ממה שאינו ראוי והם לפי זה נבלים כי הם יקבלו מכל עבר בעבור שהם מאבדים הכל. והנה זה נקל לעשות. אמנם קץ מהרה יעזבו ממונם וע"כ הם מוכרחים לבקש מצד אחר כי אלו יתנו בעדבבות ולא יכוונו בעבור דבר טוב כי אם בלי הפרש יקבלו מכל צד ויתאוו ולא ישגיחו איך ומאין. ובעבור זה מתנותיהם אינם נדיבות ולא טוב ולא בעבור טוב ולא כראוי אבל פעמים מעשרים אשר ראוי להיותם רשים. ולא יתנו דבר להולכי אורחות יושר במדות. ולמחנפים יתנו נדבות רבות. לא בעבור דבר אחר. ולזה רבים מהם אנשי נכסים מאבדים ממונם. כי בנקל הם מבלים במותרות. ולפי היותם לא הטוב ישו אל התאות. על כן המפזר אם א"א לבוא אל האמצעי יעברנו. ואם יושם בלימוד האמצעי כראוי יבוא אליו הטוב הנבלה אין לה רפואה כי נראה הזקנה ושאר הדברים המחלישים עושים האדם נבלים. ויותר טבעי הוא באדם מהפיזור כי רבים הם אוהבי כסף מהנותנים. והנה הם על פנים רבים. כי

על

על ענינים רבים יראה שתהיה הנבלה . אבל בכלל היא בשני ענינים בהעדר הנתינה ובהעדפת הקבלה . אבל לא תהיה שוה בכל . אבל לפעמים תתחלף כי אלה יעדיפו בקבל' ואלה יחסרו בנתינה . כי אלה אשר יקראו בשמות רבים כמו קצרי יד קופצים . אבירי לב יחסרו בנתינה אבל לא יתאוו של אחרים ולא ירצו לקבל מהם . אמנם ממעט יושר ומיראת הכיעור . יראה או יאמר כי הם נשמרים מזה שלא יוכרחו לפעמים לעשות דבר מגונה . ומהם קרא מוכר כמון . והנה כן יקרה בהעדפתו לא כאשר יתן דבר לאדם . ומאלה אמנם ימנע מלקבל מאחרים בעבור יראה כי אינו נקל לקבל של אחרים כדי שלא יתן משלו לאחרים . ואלה אמנם יעדיפו בקבלה כי הם יקבלו מכל צד מכל והם פועלים פעולה הנבלים כי יקבלו מאתנן זונה ודומיהם . והם מרבים בנשך ובמרבית ולוקחים מעט מעט מרבים . כל אלה יקבלו ממה שאינו ראוי ומה שאינו ראוי . הדבר הכולל בהם כי יראה בהם הריוח מגונה כי כלם יסבלו חרפה בעבור מעט ריוח . ואשר יקחו דברים גדולים ממה שאינו ראוי ולא הראוי ולא נקראים נבלים . כמו הפריצים משוממי המדינות ושוללי המקדשים . אבל נקראם רשעים וחטאים . המשחק בקוביא ושולל המתים והגנב מהנבלים והם מרויחים מגונים כי הם עמלים בעבור הרויח . ומהם לוקחים מהאוהבים מה שראוי לתת להם . וכלם רוצים להרויח ממה שאינו ראוי רווחי' מגונים . וככל אלה הם לקיחות נבלה . על יושר נאמר כי הנבלה תנגד לנדיבות כי היא יותר רעה מהפזור ויותר יחטא בזה מהפזור האמור :

פרק ג ואמנם

יראה שראוי לסמוך לזה השוע כי יראה כי הוא מעלה אצל הממון . לא יתפשט אצל כל הדברים אשר בממון כמו הנדיבות כי הם אצל ההוצאות לבד . אמנם באלה יעדיף על הנדיבות כמו שיורה זה השם הגדולים בגודל אמנם תהיה הוצאה ראויה . הגודל אמנם יאמר בהצטרפות כי אין ההוצאה

פירוש

הכילות וקשה לשנות הטבע והרגל משא"כ הפיזור ספך האמורי' שלא יקבלו גלוקחים מעט
והוא הדבר שנדיב הוא שם משותף למושלים ולנדיבי' מעט לאפוקי הרעים האמורים אח"ז שהם
כמו נדיבי עמים נאספו פי' מושלים . וזה להיותם לוקחים הרבה ואינם נקראים נבלים כ"א רשעים :
המשותפים בתורתן זה מושל בבני אדם וזה מושל הדבר הכולל . אלא השוה שבהם שכולם ירויחו
בנפשו וכובש יצרו : והנה הם : הקמצנים הם על מעט ריוח מגונה : ואשר יקחו . אולם המרויחים

מיים טובים לא ראוי זה כראוי זה הלד השוה שבהם משוללי הנתינה ורבי הקבלה הפך המפזרים שהם רבי הנתינה ומשוללי הקבלה : כי אלה יעדיפו בקבלה. קצת הנבלים יעדיפו הרבה בקבלה משאר הנבלים . וקצתם מחסרים בנתינה הרבה יותר משאר הנבלים : אמנם ממעט יושר . מסבת מעט היושר אשר בם ישפטו שאין לקבל משל אחרים . אף כי יראים מן הכיעור ר"ל שלא יתגנו בעיני הבותני' : יראה . ואשר יראה או אשר יאמר בטעמי' וכיוצא בהעדר הקבלה שלא יוכרחו להחניף לבעלי המתנה ויהיה פעל מגונה : מוכר כמון . קצת המקמצים בנתינה יקראו מוכרי כמון על שם שהוא שוקל נתינתו כפי קבלת ההנאה כמו מוכרי הכמון השוקלי' או מודדים עין בעין בעבור יקרתו . וכן פי' הר"דק שהקמצן נקרא כילי מטעם] וכל נבלים עפר הארץ שעניני מדידה להיותו מודד בעין רעה : כן יקרה בהעדפתו . כאשר ימכור דבר מה השקול בקבלו ר"ל בהכרעי' והעדפי' הוא מעדיף מעט בהיותו לו עין : לא כאשר יתן : אין הדברים אמורים בתתו מתנת חנם לזולתו כי אין זה מטבע הכילי כלל : בעבור יראה קצתם נמנעים מקבלת מיראתם פן יצטרכו לתת אח"ז . כמו קצת הסורחים

ריוח גדול בנבלה אינם נקראים נבלים כ"א רשעים: המשחק בקוביא . שלא האמורים אחר זה הם בכלל נבלים בהיותם עמלים לסרוח ריוח מגונה כאחד הנבלים : וכן הלוקחים מאוהביהם חוקם הראוי להם בקבל נבלים יחשבו : על יושר . כפי הגדר הישר נאמר שהכילו' הוא הקלה המתנגד יותר לנדיבות מהתנגדות הפיזור .

פרק ג ואמנם יראה. אחר שביאר בקודם מעלת מדת הנדיבות שהיא אצל ההוצאות וההכנסות הקטנות בהנהגת הבית ראה כי טוב הוא לסמוך אליו מעלת השוע שהיא אצל ההוצא' שגדולה בהנהגת המדינה כמו בבניני המדינות והומותיה' וארמנות המלכים . כי שוע ענינו שר ומושל בעם לבד ונדיב הוא שם למושל ברוחו גם כן . והשוע הוא הפך הכילי עכ"פ ככתוב ולכילי לא יאמר שוע : לא יתפשט . לא יכלול תחתיו הרבה כמו נדיב שהוא כולל גם השוע כי כל שוע נדיב ואין כל נדיב שוע כאמור אחר זה : כי הם אצל ההוצאות : נ"ל אצל ההוצאות הקטנות לבד משא"כ השוע שהוא אצל ההוצאות הגדולות כאמור אחריו : שם הגדולים . כמו שהוראת זה השם השרים הגדולים כן יורה

הבלתי רוצים להגות מתכניסיהם מיראתם פן יצטרכו על הוצאתם הגדולה : אמנם שהיה : רק שתהיה
להכנים את מכניסיהם לפעמים : ואלה אמנם . זאת ההוצאה הגדולה כראוי : הגודל אמנם . אמנם
אלה האמורים : אח"ז יעדיפו בקבלה והם גודל האמור הוא שם מצטרף בערך אל הקוטן
באשר

לפי אריס״טו של יודע שהיה ממונה על דבר מה טוב ולקנות על ידו שם טוב יותר בכל המעלות . שהוצאתו רבה מאוד מהוצאת בה״ת : חסרון זה תכלית כל המדות לפעול טוב : מענג . הוצאה המענג הקנין . הקנה הקטן ונאות המדה נקרא פחיתות בפעולותיו : בשלמה . כאלו ישלם מעצמו פניו פעולותיו כלומר שהוא פוחת בהוצאה כפי המדה הנכונה : ולא יעיין בזה הטיב כלומר לא ידקדק בחשבון ההעדפה . קנה היתרון ר״ל המעדיף בהוצאה הגדולה הוצאתה כ״כ . שהוא זה מדת החסרון לותר מאלו יותר כפי הראוי לא נקרא משחית : וכאלה . וכמו אלה המעדיפים הנקראים משחיתים יכונו ג״כ בשם מעדיפי׳ ומשחיתי׳ שעושי׳ עשות גדולות הראוי ומוציאים הוצאות בפעולות גדולות הבלתי ראוים . אף שיפעלו הראוים אך לא כפי כשרון המעשה הראוי להם יקראו מכלים ומשחיתים : אח״ז . אחר שביאר ב׳ הקצוות אמר לא מוכים הדבר ממעלת השוע ונאמר : השוע דומה ליודע . השוע דומה למשכיל על דבר איך יעשה פעולה גדולה שלימה באופן היותר שלם . ככתוב הכל בכתוב מיד ה׳ עלי השכיל : וכן יראו בתחלה הקנין . כל״ל והשוע מלבד האמור עוד ישכיל לב לראות בענין הבנינים בראשי מלאכתם קנין התואר אשר יקנו לפי הפעולה אשר יפעלו . שזה התואר הקנייני יתבאר לגדליו לפי גודל הפעולה עד יחשבו מי ומי פעל ועשה אותה : הוצאות השוע : הוצאו׳ השר והמושל במדינ׳ הם רבות ולפיכך ראוי להיות גודל פעולותיו ר״ל שישוה לכל ההוצאה : או יותר . גם יתכן שתהיה ההוצאה קצת יתר על השבח כי אין ממדת השוע לדקדק כ״כ בחשבון : בעבור טוב . לפעול דבר

לפועליו ככתוב ולא יחשבו אם עושי המלאכה כי באמונה הם עושים : מאשר כמה . אשר לפי כמות ואיכות מספר ההוצאה יראה טוב הפועל : ואף בכלהו באלה ההוצאות יגדיל השוע על הנדיב כי רבה היא הוצאת השוע ופעולו ויעשה פעולה גדולה בהגלגה אמצעית כערכה : אינה שוה : פעולות השוע אינה כשוה לנדיב בהיות שמעלת הפועל בקנין ר״ל באמר אינה שוה עם מעלת הפעולה . כי מעלת הפועל שהיה שר נכבד ר״ל מושל במדינה משא״כ הנדיב . ומעלת פעולתו שתהי׳ גדולה וטובה ומפליא׳ כולה זלו יפעל הנדיב כמו אלה הפעולה אינו יוצא מכלל הנדיבות להיות בכלל המפוזרים : כמו בבתי התפלה שיולידו הוצאות בבנינים גדולים למעלה . וטוב בעיני אלהים ואדם : העשוים לשרים . כמו שירו׳ ולחמות השרים : ולא כפי המעשה . לא כפי גודל המעשה לבד כ״א גם לפי גודל מעלת העושה ר״ל שיהיה העושה שר וגדול בהנהג׳ המדינ׳ לא בהנהגת הבית לבד כאמור למעלה שהמעלה אינה שוה בקנין ובפעל וכמו שביארנו שם : ואם ינסה לעשות . ואם יבוא לעשות פעולה כזאת בהוצאה רבה הנה בסכלות

ההוצאה שוה לשר אנ״שים ולממונה על התפלה ועל בית המקדש כ״א כפי הראוי לכל אחד וכמה ואצל מה אמנם המוציא בדברים הקטנים או באמצעיים כראוי לא יקרא שוע . ואם יוציא בפעמים רבות שיעור רב . כי אם המוציא בדברים הגדולים הוא שוע . כי השוע הוא נדיב ואין כל נדיב שוע . חסרון זה הקנין יקרא פחיתות . ההעדפה בזה יקרא משחית ומחבל . וכאלה אשר לא יעדיפו עשות גדולות אצל הדברים אשר ראוי כ״א בדבר שאינו ראוי וכמו שאינו ראוי הוא מכלה . אח״ז נדבר ממעלת השוע . השוע דומה ליודע כי יוכל לעיין הראוי ויוציא גדולות ונכונות וכן ראוי (נ״א יראו) בתחלה הקנין יתבאר בפעולות וממי הם התצאות השוע הם גדולות ונכונות וכן ראוי להיות פעולותיו . ולפי זה ראוי להיות גודל ההוצאה ראוי אל הפעולה כי הפעולה ראוי׳ להיות כפי ההוצאה וההוצאה כפי הפעולה או יותר . השוע יוציא באלה בעבור טוב וזהו כולל בכל המעלות . עוד הוא מענג בזה ועושה בשלוה כי הדקדוק בחשבון פחיתות הוא אמנם ישכיל להיות טוב ונבחר וראוי מאשר כמה ואיך יהיה במספר . אמנם בהכרח השוע הוא הנדיב כי הנדיב יוציא הראוי כראוי . ובאלה הוא גודל השוע כי תהיה זה אצל הנדיבות גדולה . והנה בהוצא׳ אמצעית יעשה (נ״א יעשה) פעל גדול השוע . כי המעלה אינה שוה בקנין ובפעל . כי מעלת הקנין הוא שיהיה רב ונכבד . אמנם מעלת הפועל שיהיה גדול וטוב אשר רואיו יתמהו ממנו כי הפועל הגדול הוא נפלא והוא מעלת הפועל גדולה בגודל אמנם תהי׳ ההוצאה גדולה כמו בבתי התפלה וכמו המנחות המושמות לפני האלהות והקרבנות והזבחים . וכן ג״כ העשוים לשרים (נ״א לשרים) והדברים הגדולים העשוים לתועלת הממון כמו אם אחד יתנדב לעשות דבר מועיל להומה חשובה או להיות שר ליורדי הים באנות (נ״א באניות) או לעשות משתה לכל בני המדינה . אמנם בכל אלה כמו שנאמר ראוי להבים מי הוא העושה ומה הוא ומה יש לו כי ההוצאות ראוי להיותם ראויו׳ ולא כפי המעשה כי אם גם שיהיה ראוי העושה . ולכן הדל לא יהיה שוע פי אין לו ממה יוציא הרבה כראוי . ואם ינסה לעשו׳ הוא פתי כי הוא עושה שלא כראוי ובלתי נאות כי הדברים שהם כפי המעלה׳ הם על יושר . והנה זה ראוי לאשר להם הון עתק או אשר נעתק להם מאבותם או מאחרים . והם אנשי חיל נשיאי העדה והדומים לאלה כלם גדולה ומעלה ואשר אלה לו הוא שוע . ובאלה

ובאלה ההוצאות הוא עשות גדולות כמו שנאמר כי הם דברים נכבדים. ויוציא בדברי' המיוחדים אשר יעשה פעם אחת כמו חופת החתן ודומה. וכן אצל כל הדברים אשר יהדרו להם כל אנשי הארץ או להעלותם לנשיאות או להקבלת שרים באים מארץ מרחק ולשלוח מנות ולתת מתנות ולהעלות שכר. כי השוע לא יעשה הוצאה גדולה בעצמו כי אם בדברים הכלליים. כי המתנות באדם דומות להקדש לגבוה. וכן ראוי לשוע לבנות לו בית ולתקנו כראוי למעשהו כי היא תפארת. ויעשה יותר בדברים המקיימים כי זה יותר טוב שבפעולו'. ובכל הדברים יעשה אשר הוא ראוי כפי הדבר ההיא הנכון כי לא יהיה דבר אחד נכון לאלוה ולאדם ולא למקדש בהוצאות והוא יעשה הדבר הגדול בערכו ויהי' שוע גדול כאשר יהיה הוצאה גדולה בדבר גדול מה שיהיה באלה גדול. הפרש גדול יש בין היות בפועל להיות גדול בהוצאה כי כי במתנות הנערים עשות כדור יפה או מטה נקוד היא גדולות מעשה איך (נ"א אך) הוא קטן המאיר (נ"א המחיר) ובלתי נדיבות. ובעבור זה ראוי לשוע לעשות דבר גדול בערכו שיהיה מעשהו גדול. וזה לא יהיה נקל להיות אחר יתר עליו ותהיה הוצאתו לפי מעלתו. ובזה אמנם יהי' שוע. המעדיף על זה אמנם ישתמש בממונו על בלתי יושר ויעדיף לכלות. כמו שנאמר יוציא הרבה בדברים קטנים ובמותרות ויוצי' בלי ערך כמשל האומרים למגידים עשה משתה חתנים ולהולכי רכיל יתן מתנות. בשוקים יסחב בגדי משי כמו מג"טום. וכל אלה לא יעשו בעבור טוב. כ"א להראות עשרו ולחשבו אשר רואיו יתמהו ממנו. ובמקום ראוי להוציא הרבה יוציא מעט. וכאשר ראוי למעט יוציא הרבה. אמנם הכילי יחסר בכל הדברים ואם יוציא הרבה הוא במעט טוב מאבד. ולכל אשר יעשה הוא באיחור. והוא חושב איך יוציא הרבה והוא נעצב. ויחשוב כי הוא עושה יותר מן הראוי. הנה מעשי אלה רעים אך שלא ישאו חרפה ע"ז כי לא יזיקו לקרוב גם אינם פתאים מאד:

פרק ד גודל הלב אמנם הוא אצל הדברים הגדולים

פירוש:

בסכלות יעשה זה. כי כל פעולות המדות הנכונות הם כפי היושר והכי' אינו מן היושר שהדל יגב' בהוצאה, לפעול פעולי' כראוי' כי הוא זה ראוי לשרי המדינות אשר להם הון עתק: אשר יעשה פעם א'. כמו משתה ושמחה שיעשה האדם ביום חתונתו ושמחת לבו פעם א' בכל ימי חייו: אשר יהדרו. אשר יתאספו ההמון לראות מרוב פליאותם להיותם בלתי מצויים: או להעלותם לנשיאות. או שיעשו השרים דברים מפליאים וזרים משמחי לב ביום שיתכנו להיות מושלים ושרים. או ביום שיקבלו פני שרים וחורי ארץ הבאים ממרחקי ארץ. ומהדברים הנוראים הנעשים ביום שיוועדו המלכי' והשרים לשלוח מנות זה לזה: כי המתנות. ראוי לתת מתנות השרים בכבוד ככבוד מתנות האל ואישיו עד"הכ כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני: בדברים המקיימים. ר"ל יעשה מעשהו לפי השלימות היותר אפשרי הנותן קיום לנמצא ההוא: כי לא יהיה דבר. אין שום דבר המוכן לאלהים או לאדם בלי הוצאה: ומי זה יוציא הוצאות גדולות באלה נקרא שוע: הפרש גדול. יש הבדל בין היות דבר גדול בבחינת ההוצאה. כי הנה הכדור שמשחקים בו הנערים והמקל הנקוד ומלוא. המה גדולי' בבחי' עצמם ר"ל יפים למראה עינים אך אינם רבי ההוצאה והמחיר: להיות אחר יתר עליו: להיות לאחר יתרון עליו בפועל כמוהו: המעדיף. קרא היתרון בשוע הוא המשתמש בהוצאה ברעה בלתי ישרה ומרבה

פירוש:

בהוצאה עד לכלה: בדברים קטנים. שהוא פועל דברים קטני שערך הפך פעולת השוע שפועל פעולות גדולות כאמור: כמשל האומרים. כמו המושלים האומרים למוצאי דבה והמוסרים. אעשה לכם משתה חתנים ע"ד שיזול איכול קורא בי מלכא. ולהולכי רכיל. מספרי לה"ר: יסחב בגדי משי. להראו' כאלו אינם חשובים בעיניו לרוב עשרו: בעבור טוב. אינו עושה מעשהו למען ישיג טוב על ידו. כמעשה השוע. וירבה במקום שראוי למעט וימעיט במקום שראוי להרבות כי כל מעשהו לא בהשכל הפך השוע: אמנם הכילי הוא קלה החסרון: הוא זה יחסר בהוצאה: טוב מאבד. טוב שערב חולף ואובד לשעתו. והוא הפך השוע המבקש טוב המועיל לזמן רב: באיחור: מתעצל ונעצב במלאכתו בעבור דאגתו על ההוצאה שהוא חושב שמרבה בהוצאה: אך שלא ישאו חרפה. אבל אינם נושאים חרפה על מעשיהם כמו הכילי אשר לעומת הנדיב: וזה להיות הכילי אשר לעומת השועי' מוציא הוצאות עכ"פ כנדיב בע"הב ולא יזיקו הרבה כמו שאר בעלי המדות הגרועות. גם לא יתראו אצל ב"א כסכלים הבלתי יודעים איך להתנהג בתכונת השוע. וזה בהיותם מוציאים הוצאו' כנדיב עכ"פ:

פרק ד גודל הלב. אחר שביאר מקודם גודל הנפש אשר אצל הוצאת הממון הרבה ראה לסמוך אליו גודל הלב אשר אצל הכבוד: אצל הדברים הגדולים. הוא בעל נפש רמה אשר נשאו לבו לפעול פעולות בכבוד הגדולות. וזאת תכונה

וזה

וזה נגלה מן השם ונאמר תחלה אצל אלה הדברים הוא. אין הפרש בין הדבור בתאר או במתואר. גודל הלב הוא איש חיל. אמנם יראה כי הוא איש חיל אשר אצל הדברים הגדולים יעשה עצמו ראוי אם יאות לו. כי אשר יעשה זה והוא לו בלתי נאות היא אויל. אמנם אשר הוא כפי המעלה אין אחד מהם אויל ולא כסיל. א"כ איש חיל הוא האמור. אמנם אשר יאות לדברים הקטנים ויעשה עצמו ראוי להם הנה הוא שוה לא איש חיל. כי גדולת הלב תהיה בדברים הגדולים. כמו שהוא הגדול בגוף כי הקטנים יהיו יפים וטובים מראה ולא נעימי' ואשר הוא יראה א"ע ראוי לגדולות. והוא בלתי ראוי. למשוגע (נ"ס יחשב). ואין כל המכנים עצמו בגדולות ממנו הוא משוגע. אשר יתנהג בדברים פחותים הוא סוג לב. וזה בין בדברים גדולים בין בשוים בין בקטנים. אשר הוא מתנהג בדברים פחותי' מערכו. אבל השם הזה יותר היה ראוי לגדולה. כי יותר הוא המנבל אם לא שהוא ראוי לגדולות. אמנם יהיה איש חיל כפי הגודל בקצה אבל כפי אשר יעשה הראוי בערכו הוא אמצעי. אחר אשר הוא מתנהג כפי הנאות לו. אבל האחרים יעדיפו ויחסירו. כי אם אמנם יעשה עצמו ראוי לדברים גדולים הוא ראוי לדברים נוראים. וזה באמת יהיה אצל אחר. גדולה ראויה אמנם תאמר בדברים אשר מחוץ הם טובים. והגדולה נוראה אמנם היא אשר יאתה לאל ית'

תכונה מצוטפת למלכים מושלי ארץ. ולאומנים העושים כל מלאכת מחשבת. ולמשכילי עם ומחוקקי הנימוסים הצודקים וזולתם מהדברים הנכבדים אשר ימלא איש בעל גודל לבב את ידו לקרבה אליו. המ"ב המלך בעל גודל הלבב יעשה כבוד בלחום מלחמות נוראות עם אויביו להרחיב גבולו. ולהטיב לעמו בכל מלאכת חרש וחושב ורוב המסחר אשר יקבע בארצו. והאומן בעל גודל הלבב ימלא את ידו לפעול מלאכות נפלאות אשר עדן לא נעשו יועיל תועלת רבה. והמשכיל בעל נפש הרחבה ידבנו לבו להשכיל בדברים העומדים ברומו של עולם ויחבר חיבורים נפלאים יבארו נוראות ביראת ה' והשכלת אמתו וכהנה ביתר הפעולו' הנכבדות: וזה נגלה. וזה מבואר מן המובן מהשם המורה על הרחבת הנפש לאחוז במעשים גדולים ונכבדים: ונאמר וכו' בביאור אלה הנכבדות: בתאר או במתואר אין הבדל אם נאמר גדל המקרה ר"ל מהות גודל הלבב או גדל המתואר בו ר"ל בעל גודל הלבב ומהותו: איש חיל. גדר בעל גודל הלבב הוא היותו איש חיל ר"ל פועל פעולה כוללת רבה היא על האדם: אמנם יראה. אבל הנראה בגדר איש חיל הוא אשר נשאו לבו לקרבה אל פעולה גדולה בעלמי' אשר בכחו לפעול. כי אם יקרב אל כל פעולה אשר אין בכחו לפעול הנה יהיה זה סכלות ממנו ר"ל שהוא סכל בלתי יודע ערך הפעולה אשר נדבה רוחו לעשות אותה: כפי המעלה. כפי מעלת כל איש אשר הוא בה מ"מ בהתנדב האומן לפעול אומנות נפלאה ושר הצבא לעשות מלחמה נוראה אז יקרא כל אחד בשם איש חיל ואם לא יוכל עשותו לא. והפך זה ר"ל בהתנדב האומן ללחום ושר הצבא לעשות אומנות אולת היא ויקרא עכ"פ אויל: איש חיל. לכן גדר איש חיל שהוא גדול הלבב. הוא האמור למעלה ר"ל אשר בכחו לפעול פעולה יקרה גדולת הערך: אמנם אשר יאות. אולם המתנדב לפעול פעולות קטנות ובכחו לפעול אותם. לא יקרא איש חיל כי אם שוה ר"ל איש שוה עם שאר בני אדם

ואין לו יתרון עליהם: כי גדולת הלב. רוצה הלב אשר לבעל נפש רחבה הוא לפעול דברים גדולים: כי הקטנים יהיו יפים. המעשים הקטנים יש להם יפוי כח לפי ערכם כיפי הקטנים אשר לא נועם להם ולא הדר: משא"כ המעשים הגדולים להם יתר שאת בנועם ויתר עז בהדר: למשוגע יחשב. כנ"ל. כי איננו יודע אין ערך מעלתו: ואין כל המכנים. ועכ"ז לא כל ההורסים להתנהג בגדולות ובנפלאות מהם. יחשבו משוגעים כי ההורסים לדברים הקטנים כפי המעל' אין אחד מהם אויל כאמור למעלה: אשר יתנהג בדברים פחותים. כמו שהמתנהג בקל' היתרון נקרא המשוגע כאמור. כן המתנהג בקלת החסרון נקרא סוג לב. ר"ל שלבו נסוג אחור ממעלתו אשר הטבעה בטבעו: וזהו בין. מי שאיננו מוציא לפועל מעלתו אשר בטבע יכלתו עליה נקרא סוג לב. בין שיהי' מקטני המעלות או מהאמצעי' השוים לכל אדם או מהגדולי'. כל הפוחת מערכו נקרא סוג לב: אבל השם. אך יותר נאות הוא זה השם למי שטבעו לפעול גדולו' נוראות ואיננו מוציאם אל הפועל: כי יותר הוא המנבל. כי לא היה ההתנבלות ופחיתות הערך ניכר בו כל כך אם לא היה ראוי לגודל הלבב. כי הדבר ניכר מהפכו. והרע"ע פי' היה ראוי לגודל הלבב מצד טבעו היה מתנבל יותר ועי"כ נקרא ביחוד בשם סוג לב: כפי הגודל בקצה. אם יבחן הפועל לפי בחינת הפעולה הגדולה היא בעיני האד'. אזי יאות לו שם איש חיל אבל לפי. אולם אם יבחן לפי מה שהוא בכח לפעול אזי יאות לו שם אמצעי: אחר שהוא מתנהג. בהיותו מתנהג כפי כחו אשר הטבע עליו לכן יתואר בשם אמצעי לא יעדיף ולא יחסיר כפי כחו: אבל האחרים. אולם האחרים בשם המשוגע יעדיף על כחו והסוג לב יחסיר מכחו: כי אם. אם עשו יעשה הבן חיל את עצמו ראוי לפעול דברים גדולי' אז ראוי הוא לשכר טוב וגמול דברים נוראים: וזה באמת. וזה הגמול יהיה אצל דבר אחד והוא הכבוד כמו שיבאר:

יתי׳. מאד יכספו אשר הם במעלה ואשר הוא שכר המעשים הטובים וזהו הכבוד. וזהו ראוי לאל יתי׳. והכבוד הוא הדבר הגדול בדברים הטובים החיצוניים: א״כ גודל הלבב אצל הכבוד והקלון. כי איש חיל הוא כראוי אצל אלה. והנה נראה זה בנסיון כי אנשי חיל הם אצל הכבוד. כי אמנם בכבוד יתעלו מאד כפי הראוי להם אמנם טוב לב יחסיר מערכו ומערך איש אמנם המשוגע הוא יעדיף על ערכו אבל לא על איש חיל. אמנם איש חיל על כל אשר הוא ראוי לדברים יותר גדולים יהיה יותר ראוי ויותר משובח. ע״כ ראוי באמת לאיש חיל היותו טוב כי אמנם יראה היותו איש חיל אשר הוא גדול בכל א׳ מהמעלות. כי בשום זמן לא יאות לאיש חיל לברוח מפני אחר יניעהו. ולא לעשות דברים בלתי צדיקים אשר בעבורם יפעל דברים מגונים לא יעשה זה איש חיל. ולדרוש הפרטים יראה כי הוא התול איש חיל שלא היה טוב. כי אשר הוא רע לא יאות לו כבודי והדבר הראשון אשר למעלה הוא הכבוד ויותן לטובים:

פרק ה

אמנם יראה כי גדול הלב הוא כמו עדי למעלות. כי הוא יעשם גדולות. והוא לא יהיה בלתם. וע״כ הוא קשה לפי האמת להיות איש חיל כי א״א היותו בלתי שלימות המדות. וע״כ הוא גלוי כי איש חיל הוא אצל הכבוד והקלון. ויתענג במצועי הדברי׳ הגדולים והרמים כמו אם הוא קנה את אשר לו או פחות. כי כפי המעלה לא יעשה על השלימות הכבוד כראוי. אבל אמנם יקבל זה כי אין דברים יותר גדולים יתנו לו. ואם אמנם יכובד בעבור דברים מקריים

גדולה ראוי׳. יבדיל בין גדולה הראויה ובין גדולה הנוראה. וזה כי גדולה ראויה תאמר על טוב מה אשר בחוק הראוי להיות למשגת לבעל גודל הלבב המוכן והראוי אליו. כמו המלך השופט בגודל לבו ללחום מלחמות גדולות ולכבוש מדינות למען מנוח טוב בהרחבת גבולו: אולם הגדולה הנוראה הוא הפלאות הטוב אשר בעולם בעל הטוב אשר לא ישוג לו מדבר חוץ ממנו · ואין לאדם חלק בה בלתי לה׳ לבדו כאמור והיא נוראה מעלתה. והיא עצם הכבוד האמיתי: מאוד יכספו · הגדולה הגדולה הנוראה האמורה היא אשר יתאוו מאד בעלי המעלה להשיגה והיא גמול כל פעולה טובה· והוא הכבוד האלהי הצפון לאיש חיל האמור אשר ילך מחיל אל חיל בכל מעלה וחכמה. ככתוב כבוד חכמים ינחלו: ראוי לאל. כי הוא שורש הכבוד כטעם אל הכבוד הוא הדבר הגדול. אין טוב נעלה בטובו׳ החיצוני׳ יותר מהכבוד: א״כ אחר שהבן חיל ראוי׳ לדברי׳ נוראי׳ כאמור. והדברי׳ הנוראים הם עצם הכבוד א״כ יהיה גודל הלבב שהוא עצם הבן חיל. אצל הכבוד בהיותו ראוי׳ לדברי׳ נוראים כמו שקדם · והנה נראה זה. גם החוש יעיד על זה ר״ל שאנשי חיל אצל כל מדה נכונה הם המה ישיגו כבוד ובכבוד׳ יתיהרו · ויעלה מעלה מעלה בגודל לב כפי הראוי להם: אמנם טוב לב׳ אולם טוב הלב יאחז בקלה החסרון לפי ערכו בכחו הטבעי; ומערך איש חיל והמשוגע יאחז בקלה היתרון לפי ערכו בכחו הטבעי אך באמת לא יעדיף על איש חיל אשר גדול כחו לפעול בגודל לבב. באמת והואיל לפועל כחו · משא״כ המשוגע כי עם היות שהתעורר לפעול גדולו׳ ונפלאות ממנו הנה לא יכול עשותו כמו איש חיל: יהיה יותר ראוי. באמת יאמר שכל איש חיל שבו הכנה לפעול דברים יותר גדולים הוא יותר נעלה מהמוכן לפעול דברים בלתי גדולי׳ כמו אלה או מעטי

המספר מהם: בכל אחת מהמעלות · שיהיה גדול בכל המעלות שהוא זה גדר הטוב להיות טוב בכל: לברוח · אין מדין ודת איש חיל שיברח מעמדות פחד מחמת הכרח המכריח אשר יניעהו ר״ל יביאהו אל הבריחה. ולדורש הפרטים. פי׳ זה ישים עינו ולבו אל פרטי אנשי החיל ר״ל אל כל איש. מהם הוא זה יראה בעין בשרו שהוא שחוק ולעג דברי שאומר שאיש חיל לא יהיה טוב בכל המעלות: כי אשר הוא רע. כי אם יהיה רע בשום מעלה איננו שוה הכבוד: והדבר הראשון· וראשי׳ השכר וגמול המעל׳ הוא הכבוד הניתן לטובים בכל· ומבואר א״כ מזה שלא יקרא איש חיל כי אם שהשלים בכל המעלות והוא הטוב בכל. ונוחל הכבוד ככתוב כבוד חכמים ינחלו:

פרק ה אמנם יראה· ימשיל גודל הלבב במעלות המדות לעדי וכלי כתם כמבואר אשת חן שמתיהן יתנו היופי וההדר לבעליהן ככתוב כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך: יעשה גדולות· באות בעל גודל הלבב לקיימה שהשלמת הנפש· יגדיל כל מעלה ויכשר כל מדה נכונה כפי היותר אפשרי בכח נפשו: וע״כ הוא קשה. כי יתרון הכשר שלימות המדות והמעלו׳ לא יתכן מבלעדי היותן בהשלימות על השיווי. וזה ענין קשה המציאות: וע״כ הוא ג ו׳. וזה בהיות איש חיל אצל המדות והמדות אצל הכבוד (כמבואר בשני לראשון וזה) א״כ איש חיל אצל הכבוד: ויתענג במצועו. יקח ערבתו בשלימות הכבוד שאלעי׳ לפי מעלתו בדברים הגדולים: כמו אם הוא קנה. כאלו קנה קנין השוה לפי משך דמים או הבלתי שוה כפי הדמים שנתן בעדו שאז לא יתענג כ״כ כאלו הוא שוה: כי כפי המעלה כפי יוקר המעלה אין הכבוד שוה בערכה להיות מחירה בשלימות. לך יקח הכבוד להיות שאין שם מחיר יותר יקר ממנו: ואם אמנם יכבוד כבוד מעט בעבור פעלו ענייני קטני הערך

יהי׳

יהיה זה הכבוד נבזה בעיניו נמאס ולא ישמח בו כלל יען היותו ראוי לכבוד יותר ולא לבד לכמו זה הכבוד: יהיה אצל הקלון וכן יהיה אצל הבזה והקלון אשר ישיג אותו לא יתפעל הרבה יען לא לקח המבזה והמקלה אותו כי הבוז על חנם יאות למבזה לא לנבזה ככתוב כצפור לנוד וכדרור לעוף כן קללת חנם לו תבא. וכבוד איש חיל במקומו מונח: ע״כ ישובח. בהיות הכבוד מהדברים היותר משובחים והוא עדנה בלתי מספיק לגמול איש חיל לכן בע״כ יקח הכבוד שכר לפעולותו כי אין טוב יותר ממנו כאמור למעלה: ולא עוד לא זו שיתענג על הכבוד במיצוע. אלא אף גם זאת שבכל קניניו וכל אשר ישיגהו מטוב עד רע ישמח או יתעצב מטוב עד רע ישמח או יתעצב במיצוע הנאות בעבור הכבוד כי תכלית השגת רבוי קנינים הוא השגת הכבוד: ואלה להם: מי שהשולטנות והעושר להם יתפלו להתכבד בעבור' וזה יורה שתכלי' העושר והשולטנות הוא השגת הכבוד: ואשר בעיניו יקטן הכבוד. ואם בעיני איש חיל אין נחשב הכבוד שהוא משובח יותר מכל קנין. אחר שיקח ממנו איכות מיצוע כאמור למעלה. ק״ו שיקטן העושר והשולטנות בעיניו: ובעבור יחשבו אולם בעבו' שקלת המבזים יחשבו אולם בעבור שקלת המבזי' יחשבו בחשיבות בעבור טוב הצלחתם בשולטנות והעושר. לכן יראה שטוב ההצלחה מועיל לבעלי גודל הלב אשר שהוא מכבד הנבזים כמ״כ שיכבד הנכבדים האלה: ובעבור זה אלה יעשו. לכן יעשו עצמם אלה העשירים והשליטים אנשי חיל כי יטעמו הכבוד המושג להם בעבור עשרם ויחשבו כי הוא זה בעבור גודל לבם: אמנם לפי. אך לפי האמת ראוי שיכובד איש חיל לבדו אף כי יתחבר עמו העושר והממשלה: ואשר בו שניהם. ומי שיתחברו בו שניהם ר״ל גודל לב ועושר וממש'

מקריים או קטנים בעיניו נמאס כי אינו ראוי לאלה לבד. והנה ג״כ יהיה אצל הקלון כי לא בא אליו בצדק. ע״כ ישובח איש חיל יותר אצל הכבוד כמו שאמרנו. ולא עוד כי גם אצל העושר והשולטנות וכל הצלחה וכל רוע מקרה הוא על צד המצוע איך שיעשה. כי לא ברוב ההצלחה יעלוז ולא ברוע המקרה יתעצב. והלא כן הוא אצל הכבוד אשר הוא יותר גדול כי השולטנות והעושר הנאתם בעבור הכבוד ואלה להם ירצו להתכבד בעבורם ואשר בעיניו יקטן הכבוד גם אלה כן. ובעבור יחשבו קצת מבוזים יראה כי טוב ההצלחה יועיל לגודל הלב כי האצילים יתעלו בכבוד והשליטים והעשירים בעלוי וכל אשר בטוב יתעלה הוא יותר משובח ומכובד ובעבור זה אלה יעשו אנשי חיל כי יכובדו מקצת אנשים. אמנם לפי האמת הטוב לבדו ראוי שיכובד. ואשר בו שניהם יותר ראוי אצל הכבוד. ואשר להם אלה ההצלחות בבלתי מעלה. לא בצדק יעשו עצמם גדולים ולא ביושר יקראו אנשי חיל. כי בבלתי מעלה לא יקראו אלה שלמי'. אמנם הם בוזים ומקלים וכאלה רעות רבות יעשו. כי בבלתי מעלה אינו נקל לסבול באמצעות טוב ההצלחה. וכאשר לא יוכלו לסבול והם חושבים שיש להם יתרון גדול על האחרים יבזום. ואמנם המה יעשום כל הבא לידם והם מדמים היותם אנשי חיל ולא ידמה להם. אמנם יעשו בה בהיות להם יכולת כי כאשר לא יפעלו כפי המעלה יבזו אחרים. אמנם אשר הוא איש חיל יבזה בצדק ויפאר באמת. אבל אמנם רבים יפעלו כאשר יקרה:

פרק ו וזה אינו נכנס בסכנות ולא אוהב הסכנות כדי להתכב' מעט

יחד הוא זה ראוי להשיג כבוד יותר ממי שאינו רק איש חיל לבד: ואשר להם. אולם מי אשר לא חלק להם במעלות השלימיות לא יצדקו בקרא' את עצמם בשם אנשי חיל ושלימים כי מבלי מעלה אין שלימות: אמנם הם בוזים. העשירים והשלימי' מבלי המעלות האמורים בוזים. ועושי' רעות לזולתם: כי בבלתי מעשה' העשיר והמושל שאינו בעל מעלות ומדות נכונות יקשה עליו להתנהג בעסק שוה ואמצעי בטוב הצלחתו' ויחשב אשר לו יתר שאת ויתר עז על זולתו לכן יבזהו: וכל אשר בכחו ובידו לעשות לא יבצר ממנו להרע או לבזו: והם מדמים. יחשבו בלבבם היותם שלימים אין מי ישוה להם. כי בהיותם בלתי מכירים מעלת השלימיו' לכל אפס מקום ואתם לדעת מי ידמה להם אף כי מי יגדל מהסוחר שאינ' יודעים מעלה יתירה ממעלת העושר והממשלה אשר היא אתם באמונה. וכבר שאלו לחכם למה יכבדו החכמים את העשירי' ואין העשירי' מכבדים את החכמים והשיב מפני שהחכמים יודעים מעלת העושר והעשירים אינם יודעים מעלת החכמה: אמנם יעשו אלה העשירי' מבלי המעלה כפי יכלתם יפעלו ויבזו זולתם: יבזה בצדק. זולתי השלימים יבזו את מי שראוי לבזות ויכבדו את מי שראוי לכבוד באמת וזולתם יפעלו בלי צדק כ״א כאשר יקר' מקרהו. והנה מי זה יתן עינו ולבו על קלת מושלי העמים אשר לא למדו מוסר יעשו עול רב למונהגים מהם. ואף כי רוב בני עמנו כאשר יתמכו להיות פרנסים על הצבור יעשו חמס ויתגאו בעול בנקום נקם וכל זה בעבור שלא למדו מוסר השכל. ועליהם יאמר התלמודי כד רגיז רעיא על ענא עביד לגדיא סמייתא. וכאומר מאשריך מתעים.

פרק ו וזה אינו נכנס בסכנות. זה הפרק נכבד מאד יצטרך בו מדת השלם באדם מצד

איש

ליע"ז אילו האמורה במקדש . ולאמונה יבחר לא פי' לקבל פחם וטובה ממי שמטיב עמו :
אדם הגבורה שהיא ראשית המדות כמ"ד ישמע זה בשמחה אם ישמע טובותיו אשר הטי' ב
איזה גבור הכובש את יצרו ויאמר כי מכשנו במדה לזולתו ישמח ויתעלב בשמע טובותיו אשר קבל מזולתו
הגבורה להסתכן בדבר גדול ומיד אך לא לדבר כי המשפיע יש לו עונג בהשפעתו יותר
קטן . אשר כן אמרו ז"ל כל המלוות כלם יחרג מן המושפע והמקבל כמו שכתבנו בספרנו אסף

. אל יעבור חוץ ממ"ז ג"ע
ס"ד : כי אינו מחויב
זמיות . כי אינו מחויב
להיות במפילום עכ"פ עד
להטוב . אשר יפיק הוא
שוחה טוב ממלאכתו ועי"כ
ימסור נפשו את עצמו למיתה
למען הפיקת . ונם רב
ככתוב ואם אין מחני כא
מספק אשר כתגת :
יעשה טוב לאחרים. ככתוב
ואהבת לרעך כמוך .
שכבר נתקשו המפרשים
בפירושו לאמר היתכן שיתן
שים אשתו ובניו וכל אשר
לו לרעהו באהבתו אותו
כמוהו . עד שאז"ל הוכרחו
לדרוש ברור לו מיתה יפה
(יעוין סנהדרין מ"ה
ע"א תו' ד"ה ברור לו)
אונקלוס פשוטו של מקר'
לתרגם א"ע במה שהוא
מטרים אי אפשר להטיב
לעצמו . וזה שאמר לרעך
בלמ"ד הקנין ולא את
רעך . ור"ל במות שנקנה
לרעך . ואחי' כמ"ד יהי
ממון חברך חביב עליך
כשלך . פי' לשעבר מן
ההיתר . והעד על זה
הפי' כי כתוב אחד אומר בגר ואהבתם את הגר :
ולא נאמר בו כמוך . וכתוב אחר אומר ואהבת לו
כמוך . וזה כי בלמ"ד שמורה על הקנין יתכן לומר
בו כמוך כאמור : ויתבייש מהטוב שקבל . ועי"כ
נקרא בל"הק הענת חנם . בשם חסד מטעם פן
יחסדך שומע (משלי כ"ה) שפירושו חרפה. כי חרפה
היא למקבל לאכול נהמא דכסופא : מעולה. הנותן
מתנה הוא אדון והמקבל עבד : והוא מוסיף. יוסיף
בהטבה כפי הערך אשר התחיל. בם ידמה
בנפשו כאלו התחייב א"ע לגומרה : משלם טוב .
וכן היא מדת השי"ת כאמרם ז"ל אין הקב"ה מקפח
אפי' שכר שיחה נאה . ונאמר משיב רעה תחת טובה
לא תמוש רעה מביתו (משלי י"ז) : כי יעלו לזכרון
יחשב דרכיו לזכור מה שיש להטיב לרעיו לא במה
שיקבל טוב מהם . כי העושה טוב גדול מהמקבלו :
להוסיף עליהם . ר"ל מטיב לזולתו למען הרגיל נפשו
במדת הנדיבות להוסיף בהטבה ונשמוח בה . אך

מעט אמנם נכנס בסכנות בעבור דברים
גדולים וכשיכנס בסכנות לא יחמול על
עצמו . כי יראה כי אינו מחויב להיות על
כל פנים יעשה טוב לאחרים בכל יכלתו .
ויתבייש מהטוב שקבל . כי זה אמנם הוא
מעולה וזה אמנם הוא משועבד . והוא מוסיף
לתת הרבה כי יראה היותו חייב לגמור אשר
התחיל . ויהי' משלם טוב . אמנם יראה כי
יעלו הזכרון תמיד הטובות אשר יעשה
לאחרים . ולא כן הטובות אשר קבל מהם .
כי המקבל טוב מאחר . הוא קטן מהעושה
והוא עושה להוסיף עליהם . ואמנם ישמע
(נ"א ישמח) זה בשמחה . וזה לא ישמח
בשמחה . ובעבור זה טימוש לא הזכיר הטובות
שעשה לגושפייא ולא לאמוניש לאנשי
אטינש כ"א הטובות אשר קבל . איש חיל לא
יצטרך לשום אדם או על המעט והוא מזומן
לשרת ויהיה גדול עם אנשים אשר בגדולה
ובטוב ההצלחה . ועם האמצעי' באמצעות
כי להתעלות עם אלה הוא נקל ועם אלה
הוא ראוי להתכבד ולא עם השפלי' כי
התכבד עם השפלי' הוא כמו עושה עצמו
גבור עם החלשים ולא ילך אל דברים נכבדי'
או אל מקום יתעלו בו אחרים . וראוי להיו'
יושב ובטל מתאחר ועצל אם לא במקום
אשר שם כבוד גדול וצורך ויפעל דברים
מועטים אבל הם גדולים ובעלי שם . הכרחי
הוא להיות שונא מגולה ואוהב מגולה .
כי

(ח"א א'). ז"ל כיתרון
נועם המינקת על היונק
ועונג העני לדקה את העני
עמו וכ"ב החכם (במשלי
לתשיעי מזה : שיעום .
אין זה קיסר רומי כי
אלישמו שיה קודם לו הרבה
שנים : כ"א שטובות אשר
קבל . כי למען שוה לב
גושפיא ואטניש הזכיר להם
טובתם אשר הטיבו עמו
אך לא טובותיו אשר הטיב
עמהם פן יתעלבו האנשים.
לא יצטרך : למתנת
חנם כי יסתפק במה שיש
לו ע"כ כל שלם באדם
מוכרח ללמוד אומנות למען
לא יצטרך לבריות כל
הימים וכן אמרו ז"ל
חייב אדם ללמד את בנו
אומנות : מזומן לשרת .
מוכן להיות עוזר לכל כושל
ר"ל להיו' מדיני בטבעו
כמו שכתבנו בחבורנו אסף
(ח"א בא' לי"ט) ממנו)
ז"ל היה עבד לעמים רבים
בתכונות כפיך : ויהיה
גדול . במקום גדולי' יתגדל
כמוהם . ועם האמצעי'
יהיה אמצעי כמוהם :
וכ"כ לאמר בחבר מליצים המתק מליצה וגו' (אסף
ח"א ונ"ח כ"א) : כי להתעלות . נקל לשלם לעלות
מעלה ולהתדמות לגדולי' ממנו מלדת מעט להתדמו'
לשפלים ממנו . ואף כי אם יתנשא על השפלים לא
יהיה לו זה לכבוד כמו שלא לגבורה תחשב כשתגבר
על עם החלשים . ככתוב גבור מלחמה מרלח זרוע
עם גבורה בעם החלשים מתכבד בעדת שפלי' (אסף
חלק שני) : ולא ילך אל דברים נכבדי' . לא ילך
אל מקום שיתכבד שם כמו לבתי משתאות וסעודות
מרעים יען הכבוד ההוא הוא בזיון לו ככתוב כי
טוב לכבד מהכבד (אסף ח"א מ"ג) ויותר נבסר הוא
המכבד מהמכובד כאמרם ז"ל איזה מכובד המכבד את
הבריות . וכמש"כ הוא עצמו בב' לא' מזה : יתעלו
בו אחרים . כי אי לו לא לרצון יהיה להם ככתוב
במקום גדולי' אל תעמוד . אם לא שהמתעלים
צריכים לו : ויפעל . ותהיינה פעולותיו מעטים אבל
נוראים : הכרחי מוכרח הוא שתהיה אהבתו גם שנאתו
מגולה

כי הסתר דבר הוא למפחד וישקוד על האמת יותר מעל הסברא המונית . ויהיה אומר ועושה בגלוי . כי הוא מפרסם יען הוא מבזה . כי זה יתהפך בנושא בשונא (ג"א ובנשוא) הוא מפרסם יען כי הוא מבזה . והוא מבזה שהוא מפרסם . והוא (ג"א דובר) אמת אם לא דרך שחוק והשחוק הוא לרבי' . ולא יתחבר עם כל אדם כי אם (ג"א עם) האוהב כי המתחבר לכל הוא עבד לכל . ולכן כל מחליקי לשון הם עבדים משרתי' . והשפלים הם מחליקי לשון . ולא יתמה מדבר כי אין דבר גדול אצלו . ולא יזכור הרע כי לא נאוה לאיש חיל לזכור דברים אשר לא כן ולא הרעים אבל יבזם . ועוד אינו משתבח ולזה לא ידבר רע ולא מאויביו כ"א בעבור שהוא קלון נעשה . ובדברים ההכרחיים או הקטנים לא יהיה כלל מתרעם ולא מתחנן כי זהו למשתדל להשיג ההכרחי ולא כן איש חיל . ויבחר להיות קנינו דברים טובים אשר לא יעשו פרי על העושי' פרי בהיות לו די ספוקו . ותנועת איש חיל יראה שראוי שתהיה בכובד ולאט וקולו כבד . דבורו מתמהמה ולא יתנועע במהירות כי המתנועע במהירות הוא משתדל בדברים מועטים . ואינו בעל מחלוקת כי אין דבר גדול בעיניו . והרמת קול ומהירותו הוא לסבת מחלוקת . ולכן אמנם בזה הוא איש חיל . אשר בזה הוא סוג לב . והמעדיף הוא משוגע ומתגאה . ואלה אמנם אינם רעים וחטאים אבל אמנם הם חסרים . אמנם סוג לבב הוא ראוי למובות ויסיר ממנו הדברים

שהוא

מגולה . כי כל מסתיר דברו הוא מפני פחד ואיסור הגילוי מה שאין זה מחק איש חיל שהוא לא יפחד מפני כל : וישקוד על האמת . יתמיד במחק דהאמת יותר ממה שיאמין במה שהוא מפורס' בין ההמון: ויהיה אומר ועושה . אם ירצו המחקר האמיתי שהאמת הוא הפך המפורסם בין ההמון אזי לא יכחידנו תחת לשונו כ"א יפרסם האמת ויבזה הסברא והדעת ההמונית : כי זה יתהפך.זה המשפט מתהפך במק זה הדבר שנושא המאמר יתכן להיות נשוא המאמר : כי המפרסם כחב דעת ההמונית הוא מבזה הדעת ההיא והפכו המבזה דעת ההמונית מפרסם כחבה : חה מועיל מאוד בחיים האנושיים כי רבים חללים הפילה אמונת הדעות ההמוניות ואין מפרסם כוזבם מפני היראה . הנלחמים זה עם זה יאמינו כי יעשו שם תפארה בשפך דם נקיים נפשות אביוני אדם בעלי המלחמה על לא חמס בכפיהם וכי היד החזקה תשפוט משרי' בהשגת הגבול אשר באמת איננה רק עזר להקים היושר השכלי ע"י קצת אנשים מבעלי הדתו' יחשבו כי קרבת אלהים יתלאו אם יאמינו דברים זרים ומתנגדים לשכל . וכיוצא בם רבים אמונות הדעות ההמוני' מרבים הבל ואין מפרסם כחבם מפני היראה אם לא דרך שחוק . כמי שמפליא לכזב בשחוק למען שמח לב שומעיו : כיהשחוק הוא לרבים . רבים יודעים הכזב בשחוק עד אפס מקום לו להאמן : הוא עבד לכל . יעוין מש"כ החכם (בי"ב לתשיעי) : ולא יזכור הרע . אם הרע לו איש רע אל ישמרהו לנצח . כי לו נאה לשלם לחשב מדברים בלתי ישרים ולא הרעים . גם המריעים לו אל יזכור אבל יהיו נבזים בעיניו להעלות זכרונם על לבו : אינו משתבח בלתי מתהלל במעלותיו : לא ידבר רע . בעבור שאינו מתהלל לכן לא יספר לה"ר וזולתו כי המקלה את רעהו הנה הוא כמתהלל בקלונו : בעבור שהוא קלון נעשה . כ"א דבר ידבר הוא מאי זה רע שנעשה . יהיה דבורו בו בבחי' הרע לבד מופשט

מעושהו שלא יהיה כמתכבד בקלון חבירו : ובדברים ההכרחיים . לא יתרעם על בלי השיג הדברים המוכרחים לו או הדברי' הקטנים : כי זה למשתדל : כי זה התערומות כאות למשתדל ורודף אחרי השגת ההכרחי ומאח"כ השלם אשר לו מדת ההסתפקות לא יתרעם כי אחר שהוא מסתפק במה שיש לו הנה הוא כמתרעם על השגת המותרות מה שאין זה מדתו על העושים פרי . עם העושי' פרי . ר"ל שיהיו ל' הקניינים טובים למען היות לו די ספוקו מהם : בכובד ולאט . ר"ל שיהיו כל מעשיו במתינות ובהשכל ולא כנמהרי לבב ומבוהלים שעושי' מעשיהם בחפזון ואחר יתחרטו : וקולו כבד יקר ר"ל לא השמי' בקל קולו.ומתמהמה' בדיבורו ר"ל ממתין מלדבר עד יתיישב מה ידבר ואיך ידבר כי לעולם לא יקדים דיבורו את שכלו הפך נמהרי הלבב שעליהם כאמר פוסק שפתיו מחתה לו . וכיוצא בו אמרו ז"ל חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו : משתדל בדברים מועטים . משתדל לפעול פעולתו בישוב מעט ואיננו ממהר בדבר : כי אין דבר גדול בעיניו . הדבר ההוא הנעשה נגד רצונו . איננו חשוב בעיניו עד שיהי' שוה בעק המחלוקת: והרמת קול . בעבור שהרמת הקול ומהירות הדבר המה סבה לשומעים לעורר ריב ומחלוקי על המדבר לכן ישמר מזה כאמור למעלה קולו כבד וכו' . וכן אמרו ז"ל דיבורו בנחת עם הבריות : ולכן אמנם בזה . ולכן באמת באלה המדות האמורות יהי' איש חיל אשר בהם עלמסובחסרונן יהי' סוג לב כאמור : והמעדיף . המתעורר לאחוז במוב המדות האמורים ביתר שאת כפי כחו ויכלתו עד לא יוכל למלא חפצו הוא משוגע ר"ל חסיד שוטה הבלתי יודע כחו ויכלתו ומתגאה במה שאין בו כאמרם ז"ל כל גיא שוטה : ואלה אמנם . הסוג לב והמעדיף אינם רשעים כי הבלתי שלימים אינם רשעים עכ"פ : אבל אמנם אך נקראים חסרים ר"ל פחותים שהם הפך שלימי' כי הסוג לב המסיר משלימותו אשר בכחו : והמעדיף

סרבה

הרעה וכל יותר כגמול דעי: הראוי לטובות. לפו לפעול רב טוב כפי כח נפשו וטבעו ורצונו הוא פי' מאה שנבאר לפעול: הנה יראה. הנה במה שהסוג לב מכיר בכוונה הפעולות הטובות אשר בכחו עליהם כאמור והנה יראה מזה שהוא איש רע והוא הפך האמור למעלה שהסוג לב והמעדיף איכם רעי' ועל זה ישיב לאמר: יראה כי לא יכיר א"ע. ר"ל לא יתכן ג"כ לומר כי לא בגדר ולא במעל יגרע ונעכה. כ"א בעבור שאינו מכיר ענינו וכמו כפי מה שהם ראוים לק"מ ומוסב במה שמתאוי' להגיע הוא יותר מכפי יכלתו במוטבע בנפשו. על כן הוא מחסר את נפשו ממועה בלי העת. אך לא: מדוע לבב: אבל יותר הם עצלים כי עצלו מעשות טוב המוכשר ועוכן בכח נפשם. וזה סב על הסוג לב לגדך. ולפי זאת הסברא יהיו רעים בהיות שכל בני אדם יכספו להשיג מעלתם הראוי להם. ואלה שני הלבב נמנעים מלפעול טוב: בהיותם טובים ולהיותם יותר טובים כפי מה שהם כאלו היו בלתי ראוים באמת: הקיצונית הכבוד החיצוני שהוא תשלום גמול לבעלי גודל הלבב: המשוגעים. אולי המעדיפים איכם עצלים כמו שני הלבב אבל הם סכלים בהיותם בלתי יודעים אין ערכם: וזה ראוי. וזה הסם. ר"ל סכלים באות להם בעבור שגדר ידיעתם הראוי להם: וכאלה יבושו. וכמין אלה יעשו פעולות רבות להראות שהם אנשי חיל למען ישיגו כבוד וג"א: סוג לב הוא מנגד.

בהיות הסוג לב קנה החסרון והוא רב המרחק מהאמצעי שהוא איש חיל לכן יהיה רב הניגוד כמבואר בשביעי לשני ותה: א"כ גודל הלב: אמר שהוא האמצעי והמעולה מן ג' קצותיו שמניהם אצל הכבוד עכ"פ לא יתר שלא בכבוד כאמור:

שהוא ראוי להם: הנה יראה אשר בו דבר רע אשר לא יתקן עצמו לטובות ג"כ. יראה כי הוא לא יכיר עצמו כי היה מתאוה הדברים הטובים אשר הוא ראוי להם. אמנם לא יראה שיהיו אלה אוילים אבל יותר הם עצלים וזאת הסברא אמנם יראה שתעשה אותם רעים מאד כי כל בני אדם יתאוו הדברים הראוים להם ואלה אמנם ימנעו מהפעולות הטובות ומהיותם יותר טובים כאלו הם בלתי ראוים. וגם ימנעו החיצוני'. המשוגעים הם אוילים ובלתי מכירים עצמם. וזה ראוי כי הם היותם בלתי ראוים יתחזקו להשיג דברים נכבדים ואח"כ יעורו אתוה ויעדו בגדים ויתיפו ונלכו בגאוה וכאלה הבות. וירצו לפרסם רוב הצלחתם ויהללו עצמם אשר בעבור זה יכובדו. סוג לב הוא מנגד לאיש חיל יותר מהמשוגע כי הוא יעשה יותר רע. א"כ גודל הלב הוא אצל הכבוד הגדול כאשר נאמר בתחלה:

פרק ז אמנם יראה שתהיה אצל זה מעלה אחרת כאשר

אמרנו אשר יראה באמת כי תהיה אצל גודל הלב כמו הגדיבות אצל מעשה השוע. כי שני אלה רחוקים מהגדול כי ידריכו לא האמצעים והקטנים כראוי כי כמו אשר בקבלת הממון ובנתינתו יהיו אמצעי והעדפ' וחסרון. כן יהיו בתאות הכבוד ויהיה אוהב כבוד יותר מהראוי ופחות מהראוי. אמנם נגדף אוהב כבוד כשהוא אוהב יותר בעבורם. נשבח אמנם אוהב הכבוד איש חיל ואוהב טוב ונשבח אם לא יאהב כבוד כמו אמצעי ושוה. והסבה כאשר אמרנו בתחלה גלוי הוא כי על פנים רבים יאמר אוהב ככד כי לא נאמר תמיד על דבר אחד אוהב כבוד. אמנם נשבח אוהב אשר הוא משתדל בדברים יותר מרבים. ואמנם נגדף אשר הוא אוהב כבוד יותר מהראוי. אמצעו' זאת המעלה אין לה שם והוא בלי שם. ע"כ יהיו הקצוות מסופקים. אמנם בקצת הדברים

פרק ז אמנם יראה: כפי הנראה יש בזה עוד מעלה כענין גודל הלב האמור אך ערך זה המעלה אל גודל הלב בענין הכבוד כערך הגדיבות אל השוע בענין הממון ר"ל שהמעלה האמורה היא נגרעת מערך גודל הלבב כערך הגדיבות מהשוע: ויהיה אהבת הכבוד: כי שני אלה. ר"ל הגדיבות ואהבת הכבוד רחוקים מהגדולים. ר"ל מהשוע וגודל הלבב בערך אחד: כי ידריכו. הגדיבו' ואהבת הכבוד יוליכו אל האמצעיים שלהם הקטנים בערך אמצעים של השוע וגודל הלב: יהיו אמצעי' והם על הסדר האמור בזה. נדיב ומפזר וכילי: נגדף. כנוה אוהב כבוד יותר כפי ערך פעולותיו הטובים אשר בעבורם ישוג הכבוד: נשבח אמנם אוהב הכבוד הראוי כפי מה שהוא איש חיל: ונשבח אם לא יאהב. גם נשבח איש חיל אם לא יאהב כבוד הראוי לו כפי שווי פעולתו ר"ל שגורע קצת באהבת הכבוד כפי השווי והראוי לו לפי פעולותיו: והסבה. והטעם הדבר הראוי להטות לצד הפחיתות מהאמצעי באהבת הכבוד. הוא בעבור שהאמצע בלתי מוגבל באהבת הכבוד. וטבע כל אדם לנטות אחר הכבוד ומדאגה תדבק פן יפתה לבבו לנגוע בקצה היתרון על כן ראוי להתרחק קצת מהאמצעי ולנטות לקצה החסרון כמו שכתב בשביעי לשני וזה: משתדל. מי שהוא משתדל לפעול דברים טובים יותר מהרב' בני אדם: אמצעות. האמצע שבין האוהב והבלתי אוהב אין לו שם בלשון יוני: והוא בלי שם. ר"ל בלתי מוגבל בין ג' הקצוות להיות נקרא בשם כי לא יאמר בניגוד עד פה האוהב ועד פה הבלתי אוהב וזה גבול האמצעי. ולכן יהיו הקצוות המסופקו' בקצת הדברים העדפה. יתכן שבקצת הדברי' מנגד הכבוד

הכבוד

הדברים העדפה או החסרון והאמצעי אמנם יתאוה הכבוד יותר מהראוי ופחות כראוי. ע"כ ישובח הקנין אשר הוא אמצעי אצל הכבוד והוא בלי שם : וזה אצל אהבת הכבוד יראה בלתי אוהב כבוד ואצל בלתי אוהב כבוד (נ"א אוהב כבוד). אמנם אצל השני : הוא בצד מה משניהם. אמנם יראה כי זהו אצל שאר המעלות. אמנם לא לא יראה התנגדות הקצוות אצל האמצעי להיות האמצעי בלי שם :

פרק ח הענוה

היא אמצעית אצל הכעס והאמצעי בלשון יוני בלי שם ואולי (נ"א ואולם) ג"כ הקצוות. אבל יקרא האמצעי הענוה כאשר יחסר שם לנוטה מכעס. כי לא נמצא לו שם. העודף אמנם יקרה עברה. הכעס הוא הפעלות אמנם יעשהו דברים רבים נבדלים ע"כ אשר יקצוף לדברי' כראוי ולאנשי' הראוי'. ועוד אמנם כאשר ראוי ומתי וכמה זמן. הנה זה ישובח ואמנם זה יהיה ענו. ואם הענוה תשובח ראוי לענו שלא יהי' נבעת ולא ישנה אותו הפעלות כ"א אשר ראוי כן יסדר. ובאלה ובזה הזמן יקצוף ואם יחסר מזה אמנם יראה אשר יחטא. הענו לא יהי' מעניש אבל יותר יהיה סולח. אמנם החסרון או בלי כעס או איך שיקרא הוא מגונה כי מי שאינו כועס בדברי' ראוים נראה כי הוא אויל. ולא כאשר ראוי ולא מתי. כי מזה נראה אשר הוא בלתי מרגיש ולא יתעצב. ואשר לא יכעס לא יהיה מתנקם כי אמנם הסובל שונאיו ומבזה קרוביו הוא עבד אויל. אמנם ההעדפה תעשה כפי הצדדים כי לאשר אינו ראוי ובדברים לא יסכון ויותר מהראוי. ובקל ובזמן רב. אבל לא יעמדו כלם ביחד. כי א"א להיות כי הרע הוא מכלה עצמו : ואם הוא היה שלם יכשל כח הסבל : אבל הכועסים במהירות ולאשר אינו ראוי ובדברי' שאינם ראוים ויתר מהראוי. אמנם ינוחו מיד וזהו הטוב אשר בם אמנם יקרה להם זה יען אשר לא יעצור כעסם אבל יגלו אותו

כפי

פירוש

יהכבוד שהם בעלי ב' קצוות יהיה בעליו בקצותם אל היתרון ובקצתם אל החסרון : ישובח הקנין. קנין הפעולה האמצעי שבין החסרון והיתרון באהבת הכבוד : וזה אצל אהבת הכבוד : זה שקונה קנין האמצעי באהבת הכבוד מתראה לבלתי אוהב בערך אל אוהב. והוא בהכרח מוכרע השניהם : כי זהו אצל שאר המעלות. שגם בשאר המעלות האמצעי מורכב משני הקצוות: אמנם אולם בזה יבדלו שאר המעלות מאהבת הכבוד הוא כי בשאר המעלות יראו התנגדות הקצוות אל האמצעי להיותם אמצעות' בעלי שם וגבול. משא"כ אהבת הכבו' שהאמצעים הוא בלי שם וגבול. לכן לא יתנגדו קצותיו אל האמצעים כי אם זה לזה :

פרק ח הענוה היא אמצעי'. אחר שביאר בקודם מעלת גודל הלבב ואהבת הכבוד. בא לבאר בזה מעלת הענוה שהיא הפכה. ואמר שהיא אמצעית בין הכעס והבלתי מרגיש : וזה כי הכועס יכעס על העושה לו דבר קל שלא כרצונו והבלתי מרגיש לא יכעוס אף על המבזהו בזיון גדול. והענו הוא האמצעי יכעוס על מה שראוי לכעוס וימחול על מה שראוי למחול : בלי שם שלשת חלקי זאת התכונה אין להם שם בל"י : אבל נקרא. אך הסכמנו לקרוא האמצעי בשם ענוה בעבור שאמר בל"י שם אמר לנוטה מן הכעס אל הסכל. ובהיותם בני בלי שם לכן נקרא למעדיף רב הכעס. ולמחסר מעט שכעס. ולאמצעי משתוה הכעס : העודף. מי שמעדיף לכעוס נקרא את עברה : הכעס הוא הפעלות : יבאר גדר הכעס ומהותו. ויאמר שהוא התפעלות נפשי. ישובב לכועס מדברים רבים נבדלי' המהות והכמות והאיכו' : ע"כ. לכן מי שיקצוף כראוי ר"ל על דבר שיש

פירוש

לקצוף עליו והוא הדבר הגדול שנעשה שלא כהוגן ועל הזידים הראוים להיות נקצפים וכשיעור הראוי ר"ל יקצוף הרבה לדבר גדול ומעט לדבר קטן : ומתי. לפעמים אפס מקום לקצף כמו המלך ביום מלכו. עדה"כ אם היוכ תהיה עבד לעם הזה : וכמה זמן. כי אורך זמן הקצף בלתי טוב לכל הדברים וכי עת לקצוף ועת הפך ועברתו שמר' נצח : הנה זה ישובח. מי שכעסו על המאמר האמור הוא זה ישובח ונקרא ענו באמת : שלא יהיה נבעת : ראוי למניע שלבבו לא יפחד ונפשו לא תתפעל להשתנות ממדה אל מדה מקבלת : אבל יסדר מעשיו בהשכל ולא יקצוף כ"א על מה שראוי כפי הסדר האמור : ואם יחסר. כ"א יגרע מן הסדר האמור אזי נקרא חוטא : לא יהיה מעניש. ממדת הענו שלא יעניש מי שפשע בו אבל יהיה עובר על פשע : ולא כאשר ראוי. אשר איננו כועס כפי הראוי ובזמן הראוי הוא שכל הבלתי מרגיש בבזיון ובלתי מתעצב לכל דבר רע אשר יקרהו כי דבר עלב יעלי' אף : תעשה כפי הצדדים : ר"ל כפי הקצוות ההפכיים לבלתי מרגיש האמור : כי יקצוף על דבר הבלתי ראוי לקצוף עליו ובדברים לא יועיל בהקצפו וכו' : לא יעמדו כלם ביחד : לא יתקבצו כל הרעות האלה באיש אחד כי יכלו את בעליהם : ואם הוא שלם. ואם הוא רע שלם אז יכלה כח הסבל לסבול אותם. כי כמו שאין צדי' בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כן אין רשע אשר יעשה רע ולא יצדק כלל. וכ"כ הר"י ז"ל שאפי' בקליפות יש ניצוצי קדושה שאל"כ הם מתים בל יחיו וכ"כ גמ' אסף (א"ב ז"ל) גדל חימה רב אולי ושיי כועס לצון : אמנם ינוחו. יתרצו מיד כלומר שמהיר לכעו' מהיר להתרצות בנעס והוא הדבר הטוב אשר בנעסם :

יגלו

כפי אשר הם מראים (ג"א מיראים) אותו מהרה ואחר כך ינוחו. אמנם בהעדפה הם אשר בתכלית של כעס חדים. כועסים מכל דבר ולכל אדם ויקראו מרים כי בקושי יוסר מהם וכועסים זמן רב יתמידו חמתם. המנוחה תהיה כאשר ישלימו גמול כי בעשותם שפטי' תנוח חמתם ואז יתהפך עצבם לשמח' ואם לא יעשו כן יכבד עליהם יען אין סבת כעסם גלויה ואין אחד ירצה והם צריכים לשכך חמתם זמן. ואולאלה הם מצרים לנפשם ומה מאד לאוהבים. נקרא קשים לכועסי' כאשר איננו ראוי ויותר מהראוי וזמן רב לא ישננו אם לא ידעו ויכשילו. העדפה היא מנגדת לענוה יען אשר תעשה יותר כי האדם יותר נוטה להנקם ולהרע והם קשים ורעים להשלי' כאשר אמרנו בתחלה והוא מפורסם. אינ' נקל לבאר איך ולמה ובמי וכמה זמן ראוי לכעום. ועד מתי הוא עושה על יושר או חוטא. כי הוציא (ג"א היוצא) מעט מהשווי ביותר ובפחות לא יגונה. כי פעמים נשבח המחסרים ונקראים ענוים. גם נקרא הכועסי' גבורים כי הם מוכנים לשררה. אבל אינו נקל לבאר כמה ואיך יצא ויהיה מגונה כי המשפט הוא בפרטים ובחוש. אבל אמנם אשר הוא גלוי כי הקנין האמצעי משובח עד אשר על פיו יקצוף לאשר ראוי וכאשר ראוי והכל באלה. אמנם היתרון והחסרון הם מגונים. ואשר היא מעט הוא נקל לסבול וכאשר הוא יתר מאד הוא רע מאד. גלוי הוא כי ראוי להדבק אל הקנין האמצעי. כבר אמרנו הדברים אשר הם אצל קנין הכעס:

פרק ט אמנם בחברת בני אדם

ובישיבתם ובדבריהם ובשיתופם מהם נוחים לכל ומשבחים כל הדברים בחדוה ולא יסכו (ג"א יכזבו) בדבר. אבל מגמתם להתחבר לכל לבלתי עצבם. המנגדים לאלה הם חולקים בכל הדברים ומעצבים לא יפנו בכל אלה. נקראים עקשי' ובעלי ריב. גלוי הוא כי אלה הקנינים הנזכרים

פירוש

יגלו אותו. מגלים כעסם בספרם האמן הנעשה הכנה לממשלה. כי לממשלים יתגברו על האומתי' להם: כפי אשר הם מיראים אותו: מפחידים את עקלקלותם. במדת הכעם והגבורה: בפרטי' ובחום. בעל ריבם לאמר כזה וכזה אעשה לך: ומתנחמי' שכך הכעס ונחותו ר"ל יוסרו הוא כפי פרטי הדברי' בזה תנחומים של הבל עד יגוע קצתם וכ"כ בפי' במכות ואיכות ולפי הזמן משתנה לאיש איש מבני אסף (ק"ב ז"ל) בשפתיו יפרע' פרעות מתלונן וכוס' אדם לכן א"א למבאר לפורסם כי אין שם כללים חמם ישלם נקם: אמנם יתייחדו בם: אשר הוא

בהעדפה. עוד מין ב' בקנה היתרון הם חזקי הכעם עושי רמים כמו חרב חדה: כועסים. נוחים לכעום מכל דבר גדול כקטן, ויקראו מרים. נקראים מרי נפש: וכועסים זמן רב. איכם נוחים לרלות: ואם לא יעשו כן. ואם לא יתקמו יגבר כעסם בהיות שלא ספרו לשום אדם סבת כעסם בעבור ידע לרלות ולפיים אותם: מלירים לנפשם: מכאיבים לנפשם ולנפש אוהביהם הרואים לרת נפשם כי הכעם הוא חלי נפשי מנפש עד בשר יכלה: נקרא קשים. עד מין ג' בקנה היתרון הנקראים קשי הכעס. והם הכועסים על הדבר הבלתי ראוי ויותר מהראוי ובכל עת יחשבו הרע ולהנקם ולא ינוחו עד ינקמו: העדפה היא מנגדת לענוה. כבר ביאר בז' לב' מזה שהקנה אשר הוא רב המרחק מהאמלעי הוא מתנגד יותר. ורפוי לשמות הפעולה אל הקלה שהטבע בלתי נוטה אליה. והנה בהיות טבע האדם נוטה להעדפת הכעם. והענוה והבלתי מרגיש דומי' קצת לכן הם מתנגדים להעדפה: והם קשים. המעדיפים בכעם קשים לעשות שלום: איכו נקל. איכנו דבר נקל לבאר גדרי הקלות והאמלעי

גלוי. אך זה כלל נגלה שהתאר האמלעי לכל איש בכל דבר הוא המשובח במדת הכעם ובו ראוי להדבק. לכן כל איש ירלה בעין בחיכתו לשמור בכל דבר עלב המעלה אף וקלב. להתנהג בו במדה האמלעית כפי השכל הישר שהוא שופט אמת בכל מדה נכונה: נקל לסבול. היולא מן השווי מעט נקל הוא להולך מישרים לסבלו. אך היתרון הוא ענין רע. לא יסבלהו בעל טוב המדות ולא יוכל שאתו כל הולך מישרים: כבר אמרנו. הנה כבר ביארנו בזה תארי הכעם שהם כפי הדברים המכעיסים לשעתם. וחז"ל גדרום בד' מדות קשה לכעום קשה לרלות ונוח לרלות כו'. וגם הם כפי הדברים והעת:

פרק ט אמנם בחברת ב"א אחר שביאר בקודם מדת הכעם שכל המחזיק בה איננו רלוי לרוב בני אדם. בא לבאר בזה מדת ההתרועעו' לב"א השווה בהתחברות הריעים זה עם זה. וביאר ראשונה ב' קלוותם הרעים. א' קלה היתרון המעדיף בהתרועעו' והם המשבחים את ריעיהם בכל מעשיהם ומחשבותיהם: לא יכזבו דעת אחד מהם אף אם שקר כזב כי מגמת פניהם רק

לגבוליה' בזמניהם: כי היולא מעט. כי האמלעי נשמח לב ריעיהם לכן יסכימו עמהם אם באמת אכל הכעם יש לו מרחב קלת עד שהיולא קלת ואם בשקר. ב' קלה החסרון והם החולקים על ממרכזו לא יגונה אף כי קלתם ישובחו כמו ריעיהם בכל מעשיהם ודעתם מאין פנות לאמת אור שיתואר המחסרים בכעם קלת בשם ענוים שקר: גלוי הוא. ומבואר הוא שב' הקלוות יחד והמעדיפי' קלת בכעם בשם גבורים בהיות להם. הם מגונים והאמלעי הוא הנבחר והוא שיסבת

הפעולה

הפעולה הטובה מהם ויגנה הרעה יסכים עם האמ' ויחלוק על הספק . כי המתנהג בקצה היתרון נקר' חונף מחנף בל"א לרע פכה ב תוכחת מייסר עיקש ותנופה מחלף ישר . (אסף מ"א כ"ז) והמתנהג בקצה החסרון נקרא איש ריב ואיש מדון לא יערב לחבורה שבתו . וקימתו

לעשות ביסיבת הריעים ר"ל לשמח לבבם בשמק' האמיתית : ומאלה אמנם . ואף גם זאת יעשה ברצותו שהריעים ישמחו לדבר בלתי טוב או מזיק מהמזיקים . לא ישבח מעשיהם לעיניהם אף כי כי יראה ישמחו בשבחו . אבל יגנם אף כי יעלבו

הנזכרים הם מגונים כי האמצעי הוא משובח . והוא אשר יקבל כראוי כאשר יאות וכאשר ראוי יבזה ויחלוק כראוי . לא נמצא שם זה והוא דומה מאד לאהבה . כי אשר הוא כפי הקנין האמצעי הוא כמי שנרצה לומר באוהב אמצעי מתחיל באהבה . אמנם הוא נבדל באהבה (נ"א מאהבה) כי זה לא יתפעל ואין לו בהכרח לאהב לאשר להם יתחבר כי לא יקבל באהבתו ובשנאתו כל הדברים כראוי · אבל הוא כן כי הוא שוה לזרים ולאשר יכיר וכן יעשה למורגלים ולבלתי מורגלים . אבל עם כלם יתנהג כראוי . כי לא יאות לשמח ולהעציב בשוה למורגלים ולזרים . כבר נאמר בכלל אשר יתנהג הכל כראוי : אמנ' יתחבר לדבר בדבר טוב · או מועיל לא להעציב אלא לשמח כי יראה כי הוא דבר הראוי אצל ההנאות והעצבים העשוים במושבות . ומאלה אמנם כל דבר אשר הוא בלתי טוב או · מזיק יבזה לעשות הנאה ויבחר להעציב ואם אמנם לעושה השחוק יגיע גנות גדול או נזק . אמנם במחלוקת עליו יגיע מעט עצב . לא יקבל זה . אבל יבזהו . אמנם בדברים שונים ידבר עם אלה אשר הם במעלה ועם שאר כל אדם וגם אצל אשר הם נכרים מעט או הרבה . וכן ג"כ כפי שאר ההבדלים . כי כל אחד יתן הראוי לו . הנה הוא כפי עצמו ירצה לשמח אמנם כשהוא אומר להעציב יביט אל העתידו'. ואם הם גדולות ואל דבר טוב ומועיל . אמנם לבעבור ההנאה אשר תהיה בסוף יותר יעציב מעט . האמצעי הוא בזה אבל לא נמצא לו שם . אשר הוא שמח בכל דרכו והוא מכוין לשמח לא בעבור דבר אחר . הוא ערב . אמנם העושה לתועלת יגיע לו בממון או בדבר שבממון · הוא שפתי חלקות . אמנם אשר יעציב לכל דבר נאמר שהוא עקש ואיש מדון , הקצוות יראה שהם מתנגדים מזה לזה

תתן נעימות לפס . וגם כאמר חברת רעים תתן כועס ופרודה ממנון . פה אחד יתן סלף ואיש מדון קלון (אסף חלק שני) יבזה ויחלוק . יבזה ויחלוק על הראוי לבזותו ולחלוק עליו : לא נמצא שם . אין לאמצעי זה שם בלשון יון ובלשון מקרא איש רעים להתרועע : והוא דומה . מדת החברה שוה למדת האהבה (כמבואר בס' לק' מזה) : כי אשר הוא . כי האמצעי בחברה הוא כמו שנרצה לומר (בספר התשיעי מזה) במדת האהבה שהרצון הטוב לחברים היא התחלת האהבה והיא עלם האמצעי במד' החבר' וההתרועעו' : נבדל מאהבה . אבל מדת החברה נבדל ממדת האהב' עכ"פ להיותו בלתי עושה מעשהו זה מסבת התפעלו' האהבה : ואין לו בהכרח לאהב . ואיננו מוכרח להיות אוהב לחבריו : כי לא יקבל . כי לא יקיים דברי החברים מאהבה ולא יחלוק עליהם משנאה כי אם מסבת התנהגו כראוי לאיש רעים עם מיודעיו ובלתי מיודעיו בשוה : כי לא יאות . כי השמחה והעצבון המושגי' לכל אוהב מאהביו כמבואר (בס' לק' מזה) איננו שוה עכ"פ בין המורגלים והבלתי מורגלים יחד משא"כ במדת החברה שאין בה הבדל בין המורגלי' להבלתי מורגלים כאמור בכלל שהאמצעי הוא אשר יתנהג כראוי עם כל חברה מורגל או בלתי מורגל : לדבר בדבר טוב . יתחבר עם ריעי' למען ספרי דברים טובים להשמעות אזנים . או עוזרים לגוף ונפש אשר בזה ישמחו לב הריעים : יען יראה בעין הבחינה כי הוא זה ראוי ומשר

בגנותו : ואם אמנם אם יסובב מה שחוק גנות עלום או היזק רב למשחק אם יניחהו לעשותו . אך אם נחלוק עליו . והמנעתו מעשותו יגיע למשחק מעט עלב אזי עלינו לחלוק עליו כי טוב למשחק לסבול מעט עלב מסבול אח"ז גנות או היזק רב ומאילא כשמע שפכו שאם המחלוקת תסבב עלב יותר מהגנות או ההיזק שיגיע מהשחוק אזי לא יחלוק ולא יבזה : בדברים שונים ידבר . יענה דעתו בדברים שונים כפי מה שידברו בם הריעי' . עם בעלי המעלה והכבוד ידבר בהדר המעלה והכבוד האמיתי : ועם ההדיוטו' ידבר דברי הדיוטות : כי כ"א . כי לכל חבורה ולכל איש יתן אומר הראוי לו כפי ערכו : ירצה לשמח . כוונתו לשמח ריעיו . אך אם לפעמים יעליבם בדבריו בהיותו בלתי מסכים לדעתם הוא בעבור ראותו הנולד שהדבר אשר ידברו יזיקם בסוף : ואם הם גדולות . אף כי באמת הם גדולות ומועילות לשעתם אלא שההנאה אשר תגיע בסוף מההפכם תועיל יותר : יעליב מעט . או יבחר להעליב מעט בסתירת דבריהם למען ימצאו תועלת יותר : האמצעי' האמצעי בחברת מדעים הוא כזה האיש שאמור במנהגו אך הוא בעל בלי שם בלשון יוני : שמח בכל דרכו . כל מה שיגיעהו מהשי"ת . מקבל בשמחה ע"ד אמרם ז"ל כשם שמברכין על הטובה כך מברכי' על הרעה : הוא ערב. שאיננו משמח חביריו בעבור איזה דבר אחר הערב ר"ל תגיע לו : הוא שפתי חלקות . ודומה למחליקים אשר בנתי מסתאות ומתנות יקוו להם מאחבות בשכרם : הקצוות . אלו קצה הפחות והם הבלתי מסכימים

לזה בעבור שאין לאמצעי שם לכן אין מנגדים לאמצעי:

פרק י

אמנם אצל דבר זה בעצמי יהיה אמצעי מתנגד למשתבח כי גם הוא בלי שם. אמנם אין דבר (נ"ק רע) לעבור על אלה. כי יותר נדע האמת בדברים אשר במדות כשנעבור על כל הפרטי' ונאמין כי האמצעים הם המעלו' בכלם. כמו שנראה בהביטנו אלידם. הנה בחברה אשר יתחברו לעשות הנאה או העצב כבר נאמרו: אמנם מהאמתיים והכוזבי' נאמר כפי המאמרים והפעולות והמדמות נראה באמת. המתהלל ידמה היותו כבוד מאד בדברים אשר אינם בו או יותר גדולי' מאשר בו. אמנם המקטין הוא בהפך כי יכחש אשר בו ויעשה מעשיו קטנים מאשר הם. אמנם האמצעי יקרא מפורסם כי הוא אמיתי במנהגו ובכבודו: הוא מראה הדברי' אשר בו לא יותר גדולים ולא יותר קטנים, אמנם יהי' מאלה הפרטי' אשר הוא עושה בעבור דבר אחר. ואשר אינו עושה בעבור דבר אחר. אמנם ידבר כל דבר כאשר הוא מדבר ויפעל. וכן יתנהג אם לא יעשה בעבור ד"א. הכזב בעצמו הוא רע מאד ראוי להתרחק ממנו. האמת טוב הוא ומשובח. לכן האמתי הוא אמצעי והוא מהולל. הכוזבים שניהם מגונים אמנם יותר המתהלל. הנה נדבר עתה משניהם ראשונה מהאמיתי אומר אמת בהשפטו כדבר המשפט או בעול. כי זה מהמעלה האחרת אבל בדברים אשר אין בהם דבר שוה. אשר יעשה בדבורו ובמנהגו יאמר אמת בעבור אשר ככה לו בקנין. יראה באמת כי זהו שוה כי הוא אוהב האמת. ויאמר אמת בדברים אשר אינו מעלה ומוריד. ויותר בדברים אשר הוא עושה רושם יען כי יחשוב השקר דבר מגונה ובעבור זה ראוי לגור ממנו. וכאשר הוא כן הוא מהולל: ואם יטה מהאמת הוא מקטין כי זה נראה יותר נכון בעבור ההעדפות הכבדות. ואשר יאמר גדולות יותר מאשר הם ולא בעבור דבר אחר הוא דומה לרשע. כי לולי זה לא

היה

מסכימים עם בני החבורה אך כי יענו אמת וטוב. ב' קנה היתרון המסכימים לעולם אך בשקר ורע. הם מתנגדים זה לזה אך לא אל האמצע כמשפט אשר המדות בהיותו בעל בלי שם:

פרק י אמנם אצל ד"ז. אחר שביאר בקודם מדת ההתרועעות התלויה בהסכמה און סתירת דברי אנשי החבורה. בא לבאר בזה מדת אנשי החבורה עצמה בדבריהם אשר יספרו על עצמם ביש בה מרעים. ויש גם ג' קצוות מתנגדות ואמצעי בעל בלי שם. א' קנה החסרון והוא הבלתי מתהלל בשום מעלה אף כי אשר ישנה בו יכחש בה ב' קנה היתרון והוא המתפאר ומתהלל במה שאין בו. והאמצעי הוא המתהלל במה שיש בו: אין דבר רע. מי זה העובר בענין בחינתו כבחון אין ערך פרטי ההתפארות. אינו עושה רע. כי הן זה דרך הבחינה בכל המדות ללכת מפרטיהם אל אמצעיהם ולראות שהם המה המעלות: כבר נאמר. בפרק הקודם: אך בזה נדבר מדוברי אמת בפעולותיהם והמתפארים בשקר ובמרמה: המתהלל ידמה. יבאר ג' הקצוות והאמצעי ויאמר א' הוא קנה היתרון המתהלל במה שאין בו או ביותר גדולים ממה שיש בו בהיותו חושב ומדמה בלבו להשיג כבוד משומעיו. ב' המקטין את עצמו לכחש המעלות אשר בו או להקטינם. ובעלי ב' אלה הקצוות הם מכזבים. והאמצעי הוא המפרסם מעלותיו באמת כפי מה שהם בו: הוא מראה. אינכו מתלבש באדר שאינו ממדתו ר"ל לא יתפאר במה שאין בו ולא יכחד מה שיש בו: בעבור דבר אחר. אף כי יתכן שהמעשים הפרטיים המשובחים שבעל האמצעי יעשה עושה אינו עושם לשמם. והם שהוא עושם

לשמם. אין חילוק בזה כי אין המכוון בזו המדה בענין המעשה והתכלית כי אם בבחינת הדיבור וההתפארות בשקר: וכי יתנהג. אשר כן יתנהג להיות דובר אמת בעשותו מעשיו שלא לשמן או לשמן: הכזב יבאר הקלות בהיות שניהם בכזב שהוא ענין רע. ובהיות שהאמצעי הפכן ר"ל אמת לכן הוא משובח: יותר המתהלל. יותר יגונה המרבה בהתפארות מהמקטין אך כי שניהם כוזבים כי הוא מתנגד יותר לאמצעי מהמקטין בהיות שטבע האדם נוטה לזאת הקצה ויעוין מש"כ בשביעי לשני מזה: נדבר עתה משניהם. נדבר מגדרי שני הקצוות והתחלפו אנשיה' וטרם נדבר מהם נדבר מהאמצעי האמיתי שהוא א' ואין שני לו: מהמעלה האחרת. אין דבורנו בזה מאוהב משפט אמת ואינו עושה עולה. כי זה הוא ממעלת הצדק והיושר. אבל דבורנו בזה ממעלת האמת הבלתי נגדר בצדק ויושר כ"א בדובר אמת מה מנהגו ומעשהו: אשר ככה לו בקנין. יאמר אמת בדבר כזה בעבור שהאמת הוא קנין מדתו ואין מטבעו לשקר: כי זהו שוה. המתנהג בו הולך בדרך שוה ר"ל בדרך מאמצעים: אינו מעלה. לא ירויח אם יכחש ולא יפסיד אם יגיד אמת: עושה רושם. יותר ישמור פיו מדבר שקר העושה רושם כמו שיזהר מהעיד עדות שקר או לעשות שקר בידיעות ומושכלות כשגגות: לגור. לפחד משקר: ואם יטה. ואם בעלי האמצעי נוטה מן האמת אל קנה החסרון ומקטין מעלתו הוא יותר ישר: בעבור ההעדפות הכבידות. בעבור שהוא נוטה וסר מקנה הטבעי המושך לנטות אחר הכבוד: ואשר יאמר גדולות. יבאר קנה היתרון ויאמר שהמתהלל במעלות גדולות יותר ממה שהם בו

ולא

ולא בעבור שכר מה: הנה הוא כרשע המלומד לכזב: ואם הוא עושה: ואם הוא משקר למען השיג כבוד או שלא יתבזה אין כ"כ רעה: וכן אמרו ז"ל מותר לשקר מפני דרכי שלום: בעבור כסף · המשקר בעבור בצע כסף נחשד לאיש חמס להטות משפט ולהעיד עדות שקר בשכר כסף: לא יהיה המתהלל · לא יתהלל המתהלל באמת כפי כחו ויכלתו לפעול במעלה ואם עדיין לא פעל׳ כ"א יתהלל כפי מה שבחר לפעול בפועל אשר כן הוא קנין שהפעולה בו בפועל משא"כ הכח שאיננו קנין ותאר בנפשו יעוין מש"כ (בשיטי לראשון מזה) והרמ"ע ביאורו בדוחק באופן אחר: כי המתהלל· כי כל מתהלל אם באמת ואם בשקר · מגמתו למלוא תאות נפשו בתהלתו אם בכבוד ואם בהון והוא דומה למכזב אשר על תאות נפשו יכזב למען שמח לבו בטובו: המתהללים בעבור הכבוד · יבאר תכליות שונות להתפארות ולתהלה אמיתית או כוזבת · והנה המתהללים לתכלי׳ הכבוד והאושר יראו להתהלל בפעולות נכבדות ומאושרים כמו · במדות טובות והשכלת ידיעות נשגבות: ואשר בעבור · והמתהללים לתכלית קנין ההון יתהללו בפעולות נפלאות המקרבים רצון בני האדם לכסוף לכמו אלה הפעולות ברצון המשולח אך לא בבחירה שכלית אשר תכזב כמו אלה הפליאות אשר אין להם ישות במציאות · ויעוין בס׳ לשלישי מזה ההבדל שבין רצון ובחירה: כמו הרופא · רופאי אליל ונביאי השקר מגמתם לעשות מקנה וקנין רכוש על כן יתהללו בפעולות נפלאות זרים בטבע יוצאים מהן להקים השכלי׳ יעידו ויעוררו רצון שכלי בני אדם להתחבר עמהם ברבי כסף ולהתעלס עמהם באהבים למראה עיניהם פליאות נוראות · והנה אלה · ומאלה המתהללי׳ לתכלית הכבוד או ההון האמורי׳ יש אוחזי׳ בקצה החסרון ומתהללי׳ בפחות מהמעלות שיש בם · ואלה ישאו חן בעיני בני אדם

בהיות שלא יתהללו בעבור הממון המבזה את המבי׳ הדורש אותו מב"א כאמרם ז"ל בתחלה דומה הת"ח לפני ע"ה לקיתון של זהב · אבל עמו דומה לקיתון של חרס וכו׳ · בורחים מהרע · מגמת תכליתם לאחוז בטוב המדות לקיים עסק דהשלמת הנפש:

היה שמח ומשתבח בכזבים. כי אמנם יראה כי הוא יותר רשע. ואם הוא עושה בעבור דבר אחר כמו בעבור הכבוד או בעבור שבח · אינו כ"כ מגונה כמו המתהלל. העושה בעבור כסף או שוה כסף הוא מגונה. לא יהיה המתהלל כפי היכולת כ"א כפי הבחירה כי הקנין אשר בו הוא כן. כי המתהלל הוא כמו הכוזב כי זה ישמח בכזב וזה אמנם יתאוה הכבוד או הריוח. המתהללים בעבור הכבוד יראו דברים אשר בהם תהלה או אושר. ואשר בעבור דבר ממון יראו דברים גדולים קרובים אל הרצון ואם אינם בהם הם נסתרים כמו הרופא שנתרפא והמתנבא כי בעבור זה במרמה יהיו בודים רבים כאלה ויתהללו: והנה מאלה הנאמרים המקטינים עצמם ואומרים פחות מאשר הוא הנה יראו יותר בעלי חן לפי המדות כי לא יאמרו דבר בעבור ממון. אבל הם בורחים מהרע והגאוה · ואמנם אלה יכחשו יותר הדברים הנכבדים כמו שעשה סקר"אט. אמנם אשר הקטנים הגלוים הם מסתירים יקראו פרושי׳. ונקל הוא להיות נבזים ולפעמים יהיו מתהללי׳ כמו הלובשים בלויי הסחבות. כי ההעדפה וההסרון מאד פה הם מתהללים. ואשר יתנהגו בהקטנה על השיווי ואצל הדברים אשר אינם קרובים ונלוים מאד הם מקטיני׳ עצמם. יראו בעלי חן. יראה כי המתהלל יותר מנגד לאמת כי הוא יותר רע.

פרק יא אחר

אשר תמצא מנוחה בחיי האדם והברתם בשחוק. יראה אשר יהי׳ שם ספור נאה ומתקבל. ואשר הוא ראוי לדבר כן וג"כ לשמוע. אמנם יש חילוק באמירות דברים כאלה ובשמיעתם. גלוי הוא כי ימצא בהם העדפה וחסרון ואמצעי. אמנם אשר יעדיפו בשחוק

יכחשו יותר · מכחשים יותר המעלות הגדולות אשר בם · כי אלה לבד יעירו ויעוררו הגאוה עד שתתפשט לפרסם מעלותיהם הנכבדות · על כן יעמדו נגדה: הקטנים הגלוים: אולם אותם אשר בהתהללם יסתירו המעלות הקטנות הנגלות הנקראים פירושים אלה נבזי׳ בעיני הבריות יען יראו לכל כחנפים המתגאים במדת הענוה למראית עין ופעמי׳ יתהללו ולעיני קהל׳ ידקו ויתהללו וכמוה׳ לובשי הקרעים למען יראו כענוים · גם המה יבזו בעיני ויתהללו בעיני קהל: כי ההעדפה. כי אלה המתהללים האמורים יתהללו על ב׳ פנים אם בעודף גדול או בחסרון גדול: ואשר יתנהגו. אולם האמצעים בהקטנה יפרסמו הקטנות הנגלוים ויעלימו הגדולים הבלתי גלויות ובזה ימצאו ובזה חן בעיני אדם: כי המתהלל· המתהלל ביתרון ממה שיש בו הוא מתנגד לאמצעי יותר מהמקטין בהיותו רע נוטה בטבעו אחר שרירות לבו הרע:

פרק יא אחר אשר תמצא מנוחה · אמר אשר ביאר בפ׳ הקודם ענג ההתפארות בחברת מרעים בא לבאר בזה ענג השחוק הנהוג ג"כ בחברת מרעים. ויאמר בהיות שהעמלי׳ ימצאו מנוחה מעמלם בשמעם דברי שחוק בתוך קהל ועדי׳ לכן יראה שגם הוא ר"ל השחוק בעל שלש קצוות אחד המרבה ואחד הממעיט ושניהם כאחד לא טובי׳ והשלישי הוא האמצע והוא הנבחר: ספור נאה. כבר ביארנו בגדר השחוק שהוא סגולה לאדם. בהרגישו דבר שאינו כאלו ישנו. כפי שרואה בחבירו שהוא נופל ומתראה כאלו כוונתו להזיק לעצמו

בשחוק יראה שהם לצים וכבדים . כי יתאוו תמיד השחוק ויותר ירגילו לעשות שחוק מאמור דברים נעימים ולא יתעצבו מהשחוק אשר בו עוון . אמנם אשר מהם לא יאמרו דבר משמח ויגערו באומרים אותו יראו מדבריים וקשים . והמשחקים על השווי יקראו משמחים כי המשנים לטוב כי אלו התנועות הם כפי המדה . כי כמו שהגופי' ישפטו מהתנועות ג"כ המדות . אמנם המרבי' בשחוק ומשחקים רבים במהתלות ויתענגו בם אנשים יותר מן הראוי הם לצים ויקראו משמחי' וישאו מעט . אמנם אמצעות זה הקנין ראוי לאיש נכבד . כי הנכבד יאמר וישמע הדברים הנאותים לאיש ישר ובן חורין . בכל המעלות יש בהם ראוים וכן בשחוק לאמר ולשמוע כי שחוק בן חורין הוא נבדל ממשועבד ובעל מוסר מבלתי בעל מוסר . אמנם יראה זה המביט בהגדות הישנים והחדשים כי לאלה היה השחוק דברי פתיות . ולאלה הוא יותר אשר הנה הם נבדלי' לא מעט בנאות אמנם האם המשחק טוב יוגבר באמרו דברים הראוים לנכבד או כאשר לא יעצב השומע . או גם ישמח בדברים . כזה הוא בלתי נגבר כי אמנם דבר אחד הוא שנוא אצל דבר קצת ואצל קצת אהוב . אכן דברים כאלה שהם לו אהובים ישמע השומע אשר יסבול ברצון אשר יראה כי יעשה זה : אמנם המעולה לא יעשה בכל דבר כי השחוק פעמים הוא עלבון לאחד. ומסדרי הדתות יזהירו מאמורדבר עלבון

אמנם

לעצמו ועוזר בלי היזק . או ישחק הרואה בו . וכמו כן שחוק המשחקים עם המשחקות מראים כאלו כוונתם להזיק בהרמת ידם להכות הכה ופצוע . ולא יזיקו באמת . וכן ישחק בו הכתוב . מצחק את רבקה אשתו . ויהי כמצחק בעיני חתניו . ר"ל חשבו שהמלאך מתרשה כאלו חפצו להזיק למען ילכו מקיר העיר והוא ויהיה לשחוק . וכן המדבר דברי היתול יעשה היקש שהלציים כשמע לאזן השומע כאלו הם שכליים יולידו ידיעות חדשות מה שאין השאלות כן : על כן ישחקו השומעים : והן אלה דברי ההיתול הם ב' מינים א' נאים ומתקבלים על לב שומעיהם והם ראוים ר"ל לא יעוררו את השומע אל פעל מגונה עכ"פ. ב' הם הבלתי ראוים לאומרם כמו מוצאי דבה בשחוק ולה"ר ודברי חשק המעוררים התאוה : ויש בם עון לשומע ומשמיע . ואלה איפה הם המעדיפי' המחזיקי' בקצה היתרון הנקראים לצים ודוברי נבלה לרוב שקידתם בהתלוצצות וניבול פה : ויותר ירגילו לעשות שחוק . אוהבים השחוק והתלוצצות יותר מכל מתק דברים : יקראו מדבריים : יקראו כאלו הם שוכני מדבר אין להם דבר עם אדם זולתם בהתרועעו'. וזהו הקצה הב' החסרון בשחוק אשר אינם שוחקים ולא משחקים ואין להם נחת בשמחה : על השווי . הוא האמצעי אשר לא יתמיד בשחוק אבל ישמח לעשות המכוון מהעמל ולא מנבל פיו : כי המשנים לטוב . כי אשר ישנו התכונות הנפשיות מרע אל טוב ומיגון לשמחה בשחקם . הנה זה יורה על תכונת נפשם הטובה היא : כי אלה התנועות . ר"ל מה שיניעו לב זולתם לטוב יורו על טוב מדתם : ישפטו מהתנועות . כמו שבריאות הגוף ותקפו יודע לפי מעשיו . כי בריאות הנפש ר"ל טוב מדותיה יודע מטוב מפעלה : ויקראו משמחים . יקראו ביחוד משחקים כי זו מלאכתם לתת מהתלות למען שמח לבב אנשי החבורה : וישאו מעט . ויקחו מעט שכר בעמלם : לאיש נכבד . לא כמו המעדיפי' הבזויים שזו מלאכתם האמורים לפני זה : הנאותים לאיש ישר . ישמח

בדברים טובים ודברים נאותים משמחי לב הישרים בלבותם ואולי אכן בעלי גודל הלב : יש בהם ראוים . יש דברים ראוים ומשובחים כפי המעלה אשר ככה במדת השחוק : המביט בהגדות . מי שרואה בד"ה הקדמונים הוא זה יראה ההבדל שבין שחוק המשועבדים לשחוק בני חורין : כי לאלה . לאלה המשועבדים ר"ל הכפריים ובלתי בעלי מוסר הי' להם השחוק דברי פתיות . ולאלה הי' השחוק ע"ל היתרון עד שאין הבדל קטן ומעט בין שחוק לשחוק כ"א הבדל גדול יש ביניהם : האם המשחק טוב . אולם יספק וישאל במה זה יבחן המשחק הטוב . אם לפי בחינת אמריו אשר יאמר דברים הגונים לנכבד אף כי יתעלבו בם שומעיו . כי אינם נכבדים . או בבחינת השומעים כאשר לא יעציבם או גם ישמחם : כזה . שחוק כזה אשר יבחן לפי בחינת השומעים זה לא יתכן כי לא יבחן המשחק אם הוא כבד בבחינת שומעיו . בהיות שדבר א' יתכן שיהי' שנוא לקצת ונאהב לקצת עד אפס בחינה מאת השומעים על דרך אמרם ז"ל לייטא מר מלתא דאגדתא לייטא מר מלתא דשמעתא : אכן דברים כאלה . אכן ברצות המשחק להשמיע דברי שחוק נכבדים האהובים לו לפני שומעים טובים אזי מוכרח המשחק להשמיע דבריו באופן שיקבלו ביאורים טובים יצא כל שומע כאשר עם לבבו : יראה כי יעשה . יראה המשחק לעשות זה למען שמח טובים . על דרך אמרו ז"ל לימא מלתא דניחא לתרווייהו . וכ"כ לאמר ואם אספסף שביעותיך חוד חידה ומשל משלים וישמע כל איש כאשר נפשו ידמה (אסף ק"א מ"ח) : אמנם המעולה . אך עכ"פ לא יעשה המשחק הטוב והמעולה בשחוק כזה כי לא יצא ידי חובתו עכ"פ כי אם יערב לשנים או לשלשה יתכן שיעליב לאחד . בהיות השחוק עלבון לאחד לפעמי' כמו מי שיעשה שחוק מגליזה דרך משל . ויש לאחד כלוב במשפחתו הלא יעלב : ומסדרי הדתות . ואמר שבעלי הדתות הזהירו על העלבון לכן מן הראוי להזהר ממנו בהיותו כנגד

המדיניים

המדינית : אמנם ראוי לומר · ע"כ הנכון בדברי השחוק לומר דברי שחוק אשר מן אותם הדברים ישיגו השומעים להתנהג ביושר בכל. עדה עד יעלה חן בעין כל : ויעשה נכבדות ויפי' כדיב · ויעשה מעלתו כל תלוים דתו · והנה אם על זה הקודם יקורב השחוק לא יקרא כבר ר"ל בר לבב ושמחה ודומה לשחוק הנקרא קומע"דיא בלעז וכבר אתן ומקר זה החכם ספרים הרבה באיכות זה השחוק · ללמד לבני אדם מדות . כונות . ופעולות ישרות בשמחה ושחוק הפך קצת הכומרים אשר למוד ילמדו זה בעלבון ויראת העונש הבדוי : והוא הדבר שעשה המלך החכם שבנה בית השחו' קאמע"דיא הוי"ז בלעז בין בתי תפלתם : וכתב על הפתח פה יישירו המדות בשחוק : אמנם לץ · יבאר ג' מיני משחקים אשר הבל המה · והם המתהלל והלץ והמדברי · המתהלל הוא אשר יחזה לו מהתלות בכל מפעל ואמירה אף כי יהיו פעולות נכבדות ומושכלות נשגבות יהתל בם ויעשה משחק לו אך בכבוד עצמו לא יפגע עכ"פ · והלץ הוא העושה היקשים הלציים בשחוק ובזה ולא יחוש גם לכבוד עצמו אם יוכל לעשות היקש הלצי בשחוק מעצמו ולא ימנע מעשותו · ומזה הם קצת דורשי דמים מגלה פנים בתורת ההלצות אשר לא כדת ביאור הכתובים על ארבעת רבעיהם שסימנם פרד"ס · והלצה זאת מגזרת לץ וכן שאר ב"א המרבים בהתלוללות והיקשים ערמומיים ונחשבים חכמים בעיניהם והמה כסילי ב"א ואע"פ שאין ראוי לדבר זכר. לדבר בן בני' כסיל : המדברי · איש יערי ושוכן מדבר ואינו מכיר תועלת התרועעות והמנוחה והשמחה : ואמנם יראה · אך באמת נראה שאפס מקום לדעת המדברי כי האדם בטבעו מוכרח לקנות מנוחה ומתוק ולא לחנם יסד הטבע באדם ליהנות מהם : ג' האמצעיים · עוד ישוב יוסף ידו לבאר

גדר ג' מיני שחוק המשמשים שימוש מנוסה לבני האדם : והם מאמרים ופעולות נפעלים במושבות : האחד הוא אצל האמת . הוא המתהלל במעלות באמת כאמור בפ"י : והב' אצל התענוג · הדברים הנאמרים ונעשים להתענג בישיבת מרעים , הם פי' שנים · הא' לשמוח בני החבורה בשחוק כאמור בזה . ב' לדבר בדברי משל ומאן אשר לפי הקיים האנושים איש כערכו

אמנם ראוי לומר בדברי השחוק בהיות בעל חן ונכבד ונדיב ויעשה מעצמו אשר תצוה הדת ואשר הוא בזה הוא אמצעי ונקרא נכבד או משמח ליץ הוא למטה ממהתל כי לא יסור מאמור עצמו ומאחרים לעשות שחוק אבל יאמר דברים שאין אחד שהוא בעל חן אמרם · ואמנם קצת לא ישמעם . אמנם המדברי לא יועיל במושבות ולא ייטיב כי בכלם יתעצב . ואמנם יראה כי קצת המנוח' והשחוק הם הכרחיים בחיי האדם ג' האמצעי' הנאמרים בחיים . הם המאמרים והפעולות אשר הם בחברה . אבל יש הפרש ביניהם . כי האחד הוא אצל האמת והב' אצל התענוג . ואשר הם אצל התענוג הא' הוא בשחוק · והא' הוא בדברים אשר לפי חיים אחרים במושבות :

פרק יב

אמנם הבושת אין ראוי לומר כי הוא אחד מהמעלות. כי יותר דומה להיפעלות מאשר לקנין כי גדרו הוא יראה מפני הכבוד · אמנם הבושת נשלם ביראה וכן היראה בסכנות . אבל אמנם יתאדמו פני המתביישים ויתכרכמו פני המפוחדים מן המות . נראה כי שניהם מתביישי' גופניים . על כן יראה כי יותר הוא היפעלות מהיות קנין . אמנם זאת ההיפעלות לא ימצא בכל זרעי האדם כי אם לנערים . כי נחשוב כי ראוי להיות אלה . המתביישים יען כי הם חיים לפי ההיפעלות וירבו חטאיהם וימנע מהם בעבור הבושת · ונשבח הנערים ביישני' ואין א' משבח הזקן כי הוא ביישן יען לא נחשוב כי יאות לו לעשות דבר מאשר הם בושת אם הוא בדברים רעים וג"כ אין למעלה מבושת . כי לא יעשה דברים כאלה אבל הם לפי האמת מבועדים . ואלה אמנם כפי הסברא אין בזה חילוק כי אין ראוי לעשות אחד מהם . על כן אין ראוי להתבייש . אבל זה ראוי לרשע

פרק יב אמנם הבושת . אחר שכלה לדבר בסיג המעלות והמדות הנכונות באה לחבר אליהם מדת הבושת יען הוא משמש שימוש הגונה והבאה לבד המעלו' כי כל מתביישים לא במהרה הוא חוטא : אין ראוי לומר . לא יחשב עם המעלות יען כל מעלה הוא קנין בנפש ר"ל חמר פעולה אשר פעל ונשה בעל המעלה בנפשו משא"כ הבושת שהוא התפעלות בנפש : כי גדרו . מהות הבושת הוא יראה שלא יפקיד הכבוד שבעבר עשה או העתיד להיעשות מפני עשותו דבר בלתי הגון : כשלם ביראה וזאת על היות התפעלות כי הוא בהיות שבתו היראה כאמור · והיראה שבתו הסכנות : אבל אמנם יתאדמו · והנה אמנם רואים שאותות הבושת והיראה שוות לעשות רושם בגוף באודם ובכרכמי' וזה לא ת כי שניהם התפעלות גופני ולא יפעל הבושת בכח הרוח כשאר המעלות ע"כ לא יוכל להימנות בתוכם . ויעויין מש"כ בחבורנו שפת אמת בהער' לשורש כלם: כ"א לנערים · הבושת הוא מדה הגונה בנערים כי על פיהם הם חיים חיי חושי . כי יצר לב האדם רע בנעוריו לרוב רתיח' דמו ומפני בוש' הבזיון ימנעו מעשו' כל רע אשר ישאם יצרם הרע לעשות' : לא נחשוב אין הזקן נחשב בעינינו שיעשה טוב או שלא יעש' רע מפני הבושה כ"א יתנהג כראוי מפני שהפכו מגונה כאמור : כפי הסברא . ואם יהיו הרעות אינם

אינם רעות בענם כ"א כפי קברת הדת או המפורסמו' מ"מ אין בזה קילוק אלל היסף: אמנם ראוי הפסע ראוי שיענס באמת יסור מרע בעבור הבושה עכ"פ: ראוי למו לה. אין לקשוב שהבושת ראוי לאיש מעולה יען הבושה היא בדברים רצוניי' ר"ל בדברי' מגוני' הנעשי' ברלון לבד בלי נקיסה סכלי' והמעולה לא יעשה ברלון לבד כ"א כל מעשהו יעשה בבחירה שכלית אשר לא תסכי' לעשות דבר מגונה המסבב בושה: מהנחת המעלה. בעזיבת המעלה ר"ל יתכלות' שאים

מעולה יעבור מצלמן יעזוב מעלתו מפני יעשה אך זה איננו מודה אים מעולה לאחת במעלה לתכלית דבר אחר כמו שהיתכה בגדר איש המעלה ואם העזות. וכן בתיו' שעז הפנים איננו מתבייש לפשות דבר מגונה אין הוכחה וזה עכ"פ שהמתבייש הוא בעל מעלה כי לא כל אשר מרע הוא איש מעולה אם לא יעשה טוב: שכוסר הוא כותן טעם אל האומר שאין הכונס. אם גבר בעל מעלה כ"א הפוסס טוב כאומר: דבר מעורב מערב לב"א ככתוב אחרי' נסי' מערב בנפש:

לרשע אשר יעשה אחד מהמכוערים. אמנ' ראוי להיות כן שאם יעשה אחד מהם יתבייש אבל אין לחשוב בעבור זה כי הבושת ראוי למעלה יען כי הבושת הוא בדברים רצוניים. והמעולה לא יעשה ברצון דברים. אבל אמנם יהיה הבושת מהנחת המעלה כ"א יעשה יתבייש ואין זה אצל המעלות. ואם אמנם העזות הוא רע שלא יתבייש מעשות דברים מכוערים א"כ הבושת ראוי למעלה: אמנם אינו כן. ואין ג"כ הכושר מעלה כ"א דבר מעורב אמנם נדבר מזה באחרונה.

נשלם המאמר הרביעי.

מאמר חמישי

פרק א ראוי להשכיל. זה הפרק הוא כענין הקדמה ופתיחה לבאים אחריו והגה יאמר שבזה המאמר ישכיל לדעת ענין הצדק והעול ואל אלה. גם לבאר באיזה הפעולות אשר תעשינה יקנו הצדק או העול ר"ל שהוא כאמר בדברי' שבין אים לרעהו כמו במו"מ וריב והכאה. ואיך יהיה הצדק האמצעי בהיות שאין בו כ"א קנה אחד והוא העול: כפי הדרך ר"ל שיק' הקדמותיו אל שהוכחו' והיקשים מן המפורסמות כמו שביאר (בא' לא' מזה): כי זה הקנין, ר"ל התואר הקנוי קנין נפשי פי' שכבר הורגל בנפ' לעשו' ולהורו' לדק או הפכו ר"ל עול: אשר בעבורו. בעבור הקנין שהוא אשר הטבע בנפשו בהרגל דבר: כניח זה במשל תחלה ומשיל משלים במליאות ההפכים ושיוב מליאות האח' בשלילת המתנגד אליו למען דעת הלדק משעול שהוא הפכו. כי

ואמר שקניני הנפש בפועל וידיעתן במחשבה בלתי שוות. תה כי הקניני' בפועל לא יתחייבו דבל מהפכן כי סבריאה בפועל לא יחייב החולי שהוא הפכו. אבל מידיעת הבריאו' יתחייב ידיעי' החולי' ומידיעת החולי יתחייב ידיעת הבריאות: כי ידיעת ההפכים אחת: כי מהבריאו' לא יצא הפכו ר"ל הבריאות לא יסבב חולי כ"א הדברים המסכי' אל הבריאות כמו שילך הליכה מהירה כחוק הבריאים וביוכל בו מסימני הבריאו' פעמים רבות: מאח"כ הידיעו' שידיע' דבר א' יחייב ידיעת הפכו: כי מי שיודע טוב הבריאות ועניני' יוכל לצייר טוב החולי' ועניני שהוא הפך קנין הבריאות: הקנין מהנושאים' ופעמים יודעו ג"כ קניני הנפש מהאדם הנושא אחרי קניני הנפש: כ"א טוב גשה. כי אם טוב מראה הפנים היא גילוי על קנין

פרק א ראוי להשכיל בצדק ובעול ואצל אלה הפעולו' יהיו' ואיך הצדק הוא אמצעי. (ג"א ומתי הוא אמצעי) ותהיה כוונתנו בזה כפי הדרך באלה הנאמרים. נראה כי הכל ירצו לומר כי זה הקנין בנפש הוא צדק הוא כן בעבורו הוא עושה צדקות. ואשר בו יעשה צדקות וירצ' צדקות. וכזה הענין בעול. הוא אשר בעבורו עושה עול. ואשר בו ירצה עולה. ובעבור זה נניח זה במשל תחלה. לא תהיה ענין אחד בידיעות ובכחות ובקנינים. כי אמנם הכח והידיעה יראה שהם אחד להפכים. אמנם הקנין אינו אחר להפכים כי מהבריאות לא יצא הפכו כי אם דברים נאותים לבריאות. כי נאמר הליכת בריאו' כשהוא הולך והוא בריא. פעמים רבות יוכר הקנין ההפכי מהפכי. ופעמים אמנם הקנין מהנושאים כי אם טוב נגהה הוא גלוי. רוע

הוא זה היותר מבואר הבריאות יתחייב מהידיעה זו ידיעת הפכה והוא מבואר לרבים שהצדק כמו שיבוא בפרקי' שאחריו. שרוע הפנים הוא גילוי על קנין ההפכי ר"ל החולי

שהוא

רוע פנים הוא גלוי . ומהיותו בטוב ענין ייטיב גהה . וממנו נדע היותו בטוב ענין . כי אם בטוב גהה הוא בהכרת יעשה מקשיו' בשר . רוע פנים רכות הבשר . כי היותו בטוב (נ"א נדע) ענין אמנם ימשך מזה כמו בדברים רבים . כי אם האחד יאמר ברבוי (נ"א גם) הב' יאמר בריבוי . כי אם הצדיק והעול ואמר ברבוי גם הצדיק והעול . אבל בעבור הקירוב והשיתוף הוא נסתר . ואתם כמו השמות אשר הם לדברים רחוקים . כי בם יותר גלוי שיתוף השם . כי הבדל גדול לאשר יתחלפו במין כמו מפתח בלשון יון אשר הוא שם משותף לדבר הוא בצוארי ב"ח ולדבר בו יסגרו הדלתות:

פרק ב

אמנם נתאר עול על כמה פנים יאמר . אמנם יראה כי עוזב הדת הוא העול הנבל אשר יקח מהטוב הרב . והבלתי שוה הוא אשר יקח מהרע מעט . ועל כן הוא גלוי כי הצדיק הוא שומר התורה ושוה א"כ הוא בשמור התורה ובשווי והעול בעזוב התור' ובבלתי שווי . אמנם יען כי הנבל הוא עול אצל הטובות לא אצל כל הטובות כ"א אצל הדברים אשר בהם הצלחה ובלתי הצלחה כי לאלה יקרא טובות בהחלט . אמנם הדברים אשר תמיד בהחלט טובים אינם טובים תמיד לכל אחד . וגם האנשים יתפללו על זה וידרשו אותו . אמנם ראוי שלא לדרוש זה כי אם להתפלל בעבור הטובות בהחלט . ושיהיו להם טובות ויבחרו הדברים

שהוא ... הבריאות : ומהיותו בטוב ענין . ומדיע' ... ס' בריא הוא טוב רואי כאמור : וממנו הנה בהכרח נודע מטוב רואי שהוא בריא . כי הקנין נודע מהנושא כאמור : כ"א בטוב גהה . שידיע' המקרי' הנמשכים לאחד הקנינים תחייב ידיעת המקריים הנמשכים לקנין השני לראשון . כי אם נדע שכל מי שהוא בטוב הבריאות ייטיב פניו ויהיה בשרו קשה למישוש ... כחוק הבריאים . הנה ממנו נדע כל חולי ירעו פניו וירך בשרו כחוק החולה : כי היותו . יען היותו ברוע החולי לכן ימשכו ממנו מקריו הרעים ... אמנם ימשך מזה . והנה הדומה מזה הוא שכל ב' קנינים מתנגדים יתנגדו באיכותן ג"כ עד שאם יאמר ברב תארים יחויב שיאמר המתנגד ג"כ בתארים רבים ההפכיים לראשונים : כ"א הצדק . כ"א יאמרו צדיק ועול (שהשם המתואר' (צדק ועול) על מיני רבים יחויב שגם הצדק והעול שהם מקוריהם הנגזרים עליהם) יאמרו ג"כ על מינים רבים ... כמספר מפקד המתוארים בם : ואינם . עם היות שההבדל בין המשותפים האלה הוא נסתר ואיננו גלוי ... גם כמו באשר שמות המשותפי' המרוחקים בהבדל נגלה עד שיוכר בם השיתוף :

לאשר יתחלפו במין . הדברים הנבדלים הבדל מיני ומשותפים בשם כמו מפתח . בלשון יון הנה נבדלים זה מזה הבדל רב ויוכר לכל שיתופם . משא"כ המשותפים כמו אלה הנבדלים הבדל אישי הבלתי ניכר לכל ולמען דעת הבדלי הצדק והעול הנודע לפי הבדלי הצדיק והעול כמו שיבוא בפי' שאח"ז הכין זאת ההנחה :

פרק ב אמנם נתאר עול . אמר שיאמר בקודם שידיעת ההפכים אחת ומידיעת האחד יוודע בהכרח האחר . והי' הצדיק והעול הפכיים בא לבאר בזה שבהיות העול ידוע לרבים לכן יחויב שיוודע ממנו הצדיק שהוא הפכו : עוזב הדת . מבואר הוא שהצדק והעול יאמר לפי בחינת הדת אשר בעם ועם עד שהצדק בדת עם אחד יתכן היותו עול בדת עם זולתו ע"כ יבחן הצדק והעול לכל איש לפי דתו : מהטוב הרב . המשל בו אם הי' דת במדינה שכל איש ישמור החומות ב' לילות בשבוע אשר זהו ענין רע ... והי' כנגדו חוק טוב מזה והוא שכל איש יקח ב' חלקים ... והנה השולך לוקח בחוקה ב' חלקי' כמו הנבל הלוקח בטוב יותר מהראוי לו . והבלתי שוה הוא אשר לא ישמור החומה רק לילה אחת בשבוע . והנה אחר בלתי שוה כולל הנבל ג"כ כמו שיבוא עוד : על כן הוא גלוי . לכן מבואר נגלה מזה שגדר הפכו והוא שגדר הצדיק הוא השומר הדת ונקרא שוה ר"ל שהוא מטיב ומריע לעצמו כראוי לפי הדת לא יוסיף ולא יגרע : ההצלחה ובלתי ההצלחה . הטובות המדומות נחלקים אל ב' מינים א' מדומים בהחלט אין בהם טוב כלל לפי האמת כמו שידמה העניין והנאת מי בדילים שי"ד ... בלבו . משם מים קרים נוזלים ובשיתתם אותם יזיקוהו תיכף מדי שתותו אותם . זה נקרא טוב בלתי מצליח . ב' הוא הטוב לשעתו לבד כמתיקת הדבש האמור וזה נקרא טוב מצליח . ושניהם יחד נקראים טוב בהחלט ר"ל בבחינת עצמו בלי הצטרפות אל תועלתו באורך הזמן . ומאלה השנים יקח הנבל רב טוב : אמנם הדברים אשר תמיד בהחלט . אולם הטובות המתמידים ר"ל המועילים לזמן ארוך . אין טובים נחשב בענין כל אדם ובכל זמן . ולא אליהם יכסוף הנבל כ"א לטוב המדומה אשר אצל כל אדם בהחלט טוב וערב לשעתו . אך לא תמידי כטוב המועיל האמור : וגם האנשים יתפללו ע"ז . ובכל ב"א יתאוו לזה הטוב המדומה האמור ויתפללו אל ה' שיחוננם בטוב המדומה האמור : כ"א להתפלל . ראוי לכל דורש טוב שיתפלל אל ה' יחוננהו טוב מוחלט ר"ל כל טוב מדומה ואמיתי והם יבחרו בבחירה שכלית בטוב המועיל להם כפי האיש והזמן והמקו' כי גם המדומה כשיקחוהו

כשיעור

הדברים אשר יהיו להם טובים · ואמנם העוול לא יבחר תמיד יותר כי גם פחות בדברים אשר הם רעים בהחלט. אבל פעמי' יראה כי הדבר אשר הוא פחות רע יהיה טוב בצד מה. והנבל הוא חמדת טוב ע"כ יראה כי זה נבל. אבל אמנם נאמר כי הוא בלתי שוה ר"ל הבלתי שוה נאמר על הליקח מהטוב יותר מן הראוי והרע פחות כי הוא נאמר משניהם. והוא כולל והוא עוזב תורה כי עזיבת התורה ובלתי השווי יאמר מכל עול והוא כולל לכל עול. ובעבור היות עוזב התורה עוול. שומר התור' הוא צדיק. כי הוא גלוי כי כל דברי הדת הם בצד מה דברי' צודקים. והדברי' המבוארי' בדת מסודרת הם תורניים. וכל אחד נאמר שהוא צדיק. אמנם הדתות ידברו בהשגחת' על כל הדברים או המועיל בכלל לכלם או למובחרים מהם או לאדונים או לפי המעלה או לפי ענין אחד מהדומה לזה: לכן לפי ענין אחד נאמר כי דברי' צדיקים העושים או השומרים האושר בפרטיו בשיתוף מדיניי' כי הדת תצוה לעשות מעשה הגבור כמו שלא יעזוב המערכה ולא יברח ולא ימשוט כלי המלחמה. ושיהי' שוה כמו שלא ינאף ולא יחטא ולהיות ענו. כמו שלא יכה רעהו ולא יריב עמו. וכ"כ כפי מעלות אחרות ורעות. כי אמנם זה תצוה וזה תזהיר כי הדת אשר תסודר על יושר תקרא ישרה. ואם לא תהיה כן היא בלתי תבונה נחקרת. אכן הצדיק הוא מעלה תמימה לא כאשר הזדמן כ"א בהצטרפות לאחר: ועל כן פעמים רבות יראה הצדק היותר בהיר משאר המעלות. על כן יאמרו המושלים כי הכוכב המזהיר והילל בן שחר לא דמה אליו הוא פלא. אמנם בצדק תהי' כל מעלה. והיא מעלה שלימה מאד כי הוא הרגל שלימות כל מעל'. אמנם היא שלימ' כי כאשר תהיה בו יוכל להרגיל עם אחר המעלה הלא לבדו

כשיעור שכלי ישות אמיתי · והרמ"ס פי' באופן אחר : ואמנם העוול לא יבחר · אף כי אמרנו בגדר העוול שהוא לוקח יותר מהראוי לו · זהו בטוב המדומה אולם ברע המדומה ונראה בהחלט רע לרוב ב"א יתנהג בהפך זה ויקח פחות מהראוי לו לפי הדת כמו דברי המאוס והמאכלים והבעילות האסורות : אבל פעמים ילקח · אך בקנות הרעות ירבה לקחת קנת · והסחורות המעורבות בקנ' מזה מדומה כמו שבתת הארץ נשביעית למען תוסיף את כחה בשמינית והשביתה במועדי' והתענג גם : במאכלים משמני' ומשקים ממתקי' : והנבל הוא חמדת טוב · ובהיות נבל הנבל והכילי שהוא המועד טוב רע : על כן ראוי לאמר לזה העוזב הדת בשם נבל יען יתמוד לקחת רב טוב יותר מהראוי לו לפי הדת : כי הוא זה גדר הנבל : אבל אמנם אך יותר ראוי לאמר אותו בשם בלתי שוה יען זה המאמר כולל שניהם ר"ל הלוקח בטוב יותר מן הראוי ומן הרע פחות' והוא עוזב תורה · וזה הבלתי שוה הוא אמר לכל עוול עוזב הדת בטוב או ברע : ובעבור היות · ובהיות ידיעת ההפכי' אחת כאמור בקודם · יתחייב מזה ששומר התורה הוא הצדיק: בצד מה · כל דברי הדת של כל עם ועם הם דברים צודקים · מצד הדברים המביאים אל השלימות המכוון מן תכלית הנימוס ההוא : הם תורניים · ר"ל יורו דרך ישרה להשגת השלימות המדומה בעם ההוא : וכל אחד · וכל דבר אשר תצוה עליו הדת כאמר שהוא צדק לפי בחינת התכלית המכוון מן הדת ההיא : אמנם הדתות · כי אמנם כל דת ודת תשגיח לחוקק חקים ישרים אם בכלל ר"ל המועילים לכל העם · כמו שתצוה בעשיית המעקה למנוע ההיזק מכל אנשי העם · ואם בפרט

ר"ל המועילים לקנות העם כמו מנות הכהנים הנבחרים להקים הדת · או משפטי השרים והמלכות איך ינהגו את העם במשפט צדק : או לפי המעלה· אם חקים ישרים בשלימות המדות בכלל ובפרט כמו לרחם על עני ואביון ושלא לנקום וכיוצא בם · או פעולות ישרות זולת המדות כמו להלוות בלי רבית ולהשיב האבידה : לכן לפי ענין אחד · יען שהדת תשגיח לצד להועיל בכלל ובפרט למונהגים ממנה · לכן נאמר בגדר הדברים הצדיקים · שהם השומרים האושר וההצלחה האנושית בפרט לכל איש ובכלל לכל המדינה : ושיהיה שוה · שיתנהג במנהג אמצעי בתשוקותיו : וכ"כ כפי מעלות · גם תצוה להתנהג במדות הנפש כפי המעלה ולסור מהרע : היא בלתי תבונה · כל דת הבלתי ישרה בחקותיה · לא בתבונה חקרה תניחה · לכן הצדק · בעבור היות הצדק יסוד הדת לפעול צדק בכל מעלה ומדה ומפעל ר"ל להלחם במדת הגבורה בצדק · ושיתנהג בתשוקת המשגל בצדק וכיוצא בו יחוקק צדק בכל החוקים · לכנה' הצדק מעל' השמימי' ר"ל מעלת השלימו' של כל המעלו' המדות והפעולו' הטובו' : בהצטרפו' · תתן צדק בין איש לרעהו בכל המדו' ובכל המעשי' המ"ב להתגבר בצדק על בעל ריבו · ולרחם בצדק על עניי עם · וכיוצא בו להצטדק בצדק בהצטרפו' אל זולתו : ע"כ יאמרו המושלים · משל הוא בלשון יון שהצדק' מאיר יותר מכוכב השחר : הרגל שלימו' · הצדק מרגיל כל מעלה זולתה להיות במדת הצדק שהיא שלימותה · כי האמצעי בכל תכונה נפשית הוא ענין הצדק והשלימות בה : הלא נבדה לבד · יתרון שלימו' מעלת הצדק על שאר המעלות הוא שהצדק פי שנים לו בשימוש פי' יען צדק במדות

שאין

שבין האדם לעצמו כמו שימעיט שינה ועצלות כפי
הצדק . ב' יתן לדק במדות שבין איש לרעהו כמו
שלא ירבה בכעס ויעניש בריב ויחטא ויתן בצדק :
תשא"כ במאר המעלות כי אלתם אין להם דבר עם
אים זולתו כמו מעלת הזריזות והשתוככות בערך
אלי עצמם ולא אל הצדק
וכיולא גם שאין להם דבר
עם אדם זולת בעל המעלה:
כי השולטנות יראה הגבר
כי שהוא שליט נאסים
יודע ע"י שמשלתו טובו
ורעתו אם ינהיג בצדק
עמו ועדתו . לכן ככר
עון בהיות מבחר הצדק
הוא שמרגיל אם עצמו
ואם זולתו בטוב והוא
השלים כאמור . לכן יהיה
הרע ביותר שהוא שפכו
המקונה בשם ככר עון
הוא שמרגיל א"ע ואת
רעהו לרעה כאמרם ז"ל
ירבעם חטא והחטיא את
הרבים . אמנם כבר
היותר טוב במעלת הצדק
איננו האיש הנוהג את
עצמו לבד בצדק אבל גם
האחר עמו . וזה אמנם
לא יבין כ"א כפי הדת
בכלל אשר תמצא כי הוא
זה המשמשי בכל מעלה
ולדק שבין איש לרעהו :
זה הפועל . בהיות הצדק
כולל כל מלות הדת אחת
מהנה לא נעדרה א"כ הוא
קשה על האדם לקיימו
עד"הכ כי אדם אין צדיק
בארץ אשר יעשה טוב

לבדו לבד . ויש מן המעלות האחרות אשר בדברי עצמם יוכלו להרגיל המעלה אבל לא יוכל לעשות בה דבר לאיש אחר. על כן נראה כי טוב אמר ביאש . כי השולטנות יראה הגבר כי השר הוא לאחר ולכלל . על כן נראה כי הצדק הוא טוב לעצמו ולאחרי' כי הוא יעשה הדברים המועילים או לאדון או לכלל . לכן ככר עוון הוא אשר לעצמו ולאחר ירגיל לרעה . אמנם נבחר וטוב הוא לו (נ"א לא) אשר המעלה לא לו לבדו כי אם לאחר . זה הפועל אמנם הוא קשה . ולכן הצדק אינו חלק מהמעלה כי אם כל המעלה . ולא אשר הוא נגדו חלק רע . כי אם הרע . ובמה יבדלו המעלה והצדק . זה גלוי מהנאמר . כי אמנם בעצם הם דבר אחד אבל בהויה אינם אחד . אבל בצירוף לאחר יהיה צדק . אמנם כפי אשר הוא קנין לבד הוא מעלה :

פרק ג

אמנם נשאל הצדק אשר הוא חלק המעלה כי ימצא חלקי בזה הפרק כמו שנאמר וג"כ מהעול אשר הוא חלקי . והאות כי ימצא עושה רע כפי רעות אחרות הוא עושה עול אבל לא יעשה נבלה . כמו משליך הכובע בעבור פחד . או המקלל בעבור חומה ואשר לא ילוה כספו בעבור בלי נדיבות . ואמנם כשהוא עושה נבלה אינו כפי אחת מאלה ולא כפי כלם . אמנם כפי רעה אחת . כי נחברת כפי העול . א"כ קצת העול הוא כמו חלק

וזולתם נקראים לדק . ואשר הוא כפי הקנין שבנפש
לבד ר"ל המדו' שבינו לבין עצמו כמו הזריזות
נקראי' בשם מעלה :
פרק ג אמנם . נשאל הצדק . אחר שביאר בפרקים
מהות הצדק והעול הכוללים בערך
אל הדת בכלל ר"ל המקיימי'
בכלל נקרא לדיק כולל
והעוזבו בכלל נקרא עול
כולל . רצה לבאר מהות
הצדק והעול החלקיים ר"ל
המקיים קצת ועובר על
קצת והאות כי בעבור
שהדבר ניכר ונספכו כמו
שיאמר בא' וזה שאומר
לכן בהתבאר שיש שם עול
חלקי . יתבאר שהבו ג"כ
והוא שיש שם לדק חלקי :
כפי רעות אחרות . אם
יעזוב לרעות זולתו יבדל
מהם עד שיכונה בשם
אחר בעבור הבדלו מהם
במהות כי שינוי השם יורה
על שינוי המהות שאיננו
כלול עם כל הכלל ויצא לדון
בדבר שהפרטי א"כ היה
פרקי וחלקי : לא יעשה
נבלה . נבלה הוא שם
מיוחד לאחדת ממון בבלתי
יושר : משליך הכובע .
בימים הקדמונים היו הכובע
שי' ואות לאיש מלחמה
עד"הכ וכובע ישועה בראשו
והשליך הכובע הוא שי'
לפחד ורכות הלבב והוי
עול בחוק הכיוון המדיני
כנגם מן המערכה : אמנם
כפי אחת . שהוא בגנב

ולא יחטא . ולכן הצדק . בהיותו כפי הכיוון הכללי
כאמור . לכן לא יתכן היותו חלקי כי לא יכולו
המותרים בנושא אחד : ולא אשר הוא נגדו . גם
הפכו ר"ל העוול הדת איננו חלק רע ר"ל איננו
לד"מ : כ"א הרע . ר"ל כ"א כל רע שהיה מותר
לבל התורה : ובמה יבדלו . אחר שהצדק הכיוונו
הוא כלל כל מדה נכונה ומעלה א"כ במה זה יבדלו
המעלה מהצדק : זה גלוי . זה יתבאר מאשר נאמר :
כי אמנם בעצם . אמת כי בבחינת עצם הצדק הם
כלם אחד כי אמונית כל תכונה ומעלה לפי הדת
הוא עצם הצדק כאמור : אבל בהויה . אך בבחינת
היותם בפעל המה נבדלים וזה כי כל פעל מהפעולו'
אשר בהצטרף להזולת כמו גמילו' חסדים ומ"ומ ביושר

רע . לא ידמה לאחת מעושי' רעות האמורים .
ומכ"ם שאיננו כפי כלם יסד : אם יורה שהוא עול
פרטי וחלקי : כי נחברת . גם זה לאות שיש שם
עול חלקי בהיות שנחברת בזנו וקלון לעושה העול
בעולו אשר עשה . לגנב יאמר זולל ולגוזל גנב :
ולא נחברהו בעוזב הדת בכלל בעבור עשותו עול
חלקי : קצת העול . המבדל שבין עושה עול לבלתי
לדיק שזכר . הוא שהעוול עושה רעה והבלתי לדיק
איננו עושה טוב ואיננו עושה רע עכ"פ כמו שהעול
עד"הכ סור מרע ועשה טוב . והנה כי עול כולל גם
הנבלה אך הנבלה איננה כוללת העול . לכן כל נבל
הוא עוול אך אין כל עוול נבל : אם אחד יכלמו :
עוד יוסיף לבאר כי יש שם עול חלקי תולד בחינת

ב' נואפים אחד יתן אתנן והאחר יקח אתנן שהלוקח נקרא נבל בהיותו מומר בלע רע והנותן נקרא נואף ובהיותם נבדלים זמ"ז א"כ הם פרטיים וחלקיים : עוד אבל : עוד יוכיח שזות שם עול חלקי ופרטי מגד המקריים הנבדלים שכל עושה עול יש לו מקרה מיוחד אשר אליו ימשך מעשהו . שהנואף אל מקרה הניאוף . שהם מן המערכה אל הפחד וזולתם . וא"כ הבדל המקריים יורה היות כל אחד חלק עול ויהיה שם עול נאמר בכלל לכל בעלי העול ונפרט לכל עול פרטי וחלקי : כ"א אל עול . הוא הדבר שאמרתי שעול כולל הנבל אך אין הנבל כולל העול : כי כל נבל הוא עול ואין כל עול נבל . וזה יורה היות הנבל חלקי מהעול : וא"כ הוא גלוי . ולפ"ז מוכח שיש שם עול כללי הכולל עזיבת הדת כלה המכונה מומר לכל התורה כלה נקרא עול סתם בלי צירוף שם זולתו אליו . והעול פרטי אשר לא יעזוב הדת כלה אבל הוא מומר לדבר אחד כמו הנואף והפחדן והכעסן וזולתם כפי חטא החוטא וכוונתו כאמור : בהסכמה שיהיו כל העולים הפרטיים הסוגים מסכימים יחד בשם עול הכולל יען כלם עושים עול עכ"פ שהוא הסוג הכולל . ונפרדים כל אחד בשם המין כפי החטא ד"מ עול נואף . עול מפחד וכו' : כי שניהם ר"ל הכלל והפרט נאמרים בצירוף הדת עול הוא הסוג והכלל יאמר על העוזב כל הדת. ועול המיני והפרטי יאמר על העוזב והעובר על איזה מצוה פרטית מהדת כאמור . וקרא כמו שם גדרי המורכב מסוג ומין . וההבדל מיני כאמרנו חי מדבר . שהחי הוא הסוג וכולל מינים רבים . ושם מדבר הוא המין והפרטי לאדם לבד : אבל אמנם . אחר שהוכיח שיש שם ב' מיני עול כללי ופרטי . יתחייב א"כ בהכרח היות שם ב' מיני צדק

חלק מהכל ובלתי צדיק הוא כמו חלק מהכל בלתי צדיק שהוא עוזב תורה : עוד אם אחד ינאף בעבור ריוח ואחר בעבור המדה ויתן מכספו . זה יראה שהוא נואף לא נבל . והאחר הוא נבל ולא נואף כי גלוי הוא אשר עשה להרויח . עוד אצל כל עול יהיה צירוף אל רעה תמיד : כמו אם זנה אל ניאוף . ואם עזב שר הצבא אל הפחד . ואם הכה אל חימה . ואם אמנם הרויח דבר מן הגזל לא ישוב אל רעה אחרת כ"א אל עול . א"כ הוא גלוי אשר יהיה שם עול חלקי בלתי כולל . ואלו הנאמרים בהסכמה ושם אחד יען כי הגדר הוא בסוג אחד בעצמו כי שניהם נאמרים בצירוף אל אחר ואם האחד בכולל והאחר בפרט . אבל אמנם זהו אצל הכבוד או אצל הממון או הבריאו' או אם ימצא דבר יכלול בשם (נ"א בשם) אחד כל אלה . ובעבור העונג אשר מהריו'. אמנם אלה כלם איך שיהיו כלם הם מעלה' הנה א"כ הם צדיקים רבים . והנה הוא גלוי כי תהיה הצדק החלקי שהוא חלקי המעלה אחת . ואחרת בלתי שומר התורה ובלתי שוה . אמנם הצדיק הוא שומר התורה ושוה . ולפיכך עוזב התורה יהיה העוול האמור . אבל אמנם בלתי שוה ויותר אינ' אחד אבל הוא אחר כמו החלק לכל . (כי אמנם בלתי שוה ועוזב התורה אינם א' אבל דבר אחר כמו החלק לכל) כי עזיבת התורה הוא בלתי שוה ואין כל בלתי שוה הוא עוזב התורה . ע"כ כל אשר הוא יותר הוא בלתי שוה ואין כל בלתי שוה הוא עוזב התורה . ע"כ כל אשר הוא יותר הוא בלתי שוה ואין כל בלתי שוה הוא יותר . א"כ העול אינו אחד . גם העול אינו דבר אחד להם כי אלה הם כמו חלקים וזה אמנם הוא דבר אחד . אבל הוא דבר אחד כמו הכל

כללי ופרטי כי ידיעת ההפכים אחת כאמור בא' מזה שאמר : זה אבל הכבוד וכו' ר"ל שכל הולך אחר כוונת המקיים הדת בכלל לתכלית קיום הדת לבד לא לזולתו נקרא צדיק כולל . והמקיים איזה פרט ממנו לתכלית הרוחת הכבוד או הממון וזולתו נקרא צדיק פרטי : דבר יכלול בשם אחד : או שיכון להרויח עונג אחר זולת אלה האמורים : איך שיהיו כלם הם מעלה : אף שכוונתו להשיג טוב מהזול' קיום הדת עכ"ז מעלה תחשב לו כאמרם ז"ל האומר סלע זה לצדקה בשביל שיחיה בני ה"ז צדיק גמור : א"כ הם צדיקים רבים . כפי רוב חלקי הצדק : שהוא חלקי המעלה אחת . ר"ל שהוא צדיק במעלה אחת כפי הדת ולא בכל הדת : ואחרת . והפכו הוא העול החלקי הבלתי שוה ותאוה לקחת מהטוב והרע כאשר תגזור הדת אבל יקח בקלת רעות פחות ונקבי' טובות יותר : אמנם הצדיק הוא שומר התורה . אולם הפכי שני החלקים האמורים הם שני הכוללים האמורים והם הצדיק הכולל השומר כל הדת השוה . ותאוה לקחת מטות ויותר רע כפי הדת : והפכו הוא העוול הכולל המומר לכל הדת כלה : אבל אמנם בלתי שוה . עוד יצא כענים להוכיח שיש שם ב' מיני צדיק ועוול כוללים וחלקיי' כאמור . וזה בהיות ערך הבלתי שוה אל עוזב הדת בכלל והיותר (ר"ל ההולך בשרירות לבו להתענג במותרות גלינס מאוס בו אל הדת בכלל) כערך החלק אל הכל ר"ל כערך אחד הפשוטים אל כל הכלל המורכב מפשוטים רבים' שזה החלק בלי ספק עלם אחר זולת הכלל כלו . כן הבלתי שוה איננו אחד עם עוזב הדת בכלל להיותו חלקי : כי עזיבת התורה . להיות שכל עוזב הדת בכלל כולל הבלתי שוה ויעבור בו להיותו חלק ממנו . אך אין כל בלתי שוה הוא עוזב התורה

בכלל

הכל . כי זה העול הם חלק כל העול ואמנם ג"כ הצדק חלק כל צדק . וג"כ ראוי לומר מהצדק החלקי . וג"כ מהצדק (ג"ח והצדיק) . אבל הצדק המסודר כפי כל מעלה הנה הוא למקום א' וג"כ העול יעזוב הדת (ג"ח לדת) . והצדק והעול לפי זה הוא גלוי . וזה יתבאר בדברי הדתות אשר יצוו על כל מעלה כי הדת תצוה להיות לפי כל אחד מהמעלות ותזהיר מעשות אחת מהרעות אמנם מהדברים אשר הדתות המושמו' הם עושים כל המעלה . כי כל הדברים המושמי' בדת הם אצל הלימוד המועיל לכלל . אמנם הדברים אשר הם כפי כל אחד מהלמוד אשר בו יהיה האחד איש טוב האם הוא מהנהגה המדינית או מאחרת . יתבאר באחרונה . כי אינו דבר אחד היות איש טוב או מדיני טוב :

פרק ד אמנם

הצדק אשר כפי החלק על פיו יהיה צדיק . יהיה מין אחד אשר בחלוקות מהכבוד והעושר (ג"ח והאושר) או מהדברים האחרים המתחלקי' בין אנשי העיר . אשר באלה אמנ' יהיה שוה ובלתי שוה או לאחר . אמנם יש מין אחר מיישר בעניני בני אדם ובו ב' חלקים . כי החילופים מהם רצוניים ומהם בלתי רצוניים . הרצוניים כמו מקח וממכר חליפין ערבות השאלה פקדון שמירי' שכר . יקרא (ג"ח ונקראים) רצוניים יען חברתם

בכלל . והוא הבלתי שוה החלקי , חה כי הענש המור' או היותר ילמדו בכלל לבד ר"ל על האומר לכל התורה כלה . אך בלתי שוה יאמר בכלל ובפרט ר"ל על האומר לכל התורה או על האומר לדבר אחד הבלתי שוה לקחת מטו"ר כפי הדת : א"כ העול איננו אחד : מהאמור מבואר שיש שם הבדל בין עול לעול ובפרט . גם העול . וגם העול' איננה דבר אחד כמו שהעול המתואר במקרה העולם איננו אחד : ואמנם ג"כ הצדק . וכן הדין בצדק היות בו כלל ופרט ר"ל המקיים כל הדת או המקיי' חלק מה חה בהיות הפך העול והדבר נודע מהפכו כאמור : וג"כ ר"ל . ומזה ג"כ ראוי להבין שיש שם צדק כולל וחלקי כמו העול והעול . אבל הצדק המסודר . אולם מהות הצדק ר"ל במה יזכה איש להיות צדיק במעשהו אין כאן מקומו אבל יעזב לדת . ר"ל בזה יצדק העושה אם יעשה מעשהו כתורה וכמצוה אשר תצוה הדת אשר לאנשי מדינתו והצדק והעול . יען בה הוא גלוי ומבואר מהות הצדק והעול כפי הנחת הדת בביאור נכנה : להיות לפי כל אחד מהמעלות . כל דת תצוה לאנשי מדינתה שיהיו מתנהגים בכל המעלו' ויסורו מכל רע אשר תצוה ותזהיר : הם עושים לכל המעלה . כל דת ודת תחשוב אלה מעלה טוב ההנהגה אשר ייטיב לכל האנשים בכלל לא לעושה לבד : כי כל . לשיו' או מגמת הדת הנחת לימודים מועילים לכלל בני המדינה לא להעושה לבד : יהיה האחד איש טוב . כי אולם הלימודים אשר ילמדו את האדם להיו' טוב בפני עצמו לא בדברים הנוגעים בין איש לרעהו או לכלל אנשי המדינה כמו הלימודים אשר ילמדו לאדם דעת לבלתי האמין בדעות כחבות וכיוצא בם הנוגעים לטובות המתלמד לבד לא לכלל אנשי המדינה האם הוא . אם לימודים כאלה בכלל חכמי' הנהגת המדינה יחשבו או לחכמה אחרת . זה יתבאר עוד : כי איש . כי באמת יש הבדל בין איש טוב להתרועע עם אנשי המדינה ובין הטוב בפני עצמו :

פרק ד אמנם הצדק . אחר שדבר בקודם בצדק ועול הדתי השוה לכל נפש כקטן כגדול חוקה אחת להם לעשות כתורה וכמצוה . בא לבאר בזה הצדק והעול המדיני הבלתי שוה לכל נפש כי אם לאיש איש ירב חלקו ולבן מבים ימעט חלקו ואמר שזה המין מהצדק והעול יחלק אל חלוקות שתים שהן ארבע . אשי הכבוד והעושר המתחלק בין אנשי המדינה לכל איש ואיש לפי רוב כחו וחילו . חה כי לפי שכלו יכובד איש ולפי זריזותו יעשר [והנכון שהגי' אושר באל"ף פי' שיחלקו לו כבוד ויאשרוהו . ואת הגי' מוכרחת כי העושר והמון מהמין המתחלק . כ"א מהמיישר האמור אח"ז בהיותו נמשך לפי הזריזות בחילופים כאמור . אף כי לפי דעת אנשי השם אשר יזכור אח"ז יהי' העושר סבה למחלוקת חה לא יתכן שיהי' העושר סבה ומסבב כאחד:] ונקרא זה המין בשם צדק מתחלק . יקר מקרהו שיווי החלקים עם מעלת חלוקת והוא האמצעי והצדק . והפחות והיתר הוא העול . ב' נקרא צדק מיישר . והוא הנוהג בעניני מו"מ שבין איש לרעהו כמו מקח וממכר וחליפין ואולתר . והוא נחלק לשני מינים . רצוניי' ובלתי רצוניי' . והבלתי רצוניים הם ב' מינים . בלי דעת והכרח . ושלשתם יקר מקריהם הצדק בהיות ולקיחי' הבעלים הטוב או הרע המגיע להם בשיווי אמצע והעול בשלקו בפחות ויתר . משל הצדק הרצוני הוא כאשר ימכור איש את ממכרו לרעהו ברצונו כפי שויו במקומו . והעול אם יונו איש רעהו משל בבלי דעת הוא אם ישקר ברעהו ויגנוב דעתו למען תת מקום לשלום כאמרם ז"ל מותר לשקר מפני דרכי שלום . והעול בו כשיגנוב סוסו או ישקהו סם מחליא או ממי' בלי דעתו משל הצדק ההכרחי אם יענוש המענים את החוטא כשיעור חטאו : והעול בו כשיענישהו בפחות ויתיר : כי החילופים . הדברים הניתנים זה חלף זה ר"ל אם בתורת מקח וממכר או בתורת שכר וגמול מעשה אם טוב ואם רע הם ב' מינים שהם ג' רצוניים ובלי

חברתם הוא ברצון · בלתי רצוניים מהם נסתרים כמו הגניבה והניאוף ונתינת סם מזיק והשגת גבול ופתוי העבד והריגה בערמה ועדות שקר · ומאלה אמנם הם העשוים בהכרח · כמו ההכאה בשוטים והאסירה והמות והגזלה ותוצאות דבה ונשיאת חרפה . אמנם יען כי העול הוא בלתי שוה והעוול ג"כ הוא בלתי שוה · גלוי הוא כי יש אמצעי לעול · וזהו שוה · כי בכל פעל אשר יהיה בו פחות ויתר יהיה בו שוה · א"כ אם העול הוא בלתי שוה . הצדק הוא שוה בבלתי ראיה . ואם אמנם השוה הוא האמצעי הצדק הוא האמצעי . אמנם יהיה שוה לכל הפחות בשנים . על כן בהכרח הצדק והאמצעי יהיה שוה ומצטרף לאחרי' . ולפי שהוא אמצעי הוא אל אחרים · ואלה אמנם הם היותר והפחות . ולפי שהוא שוה שוה הוא אל ב' · והשווי הוא אחד לאשר יהיו בהם . והדברים אשר הם בהם · כי הדבר אשר לאלה אשר יהיה בהם הוא אשר היה להם והדברים האחרים אשר הם בהם · ואם לא יהיו לשוים דברים שוים יבואו מזה המחלוקת והמלחמות . כשינתן לשווי' דברי' בלתי שוים או לבלתי שוים דברים שוים ולא יקבלו מתן כראוי . עוד הוא מפורסם כי זה יהיה כפי הראוי . וזה כי הכל מודי' כי הצדק בכל אלה התחלקות יאות שיהיה כפי הראוי . אבל הראוי לא יאמרו שיהיה אחד . אבל ההמון יאמרו חירות . ואנשי השם יאמרו העושר . וקצתם היחס . והשרי' יאמרו המדות . הצדק הוא נערך והנערך אינו באחרים לבד ביחוד אבל הוא בכל המספרים · כי ההתערכות הוא השואת הערך · והוא בד' מספרים · אשר הוא

מתפרד

דעת והכרחיים כאמור : ומאלה : והבלתי רצוניים יען שהבעלים מוכרחים לקבל רעות אם על כל העונש אשר יעבור חוק ודת · אם ע"ל האמת וגם בזה ההכרח אמת ועוד יש מי שעושה דין ישר לעצמו להשיב כגואל המריע לו ויש בעול : יען כי העול בהיות כי לפעולות האדם בדבר המקח והממכר וגמול ועונש ב' דרכים : בלתי שוה ושוה · ר"ל פחות ויתר ואמצעי שהוא השוה · והמתבואר שבכל פעולה שיש בה פחות ויתר יחויב שימצא בה אמצעי ושוה ג"כ · לכן בהיות העול והעוול ר"ל עושה העולה בלתי שוים · יחויב א"כ שימצא השוה והאמצ' שהוא הצדק ועושהו ר"ל הצדיק השוה במעשיו ישא ויתן במחיר שוה בל יונה את רעהו ואת עצמו לקחת דבר במחיר פחות או יתר כפי שויו · וישלם שכר לפועליו לאיש איש כפי עבודתו · ויענוש את עושה הרע כרעתו לא יוסיף ולא יגרע · הוא צדיק בשויו והאמצעי יחיה : אמנם יהי' שוה : יבאר גדר השוה כאמור · ואומר שלכל הפחות יקרה משתו' בערך אל ב' הבלתי משוים שם הפחות והיתר · לכן יהי' הצדק שהוא האמצעי והשוה שם מצטרף בערך אל הפחות והיתר : ולפי שהוא אמצעי · כי אין אמ"ע ותוך בלי ב' קצוות : ולפי שהוא שוה הוא אל ב' · והיותו משתוה יחויב בהכרח שישתוה אל שנים · א' אל אנוש כערכו הפועל כמוהו בשוה · ב' אל שכר וגמול : ר"ל שיקח שכר וגמול פעולתו כשיעור שיקח הפועל השוה לו : והשיווי הוא אחד וזה בהיות השיווי אחד לפועלים הפועלים בדברים אחדים ר"ל במלאכה אחת · ולדברים אשר בהם יעשו מלאכתם ר"ל שיעור מלאכת שניהם שוה זה לזה בכמות ואיכות : כי הדבר אשר לאלה . כי הדבר השווי אשר לאלה ב' הפועלים האמורי' אשר בו ישתוו : הוא אשר יהיה להם . הוא השווי בין

השכר אשר יהיה להם בגמר פעולתם ובין מלאכתם אשר הם בהם עדיין ר"ל שיהיה שוה שכר שיהיה כשיעור מלאכת שניהם . או כפי הערך אשר לכמות ואיכות פעולתם זה אל זה כי לפי רוב העבודה וטובה ירבה השכר ולפי מיעוטה ימעט השכר : עוד הוא מפורסם : עוד יש לבחון השווי האמור וערך המתן לאיש איש הראוי לו לפי מחשבות השונות בין בני האדם . השופטים שקצת אנשים ראוי לגדולה וכבוד יותר מזולתם ושיקבלו זה היתרון כראוי ואחרים המעט כראוי להם זה הוא עצם השווי . כי הכל מודי שהצדק והשווי הוא כפי הראוי לכל אחד לא בשווי גמור ומתמם . אלא שבזה הראוי לא יסכימו יחד כי ההמון יחשבו שרבוי הגדול' והכבוד ראוי להיות לפי רוב החפשיות אשר לאיש יתר על רעהו והקצינים המפורסמים בשם יאמרו שרבוי הכבוד רצונו לומר לפי רבוי העושר . ובעלי היחס יאמרו שר"ל לפי יחס . והשרים המושלים בדוקם יאמרו שהוא לפי רוב המדות המשובחות אשר באיש יותר ע זולתו : לא ראי זה כראי זה אלא השוה שביניהם שאין הצדק המתחלק שוה כפי הגולגולות : כי אם לפי הערך הראוי : הצדק הוא נערך . א"כ לפי מה שקדם . יהיה הצדק שם מצטרף ומערך לזולתו (כי אם יהיה ראובן ד"מ בעל מדה טובה כפולה כמו שמעון יחויב שיחלקו לו כבוד ואושר כפול שיעור הכבוד שיחלקו לשמעון . וזה הערך המצטרף בין שני אנשי המדות ובין ב' כבודיהם הוא הצדק) : והנערך אינו באחדים · עצם הערך בלתי נמצא במספר אחד מהנערכים כ"א בכל המספרים הנערכי' לזה זה : וזה להיותו ערך ההצטרפות שבין המצטרפי' כי ההתערכות . עצם פעולת הערך והתייחסות הוא השואת היחס והערך בין מספרים רבים שוני' : והוא בד' מספרים . יען בשני ובשלישי ותשיעי

לגדרים

לגדרים מאמיני' לאוקלידוס . ושם נאמר שגדר
שהערך הוא היחס מספרי בין מספרי' שתים שהן
ארבע בנפרד . והשלשה במתדבק . משל הנפרד ערך
קו א' שארכו ב' אמות אל קו ב' שארכו ד' שוה
לערך קו ג' שארכו ג' אמות אל קו ד' שארכו
ששה . משל המתדבק ערך
קו ה' שארכו ב' אל קו
ו' שארכו ד' שוה לערך
קו' ו' אל ז' שארכו ח' :
שנאמר פעמי' . ר"ל שהוא
נקח ב' פעמי' בערך
כאמרנו כערך ה'
אל ו' כן ערך ו' אל ז' :

ערך נפרד

א ———
ב ————
ג ———
ד ——————

ערך מתדבק

ה ——
ו ————
ז ————————

ולכן בשום ב"פ . לכן בכל
ערך המתדבק ב' פעמי' הם לא
פחות מן ד' נערכי' בשגם
המתדב' השני נקח ב' פעמי'
בערך : ויהיה אמנם הצדק
בד' : אך ערך הצדק
המתחלק הוא ערך נפרד
שמורכב מד' נערכים .
המשל בו ראובן הוא בעל
מדות טובות פי שנים
כשמעון . לכן יהיה הצדק
שיקח ראובן חלק בכבוד
פי שנים כשמעון . ויהי' א"כ ערך מדות ראובן
אל מדות שמעון כערך כבוד ראובן אל כבוד שמעון
והוא כערך קוי א ב ג ד שאמור . אמר להם
פעמי' הנערכי' . ר"ל הם ב' חלקי' הכבוד הראוים
להם ר"ל להמכובדי' הטובים והם במשל הערך
הנפרד קוי ג ד : ואמר . הם . ר"ל המכובדים
עצמם והם קוי א ב אשר כראובן ושמעון יהיו
בערך הנפרד : ועל החילוף . מבואר הוא (בגדר
י"ב מאמיני לאוקלידוס) שבכל ערך הנפרד יהיה
ערך הראשון לשלישי שוה לערך השני לרביעי . ר"ל
כפי המשל המונח יהיה ערך קו א' אל ג' שוה
לערך קו ב' אל ד' , וזה נקרא ערך החילוף
וכן הכל . גם זה מבואר (שם בי"ד מהגדרי'

מתפרד גלוי הוא כי הוא בד' . ואשר הוא
מתדבק . האחד הוא במקום שני והוא נאמר
פעמים . כמו א' אל ב' . ב' אל ג' . הוא
הב' הנאמר פעמים . ולכן בשום ב' פעמי'
ד' הם הנערכים : ויהיה אמנם הצדק בד'
לכל הפחות . והערך יהיה אחר . והנפרדי'
הם כמו כן אשר להם ואשר הם . ויהיה
אז כמו א' אצל ב' כן ג' אצל ד' . ועל
החילוף אז יהיה א' אל ג' כב' אל ד' . וכן
הכל אל הכל . ואת החלוקה תחבר
ואם תרכיב כן תחבר ביושר . א"כ א' עם
ב' וג' עם ד' מחובר בחילוק יהי' צדק
האמצעי . ואשר הוא בלי צדק הוא בלתי
נערך : והנערך הוא אמצעי . אמנם הצדק
הוא נערך . ואמנם בעלי החכמות הלמודיו'
יקראו זאת ההערכה הנדסית . אמנם בהנדסיו'
יקרא הערך הכל אל הכל כמו החלק אל
דבר אחד . אבל זה הערך אינו מתדבק כי
לא יהיה א' במספר הגבול אשר אליו . ואשר
הוא בצדק (אינו) נערך . אמנם יהי' בבלתי
צדק אשר אינו נערך . אבל זה יהיה יותר
וזה פחות כמו שיקרה בפעולות כי אשר
יפעל בלא צדק יהיה לו יותר ואשר יקבל
עול יהיה לו מן הטוב מעט . אמנם ברע
הוא בהפך כי הרע מעט יחשב טוב נגד
הרע הרב כי הרע המעט יותר נבחר מהגדול
ואשר הוא נבחר הוא טוב ויותר היותר
(נ"א יותר מיותר) גדול . הנה זה מין אחד
מהצדק :

אמנם

שבכל ערך נפרד יהיה ערך קיצון הראשון
עם השני אל השני לבד שוה לערך קיצון
השני עם השלישי אל השלישי לבד . אמר כפי המשל
המונח יהיה ערך קיצון קוי א ב יחד אל קו ב'
לבד שוה לערך קיצון קוי ג ד יחד אל
קו ד' לבד . אם כן
א' עם ב' . לכן
אם יהיה בצדק המתחלק
ערך אשר בין חיבור א' עם
ב' הראוי לשני בעלי
המדות שוה לערכם עם
ד' הראוי לכבוד המתחלק
ביניהם כאמור אז יהיה
זה הצדק האמצעי . ואם
לא ישוה הערך אזי אין
אמת ואין צדק . והנערך
הוא אמצעי . ואם היו
יהיה הנערך אמצעי בין
הראשון והאחרון כמו בערך
המתדבק האמור שקו ו'
האמצעי נערך לקו ה' ולקו
ז' . הנה הוא נערך בצדק
ג"כ . אך אין לו מציאות
בצדק המתחל' כאמו' אחריו :
ואמנם בעלי החכמו' . אך
בעלי המדידה לבד ישתמשו
בערך המתדבק אשר לו
שם בשלשה נערכים :
יקרא הערך הכל
הנערכים כלם אחד
והמכוון מן הערך לאת חוק
וקבל ערכי לחלקי כל :
אבל זה הערך המתחלק לא
ימצא במתדבק יען לא יהיה
הטוב המתחלק חלק מספרי
מהמקבלו לכן אין לערך
המדיני' מציאות כ"א
בנפרד אשר לו שם בארבעה נערכים כאמרנו ערך
ראובן בטוב מדותיו אל כבודו שוה לערך שמעון
בטוב מדותיו אל כבודו : ואמר הוא בצדק . היוצא
מזה שגדר הצדק בטוב המתחלק שהוא נערך לפי
טוב המדות שבכל איש ואיש . והפכו העול אין בו
שם בערך כי בעל המדות יקבל חלק פחות מרע
המדות : כמו שיקרה בפעולות . ובכל יקרה תקלה
העול שהפועל בלי צדק ישיג יתרון בטוב והפועל
בצדק יתעוול וישיג מעט מהטוב : אמנם ברע .
אולם ברע יהיה העול בהפך האמור שהפועל בלי
צדק ישיג רע מעט שהוא הנבחר והרב כו' . ופועל
[illegible] צדק ישיג רע רב

אמנם

פרק ה אמנם

נשאר ממין אחד אשר יישר ברצוניים ובלתי רצוניים . זה הצדק הנה לו מין אחר אלה הראשון . כי הצדק אשר בחלוקה הכללית תמיד היא לפי הערך האמור . כי אם תהיה החלוקה בממון תהיה כפי הערך אשר ביניהם הנתון מזה אל זה . ואשר (נ"א בלי) צדק הוא מנגד לזה הצדק והוא בלתי הערך · אמנם בחילופין הצדק הוא דבר שוה . בלא צדק הוא בלתי שוה . אבל לא כפי הערך ההוא כי אם כפי המספר כי אין הפרש אם הצדיק ישלול את הרשע או הרשע את הצדיק ולא אם הנואף הוא צדיק או רשע אבל תביט הדת אל הבדל הנזק לבד (ב"ד) (נ"א כי הדין) כמו בשוים . פ"א זה יעשה עול זה יקבל עול . ואם זה יזיק זה יהיה ניזוק . ע"כ בהיות זה בלי צדק בלתי שוה . ינסה השופט לעשותו שוה כי אם זה מכה וזה מוכה או זה הממית וזה המומת. נבדל הוא הפועל וההפעלות בדברים בלתי שוים אבל ינסה להשוות הנזק מהסירו מהריוח . אמנם זה השם ריוח יאמר על שלוה בדברים כאלה ואם בקצתם לא יהיה זה השם מיוחד . כמו למכה ולמקבל הנזק אבל כשיהיה ההתפעלות משוער יקרא זה נזק . וזה אמנם ריוח . על כן השוה הוא אמצעי

פרק ה אמנם נשאר · אחר שביאר בקודם שהצדק החלקי לו פי' שנים במין צדק מתחלק וצדק מתחלף ר"ל הצדק הנוהג במו"מ ומקח וממכר הנעשה בחליפי דמים באחר · ושם נאמר שהמתחלף נחלק לב' חלוקות רצוני ובלתי רצוני והכרחי · וכבר ביאר בקודם גדר הצדק המתחלק · על כן נשאר עליו לבאר גדרי יתר מיני הצדק הנזכרים : כי הצדק אשר בחלוקי' · הצדק המתחלק בין כלל האנשים תפלא הערך כאמור בקוד' · משא"כ הצדק המתחלף שאין ערוך לו · כי הרצוניים יהיו בצדק בשם כלות הקונה והמוכר או השוכר והשכיר ברב או במעט מאין פנות אל מעלת איש ואיש כי הכל שוים במקח וממכר הנכבד והנקלה בקנין אחד יקנו : על כן אין ערוך בין הלוקחים ובין הנלקחים כמו במתחלק האמור הנחלק לפי המעלה יעדיף המרבה ויחסיר הממעיט ע"כ בא בערך ר"ל כערך החולקים זה אל זה כן ערך הנחלקים זא"ז : כי אם תהיה החלוקה בממון · לו יושם הנכבד במקנת כסף · אז תהיה השומא כפי ערך מעלת החולקים כאמור :

ואשר בלי צדק · והעול בצדק המתחלק הוא · אשר אין לו ערך כמו שקדם · משא"כ בזה שהוא הפך ממש שהצדק בו הוא בלתי נערך והעול הוא הנערך · וזו שם בשלשה מספרים הפך הערך המתחלק שהוא עם הצדק ובארבעה מספרים · המשל בו ראובן ושמעון היו שותפים במו"מ והרויחו י"ב זהובי' : והנה השיווי והצדק בו שיקח כ"א ו' זהובי' והוא בלתי נערך · ואשר בלי צדק אם חלקו בעולה ולקח האחד ח' והב' ד' · והוא העול הנערך בערך משולש כי ערך ד' אל ו' (שהוא השיווי) כערך ו' אל ח' · והוא יתן מגרעות שתים · ולא ישוב צדק עד יגרע הערך מהמעדיף ויוסיף על המחסיר · וזה משפט כולל בצדק ועול המתחלף : כי הדין כמו בשוים · כי משפט אחד כאלו היה שוים במעלה משא"כ בצדק המתחלק שהוא נחלק לפי המעלה כאמור : זה יקבל עול · כל עושה עול יעשה לו עול כאשר עשה אם גנב שה' ישלם שנים לרעהו · ואם הזיק את רעהו בגופו ועור את עינו ד"א ישלם עין תחת עין כמו שיבא בפ' שאח"ז ואם הרג יהרג : ינסה · יבחן בבחינה משוערת להשוות הנאת המזיק עם צער הניזק וזה יעשה כשיצער את המזיק כשיעור ההנאה שהיה לו בהזיקו את רעהו בזדונו וזהו לבבו · וישוה את הניזק מצד המזיק או ביסרו אותו בנקום נקם כשיעור הצער שהיה לו בהיזקו: נבדל הוא הפועל · הוא כנותן טעם על האמור שהאומדנא ובחינת משקל ההנאה עם הצער להשוותם מצד המזיק ולא לענוש בכל מקום כמעשהו · הוא זה ביד השופט · הוא זה בעבור שבקצת ההיזקות כמו בהכאות אין ההתפעלו' שוה בכל אדם יש אדם שיוכה מאה ולא יחלה ולא ימות לפעם ויש שיוכה עשר ויחלה או ימות · וכן במיתות אם המלך המית אחד הפחותי' לא יתכן שיומת המלך שכל העם צריכים אליו · ולכן אם היה השופט דן בכמו אלה הדברי' להשיב לאיש כמעשהו שוה בשוה ממש · היה זה משפט מעוקל · ועל כן שהמשפט היושר בזה שישום השופט וימלא הצער בהנאת ממון כמאמרם ז"ל עין תחת עין · דמי עין ואמרו אומדין במלקות · ובתשלומי' הדברים הבלתי שוים לכל נפש מונה ישוה השופט הצער עם ההנאה בכל אנוש כערכו לרב וככבד ירבה ולפחות ימעיט · וזה אמרו מהסירו מהריוח · ר"ל שיסיר מעט הניזק בהנאת דמי המזיק אשר הרויח ולא ישלם מגופו שהוא כעין הקרן ולא יכונס בשם ריוח · זה נ"ל נכון בפי' דברי אריסט"ו · והרמב"ם פי' בענין אחר כי פי' ינסה השופט לעשותו שוה · שישוה הצער עם ההנאה כפי מה שהזיק ממש · ופי' ריוח על ההנאה והיזק על הצער והנלפ"ד כתבתי ועוד נאלום מלין בפ' שאח"ז : יאמר על שלוה · מלת ריוח יאמר בשלוה על כל הדברים שהאדם נהנ' מהם כמי שנהנה מהריוח שמרויח בממון או נהנה מהנקמ' בהכאו' וגידופי' : ההתפעלות משוער · כאשר ישער השופט כמות ואיכות הצער לתתו גמול שוה נגד כמות ואיכות ההנאה שנהנה בהזיקו לרעהו · אזי יכונה ההנאה בשם ריוח והצער

בשם נזק · ויהי א"כ מלת ריוח שם כללי ופרטי · כללי לכל הנאה ופרטי להלואה הון כמו שקדם : אמר שם כמו הריוח · יתרון השוה נקרא ריוח ופחיתותו נקרא נזק · והפך זה ברע שפחיתותו נקרא ריוח ויתרונו נזק יען כי המכוון הוא על ההנאה והנפשר פעולה מהפכים האלה : כאשר יהיה ספק ביניהם · כאשר יספקו הבעלים בכמות השיעור אז יבואו אל השופט לשפוט בהכרעה שכלית : כמו הקו · וכמו הקו הנחלק לב' חלקים בלתי שוים ונרצה להשוותם אזי מוכרחים אנחנו להכיר ערך החלקים אל האמצע ולגרוע תוספת החלק הגדול על האמצע ולהוסיפו על הקטן ואז ישוו · כי לעולם יהיה זה הערך שמור במתחלקים על בלתי שווי · והוא שיוסיף האמצעי על הקטן כפי מה שיוסף הגדול על האמצע · ד"מ

א ד

ג ב

קו א ב ארכו י"ב אמה נחלק בנקודת ג' על ב' חלקים בלתי שוים ויהי' אורך א ג ח' אמות וג ב ד' אמות והאמצעי והשוה הוא א ד ארכו ו' אמות ונערכים זה זה בערך אחד כי קו ג ב הקטן פחות ממנו ב' אמות וקו א ג הגדול מוסיף עליו ב' אמות · וזה הערך ראוי לגרוע מהגדול ולהוסיפו על הקטן ברצותנו להשוותם · וככה ראוי שיתנהג כל שופט בצדק המתחלף להשוות החלקים בהכרת הערך אל האמצעי והיא הדבר שכתבנו בד"ה מה כי אם תהיה החלוקה בממון : כאשר בקו המדה יחלק · כאלו נחלק בקו המדה לב' חלקי' שוים : הכל יאמרו · ואז יאמרו הכל שכל אחד לקח את המגיע לחלקו כאשר יקחו בשוה לפי הערך האמור : לפי ערך המספרי · יקראהו בשם ערך מספרי יען אין הערך הזה דומה לשאר הערכים שהחלקים השלימים נערכים זה לזה מה שא"כ בזה שאין ערוך

לחלקים בבחינת עצמם כ"א בבחינת השיווי ר"ל שהחלק הנגרע מאחד החלקי' ונוסף על האחר מספר אחד לו לנגרע ולנוסף לפי בחינת השיווי כאמור : דיקא בל"י · יאמר כי הצדק והצדיק נקראים בשם המורה שיעור והוא על שם השואת השיעור המגיע לכל אים ואים : הנה בב' שוים · כנים שהי' בזה ב' חתיכות בגד מצורף לשני בני אדם כל חתיכה ב' אמות והוא השיווי והאמצעי' ואחר הוסר אמה אחת מאחד החלקים ונוסף על הב' והי' הנוסף בעל ג' אמות והחסר בעל אמה אחת · הנה בהיות השיווי ידוע שהוא שנים לכן ראוי לגרוע חצי המותר מן הנוסף ולשומו על החסר · ואם האמה הנחסרת לא נוספה על הב' והי' בא"א ב' אמות ובב' א' יוקח ג"כ חצי המותר מן הנוסף והוא חצי אמה ויושם על החסר ויה"ו שוים אחר שידענו השיווי והאמצעי' בין א' וב' שהוא א' ומחצה · וכן לעולם ידיעת השיווי יודיע הגרעון והתוספת שהבלתי שוים על השוים : נשים ג' קוים · עוד יודיע דרכי השיווי כאשר יהי' המתחל' יותר מכל חלקים בתחלה איך נחלקם לשנים שוים · והוא ממשל משל מג' קוים שוים כמו א א ב ב ג ג

א ה א ב ב ג ה ג ד

ויהי' ד ם כל קו מהם ארכו ד' אמות · והוסר מקו א א חלק ה א החצי ממנו ונוסף על קו ג ג והוא חלק ג ד ואחר נרצה לחלק אלה הג' קוים יחד על ג' חלקים שוים · הנה נקח קו בב' האמצעי הנערך במספרי שוה לאחר ולנוסף ר"ל כי יתרון קו בב' על א"ה הנשאר מן א א ב' אמות כיתרון כל קו ג ג ד השלישי עם הנוסף על ב ג · השלם כמו שהיה · ונוסיף על ב ב האמצעי ערכו המספרי מקו ג ה ג ד והוא חלק ג ד ממנו · ועל א ה הנשאר מן א א נוסיף ב' חלקי ג ה ה ג ויהי' אורך

אמצעי בין היותר והפחות . אשר הם כמו הריוח והנזק כי זהו יותר וזה אמנם פחות · אבל על צד ההפך כי אשר הוא יותר בטוב ופחות ברע הוא ריוח · וההפך הוא נזק · מאלה יהיה אמצעי שוה אשר נאמר כי הוא צדק · ולכן יהיה הצדק ישר אמצעי בין הנזק והריוח · ובעבור זה כאשר יהיה ספק ביניהם ימלטו אל השופט כי אמנם הוא הולך אל הצדק . כי השופט הוא כמו צדק חי · ויבקשו שופט אמצעי · ויקראו לשופטים אמצעיים כי הם משיגים האמצעי במוצאם צדק · א"כ האמצעי כמו דבר צדיק כמו שהוא שופט . כי השופט אמנם ישוה. וזהו כמו חקו הנחלק אל בלתי שיווי · כי החלק הגדול הוא הנערך אל האמצעי · והוא יסיר העודף ויוסיפהו על החלק הקטן . כאשר בקו חמדה יחלק הכל יאמרו כי היה לכל אחד אשר לו כשיקבל בשוה . כי השוה השוה הוא האמצעי בין הגדול והקטן לפי ערך המספרי · די"קא בלשון יון הוא שיעור . והנה יקראו לצדיק דיק"און ולצדק דיקוש"מים . כי אמנם בב' שווים אשר בכל אחד מהם ב' שיעורים יותר מא' ונוסף על הב' · הנה זה יעדיף על הא' ב' . ואם האחד המוסיף (נ"א המוסר) לא נוסף על הא' הנה יעדיף א' לבד . הנה עם האמצעי נכיר הנוסף והחסר . ואשר ראוי להחסיר מהעודף · ואשר נשים על אשר הוא חסר . ובאמצעי נסיר מהמעדיף המותר . נשים ג' קוים ונסיר מא"א א"ח ונוסיפהו על ג"ג והוא ג"ד . אזי יהיה על ד"ג מוסף (נ"א נוסיף) על א"ה ג"ד וג"ה . ויוסף על ב"ב נ"ד לבד אמנם כן יהיה במלאכות האחרות כי ישחתו אם לא יקבל העושה כשיעור וכאיכו' פעולתו

פע לתו . אמנם אלה השמות נזק וריוח באו מצד חלף , רצוני כי יקראו מרויח אשר יהיה לו יותר מאשר היה לו. ויקראו ניזק אשר יש לו פחות ממה שהי' לו בתחלה כמו במקח וממכר ובאשר (נ"ס ובשאר) המלאכות אשר תתן רשות הדת . כי אמנם אם לא יהי' יותר או פחות ממה שהיה לו בתחלה אבל הדברים בעצמם או שוה בשוה כאשר בתחלה . לא תהיה שם ריוח ולא נזק . על כן האמצעי בין הריוח והנזק הוא הצדק. כי כשיהיה בלתי רצוני ישיבהו השופט שוה תחלה וסוף :

פרק ו

יראה לקצת אנשים כי הצדק בהחלט הוא כן כאשר עשה כן יעשה לו כמו שאמרו כת פיתא"גוראש כי ביארו כי הצדק בהחלט הוא אשר יקבל כאשר יעשה אמנם זה לא יכון בצדק החלוקה ולא ביושר. ואם הם רצו לומר כזה גם כת בארא"מאנטוש אמר זה כי כאשר יקבל אשר עשה תהיה הנקמה ישרה : וזה כי במקומות רבים לא יתכן זה . כי אם הנשיא הכה לאדם אחד אין ראוי שיוכה הנשיא אבל אם אחד הכה לנשיא לא יספיק שיוכה לבד אבל שיענש עוד : כי הפרש גדול ...

כל אחד ר' אמות בש"ה · וכמו שביארנו בד"ה כי אם תשי' שהלוקח בממון : מצד חלף רצוני ... ר"ל הנחת ב' השמות האלה בעצם וראשוני. על הניזק או הריוח המושג מחליפי מקח וממכר ... ואח"ז ה שאל להנאה ולצער המושג בבלתי רצוני ... אשר תתן רשות הדת ... אשר הדת והנימוס שהדיני ... תתן להם רשיון כמה ירויחו במלאכתם באופן שיוכלו לחיות איש איש ממלאכתו אשר המה עושים ולא יהי' שם אונאה וכדרך ששיערו חז"ל האונאה בשתות : כאשר בתחלה · אם יקבל דמי המקח כשיעור שנתן בעדו : לא ירויח ולא יפסיד : ע"כ האמצעי · לכן האמצעי והצדק במקח וממכר שירויח כפי החוק הקבוע במדינה · שהוא גם לא יוסיף ולא יונה את הקונה ... כ"א יונה את הקונה בבלי דעת אזי יצ"ל השופט את המתאנה מצד מוניהו ר"ל שיכריחו להשיב האונאה עד שיהי' קנין המקח לכסף כמו שהורשה בתחלה :

פרק ו יראה לקצת אנשים · אחר שביאר בקודם משפט הצדק המתחלף שהוא שווי כמותי לא ערכי כאשר עשה לרעהו כן יעשה לו טוב או רע · יצא לדון בפרק הזה בדבר שיצא מן הכלל · ולא ללמד על עצמו יצא כי אם ללמד על הצדק המתחלף ג"כ יצא · ואמר כי קצת מניחי הדתות והנימוסים כמו כת פיטאג"רום וברא"מאנטוס יחשבו שהצדק האמיתי בשלם לאיש כמעשהו ממש שוה בכמות ואיכות לא יוסיף ולא יגרע ולא ישנה · והוא ענין מה שלא יתכן לא בצדק החלוקה ר"ל בצדק המחולק המבואר בפ' ד' מזה · ולא בצדק המיושר ר"ל המתחלף המבואר בפ' הקודם : כי במקומות רבים בהיות שלפעמי' יהי' זה משפט מעוקל אם לא ישוכה או אם לא יוסיף או יגרע בגמול כפי הראוי בשכל · וזה אמנם בצדק המתחלף מבואר מאד שאיננו צריך לראי' ומופת כי אם איש בזוי התחזק ולקח השררה והממשלה מיד המושל והשתרר על העם שלא ברצונם · הנה כאשר יתחזק עליו המושל ויחזור לממשלתו · איננו משפט צדק שישפוט במה שחזר ולקח הממשלה מידו כמו שלקחה בתחלה מיד המושל הראשון · אבל ראוי שיענש עוד על זדונו ורוע לבבו : והנה בצדק המתחלף בפ"ק הבלתי רצוני ממנו · אם הכה אחד הגבר את השר והמושל או חרף אותו בדברי נח איננו משפט ישר שיוכה בכמות ההכאה שהכה ויחורף בשיעור ואיכות החירופין שחירף : אבל ראוי שיתייסר בעונש נוסף עליו · כי אם לא כשפוט ככה ירהב הנער בזקן והנקלה יכו את נכבדי ארץ והפך ... זה אם השר והמוש' הכה לאחד העם שלא כדת איננו משפט ישר לחלל את כבודו ולהכותו כמו שהכה אבל יושם עליו עונש . קל בעיני האיש ההמוני כי כבד הוא לאיש שר ונכבד · והוא הדבר שהומת שמעי על קללתו שחירף את דוד · ועם כי בא עליו בעקיפין בעבור השבועה · ובהפכו אמר ז"ל שאם עבר הת"ח על דבר שחייבין עליו נדוי אין מנדין אותו אבל ישפטוהו משפט חרפה ובזיון קל ממנו : ולא תחשוב שדברי אריסט"ו בזה שאמ' שהעונש הוא לפי הכבוד · סותר מה שאמר בפ' הקודם : שהצדק המתחלף אשר בו דבר בזה לא יצדק לפי כבוד האנשים כ"א לפי הנזק במדה שאדם מודד בה מודדין לו כנכבד כנקלה כמ"ש ז"ל אין הפרש אם הצדיק ישלול את הרשע או הרשע את הצדיק כו' · כי שם ידבר מדיני ממונות ודברים שאינם נוגעים בגוף השוה ומשוה קטן וגדול כי אין לו דבר עם הכבוד והקלון : אך פה דבר מדבר הצדק אשר בחובות הגוף אשר להם מבוא בכבוד · לכן ישקול העונש עם ערך כבוד איש ואיש ... הקשה הרש"ם וכה ענהו · ואני כבר מלתי אמורה בפ' הקודם שתנאי הי' דברי אריסט"ו שיכנס השופט בנסיון הבחינה באיזה מקומות ראוי לשת כופר העונש ממון והון המוסר מריוח האדם ר"ל רכושו : כי הפרש גדול בין רצוני ובלתי רצוני · עם היות שמקח וממכר ושאר ענייני מ"ות השווים ברצון הבעלים · וענייני ההיזקות והשלום גמולם השוה שלא ברצון הבעלים · שניהם יחד נכנסים תחת גדר הצדק המיושר והמתחלף כמו שביאר בד' מזה שאמר · מכל מקום אין המשפט שוה כי ברצוניים אין קפידא כלל על האנשים כ"א על הדברים

המתחלפים

גדול בין רצוני ובלתי רצוני . אבל אמנם בחילופים ימצא זה צדק בחילוף כפי הערך לא כפי השווי [illegible] העיר תבוגה (נ"א תבנה) ותכונן . בהשבת הגמול והערך . ואם לא יושבו לא טוב עשו [illegible] כי אם לא יושב גמול יראה היות עבדו [illegible] כ"א לטוב לא יושב גמול אין נכון [illegible] כי בנתינת הגמול תהיה הישוב [illegible] . ולכן החושבים (נ"א השתותים) ישיבו גמול קל מהרה לאשר טוב עשו . כי כן ראוי לעושה חסד חנם לתת לו שב"ו ויחזיר הוא להתחיל ולעשות יותר · יעשה הגמול הערך בהתחברם באלכסון זאת הצורה כמו שיהיה בנאי א' ורצען ב' והבית ג' ומנעלם ד' [illegible]

המתחלפים שיהיו שוים זה בעד זה יהיו הבעלים ר"ל הקונה והלוקח אחד אדון ואחד עבד או יהיו שניהם עבדים או אדונים קנה המקח שוה בשניהם כי הכל הולך אחר שווי המתחלפים לא הבעלים · משא"כ בבלתי רצוניים ר"ל בהיזקות כמו בחבלות הגופים הצדק בם לפי ערך הבעלים כמו שביאר מהכאת הנשיא · וכן אמרו ח"ל הכל לפי המבייש והמתבייש · ואם לא יהיה כן לא שבקת חיי לכל בריי כי ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד וישלם לו דמי בשתו הקלות כאחד הפחותים · זה כ"ל בפי' דברי אריסט"ו · והרמ"ע ביאר ב' פי' זרים מאד כי הא' מה שקרא בלתי רצוניים הסוגג · הנה אין זה מענין זה הפי' אבל כבר דבר בו החכם בב' לג' מזה גם מה שרצה לאמר בפי' הב' בין גניבת דעת לגניבת ממון · אפס מקום לו בזה ואיננו בנותן טעם להאמור למעלה כמו שיובן מדברינו במה שאמר כי הבדל גדול יש בין רצוני כו' : ומש"כ הוא האמת והנכון : אבל אמנם בחילופים · אולם בדברים המתחלפים ונתנים זה בעד זה כמו במקח וממכר וגם הרצוניים האמורים לא יעורך הצדק והשיווי אל הבעלים כלל כ"א בדברים המתחלפים ר"ל שיהיו לב' הדברים המחלפים זה בעד זה ערך אחד ביוקר או בזול [illegible] כ"א כפי הערך · (ואין זה סותר את האמור ברא"ס ה' ומזה ז"ל אמנם בחילופים הצדק הוא דבר שוה כו' . אבל לא כפי הערך עכ"ל כי הכוונה שם על שלילת הערך אשר בין הקונים והנקנים הנהוג בצדק המתחלק ואין לו תליאות בצדק המיישר ר"ל המתחלף משא"כ הערך האמור פה הוא שיווי היוקר בין הנקנים לבד כאמור) · לא כפי השיווי לא כפי השיווי בכמות או באיכות ההכאה והנער כמו בבלתי רצוני שהצדק בו שהמכה יוכה מספר ההכאות שוה באיכות ובמספר אל מה שהכה והנשיא והנכבד יתן כופר נפשו לפי כבודו [illegible] . משא"כ בזה הצדק שהוא נערך לפי היוקר לא לפי הדמיון . כי לא יחליף איש שולחן או סכין ושאר דברים דומה בדומה · כ"א שולחן בעד סכין ושאר דברים הבלתי דומים בשאר כ"א ביוקר [illegible] השיב תבנה . שיקון המדינה ויסודה הוא תשלום הגמול ר"ל תת השכר השווה כפי עבודתו לכל פועל . כ"א לא ישמרו תשלום הגמול כראוי לכל פועל לא טוב יעשה טוב [illegible] יושבי העיר [illegible] כי ידאג כאלו הפועל הוא עבד

למקבל פעולתו בלי תשלום גמול כראוי : השתותים ישיבו גמול . בעלי המדות הטובים יפרעו לכל שכיר ופועל שכר פעולתו תיכף כאשר תשלם הפעולה ככתוב לא תלין פעולת שכיר : כי כן ראוי לעושה חסד חנם . בהיות זה משפט הצדק שכל מקבל חסד מרעהו לשלם שכר טוב תחתיו באופן שישאר המקבל ויקדים את עצמו לעשות חסד יותר גדול עשה תחסד שהוא [illegible] יעשה הערך באלכסון (*) לא מצאתי לו . תמונה הדומה עלי לוח ואין ספק שכוונתו אל הערך ההנדסי שהוא באר בעה מספרים כנזכר בד' ומה המאמר ר"ל כערך ב' אל ד' כן ערך ה' אל י' . אשר כמושו נאמר כערך הבונה במעלת מלאכתו אל [illegible] אשר לבן במעלת מלאכתו : כן ערך הבית אל המנעלי' וזה יבואר על תמונת מעולם שהוא אלי מרובע המתחך באלכסון כמו מעולם אה"ו וד' קוי א ב ג ד המרוחקים זה מזה מרחק שוה ומקבילים זה לזה פארא"לעל . בלע"ז מערכים זה לזה ר"ל ערך קו א ב זה לזה שוה לערך קו ג ד זה לזה . ויסיד א ב רומזים אל ערך הפועלים וג ד אל ערך מלאכתם באמור וככתוב · ויהיה ד ה הנוסף על ח ד הוא השיווי השוה ומשוה קו ח ד עם א ג וכערך זה הנוסף צריך הרצען לתוסיף מנעלים לבונה לתת לו בעד הבית [illegible] תחמם שאין זה סותר את האמור בה' מזה שאין ערך בצדק המיישר כי הכוונה שאין לפועלים ערך עם מלאכתם כמו בצדק המתחלק אבל סורח העבודה עם הגמול מערכים זה לזה כאמרם ז"ל לפום צערא אגרא : אמנם ראוי לבנאי [illegible] ולפי המשל האמור מערכי השיווי הנלמדות אל אלכסוניהם . יתויב שישותו פעולת כל פועל באומד הדעת מרש יחליפו זה עם זה למען ישמרו שיווי הערך בתשלום גמול ושכר כל פעולי ויהיה הבנאי הבונה בית לרצען גם באומד הדעת שיווי [illegible] והכין בערך [illegible] שיווי [illegible] המנעלי' שיקח מהרצען בעד בניתו ואחר יקח ממנו המספר מנעלים כאשר שם עליו : לא ימנע שיהיה שבל אחד . לא יתכן מבלי היות שם פעולות מעולות יותר מפעולות זולתן עד שתהיה עבודת פעולת אחת חשובה ד"מ שתים שלש פעמים או יותר הרבה כפי שיווי עבודת פעולה אחרת : ע"כ ראוי להשוות הפעולות לפי הערך ולומר הדעת כאומר : לא יעשה החבור מב' רופאים · לא יתחברו להחליף פעולותיהם

*) הציור תמצא בסוף החלק ·

ד' אמנם ראוי לבנאי לתת פעל הרצען ולתת לו מאשר לו ואם בתחלה יהיה שוה כפי הערך · ואחר יהיה שם השבת הגמול · זהו מה שאמרנו · ואם לא יהיה כן שוה ולא יעמוד · לא ימנע שיהיה פעל אחד יותר טוב מפעל אחר וזהו ראוי להשוות כראוי · ויהיה זה כן בשאר המלאכות · כי ישחיתו אם לא יעשה העושה השיעור והאיכות · כי אמנם לא יעשה החבור מב' רופאים כ"א מרופא א' ועובד אדמה א' ובכלל מתחלפים ובלתי שוים · אבל ראוי להשתוותם (נ"א להשוותם) ע"כ ראוי שיהיו כל הדברים אשר בם החילוף נערכים מצד מה · ולזה יבוא המטבע ויעשה בצד מה אמצעי כי הוא ישער הכל וההעדפה והחסרון · כי בכמות המנעלים ראוי להיות לבית ולמזון · על כן ראוי כי בערך הבנאי אל הרצען יהיה מספר המנעלים אשר יתן בעבור הבית והמזון · ואם לא יהיה כן לא יהיה חילוף ולא חברה · וזה אם לא יהיו בשום צד שוים לא יהיה שיווי · על כן יש לשער כל הדברים בדבר אחד כמו שנאמר בתחלה · וזהו לפי האמת הצורך אשר הוא כולל לכל הדברים המתחלפים · ואם לא יצטרכו לדבר או לדבר כזה לא תהיה שם חברה או לא תהיה זה החלוף · א"כ הצורך ישער כל הדברים · ולכן בעבור הכרח החלוף נעשה המטבע בהסכמה · ולכן נקרא בלשון יון נימוס · כי איננו בטבע כי אם בתשומה וכנוהו לשנותו ולעשותו בלתי מועיל וכשיהיו שוים אז תהיה השבת הגמול · כי כערך עובד האדמה אל הרצען כן ראוי להיות פועל הרצען אל פועל עובד האדמה כמו שהוא בתמונת ההתערבות · כי אבן (נ"א אין) ראוי להביא הפעולות לעשות חלוף בשני ספורים כי אז יהיה לקצה האחד שתי העדפות אבל כשיהיה לכל אחד הראוי לו אז הם שוים

פירוש

פעולותיהם ב' אומנים שוים על שלא יצטרך שומא במלאכתן כי שוים המה. כמו ב' רופאים שירפא כ"א אלי רעהו כענין החולי שיתרפא הוא מרעהו עד אפס צורך אל השומא וקומד הדעת אל גמולם ושכרם כי שוים המה מלאכות בכמות ואיכות זה לא יקום ולא יהיה בעולם כי המלאכות השוות לא יחליפום ולא ימירו אותם במליהם כי בל אחד גומא בשלו. אבל יהיה החיבור להחליף ולהמיר מב' בעלי מלאכות שונות כמו שיחליף הרצען מנעליו עם הרס פנים על שולחן וכסא כי כ"א יש לו צורך למלאכת רעהו. ובהיות מלאכתן בלתי שוות כאמור לכן היה הצורך אל השיווי הערך ולומר הדעת האמור. ולזה יבוא המטבע בעבור צורך שיווי הערך בין מלאכה למלאכה והוכרח תיקון המטבע אשר בו ישומו שיווי כל מלאכה בערך אל אחרת להוסיף או לגרוע. ד"מ בהחליף המנעלים על השולחן שאמר השומא המנעלים שוה זהב אחד והשולחן שוה ב' זהובים. לכן יהיה הערך הבלתי שוה כזה ערך זהב על השולחן בערך זוג מנעלי' אל השולחן והנה המנ' והערך שוה נדומה כזה ערך ב' זהו' אל השולחן כערך ב' זוג מנעלים אל השולחן. וזהו השלם. ויצטרך א"כ הרצען לתת ב' זוג מנעלים בעד השולחן. ובהיות ערך הדומה ערך שלם לכן נקרא פרעון כל אחד שלום ככתוב ושלם אותו בראשו. יעויין איבורכו ספה אחת שורש שלם. ובהיות המטבע מעריך ערך הדמיון והשוה בין ב' מלאכות בלתי שוות לכן נקרא בלשון חז"ל דמים מטעם דמיון. כי לא נצרכו הדמים אלא להעדפה וחסרון בערך הבלתי שוה בין ב' המלאכות הנעשים חליפים. זה בזו לעשותם שוה תואמים זה לזה: כי בערך הבנאי ·

כפי ערך מלאכת הבונה אל מלאכת הרצען כן ערך שכרם. ובמשלם זה כנה והדמים מודעים הערך. ולפי זה יתכן שתכפל מלאכה אחת שתים שלש פעמים להיות מחיר שוה מלאכה אחת זולתה כמו שיוכרח הרצען לתת כמה מאות מנעלים בעד הבית: ואם לא יהיה כן. ואם לא ישוער הערך שאמור לא יתכן שיעשו הדברים שחליפין זה בעבור זה ולא תכון ההסכמה בין בני אדם בהיותם בלתי מצורים זה בזה: בשום צד שוים זה הערך האמור לא ישוער בין ב' מלאכות שונות אם לא יהיה דבר שליפי אמצעי ביניהם שמתיכן ישווי בו. והוא המטבע השוה ומשוה קטן וגדול לפי ערך שמתוה לכל אחד מהם כמו שקדם. במשל הערך הבלתי שוה והשוה: כמו שנאמר בתחלה כאמור בקודם: וזהו לפי האמת הצורך שצורך והסכרח שבל בן אדם מוכרח להעזר במלאכת רעהו. לקורא חורש וקוצר ודש וטוחן ואורג ותופר ובונה וכן הלאה ככתוב אעשה לו עזר כנגדו וכמ"ד ברוך שברא כל אלה לשמשני: אשר זה הצורך יחייב החברה בין בנ"א והחליפין ושמות המטבע שמשער שוה כל דבר: נימוס. חוק ומשפט בלשון יון. וכינו המטבע בזה השם להיותו כמו חוק חקוק מחקי המלך. ויכולים לפסול המטבע עד שתהיה בלא יועיל ולשנותו בשיווי וצורה כמו שאר חקי המלך בתמונת ההתערבות. כמו במשולש אס"ן שאמור: כי אין ראוי. לא יתכן לעשות חליפין בב' הדברים המחלפים לבד מבלתי היות שם המטבע אמצעי ביניה' אשר אליו יעורכו שוה כל אחד מהמחלפים כאמור כי אז יהיה לקצה האחד שתי העדפות: ר"ל אם לא יהיה המטבע הממשל אל אלכסון אב"גד במשולש אה"ו שאמור אז יהיה לאחת הקצוות כמו במשל

שבונה

שוים ומחברים · כי זה השיווי יוכל להעשו' בהם · עובד אדמה אחד רצען ב' מזון ג' פעל משתוה ד' ואם לא יהיה כן השבת הגמול לא תכון החברה · כי הצורך יכלול הכל כאשר יראה היד (נ"א יודע) זה הנמצא כשלא יצטרכו זה לזה או האחד · לא יתחברו כמו שיתחברו כשהאחד צריך אשר לחברו · וכמו שהיה לאחד חטה ולאחר יין · א"כ ראוי להשתוות זה · אמנם בעבור החברה העתידה עם (נ"א יס) עתה אינו צריך דבר · הנה לכשיצטרך יהיה המטבע כי הוא ערב לנו · כי אמנם ראוי להיות זה לו כי כשיש אותו ימצא צרכו · אבל גם הוא יקרה לו זה כי לא ימצא תמיד בשיווי · אבל ראוי שישאר יותר · על כן ראוי להיות כל הדברים מחיר (נ"א מחיר כל הדברים) · וכן יהיה תמיד החילוף בדברים ותהיה החברה · כי המטבע ישוה הדברים כמו שהשיעור משוה הדברים המשוערים · כי אמנם אם לא יהיה חלוף בדברים לא תהיה חברה ולא יהיה חלוף אם לא יהיה שיווי · ולא יהיה שיווי אם לא יהיה שיעור לפי האמת · אמנם נמנע הוא להיות כל הדברים הנבדלים משוערים על כן ראוי להיות דבר אחד מספיק ישערם · וזה יהיה בהסכמ' וע"כ יקרא זה מטבע · וזה יעשה כל הדברים משוערים כי כל הדברים ישוער במטבע . יהיה בית אחד בחמשה דינרין והמטה בדינר אחד · א"כ יהיה המטה חמישית הבית ויהיה נכון · א"כ גלוי כמה מטות ישוו לבית כי הם חמש · ואמנם כן היה החלוף קודם היות המטבע וזה מפורסם · הנה אין הפרש בין שיהיה חמש מטות בעבור הבית או שוה ה' מטות · כבר נאמר מהו הצדק ומהו בלי צדק :

בזונה יהיה לו ב' העדפות על הרצען אז בבחינ' אלא המרומז בקו אה' ב' בבחינת מלאכתו המרומז בקו ג"ז ולא יודע שיעור ההעדפות . ע"כ בא המטבע המרומז בקו א ב ג ד ולא נצרך אלא לשיעור ההעדפות כאמור : שוים ומתחברים . שוים במלאכת' כשיתוספו החסרי' ומתחברים איש עם רעהו לעשות חליפין : שעל משתוה ר"ל מנעלים אשר השוו אותן כשיעור קבל המזון האמור אשר יותנו בעדו : כאשר יראה . כמו שיראה היודע לשער בדבר ההנהגה איך שיהיה אם לא נצרך איש לרעהו . שאז לא היתה החברה בין בנ"א כפי מה שהיא בהצטרכם זה לזה : החברה העתידה . ואם ימצא לפעמים איש שיהיה לו כל צרכו . ע"מ נכון הוא שיהיה המטבע מזומן בידו לעת הצורך לעתיד : כי הוא ערב לנו : המטבע הוא כמו ערב לבעליו שימצא כל צרכו בעדו בכל עת ובכל מקום אשר ישא המטבע עמו : גם הוא יקרה לו . גם המטבע

יקר מקרהו שישתנה לפעמים כאשר המלך וא"כ היה מן הראוי שלא לסמוך על הערבות שלו ג"כ אבל ראוי שישאר יותר . אבל בעבור שעל הרוב אינם נפסלים המטבעים והוא דבר המתקיי' יותר זמן רב מאשר"כ הדברים הנצרכים כמו מזון ותכשיטי' וזולתם המתקלקלים בשיהוי זמן ארוך . לכן טובה הזמנת המטב' יות' מהזמנת הדברים הנצרכים . כמבע שהוא . כשהמטבע יחשב לשער שוה לדברי' נבדלי' רבים איש איש כערך של רעהו ד"מ כמה מטות יותנו בעד בית וכמה דגן בעד מנעלים וכמה שולחנות בעד מנורה וזולתו יקשה השיעור אם לא יהיה שם מטבע אשר הוא ישאר שוה כל אחד וערכם זה לזה . והוא במדריגת המדה והמשקל אשר גם ישוערו כל נמדד ונשקל מוסיף עליהם המטבע שהוא נעשה חליפין באמר ומודיע בכל עת שווי המחיר שנתן בעליו בעדו : בהסכמה . שווי המטבע יבין בהסכמת המלך ושרי המדינה :

(הערה) **והנה** מן מוצא הדברים תדע ותשכיל אשר תיקון המדינה בהסכמת המטבע ואיכות משפט לדק שבין הנושים והלווים בזמן פיסול המטבע ר"ל איך יפרעו החובו' הנעשי' מקדם אם נפסלו המטבעות . זאת ועוד אחר' לידע ולהודיע המגרעות אשר נתנו בהנהגות קדמוניות נהגו בם הקדמונים או ידומה שנהגו גם ובטלום מפני רעת' ואומר :

מבואר שהאדם הוא בעל צרכים רבים בטבעו . לא ישלמו חייו בנעימי' בלתי אם במלאכו' הרבה . קצתם בדברים הנוגעים אל מזונו כמו חרישה זריעה קצירה דישה טחינה אפיה בישול קטיפת עלים שאיבת מים כרית מנך וזולתם . והדברים הנוגעים אל הכסות שריית פשתן וניפוצ' גזיזת צמר ושירוקו . טויה אריגה תפירה והדברים הנוגעים אל הבית . חרש ברזל לתקן כלי אומנות לחרש עצים . כריתות עצים . ושיתות אבני' מחצבו' סיד וליבון לבנים חפירת חול וחומר מלאכת הבנין וזולתם מהמלאכות שהאדם צריך אליהם לא יכילם ספר . והנה מקדם קדמתה היה כל איש האדם עושה כל המלאכות לעצמו כפי צרכו . כאמרו ז"ל כמה יגיעות יגע אה"ר עד שאכל לחם . וע"כ היו המלאכות בימים ההם גרועות מאד . יען לא למדו הפועלים כשרון המעשה בכל מלאכה לכן לא היו מהירים בה ולא ידעו עשות כהוגנה . איש ואיש כפי יכלתו פעל מלאכתו . החרש חפר שדהו במרה או בען חד וזולתה . הקוצר עקר השבלים שלובש חפר עלים או עור ען ופשטו ללבושו ככתוב

זיתפרו עלי תאנה . ויש שלקח שור בשם בלתי מעובד וגם מעדרו בו ויש שלקח שתי שור וקשרו במגל להיות מנעלים לרגליו כאשר עושים השפריים היום . יש שחפר מערה בארץ לשכון בה ותהי לבית לו . וככה יתר המלאכות הו נרועות אמר כי לא למדו בשרון מעשיהם . ואחר זה ראו כי טוב שילמד כל אחד אחת המלאכות ויהיה מהיר חריץ בה . ואחר ילמד אחרת ויהיה זריז ומהיר במלאכתו . או אז יחלק העם למחלקות הרבה וכיתות שונות כמספר מפקד המלאכות הנצרכות בהם בימי הגלם . והיתה כל כת מהם עוסקת באחת המלאכות בכשרון השלימות אחרי ההרגל והלימוד . והיו כלם משתתפים יחד כאיש אחד חברים . והיתה כל כת מהם עושה מלאכתם בעדם בעד כל העם . עובדי האדמה הכינו מזון להם ולכל העם . אורגי בגדים הכינו לבושים להם ולכל העם . בוני בתים הכינו בתי' לכל העם וזולתם כל כת פועלת מלאכתה בעד כל הכיתות ולוקחת חלקה במלאכות כל הכיתו' . והיו שוטרים ממוני' על העם להיות כל איש עוסק במלאכתו בזריזות כאשר מעשינה הדבורים באסיפת הדבש ובנות בתיהם שהשלמת משגיח עליהם להיות עושי' מלאכת' בזריזות . וכל מי שנתעצל ולא פעל החוק הקבוע העבירוהו מהחברה להיות עירירי ר"ל לבדו ונכרת' הנפש ההיא מהחבר אל העם לבלתי היות נעזר ממלאכתם . והממונים ההם חלקו המלאכות לכל אנשי העם חלקה בשוה . בימים ההם אין עשיר ואין רש כי כלם לקחו די מחסורם אשר יחסר להם בשוה לא העדיף המרבה ולא החסיר הממעיט . אף כסף וזהב ואבני יקר אין נחשב בעיניהם למאומ' אחר שיכלו לחיות בנעימים בלעדיהם . וגם הבנים הילודי' להם גדלום בשותפות . כי בנותיהם לא היו לנשים לאנשים ידועים אבל היו לנשים לכל אשר בחרום בשעתם ככתוב ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו :

בימים ההם היו מריבות גדולות בין העם מקנא' איש מרעהו כי הזריזים ומהירי המלאכה

אשר בשם שערן שער רעמו פנים על אשר עמלם בכשרון המעשה ולאיש עצל יתנו חלקם וגם אודו' השנים הנעשה שלא כדת כשרון המעשה כי כל דלים גבר לקחת למשכבו נשי חיל ויפות תאר ובעלי נפש היפה נדחו מפניהם . וירב בעת ההיא העושק והמדונה בין בני האדם מסבות השותפות הזה ככתוב כי מלאה הארץ חמס מפניהם . אז ראו את דמעת העשוקים אשר בצדק ומשפט יתלוננו יען יש ב"א זריזים ומהירים בכל מלאכת מחשבת ויש עצל בכבידות בכל מלאכה נמבזה ונמאס ואיך יחלוק המהיר והעצל בשוה והוא משפט מעוקל . על כן ראו כי טוב להם לבטל השותפות אם להיו' כל אחד עוסק בשלו לעצמו יסתפק ממנו כדי צרכו

והמותר יחליף ויעיר עם מלאכות רעיו ככל הצריך לו . ובזה יהיו הזריזים חיים נעימים והעצלים יהיו חיי לעצב[illegible] בדבר כי החליפין אינם נוחים לדברים הרבה שנבדלים במין ובסוג כי אין ערוך להם זה עם זה בשווי בהיות שכל ערך הוא ידיעת הבלתי נודע בערך אל הנודע . ואם לא היה שם דבר נודע וקבוע בשויו אין ערך ושווי לשום דבר . ע"כ ראו לשום חוק וקבע לדבר אחד בשויו אשר אליו יערכו שאר המלאכות . ובהיות כי השיעור הקטן מודד את הגדול ואין הגדול מודד את הקטן ע"כ ראו לקבוע השווי האמור לדבר פחות למען יוכלו להוסיף או לגרוע בו במקח היקר ד"מ שקבעו השווי שקבוע לפחות ממין הצאן והיה גדי עזים ואמרו שהוא שוה זוג מנעלים . וב' גדיים יתנן בעד הכותנת וג' בעד הכבש ד"מ וכיוצא בו בשאר המקחים הנערכות אליו בשויו . ככתוב אנכי אשלח גדי עזים מן הצאן . ונאמר ויקן את חלקת השדה במאה קשיטה . תרגם אונקלוס במאה חורפן דען . וכן לבן נתן ליעקב שכר עבודה בצאן ונאמר שבע כבשות הצאן תקח מידי בעבור תהי' לי לעדה . והיו אלה הצאן כמו מטבע לאנשי העברי' בעריהם לקנות בחילופן כל קנין כאמור . אך לא לסוחרים המחזירים בערים ובכפרים כי כבד עליהם טלטול הדרך . לכן ראו לקבוע שוה וערך לדבר קל ויקר השווים אשר במעט ממנו יוכלו לקנות קניינים גדולים ורבים ויהיה כח להם להוליכם בדרך קל הוא . והוא הכסף . והיו עושים ממנו גרגרים קטנים שוי המשקל . וכו' פרש"י בלע"ז . ככתוב עשרים גרה השקל . ופי' עשרים גרגרים והיה נוח להם לשקול ממנו משקלים ידועי' קלובי הערך רב או מעט כפי שוה המחיר אשר יקנו בעדו : ולפעמים גם השוכנים בביתם קנו מחיר בחילופי כסף כשהיו מתנים עליהם כי כל חכמי שבמקח קיים . ככתוב ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא . וישקול אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר . ר"ל שנתן לו מחירו כסף כפי תנאו . אשר הוא מהיר עובר בין הסוחרים הנוסעי' ממקו' למקום :

וברבות הימים ראו שגם אלה החלופין אינם נאותים לתיקון המדינה יען רבתה האונא'

בין בני האדם כי הרשעים מהם זייפו את הכסף ואת המשקלים וירמו בם את ההולכים לתומם הבלתי מבינים בחינת הכסף או אין אתם משקלו, וירב העושק והמרונה בין מוכרי כל ממכר וקוני' בעת ההיא . אז עבר רוח קנאה על מושלי הארץ ומנהיגיה בצדק ובמשפט . ויעשו גם המה בעריה' להציל העשוק מיד עושקו . ויסכימו להביא את הכסף אל גנזי המלך ולעשות ממנו מטבעות שונות במשקלים שונים ידועים באופן שיהיה טוב

לכל

לכל קונה לקנות מחיר שיוה כחפצו אם רב ואם מעט. והיו המטבעות ההם מצוירות מחמת שופן צורה שוטם המלך עד שלא היה יכול להזדייף בקל ויפתחו פיתוחי חותם. על של מטבע ערך שוים בכתב ידוע לאמון. כמו המטבע שלנו היום והיה לפניים לכל יונו אים אם אשיו בכסף מזוקק או ... בזהב ... כמשכל:

ואחר ראו כי לא שלם עדיין תיקון המטבע ההעשה מכסף כי לא יאות לסוחרי הגדולים ההולכים למרחקי ארץ להוליך עמהם כסף רב המשקל משא לעיפה. לכן ראו לקבוע ערך השוה למתכות יותר יקר ונכבד מהכסף כמו ע"ז פעמים כמוהו והוא הזהב. ולייחדו גם עליו צורת המטבע והיו הכבדים למחיר ליושבי בית והקלים ר"ל הזהב להולכי ארחות. וגם בזה התיקון ראו עוד מגרעות שיוכל שיקרו לפעמים. כי יש עושר שמור לעוברי אורח לרעתם. כי לפעמים קום יקומו בני בליעל עליהם ולנטול נפש למען יגזלו הונם. כי פעמים יתום הכסף במדינה, לכן תלאו אין מטבע אמת שאין לה שוה מצאת מעלה בלום כ"א בבחינת צורתה ושם הפותחות הכנעני גבם קליני שמם או המלך בס"ק כותמין בלע"ז אשר ירשמו על כל אחד משם שויו לפי ההסכמה ושם כאותיים למדינה אשר שם כספה. ונותים לעוברי אורח בקל כובד משאם. וגם בקל יוכלו להצליחם מבני בליעל השודדים עלי דרך:

והנה בהיות שלא המטבעות נעשות בהסכמה כאמור ... לכן ... הנהוגה שעלו בהסכמה כן ימרו בהסכמה או אז ימקר מה יהיה משפט בעלי הקונות אשר לוו שכם החלה המטבע או שוקלים. לכן מדה ובחנת ענין הערך האמור מקום. משל יסכר והספק. כאמרנו ערך ב' אל ד' אל ... הוא אל ... לשנבו ג"כ כאומר ערך ה' אל ד' כערך אל ב'. ולפי זה בהיות המטבע ערך ושוה כל מחיר לפי ההסכמה כאמור לכן יתספק ג"כ ולפי זה. כמו שהמטבע משער שוה המחיר שנקנה בעדו ככה ישוער ג"כ שוה המטבע, במחיר שניתן בעדו. וא"כ איפה אכנו יכולים לשער ערך ושוה קצב כל המטבעות הנעשים הלואה. לפי שוה שמשיר שנקנה בעדו בשעת ההלואה. ולפי זה א"כ המשפט מבואר מאד חם כי בעת שמכות שהמטבע אנו רואים זמן הפרעון כאלו הוא זמן ההלואה. והמטבע שהלוה כאלו הוא משיר והמחיר כאלו הוא מטבע לשעת ההלואה. ומשלם במטבע ההוא בכדי שיוכל לקנות בעדו מחיר שוה בקנינו אל קנין המחיר ההוא בעצמו שהיה יכול לקנות בעד ההלואה בשעתה. והדין דין אמת בשינוי המטבע הקודם בעבור תוספת או גרעון אשר זה התוספת והגרעון נימוס לפי שינוי שוה מה שמשיר מן עת ההלואה לעת הפרעון. אך

בפיסול המטבע יש שם דינים אחרים. והוא השאלה מדברי חז"ל שאם לא הכנס המלוה שישלם לו מעות בעד חובו אזי יפרע לו המטבע שהלוהו בענין כי הוא כשואל דבר שחוזר בעינו. ואם התנה שישלם לו מטבע שיוצא כל תנאי שבתורה קיים. גם אמרו שבכל תוספת ומגרעת במטבע שהדשה אזי אם ערך השינוי היא אחד משתות שהמטבע אזי יחשב שויו ויקובל בפרעון כפי שויו בשכבת ואין להביט אם שוקרו או הוזלו הפירות בעבור זה השנוי או הגרעון. ואם הוא פחות משתות אזי אם שהלו או שוקרו הפירות בעבור השנוי אזי יחשב כפי הזול והיוקר ואם לא הוזלו או שוקרו בעבור שגרעון או התוספת אזי אין יחשב שוה השינוי כלל כי כמו שבמקח וממכר אונאה פחות משתות הוא מחילה כך במטבע פחות משתות הוא מחילה. יפוק יו"ד שי' קס"ה ותו"מ סי' ע"ד. ולמען דעת מהו שהמחיר השוה לכל נפש ... לפום לב אל ערך הזול והיוקר אשר למחירים שוכים שנתם ומחלוקתם. ואומר: שיוקר והזול בקנית הדברים על קנתם הם לפי אחת מן ו' סבות ולקנתם שתים ושלש מהן. א הם הדברים אשר ישוער שויים וערכם זה לזה לפי רוב הצורה או קשיו. המ"ב ב' אומני' שתי' אחד תופר מנעלים ואחד בונים. אם צורת שניהם שוה בקושי ובזמן אזי הבונה כעשה חליפין במנעלים שוה בשוה. ואם בעל המנעלי' יש לו צורה כפל (בקושי או בזמן) במלאכתו כהוצעל הבונה בבונה. אזי יוחלף ויאמר א' זוג מנעלים בעד ב' בונים. או אם עמד שער הבונה בדינר יתנן בעד מנעלים ב' דינרין. ב רב שצורך ר"ל כל דבר שצורך הרבה יותר מזולתו יהיה שויה יקר מזולתו אף כי יהיו שוים בצורה. אם לא שיהיו פועלי רב שצורך הרבה מפועלי מעט הצורך המ"ב אם כל העם צריכים למנעלים ומעליהו לבונים והם שוי הצורה ושוי הפועלים הנה מחמת רבי קוני המנעלים. יעמוד שער המנעלי' בכפל שער הבונה. ג לפי מיעוט התולדות ר"מ שנת בצורת שנשתה בארץ פרי תבואה הרבה יהיו התבואות בזול הרבה משנת רעבון בעבור מיעוט תולדותיה ... ד רב השביעות כמו יינות והמינים המשובחים והטעמים המתוקים לחיך וזולתם אשר הם לעונג. יוקירו לפעמים הרבה נעלמם והמזון ההכרחיים לבד. ה פליאת המלאכה כמו מלאכת מפתח פיתוחי חותם ומלאכת המיכא"ניק ככלי מורי השעות וזולתם מהמלאכת חרש וחושב מפליא לעשו' תהיה יקרה לכל חושב ... בדברי' הנפלאי' כאלה אף כי גם ... ברב הצורה יעשה המרם בערך הצורה אשר במלאכות הזולים הרבה מאלה המלאכות הנפלאות. ו רב הקיום בפעולו' ר"ל המלאכות השלימות יקרים בשויים משוה המלאכות ההם בעצמם בהיותם גרועים. ומשל

ההלואה

פרק ז. **אחר שנתבאר אלה גלוי הוא כי פעולת הצדק היא אמצעית בין עשות בלא צדק ובין סבול בלא צדק. כי זה יהיה לו יותר וזה פחות. אמנם המשפט הוא אמצעי לא כאשר** (נ"א כשאר) **המעלות אשר הוא אמצעי בין הקצוות. והנה אמנם המשפט**

המלוקה הוא עלוי המתכותיים זה על זה ד"מ הנחושת הטוב הרבה מהברזל בעבור מיעוט הפסדה בחלודה כמו הברזל. והכסף יותר מהנחושת להיות שאינו מעלה חלודה כלל ואיננו נפסד ברוב ימים. אולם הזהב ישבח מהכסף בעבור מיעוט מציאותו. ויותר ממנו לפני יקר כי הם מעטי המציאות מכל ורבי הקיום מכל. ובסבת ותדע שני המלוקות הפשוטות לבד הם המה השוים לכל נפש ובכל זמן: משא"כ יתר שאר המלוקות: לכן אליהם לבד יערך שווי המטבעות ההלואה שבסבתו בין זמן ההלואה לזמן הפרעון. תם ושל"ו :

ומהאמור תבין איך נשער שער וערך כל שווה לכל צרכי המדינה. ומאלאיה פרא"דוקטי בלע"ז. ואיך נחלק פועליה כראוי לכל מלאכה ומלאכה כפי אשר תספיק לכל אנשי המדינה לא תרבה אחת המלאכות עד בלי צורך ותזול מאד ויענו פועליה. ולא תחסר אחת המלאכות עד בלי די לכל אנשיה. ואיך ינהגו מנהגם בהשגת די הספוק ובקניני המותרות אשר ישמשו אל העונג לבד. ואיך ינהגו מנהגם בענין הסחורות הנעשות חוץ למדינה. וזה כי ראוי לחלוק מספר מפקד אנשי המדינה למחלוקות שונות. המחלוקת האחת יהיו שופטי המשפטים הצודקים בין איש לרעהו ומנהיגי העם בדרך ישרה. המחלוקת השני יהיו אנשי מלחמה ושרי הצבא לשמור המדינה מרעת בני בליעל ומרעת אויביה כי תקראנה מלחמה בארץ כי יצר לב האויב לקחת מאחוזתה. המחלוקת הג' יהיו חכמי לב ונבונים בכל דבר חכמת מדע ומחוקקים יחוקק צדק לדעת מה יעשה העם לטוב להם לעתים מזומנות. כי הדת והניאום המדינה ישתנה בהוראת שעה לפי שינוי הזמן. המחלוקת הד' יהיו סוחרי כל מסחר ומוכרי כל ממכר להכין לעם לידם ככל הצריך להם ממזון ומשקה שמלות ובגדים ויתר המקחות ככל צרכם. ויתר העם יחלקו למחלוקות בעלי אומנות שונים כמספר מפקד המלאכות ההכרחיות לעם. כפי רב הצורך במלאכה האחת ירבו פועליה על מחלוקתה וכפי מיעוט צרכה ימעטו פועלים על מחלוקתה. לבל ירבו הפועלים יותר מדי העבודה ההכרחית ותזול המלאכה ויענו פועליה. ואחר אשר יהיו די פועלים לכל מלאכה ומלאכה ההכרחית. אם ישארו עוד אנשים במדינה אזי ישימו בדברי מלאכה המותרות המשמשות לעונג ועידון בני האדם. כי העונג והמותרות עם השביעה ודי הספוק יכון. ובזה ירבה הזריזות והטוב בעם. כי קנאת פועלים תרבה חריצות וטוב. ואחר שתהיינה כל המלאכות מזומנות ישערום באומד הדעת ערך שוויים זו לזו. אם כפי הטורח גם כפי הצורך. וגם כפי רבויה ומיעוטה כאמור בשפת מחלוקת שיוקר שקדם. ואחר יתנו לב לדעת מספר מפקד המטבע הנעלמת במדינה. ויקבעו שער לכל מלאכה ומלאכה כפי האומד האמור לפי רוב המטבע ירבו בשער כל מלאכה ומלאכה. ולפי מעוט המטבע ימעיטו. כי אם ירבו בשער המלאכות עם מיעוט המטבע יתכן שיפסרו קנות המלאכות שלא יספיק המטבע עליהם ולא יהיה לקונים במה לקנותם. כמו שאמרו ז"ל שהיו השנים כתקנן והוא כפנה תלויה איסר: ובהיות שהכסף יענה את הכל: לכן לא יתנו מוצא לכסף וזהב מהמדינה ומוצא. אדרבה כהפך הוא ימכרו מלאכתם למדינות אחרות ויביאו כסף רב למדינה. ואם תרבה אחת המלאכות במדינה יותר מדי עד אפס מקום להמכר במטבע לא במדינה ולא חוץ למדינה אזי תיעשה חילופין במלאכות הנעשות חוץ למדינה. ואנכם נמלאים במדינה: וההכרחיות יש להם קדימה על שמותרות. לכן נאה להם להחליף ולהמיר מלאכות הנעשות לעונג ולמותר במלאכה ההכרחית לדי הספוק אם המדינה צריכה אליה. סוף דבר סדר הנהגת שהמדינה היא אלי שהנהגה ורבות הטוב בעם ברוב אדם ככתוב ברבות אדם ירב עוזר ויפר הטוב (אסף ל"ו). כי כל אדם עושה לעצמו ולזולתו. לכן ישיבת כרכים תענוג לזריז העוסק במו"מ כי רב ההונה ורבים מלאכותיה הנעימות אף כי בכסף מלאה לה יתרון להיות מחיר מלאכותיה עד שבקל יוכל הזריז להרויח הרבה. אך קשה היא לעצל היושב בטל כאומרם ז"ל וזה להפקר הפרנסה גם בעבור רבוי ההמון הצריכים לאוכל נפש. ואף כי בעבור רב הכסף גם יוקירו השוברים כאמור: עכ"ה :

אחר שנתבאר במה שקדם מהות האליפ"ן וענין מקח וממכר שבין איש לרעהו בא לבאר בזה ענין הצדק בו ואמר: גלוי הוא. מבואר היא שהמשפט הצודק בעניני מ"ות הוא הדרך האמצעי בין עשות בלא צדק ובין סבול בלא צדק. ר"ל בין המרבה לקחת בטוב יותר כפי המגיע ובין המרבה לסבול רע יותר כפי המגיע לו. המשל בו המוכר חפץ שוה שמנה זהו' בי"ב זהו' שהמוכר מרבה בטוב יותר מן הראוי והלוקח מפחית טובו יותר מן הראוי וסובל רעה. והצדק בו הוא האמצעי שילום השופט להפחית מטוב המוכר ד' זהו' ולהעדיפו על טוב הקונה ויעמיד המקח בשוויו בשמנה: לא כשאר המעלות. כבר התבאר בפרקים הקודמים שהצדק במעלות ר"ל במדות הוא האמצעי בין ב' קצוות המעלה אשר באים אחד שמתיבן רעות ד"מ הנדיבות הוא אמצעי בין הכילות והפיזור. אולם הצדק אשר במשפט עם היות שהוא אמצעי בין הכמות ושיתר בלקיחת טוב ורע. הנה הוא עכ"פ כבחינת ההצטרפות מאיש אחד אל זולתו אשר הם

המה בעלי הדין בדבר המשפט האמור . והרמ"ש פי' שכל ב' קצוות של כל מעלה שתיהן רעות והאמצעי לבד הוא הטוב ומאח"כ בדבר המשפט שהמעול לבד עושה רע לא המעוול . (ומלת אם [illegible] היא אך למותר) : הוא [illegible] קנין . יותר המשפט היא תכונה נפשית אצל השופט.

המשפט הצדק האמצעי מה שקדם : הנה כבר נאמר . הנה כבר התבאר . גדר ומקרה הצדק והעול הצדי' והמעוול המתוארים במקריהם בכללות אך לא בפרטות . יען . הוא כנותן טעם להכרח בירור הפרטיים בחק הצדק . ואמר יען יתכן לפעמים שהעושה עול לא יהי' מעוול

המשפט הוא קנין אשר בו השופט יקרא פועל כפי הבחירה במשפט והוא חלק אשר לו ולאחר . או אשר לזולתו ולאחר . כי לא יעשה כן אשר יקח מהדבר המועיל יותר לעצמו ופחות לרעהו ומהמזיק להפך אבל בשוה כפי הערך . וכן ג"כ הדברים אשר לזולתו עם אחר לא בלי צדק הוא הצדיק . ובלי משפט הוא הפך המשפט כי הוא אמנם העדפה וחסרון מהדבר המועיל והמזיק בבלתי ערך. ולכן ההעדפה והחסרון הוא בלתי משפט. כי אמנם בעצמם יעשה ההעדפה המועיל וחסרון המזיק ובאחרים אמנם יעשה הכל ויעשה בבלתי ערך כאשר יקרה . אמנם הדברים אשר הם בלי משפט . אשר הוא פחות והוא בלתי משפט הוא סבול . אבל אמנם אשר הוא יותר והוא בלי משפט הוא עשות . הנה כבר נאמר טבע צדק ובלי צדק ולפי זה ג"כ מהצדיק ובלתי צדיק בכלל . יען כי העושה עול אפשר שלא יהיה עוול . ראוי לדעת מה הם הרשעיות אשר יעשה אותם בעול ויהיה העול כפי כל הדברים אשר כל אחד מהם עול כמו הגונב והגוזל והנואף. או אם אמנם אין הפרש בזה כי יקרה כי אחד יקרב אל אשה ויודע האשה מה היא אבל לא יעשה זה בבחירה בתחלה כ"א בתאוה הנה הוא יעשה עול . ולא הגונב גנב ולא הנואף נואף וכדומה לזה באחרים . כבר נאמר ראשונה איך יהיה השבת גמול בצדק . אמנם אין ראוי שיתעלם כי אשר נבקש הוא אשר צדיק בהחלט והוא צדיק מדיני' ואמנם זהו (נ"א זהו) בחיים כלליים להיות בעצמו סיפוק והוא בבני חורין ובשווים או לפי ערך . אבל לקצת לא יהיה כן כי לא יהיה להם צדק מדיני זה עם זה אבל צדק אחר

כפי הבחירה . כפי אשר ישפוט השכל הישר והוא הנקרא בחירה שכלית כמו שהתבאר במאמרי לשלישי מזה . אשר לו ולאחר . ר"ל אם שישפוט מישרים בדין שבינו לרעהו או בדין שבין שני בע"ד זולתו : כי לא יעשה כן . השופט מישרים האמור לא יעשה עול לקחת במות יותר מהמגיע לו לפי היושר ומהמזיק מעט כ"א יקח השוה ר"ל כפי המגיע במשפט הישר . בשוה לפי הערך . יען מ"שכ בה' מזה ד"ה ואשר בלי צדק מנגד לזה הצדק והוא בלתי הערך כו' : וכן ג"כ הדברים . וכן ישפוט מישרים בין ב' בעלי דינין זולתו : לא בלי צדק. לא ישפוט בלי צדק : הוא הצדיק . הוא אשר ישפוט כזה הוא הצדיק : ובלי משפט : הנה הגדר האמור הוא המשפט אך גדר בלי משפט הוא הפכו והוא המרבה לקחת בדבר המועיל וממעיט בדבר המזיק בלי ערך ושיווי כפי המגיע לפי המשפט : כי אמנם בעצמו . כי אם יהיה המשפט בינו לזולתו יעשה בלי משפט לקחת חלק רב בטוב ומעט ברע אשר לא כדת המשפט : ואחרים . ואם יהיה המשפט בין ב' בע"ד זולתו יעשה השכל בעול ר"ל ירבה לאחד בטוב ולאחר ימעיט . או ירבה לאחד ברע ולאחר ימעט שלא כדת המשפט : כאשר יקרה . כאשר יזדמן ר"ל יעשה בלי השכל ובחינה לשפוט מישרים : הוא סבול . רצונו לבאר איך צדק המשפט הוא אמצעי בין הפחות והיתר אשר שני הקצוות האלה הם בלי משפט . ואמר שהקבלה הפחות הוא סבול רעה רבה יותר מן הראוי לפי המשפט הישר . והקבלה היתר הוא עשות מקנה וקנין הטוב יותר מן הראוי לפי

על כל פנים : ראוי לדעת מה הם הרשעיות . ראוי לחקור על מהות העוולות בכל מיני עול כי הוא זה ומהם עול באמת . ד"ל מי זה יתואר בשם גנב באמת בעול הגניבה ומי זה יתואר בשם נואף בעול הניאוף . כי יתכן שקצת הגנבים וקצת' הנואפים אין פשע להם ולא יתוארו בשם גנב ונואף . והם המוכרחים והאנוסי' בדבר: או אם אמנם אין הפרש או נאמר שאין הפרש בין העושה בזדון לעושה באונס' ק"ו זה ענין בלתי נאות לפי בחינת השכל שלא יהיה הפרש ביניהם : ויודע האשה מה היא . ר"ל שהוא אשת איש אך לא יזנה עמה בבחירה שכלית כ"א בסבת התאוה שגברה עליו והוא מוכרח מתאותו להשכל [illegible] מכף מעוול [illegible] ומכריח איש רע יכריחנו לקרב אליה . ואף כי אמרו ז"ל בג' יהרג ואל יעבור מ"מ אם עבר אין עליו עונש ב"ד חה הפירוש מוכרח בשכבר מלתו אמורה (בדי' לג' מזה) שהפועל רע על אמות נפשו איננו מוכרח ונענש בב"ד : הנה הוא יעשה עול . ר"ל אך איננו מעוול בהיותו מוכרח ואין אשמה למוכרח : ולא הגונב . וכענין זה אין הגונב והנואף באונס והכרח גנב ונואף : באחרים . וכמו כן איננו מעוול בעוולות אחרות העושה אותם בהכרח : כבר נאמר . כבר ביארנו בזה שמאמר איך תהיה השבת הגמול בצדק אם במתחלק לפי הערך ואם במתחלף לפי השיווי המספרי : אמנם . אולם אין ראוי שיעלם זה מן המעיין כי הצדיק המבוקש הוא הצדיק המדיני במוחלט ר"ל בבחינת עצמו לאפוקי המוכרח : בחיים כלליים . שיהיה חיים נאותים וטובים בכלל עם אנשי מדינתו :

להיות בעצמו סיפוק. להיות טוב או רע כבן חורין שא״כנו מוכרח במעשהו כעבד מהאדון: ובשוים. יהיה בצדק השוה או הערכי ר״ל צדק המתחלף או המתחלק: אבל לקנא. אולם קנא בני האדם לא יתוארו בצדק כלל והם המוכרחים במעשיהם מהמושל בם:

לפי ההדמות. לפי הדמיון ר״ל כפי הנראה ממעשיו אך לא באמת ובצדק להיותו מוכרח במעשהו: אשר הדת. הצדיק הוא אשר יעשה מצות הדת: ואמנם הדת. אבל הדת תצוה לאנשים בני חורין אשר על כן יש יכולת עליהם לאשר ונהשהמשפט בקיומם מצותיה ולענשם בנקום נקם בהפרם מצותיה והוא זה משפט צדיק ורשע בעלי הבחירה משא״כ המוכרחים שאין שייך בהם משפט שכר ועונש. והוא הדבר שאמרו ז״ל נשים ועבדים וקטנים פטורים מן המצות וזה בהיותם משועבדים ומוכרחים במעשיהם: אמנם אשר בהם עול: לכן יהיו כל בעלי עול עושים בלי צדק והשהעוש׳ בבחירה מעשיה׳ אך לא כל עושי בלי צדק הם בעלי עול. והם המוכרחים במעשיהם כי אף שעושים בלי צדק אינם בעלי עול עכ״פ בהיותם מוכרחים במעשיהם: וזה אמנם. גדר בעל העול שהוא בעל בחירה האמור הוא המרבה בטוב לו או שממעים ברע ובלתי לוקח כפי הראוי לפי המשפט הצדק: ונשיא אדם. לכן אין ממנים שופט ומושל שתם אדם בלתי אם אשר לו חלק בבינה להבין משפט צדק אם בינו ובין עדתו ואם בין ב׳ בע״ד: כי אשר יעשה. המושל העושה מקנה וקנין טוב לעצמו מבלי בחינה בצדק הוא איש תרומות אשר יהרס ממשלתו: כי אמנם הנשיא. כי כל מושל שומר הצדק. לא יקרא כן בלתי אם ישמור הצדק כפי שיווי המשפט הישר: לא יראה. המושל הצדיק לא יתאוה לקחת יתרון הטוב כפי הראוי לפי המשפט ולפי הערך: וע״כ הוא עמל לאחרים. לכן כל מושל צדיק כל עמלו בעבור עמו כי אין חפץ לאו

אחר לפי ההדמות: כי אמנם הצדיק הוא אשר חדת. ואמנם הדת הוא לאשר אפשר היות בם חסרון משפט והנקמה היא משפט צדיק ובלתי צדיק אמנם אשר בהם עול יהי' בהם עשות בלי צדק. ואמנם אשר בהם עשות בלי צדק אין בכלם עול. וזה אמנם הוא אשר יחלק לעצמו יותר מן הטובות ופחות מן הרעות בהחלט: ועל כן לא ניתן היות ראש ונשיא אדם אבל אשר הוא מבין. כי אשר יעשה לעצמו הוא איש תרומות. כי אמנם הנשיא הוא שומר הצדק אם אמנם יהיה שומר הצדק והשווי. כי אמנם לא יראה שיהיה לו יותר אם הוא צדיק: כי לא יכוון מעצמו יותר מהטוב המוחלט כ״א אשר הוא ראוי בערך ועל כן הוא עמל לאחרי' ע״כ יאמרו כי לזרים הוא טוב הצדק כמו שנא' ראשונה אכן ראוי לתת שכר וזה אמנם הוא כבוד והדר ואשר לא יספיק זה להם הנה הם אנשי תרומות:

פרק ח הצדק אשר הוא באדנות ובאב אינו אחד עם

אלה אבל הוא דומה: כי לא יהיה חסרון צדק בדברים אשר הם שלו בהחלט: כי העבד והבן עד היותו גדול ויבדל ממנו הוא כמו חלק ממנו: אמנם אין אדם שיבחר להזיק לעצמו: בעבור זה אינו בלתי צדק לעצמו ועל כן לא יהי' בלתי צדק או צדק לדיני הוא כפי הדת: ובדברים המוטבעים מהיות בהם דת: ואלה הם אשר יהי' בהם שיווי בדברים אשר הם בהשתרר ובהשתעבד ועל כן זה הצדק הוא יותר לאשה מאשר לבנים

כטוב ועפ״ד אמרם ז״ל עבדות אתה נותן להם: כי לזרים היא טוב. כן יאמרו המושלים על המושל הטוב: לתת שכר. ליתן שכר למושל בעבור עבודתו. וזה השכר הוא הכבוד וההדר: ואשר לא יספיק. ומי מהמושלים אשר לא יהיה לו די בכבוד כ״א ירבה הונו בתמי׳ וארכונוי׳ הוא זה איש תרומות ר״ל מתאוה לקחת כל הון. וזה שאה״כ וכסף וזהב לא ירבה לו:

פרק ח הצדק אשר הוא באדנות. אחר שביאר בקודם גדר הצדק המדיני. בא לבאר בזה שהצדק אשר בין האדון לעבד ובין האב לבנים ובין איש לאשתו איננו מצדק המדיני כ״א מצדק הנהגת הבית: הוא דומה. הוא צדק ההדמות כאמור בפרק שקדם ור״ל לפי מה שידמו הבעלים: כי לא יהיה חסרון צדק. כי כל מה שהאדם עושה בתוך שלו לא יתואר בעול ומסרון הצדק אף אם יאבד כל רכושו. ואחר שלא יתואר בעול לכן לא יתואר בצדק ג״כ: עד היותו גדול. מוסב על הבן ולבד שאז איננו ברשות אביו: אינו בלתי צדק. ר״ל לכן לא יתואר בעול ובלתי צדק המפסיד הונו במקרה: וע״כ לא יהיה: לכן לא יתואר בבלתי צדק או בצדק: מדיני הוא כפי הדת. הצדק המדיני הוא הנהגה כפי הדת והקיום בדברים שהצווי נוהג בהם. ר״ל בפעולות שיוכל השלמות לפעול דבר והפכו כפי בחירתו: ואלה הם. אך אלה המשועבדים אינם בעלי בחירה לפעול דבר והפכו כ״א לפעול בהכרח שיווי אחד המוסר עליו מהאדון והאב לכן אין הצדק המדיני נוהג בהם: וע״כ זה הצדק. ובעבור שהאשה איננה ג״כ ברשות עצמה לפעול כפי בחירתה. לכן נוהג בה הצדק הדומה האמור בראש הפ׳: והוא הדבר שאמרו ז״ל נשים ועבדים וקטנים פטורים מן המצוות אך עכ״פ יותר יצויר הצדק והעול מהבעל לאשתו משיצויר מהאב לבני׳ ומהאדון לעבדיו הכנעניי׳. להיות שהאשה בלתי משועבדת כמוהם: והוא מהנהגת

הבית

הבית. הצדק הדומה האמור הוא צדק הנהגת הבית :

הצדק המדיני. בזה יבאר כי פי' שנים לצדק המדיני א' טבעי ר"ל שהשכל מחייב מעשיהם כמו איסור גזל ועריות ורציחה וזולתם הבלתי תלויים בראות נותן הדת ... דתי ר"ל שאין השכל מחייב מעשיהם כ"א הדת כמו איסור לבישת שעטנז ומאכלים האסורים: אשר בראשונה ... טרם ניתנה הדת לא היה חילוק ד"מ בין לבישת שעטנז לשאר לבושים ואחר שניתנה הדת יצאה לחלק בין שעטנז לשאר לבושים : בפדיון העבד. כאשר הי' דת ליונים לתת בפדיון העבד שיעור קצוב למנולה ולפחות ובז"ד פותח התור' בנגיחת השור את העבד שלשים שקלים: ישימו למיוחדים ... וגם הדת הכו'/לעבוד עבודת'/מיוחדי': והמדיניים ... והחקים המדיניים יראה לקצת שהם כלם דתיים לא טבעיים. בהיות שמנגד הענינים הטבעיים שלא ישתנו בזמן ובמקום. כמו טבע השריפה לאש שהיא שורפת בכל זמן ובכל מקום ובמדינת פרס חולתם ... אמנם הצדקות ... אולם החקים הצודקים במדיניים נראה שהם נעות ר"ל משתנות והתנועעות ושינוי אל שינוי במקום ובזמן. כי קצת החוקים המדיניים באותים לעם אחד אך לא לעם אחר או לעם ההוא במ"א. וכענין מ"ש הרמב"ן ז"ל בפי' ראה למדתי (דברים ד') והוו שהחוק עומד על כבוד' מן הגולה להקים דברי התורה ככתוב. וכאמר וישלחו כתוב (נחמי' ח'). ועכ"ז התפלל משה לעברה כו'. ואחי' כאמרם ז"ל הדר בח"ל דומה למי שאין לו אלוה · (ובזה תבין אמרם ז"ל על כל פלוגתות התנאים. אלו ואלו דברי אלהים חיים. וזה כי שני החולקים הם אמת כל אחד בזמנו ובמקומו וכל אחד מהחולקים אומר מחכית הדבר ולכן נקרא פלוגתא. וזהי המחלה ת"א והוא פלוגתא. כ"כ הרמ"ע מפאנו ונכון הוא). אשר זה השינוי והתנועה יורה שאין החקים טבעיים כי הענינים הטבעיים לא ישתנו לעולם : אמנם יראה · אך

לבנים ולעבדים וזהו מהנהגת הבית והוא צד אחר מהמדיני

פרק ט הצדק

המדיני ממנו טבע וממנו דתי · הטבע הוא אשר בכל מקום יש לו כח שוה ואינו תלוי בראות או לא · הדתי אמנם הוא אשר בראשונה לא הי' בו חילוק שיהיה כן או בענין אחר · (נ"א ואחר) שהושם יש בו הלוק · כמו שהי' בפריון העבד שיעור ידוע. או לזבוח עז או שתי צאן · וג"כ הדת אשר ישימו למיוחדים כמו לזבוח לאשרה והמדיניים נראה לקצת כי כלם הם כן שאינם טבעיים כי אשר הוא בטבע לא יסור ובכל מקום יהי' לו חכח ההוא · כמו האש אשר היא שורפת הנה ובפרס · אמנם הצדקות יראה שהוא נעות · אמנם יראה שזה אינו כן · אבל הוא כי אע"פ שהדברים האלהיים הם קיימים וחזקים · אינם כן הדברים אשר הם אצלנו · כי יהיה הדבר הטבעי נע כלו · אבל יהי' שם דבר טבעי ודבר שאינו טבעי · ע"כ אמנם טבע הדברים אשר יקרה היותם ואין מתחלפים · איך נדע אלה הם בטבע ואלו לא כי אם מצד השומה הדתית · ואם שניהם נעים גלוי הוא · ובשאר הדברים הטבעיים כן צריך אל ביאור · הימין הוא בטבע חזק · ואם יקרה שיהיה אדם ימיני בשני צדדים · אמנם אשר הוא כפי השומה דברים צדיקים מועילים. הם דומים למדות כי אינם בכל מקום מדות היין והחטה שוות · אבל במקום שהם בשפע הם גדולות ואמנם במקום שהם נמכרים הם קטנים.

אמנם

הנראה שקצת המדיניים הם טבעיים ואין השינוי והתנועה הורא' על היותם בלתי טבעיים וזה: כי אע"פי. כי הן בהיות שהנמצאים אשר מעשה אלהים הוא ר"ל הדברים הטבעיים קיימים בלי שינוי · עכ"ז לא כן הדברים הטבעיים אשר אצלנו: נע כלו. הדברים הטבעיים אשר אצלנו משתנים כלם משא"כ הדברים האלהיים : אבל יהי' שם. אך עכ"פ יהיו קצת החקים המדיניים טבעיים וקצתם דתיים : ע"כ אמנם. יעיר ספק לאמר איך יתכן שגם הטבעיים תנועתו וישתנו. כי אמנם טבע הדברים ר"ל אם אמנם הדברים שהם בטבע · והדברים אשר יקרה היותם. מצד השימה הדתית הוים ואין חילוף והיכר ביניהם ובאמת הם נבדלים ומתחלפים זה מזה. איך נדע להכיר ולהבדיל מי שהם בטבע ומי הם לא בטבע כ"א בשימה דתית: ואם שניהם נעים. אחר שגם כי החקים משתנים: גלוי הוא. הגלוי השינוי ר"ל הדתי משתנה · וכן, אחר הדברים הטבעיים משתנים ג"כ. א"כ הדבר צריך ביאור במה זה יבדלו ויוכרו הטבעיים למיניהם והדתיים למיניהם : הימין · ישוב להתיר הספק האמור ואומר שההבדל בין הטבעיים להדתיים הוא שהדתיים הם עלולים יותר להשתנות מהטבעיים אשר לעתים רחוקים ישתנו עכ"ל הפלא. כמו שנראה שלד הימין באדם הוא חזק בטבע יותר מלד השמאלי בכל איברי מין האדם. ועם כל זה יקרה לפעמים שיהי' אדם ימיני בשני הצדדים ויפשט בשתי ידיו בשו'. אשר כן החקים הטבעיים ישתנו לפעמים בקרי והזדמן על המעט בזמן ובמקום : אמנם אשר הוא כפי השומה. אך החקים הדתיים משתנים לרוב בזמן ובמקום כמו כלי המדות של יין וחטים המשתנים במקום מזולת מקום כי במקום שם המכירה הם קטנים ובמקום גדולים הם גדולים. אשר כן החקים הדתיים עלולים להשתנות בשינוי המקום והזמן ועם כפי מנהגו. יען היותם מועילים במקום אחד או בזמן אחד. ומזיקים או בלתי מועילים עכ"פ במקום אחר ובזמן אחר כמו

[illegible]

המצות התלויות בארץ וכמו מצות היבום בזמן הזה חולתם : אבל הדברים האנושים . הטבעיים הכולל הייסרת אישי מן האנושי כלם עם היותם שאינם שוות בכל המקומות בעבור שטבע הישוב אינגו שוה בכל המדינה ומדינה עד שיהיו להם חוקים טבעיים שוים בכל פרטיהם : הלדק אבל . אבל עכ"פ הלדק הכולל הטבעי שוה בכל המדינות . להיישיר האנשים כלם כפי הטבע הנבחר כמו גמילות חסדים ועשות לדקה הוא הנבחר בכלל אולם פרטיהם בכמות ובאיכות משתנים בכל מדינה ומדינה כפי הכיאות למקומה והכללים דומיי לשימוש הימין בטבע והפרטיים לשמוש השמאל במקרה : אמנם הלדקות באמת שלדק כל דבר אשר שלוה הדת הוא כמו כלל כולל הפרטיים המשתנים הכלולי' בכלל שהוא כאמור אין הבדל בין לדק טבעי לבלתי בזה : כי הדברים הנפעלים . בהיות שכאשר יצא לדק דבר מה מן הכח אל הפועל יתכן שילא על דרכים רבים מתחלפים ומשתנים . אך בכלל אחד כוללם יחד טרם לאתם לפועל : אבל יש הפרש . ר"ל ילדה לבאר שנדל אחר בין הלדק הטבעי לנמוסי ואומר שיש הבדל והפרש בין אמרנו זה פעל לדק או בלי לדק, ובין אמרנו זה האיש הלטדק בפעלו או לא הלטדק וזה כי לדק או בלי לדק יאמר על המעשה אשר עדן בכח ר"ל כל הפעולה טרם העשותה כאמרו ג"ח הוא פעל לדק ואכזריות הוא פעל בלי לדק . וכל זה הרואה על כלל פעולה ישרה או בלתי ישרה . אולם הלדק ולא הלטדק יורה על המעשה אשר כבר יצא אל הפועל בלדק פרטי או בלי לדק פרטי . וזהו דבר ההבדל וההפרש בין חקי הלדק הטבעיים והמסודרי' הדומים לטבעיים ובין הנימוסיים . וזה כי הכללי' הם טבעיים ומסודרים ונקראים לדק ובלי לדק טרם

אמנם כן הדברים הבלתי טבעיים · אבל הדברים האנושיים הישרים אינם שוות בכל בכל מקום כמו שישוב המדינית אינו שוה הצדק אבל אחד לבד הוא בכל מקום כפי הטבע הנבחר · אמנם הצדקות והדברים אשר בדת כל אחד מהם כמו הכללים אל הפרטים :: כי הדברים הנפעלים הם רבים אבל בכל אחד מאלה הוא כולל · אבל יש הפרש בין בלי הצטדק ובין בלי צדק :: הצטדק וצדק · כי בלי צדק הוא הדבר אשר הוא בטבע או מסודר · וזה כשהוא נפעל הוא בלי צדק הצטדק אבל קודם לא יקרא כן אבל בלי צדק · וכן ג"כ הצטדק (ג"א הלדק) יקרא בכלל · אמנם בלשון יון פעולת הצדק בשם אחר (נ"א יקרא) · אמנם הצטדק היא הישרה אל הצדקות כפי כל א' מהם ואיכות אלה המינים וכמה הם ומה הם עוד עוד נראה זה בסוף ·

פרק י אמנם הצדקות ובלתי צדקות הנזכרים · אמנם מעשה (ג"א יעשה) בלי צדק ויפעל (ג"א לדק) כאשר פועל אלה הוא רוצה · אמנם כשאינו רוצה לא יעשה בלי צדק ולא יפעל צדק אם לא תהיה במקרה · כי אמנם יקרה עשות צדקות ולפעו' בלתי צדקו'.אמנםהצטדק ובלתי הצטד' ועשות מעשה צדק או בלתי הצטדק יתבאר ברצוני ובלתי רצוני כי כשיהיה רצוני ישובח או יגונה · ואז יהיה הצטדק או בלתי הצטדק ע"כ יהי' הדבר ההוא בלי צדק · אבל אם לא יהיה שם רצוני לא יהיה בלי הצטדק · אמנם · אמנם נאמר רצוני כמו שכבר נאמר בתחלה כאשר שום אדם הוא יודע בביאור בפעולותיו ולא יפעל בלי דעת · מי וכמה ולמה : ר"ל למי מכה וכמה ולמה :: וכל אחד

העבותם . אולם הפרטיים הם נימוסים ונקראים אך החקים הלטדק ובלי הלטדק בעת העשותם כפי איזה פרט : אמנם בל"י : אך בל"י יקרא שם אחר ואלם הלדק ובלי לדק לכל פעל טרם העשותו והלטדק יאמר עכ"פ על הייסרת הפעולות כפי כל אחד והפרטי' בנאתם לפועל :

פרק י' אמנם הלדקות . אולם גדר לדק כל פעולה לודקת שאמור בקודם הוא אמנם המעשה אשר יעשה פועלו ברלונו' שאז יתואר הפועל ההוא בשם לדק אם יהיה פעל ישר או בלי לדק אם יהיה עול : אמנם כשאינו רוצה: אולם יפעל הפועל איזה פעולם בלי רלונו כי אם בהכרח ואונס : או לא יתואר הפעל ההוא הלדק או בבלי לדק . כי אם במקרה ר"ל שהוא דומה ללדק או בלי לדק לפי הנראה אך לא בעלם ר"ל לפי מחשבת הלב כי השכל הולך אחר מחשבת הלב והרלון : ואמנם הלטדק . יען עדיין ילדק בזה שנגד אומר שהפעולה הרלונית היא זו המתוארת בלדק או בלי לדק לא המוכרחת . וזה כי אנחנו רואים שהפועל הרלוני ישובח בעשותו לדק ויגונה בעשותו בלי לדק . משא"כ הפועל באונס ובהכרח שלא ישובח בעשותו לדק ולא יגונה בעשותו רעה . הנה מבואר מזה כי אחר כוונת הלב אך הן הדברים כאמור : ע"כ יהיה הדבר ההוא . לכן יהיה הדבר ההוא ר"ל הפעל הרלוני האמור בלי לדק . אבל אם לא . אך אם יהי' בלתי רלוני לא יתואר בבלי לדק בהיותו אנוס ומוכרח בפעולתו : כמו שכבר נאמר . במאמר שלישי וזה : למי מכה . לריך שתהי' ההכאה לרלון בכל חלק חלק מן ד' חלקי הפעולה שהם האומר והגורם והפועל והתכלית . ר"ל שהפועל והוא המכה לדעת לריך לידע את מי הוא מכה שהוא האומר המוכה וכמה שהוא לורת ההכאה וכמות לערה כפי רלונו · ולמה ר"ל תכלית ההכאה אם לנקום נקם או ללמד ו

לימוד עם: וכ"א לא יהי' במקרה. אין ההכאה כמות הערב לשעתו לבד. וזה פעל הישר באדם. נקראת לרצון אם היו תהי' אחת מן ד' חלקי זכור תזכור ומה שכתב בשפי לשלישי וזה: ושכתב' ההכאה במקרה במי שחשב שהוא מכה איש זר והי' פניו. ואלה המשפטי' אשר ישי' לפני שופטי ארץ אביו והי' עומד המוכה שלא לדעת. או שהי' אחד לשפוט כל מעוול ומוען העושי' בזדון להזיק את שהם באונס כמי שתפש בחזקה יד רעהו והכה בה רעהו. ולאת מחיל' וכפר' לעושי' בשוגג. ואמר

לאיש אחד אלה וכיוצא בם באשר חלקי הפעול' נקראים שלא לדעת ולא יהוארו פועליהם בצדק ועול. אמנם ימצא. באמת נמצא פעולות רבות ידע הפועל בעשותם וידע כי הנעות הנה אך ישגול לעשותם ואיננו מוכרח בפעולתם כאשר המוכרחים והם לא רצוניים ולא בלתי רצוניים. אלה איפו הם המצות הדתיות. והם כמו אלרי הזוקן או המות שהם לא רצוניים ולא בלתי רצוניים. כי ענק המצות של הדת בענק אליי הזוקן של הזקנה וזה כי רב אדם ימאס הזקנה ולא האליים הנמשכים ממנה. וכמו כן רב אדם ימאנו להדבק בדת אחת

אחד מהם לא יהיה במקרה ולא בהכרח כמו אם יקח אחד ידו ויכה אחר שלא ברצונו ושלא יהיה במקרה כי אם המוכה הוא אביו והוא מכיר אשר הוא אדם או אחד מהעומדים שם אבל לא ידע שהוא אביו וכן הוא מבואר בזה בכל ולמה. ואצל כל פעולה אמנם ימצא דברים רבים אשר הם בטבע ונדעם ונעשה אותם ונסכלם (נ"א ונסבלם) ואין אחד מהם רצוני ולא בלתי רצוני כמו הזוקן והמות: אמנם בזה תהיה כאשר הם בלא צדק וכאשר הם בצדק כאשר יהיה במקרה כי אם אחד לא ישיב העבוט מרצונו כי אם מיראה לא נאמר שעשה מעשה לפי המקרה וכן אמנם אם הוא מוכרח ולא ברצון ישיב העבוט נאמר כי במקרה עשה בלי צדק או פועל און אמנם מהדברים הרצוניים מהם יפעל בקדימת בחירה ומהםבלא קדימת בחירה. אשר בקדימת בחירה הם אשר תקדם לנו עצה ואשר בלא קדימת בחידה הם אשר לא [illegible] תקדם

כי כל המזיקי' להם שם בשלשת מחלקות. והמחלוק' הא' תחלק לב' מינים. ויהיו א"כ ארבעה אבות נזיקין. אלה איפו הם שלשת המחלקות: א' בלי דעת ורצון. ב' בדעת ורצון: ג' בעלה ובחיר'. והחלוק' הא' תחלק לב' מינים: לבלתי מתכוון ולמתכוון. כיצד המחלוק' האחד והוא המזיק את רעהו בבלי דעת שתחלק אל ב' מינים. המין הא' הוא המזיק בלי כווני' כלל ולא הי' הוא סבת בדבר ההיזק כי אם הי' הסבה מאתו כמי שנפל ושבר את הכליים שהוליך הרוחה מידו והזיק בלא ידוע אדם שם: והמין שההיזק נעש' ברוע מקרה

אך לא בקנת המצות שתמו' עליהם. והנה כמו שהזקן סובל האליים בין הרצון ובלתי רצון כן בעל הדת סובל קנת המצות בין הרצון ובלתי רצון. והוא הדבר אשר נשא משלו משבת העבוט: אמנם בזה. באמת בכמו אלה הפעולות הדתיות יהיו הצדק והבלתי צדק כמו פעולת המקר' אחר שהפועל לא יפעלה ברצון ולא בלי רצון: כ"א אחד לא ישיב. הנ"ב ששבת העבוט היא מצו' דתית. ולא השיב בעל העבוט את העבוט מירא' ר"ל מדאג' מדבר פן לא ישיבוהו המצו' לא חובו ולא עבוטו או השיב העבוט אך לא מרצון כ"א מיראת הדת. הנה על שניהם נאמר כי במקרה פעל צדק או פעל און ועול כי לא ברצונו פעל את אשר פעל. ולולי קבל הפועל את הדת ועבוטו לא הי' עליו משפט עונש כלל לפי השכל בשלום. וזה שאה"כ תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה. כי מי שאיננו עוש' מצות אמור' בשמח' הנה הוא העוש' בלי רצון כי אם במקר' והזדמן ועליו נאמרו אם תלכו עמי קרי: אמנם מהדברים הרצוניים. אולם הרצוניים פי שנים להם בגדר א' אשר נפעלם ברצון לבד בלי בחינת עלה האם הם לעזר ולהועיל או להרע ולהזיק לאחר זמן אף כי טובי' וערבי' הם לשעתם והם כפעולות הרצוניות לכל בע"ח. ב' הם הבחיריי' והם הפעולו' אשר נפעלם ברצון אבר השכיני' עלי' הבחיר' השכלית אחרי בחינת העלה שהם לעזר ולהועיל ולא

הסבה אשר מאון הפועל ונקרא בשם אונס. המין הב' הוא המזיק אשר הסבה והתחלה בו ר"ל שנתכוון להזיק אך לא נתכוון להזיק כפי מה שהזיק כמי שנתכוון בהכאת רעהו להכותו שכאת קלה בדרך לחוק או להכאיבו באמת אך לא לפצוע ועשה פצע בלי מתכוון לפצוע. כרב הרודה את תלמידו להכאיבו בלבד ועשה בו פצע וחבורה בלי מתכוון על זה ובלי רוע לבב. הנה זה נקרא שוגג וחוטא בשגגה בעבור שהסבה והתחלה בפועל לא חוץ ממנו. כמין הא' האמור. המחלוקת הב' והוא העושה בדעת ורצון ודרכו להזיק או לא בבחירה ועלה יעשה זה ר"ל לא בהשכל כ"א בעבור כעס או שכרות וכל עושה רע בעבור אחד ההפעליות' ההכרחיים או טבעיי' כמי שמחמת רעבון יגזול אוכל למו וכמי שמחמת חמדת נשים גבר יצרו עליו להיות נואף אשה. אשר כל אלה יעשו ברצון אך לא בבחירה שכלית החפשית בפעולתה. הן אלה נקראים מעוולים ועושים בלי צדק אך לא רעים ורשעים יען לא עשו הרע לעשות ר"ל לא היתה פעולתם תכלית המכוון גם בבחינת עלם המעשה כי אם למלא תאותם או לשכך כעסם. המחלוק' הג' הוא המזיק בעלה ובחירה קודמת למעשה ההיזק. וזה הוא רשע ערין כי הטעה את שכלו והרשיעו בדעת גמור בלי התגללות משגה כלל עד כי היזקו מכוי' ומסוכן מאד יותר מהב' מחלוקת

הרצונים

תקדם עצה משלשה פנים יבואו הנזקים בחברת בני אדם · אחד מהם עשות החטא בבלי דעת · כי לא ידע למי ומהו וכמה ולמה כי לא יעשה זה ולא השב להשליך הרומח או לא זה או לא בעבור זה אבל קרא כן · או לא חשב בעבור זה כמו שלא חשב לעשות פצע כי אם להכאיב או לא לזה או לא כן כי אמנם כשיעשה הנזק בלי מתכוין אז הוא רוע מקרה · אבל אמנם כשלא יהיה בלא מתכוין אבל הוא בבלי רוע לב אז הוא חטא כי אמנם יחטא כאשר יעשה בעצמו תחלת הסבה · אמנם כשהוא מחוץ הוא רוע מקרה · ואמנם כאשר הוא יודע ולא הקדים עצה הוא בלי הצטדק · כמו העושה בעבור כעס או בעבור שאר ההפעליות ההכרחיים או טבעיים יקרו לבני אדם · אלה מזיקים וחוטאים ועושים בלי צדק · ואלה הם עול אבל אינם רשעים בעבור זה ולא רעים כי הם לא עשו הרע לעשות · אבל אמנם כשהם עושים בבחירה הם רעים וחטאים ובעבור זה הפועל מצד כעס אינו נידון בהקדמות הידיעות כי לא התחיל העושה דבר בעבור כעס · כי אם אשר הניעו אל הכעס אמנם עוד זה אינו מסופק אם עשה או לא אבל אם הוא צדק · כי הכעס הוא עול ומפורסם ואינו כמו בהילופים אשר יסופק בעשירי (נ"א בעשיה) ובהכרח א'. מהם (כי) הוא רע אם לא עשה זה בעבור שכחה · אבל העושים בכעס הם מורים היתר והם מסופקים מבלי הצדק אמנם האורבים לא יעשו בבלי דעת כי הם יחשבו כי הוא סכל בלי צדק · אבל הכועס לא כן ידמה כי אמנם יזיק בבחירה הוא עושה בלי צדק והעוש' רשעיות כאלה הוא עוול כשיהיה פעלו בבלי התערכות ובבלתי שיווי · וכזה אמנם אשר יפעל

הראשונים . יען כי על שכלו יגבר ויגליא ברשעו כמ"ש הרב המורה בשביעי לראשון . וכנגד שלשת מחלקי' המועלים שאלה תקנו ז"ל בוידוי שלשת המלות חטאתי עויתי פשעתי . כי חטא הוא השגג' שהוא המחלוקה הא' ועון הוא העיות והעול והוא המין הב' . ופשיעה היא המרד בדעת ומוענה (כמעט ידועי' בכונה ומכווני' למרוד בו). והוא המחלוקה הג' ויעוין מש"כ בשלישי לשלישי מזה : אחד מהם עשות החטא בבלי דעת . זו המחלוקה הא' שזכרנו : כי לא ידע למי . זהו המין הא' ממנה שהיו כל ד' חלקי הפעולה ממנה בלי כוונה או אחד מהם : אבל לא חשב בעבור זה . זהו המין הב' שנתכוון להזיק מעט והזיק יותר במקרי' ובלי רוע לב : אמנם כשהוא מחוץ . כשתהי' הסבה להיזק מחוץ לנפש הפועל ר"ל בלי התכוון כאמור במין הא'. אלה ב' המינים לא יתוארו בצדק ועול : כאשר הוא יודע . זהו המחלוקה הב' והוא המזיק ברצון אך לא בבחירה ועצת השכל ונקרא חוטא ומעול : לא עשו הרע לעשות . לא יקראו בשם רשעים יען אין תכליתם להרשיע כ"א לספק תאותם : כשהם עושים בבחירה . זהו המחלוקה הג' האמורה : ובעבור זה הפועל מצד כעס . רצונו להבדיל פעל הכעס מב' מחלוקת ר"ל שלא יהיה נדון כמחלוקה הא' והוא העושה בשגגה ולא כמחלוק' הב' והוא העושה בבחירה ואומר בעבור שהכועס איננו הסבה הראשונה אל ההיזק כי אם המכעיסים ר"ל המביאו אל הכעס . לכן איננו נדון בהקדמו' הידיעות . ר"ל אין על השופט לחקור אם הי' לו חסרון ידיעת מיוחדת או כוללת כמשפט העושה בשגגה שיתבאר בסוף הפרק . אחר שלא חסרון הידיעה בו היתה נסבה בהיזק כ"א המכעיסים כאמור והרמ"ס גרס נכון במקום נדון ופירושו עולה עמו באופן אחר : עוד זה אינו מסופק . עוד יבדל

הכועס מהעושה בשגגה הוא שהכועס אינו מסופק במעשהו אם עשה או לא כי אם היות הכעס עול הנה מעשהו מפורסם ואין משפטהו בהקדמת הידיעה אחרי אשר ידע באמת ואין בו ספק כלל אבל הספק הוא כעת אם צדק במעשהו : ואינו כמו בחילופים . משא"כ העושה בשגגה . המכונה בשם רוע המקרה . המולך לשגתו : אשר יתכן שיספק בנשיאו ההיזק לשגתו עד שלא ידע . אם הוא מזיק או לא כמו ששכח הי' להבת ברזל בראש עץ חניתו ותשליכו על האדם והזיקו וכיוצא בזה : ועל כן נידון בהקדמת ידיעה : ובהכרח כל אחד עושה מהם רע . ופי' ובהכרח כל טועה ומזיק במקרה היה עושה רע להקרא רשע לולי היה איזה שכחה והעלמת איזה דבר ממנו . על כן נדון בהקדמת ידיעה משא"כ העושה בכעס שהוא מורה היתר לעצמו בשעת מעשה אף כי יסופקו אםצדק מעשיה' או לא מצד החימום לכן אינם בשאלה : אמנם האורבים . כמו שהבדיל הכועס מן השוגג ומזיק במקרה כן יבדילהו מן המזיק לומר שלא בבחירה יענש כמזיק בבחירה . ואומר כי שהאורבים להזיק בהשכל ודעת ידעו בבירור שהניזק סובל היזק' בלי צדק ועכ"ז מזיקיהו ברשעם משא"כ הכועס שהוא חושב שהוא משלום גמול על אשר הכעיסו אף כי יסופקו אם הוא עול מצד החימום כי בעבור קיומם כעסם לא יבינו ולא ישכילו אל פעולתם אם טוב ואם ישר מעשיהם ע"כ אין לשפטם משפט עונש חמור כמו האורבים הבוחרים בבחירה שכלית להזיק : כי אמנם יזיק בבחירה . וזהו נתינת טעם על חומר עונש האורבים האמור : בבלי ההתערבו' ר"ל שאיננו מטים לבו אל צדק המתחלף לפי הערך כאמור בד' מזה אף לא לצדק השוה כאמור בה' לזה : וכזה אמנם . כמו שאם יפעל בבחירה בלי צדק הוא עוול ורשע כן אם הוא פועל לצדק בבחיר'

נקרא

נקרא צדיק : ואמנם יפעל צדק . אולם יתכן שיהי' פועל צדק ועכ"ז לא יקרא צדיק . והוא כאשר יפעל ברצון לבד בלי בחירה שכלית כמו שכבר קדם זה מהבלתי רצוניים : עתה יבאר משפט עונש לשלשת מחלקות המזיקים האמורים . ואומר שהמחלוקת הראשונה השוגים ופועלים בלי דעת . קצת מהם בני מחילה והם אשר ידעו החוק הכולל אלא ששגו באיזה פרט ממנו . אמנם אם שגה בכלל החוק כמו ששגה אם יש שם איסור אשת איש ובא על א"א הוא זה נענש שהיה לו ללמוד חקי המדינה ולא למד וכאומרם ז"ל בן כמ' מהרב על שהיה לו ללמוד ולא למד וכמ"ש הרמב"ם פ"י מהל' מלכים אבל אם שגה בפרט החוק ר"ל שידע מאיסור א"א והיה אשתו וא"א עמו במטה ובא על א"א וסבר שהיא אשתו פטור . ויעוין מ"ש בשלישי מזה : אמנם אשר לא בבלי דעת . אולם המזיקים אשר ממחלוקת הב' והם המזיקים ונקנת ההיפעלו' אשר הפעל המזיק מהם אדלא הסכימה הבחירה השכלי' עם המעשה : כ"א חשב . חשב הפועל באמת כי לא ידע עשות כנות' כלומר יודע הוא שעושה עול אבל התפעלות נפשו הביאו לזה הפעל המגונה והסכים השכל עמו : אמנם אינו טבעי . הפעל המגונה העשוי איננו ישר אם לפי החקים הטבעיי' כ"ל השכליים ואם לפי האנושיים ר"ל הדתיים אשר נוסדו ע"פ אנשים חכמים שנתבאר ענינם בתשיעי לזה המאמר : אלה אינו ראוים להענש עונש חמור מהעושה בלי בחירה שכלית יען הכריח את האדון ר"ל השכל לעבוד עבודת עבד למתאוה :

פרק י"א אמנם ישי' א' ספק . אחר שביאר בקודם שיש שם סובל רע בלי צדק ועוש' רע בלי צדק . ושם נאמר בגדר הפועל ב"ל שהוא רצוני על כן יצא בזה הפי' לדון בדבר גדר סבול ב"ל ה"ל אם יתכן שיכין האדם את עצמו לסבול ברצון בלי צדק . כעוש' ב"ל או יתכן היותו בלתי רצוני . ויסוד יהפוך בו בשקלו ומביא יסביר פנים בדבר והפכו לגבר ולבבן עד יצא כנוגה . צדקו : זע"כ הדבר הראשון . הספק הא' אשר יסופק לפי

יפעל צדק בבחירתו יהיה צדיק : ואמנם יפעל צדק ברצון לבד ויפעל (נ"א אם ברצון לבד יפעלו) מהבלתי רצוניים מהם בני כפרה מהם אינם בני כפרה · הפועלים אשר לא בבלי דעת פועל פעלו כי אם בבלי דעת מיוחד הם חוטאים בני כפרה. הם [illegible] אבל אבל אמנם אשר לא בבלי דעת כ"א חשב אשר לא ידעו בעבור הפעלות אמנם אינו טבעי ולא אנושי אינם בני כפרה :

פרק יא

אמנם ישים אחד ספק . אם כבר התבאר כראוי סבול בלי צדק ועשות בלי צדק : וע"כ הדבר הראשון הוא כמי שאמר אריו"פריש כי בלתי ראוי הוא להרוג אמו [illegible] והוא מאמר קצת (נ"א קלר) רוצה למי שרוצה א' למי שאינו רוצה לא רוצה . אמנם האם אמת הוא כי סבול בלי צדק יהיה רצון או לא אבל הכל הוא בבלתי רצון (כמו עשות בלי צדק הוא רצוני) או אם הכל הוא כזה הענין . כמו עשות בלי צדק הוא רצוני או זה רצוני או בלתי רצוני . ואמנם בזה כי סבול בלי צדק ועשות בלי צדק הכל הוא רצוני ולכן מן הראוי שיהיו שוים בניגוד כפי שניהם סבול בלי צדק. אבל אמנם נראה בלתי ראוי שיהיה הכל רצוני כי קצת יסבלו בלי צדק בבלתי רצון וזה ישים ספק א' האם כל סובל בלי צדק סבול

ענין זו המקיר' היא אם נותי' האם את בנה לאמר הרגני . לא הרוג אם יעש' הבן ולא ימחא והנה יאמר אריופרים שלא לשמוע לה בדבר הזה : והוא מאמר קלר . הוכח יוכיח הפך דברי אריופרים וזה כי הנה גדר הצדק הוא כפי האמור בקודם שכל פועל צדק . הוא העושה רצון הרוצ' או לא עוש' למי שאינו רוצ' ולפ"ז א"כ חייב הבן לעשות רצונ' והוא פועל צדק בהריגתה הפך דבר אריופרים : אמנם האם אמת . אמנם מלבד הספק שאמור יש לחקור על גדר הסובל בלי צדק אם הוא רצוני ר"ל שאינו נקרא מקבל וסובל ב"ל כ"א יהיה זה הסבל ברצונו ובהסכמתו כמו העושה ב"ל . או הוא בלתי רצוני כ"א בע"כ יקבל ויסבול הרע וג' ספיקות בדבר : א' יתכן לומר שכל הסובלים ב"ל מחויבים להיות רצוניים כמו פועלי ב"ל · ב' י"ל שכלם בלתי רצוניים · ג' י"ל שהם רצוניים או בלתי רצוניים ואין קפידא בדבר כי כלם נקראים סובלי ב"ל : ואמנם בזה · אולם בזה השיווי השווה ומשוה סבול ב"ל לעשות ב"ל להיות שניהם רצוניים כפי הנחת הספק הא' יתחייב א"כ שישוו ג"כ בניגוד ר"ל שיהיו סבול ב"ל ועשות ב"ל שהם ההכנה והמחשבה הקודמת ליציאת הפועל שוה לעת נאתם לפעל שהוא קנה הפעל המתנגד לקנה ההכנה ויהי' לפ"ז כל סובל ב"ל רצוני' . כמו עושה ב"ל ר"ל שיסבול הרע הנעשה לו ברצון ובטוב לב : אבל אמנם . ואנחנו אמנם רואים שאין הדבר כן כי רבים מב"א יסבלו רע הנעשה להם ב"ל בבלתי רצון כ"א בע"כ · והוא הפך המתחייב מהנחת הספק הא' לכן אפס מקו' לספק הא' : וזה ישים ספק א' · ועל הקושיא האמורה יש לספק האם מוכרח הוא שישוו סבול ועשות עם סובל ועושה בנידון הרצוני ובלתי רצוני · כי הן בהיות סבול ועשות (שהם ההכנות והמחשבות לעשות) שניהם שוים להיות רצוניים הנה יהיו נגודם שהם הסובל והעושה בעת הפועל שוים ג"כ להיות שניהם בלתי רצוניים עכ"פ או שניהם רצוניים . וא"כ חזר הדין להיות הספק מסופק כאשר בתחלה : כאשר

סבול בלי צדק (ג"א הלא כל סבול בלי צדק סובל בלי צדק) או לא כאשר בעשות כן הוא הסבול כפי המקרה כי יקרה בשניהם אשר (ג"א יעשו ויקבלו) יקבלו דברים צדיקים. וכזה אמנם גלוי כי (ג"א יעשו ויקבלו) יקבלו דברים בלתי צדיקים אבל אינו דבר אחד עשות דברים בלתי צדיקים לאשר הוא עושה בלי צדק וסבול בלי צדק לאשר יסבול בלי צדק וכזה אמנם יהיה בעשות צדק ובסבול צדק כי אי אפשר לסבול בלי צדק אם אין שם עושה בלי צדק או לסבול צדק אם אין עושה צדק ואם אמנם יהיה עשות בלי צדק בהחלט בהכרח יהיה שם רוצה ואם הוא רוצה הוא יודע למי וכמה ולמה האיש החוטא אמנם ברצונו יזיק לעצמו כי ברצונו יסבול בלי צדק ויהיה אשר הוא לעצמו אמנם יהיה העושה זה מהדברים המסופקים אם יקרה אשר הוא יעשה לעצמו בלי צדק עוד האם אחד הוא רוצה בעבור חטאו לקבל נזק מאחר רוצה וא"כ יהיה רוצה לסבול כלם בלי צדק אבל זה הגדר אינו ישר אבל יש להוסיף עליו אשר הוא מזיק יודע למי וכמה וזה בבלתי רצונו וכן אמנם יסבול אחר נזק ויסבול בלי צדק במקרה אבל בעצם לא יהיה ברצון כי אין רוצה ולא החוטא אבל יפעל בבלתי רצון ולא ירצה אחר שלא יחשוב היותו מעולה אמנם החוטא יעשה אשר לא יחשוב היותו ראוי לעשות. אמנם הנותן אשר לו כמו שאמר אומי"ראש אשר נתן גא"לקו לדיאו"מיראס כלי זיין מזהב בעבור אחר מנחושת ונתן מאה שורים בעבור ט' לא סבל בלי צדק כי בו הוא לתת אשר לו. אבל לסבול בלי צדק אינו בו. אבל ראוי שיהיה שם עושה בלי צדק על כן גלוי

הוא

בעשות. ההכנות נמשכות לבד והפעולות נמשכות לבד כאמור: אבל אינו ד"א. אך ההכנה והפעל אינם ד"א כאמור: כי א"א לסבול ב"צ. ר"ל כי סבול ועשות הם ממאמר המצטרף אשר לא יכונו זה מבלעדי זה ונמשכים יחד: ואם אמנם. ואחר שעשות ב"צ בהכרת רצוני כאמור בקודם ויודע למי ירע וכמה ולאיזה תכלית יתחייב מזה שכל חוטא רוצה ג"כ בסבול רעת עצמו: האיש החוטא. כל חוטא הסובל רעת עצמו. ולפ"ז כל חוטא סובל עונשו על חטאו כרצונו בעבור הסכים לחטוא חטא משפט עונש העולה עמו אם בידי אדם ואם בידי שמים ד"מ אם על תאות נפשו ישכב את אשה דוה הנה ברצונו זה הסכים להיות זב כמוה ותהי נדתה עליו וככה בכל עונשי מצות התורה. וזה טעם המתרגם להעירו כי הוא מסכים ירוצה בעצמו: ויהיה אשר הוא לעצמו. ויהי' מקבל עונש ב"צ אשר רצה בעצמו בעשותו פעל ב"צ: אמנם יהיה העושה. ישוב יסתור את האמור על פי ב' סברות א' הנה בוא העונש על חטאו הוא מסופק בעיני החוטא אם יבוא בידי שמים עכ"פ או לא והנה הוא חושב ממחשבות בל ימוט לעולם ככתוב אשר אין נעשה פתגם מעשה הרע מהרה על כן מלא לב בני האדם בהם לעשות רע. ב' ואם יחטא חטא משפט עונש ב"ד הדבר מסופק יותר היעלה על לב שהחוטא ירצ' ברצונו הטוב לסבול עונש רע מב"א כמותו: וא"כ יהיה רוצה. כי אם נאמר כבר יתחייב מזה שכל מוכן לסבול רע יכין את עצמו ברצונו לסבול הרע והוא שקר כי לא רבי' יכינו א"ע לסבול ב"צ ברצונם: אבל זה הגדר אינו ישר. הגדר שאמור שכל מזיק ופועל ב"צ יודע למי וכמה אשר ממנו כלמוד בהיקש לחוטא ומקבל ב"צ ר"ל עונש והיזק שהוא ג"כ יודע ורוצה. זה הגדר איננו שלם אך יש להוסיף עליו ולומר הגדר כזה כל מכין א"ע לעשות ב"צ ולהזיק לאחר יודע ורוצה במעשהו.

וזה בבלתי רצונו ר"ל הניזק דעתו לסבלו בלי רצון: וכן אמנם יסבול אחר. וכענין זה בסבל בפועל יסבול איש בלתי חוטא נזק במקרה ובלי רצון: ולא החוטא. גם החוטא לא יכין א"ע לסבול ענשו ברצון: אחר שלא יחשוב. והנגד שאיננו ברצון בהיותו בלתי חושב שישוב מעולה ושלם בחטאו אף בקבלת ענשו היותו ראוי לעשות. הוא נתינת טעם למה שאמר שלא יחשוב החוטא היותו מעול' ושלם בחטאו. ואומר כי זה בעבור שאין רשע וחוטא חושב שמעשה ראוי ונכון לעשות עד שיקנה שלימות על ידו: אמנם הנותן. אולם יש לספק ולומר שהסובל ב"צ יסבול ברצון מהנותן הונו בלי צדק לרעהו כמו שנתן גא"לקו ברצונו בלי צדק זהב בעד נחשת ומאה שוורים בעד ט': לא סבל. הנה אין זה נקרא סבל ב"צ כי הוא נתן מתנה כאדם העושה בתוך שלו. אבל עכ"פ אין כח באדם לסבול ב"צ ברצונו מאחר: אבל ראוי. אך מן הראוי שיהי' שם עושה ב"צ: ואם נאמר שהסובל ב"צ סובל ברצון אין שם עושה ב"צ כי ברצון הסובל ישוב צדק ולא יהי' שם עושה עול בעולם וזה שקר: ע"כ גלוי. הנה מכל זה מבואר שכל סובל ב"צ הוא בלתי רצוני כן נ"ל פי' זה הפרק והוא נכון מאד והרש"ט כתב שארסטו בלבל דבריו זה. ובמחילה מכבודו הוא ערבב דברו וסתר את עצמו. בפירושו. כמה פעמים. כמו שירא' המעיין המשכיל על דבר. ומן תוצא הדברים תשכיל ותדע טוב טעם ודעת במאמרם ז"ל האומר קרע כסותי ע"מ לפטור פטור: והאומר קטע ידי ע"מ לפטור חייב (וכ"כ הרמב"ם בי"א מהמימי' לחובל ומזיק). וזה כי באמת אין אדם סובל היזק ברצונו ואף כי יאמר בפיו שהוא רוצה לבו בל עמו כמסקנת הסכם בזה הפרק. לכן בדבר שבגוף אין תנאו קיים וזה כי בעת החבלה מתחרט כי איננו סובל ברצון מרגשת הכאב ולכן החובל בו עושה ב"צ כי

הוא

הוא כי סבול בלי צדק הוא בלתי רצוני :

פרק יב אמנם

עוד נבאר לאמר ב' דברים . האם עושה בלי צדק הנותן יותר ממה שראוי או המקבל. ואם הוא עושה לעצמו בלי צדק אם יקרה כמו שאמרנו הנותן עושה בלי צדק אבל לא המקבל יותר . אם אחד יתן לאחד יותר מאשר לעצמו והוא יודע ורוצה . הנה זה עושה עול לעצמו כאשר יעשו הנלווים במעגלותם . וזה אינו נכון . כי הישר ראוי להמעיט ולהקטין עצמו . או נאמר כי אינו (נ"א נותן) יותר לאחד מהטוב המוחלט . כי אם יקרה כן הוא מעדיף לעצמו בכבוד או בטוב המוחלט . עוד פתרון זה כפי גדר הדבר אשר הוא עשות בלי צדק . כי זה (לא) יסבול דבר חוץ לרצונו . על כן לא יסבול בלי צדק בעבור זה אבל יסבול נזק לבד . אמנם גלוי הוא כי הנותן יותר עושה עול לא המקבל . כי בדבר אשר ימצא בלי צדק אין שם תמיד עושה בלי צדק כי אם כאשר הוא רוצה לעשות זה . כי הרצון הוא התחלת המעשה . והנה היא בנותן לא במקבל . עוד עשות יאמר על ענינים רבים והוא כי יקרה לאשר אינם בעל חי שיהרגו. והיד והעבד המצווה לא יעשו עול . אבל הם עושים דברים רעים . עוד אם השופט ישפוט בבלי דעת לא עשה עול לפי הצדק הדתי . ולא המשפט הוא בבלי צדק אבל הוא כמו בלי צדק . כי יש צדק דתי וצדק אחר ראשון . ואם הוא מכיר שהן בלא צדק הוא עושה רע בעבור חמדה או בעבור מצאו

הן

פירוש

הוא עוש' למי שאינו רוצ' לקבל פעולתו לשעתו . וכמו שאמר אריופרים בהריגת האם . אולם בדבר שבממון תנאו קיום משעה ונתנה ונחת רוח גמר ורוצ' גם בשעת ההיזק . והנה שעשו רצון ע"י כפיה בגט כרצון גמור כי גם בשעת נתינת הגט רוצה הוא להיות חפשי מהכפיה ואיננו מתחרט :

פרק י"ב אמנם עוד נבאר אחרי אשר השתפ' בקודם אם הסובל הוא רצוני והעלה שאיננו רצוני . חבר אליו שני ספיקות מתדמים אליו . והם א' אם ישפוט השופט משפט מעוקל ויחייב את הזכאי לתת לבע"ד יותר כפי הראוי לתת . מי הוא זה עוש' בזה בלי צדק הנותן ר"ל השופט המצוה לתת או המקבל . ב' אם הוא עוש' לעצמו ר"ל אם הבע"ד נותן מעצמו יותר מן הראוי בלי משפט השופט : אם יקר' . אם יהי' זה במקר' לפעמים כי לפי הטבע האמצעי יתן הנותן פחות מן הראוי : אבל לא המקבל . יש לגרוס במקום אבל לא מלת או וזה בי' נכונ' כי הוא זה הספק ואין בו וודאי : הנה זה עוש' עול . הנותן יותר עוש' עול לעצמו כמו שיעשו הנלוזים ר"ל הבלתי נוהגים כשור' ומוותרים הרב' משלהם לאחרי' : וזה איננו נכון . הוותרנות והפיזור איננו דרך ישרה : כי הישר . כל ישר באדם ראוי לו להמעיט ולהקטין במתן ובהפלא' על עצמו : או נאמר . או יתכן לומר הפך האמור והוא שהנותן יותר מהראוי מאשר לעצמו איננו מעוול עכ"פ בהיות שאיננו נותן טוב אמיתי כ"א טוב מדומ' חולף ונעדר לשעתו . אף כי הנותן מחליף הטוב המדומ' שנותן יותר בכבוד ר"ל שקונ' לו שם טוב והוא היותו נדיב וותרן . או שמרגיל את נפשו בקנין הנדיבות שהוא טוב מוחלט דבק בנפש . והנה הוא כמחליף רע בטוב עד שאיננו עוש' בלי צדק כלל : עוד פתרון זה . עוד יוסיף ידו להוכיח שהנותן יותר משלו לאחר איננו עוש' ב"ל . וזה בהיות גדר העוש' ב"ל הוא שיסבול המקבל ממנו דבר מה שהוא נגד

רצונו כמו שהעלי' במסקנא בפ' הקודם . והנה זה הנותן משלו סובל ברצונו ע"כ לא יהי' סובל בלי צדק כי אם סובל נזק ברצונו . להיות שכל הסובל ב"ל סובל בלי רצון משא"כ זה שהוא סובל ברצון : אמנם גלוי . אחר אשר התיר הספק הב' ואמר שאין הנותן עצמו יותר משלו עושה ב"ל . שב להתיר הספק הא' והוא אם נעש' בזה על פי השופט . ואומר כי הנותן ר"ל השופט המצוות הדין הוא העוש' בלי צדק . וזה כי כל עוש' ב"ל רוצ' במעשהו טרם יעשהו . והרצון הוא התחלת המעשה והנה זה הרצון הוא בנותן לא במקבל לכן יהי' הנותן ר"ל השופט עוש' ב"ל . עוד עשות : אשר עוד יור' שהשופט המצוות הדין הוא עוש' בלי צדק וזה כי עשות יאמר על ב' דרכים על עשיה בעצם ר"ל ברצון ועל עשיה במקרה ר"ל העושה בהכרח כמו האבן הנופלת מעצמה והלגם והכלב המשוסה ושאר חיות הטורפות בטבעם ויד המזיק והעבד המצווה מאדוניו על ההיזק שכל אלה עושים דברים רעים אך לא עול וזה בהיות שגדר העול הוא עשות ב"ל בבחירה רצוני' יודע' מי ולמה וכמ' והם לא בבחירה עשו אלה הרעות כ"א בהכרח או בטבע . ומבואר א"כ מזה שהעושה ב"ל בדבר המשפט הוא המשפט הוא השופט אשר ברצונו נעשה העול : עוד אם השופט עוד ראי' שהשופט הוא העושה ב"ל יען בידו להטות משפט ליקח מאחד ולתת לאחר ועל פי שנים דרכים יתכן שיעוות משפט א' אם העביר חוק ושפט שלא כדת וכנימוס המדיני ופסק הדין לפי יושר השכלי אשר לו ראשית וקדימה למשפט הדתי הנה בכיוצא בזה לא עשה השופט עול כלל כ"א נראה כעול בערך אל הצדק הדתי אך ישר הוא בערך הצדק השכלי אשר לו משפט הבכורה והראשית אל הדתי : ב' אם הוא מכיר שדן בלא צדק אם בעבור הכרת פנים או מפני יראת הבע"ד או שלקח שוחד וזה הוא עול באמת והשופט עושה בלי צדק :

כמו

כמו אם אי יחלק אם השופט בעול הצדק המתחלק לפי הערך : ואשר ישפוט או אם ישפוט עול בצדק המתחלף לפי השיווי : יותר יהי' לו . יותר יקח הבע"ד בעול מאשר יתן שוחד לשופט כי מי שנתן להם השופט שה בעול לא לקח מהבע"ד שוחד שה כ"א כסף פחות שיווי השה כי הבע"ד רוצ'ת להרויח בשוחד שהוא נותן והכלל שהשופט הוא העושה ב"ל ברצונו והבע"ד הנותן הוא רק כמו כלי אומנות אליו : אשר הוא בעצמם בכחם לעשות והנה אחרי הודיעו שהשופט הוא העושה ב"ל בהטיית הדין לחייב את הזכאי לא המקבל וזה בהיות גדר עשות ב"ל שיהי' לעושהו ידיעה בתחלה למי וכמה ולמה ואיך יעשה מעשהו עד שיושלם בפועל כפי מה שעלה ברצונו אם טוב ואם רע אשר כל זה בשופט לא במקבל המקבל בלי דעת בא לבטל דעת ההמון החושבים שחשבות אונלאמר כי נקל הוא עשות ב"ל מאין הכרח לידיעה בתחלה האמורה ויהי' המתחייב מדעתם זו שהמקבל עושה ב"ל לא השופט הנותן הפך האמור גם יתחייב לדעתם שנקל עשות צדק כמו שנקל לעשות ב"ל כי ידיעת ההפכים אחת על כן יקלו בעיניהם מורי הצדק ומוכיח לרשע ומתו שופטי ארץ כתוהו יעשו נקרהה חכמתם בעיניהם כי הם אך למותר יען נקל עשות צדק בלעדם הנה על זה השיב לאמר : וזה אמנם איננו כן ר"ל אין הדבר כמו שיחשבו וזה כי באמת נקל הוא לאמוד אשת רעהו וגם לחטוב לעשות ב"ל כמו להכות את קרובו או לשכור בכסף אנשים רקים להרע לרעיו בלי צדק : והוא בהם בכחם לפעול הרעות האמורים מצד הפועל אין צריך כח נוסף זולת כח הרצון לבד כי הם בעצמם הפועלים ואין מעכב על ידם : אבל שיהי' כן להם אך להוציא הרעות לפעלן אין בהם ר"ל בכחם לפעול הרעות מצד הפעול והמקבל כי יעמדו כנגדם ולא יתכוס להרע אותם ועל זה צריך השכלה וידיעה איך יוכלו להרע אותם בערמה או בגבורה ואז יקרא בשם עושה ב"ל בעבור הידיעה בתחלה מה"כ המקבל ע"פ השופט שאין לו ידיע' בתחלה לכן לא יתואר בשם עושה ב"ל וחזר הדין להיות השופט אשר לו ידיעה בתחלה הוא העושה ב"ל כאמור : אמנם ג"כ הכרת הדברים. גם בעושי הצדק טעו האנשים לחשוב בהוא נקל לדעת מהות

חן או מיראת עונש כמו אם אחר יחלק בלי צדק ואשר ישפוט עול בעבור זה. יותר יהיה לו. כי מאלה אשר נתן להם שה לא יקח שה אבל יקח כסף. אמנם האנשים יחשבו אשר הוא בעצמם לעשות הדברים בלי צדק ובעבור זה הוא נקל היות בלי צדיק. וזה אמנם אינו כן כי ההתערב אל אשת שכנו והכות את קרובו ותת כסף ביד הוא נקל והוא בהם. אבל שיהיה כן להם לעשות זה אינו נקל ואינו בהם. אמנם ג"כ הכרת הדברים הצדיקים ובלתי צדיקים לא יחשבו שהוא צריך לחכם. יען כי הדברים הנאמרים בדתות אינם קשים להבין אבל אשה (נ"א אשר) אינם דברים צדיקים כי אם במקרה. אבל איך ראוי שיהיו נפעלים ואיך יהיו נחלקים הדברים הצדיקים. זה אמנם צריך לדעת יותר מהבריאות כ"א שמה הדבש (נ"א שמהדבש) והיין והלבו"רים והשריפה וההיתוך נקל לדעת. אבל איך ראוי לחלוק הבריאות. ולמי ומתי הוא צריך אל פועל גדול כמו היות רופא. אמנם בעבור זה יחשבו כי ידיעת הצדק הוא כיריעת בלי צדק.

ויותר

הצדק כי הדבר ניכר מהפכו. וכל פעולה שאינה בלי צדק מחויב היותה בצדק וכמו שעושה ב"ל חשבו שהיא נקל כן דעת הצדק שהוא הפכו חשבו שהוא נקל מה שאין הדבר כן וזה כי כללי החקים אשר בדת כמו אסבת הריעים ונתינת צדקה וכיוצא בהם מכלל הספקים נקל להבין בדרך כלל : אבל . אשר . אך צדקות המצות הדתיות אינם מובנים כ"א במקרה ר"ל בהיותם מופשטים ממעשיהם כלומר יובנו דרך דרך כלל אך לא דרך פרט ר"ל לדעת צדק כל מעשה איך ראוי להתפעל על ידינו בפרט איננו נקל. שמ"ב כתוב בתורה דרך כלל ומקרה המופשט. מפרט המעשה והסבת לרעיך כמוך הוא. ענין נקל להבין בשעה קלה כעת מועד עמידת האדם על רגל אחד וכמעשה דהאי גיורא אך הבנת איכות האהבה ומחלקותיה בפרט ר"ל אם ימית את עצמו בעבורו או רק את כל אשר לו יתן לרעהו כספו וזהבו כסיו וכליו מהליתם או קומם בכתעס המבזבז אל יבזבז יותר מקומם ידיעת איכות זאת המצוה ופרטיה הוא ענין בלתי נקל וככה איכות הצדקה וכמות' ויתר פרטי הכללים ואיכותם אינם קלים להבין בשעה קלה . ועליהם אמר לאי גיורא ואידך זיל גמור ר"ל ידיעת איכותם ופרטיהם : יותר מהבריאות יותר צריך האדם לזרז את עצמו בידיעת פרטי הצדק מהזריזות אל פרטי הרפואות כי רפואת הנפש היא יותר קשה מרפואת הגוף : שמהדבש והיין כי זה איננו רופא היודע להרכיב שמני הרפואה לכל מחלה כי היתוך ר"ל התכת אלה הסמים האמורים נקל לדעת אך המטיבי' מהטערי"אליסטין בלע"ז אינם מרפאים עכ"פ : אבל איך ראוי אבל הרופא הגדול ממנו בחכמה היודע פרטי מעשהו כמות מחלוקתו לתתו לזמנים מוגבלים ולמי מהחולים יתן וזהו ענין קשה יותר מהתכת הסמים והרכבתם כי מלאכת ההתכה הוא כמו כלל ומלאכת הרפואה הוא כמו פרט שהוא קשה הידיעה יותר מידיעת הכלל אשר בערך זה הוא ידיעת פרטי הצדק אל כלליו ובעבור הכרח ידיעת הפרטים צריך למורה ושופט : אמנם בעבור זה יחשבו אולם מה שנחשבה ידיעת הצדק קלה בעיני האנשים הוא להיות שחשבו שידיעת ההפכי' היא אחת ולפ"ז חשי' ידיעת הצדק קלה בעיניהם כמו שקלה בעיניהם ידיעת בלי צדק בעבור

ויותר כי כל אדם יוכל לעשות. כל אחד משניהם כמו התערב אל אשה והכות חברו ועזוב הכובע והתהפך בכל דבר . וזה אינו כי ירוא ועשות בלי צדק אין זה עשות אבל הוא כפי המקרה . אבל עשות הוא עשותו כאשר נכון לעשות . כי העלות ארוכה ומרפא אינו תלוי בהיתוך או לא אבל בעשות כן כראוי . אמנם הדברים צדיקים הם באלה אשר בהם הטובות בהחלט ויהיה להם העדפה וחסרון באלה, ויש מהם אשר להם העדפה וחסרון כמו אלו האלהיים . ויש אשר לא ימצא להם דבר מועיל והם רעים רפאות תעלה אין להם . אבל הכל יזיק להם . ויש אשר עד גבול מוגבל יזיק. הצדק הוא טוב אנושי :

פרק יג ראוי לזכור סמוך לזה מחסד וחסיד כי יתם החסד אל צדק כחסיד אל הצדיק . ואמנם אינם דבר אחד כפי הנראה ולא יראה מסוג אחר למביני'. פעמים נשבח החסיד . ואיש כזה על כרחך כשנשבח דברים כאלה נעתיק לאשר יותר טוב חסיד . כי זהו עלוי לשבח אמנם פעמים יראה לבעלי השכל כי זה בלתי נכון . כי אם החסיד הוא זולת הצדיק, והוא משובח א"כ נאמר כי צדיק אינו טוב או חסיד אינו דבר אחד . ואם שניהם כאחד טובים הנה הם דבר אחד . זה הספק אמנם קרה בעבור זה אצל החסיד . אמנם אלה הדברים כפי הענין הם על יושר ואין בהם דבר סותר כי החסיד הוא צדיק והוא טוב מהצדיק ואינו בדבר מסוג אחר אבל הוא טוב מהצדיק. והנה שניהם הצדיק והחסיד שניהם כאחד טובים ויותר טוב החסיד . אולם יעשה זה הספק אשר החסיד הוא צדיק ולא כפי הדת אבל כפי היישרות הצדיק הדתי . והסבה כי הדת תדבר בדברים הכלליים .

אמנם

שבידם לעשותם כפי מחשבתם וכאמור : וליתר ביאור הדבר הוא שכל אדם נקל לו עשות צדק או ב"ל : ועזות הכובע הוא סי' לבריחת בעל המלחמה ופסיעתו בשר הלנאת הטעם וכובע ישועה בראשו המג"מש בלע"ז : והתהפך בכל דבר וככה נקל הוא עשות אחד מב' ההפכי' בכל דבר צדק או בלי צדק : כי ירוא כי לירוא מעשו' ב"ל או לחטוב לעשו' ב"ל הוא כפי המקרי' ר"ל כפי ידיעת הכלל המושפט מהמעשה הפרטי פראק"שים בלע"ז אם נקל לדעת ולהבין כאמור אך לעשותם בפועל כפי הראוי להשלמ' כל מעשה הוא ענין קשה וצריך למורה ושופט כאמור : כי העלות ארוכה כי הרפואה לא תשלם בהשכ' הסממני' ע"י המתיך שהוא בערך הכח אל הרופא הניתן אותם לחולה בפועל ממש . אמנם הדברים צדיקים אולם גדר הדברים הוא בהיותן טובות בפועל מוחלט ובזה יהי' גדר בלי צדק ר"ל להיות בפועל מוחלק ב"ל : ויהי' להם העדפה ויהי' בידם להעדיף בטוב או לחסר בטוב כשאר מעלות הנפש וכמשפט הבחירה אשר כדת השכל המשער מדת הפעל אין אונס לעשות בזה השיעור בהכרח : אשר להם העדפה וחסרון יש פועלי צדק אשר בידם טובם לפעול בהעדפה או בחסרון ר"ל שהבחירה בידם להעדיף או להחסיר בפועל נפש ואלו נקראו' אלהיים בהיותם עושים בהשכל מעשים כאלוה אשר שכל יעשה בהשכל ובבחירה ככתוב כלם בחכמה עשית (ולא נכונה ידברו האומרי' שהש"ית יפעול ברצון לבד ולא בבחירה שכלית כי הוא זה הפך הכתוב האמור) : ויש והפך אלה האלהיים האמורים יש אנשים רעים וחטאים אשר לא תועיל להם שום רפואת הנפש כמו המינים אשר כל באיה לא ישובון והאומר אחטא ואשוב שאין ספק בידו לשוב להיותו מרחיב זמן לתשובתו בעודו חי ואומר עוד חזון למועד ככה יעשה כל הימים עד יקטפהו המות : עד גבול

מוגבל כמו המוגבל לדבר אחד : הצדק הוא טוב אנושי ר"ל כלל הדבר שגדר. הצדק היא טובה בחירית ביד פועלה כאמור :

ראוי לומר סמוך לזה אחר שביאר בקודם גדר הצדק והצדיק ואמר שהם החקים הכלליים אשר בדת נקראים צדק והמתנהג על פיהם נקרא צדיק ראה כי טוב לסמוך אליו ביאור גדר החסד והחסיד להיותם דומים זה לזה : כי ישם הצדק והחסד המה מקריים והצדיק והחסיד הם נושאי המקריים ומתוארים בם : אינם ר"ל הצדיק והחסיד אינם נאמרים בשיתוף השם על גוף אחד כי נבדלים המה אך לא הבדל גדול עד שיהיו תחת שני סוגים שונים אבל נבדלים במין ומתאחדים בסוג : נעתיק לאשר יותר טוב נקרא בשם חסיד את האדם היותר טוב במין האנושי : כי זה בלתי נכון הגדר האמור שהחסיד הוא האיש היותר טוב באדם, אינכו אמיתי מפני ג' ספיקות יתכן שיסופקו עליו א' יתכן לומר לפ"ז שאין טוב באדם אלא החסיד ולא הצדיק וזה הפך המפורסם ב' יתכן לומר שחסיד וצדיק הם מורים על איש אחד והוא הטוב שבנ"א והשבדל ביניהם הוא שצדיק מורה דבר אחר ר"ל על הצדיק לבד אך חסיד אינו מורה ד"א לבד כ"א יורה על הצדיק ומורה דבר אחר' ג"כ ג' יתכן לומר שצדיק וחסיד הם ב' שמות נרדפים לאיש אחד והוא הטוב שבנ"א : אמנם אלה הדברים אך באמת אין בו ספק וסתירה כלל כי הצדיק והחסיד הם שניהם כאחד טובים רק החסיד הוא יותר טוב מן הצדיק : אול יעשה זה הספק אולם. סבת התעוררות הספק האמור הוא להיות שהחסיד הוא עלם הצדיק ר"ל מתנהג בצדק כמו הצדיק אך לא כפי הצדק הדתי כ"א יותר נעלה מהצדק הדתי כי החסיד עושה לפנים משורת הדין : אבל כפי היישרת הצדק החסיד עושה היושר שלא כדת היושר אשר נצדק הדתי : כי הדת

אמנם בקצת הדברים א"א לומר היושר בכלם. ע"כ בקצת הדברים בהכרח הוא לומר הדברים בכלל כי א"א לאמרם על יושר שלם. כי המשים דת ישים הדברים אשר על הרוב. לא יסכל החסרון אשר יקרה בפרטים ולא יחסר יושר הדת. וזה כי החסרון אינו בדת ולא במשים הדת כי אם בטבע הדבר: כי טבע הדברים הנפעלים הוא כן. לכן כשתרבה הדת בכלל ויקרה בזה הכלל חסרון. אז נכון הוא לאשר עזב משים הדת ואשר חטא בשומו בכלל ליישר הדבר החסר בו. אשר משים הדת אם היה מצוי היה אומר זה אם ידע החסרון אשר בדת. על כן זה צדק והוא יותר טוב מצדק. ולא מצדק המוחלט אשר הוא הטבעי כי אם מהצדק אשר הוא חסר בעבור היותו כללי. וזהו ענין החסד. היישרת הדת כשהוא חסירה בעבור הדת הפרטי. כי זאת הסבה אשר א"א להיות כל הדברים כפי הדת. א"א לשום הדת לפרטים על כן צריך הישרה: כי החסד הנתון לדברים בלתי מוגבלים. הוא בלתי מוגבל. כמו שעושים בארץ לישורה. כי אמת כי העופרת הוא נקל להתפעל וכשיזכה על האבן יכפעל (נ"א יתפעל) כפי שטח האבן ועל כן ישתנה כפי כל אבן הבנין היא מעופרת והיא עשויה להעתיק יושרה אל האבנים ולא ישאר הסדר והמשפט בדבר. הנה גלוי הוא מהו החסד כי הוא צדק ודבר יותר מצדק אמנם גלוי הוא מזה מי הוא החסיד כי הוא בוחר באלה והוא פועל ואינו אכזרי להרע אבל הוא נודע (נ"א נורע) מהעונשים. גם אם יהיה שם הדת עוזרת. הנה זה חסיד. קנין החסד הוא צדק מה ואינו קנין אחר:

פרק יד

אמנם האם יקרה אשר יעשו און לעצמם או לא.

זהו

הדבר שזה דבר החסד הוא שהדת והנימוס תניח משפטים כוללים לא פרטיים כי א"א לפרוט כל פרטי המשפטים שיפלו בין איש לרעהו לכן תניח הדת כללים כל כלל כולל פרטים הרבה תחתיו והנה לפעמים ישאר פרט אחד שאיננו נכנס תחת גדר הכלל ויוצא משפט מעוקל לפי הכלל המונח בדת והנה המיישר הפרט ההוא נקרא חסיד העושה צדק שלא כדת כ"א לפנים משורת הדין הדתי: ישים הדברים אשר על הרוב מניח הדת ישים עינו על הדברים אשר יקרו לרוב ויכללם תחת כלל דבר חוק ומשפט אחד ישר וישאר איזה פרט אשר לא יכנס תחת גדר הכלל: לא יסכל העדר הפרט ההוא בדת איננו מסבת סכלות מניח הדת אשר לא ידעו ושם חסרון בדתו אך אמנם כן טבע כל הנפעלים הרצוניות והטבעיות שיהיו תכליתן שמירת הכללים על היושר ויעזבו קצת הפרטיים כמו שנראה בירידת הגשמים והרעמים שהם לתכלית טובת הכלל וייקר מקריהם שיזיקו במקרה לאיזה פרט ויותר מזה יקרה כן ברצוניים: לכן כשתרבה כאשר תרבה לכלול פרטים הרבה תחת כלל אחד או אז יעזב איזה פרט הבלתי נכלל תחת הכלל ההוא והגי' הנכונה כשתחבר: אז נכון. וישר אז שאיש החסד ישלים זה הפרטי וזה החסד נקרא צדק היותר נעלה מצדק הדתי כי הוא לפנים משורת הדין והדת ונקרא בשם חסד מטעם כי חסד הוא האמור באחות שעניינו חרפה (או חסד בדרז"ל שנהגו ההמון לקראו בשי"ן בשיבוש. וזה כי השוכב את אחותו מעיר חסד בלב הבריות לומר שאיננו אחותו באמת ואמו זינתה בהיות הדבר נגד הטבע שאין משתוקק אל אחותו או) כאלו מניח הדת חרפתו ישא שלא שם על לבו לתקן יושר זה הפרט ורבים יחסדוהו שלא ידע: ולא מצדק המוחלט אין השלים החסיד משלים חסרון הצדק הטבעי כ"א הדתי

והטעם לא יקרא חסיד בהיותו משלים הצדק הטבעי כ"א בשם חכם יקרא כמו הרואה בעבים בעת הקציר ויודע כי הגשם נכון לבוא ואינו קוצר שקמה ותאסף הקציר הביתה הנה זה המיישר הצדק הטבעי איננו נקרא בשם חסיד כ"א בשם חכם וחריז: א"א לשום הדת לפרטים כי הפרטים רבים הם לא יכילם ספר לכן עשה מניח הדת כללים קצרים כל כלל יכלול פרטים רבים תחתיו ויותר תמה: תורת האלהי שכללה כל המשפטים דין ד' שומרין ונזיקים בפרשה קצרה מאוד ובכללים מעטים והתלמוד והגאונים הפוסקים ובעלי ש"ות אינם אלא מתיפי הכללים לפרטיהם ארוכה מארץ מדתם ואין קץ למלאכתם עד עולם: לדברים בלתי מוגבלים לפרטים שבלתי נכללים תחת כלל אחד אין להם כלל בדת ועל החסיד להיישירם ביום הקרלס: בארץ לישורה בארץ ההיא אין הבונים בונים בעופרת מהותך במקום סיד והנה ידמה ערך החסד אל חקי הדת כערך העופרת אל אבני הבנין ר"ל כמו שהעופרת או הסיד הנתון בין אבני הבנין מיישר החומה ככה החסד שנתון בין חקי הדת מיישר הדת והוא דבר שכתבנו (אסף מ"ב) שיד ייסר אבני חומה ותול מרצפת אבנים וחסד דבר חוק ומשפט: הנה גלוי מהאמור נגלה שהחסיד הוא צדיק יותר מהצדיק הדתי ליישר הפרט הבלתי נכלל בכללי הדת כאמור: כי הוא בוחר. בוחר ליישר בהשכל כמשפט הבחירה שהיא שכלית (יעויין בה' לג' וחח). ואינו אכזרי אין החסיד אכזר להרע לעצמו בסיגופים או לאחרים בעונשים קשים:

פרק יד אמנם האם יקרה הנה הוא פרס כלה לדבר בזה המאמר בדבר חוק ומשפט פועל צדק או בלי צדק ופעול צדק או בלי צדק בא לבאר בזה מה משפט הפועל בלי צדק ופועל

זהו גלוי מאלה הנאמרים. הנה יהיה קצת דברים צדיקים מסודרים בדת כפי כל מעלה. הנה הדת לא תצוה שיהרוג אדם את עצמו. והנה הדברים אשר לא תצוה תמנע. עוד אמנם המזיק אשר לא כדת ולא למזיק אותו הוא עושה עול ברצון ר"ל שהוא יודע למי ולמה. ההורג עצמו ברצונו בעבור כעס. הנה הוא עושה אשר לא כדת הישרה אשר לא תצוה זה א"כ הוא עושה עול. אבל למי לו או לעיר. אמנם לעצמו לא כי הוא מרצונו יסבול ואין אחד שיסבול סבול עול ברצון. אבל הוא משחית בעיר וקצת קלון בא למשחית נפשו ועושה עול לעיר. עוד כפי אשר הוא עול עושה עול לבד ואינו רשע בכל זה. אינו עשות עול לעצמו כי זהו דבר אחר מהעול הדתי והוא בצד מה עול והוא רע כמו רך הלבב לא כאשר יהיה בו כל רשע. לכן לא יעשה לפי זה עול לעצמו. אמנם יהיה זה בנושא אחד חסרון ותוספת וזה בלתי אפשר אבל תמיד הוא מחויב להיות הצדק והעול ברבים. עוד הצדק הוא רצוני ובבחירה וראשון אשר הוא עלוב (נ"א עולב) והוא משיב גמול. לא יראה שהוא עושה עול. אמנם הוא לעצמו יהיו לו ב' הדברים יחד כי הוא סובל ועושה. עוד יהיה באמת רוצה לסבול. אמנם נביט בדברים הפרטיים אשר הם רשע אין אחד אשר יעשה עול עם עצמו כי לא ינאף איש את אשתו ולא יחפור כותל ביתו ולא יגנוב ממונו. אמנם בברור הוא מבואר כי לא יעשה האדם עול לעצמו לפי הגדר אשר נאמר כי א"א לסבול עול ברצון. אמנם גלוי הוא כי שניהם הם רעים סבול עון (נ"א עול) ועשות עול. כי זה אמנם יהיה לו פחות מן האמצעי ולזה יהיה לו יותר. כי האמצעי הוא כאשר חבריאות ברפואה. וטוב הענין בהנהגת

ומובן אותו בעצמו כמו שהובן בעצמו ולזה: האדם יקרא הנה כמסתפק ושואל היתכן לפי הניאוס שיעשה אדם עול לעצמו זה גלוי יותר זה הספק מבואר ממה שקדם וזה כי הדת תסדר דברים צודקים בכל מדה ומעלה מן המעלות האנושיות ולא תצוה שיהרוג האדם את עצמו: אשר לא תצוה תמנע. ר"ל כל פעולה נרוצה שהמנע עשותה הוא שיוסר ולא בא בדת המצוה על עשותה. כאשר שדבר הזה כמתכוונתו בשכל והרי היא כאלו מצוה הדת בהמנע עשותה. ולזה תהיה הריגת האדם א"ע עול לפי הדת עם שלא בא הדת לצוות על ההריגה. עוד אמנם המזיק עוד יורה אשר הוא עול. להיות שכל מזיק לרעהו שנם: הנה הוא מזיק ברצון והוא עול. אשר כן ההורג את עצמו עושה ברצון לכן הוא עול: אבל למי. למי הוא עושה זה העול: לעצמו לא יתכן וזה כי מגדר העול הוא שיסבלהו המקבל בע"כ כמבואר בי"ב מזה. והנה הוא סובל הריגתו ברצונו. לכן יהיה זה העול לעירו. כי אנשי עירו ישיגו בושה וקלון על דבר הריגתו. כי יאמרו שההרג שבל עול רב מהם עד שבחר מות מחיים בעבורם ואף כי יעשוק חקם בדבר העזר המריצי בבגדו בם לבלתי בו בהיות עוזר למו אחרי אשר בטחו בו ורמ"ש פי' בענין אחר: עוד כפי עוד יורה שאיננו עושה עול לעצמו וזה כי כל עושי עול הוא רשע ר"ל שהרשיע לעשות רע לאחרים וההורג א"ע לא הרע לאחרים לכן אם נאמר שהוא עושה עול עכ"פ הנה הוא מעוול לבד ולא רשע: אינו עשות עול הוא טעם למה שאמר שאיננו רשע בכל זה ר"ל שלא הרע לזולתו בהריגתו וגם לאלו יען כי אין עושה עול לעצמו בהיותו ברצונו כמו שקדם: כי זה דבר אחר. כי ההורג א"ע איננו מהמעוול הדתי המריע לאחר מש"כ זה לכן איננו עול כ"א בלבד מה: כמו רך הלבב. ההורג את עצמו הוא כמו

רך הלבב יען רך לבבו מפחד סבול צרה העתיד לבוא ועי"כ בחר במות מאחורי תסבול רע זמן מה ורכות הלבב הוא קנת רשע אך לא כלל: חסרון ותוספת. גדר העול הוא חסרון הטוב בסובל ויתרונו בעושה העול ולכן יהי' כל עול ברבוי ר"ל בשנים עכ"פ משא"כ בהורג א"ע תוספת הטוב וחסרונו הם באחד ע"כ איננו נכלל תחת גדר העול: עולב. הראשון הוא העולב והמכלים והוא ר"ל העולב משיב גמול לעולבו בצדק. ובהורג א"ע הם שניהם יחד ואין בו עול מצד העולב כי גמול הוא משלם בצדק כאמור גם לא מצד העלוב בהיותו רוצה בסבל כי מוד אחרין: בדברים הפרטיים. כלל העול מורכב מן ב' פרטיים עכ"פ והם העושה ב"ל והמקבל ב"ל כאמור והמעוול לעצמו הוא כלל ופרט כאחד משא"כ בזולתו כי אין אחד שיעשה עול עם עצמו: אמנם בבירור. אולם ברור הוא שהסובל בעצמו איננו עושה עול לעצמו וזה להיותו סובל המקבל' ברצון הספק הגדר הנאמר. וזה יורה כי איננו נחשב עול בעיניו על כן יעשהו: אמנם גלוי: אולם עם היות שאיננו עושה עול לעצמו בהיות רוצה במעשהו. הנה עכ"ז הוא רע וזה כי המבואר שכל פעולי בעלם: ב' קצוות ואמצעי. אין טוב ממנו' אלא אחד שהוא האמצעי ושני הקצוות הם רעים אשר כזה הוא פעולת העול שהסובל הוא קצה הפחות להיותו מקבל טוב פחות מהראוי לו והעושה הוא קצה היתרון להיותו לוקח טוב יותר מהראוי לו ושניהם רעים והאמצעי הלוקח מהטוב והרע כפי הראוי לו הוא לבדו טוב ומבואר א"כ שהסובל בעצמו עושה רע עכ"פ לבני עירו כאמור ברוב הפי' או לעצמו ג"כ: כאשר הבריאות. כמו שיהיה טוב הבריאות באמצעי בברפואות. ר"ל תכלית הרפואה לחזק את החולה ולהעמידו בעמק שוה המזג. ואמצעי בין ההפכים. וההנהגת אנשי הנצח בדרך האמצעי על הטוב שבעניינם

אשר

בהנהגת הצבא . הרע משניהם הוא עשות עול . אמנם הוא ברשע וזה מגונה . והרשע הוא גמור בהחלט או קרוב לו . לא (נ"א לו) יהיה כל רצוני עם עול . אמנם סבול עול הוא בבלי רשע ובלי עול . הנה לפי זה סבול עול הוא פחות רע . אמנם לפי המקרה אינו נמנע היותו רע סבול עול . אבל המלאכה לא תביט אל זה . כמו במלאכת הרפואה יאמר כי כאב הצד הוא גדול מיגיעת (נ"א מנגיפת) הרגל . ואם לפעמים יהיה הפך לפי המקרה כי יקרה לאשר יגוף באבן רגלו שיפול ויקרה שיקחוהו אויביו וימות . כפי המשל והדמיון יהיה האדם צדיק לעצמו כי אם מהדברים אשר בו יהיה בלתי ישרים אינו בלי (נ"א כלו) צדק כי אם מושל ומנהיג . כי באלה הדברים יהיה רחוק חלק הנפש השכלי מחלק הבהמי אשר אליו יביטו ויראו שהוא בלתי צדק לעצמו . כי באלה יהיה לו סבול דבר בלתי אשר הם עצמו ובעבור תאותו והוא כמו אם יהיה כמצווה ומצוה זה לזה אשר יהיה הדבר צדק בהם . הנה נתבאר מהצדק ומשאר מדות המעלות כפי זה הענין :

נשלם חלק ראשון

אשר כן הוא הכהג' חיל לצא כמות הנפש להנהיג כל כח נפשי בעמק שזה הוא עמק הבריאות לעשות משפט צדק ולבלתי עשות עול עד שילק' בחסר ויתר מדרך האמצעי כפי ענין הכח ההוא : הרע משניהם . היותר רע מן עשות עול וסבול עול ששניהם רעים כאמור . הוא עשות עול להיותו ברשע ובגנות נפועל מאח"כ הסובל שהוא בסב ואל תמס' לו יהי' . כל הרצון שלו הוא עם עול מאח"כ הסובל שהוא בלי רשע ועול לכן הסובל הוא פחות רע : אמנם לפי המקר' לפעמים יקר' שהסובל יהי' רע מאד כמו מי שים לאל ידו להלחם על נפשו והוא שומע חרפתו וחרפת עמו ומתעלל להלחם עם אויבו . וכיוצא בו שימשך לפעמים רעה גדול' מהסבל : אבל המלאכ' . אך מלאכת ההנהג' המדינית לא תביט לבאר תיקון אלה המקריים כי אין עסק' כי אם תיקון המעשים הטבעיים והמאדיים : כי כאב הלב . כמו שהרופא ישים מגמת פניו להקדים רפואת החליים והמסוכני'. ואלי הלב הוא יותר מסוכן מנגיפת הרגל להיות זה בסבל הגוף חיה באיברים הפנימיים . אשר על כן אם יקר מקרהו שאחד האנשים יחלה חלי הלב ואחר יגוף באבן רגלו יקדים הרופא לרפאות את החולה חלי הלב להיותו יותר מסוכן . והנה יקרה לפעמים שהנוגף רגלו יפול וטרם יבוא הרופא להקימו יקחהו שונאו וימות בידו . ועכ"ז אין הרופא משגיח על המקרה כ"א יקדים הדבר המאדי וכן הדבר במלאכת רפואת הנפש : כפי המשל והדמיון . כפי המשל בהנהג' המדינית האמור' שהיא מתנהגת ע"י שופטים מיישרי הדרך לפני העם . כן אדם צדיק מושל לעצמו ר"ל שהכח השכלי אשר בנפש מושל בכל כחות הנפש ומנהלם בשכל בדרך ישר לא יכשלו בו : כ"א מהדברים . לפעולות האדם בדבר היושר אין כל כחות נפשו נודקים בם כ"א הכח השכלי לבד . כי הוא צדיק מושל ביראת אלהים לשפוט מישרים על כל מעשה אשר יעשו : יהי' רחוק . בשפיטת הדברים הישרים

והאמורים יש הבדל רחוק בין הכח השכלי לכח המתאו' שהוא עלם מעלמי הבהמ' : אשר אליו . כל כחות הגוף יביטו ויראו לעשות חפץ המתאו' אשר אין צדק ואין יושר בעלם מעלמו : כי באל' . יען כי בפעולות . כמו אלה האמורות שמתוארים ביושר ובלי יושר יש תלאות לסבול ב"ל אשר אינכו עלמות לנפש כ"א כאשר יקר' מקרהו להיות נשמע למתאו' : והוא . ר"ל שכח השכלי הוא כנגיד ומלו' לכחות בל ילכדו בפיתוי המתאו' . ומלוו' זה לזה . כח אחד יכום את רעהו . ד"ע השכל מלווה את הבחירה והבחירה תלוה לשכח שמתעורר להעיר את האברים לפעול כרלונו : ויעוין מש"כ בס' המדות שלנו (בא' לשלישי ממנו) :

ומן מולא הדברים תשכיל ותדע שהמאבד עלמו לדעת עושה עול בהיותו ממרה פי השכל ונשמע למתאוה . והספקות שהעיר החכם להגיד למאבד א"ע ישרו . אפס מקום להמה . כי מה שנעזר שהצדק והעול מחויב היותם תמיד בשנים ר"ל עושה ומקבל מאח"כ בהורג א"ע . הנה כפי המבואר גם בזה הם שנים המתאוה והמתעורר המה העושים העול , והשכל ושאר כחות הנפש המה הסובלי' . ומה שנעזר מה ומו סובל ברלון . הנה נתחלף לו ההסכמ' על המעשה אשר הוא בטרם העשותו עם הסבל אשר הוא בעת העשותו . וזה כי עם היותו מסכי' על דבר ההריגה בראשית ההריגה טרם ירגיש הכאב הנה בשעת מעשה שהיא עת הסבל בהיותו כואב יתנחם . כאשר שמענו גם ראינו רבים שהסכימו לסבול בעלמם במיתה הדרגיית . ואחר שהתחילו לפגוע בעלמם משכו את ידם ונמנעו ולא רלו לסבול כמו שהסכימו בטרם הרגישם הכאב . ומהם כלמוד להממיתי' א"ע במיתה חטופה . ופתאומים שאינם סובלים ברלון בשעת מעשה ולו יכלו למשוך את ידם אחרי התחילם לעשות היו נמנעים . אבל בפתע פתאום יאבדו בע"כ על הסבל ברלון שהסכמה שקדמה על

הסרגם

המרגש ואל השכל . לכן הטיבו חז"ל אשר דברו לאמר שהמאבד עצמו לדעת עושה עול ולא יכופר לו עונו . כי המיר את רוח השכל לבלתי בחור בחיים שהוא הטוב המועיל לזמן הרבה · ונשמע למתאוה אשר הסיתו לבחור בטוב הערב לשעתו ולדמות נזק קל בהשגת נזק גדול . ומי חכם ישמור נפשו בגופו עד בוא אשר נתנה ויקחה ממנה . ובזה אסיים קיצור לאלין יתברך החונן לאדם דעת אשר עד כה עזרני להשלים ביאור חלי ספר המדות המכונה עי"טיקא פה ברלין בשנת ה' אלפים יום ה' ה' אלול תקמ"ם לב"ע בכ"י . ונגמר בדפוס יום ד' כ"ד אב תק"ן . בן נ"ח שנה אנכי היום . והאלהים אשר החייני ועזרני עד כה הוא יחייני ויעזרני להתחל ולכלות שאר ספרים . והי' זה שלו לכל משכילי העם מאת הדובר שלו' לכל עמו : הצעיר יצחק לבית לוי חים סטנאב גר ותושב פה ק"ק ברלין קריה הלך רב :

נשלם החלק הראשון

חלק שני

מן

ספר המדות

לאריסטוטלים

הכולל חמשה ספרים האחרונים

ללמוד לאדם דעת מהלכי השלימות עד יבוא אל מהלכי
ההצלחה ואל נחלת האושר אשר לו פי שנים בכח השכלי
מעשי ועיוני :

יורה חטאים בדרך איככה ישימו את השכל מעצור לרוקס המתאוה להוסיפו לכסא
לשפוט מישרים בין אנשי חיל נשא הנפש וכל כחותיה כי לו יאתה המלוכה כי הוא
ראשית אונם. ידרך ענוים במשפט לדעת במה יזכה נער את ארחו לשמור דרך ה'
בל ילך נתעה ושובב בדרך לבו ·

יעיר ויעורר את האהבה בנפש השלם באדם לדבקה בה' לחזות בנועמו ולבקר
בהיכלו חסדו ואמתו איך יסד בחכמה כל נוצר וחי בו לעולם חי התבוננות
כמלאכי אלהים :

מפורש ושום שכל על יד ר' איצק סטנאב ·

לעמבערג.

בדפוס ה"ה מו"ה **אורי זאב וואלף סאלאט** נ"י .

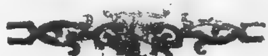
Sefer Hamidos.

Lemberg Druck nnd Verlag des U. W. Salat. 1867 :

הקדמה

ועתה אתה המעיין ברוך ה׳ אחרי אשר חננך אלהים לבוא עד כה בעיון המחברת הראשונה הכוללת ה׳ מאמרים בין תבין את אשר לפניך במחברת הכוללת חמשת המאמרים האחרונים כי תכלית החוקר במחברת זו השנית להגיד לאדם אשרו ילמרהו דעת ודרך תבונות יודיענו איככה ישיגנו וחי בו חיי אושר והצלחה נצחית ׳ ואומר כי האושר פי שנים לו בפת השכלי שהוא זה מותר השלם באדם מן הבהמי **א** אושר השכל המעשי בו יחי׳ המאושר חיים חמריים ערבים. **ב** אושר השכל העיוני אשר בו יחי׳ המאושר חיים רוחנים שהם חיי ההתבוננות ודעת את ה׳ ע״פ פעלו ׳ וזה האושר הב׳ הוא התכלית יען בו יפיק רצון ואהבה מה׳ חה בעבור שמץ דבר הדמיון השכלי אשר בינו ית׳ ובין המשכיל שהוא סבת האהבה כמבואר (בג׳ לשמיני ובי״ג לעשירי מזה) והם עצם היראה והחכמה אשר לא יכונו בלתי אם יחד כמ״ד אם אין יראה אין חכמה וכו׳ ׳ והאושר הא׳ שהוא המעשי בו ישתמש האדם להשיג צרכי גויתו על הטוב שבעניניו האפשריים בבחירה כפי העצה והתבונה ונקרא בשם תורת האדם וחכמתו. והעיוני ישמש בו לדעת האמת והשקר בענינים ההכרחיים המיוסדים במציאות אשר אשר אין עצה ואין תבונה ביד האדם לעשות בו כרצונו כי כן יסד ה׳ בעולמו ולכן יכונה בשם תורת ה׳ ׳ ובזה תבין למה באה מלת אשרי בכ״מ בלשון רבים ׳ וזה כי האושר לו שם בשנים מעשי ועיוני כאמור וז״א כי אם בתורת ה׳ חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. ומהמבואר כי המעשי המשמש לתיקון המדות בגבורה ועושר יכון ר״ל בכבישת היצר ובהסתפקות ואתי׳ כב״ז האומר אי זה חכם הלומד מכ״א וכו׳ ר״ל איזהו חכם בשכל המעשי הוא הלומד מדות ישרות מכ״א (אך בשכל העיוני יאמר גדר החכם הרואה מה הנולד ר״ל הרואה בעין לבו התולדה המתחייבת בהכרח מן ההיקש או המסובב הנולד בהכרח מן הסבה) ׳ ומהמבואר כי המעשי הוא כדמות הצעה לעיוני שהוא התכלית והעיקר וידוע שאין ההצעה שווה בערך תתכלית א״כ בעיוני לבד יצדק האדם ויהלל ככתוב לפי שכלו יהולל איש. וזה שאה״כ אל יתהלל חכם בחכמתו וגו׳ (ירמי׳ ט׳) מדאמר בחכמתו בואו הכינוי ש״מ במעשי ידבר המשמש לצרכי האדם ואתי׳ כב״ז שהחכמה והגבורה והעושר שלשתם הם הצעה לעיוני שהוא התכלית ובו ראוי להתהלל ככתוב כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי ר״ל בחלק העיוני שהוא הדעת אותי ע״פ פעלי ולקראני בשם על פעולותי ככתוב הודו לה׳ קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו ׳ התהללו בשם קדשו ׳ אשרי האיש ישלח ידו אל האושר ויקח ממנו ואכל וחי לעולם חיים עריבים ונעימים לא יראה שחת לנצח:

אחינו שלומי אמוני בית ישראל ידוע אמרם ז״ל שהמדם הוא עולם קטן ׳ וה״ז בא ללמד ונמצא למד שכמו שבקומת האדם איברים שונים הוכנו למלאכות שונות השכל להשכיל והפה לדבר ולאכל העינים לראות והאזנים לשמוע הידים לעשות מלאכה הקיבה לטחון המזון ולחלקו לכל האיברים ׳ כ״א יכסוף למלאכתו אשר הוא עושה לעזור בו לכל הגוף לא ישנה את תפקידו ונזונים מהשותפות ׳ ככה בקומת הגדול באדם אנשים שונים קצתם הוכנו בטבעם להיות עזר לעם במלאכתם וקצתם להיות עזר לעם בדעת חוברי תבורים ׳ ובכל אחד יסד הש״י התשוקה להוציא לפעול מעשהו אשר הוכן עליו בטבעו ע״כ היתה התשוקה לעד על ההכנה הטבעית. וראוי לפ״ז להיות ב״א מתפרנסים זמ״ז בשוה ׳ והנה אני הגבר זו מלאכתי מלאכת שמים שמץ דבר בנותי בספרים וידעתי כי רוב המוניגו עוצמים עיניהם מהביט בספרים לא יחפצו בתבונה ע״כ קדמתי לאסוף חתימת ידי נדיבי העם להיות מן המסעים לדבר מצוה ׳ והנה קצתם מושכים את ידיהם אחר שנמנו לכן אני מפיל את תחינתי מוצא שפתותיכם תשמרו ואל תביאו באלה ובמי שפרע נפשכם כי אליכם נשאתי את נפשי אף כי תלוי בי טפלי ואני זקנתי ושבתי ולא אוכל עוד לצאת ולבא במו״מ ׳ גם מדאגה מדבר קצת הכילים הכוסים קלון כילותם לאמר אין לנו עסק בספרים חדשים מקרוב באו מי יתן וללמיד בספרים הישנים והמה רואים בל ידעו הבין אמרם ז״ל יש קנקן חדש מלא ישן וכו׳ ואף גם הישינים חדשים היו לשעתם והחדשים ישנים יהיו לימים הבאים. וקצת כילים כאלו יחמדו לקנות בזול ממגנבי דברים ולאדם שלא עמל בו ולא חברו יתנו חלקו ׳ לכן פתחתי פתוחי חותם שמי על השער לידע ולהודיע את הקונים הנגשים לקנות ספר בלתי חתימתי גנוב הוא ׳ ואשר יחננו לקנות מידי צדקה תחשב לו והיה מעשה הצדקה שלום לו ולזרעו עד עולם:

מאמר ששי

פרק ראשון

פרק א אמנם יען אשר בתחלה חשבנו לומר כי ראוי הוא לבחור האמצעי לא ההעדפה ולא החסרון . והאמצעי הוא כמו שיורה הדעת נחלק זה בכל הדברים הנאמרים במעלות ובשאר הדברים יש אות אשר אליו יבוין אשר לו שכל ישר ישכיל ויגיע וידע איזה הגבול בין החצאים אשר מהם נאמר כי הוא אמצעי מההעדפה והחסרון . אשר הוא כפי הדעת הישר . אמנם זהו אומר אמת אבל אינו מפורסם כי אמנם כל המקומות אשר שם לימוד הידיעה . יהיה זה נאמר באמת כי אין ראוי לעמול לא פחות ולא יותר ולא יותר ולא לבחור כ"א האמצעי כפי הדעת הישר . אמנם מי שהיה לו זה לבדו . באמת לא ידע דבר יותר כי אם ישאל שואל איך ראוי לעשות לרפאות הגוף . ואם משיב מה שתצוה מלאכת הרפואה ואשר לו זאת המלאכה . ובעבור זה ראוי אשר אצל קניני הנפש שלא יהיה דבר אמת זה המאמר אבל שיהיה מבואר מהו הדעת הישר ואי זה הגבול . כבר חלקנו מעלת הנפש ואמרנו כי מהם מהמדות ומהם מהשכליות : וכבר עברנו ממעלות המדות . אמנם מהנשארות תחלה ראוי לדבר בנפש ונאמר כן הגה בראשונה כבר נאמר כי שנים הם חלקי הנפש : שכלי ובלתי שכלי . עתה נאמר מהשכלי לפי זה הענין . ונניח שנים אשר להם שכל . אחד אשר בו נעיין הדברים אשר לא צאים (נ"א אשר לנמנעים) אשר התחלתם לא יהיה מהם הכרחיים כפי ההזדמן. ואחד אשר בו בעיין הדברים אשר להווים מן האפשריים כפי ההזדמן . אמנם לדברים המתחלפים בסוג . גם חלקי הנפש יהיו מתחלקים בסוג . ואלה ב' דברים מסוגים מתחלפים גם חלקי הנפש יהיו כן . ואם הדבר הוא כפי קצת התדמות וסגולה ודברים הנכרים

פרק א אמנם יען . אחר שביאר במה שקדם היושר במדות והצדק במשפט נשאר א"כ עליו לבאר בזה ענין האמת והשקר אשר בחלק השכלי מהנפש ואמר : יען . בהיות שבמאמרים הקודמים ביארנו שהמעלה ביושר המדות ובמשפט דק הוא התנהג בדרך האמצעי בין ב' קצוות היתרון והחסרון : כמו שיורה הדעת . ר"ל שהאמצעי בכל מדה ומשפט משוער בשכל לא האמצעי הכמותי והמספרי כמבואר (ב"ה לשני מזה) : אשר מהם נאמר . אשר לפי זה נאמר דרך כלל כי המעלה בכל מדה ומשפט הוא האמצעי בין קצות המשוער כפי השכל הישר : אומר אמת . אולם האומר דרך כלל האמור הוא אומר אמת . אך אין מאמרו זה מפורסם ר"ל איננו מבואר בפרט לאמר עד פה תבוא בזאת המדה ועד פה תעמול בזה הצדק כי הוא זה האמצעי וזה הדרך הישר לכו בו : כי מטבע ידיעת הכלל שלא תבאר באר היטיב ידיעת הפרטים אבל מכלל שהוא צריך לפרט : כי אם ישאל . כי הוא זה דומה למי ששואל על איזה חולה פרטי איך נרפאהו והשיב המשיב דרך כלל שיותנו לו סמים כאשר תאמר מלאכת הרפואה : ואשר לו . ר"ל ע"י רופא מומחה . היה א התשובה הכללית לא תועיל לזה החולה הפרטי על כל פנים עד שיפרט המשיב לאמר באלה הסמים הפרטיים ירפא . ובפנים חסר נשוא המאמר : ובעבור זה ראוי . לכן מבואר מזה שהגדר הכללי של האמצעי אבל קצ כי מדות הנפש איננו אמת גמור עכ"פ עד שיבאר דרך פרט מה תאמר הדעת הישרה באמצעי הפרטי בכל מדה ומדה . ואיזה הגבול בין היתרון והחסרון אשר אללו נעמוד : ובזה ישים קיצי לענין המדרגים . גענין האמצעי המדות ומתחיל לבאר חלקי הנפש וכחותיה עד יבוא ויורה לדק המדות הנשארות כמו האהבה והרצון אשר ידובר בם במאמרים הבאים : וכבר עברנו . במאמרים הקודמים : ואמרנו . (בראשון לשני) ושם נאמר שפעולות הנפש נחלקת לב' חלקים והם פעולות המדות והשכליות : וכבר התבאר במה שקדם מעלת המדות . וראוי א"כ עתה לדבר במעלות החלק השכלי מהנפש : ונניח שנים . נניח שהנחה הראשונה שני הכחות אשר לשכל . אחד אשר בו נעיין . הכח האחד משכל הוא אשר בכמו נשכיל המשיגים אשר לנמנעים שהתחלת מציאותם אינם מוכרחים להיות במציאות כפי המקרה וההזדמן לפועל כפינו . אבל שבותיהם הם הטבע הם וקד במציאות כמו הכח השכלי אשר בו נשיג אם הארץ שטוחה או כדורית . וזה הכח נקרא השכל העיוני : אשר להווים מן האפשריים . והכח השכלי השני הוא אשר בו נשכיל הדברים האפשריים להיעשות על ידינו כמו איך נבנה בתים ואיך נפעול כל מלאכת הרש ומושב . וזה הכח נקרא השכל המעשי : אמנם לדברים המתחלפים . אולם כבר התבאר שכל הנמצאים שהם שונים זה מזה בסוג במציאות . תהיה השגתם בנפש ג"כ מחלקים שונים . כמו מוחשי הראות ומוחשי השמע שהם מתחלפי הסוג במציאות ומתחלפי חלקי הנפש בהשגה : ואלה ב' דברים . ר"ל השכליים העיוניים והשכליים המעשיים הם ב' סוגים שונים . שעיוניים הם טבעים והמעשיים הם מלאכותיים : כפי קצת התדמות . ואף כי ידמו קצת המתחלפים כמו שידמו העיוני והמעשי בהיות שניהם ענין שכלי . מ"מ בהיותם נכרים שהם מתחלפי הסוג במציאות לכן יהיו כמו כן מתחלפי ההשגה בחלקי

הנכרים מותחלפים בסוג. גם כן חלקי הנפש אשר בהם יוכרו. אמנם יאמר כי מחלקי הנפש האחד הוא יודע והאחר אמנם מדבר כי קחת עצה ודיבור הוא דבר אחד. אמנם אין אחד לוקח מהדברים אשר לא יזדמן היותם בענין אחר. לכן המדבר הוא חלק האחד מהנפש השכלית. א"כ ראוי לקחת משניהם הקנין הנבחר כי זהו מעלת שניהם והמעלה היא מיוחדת לפעל. אמנם בנפש הם ג' דברים שלימים על הפועל והאמת. החוש והשכל והרצון. ומאלה החוש אינו התחלת הפועל. וזה גלוי כי הבהמות יש להם החוש אבל לא ישתתפו בפעל. אמנם אשר בשכל הוא חיוב ושלילה. וזה ברצון דביקות ובריחה. וע"כ יען כי מעלת המדות הוא קנין נבחר. והבחירה אמנם היא רצון באה בעצה ראוי בעבור זה להיות השכל אמיתי והרצון ישר. ואם (נ"א וא"כ) הבחירי היא טובה ואחת (נ"א ואמת). כי הדבר אשר יאמר בשכל הוא הדבר עצמו אשר ידבק בו הרצון יהיה השכל והאמת במעשה. אמנם הטוב והרע אשר לשכל העיוני ולא למעשה הוא האמת והשקר. כי אמנם הם בכל דבר שכלי. פועל המעשי אמנם. השכל האמת המתחבר עם הרצון הישר. הנה לפי זה הבחירה היא התחלת המעשה. וזהו סבה פועלת אבל לא תכליתית. כי אמנם התחלת הבחירה הם רצון והשכל אשר הם

נפש. והוא הדבר שנראה קצת בני אדם יש' להם יד רחב בשכל העיוני ובמעשי לא ידעו כלום. וקצתם הפך זה כמו מנהיגי המדינות ורבים ממושלי ארץ. כי הכל הולך אחר החלק הגובר בנפש כל אדם ואדם. כי כמו הראות והשמע שהם מוחשים טובים יש שיגבר בראות ויש בשמע וכן הענין בכחות הרעיון והמחשבה אשר בנפש. ואף כי חלקי הנפש מתאחדי' יחד: האחד הוא יודע. אשר לו חלק בשכל הרעיוני יקרא יודע. ר"ל יודע סבות הנמצאים הטבעיים ואשר לו חלק במעשי יקרא מדבר. מטעם דיבור והתיעץ איש עם רעהו איך יוציא לפועל מעשהו על הטוב שבענייניו. ומטעם זה נקרא האדם נפש חי מדבר יען כל איש האדם יש לו חלק בשכל המעשי למלוא סרף חקו ובו ידבר עם רעהו ויתיעץ על מעשהו כאמור משא"כ העיוני שאיננו לכל איש האדם אף כי איננו מוכרח לכל: אין אחד לוקח. אין שום אדם לוקח עצה איךנעשה הדברי' הטבעיים יען כי גדר העצה הוא איך לעשות הדברים האפשריי' להיעשות באופנים שונים משא"כ הטבעיים שהם מוכרחים להיות כהויתם אין אדם יכול לשנות בהם: א"כ ראוי לקחת. כמו שמעלת המדות הוא קחת הקנין האמצעי שהוא הנבחר כן הדין במעלות השכל: ג' דברים שלימים. פועל השכלי לא יושלם כ"א בג' דברים שהם החוש וכו'. כי כאשר ירגיש האדם איזה מוחש. ישפוט בשכל אם הוא טוב או רע. ואחר יסכים ברצון אם להדבק בו או לברוח ממנו: אינו התחלת הפועל: איננו סבת ההשכלה ואף כי יש לו ראשית וקדימה זמנית אל ההשכלה מ"מ אין לו קדימה סביית המחייבת מציאות הפעולה לעולם כמו השמש לאור: וזה גלוי. והעד שהחוש איננו סבת ההשכלה כי לא ישבב השכל לבהמות: אשר בשכל. פעל חלק השכלי הוא השופט על המורגש אם הוא ראוי ומחויב לפי טיבו המועיל. לידבק בו. או לשלול ולברוח ממנו בעבור רעתו: וזה ברצון. אולם פעל הרצון הוא ההסכמה על הדביקות. או על הבריחה: וע"כ יען כי מעלת המדות

יבאר טוב מעלת השכל המעשי שהוא עוזר לאדם על פי מדותיו וזה להיות שהמדות הם קניני הנפש בבחירה. והבחירה בעלת שכלית תכון כמו שהתבאר (מן ה' עד י' לשלישי וזה) לכן תהי' מעלת המדות נקנית בשכל המעשי כאמור: היא טובה ואמת: האמת שבשכל המעשי קשור בתלת קשרי' דמהימנותא ר"ל מוסכמת בהסכמ' משולש' א' השכל מסכים עליו שהוא טוב המועיל. ב' המציאות מסכים עם השכל ר"ל כן הוא באמת טוב במציאות. ג' הרצון מסכים עמהם להדבק בו: ולפי' הגי' היטב' היא טובה ואמת ר"ל שהבחירי' הוא אמת עם הרצון כאמור וכמבואר (בשביעי לשלישי וזה הס') . ובי' הפי' עולים בקנה אחד: אמנם הטוב והרע אשר לשכל העיוני. יעיר על הבדל אחד שבין השכל המעשי לעיוני. והוא שהמעשי עיקרו להבדיל בין טוב לרע. והאמת והשקר יבחן בו בערך הטוב והרע כמו שהקדמנו. אך העיוני עיקרו להבחין בין האמת והשקר והטוב והרע יבחן בעיוני בערך האמת והשקר כי האמת טוב והאוב לשכל והשקר רע ושנוא. והוא ג"כ מוקשם בתלת קשרי דמהימנותא. שהם הדיבור והלב והמציאות. כמו שכבר ביארנו זה (יעוין שפת אמת בהערה לשורש שוא): הם בכל דבר שכלי. כל דבר מושכל יתואר אם באמת ואם בשקר. וראוי שתדע כי השכל המעשי נבדל מהעיוני בב' הבדלים א' כל מושכלותיו בדברים האפשריים להיעשות ע"י אדם. משא"כ העיוני שכל מושכלותיו בדברים טבעיים מוכרחים בפעולת בוראם ית'. ב' המעשי יש ממשל' לעצה ורצון ובחירה עליו לידבק בו או להתרחק ממנו. ג' יש ספק וכח ביד האדם לפעול אותו וזה שאין כל זה בעיוני: פועל המעשי. פעולת השכל המעשי תושלם בהתחבר השכל האמיתי (ר"ל המשכיל טוב המועיל באמת) עם הרצון להידבק ביושר אשר השכיל השכל: וזהו סבה פועלת. השכל המעשי האמור בו יתיעץ הפועל איך יפעול פעולתו באופן יושג ע"י תכלית המבוקש. ואין העצה על התכלית בעצמו

אם יושג או לא יושג. כי אם על אשר בעבור התכלית (כמבואר בשביעי לשלישי מזה). לכן יהיה השכל סבה פועלת לא תכליתית כאמור. והרש"ע ביאר באופן אחר שלא כדת: בכל שכל ומדע. ר"ל אפס מקום לבחירה בשכל העיוני כמו שקדם: בבלי מדה וקנין. כל דבר שהבחירה תבחר ותקרב לא יתכן בלתי היותו מדה נפשית או קנין נוסף מה: כי המעש' הטוב. ר"ל אם שיעש' מעש' להדבק בטוב או ספק זה שיתרחק מהרע וישיג הטוב בהפכו בהעדר המעש' בעלם. לא יהי' כל זה בלי השכל ובהתיעץ בעל' כאות'. לכן יהי' השכל המעשי סבה אל העשיה ובעבורו יקרא שכל מעשי: לא יצוה הדבר. אולם בעבור שהשכל המעשי לא יצוה על השגת התכלית כי הוא זה הנכסף בתאו' בלי השכל ד"מ לא ישכיל שום אדם אם יאכל לשובע נפשו כי הוא זה הנכסף בטבעו. אבל ישכיל איך ישיג המאכל ומה זה טוב ובריא לנפשו לאכל (כמבואר בשביעי לשלישי מזה). וכל זה הוא בעבור השגת תכלית המאכל. לכן הוא סבה פועלת כאמור אחריו: בעבור הפועל. בעבור הפעול' התכליתית. על זה יאמר השכל איך תושג ות' הואין נוספת בשיבוש: כי בעבור זה. בעבור השגת תכלית הפועל יפעל כל פעולותיו הקודמים לו: ולא תכלית על השלוח. לא ישכיל אם ראוי להשיג איזה תכלית בכלל. כי המה נכספים בטבע כאמור: כ"א לדבר מהו. כי אם לדבר ולאיזה פעל המביא לידי תכלית: ולא לעשיה. גם אין השכל משכיל אם יעש' איזה מעש' להשגת התכלית כי הוא זה הנכסף בטבע כל: כי המעש' הטוב. כי עלם המעשה להשיג טוב התכלית על ידו הוא אמנם בטבע הרצון ר"ל בטבע התאו' והכוסף כמו שקדם: ובעבור זה. ובעבור שהבחיר' הווה בשכל המתחבר עם הרצון. לכן זה שמה הנאות לה. רצון שכלי או שכל רצוני: והתחלת זה. ושבח הבחיר' בעלה שכליותהוא האדם המושל ברוחו לבלתי ימשך אחר

הם סבת הדבר. וע"כ לא תהיה הבחירה בכל שכל ומדע. ולא תהיה הבחירה בבלי מדה וקנין. כי המעשה הטוב והפכו במעשה לא יהיה בבלי שכל ומדה (נ"א ומדע). אמנם השכל לא יצוה הדבר. כי אם הדבר אשר בעבורו והפועל כי הוא אמנם ישתרר על הפעולות. כי בעבור זה יפעל כל פעל ולא תכלית על השלוח. כ"א לדבר מהו ולאיזה פעל. ולא לעשיה. כי המעשה הטוב הוא התכלית. אמנם הרצון כן יהיה. ובעבור זה הבחירה הוא או שכל רצוני או רצון שכלי. והתחלת זה הוא האדם. אמנם לא יהיה דבר נבחר הרבה (נ"א סדבר) העשוי בעבורם. כי אין אחד שיבחר אשר תלכד עיר אל יון בעבר. ולא יקח עצה היועץ על דבר העשוי כי אם על העתיד והוא אפשרי כי הדבר העשוי אינו אפשרי שלא יהיה עשוי. ולזה הוא ישר דבר אגאטון כי מהאל ית' נעדר דבר אחד לבד עשות בלתי נבראים הדברים אשר הם כבר עשוים. הנה פועל האמת הוא משני חלקים פרטיים אשר בשכל. ולכן אלה הקנינים הם מעלות לשני אלו החלקים אשר לשכל אשר לפי האמת יאמר האמת:

פרק ב יען

אשר התחלנו מהם למעלה עוד נשוב נדבר מהם. הנה הדברים אשר תאמר הנפש בהם אמת בחיוב ושלילה. הנה הם חמשה במספר והם אלה. מלאכה, דעת. תבונה. חכמה. שכל. אמנם למחשבה ולסברא יקרה לומר שקר. הדעת

התאו' העוורית. שהוא הרצון בשלוח כמו הרצון הבהמי שהוא בלי הסכמ' שכלית. כ"א שוקל בפלס השכל מעשהו הטוב לו באמת ובצדק. ויעוין פ"ה בסוף ה' לשלישי מזה: הדבר העשוי. אחר שהבחיר' היא בדברים האפשריים ומה שכבר נעש' איננו אפשרי עוד לכן אין בו משפט הבחירה כאמור: עשות בלתי נבראים. כי לנמנע שנפש קיים אין יכולת לאל לשנותו כי היו ולא היו סתירה בדיבור. אף כי יוכל לשפוך דם ולכלותם כליון גמור עד שיהיו כלא היו אך לא יתכן שעותם לא היו מתם: משני חלקים פרטיים. שהם המעשי והעיוני ששניהם יתוארו באמת הא' כי אורחי' והא' כי אורחי' הגד הטוה גם שההסכמ' חבריה גם בחלת קשרי דמהיתכותא: המשכיל העיוני דובר אמת בפה ובלבבו כפי מה שהוא במציאות: והמשכיל המעשי בוחר בטוב המועיל כפי אשר השכיל אשר כן הוא במציאות. וז"א אשר לפי האמת יאמר האמת. ומן תולא הדברים תשכיל ותדע כי טוב פתר הרב המור' בשני לראשון כתוב והייתם כאלהים יודעי טוב ורע. ומזה לקחו. יעוין שם והבן:

פרק ב יען

להיות שהתחלנו בפ' הקודם לדבר ממעלות הכחות השכליות. לכן נשוב בזה לבארם כפי מחלקותיהם: הנה הדברים. הנה בפ' הקודם הגביל גבולות מספר חלקי השכל למספר שנים: מעשי ועיוני: וזה אמנם בבחינת התארים הכוללים שנים שהם ארבע'. שהעיוני יתואר באמת ושקר והמעשי בטוב ורע. אף כי המו"ר יתואר ג"כ באמת ושקר רק שאיננו בהחלט כמו שכתבנו בפ' הקודם. אולם בזה הפ' יגביל גבולות השכל למספר חמש': וזה בבחינת האמת מוחלט או בלתי מוחלט הנאמר בחיוב ושליל' כמבואר בקודם: אמנם למחשבה. אולם לא חששנו לחשוב המחשב' והסברא שעולים על הרעיון בראשית העיון בלי מחקר שכלי. יען היות זה החלק רב השקר. לכן הוא נגרע מערכו להיות נמנה בכלל

חלקי

הדעת אמנם הוא גלוי מזה אם הוא ראוי לאמת ולא לרדוף אחר הדמיונות. כי אמנם כלנו נחשוב בדבר אשר נדעהו כי לא יקרה היותו בענין אחר. אמנם הדברים אשר כפי ההזדמן אפשר היותם בענין אחר. והדברים העשוים חוץ למראה הם נסתרים אם לא. ואם הידוע הוא הכרחי א"כ הוא נצחי ולכן בהכרח כל ההווים בהחלט בהכרח הם נצחיים. ואם אינם (נ"א והם אמנם) בלתי הווים ובלתי נפסדים. עוד לזה כי כל דעת הוא אפשר ללמד כי כל ידוע מתלמד. אמנם כל לימוד הוא מהדברים תקדם להם הידיעה כמו שאמרנו בס' המופת. הלימוד הוא על ב' דרכים. אחד מהחיפוש והשני מההיקש. החיפוש הוא הכרת התחלת הדבר הכולל. אמנם ההיקש הוא מהדברי' הכוללי'. א"כ יהיו שם התחלות ראשונות אשר מהם ההיקש. אשר (נ"א אין) להם היקש כי אם חיפוש. א"כ הדעת הוא קנין מופתי עם התנאים האחרים אשר ביארנו בס' המופת. ואמנם כאשר בשום צד נאמין דברים או נכירם ויהיו הם התחלת הדברים ידועים. ואם אמנם הם בלתי ידועים יותר מהתולדה. יהיה לו הדעת במקרה. הנה אמנם מהדעת מבואר כפי זה הענין. אמנם הדברים אשר יקרה להם להיות בענין אחר. מהם מעשי מהם פעלי כי דבר אחר הוא פועל ממעשה. אמנם נכיר ההפרש אשר ביניהם מהדברים החיצוניים

חלקי הנפש אשר יתנו האמת: הדעת אמנם. יבאר מהות הדעת וביאור חלק המלאכה עולה עמה: ואומר גלוי ומבואר שהדעת יתן האמת לבעליו יותר מהמחשבות הדמיונות: כי אמנם כלנו. וזה להיות גדר הדעת והוא ידיעת הדברים הטבעיים המוכרחים להיות בטבעם כפי מה שהם במציאות. משא"כ הדברים שמציאותם כפי ההזדמן ר"ל שנעשו במלאכה כפי המקרה והזדמן ברצון הפועל שיתכן שימצאו באופן אחר לכן אין דעת מציאותו מוכרח היותו אמת במוחלט: חוץ למראה. לכן כל הדברים העשוים במלא' אם אינם למראה עין הם אפשרי הידיעה בהיות כי נסתרו מעין ולא נודע אם הם נמצאים או לא: ואם הידוע מוכרח להיות נודע באמת ר"ל מוכרח להמצא כפי מה שיחשוב בו היודע בעבר ובעתיד ובהווה. לכן יחוי' היותו נצחי במציאותו: ולכן בהכרח. ובהיות שכל הנמצאים הטבעים הם המה מוכרחי הידיעה בדעת יודעיהם: לכן יחויב היותם נצחיים במציאותם: ואם אינם. ואף כי אין מהם בלתי ההווים ונפסדים ר"ל עם היות שהם הווים ונפסדים באישים. הנה הם נצחיים במינים והכללים שמורים לעולם: והר"שע הגיה והם אמנם ואין צורך כי ביאור אחד להם: עוד לזה. עוד יבאר גדר הדעת ומהותה. והוא שהוא אפשר ללמד לזולתו כמשפט כל ידוע שהוא מתלמד מהמלמד להלומד: תקדם להם הידיעה. גם זה לגדר הדעת ישוב. ובזה טעו רבים וכן שלימים אשר הקשו עצמם לדעת אם אמת הדבר שכל ידיעה תקדם לה ידיעה א"כ תלכנה הידיעות לבלי תכלית ולא יתכן להמצא הידיעה הראשונה שאין לפני' ידיעה. מה שאין זה ביכולת האדם להשיג מושגות בב"ת. ולפ"ז לא יתכן שתהי' לאדם ידיעה בכלל מה שהוא ענין שקר וכזב כי כל אדם יש לו ידיעות רבות (יעוין עיקרים ב"א לראשון) והוא טעות מוחלט להעיר הלימוד בידיעה. וזה כי לא אמר החכם שכל ידיעה תקדם לה ידיעה. כ"א כל לימוד יקדם לו ידיעה. ואין כל ידיע' לימוד. והנה בהתחלות הידיעות המה

המוחשים. אשר הרגשתם תקרא ידיעה ככתוב והאדם ידע את חוה. ואלה שידיעות ר"ל המורגשים יולידו הלימודים החיפושים כאמרנו כל אדם נושם. עם כי לא ראינו זה בכל אישי האדם אשר אתנו בעולם אחד ואף כי אשר קדמו לנו או הבאים אל אחרינו. עד שנגזור אומר על כל האדם שהם נושמים אבל גזרנו זה בחיפוש מאשר ראינו. במה מצינו. כלומר מה מצינו אלו שראינו שנושמים. אף כלם כן. ואלה הלימודים החיפושיים הם התחלות ההיקשים כאמרנו כל אדם נושם וכל נושם מרגיש. ותהי' התולדה א"כ כל אדם מרגיש ונקרא זה ההיקש בשם מופת ושוא גדר הדעת: עם התנאים האחרים. כמו איך יעשו תמונת ההיקשים עד שיולדו מהם תולדות כלם זרע אמת חיוב או שלילה כללי או חלקי. וזולתם מהתנאים: נאמין דברים. יאמר שההתחלות ר"ל ההקדמות שההיקש נעשה מהם מוכרחים להיות ידיעות ידיעה גמורה אם ממושכלות ראשונות או בהכרת המוחשים ואז יקרא ההיקש הנבנה מהם בשם היקש מופתי. וזה כי כל דבר המוציא את זולתו מן הכח אל הפועל. מוכרח שיהיה הוא עצמו בפועל באותו הדבר כמו שהאש בפועל מבעיר העץ שהוא בכח להיות אש. ככה הידוע בפועל מוציא הידוע בכח אל הידיעה בפועל. ואז תהי' ידיעה הכרחית. אך אם לא תהיינה ההקדמות ידיעות אז תהי' התולדה הנולדת בהיקש מהם ידיעה מקרית ר"ל אפשרית כדבר מקרי אך לא הכרחי' כידיעה המופתית: מבואר כפי זה הענין. הנה מבואר מזה גדר הדעת כפי ענינו זה. אמנם הדברים. עתה יבאר ב' ענינים אחרים הנכללים תחת גדר הדעת הנקראי' מעשי ופעלי. המעשי הוא השכלת הטוב והישר לבני אדם מפעולות טובות והנהגות ישרות אשר לא תלאנה לפועל. והוא כערך העיוני בעניני' ההכרחיים כן המעשי בענינים האפשריים. והפעלי הוא המלאכות בלאתן לפועל במעשה בשינוי החומר כמו מלאכת הבניה ושאר המלאכות הנעשות בפועל: מהדברים בקילוגיים. ר"ל בפעלי נפעלים הדברים חוץ לשכל

התבארו

החצוניים התבארו . ולכן הקנין הנעשה אשר הוא בהשכל דבר אחד מהקנין הנפעל אשר בהשכל ולא יוכללו זה תחת זה מעשה ופועל ולא יהיה המעשה פועל ולא פועל מעשה. כי אמנם מלאכת הבנין היא מלאכה והיא קנין מהנפעל בהשכל ואין מלאכה אחת שלא תהיה קנין נפעל בהשכל ואין דבר כזה שאינו מלאכה . א״כ דבר אחר הוא מלאכה וקנין בהשכל אמיתי נפעל . אמנם כל מלאכה היא אצל התשלום והפועל והעיון איך תיעשה. והיא מהדברים האפשריים כי היא אפשרית להיות ושלא להיות : התחלות המלאכות הם בפועל ולא בנפעל וג״כ אין המלאכה מהדברים ההכרחיים היותם או פעולתם ולא מאלה אשר הם בטבע כי בעצמם תהיה זאת ההתחלה. אמנם יען כי הפועל והמעשה הם מתחלפים . בהכרח הוא שתהיה המלאכה מהפועל לא מהמעשה כפי ענין אחד אצל דבר אחר הם במזל והמלאכה . כמו שאמר אגא״טון המלאכה אוהבת המזל והמזל המלאכה. הנה המלאכה כמו שנאמר היא קנין והיא קנין עם השכל אמיתי הוא נפעל. אמנם האינים״יאה הוא בהפך קנין נפעל עם דבר שקר אשר אפשר להיות בענין אחר :

פרק ג אמנם תבונה נקח כן . נעיין איך נקראו נבונים .

אמנם יראה אשר הנבונים הם אשר יוכלו לתת עצה בדברים הטובים והמועילים לא בדבר חלקי . כמו הדברים המועילים לבריאות או לחוזק . כי אם להיות טוב בכל . והאות על זה כי נקרא נבונים אצל הדבר כשנדבר בשום תכלית דבר טוב אשר לא יהיה מלאכה. על כן יהיה נבון כל היועץ בכל החיים . אמנם אין אחד לוקח עצה על הדברים אשר א״א היותם (נ״א בענין אחר). אם הדעת היא במופת. הדברים אשר אפשר היותם

פירוש

המאמרי בציור נגלה בפועל כמו בבנין הבית ואריגת הבגד וזולתו מסא״כ המעשי שאין ממנו נפעל חוץ לשכל כאמור : ולכן הקנין . לכן בעבור היותם נבדלים זה מזה בענין ההבדל האמור שמולה להם . לכן יבדלו גם הקנייני׳ הנפשיים השווים מהם ר״ל שיבדל התפעלות הנפשי ההוה מתכונת המעשי . מהתפעלות הנפשי ההוה מתכוני׳ הפעלי שהוא הקנין הנפעל חולה לנפש . ואיכם נכנסים תחת כלל אחד אפי׳ על דרך סוג ומין כאמרנו כל אדם חי אף כי אין כל חי אדם מסא״כ המעשי והפעלי : והוא קנין מהנפעל . יש לו קנין שבנין בנפש מהנפעל חולה לו : וכנה כל המלאכות הסקנייניםנפעלי׳ שכליים : ואין דבר כזה . מסא״כ . המעשי שאיננו מלאכה : א״כ ד״א . לכן זה יורה שהמלאכה שהיא קנין נפעל שכלי אמיתי ר״ל בפועל ממש . היא דבר אחר ממעשי: אגל התשלום׳ אגל התכלית ר״ל כל מלאכה יש לה ד׳ סבות שהם החומר והצורי׳ והפועל והתכלית שהוא התשלום האמור : ואמרו והעיון איך תיעשה כולל החומר והצורה שהפועל יעיין מאיזה חומר יעשה ואיך ר״ל באיזה צורה יעשה עד שתאות להשגת המבוקש מן המלאכה ההיא : התחלות המלאכות׳ סבות המלאכות הם בפועל לא בפעולה הנפעלת כמו שהם בפעולו׳ הטבעיות ההכרחיות בטבע כי הפועל ברצון ברצותו פועל וברצותו שובת : והדברים ההכרחיים . אינכה בפעלת מסבות מוכרחות לפעול אותה וגם בבחינת עצמה איננה מוכרחת להיות נפעלת . ואיננה ג״כ מהפעולות הטבעיות שהתחלתן בעצמם כמו שבילת התרנגולת נושאת הסבה בעצמה להיות תולדת התרנגולת במליאות : והמזל הוא רק עוזר לזה : הם מתחלפים . כי הפועל יוצא לפועל והמעשי נשאר בנפש . לכן בהיות המלאכה נעשה בפועל ממש .

פירוש

א״כ תהי׳ מהפועל כי המעשי אין לו פעולה : כפי ענין אחד ואם ילקחו המעשי והפעלי בערך זה לזה לראות ענין האחד אל האחר . אז יהי׳ ערכם זה לזה כערך המזל אל המלאכה . ר״ל כערך מערכת הכוכבים אל מליאות הנמלאים המחויבים להתהוו׳ ולהמלא כפי הערך ההוא . כן ערך המעשי אל הפעלי . והנה המעשי והפעלי . רצים אהובים ונאהבים זה לזה עד שהפעלי נשמע אל המעשי ר״ל ככל אשר יחשוב החושב בנפשו להיטיב מעשהו בשכל המעשי . כן יעלה את ידו בפעלי להוציא לפועל מעשהו בכל אשר חשב . אשר כן יאמר אגא״טון . והנה המעשי להיותו פעולה מחשבת לכן נקרא בלה״ק חושב . והפעלי שיוצא לפועל המלאכה נקרא חרש ככתוב חרש וחושב : כמו שנאמר׳ כפי האמור הוא קנין שכלי אמיתי ר״ל טוב . והוא נפעל : האינימיאה המלאכה הגרועה הוא נפעל שקר ר״ל רע . ועכ״פ היא אפשרית שלא להיות או להיות טובה או רעה כאמור :

פרק ג אמנם תבונה . אחר שביאר בקודם גדר המלאכה והדעת מחמשת חלקי הנפש . בא לבאר בזה גדר התבונה ומהותה . ואומר שראוי לעיין מי מבני אדם יתואר בתאר הנבונים למען נבין גדר ומהות מקרה התבונה מתאר הנבון : כמו הדברים המועילים לבריאות שהם ענינים פרטיים יועילו לקנות ב״א שהם חולים וחלשים : טוב בכל . בכל המין האנושי . אין אחד לוקח עלה . כי גדר העלה לבחור המעש׳ היותר טוב מבין המעשים האפשריים להיות שלא כטוב : אם הדעת . כמו שהבדיל בקודם בין מעשי ופעלי ככה יבדיל בזה בין הדעת שהוא השכל העיוני ובין התבונה שהוא חלק מהשכל המעשי. גם יבדילהו מהפעלי שהוא המלאכה היוצאת לפועל .

היותם בענין אחד אין להם מופת. כי כלם אפשר היותם בענין אחר. ואין להתיעץ על הדברים אשר הם הכרחיים. א"כ התבונה אינה דעת ולא מלאכה. אמנם אינה דעת כי יקרה שנעשה היותו בענין אחר. אמנם אינה מלאכה כי סוג אחר המעש' מהפועל. הנה נשאר היות התבונה קנין אמתי נעשה בהשכל אצל טובות האדם והרעות. כי אמנם בפועל התכלית הוא אחר. אמנם במעשה לא יהיה (ג"א תמיד). כי אמנם נהיה (ג"א לו) לעצמו המעשה הטוב תכלית ובעבור זה פרק ג' (ג"א פרוק"לים) והדומים להם נחשבים נבונים יען כי יוכלו לעיין טובותם וטובות אחרים. ולהיות בן נחשבים מתקני הבתים ומנהיגי המדינות. ולזה ההסתפקות בלשון יון בשם קרוב לזה כי היא תשמור התבונה. כי תשמור המחשבה זאת דמיון זה: כי אמנם הדבר המחנה והמעציב לא ישחיתו כל מחשבה ולא יהפכוהו כמו אשר למשולש ב' זויות (ג"א שוות) לב' נצבות או לא. אבל ישחיתו המחשבה אשר אצל הנפעל. כי אמנם (ג"א הם) התחלות להנפעלים ובעבורם הם נפעלים. ואם אמנם ישחיתו בעבור ההנאה או העצב אז לא תראה ההתחלה ולא אשר ראוי לעשות בעבורם ולא אשר בעבור זה ראוי לבחור כל הדברים ולעשותם. כי זאת רעה חולה משחת ההתחלה. על כן בהכרח היא קנין בהשכל אצל הדברים הנפעלים האנושיים. ואמנם למלאכה תצטרך מלאכה ג"א

וזה כי גדר הדעת לתת מופתים בהיקשים ונחקריים על אמיתת ענייני' טבעיי' המוכרחי' במציאותם משא"כ התבונה והעצה שאין בכחה לתת מופת בהיות עסקה באפשריים. לכן איננה נכנסת תחת גדר הדעת להיות עלם אחד עמה גם איננה מלאכה עם היות שניהם באפשריים. להיותם מסוגים מתחלפים וזה כי המלאכה יוצאת חוצה לנפש משא"כ התבונה שהיא נשארת בנפש פועלה בבחינת העצה היעוצה: הנה נשאר. ולפ"ז תשאר החלוקה שתהי' התבונה קנין שכלי בנפש היועץ להטיב לבני אדם בכלל בטובות כולליות או להסיר מהם רעות כלליות: כי אמנם בפועל. ר"ל עוד יבדלו התבונה והמלאכה זה מזה בענין התכלית. וזה כי הנבון מצד היותו חושב להטיב לכלל החיים לו ולזולתו. לכן יהיה לו תכלית אחד שהיא ההטבה בכלל לו ולזולתו. אמנם במעשה ר"ל בכל בכל מלאכת מעשה אין התכלית אחד תמיד כי פעמים יהיה התכלית להטיב לו לעצמו לבד אשר לבוא בשכרה ואם מלאכה גרועה היא ורעה לבעליה. וזה בהיות טובה פרטי. לכן אין כח התבונה עלם אחד עם המלאכה. והר"מ ביאר הפך זה ואיננו עולה כהוגן: פרוק"לים. אולי היה זה בדורותיו משים דת הטובה היא לכלל בני אדם או עריך בד"א הטוב לב"א: ולהיות כן ובהיות הדבר כן שהחושב להטיב לכלל נקרא נבון. לכן יחשבו הבונים והמנהיגים נבונים בהיות מחשבתם ומחשבת תבונה ועיון להטיב להם ולזולתם וכ"כ ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה (שמות ל"א): ולזה ההסתפקות. בעבור שהתבונה הוא כח שכלי שופט על הבחירה מה זה שבחר ותקרב בטוב ויסר המועיל לו ולזולתו. לא בטוב הערב לשעתו או הטוב לו לבדו. ומהמבואר שהתאוה שהיא הפך ההסתפקות תזיק לכח השופט כי תגבורת התאוה תעוור עיני בחינת השופט לומר לרע טוב ולטוב רע כמו שאמר בסוף ק' מג' לזה. לכן תהי' מדת ההסתפקות המעה

לתבונ' ונקראה בשם קרוב לתבונה בעבור שהיא שומרת אותם מעוול ומשפט. ובסוף מאמר ג' כתב שהוא נגזר מלשון עוונות נעורים: כי תשמור המחשבה. ההסתפקות תשמור המחשבה ר"ל התבונה האמורה לבל תטה משפט בדמיון ר"ל במדה הדומה לזו שאינו נוהג בה ומדת ההסתפקות אף כי לא ישחית המדות שאינן דומות לה כאמור אחריו: כי אמנם הדבר המהנה. וזה כי מי שרגיל לרדוף אחר דבר המהנה לשעתו ולברוח מהר' המזיק לשעתו וטוב לזמן ארוך. הנה נטייתו זאת לא תשחית כל מחשבתו. עד שלא יוכל להבין ד"מ שסלשת זויות כל משולש שוות ב' זויות נצבות. הנה זו לא תשחית. נטייתו אחר המהנה: אבל ישחיתו המחשבה אשר אצל הנפעל: לא תשחית רק המחשבה שהיא הדומה למהנים שהוא רגיל לרדוף אחריהם ד"מ הרגיל לרדוף אחרי הנאת המשגל תשחת מחשבתו בענין זאת ההנאה לבדה ואינו יכול לשפוט מישרים בענין הפרטיות אך עכ"ז יכול לשפוט מישרים בדיני ממונו' ובהנהגת הבית והמדינה וזולתם שאינם דומה למה שהוא נוטה אחריו בטבעו. וכן אמרו ז"ל איזה גבור הכובש את יצרו. כלומר יצרו שהוא רגיל לנטות אחריו. כ"א רגיל בניאוף לא יקרא גבור אם כובש את עצמו מהגניבה שאין יצרו תקפו עלי': הם התחלות להנפעלים. ר"ל ההנאות והעצבים אשר במחשבה הם סבת לנפעלים מהם: ואם אמנם ישחיתו. ואם ישחיתו הבעלים בעבור ההנאות אז יתעוור עיני בחינתם מראות הסבה אשר הטתום לעשות כמעה. ולא יבינו הראוי לעשות והבלתי ראוי: ולא אשר בעבור זה ראוי לבחור. גם לא ידעו לתת כבוד לחלק השכלי ר"ל לתבונה היועצת מישרים לבחור במישרים יען כי הסבה המתעה הוא מקור משחת שהיא התאוה המטה לשחת את בעליו ומעלים עיניו מראות מישרים: ע"כ בהכרח. לכן תהי' התבונ' קנין שכלי בנפש לנהל ביושר המדות האנושיות משא"כ המלאכה: ואמנם למלאכה.

הנה

(ג"ה מעלה) אחרת ואמנם לתבונה לא . ועוד כי החוטא במלאכה ברצון הוא נבחר יותר אמנם אצל התבונה גרוע . כמו שהוא אצל המעלה . גלוי הוא א"כ כי התבונה הוא מעלה מה ואינה מלאכה . אמנם מהשני נמצאים חלקי הנפש המשכלת הא' הוא כח הדמיון . ואמנם הדמיון הוא אצל הדבר אשר אפשר היותו בענין אחר וכן התבונה אבל אמנם אינו קנין עם שכל לבד. והאות כי השכחה תמצא בקנין (ג"ה זה) . אבל בקנין (ג"ה התבונה) אינו כן :

פרק ד

אמנם יען כי הדעת היא מחשבה מהדברים הכוללים ומאשר הם הכרחיים . ואמנם הם התחלות לדברים המופתיים . ואחר אשר הדעת היא עם מופת . יהיו לו התחלות לא יתבארו במופת . וידיעת אלה ההתחלות לא יהיה דעת ולא מלאכה ולא תבונה . כי הדעת היא במופת והשתים הם אצל הדברים אשר יקרה להם היותם בענין אחר . ולא תהיה חכמה ידיעת ההתחלות כי ראוי לחכם להיות לו מופת בקצת . אם הדברים אשר נאמר בהם אמת . ולעולם לא נכזבם בדברים שא"א או אפשר היותם בענין אחר . הם תבונה ודעת וחכמה ושכל . ומאלה ג' אינו ר"ל השכל אומר ג' תבונה ודעת

הנה כפי המבואר תהיה התבונה יסוד המעלות לכל המדות השכליות והיא ראשית כל מעלה אין לפניה מעלה : משא"כ המלאכה שהיא מצטרכת לקיימת מעל' כמו החכמ' והזריזות והאומנות . לכן תהי' התבונ' נבדלת מהמלאכה : ועוד כי החוטא . עוד הבדל אחד בין התבונ' להמלאכה והם כי הפועל מלאכה גרוע ברצונו הוא עכ"פ משובח מן הפועל מגרעת בלי דעת · כי הא' פועל שלם באמת והב' פועל חסר · והפך זה אצל התבונה כי המעוול מישרים בזדון הוא יותר חוטא מן המעוול בלי דעת . יען התפתה להיות נמשך אחרי התאוה ברצונו מה שהוא ראוי להיות הפך זה שהתאוה ימשך אחר התבונה והיא תמשול עליו : גלוי הוא . א"כ מבואר הוא שהתבונה היא מעלת המדות ואיננה מלאכה : אמנם מהב' נמצאים . אחר שיבאר שהתבונה איננה מלאכה ודעת יבאר עם מי מהב' כחות הנשארות · (שהם המדמה והשכל בכלל עם החכמה) תתחבר התבונה : ואמנם הדמיון : אולם בהיות הכח המדמה עסקו על כל פנים גם כן בדברים האפשריי' ביד האדם להיות גם כרצונו אשר ככה .

והחכמה . ויבאר בזה גדר השכל ובפ' שאחריו יבאר גדר החכמה . ולאמונה יבאר שאין השכל אחד עם גדר הדעת . הנה כי כפי מה שקדם בב' לזה המאמר התבאר שגדר הדעת היא מחשב' וידיעה מופתית . וכל ידיעה מופתית נלקחת מהתחלות ידיעות שאין עליהן מופת . ובהיות אלה ההתחלות בלתי נגדרות בגדר אחד מד' חלקי הנפש כמו שיבאר נשאר א"כ היות ידיעות ההתחלות נכללות בגדר השכל · ואמר יען ר"ל בהיות גדר הדעת שהיא מחשבה בדברים הטבעיים המוכרחים במציאותם : ואמנם הם התחלות . אלה המחשבות המופתיות הם בנויות על התחלות שאין עליהם מופת כמבואר בב' מזה המאמר : ואמר שהדעת . ואמר שכבר התבאר שם גדר הדעת שהוא מורה על מחשבה מופתית . א"כ יחויב מזה שיהיו לו ההתחלות ההן . אך בהיותן בלתי מופתיות כאמור לכן לא יוכללו תחת גדרו כי הדעת עסקו במופתים והן אין להם מופת : כי הדעת היא במופת . כי גדר הדעת הוא ידיעה' מופתית בעניני' ההכרחיים: והנצחיים . רצוני לומר המלאכה והתבונה האמורים הם אצל הדברים האפשריים

התבונה . לכן אליו תתחבר התבונה לא עם השכל להיותו נבדל ממנה כי השכל עסקו בהכרחיים כאמור. והנה אחרי אשר יצייר המדמה צורת הדבר אשר ירצה לעשותו יתיעץ בתבונה אם ישר מעשהו אשר ירצה לעשותו : אבל אמנם . אך לא תתחבר קנין התבונה עם הכח השכלי להיותם נבדלים זה מזה באפשריות והכרחיות כאמור : והאות . והעד שהתבונ' תדמה אל הדמיון במה שהשכחה מצויה בשניהם להיותם נתלים בחומר משא"כ הכח השכלי שהוא מופשט מהחומר ע"כ אין השכחה מצויה בו כ"כ כמ"ש הרב המורה שבאלהות אפס מקום לשכחה בהיותה משוללת החומר והדמיון . ולפ"ז הפי' צריך להגיה בפנים אבל בקנין השכל אינו כן אך בר"ש הגי' בתבונה כבפנים :

פרק ד אמנם יען . אחר שיבאר בקודמים גדרי שלשת חלקי הנפש ממחשבת חלקיה שהם מלאכ' תבונ' דעת . נשארו עוד ב' שהם השכל להיות בענין אחר כפי מה שהם אשר לא יוודעו במופת לכן לא יתכן היות התחלות הדעת מלאכ' או תבונ' ג"כ : ולא תהי' חכמה . גם לא יתכן היות ידיעת אלה התחלות מגדר החכמ' בהיות גדר החכמ' כמבואר בפ' שאח"ז ידיעת הדברים שעליהם קצת מופת משא"כ אלה ההתחלות שהם בלי מופת כלל כאמור : אם הדברים : יחזור שעניינו של פרק בסוף הפ' ואומר אם כל הדברים (המוכרחים והאפשריים העומדים למשפט בחינת האמת האי כי מוכרחי' בהיקשים מופתים והאי כי מורשי' ר"ל האפשריים בהיקשים הלציים ושיריים) . יעמוד . למשפט לפני אחד מד' חלקי הנפש שהם תבונ' דעת חכמ' ושכל . שהם אמות כל אמת ר"ל על ידן יבחן האמת מן הכזב : ומאלה הג' . והנה שלש אלה אינם כוללים אלה ההתחלות כמו שקדם . נשאר א"כ שיהי' השכל משיג אותם . ולפ"ז כבר התבארו ג' חלקי הנפש שהם דעת תבונה שכל .

וזה כי גדר הדעת הוא ידיעת ההכרחיי' בהיקשים מופתיים. וגדר התבונה הוא ידיעת האפשריים וההתיעצות על כלל טובותיהם. וגדר השכל הוא ידיעת ההתחלות ר"ל המושכלות הראשונות:

פרק ה אמנם נקרא חכמה. אחר שביאר במה שקדם גדרי ג' חלקי הנפש דעת תבונה שכל. בא לבאר בזה גדר החכמ'. ואמר כי החכמ' לה פי שניים בגדר ואחד בשם. א' אצל המלאכות כי השלם באיזה מלאכ' מן המלאכות כמו פריאה במלאכת פיסול אבנים ופולקלי"טון במלאכת הצלמים והתבניות יקרא חכם כמו שקרא הכתוב לבעלי המלאכה בשם חכמים ככתוב וכל חכם לב בכם יבואו ויעשו וגו'. ב' אצל הידיעות כי כל יודע מבין הידיעות הכוללות במציאות נקרא חכם: אמנם בזה. ר"ל החכם בידיע' אחת לא יאמר בשם חכם כ"א בהיותו יודע ידיעות רבות כאמור: כ"א מעלת המלאכ' כן. כן היא המעל' אצל המלאכ' שהשלם במלאכ' אחת נקרא חכם. אך לא אצל הידיעות כי לא יקרא בשם חכם כ"א יהי' שלם בידיעות רבות: ולא בחלק. שלא תהי' ידיעה חלקית כי מגדר החכמ' היותה ידיע' מופתית אשר לא חלק לה בפרטיים. וכבר ביארנו זה ג"כ בס"ב מחבורנו אסף פ' ד"ן ממנו: כמו שאמר אומיר"אש. בספרו שבחי חכם יודע אלו ואמר שהשי"ת לא בראו להיות חופר וחורש או יודע ענינים חלקיים כ"א יודע ידיעות כוללות: ע"כ גלוי. מבואר א"כ מזה שהידיעות היותר אמתיות הם הידיעות הכוללות המכונים בשם חכמה והוא להיותם סמוכים לבד במופתים לאמתם: ע"כ ראוי לחכם: אין ראוי לחכם לשום עיון בחכמתו לבד אל התולדות (הנמשכים מההתחלות) שתהיינה אמתיות. אבל ראוי לשום לב גם אל ההתחלות ר"ל ההקדמות ולדעת בעין השכל אמיתתן כי וולד כזב כמוהו יען הי' השכל מכזיב בלדתו אותו:

ודעת וחכמה. (ג"א ומאלה הג' היינו אחד מהם) א"כ נשאר כי השכל הוא משיג ההתחלות:

פרק ה אמנם

נקרא חכמה במלאכות הידועות על השלימות. כמו פרי"אה אשר היה חכם לפסול אבנים. פוליק"אליטון היה חכם בעשית צלמים. אמנם בזה לא נרצה לומר חכמה דבר אחד. כי אם מעלת המלאכה כן. אמנם נחשוב חכמים אשר הם בכל דבר לא בחלק ואינם יודעים דבר אחד. כמו שאמר אומי"ריאש במד"גוט. אמנם לזה לא עשאו חופר ולא חורש ולא יודע דבר אחד חלקי. על כן הוא גלוי כי היותר אמיתי בכל הידיעות היא חכמה הכוללת. על כן ראוי לחכם שלא ידע הדברים הידועים מצד ההתחלות לבד. כי אם גם ההתחלות לאמר בהם אמת. ועל כן תהיה החכמה שכל ודעת והיא ראש על כלם כי בה ידעו הדברים היותר נכבדים דבר בלתי נאות הוא שיחשוב אחד כי המדינית היא יותר חשובה. אם לא יהיה האדם הדבר היותר חשוב בעולם. כי באמת בריא או טוב אינו דבר אחד באדם או בדגים: אמנם לבן וישר הוא דבר אחד תמיד: והנה חכם הוא דבר אצל הכל. נבון הוא דבר אחד אצל הדברים כי המשגיח היטב כל הדברים אשר אצל עצמו יאמר באמת אשר הוא נבון. ולעיון זה יקרא תבונה. ולזה גם לקצת בהמות יקרא נבונים והם אשר להם כח להשיג בדברים אשר הם צרכי חייהם. הנה גלוי הוא כי לא תהיה החכמה והמדינים דבר אחד. לא יקראו חכמה לאשר הוא אצל הדברים המועילים להם. לרבות יהיו החכמות כי לא תהיה

ועפ"כ תהי' החכמה שכל ודעת. כי בבחינת עסקה בהתחלות כמו השכל תהי' שכל ובבחינ' עסקה בהיקשים מולידי התולדות כמו דעת תהי' דעת: דבר בלתי נאות. לא כן יחשוב החושב שהחכמה המדינית היא יותר מעולה מכל מדע. אם לא ידמה שהאדם הוא היותר חשוב מכל הנבראים אשר במציאות עד שלפי גודל מעלתו תגדל מעלת החכמה המעיינת באשרו. כי מעלות החכמות או על זו היא לפי מעלת נושאיהן. כי אמנם זה שקר ר"ל שאין האדם העצם היותר חשוב במציאות כי יסודות שמים וארץ הם יותר חשובים במציאות. והנה משקר המאמר יתחייב שקר הקודם ר"ל שאין חכמה המדינית חשובה מכל חכמה: כי באמת: כי מהמבואר שהמדע וההכרה היותר כולל נושאי רבים תחתיו היא יותר נכבדת מן אשר תכלול מעט תחתי' כמו שידיעת הבריאות והטוב לא תכלול האדם עם הדגים כי שאיפת האויר טוב ובריא לבני אדם ורע לדגים והפך זה המים. אולם ידיעתם הלבן והישר היא ידיעה כוללת ונכבדת יותר בבחינ' הכללות מידיעת הבריאות שאינה כוללת כמותה: והנה חכם. והנ' בהיות לחכם ידיעו' כוללות אל הכל כאמור בגדרו. משא"כ הנבון שאין לו ידיעה רק במדינית להתיעץ מה זה טוב לו או לריעיו או לחכמי המדינה. ואינה כוללת כמו ידיעת החכמ' לכן אינה נכבדת כמות'. ולכן גלוי הוא ר"ל מבואר א"כ כי אין החכמ' והמדינית דבר אחד: אשר הם צרכי חייהם. שהוא כענין החכמה המדינית לאדם. וגם היות זה להם בטבע ולא בתבונה ועצה ישמו העטיסם כמו האדם עכ"ז יקראו נבונים על כד זהעברה: לא יקראו חכמ'. לא יקראו הקוראים חכמה למחשבה המוטבת איך תשיג הדבר המועיל לחיי בני האדם: לרבות יהיו. שא"כ יהיו החכמות רבות בהיות שאין הדברים המועילים שוים לכל חי כ"א

תהיה אחד אצל כל טובות ב"ח אבל תהי' אחרת אצל כל אחד. והלא הרפוא' איננה אחת אצל הנמצאים. ואם יאמר אומר יען כי האדם הוא מעולה משאר ב"ח: זה לא יועיל כי הדברים הם יותר מעולים מהאדם כפי הטבע כמו הדברים המפורסמים אשר מהם מוסד העולם. הנה הוא נגלוי ממה שאמרנו כי החכמה היא דעת ושכל מהדברים היותר נכבדים בטבע. ולכן אמרו כי אנכסגורס וט"ליו והדומים להם היו חכמים ולא יאמרו שהם נבונים. כי לא הדברים המועילים להם. ויאמרו כי היו יודעים דברים גדולים נוראים וקשים אלהיים. אמנם לא מועילים לאחרים. כי לא ידרשו טובות האנושיות. והתבונה אמנם הוא אצל הדברי' האנושיים ומהדברים אשר ראוי להתיעץ עליהם. כי נאמר כי פועל הנבון הוא לתת עצה טובה. אמנם אין אחד לוקח עצה בדברים שאי אפשר היותם בענין אחר ולא מהדברים אשר אין להם שום תכלית. כי זהו הפועל הטוב ובכלל היועץ הטוב הוא אשר יורה במעשותיו אשר הוא טוב לאדם לעשות. גם לא תהיה התבונה מהדברים הכוללים לבד אבל ראוי להכיר גם הפרטיים כי הוא עושה ואמנם המעשה הוא אצל הפרטיים. ובעבור זה קצת בלתי יודעים הם יותר עושים מקצת אשר הם יודעים. כי הם מנוסים בדברים אחרים. כי אם ידע כי הבשר הקל הוא טוב העיכול ויותר בריא. ולא ידע איזה יותר קל. לא יעשה בריאות. אבל היודע כי בשר העופות יותר קל. יעשה' הבריאות יותר. אמנם התבונה היא עושה. על כן ראוי שיהיו בה השני דברים או זאת יותר. אמנם תהיה אחת ראשית בדברים האנושיים. אמנם המדינית והתבונה הם

קנין

טובה אחרת לכל מין ב"ח כאמור בענין הבריאות לאדם ולדגים. אשר חכמת הרפואה והבריאות למדינית תחשב. והוא הדבר האמור אחריו והלא הרפוא' וכו'. ולכן תקרא מלאכת הרפוא' לא חכמת הרפוא' וזה בהיותה בפרט. ובהיות' מחכמ' המדיניות בענין הכלל והפרט שאמור ע"כ אין החכמ' והמדינית דבר אחד כאמור: ואם יאמר אומר יען ... ישות אל האמור ברא"ש. שבלתי נאות הוא שיחשוב א' שהמדינית היא יותר חשוב' והכ' הוא כמעיר ובא ליישב ספק אחד אשר יספק המסתפק לאמר אולי היו תהי' המדינית נכבדת בעבור שעסקה בטובות האדם שהוא היותר מעולה מכל חי ותהי' א"כ המדינית נכבדת מאשר שהוא האדם הנכבד מכל חי. על זה השיב לאמר: זה לא יועיל. כי אם נכבד הוא מכל ב"ח הלא נגרע הוא מן הדברים המפורסמים שהם מוסדות תבל כמו היסודות הד' וכו' לבא מרום במרום. שהחכמ' תעסוק בהן משא"כ המדינית: הנה נגלוי. לכן מבואר מזה שהחכמ' תכלול בעלת' הדעת והשכל שגדריהם עשות ההיקשים וידיעת ההתחלות ר"ל ההקדמות שעליהם נוסדו ההיקשים לידע ולהודיע הדברים היותר נכבדי' במציאות. מה שלא כן במדינית. ולכן אמרו. ולכן כשתבאו אנכסגורס וט"ליו בחכמ' ולא במדינית. כי לא ידעו הועיל במדיניות כלל ולא דרשוה כלל, כי בזה בזיונם נגד החכמה אשר היתה אומנתם. ועל זה אמר היה' כוונתו ית' בבריאת האדם לאכול ולשבוע מעץ החיים ר"ל להשכיל בחכמ' אשר תהי' לעד בעלי' ולדעת האמת בכל אשר נעשה תחת השמש מהדברים ההכרחיים. ולבלתי אכל מעץ הדעת טו"ור ר"ל לבלי השתקע במדיניות המתוארות בטוב ורע לא באמת ושקר כמו מושגי החכמ'. וכאשר מרה פי הש"ית נשתקע במדיניות ותחשב לו זאת לחכמ' כשנבאה ונעלמה ממנו החכמ' הנאמנ' אשר תתן אמת בידיעת הנמצאים ההכרחיים. ונחשבה לו הטלומת חכמ' כמות'. עד"הכ ואל תהי' הכל לאמת חמות בלא עתך. ואחריו כל אדם ימשוכו לדעת טו"ר בחכמ' המדינית. והשכלת אמיתתו ית' ר"ל השכל' פועל אמת שפעולתו אמת יעזותו. זולתי מתי מעט אשר פרקו עול המדינית מעליהם בל ידעו הבין בשכלם ומספקים במעט כפי ההכרח. וכל ישעם וכל חפצם להשכיל באמתתו ית' ר"ל לדעת האמת בפיעל כפו ית' ההכרחי. ועליהם אמרו ז"ל ראיתי בני עלי' והמה מועטים: גם לא תהי' התבונה עוד ר"ל שאין החכמ' והמדינית עלם אחד' בהיות שהתבונ' שהיא גדר המדינית ר"ל עסק' גם בפרטיי' משא"כ החכמ' שאין עסק' רק בכללים: כי הוא עוש'. כל נבון עוש' בתבונת כפו. וכל מעשה בני האדם הם בפרטיים: קצת בלתי יודעים. והעד שהמדינית המכונה בשם תבונ' עסק' בהכרת הפרטים ג"כ שהרי קצת בל ידעו הבין טעם הדבר ועושים יותר מה יודעים. וזה בעבור שהם מנוסים ר"ל מורגלי' בידיעת הפרטיים. כי הרופאים היודעי' דרך כלל שהבשר הקל הוא טוב המיכול. לא יעשו הרפוא' עכ"פ בהיותם בלתי יודעים הקלי' בפרט. אך היודעים בפרט שבשר עופות הוא קל המיכול זה יעשה הבריאות אך כי לא ידע הכלל שכל בשר קל טוב למיכול. הנה עשה התבונ' משא"כ החכמ' שאין עסקה כלל עם הפרטים לכן היא נבדלת ממנה: התבונ' היא עושה. העלה טעם' דברים בפעל. לכן מן הראוי להמצא בה כלל ופרט שניהם יחד בשוה או אחד מהם יותר. וזה כי כל מעש' בני אדם הם פרטיים. ור"ל בכלל ובפרט. שהם הנהגו' המדינות בכלל והנהגת הבית בפרט: תהי' אחת ראשית. ר"ל הנהג' המדינות תהי' ראש להתנהג הבית כי היא יותר כוללת: המדינית והתבונ' הם

קנין

קנין אחד אבל ההויה אחת (נ"א איננה) להם. אמנם אשר הוא אצל המדינית התבונ' היא ראשיית משימה הדת ואת אמנם בפרטים ולה שם כולל מדינית. כי היא עושה ויועצת והיא פועלת המשפט. ועל כן היא בקצוות ר"ל בפרטיים. ועל כן לא לה (נ"א לאלה) לבד יאמר שהם מתעסקים בדברי המדינה כי אלה לבדם הם פועלים כמו החרשים במלאכתם. יראה אמנם כי התבונה היא יותר אצל האדם עצמו ויהיה לה שם כולל תבונה. אמנם מהאחרות זאת היא הנהגת הבית. ואמנם זאת שימת הדת ואת אמנם מדינית. ומאלה זאת אמנם יועצת ואחרת אמנם שופטת :

פרק ו

וממיני ההיכר אחד מהם הוא דעת עצמו. אבל יש הפרש גדול. ויראה כי היודע אצל עצמו ומשתדל הוא נבון. ואמנם המדיניים אינם נבונים כי הם מתעסקים בדברים רבים. על זה אמר אריו"פרש אמנם איך אפשר היותי נבון ואיני משתדל בעסקי. בהיותי במספר אנשי הצבא משתדל בשוה. קצת יקראו למדיניים אנשי מותר כי הם פועלים יותר מן הראוי. אמנם יש אשר ידרשו הטוב לעצמם ויחשבו כי ראוי לעשות זה לבדו ומזאת הסברא יבוא אשר יקראו לאלה נבונים לבדם. ואם אולי זה אינו כן כי לא יספיק טוב האחד לעצמו מבלתי הנהגת הבית והנהגת המדינה. אולי עם זה גלוי הוא כי הוא צריך להבין הדברים אשר לעצמו ולהשגיח בהם. אמנם האות על מה שנאמר כי הנערים ידעו חכמת השיעור ויהיו מלומדים וידעו דברים כאלה. אבל לא יראה שהם נבונים. הסבה בזה כי התבונה תהי' בידיעת הפרטיים

קנין א'. יכו' להנהגת הבית גם תבו' בכלל ויאמר הנהגת המדינ' והב'ת הם אחד בקנין הנפש שהוא בקשת הטוב והישר אך לא בפועל כי המדינית היא בכלל והביתיית בפרט : היא ראשית. אולם הנהגת המדיני' לה משפט הבכור' יען היא תשים דת כולל' לכל אנשי המדינ' הקהל חוק' אחת להם. אך הנהגת הבית היא פרטית. ונקראו שתי ההנהגות בכלל בשם מדיני' או תבוני' : כי היא עוש' ההנהג' עוש' ויועצת טוב וישר בהנהגת הבית ופועל' המשפט בהנהגת המדיני' : וע"כ. בעבור שהיא עוש' והעשי' תהי' בפרטיים לכן תהי' התבוני' בקצוות רצונו לומר בפרטי' : וע"כ לאלה לב' ר"ל לעוסקים בהנהגת המדיני' יאמר שהם עוסקים במדינית : ולאפוקי ב' החלקים האחרים שהם הנהגת עצמו והנהגת הבית שלא יכונו בעצם בשם מדינית : אצל האדם עצמו. ר"ל בהנהגת עצמו על פי מדותיו צריך תבוני' ביותר לבל יונח יצר אותו כאמרם ז"ל הוי ערום ביראה : ויהי' לה שם כולל. ותקרא הנהגת האדם עצמו בשם תבוני' שהיא כוללת ג' חלקי ההנהג' שהם עצמו וביתו והמדיני' : מהאחרות ... ויתר ההנהגות הם הנהגת הבית ושימת הדת שהיא עצם הנהגת המדיני' : ומאלה. ומפעולות התבוני'. עוד שזאת ר"ל בהנהגת האדם והנהגת הבית והנהגת המדיני' היא יועצת את בעליה לבחור בטוב וישר המועיל ובענין שימת הדת היא שופטת בין איש לרעהו :

פרק ו וממיני ההיכר. יבאר חילוף מיני הדעות הטובות אשר יפלו במעלות מיני השכלי' והתבוני' ר"ל בחלוקי מיני ההנהג' : אחד מהם. אחד ממיני ההנהג' הוא הנהגת אדם עצמו במדות ישרו' באופן ישיג הבריאות והטוב התועלת המועיל. אבל יש הפרש. אמנם יש בזה הפרש בין דעות חלוקות אשר יחשבו למי מהם המעלה הנכבדת יותר מאשר החלקים : וירא'. והנרא' לפי שהשקפה הראשוני' של יודע ומכיר בהנהגת עצמו ומשתדל במעשיה (כי לא יתרון לבעליו אם הוא כאשר דורש ואין כאשר מקיים) לו יאמר שאת על שאר חלקי התבוני' ונקרא נבון בקדימות ומעל' עליהם : ואמנם המדיניים. אך לעוסקים בצרכי המדיני' לא יאות תאר נבוני' בעבור שלהם עסקים רבים אשר ישגלום מהשגיח על פועל כפם לנהל עצמם בדרך ישר לא יכשלו בה : כמ"ש אריו"פרש שא"א לו להיות נבון בהנהגת עצמו בהיות עסקו עם אנשי הצבא אשר זה ישגלהו מהשלמת הנהגתו את עצמו במעלות במדות הנכבדות : קצת יקראו. ומזה נהגו קצת לקרוא למדיניים אנשי מותר. כי יעמסו על עצמם לפעול יותר מן הראוי להם לבדם : אמנם יש. אולם זולת אנשי מותר האמור יש אשר יפעלו בהנהג' לצורך עצמם לבד בחשבם כי זה לבד כשרון מעש' התבוני' בהנהג' ולהם לבדם יאות תאר נבונים : ואם אולי ... אף כי יתכן שלא כן ידמו אלה החושבי' שאין לעסוק רק בהנהג' האדם עצמו. כאש' יעשו קצת המתחסדי' מבני עמנו שלא ישימו עסקם רק בתיקון נפשם במדות מעולות והנהגת הבית והמדיני' יעזובו ומשליכים את עצמם על הלבור מה שאין זה דרך ישרה כי אדם לעמל יולד להיות עוסק בהשגת טרפו לפי הנהגת ביתו ההכרחית ולהשיג כעיאות בהיותו עוזר לטובת המדינה : אולי עם זה גלוי. אך על כל פנים מבואר הוא שכל אדם מוכרח להבין בדבר הנהגת עצמו ולהשגיח בתבוני' בפרטי מדותיו ומעשיו. וזה ראי' עכ"פ היות התבוני' אצל הפרטיים משא"כ החכמ' האמור בפ' הקודם : אמנם האות. והאות והמופת על אמיתת מה שאמרנו שהתבוני' היא אצל הפרטיים שהרי הנערים יוכלו להשיג חכמת השיעור אך לא יהיו נבונים בשלמת ההנהגות האמורים : הסבה בזה. והטעם בזה הוא

לסיות

הפרטים אשר הם ידועים בנסיון והנער לא נסה כי אורך הזמן יעשה הנסיון . והנה זה בבירור והוא מובן למה הנער יהיה למודי ולא יהיה חכם ולא טבעי . ויהי' זה בעבור כי דברי הלמודי' הם מופשטים אמנם התחלות האחרים הם בנסיון וזה אמנם לא ישינו הנערים אמנם יאמרו בפה וזה אינו בלתי גלוי . עוד יבוא חטא בנתינת עצה או אצל הכללי או אצל הפרטי . כמו כי כל מים כבדים הם רעים . או כי הלא המים כבדים . הנה הוא גלוי התבונה אינה דעת כי היא אמנם בפרטים כמו שאמרנו והיא פועלת בם . ואלה אמנם הם דביקות אצל השכל . כי השכל הוא מהגבולים אשר אין להם מופת וזה אמנם מהפרטים הוא אין בהם דעת כי אם חוש לא חוש החיצוני כי אם החוש הפנימי אשר בו נרגיש. כי בלמודי' המשולש הפרטי יעמוד בחוש הפנימי . ולזה יותר החוש מהתבונה . אמנם האחד הוא מין אחד . אמנם שאלה ושאלת עצה הם הדוקים כי שאלת עצה היא שאלה :

פרק ז ראוי אמנם לדבר מהו תושיה.

אם היא שום דעת או סברא או תחבולה או סוג אחד . אבל אינה דעת כי לא ישאלו הדברים אשר ידעו . והתושיה היא עצה והיועץ אמנם ישאר ויתן . גם אינה תחבולה כי התחבולה היא בלי טעם ובמהירות והעצה

להיות שהתבונ' נקני' לבעלי' בהרגל ונסיון בפעולת הפרטיי' המושג באורך זמן ככחות בימים חכמי' ואורך ימים תבונ' . והנער בעבור מיעוט שניו עדן לא נסה בפעולות פרטיות . ובזה מובן בבירור ג"כ למה יהיה הנער חכם בלימודיות ר"ל בחכמת השיעור. ולא יחכם בטבעיו' ולא בחכמ' אחרת כמו באלהיות . כי כל זה בטבו' היותו רך השנים ולא נסה עדיין טבעי הדברים לבמת עליהם היקשי הטבעיו' ועדיין איננו רגיל בעניני הנסם למען שללם מהאלו' . כי הם התחלות ג' אלה החכמות ר"ל הקדמותיהם הנמשכים מהנסיון משא"כ חכמ' הלימודיות שהיא מופשטת ר"ל משוללת הנסיון ר"ל לא על ההתחלות הנסיוניו' יבנו היקישי' כ"א על ערכי המספרים : אמנם יאמרו בפה . כי אם ידברו בטבעיות ובאלהיות מפי השמוע' . לא יבינו מוצא שפתם אשר כמוהם רבים וכן שלימים . אלהיים זקנים . נערים יחשבו . וזה איננו בלתי גלוי . מה שאמרנו איננו בלתי מבואר כ"א מבואר נגלה . כי ע' . השלילות יולידו החיוב : עוד יבוא חטא . עוד יוסף ידו להביא ראי' שאין התבונ' עם הדעת וזה כי מהמבואר שגדר הדעת הוא ידיעת הדברים הכוללי' בהיקשי' שכליים . משא"כ התבונ' שגדר' הוא ההתיעצות בבחירת אחד מב' האפשריים . וזה ההיקש על ההתיעצ' נעש' בכלל ופרט עד ש' פעמים יחטא ר"ל ישג' היו בין אם בכלל אם בפרט כמו מי שיתיעץ על מים ידועים הטובים הם לשתי' בהכרח יעש' היקש תנאי המורכב מב' הקדמות א' כללות . כל מים כבדים הם רעים . ב' פרטית . אבל אלה המים כבדים . א"כ הם רעים . ויחטא בבלי דעת הכלל או הפרט : הנה הוא גלוי א"כ מבואר שאין התבונה עם הדעת . כי הדעת ב' הקדמותי' הן כלליות כאמור בקודם : והיא פועלת בם . ועוד הבדל אחד בין הדעת והתבונ' כי התבונ' היא אצל הפעולות בהיותי' אצל הדברים האפשריים משא"כ הדעת שהיא אצל הדברים ההכרחיים שאין לפעול בהם : ואלה אמנם . הדעת והחכמ' : מהגבולים . זה מבואר בסוף ד' מזה

המאמר . שגדר השכל הוא ידיעת ההתחלות שאין עליהם מופת . ובו דבוקים חכמ' ודעת לידע דברים נעלמים בהיקשים שכליים : וזה אמנם . ר"ל מדע התבונ' . שהתחלותיו מפרטי החוש אשר לא דעת בו ר"ל אינם ידועות בהיקש שכלי במו התחלות החכמ' ורק ההבדל ביניהם הוא שהתחלות החכמ' הם כוללות ושכליות והתחלות התבונ' הם פרטיות ומדומות : חוש הפנימי . ר"ל הדמיון אשר בו נרגיש כל חמשת החושי כי הוא החוש המשותף לחרגיש כל המוחשים אחרי העלמם מן כלי החוש : כי בלמודים . התבונ' תקח הקדמות עלוחי' מליורי המדמ' שמלאכתו בפרטיים ד"מ ליור המשולש העומד פנימ' במדמ' הוא דמות המשולש הפרטי החיצוני הנרשם על הפשח וכן כל ליורין הם פרטיים כי אין כלל במדמ' ולא פרט בשכל : יותר החוש . אם יספק המרגיש בחוש הפנימי אם טוב לידבק בו יתיעץ עליו בתבונ' ויותר בה ספיקו ר"ל אחר יבין בעלה מה זה יב ויקרב : האחר . ר"ל הדעת הוא מין מחשב' אחרת מהתבונ' כי לא [illegible] המנסבאל' : הוא תמיד ישוס שאל' כמעיר ובא להסיר מבוכ' אחת המספקת ומורכת. הלא גם הדעת תמיד שאלות מסופקות בעניינים ההכרחיים כמו השאל' בעניינים האפשריים . ובל זה הוא כמשיב לאמר איו דומה שאלת מדע בין אמת ושקר אשר בדעת תחקר . ובין שאל' ובקש' ר"ל ההלמרכות לדבר מהפכו אשר בעל' תכנן והרס"ם גרם יותר החוש במולם היו"ד ויבן נכוך בהמשך הביאור :

פרק ז' ראוי אמנם . ראוי לבאר גדר בח הנפש הנקרא תושיה . אשר גם זה הכח ישרת לתבונ' ולעב' : כי לא ישאלו הדברים . וזה כי גדר כח הדעת הוא ידיעת ההכרחיים המתבארים במופתים משא"כ התושיה שהיא עצה ושאל' איך לעשות הטוב הנבחר : התחבול' היא בלי טעם . גדר התחבול' לדעת זה המעתיק היא ערמה ותואנ' אם להשיג המבוקש על ידה והיא כמו עצה אך בלתי

שלימ'

שלימת כמוה: ד״ל בעל התחבולה מרוב יעצים לכבוש אויבו בהטעותו אותו בשימת אורב או בזולתו מן התחבולות אשר יעצו במלחמה אך לא ישים אל לבו מה יעצו בהודע לאויבו דבר התחבולה. ומש״כ היועץ בעצ' שהוא מזהיר על כל אופני ההצלה מכין לו דרכי ההצלה באופנים טובים כי יחשב דרכו לאמר אם יעצו אים מרמי' כך אעשה אני כך ואם כה יעצו אף גם אני אעשה זאת. ע״כ שהי' התחבולה בלי עיון הגון ובמהירות המחשב' ומש״כ העצ' שהיא יפול בהתיבות ויש לה טעם הגון: כי יאמרו המושלים. וכ״כ לאמר. בהתעצמות תיכון פני ובסרך עלילה (אסמ״ח) עד הפתע' ועוד זה שיורה שאין התושיה עם התחבולה הוא בהיות כי מבואר זה שאין התושיה מהי'. והנה התחבולה היא מהי' זה א״כ אין התושי' תחבולה. אולם גדר המזמה ומהות' בזה היא מחשב' לעיונית להשיג טוב מה או להתרחק מרע מה אשר לא בבחירה ובעצ' יעצו ולא תהי' הסברא. גדר הסברא היא מחשב' המוסכמת הנוהרת אמיתת ענין רעיוני בחלק השכל העיוני: כי היועצים רע. ראשונ' יבאר מהות העצ' שהיא מחשב' לעיונית להיישר או לעוול ר״ל להרע או להטיב: התושי' יושר מה. אחר יבאר שהתושי' מהות' אין' יושר: ואינ' לא דעת. ומן' ההקדמות האמורות יוליד שאין התושי' אחד במהות עם הדעת או הסברא יען יש בתושי' מה שאין בדעת ובסברא ויש בדעת ובסברא מה שאין בתושי' והבדליהם יורה כי נבדלים הם במהות. וזה כי היושר והעוול האמור בתושי' שהם עלם הטוב והרע הנגדר תחת השכל המעשי. אינם בדעת ובסברא שהיושר והחטא גם הוא האמת והשקר הנגדר תחת השכל העיוני: וג״כ אמנם. וג״כ יש בדעת ובסברא מה שאין בתושי'. וזה כי כל סברא הוא מוגבל ר״ל מגביל ומגזור אומר על אמיתת מחשב' אחת מבין המחשבות המסופקות המתנגדות אלי' וזה עלם האמת והשקר מגדר תחת השכל העיוני. וזה שאין זה בתושי' שהיא מגדר מ״ש לא האמת והשקר: אינני שלימי. הסברא היא דעת בלתי שלימ' בגדר האמת עכ״פ: כי היועץ. ומש״כ העצ' שהיא בגדר טוב ורע כאמור: אבל התושי' היא יושר העצ'. גדר התושי' היא היישר' העצ' ושלימותה: ולזה ראוי לשאול: אחר שהתושי' היא ממיני העצ' כאמור לכן ראוי לחקור על העצ' אבל מי היא אם אבל והדברים ההכרחיים שהשכל העיוני עוסק בהם או אבל האפשריים שהמעשי עוסק בהם. ואחר שכבר התבאר שהעצ' היא אבל האפשריים אם כן מבואר שאין התושי' לא דעת ולא סברא ולא שכל שכלם מתמשים לעיוני ומש״כ התושי' אמנם יען היושר. ובהיות שיושר העצ' יתכן להיות לטוב או לרע: גלוי הוא. ומבואר הוא שלא כל יושר העצ' יכונה בשם תושי'. וזה כי יושר העצה לעשות רע מה לא תקרא בשם תושי' כ״א יושר העצ' אשר לתכלית טוב מה: כי האנשים הרעים. כי הנה כל חוטא ואיש רע משיג תכלית מעשהו בטענותיו אשר יסדר בעצתו לראות מה יהי' אחריתו ר״ל כל עצה משלם בסידור טענות אם יקרא כה מעשה כך ואם באופן אחר אמנ' כך. והיו ען רע ירא' בסדר טענותיו להשיג תכלית רע. וזה היושר אינכו נקרא תושי': אשר תביא אל תכלית הטוב: בדרך טוב. לאפוקי אם השיג התכלית הטוב במקרה ובדבר רע: כמו המביא. כי יהי' זה כמי שמוליד אמת בהיקש כוזב. המשל בו באמור איש כל חי שוחק. כל אדם חי. א״כ כל אדם שוחק. שהתולדה היא אמיתית אבל ההקדמ' הגדול' כוזבת: ואם תתארך. כי בהאריך העצ' תקרא מתון עד״שכ קצר אפים יעשה אולת ואיש מזמות ישנא. ובמהירות תקרא התבול' ובכניסה אינה תושיה:

והעצה היא בזמן רב. כי יאמרו המושלים ראוי לעשות הדברים במהירות אשר הם יעוצים. אמנם נתינה מעצה באיחור. עוד המזמה היא דבר אחר זולת תושיה כי אמנם תהיה דתחבולה מזמה מה. ולא תהיה הסברי' תושיה ולא אחת (נ״א מהסברות). כי היועצים רע הם חוטאים אמנם היועצים טוב עושים יושר (נ״א התושיה יושר מה ואינה דעת ולא סברא כי לא יתיחס יושר) לדעת וגם לא חטא. אמנם יושר הסברא הוא האמת והחטא הוא הכזב. וג״כ אמנם הדבר אשר הוא בסברי' הוא מוגבל. אבל אמנם אינו בלתי טעם אשר תושיה אינה סברי' כי אינה מאמר גוזר והסברי' אינה שלימה כ״א מאמר גוזר. כי היועץ טוב או רע יתן עצה ישאל שום ויטעון עליו. אבל התושיה היא יושר העצה ולזה ראוי לשאול ראשונה מהו העצה ואצל מה היא. אמנם יען היושר נאמר על פנים רבים גלוי הוא כי לא תהיה תושיה בכלם כי אמנם החוטא והרע ישיג בטענותיו אשר יסדר לראות וע״כ יהיה יועץ על היושר בלקחו לתכלית רע גדול. אמנם יראה כי התושיה היא אשר תיעץ טוב. והנה יושר העצה הזה הוא תושיה אשר תביא אל התכלית הטוב בדרך טוב כי אם לא יהיה כן אבל יהיה זה כמו המבי' היקש כוזב אשר יוליד האמת בהיות הגבול האמצעי כוזב. כן יבי' הראוי לעשות בדרך שאינו ראוי ולכן לא תהיה בשום צד תושיה גם אם הבי' אל הדבר הראוי. אם לא יהיה בדרך הראוי. עוד אם תתארך העצה זמן רב או תעשה במהירות לא תהיה בשום צד תושיה. כ״א היושר אשר הוא מועיל ולמי שהו' ראוי וכאשר ראוי ובזמן הראוי.

עוד

עוד יהיה שם עצה טובה בהחלט ועצה לתכלית קצת אשר היא בהחלט היא אמתית אשר היא מיישרת אל התכלית הכללי. והקצתית היא אל התכלית החלקי. אם אמנם לנבונים הוא לתת עצה טובה. התושיה תהיה באמת היושר אשר יחשב כי היא תדריך אל התכלית אשר תרצה התבונ' האמתית:

פרק ח אמנם

ערמה ואולת אשר לפיהן נאמר ערומים ואוילים. אינם מכל וכל דעת או סברי' כי אם הי' כן היו הכל ערומים ואינה אחת מחלקי הידיעות כמו הרפואה כי אז היתה מהבריאות. ולא חכמת השיעור כי אז היתה' אצל הגודל. גם לא תהיה ערמה מדברים העשוים בטבע או במלאכה כ"א מהדברים אשר ישים בהם ספק שום אדם ויתיעץ. ולכן תהיה אצל הדבר אשר תהיה התבונה. אבל אמנם אינם דבר אחד ערמה ותבונה כי התבונה היא מצווה אשר ראוי לעשות כי זהו תכליתה. אמנם ערמה היא שופטת לבד. ודבר א' בלשון יון השם המור' על ערמה והמורה על ערמה טובה כמו שהוא ג"כ ערומים וטוב ערומים. אמנם שם ערמה בלשון יון לא יורה קנות התבונה ולא לקיחת תבונה כ"א שפוט היטב. אמנם הקרואה הישרה אשר ממנה יקראו מישרים ואנחנו נאמר שנשיג היישרה כשנשיג משפט בחסד. אמנם (ג"מ כאמר דברים) ברוב כי אות גדול השכיל השכל היות החסד מיושר. והחסיד נקרא אשר בו היישרה כי היישרה אמנם הוא שופט חסיד. הישר אמנם הוא ישור אשר ישפוט אמת. ואמנם יהיו כל אלה הקנינים לפי האמת נוטים לדבר אחד כי

עלה טוב' בהחלט: עוד תחלק התושי' והעצ' לב' חלקים א' כללית כמו העצה אשר היא לטובת כלל היחידי' או הממלכה. ב' עצה חלקית כמו לטובת הנהגת הבית או האיש לבד: אשר היא בהחלט. הכללית תיישר אל השגת התכלית הכללי. והחלקיית אל התכלית החלקי: אם אמנם לנבונים. והן בהיות גדר הנבונים לתת עצה. הנה יהיה גדר התושיה יושר העצה ר"ל לחזור על כל הצדדים האפשריים להיות בדבר ההוא ולהיות מוכן לפעול בכל צד פעולי' ידועי' אשר בה תשלם השגת התכלית הטוב אשר אליה מכוון התבונה:

פרק ח' אמנם. ערמה אחר שביאר בקודם גדר התושיה שהיא עצה ישרה מדרכת את בעליה אל השגת התכלית והמבוק' בא לבאר בזה גדר הערמה. ואמר שהיא כח נפשי הוכן לשפוט התושיה ר"ל לשפוט מישרים על העצה היעוצה התקום להשיג על ידה התכלית המבוקש: אינם מכל וכל. לא יתכן היותם שום דעת או סברא המשתמשים אל השכל העיוני. שא"כ היו כל ב"א ערומים. כי אין שום אדם נעדר מכל וכל מדעת או סברא מה. והמבואר כי רבים מב"א לא יתוארו בערמה כלל א"כ אין הערמה סברא או דעת: ואינה אחת. גם לא יתכן היות הערמה ידיעה מה כמו הרפואה והמדידה: כי אלה לא יתוארו בשם ערומים כ"א בשם רופא ומהנדס: העשוים בטבע. גם אין הערמה מהסבה מעניין כמלא טבעי ההכרחי במציאתו. או מהסבה מעניין במלא מלאכותי האפשרי במציאותו כי גם אלה לא תוארו בשם ערומים: כ"א מהדברים. אבל היא מחשב' מהדברים המסופקים אצל כל אדם איך יעשו להשיג המבוקש עד שיתיעץ על מעשהו. וא"כ היא אצל התבונ' שגדרה הוא את העצ' כמו שקדם בב' מזה: אינם ד"א. אך עכ"פ גם היות הערמ' והתבונ' שניהם אצל ד"א שהיא העצ':

אינם דבר אחד עכ"פ לבא. הערמ' מוספת על העצ' היעוצ' הטוב' היא אם רעה והתבונ' מצו' לעשות ככל אשר יעצ' התושי' וכפי אשר שפטה הערמה: והנה השכל המעשי לו שם בפעלתי' תושי' ערמ' תבונ'. תושי' היא שהתיעץ בעצ' איך יושג המבוקש הערמ' תשפוט מישרים על העצ' היעוצ' הטוב' היא. התבונ' תצוה להוציא לפועל העצ' היעוצ' והשפוטה. וד"א בלשון יון והלע"ז הונח שם אחד על הערמ' השכלית המיוחדת ושם אחר על הערמ' הטוב'. הרלטינ' יתואר בה הערום לרע' ובב' היא הערמ' הנאמנת: קנות התבונה אין בהשתמשות הערמ' קנין התבונ' אשר בנפש מאז או ראשית לקיחתי ב"א הור' על שפיטת העצ': אמנם הקרואה. אולם הערמ' הנקרא' היושר' אשר מטעמי' נקראים מישרים היא הערמ' אשר בה ביושר השפט בחסד וכנגדם בה לפנים משורת הדין והנימוס על דרך שביאר (בי"ג מה' לזה): אמנם באמר. אולם אנחנו נאמר בגדר הערמ' שהיא השפוט על העצ' היעוצ': שמשמעות לשון משפט הוא שישפוט לפי הדת והנימוס לא לפי החסד אשר אינו מהמשפט הנימוס. וזה במבור שהוא כנגד הרוב שהערמה תשפוט מישרים כאשר יורו הנימוס ומשמע"כ היושר לפי החסד להשלים חסרון הנימוס הוא על המעט: כי אות גדול: כי דבר גדול ר"ל פלא הוא בהשלים השכל הנימוס היושר: והחסיד נקרא. נושא היושר' המחדיית נקרא חסיד כי היושר אמנם. אמנם ישר נקרא זה אשר ישפוט אמת ככל אשר יאמר הנימוס והדת לא יוסיף בחסידות ולא יגרע ברשע וזהו המסכים עם הכאמר בדה: נוטים לדבר אחד. אלה קניני הנפש שהם היושר' וערמ' ותבונ' והשכל הם כחות הנפש המשתמשים לפעול' אחת ר"ל היושרה העצ' לפעולת האדם בדברים האפשריים:

גמימם

כי נאמר היישרה וערמה ותבונה ושכל נשימם בדברים אחדים מורים אשר בהם היישרה ושכל נקראים נבונים וערומים. כי כל אלה הכחות הם מהקצוות ומהפרטים. וזה כי הוא שופט מאשר ישפוט הנבון כי הערום והמיישר השופט אמצעי והחסיד הם שוים לכל הטובות מצד שכל אחד מהם הוא אצל האחד. כי כלם בענין המשפט אמנם אלה הם מהפרטים ומהקצוות אצל הנפעלים כי ראוי לנבון להכירם והערמה והיישרה הם אצל הנפעלים. ואמנם הם קצוות. והשכל הוא מהקצוות בשניהם ר"ל בעיונים ובפעולות. כי השכל הוא מהגבולים הראשונים והקצוות בלי מופת. אמנם זה כפי המופתי' מגבולי' ראשוני' בלתי מתנועעי'. אמנם זה בנפעלי' הוא מגבול אחר ומהקדמי' אחרות והתחלותיו הם אמנם כמו סבה תכליתית. והוא מהפרטיים כי יוקח הכללי מהם ע"כ ראוי להיותו בחוש. אמנם יקרא שכל ולזה יראה שהם טבעיים ואין מהם חכם כמו שיהיה בטבע אשר יהי' בו היישר' וערמה ושכל. אמנם האות על זה כי נחשוב אשר הם הולכי' אחר זמני האדם. וזה כי בזמן האדם ידוע היה (נ"א כי בזמן ידוע האדם יהי') לו שכל והיישרה אשר תהיה הטובה סבה להם. ובעבור יהיה השכל התחלה ותכלית. ומאלה יהיו אלה המופתי' ובאלה. ועל כן ראוי לשמוע אל המנסים ואל הזקני' או אל הנבוני' במאמרי' ובסברות בלתי מופתיים לא פחות מהמופתי' בעבור אשר אין להם נסיון בחוש ויראו התחלות כבר נאמר מהו תבונה וחכמה ואצל מה תהי' כל אחת מהן. וכי אינם בחלק אחד בנפש המשכלת:

פ״ק ט אמנם ישים אחד ספק בהם מה הם מועילות החכמות.

לא

כשיתם. גדר הכחות האלו בדברים אחדים בדבר היישר' ובעלי' נקראים בעבור פעולתם נבונים וערומים. מהקצוות: כל מעשיהם הם בהיקשים שהכלליים המורכבים מהקדמות כולליות ומתולדות פרטיות: כי הוא שופט: כי הערום והנבון והאחדים בפעלם בענין המשפט שהערום ישפוט בדבר בעלי' התאות להשגת המבוקש כאשר שפט הנבון במחשבתו: כי הערום והמיישר. וכמו כן הערום המיישר המשפט האמצעי ר"ל אשר כפי הדת והנימוס. מתאחד עם המיישר החסיד: אלה. ר"ל בבחינת פועל היישר' המשותפת לשניהם. הערום בהיישר' אמצעית והחסיד בהיישר' חסידות: וכלם שוין בענין שפיטת המשפט: אמנם אלה הם כחות התבוני' האמור' כלם המה מהקדמות ותולדות אשר אצל הנפעלים ר"ל אצל השכל המעשי הפועל באפשריים: כי ראוי לנבון: ראוי לנבון לידע ההתחלות ההם אשר עליהם יבנה היקשיו ויוליד תולדותיו להישיר עליו אצל המעשי: והשכל הוא מהקצוות: אולם השכל ישמש לשניהם ר"ל לעיוני ולמעשי: ונדרך הוא מדע הקצוות ר"ל ידיעת ההקדמות וההתחלות המבוארים בלי מופת בשני חלקי השכל שהם העיוני והמעשי: אמנם זה כפי המופתים: העיוני הוא כפי טבע ההיקשי' המופתיי' המיוסדים על גבולים ראשונים ר"ל על הקדמות ידועות במושכל ראשון אשר לא יתנועע להתפעל על ידינו: אמנם זה בנפעלים. אך המעשי עסקו באפשריים להתפעל על ידינו: הוא מגבול אחר. השכל המעשי יקח הקדמותיו ממין אחר זולת העיוני: כי כל התחלות ר"ל הקדמות המעשי הם סבות תכליתיות אם להטיב עצמו או לבני ביתו או למדיני' ומלכ': והוא מהפרטיים: כל מעשהו בהנהגות פרטיות לעשותן כולליות: ע"כ ראוי: בעבור היותן פרטיות הנה אלך זה לאום יחשבו

שעסקו בפרטים. אמנם יקרא שכל. אולם בעבור קנות השכל מזה שהוא פעל השכל שעסקו בכלליים לכן יקראו גם שכל: שהם טבעיים: לכן יראה שכחות השכל האמצעי הם טבעיים ר"ל שהם מתעלמים בטבע בנפש האדם אף בלי לימוד כ"א ברוב ימים כמעט בישישים חכמ' ואורך ימים תבונ': אמנם האות והעד על היותם טבעיים היא שהם מתעלמים בכל אדם ברוב ימים לפי הנסיון היומי יודע. לכן איזה דרך ישר' ישיג בה טובתו: ובעבור יהי' השכל: ובעבור היותם טבעיים יהי' השכל התחל' תכליתית למדינית ר"ל אלה המנהגים הטבעיים ישובו הקדמות והתחלות להיקשי המדיניות: ומאלו: מאלו הקדמות ובהם יוסדו מופתי היקשיהם: וע"כ. בעבור שהקדמות המדיניות נוסדו על הנסיונות החושיות הנודעות לפי רוב הזוקן. ועל שנו' תכליתיו הנודעו' לפי הסברות לא לפי מופתים הגיוניים. לכן ראוי לסמוך על המנסים טוב ההנהג' ולהתנהג כפי נסותם או על הזקנים אשר ברוב ימים השיגו הנסיון בהנהג' או על בעלי הסברות: לא פחות ולא תהיינה אלה ההקדמות פחותות ונגרעות בערכן מערך ההקדמות הנודעות במופתים אצל השכל העיוני: כי אמנם כן דרך ההקדמות המדינית. בעבור אשר אין להם נסיון בחוש. ראוי לקחת ההקדמות סבריות בעבור שלא נמצא בהם הקדמות נסיוניות חושיות שהם יותר מעולות מהסבריות בהמלאכן: ויראו. שיראו החושיות התחלות: כבר נאמר. הנה כבר התבאר במה שקדם כל כחות ב' חלקי הנפש העיוני והמעשי:

פרק ט אמנם ישים אחד ספק. אחר שביאר במה שקדם גדר כחות הנפש המשכלת. ושהיא נחלקת לשנים שהן הרב' והם העיוני והמעשי המכונ' בשם חכמ', והמעשי המכונ' בשם תבונ'.

לא תעוין בדברים אשר בהם יהיה הארם מאושר ואינה מתולדה אחת. אמנם התבונה הנה יש לה זה. אבל איזה תכלית פעל יש לה. כ״א תבונה היא אצל דברים צדיקים ונעימים וטובים לאדם. אמנם אלה הם אשר ראוי לאדם טוב. אמנם לא נהיה יותר פועלים כאשר הוא דעת אותה כי אם כאשר לנו הקנין כמו שלא נהיה יותר בריאים ולא מטוב ענין בדבר אשר הוא עשות. כי אם בהדבר אשר לנו קנין. כי לא נהיה יותר פועלים בדבר אשר הוא ידיעת הרפואה והנהגת הצבא ואינם (נ״א אמנם) אם לא נשים הנבון בעבור דבר אחר. כי אם בעבור אשר יהיו טובים לא יהיה דבר מועיל. ועוד כי אם אין הפרש לאשר להם תבונה שתהיה להם או יקבלו הזהרת אחרים אשר להם תבונה די שתהיה להם כמו שיהיה זה לנו אצל הבריאות כי כשנרצה להיות בריאים לא נלמד הרפואה עוד אמנם יראה שהוא בלתי ראוי אם התבונה אשר החכמה טובה ממנה. תשתרר על החכמת. כי הפועל ישתרר ויצוה אבל (הי״ה אבל) כל אחד אמנם מאלה עוד נאמר. עתה דברנו בספיקות אשר בהם לבדם. וע״כ נאמר תחלה כי לפי מהם שהם בהכרח הם נבחרות. כי הם מעלות שני חלקי הנפש המשכלת גם אם לא יעשו דבר ולא אחד מהם עכ״ז הם פועלות. לא כמו שתפעל הרפואה הבריאות. כי אם כמו שהבריאות יפעל הפעולות. כן תעשה החכמה האושר. כי הוא אחת מהמעלות. ואשר היא לו ויפעל כראוי לה הוא מאושר. עוד הפועל ישלם בתבונה ובמעלה

וכל חלקיהם למיניהם. יחקור בזה על תכליתן. ואמר שמא יספק אחד לאמר. מה תועלת בא״ל ב׳ חלקי הנפש המשכלת. ורא״שוני׳ שא״ל על החכמ׳ ר״ל החלק העיוני אחר שלא תעיין בשום דבר מענין האושר האנושי. אף כי איני׳ מתולד׳ א׳ ר״ל שאיני׳ ממין האושר כלל: אמנם התבונ׳. אולם התבונ׳ היא ממין האושר באמת בהיות׳ אבל השכל המעשי להתיען למלוא טוב ההנהג׳ שהוא מענין האושר: אמנם לא נהי׳ יותר פועלים. אך מה אתן ומה תוסיף ידיעת׳ בבקיאות עצמ׳ לבד אם לא נפעל האושר לפי מדת קנין הנפשי אשר בנו: בדבר אשר הוא עשות. כמו שלא ירפא החול׳ בכח ידיעתו ענין רפואתו איך לעשות׳ אם עדן לא עשא׳ כ״א בקנין הנפשי׳ כי כל ידיע׳ לא תתן אושר לבעלי׳ אם לא ינא לפעול כידיעתו כאמור. וכן אמרו ז״ל לא המדרש הוא העיקר אלא המעש׳. וא״כ אין מועל׳ לתבונ׳ בבקיאות עצמ׳ כ״א בנחי׳ המעש׳ שהוא תכליתה: כי לא נהי׳. כי ידיעת הרפוא׳ או המלחמ׳ לא תעיר את בעלי׳ מכ״פ לרפואה או ללחום בפועל: אם לא. אם לא נשים תכלית הידיע׳ המעשי׳. אך הידיע׳ לבד לא תתן אושר: כ״א בעבור אשר יהיו טובים. שישים היודע מגמת פניו אל הידיע׳ לבד לומר שהיא לבד מבלעדי העשיה טובה. לא יהי׳ דבר מועיל מזה: ועוד כ״א. ועוד יסופק. הנה בהיות ערך התבונה אל האושר כערך הרפואה אל הבריאות. א״כ איפו כמו שידיעת הרפואה אינה מוכרחת לכל אדם כ״א לרופא אשר הוא ירפא חולים רבים׳ כן יתכן להיות בידיעת התבונה שיודע אחד יזהיר לרבים ויאשרם בדרך טובים ולמה א״כ יעמסו עליהם הכל לדעתה: עוד אמנם יראה. אשר עוד יסופק כי לפי הנסתפק הנה מלד הנושא תהי׳ החכמה יותר מעולה מן התבונה להיות עסקה בפועל ה׳ הבלתי שהוא זה גדר השכל העיוני והחכמה אך התבונה שהיא המעשי עסקה באפשריים שהם

קניניס אודים לשעתם. וסי׳ מחויב לפי זה שהגרע מערך החכמה׳ מה שאין הענין כן באמת כי התבונה תשתרר על החכמה כי התבונה כמו נגיד ומלוה על החכמה (אשר במלאכה אך לא על אשר בהכרחיים יעיין בה׳ לזה המאמר) ושאר כחות הנפש לעשות כל אשר יעלה: אמנם מאלה. מהסרת אלה הספיקות עוד יאמר בסוף המאמר. אך אמה כדבר בהתרת הספק הא׳ המספק ואומר שב׳ חלקי הנפש אין להם חלק באושר: כי לפי מה שהם. שלימות שני חלקי הנפש המשכלת שהם החכמה והתבונה אינם נשלמות מזולתם כמו שחב המספק בספק הא׳ שקניני הנפש הוא שלימותן. אבל שלימותם הוא מעצמם לבד ר״ל החכמה והתבונ׳ הם שלימות לנפש המשכלת אף כי אשלא יפעלו האושר ולא דבר אחד ממנו עכ״ז הם פועלות השלימות בנפש. כי הוא זה דבר שלימות הנפש שתשכיל האמת בהכרחיים בחכמה׳ והטוב באפשריים בתבונה ואם יעשו קנין נפשי בפועל הוא זה שלימות שני להם: לא כמו שתפעל הרפואה. ואם באמת שהחכמה תפעל האושר הנה אין מדריגתה מן האושר בערך הרפואה אל הבריאות. שאין הרפואה עצם השלימות כ״א המביאה את השלימות מש״כ החכמה שהיא עצם השלימות ומסבבת פעולות שלימות וערכה לאושר כערך הבריאות אל הפעולות הנמשכות ממנו. שהבריאות הוא שלימות לגוף ומסבב פעולות שלימות: כי היא אחת מהמעלות. אין החכמה לבד פועלת המעלה והשלימות כמו שחשב המספק אבל היא עצמה מעלה ושלימות כמו שקדם: ואשר היא לו. מי זה אשר לו חכמה ופועל כתבונה הוא זה מאושר. אולם אשר לא חלק לו בחכמה אף כי יפעל כראוי לא איננו מאושר כאמרם ז״ל אם אין חכמה אין יראה: עוד הפועל ישלם. עוד יכוף ידו להתיר הספק הב׳ המספק ואומר שלא תועיל התבונה במקנה קנין האושר כ״א הקנין הנפשי לבד יעשה האושר

ובמעלה מהמדות. אמנם המעלה תעשה הכוונה הישרה אמנם התבונה היא אשר תבי' אל את אמנם למה החלק הא' אשר בנפש אשר הוא נזון אינו מעלה. כי נ"כ אין בו לפעול. אמנם מאשר נאמר אשר בעבור התבונה לא יהיה האדם פועל הצדקות והטובות. ראוי להתחיל מאשר נאמר למעלה ונקח זאת ההתחלה. כי כמו שאמרנו כי קצת הפועלים צדקות אינם צדיקים. כמו העושים דברים המסודרים בדתות או שלא מרצונם או בבלי דעת בעבור דבר אחר ולא בעבור הדבר עצמו. האם הם פועלים כראוי לכל הראוי טוב ויהיה האיש פועל כאשר ראוי לפעול. ראוי לאדם בכל המעלו לפעול בעבור היותו טוב או מעולה ולעשות בבחירה ובעבור הדברים הנפעלים. כי הבחירה הישרה תעשה המעלה. אמנם כל הדברים העשוים בעבור התכלית אינן מהמעלה כ"א מכח אחר. אמנם ראוי לומר מהם. להיות גלוי וידוע כי יהיה שם כח אשר יקר' חידוד. וזה כן יוכל לפעול הדברים להשגת המכוון המושם וישיגהו. ואם המכוון הוא טוב יהיה משובח ואם אמנם רע. הוא אולת. ולכן הנבונים והאוילים יקראו מחודדים. אמנם התבונה אינה זה הכח אבל אינה בבלתי זה הכח. אבל קנין (סכר) זה הכח הוא בנפש ולא תהיה התבונה קנין מבלתי מעלה מן המדות כמו שנאמר. והוא גלוי כי ההקש אשר בנפעלים יש להם התחלה. כי תכלית כזה יהיה טוב ומשובח. אינה תכלית שיהיה דרך משל לא יראו כ"א אדם טוב. כי הרעה תשתנה ותעשה כזב אצל התחלות הפועל. ע"כ גלוי הוא כי א"א להיות נבון כי אם טוב:

פרק י נשוב להבין מהמעלה אם ימצ' לה דבר דומה כמו התבונה לחידוד

על זה ישיב לאמר שאין הענין כמו שיחשוב המספק' אבל הקנין והתבונה שניהם יחד יפעלו האושר. וזה כי הקנין והמדה הנפשית יכוונו לקנות איזה תכלית טובה לנפש והתבוני' תמציא דרך איך יגיע אל תכלית המבוקש הטוב: אמנם למה החלק הא'. והנה שהתבונה למעלה תחשב בעבור תכין דרך לבוא אל המעלה. השרי החלק הזן מן הנפש לא תחשב לא מעלה יען אין בו כח לפעול שום מעלה או לפנות הדרך אלי' בהיות פעולתו טבעית לא שכלית כמו התבונה: אמנם מאשר יאמר. ישוב להתיר הספק הנ"ל המספק ואומר שהזהרת המזהיר תעמוד במקום התבונה. ועל זה ישיב לאמר כי מבלעדי התבונה לא תכון שום פעולה טובה לאדם אף כי יפעלה: ראוי להתחיל. כי ראוי לדעת הקדמה אחת שנאמרה ונשנית למעלה (בשלישי בפני דביו"ד לחמישי) שקצת הפועלים צדקות וטוב לא יאמרו עכ"פ צדיקים וטובים. והם העושים בהכרח או שלא לשמה כ"א בעבור איזה תכלית אחר כמו לקנות השם והכבוד במעשיהם. כמו אלה לא יאמרו בשם צדיקים וטובים אף כי יעשו הכשר והראוי' אם העושים הטוב והישר בבחיר' שכלית למען עשות כי טוב ומעולה בעיני השכל: אלה איפה לבד יכונו בשם צדיקיםוטובים ואח"כ איפו כל צדיק וישר מוכרח לעשות מעשהו בתבונה ולמענה לא בהזהי' לבד: אמנם כל הדברים. אך כל הדברים הנעשים למען השיג על ידם התכלית הטוב. כמו הזהרת המזהיר לעשות הטוב והישר איכו מענין המעלה והטוב' על פיו לא יתואר בטוב וישר. לכן תהי' התבו' עקרת המעל'. והעושים על פיה יתוארו בתארי המעשה: כי יש שם כח אשר יקרא חידוד. ר"ל יש שם כח נפשי אשר יחדד הטענות על אות להראות הכזב שהוא אמת ועל הרע

שהוא טוב: ע"ד טהרת השרץ בק"ן טעמים. ובזה הכח יתגברו המכזבים והרעים ויתגלגלו המפלפלי' בפלפול ערמומי. וראוי לכל משכיל להזהר ממנו לבל יתעה בו לאמר שהוא שכל אמיתי: להשגת המכוון המושם. בו ישיגו המבוקש אשר אליו שמו הבעלים מגמת פניהם אם טוב ואם רע. ועל שם זה הכח יקראו הנבונים והאוילים החכמי' להרע בשם מודדים. אמנם התבונה. בהיות שכל מגמתה להטיב כאמור לכן איננ' זה הכח. אך בהיות שגם תשמור את בעליה מרע בזה הכח החידוד לכן איננה מבלעדי זה הכח: ולא תהי' תבונה. כמו שלא תהיה קנין מעלה בנפש מבלעדי תבונה אשר תעיין על טובה. כן לא תהי' התבונ' מבלעדי איזה קנין ומדה מן המדות הנפשיות. על כן תהיה התבונה תכלית המעל': והוא גלוי. ומהמבואר כי כל היקש אשר בשכל המעשי יש לו הקדמה כמו היקשים העיונים. אבל הקדמתו הוא התכלית הנכסף כטעם סוף מעשה במחשב' תחלה. ועל ההתחלה שעשה התבונה היקשיה איך תשיגה: כי תכלית כזה. התכלית אשר תראהו התבונה היא תכלית טוב ואשר תראהו האולת הוא רע: כי הרעה תשתנה. כי התכלי' הרע כוזב בהתחלתו להיראות טוב לבעליה. והתבונה כפי מדת' לבחר בטוב אמיתי. לא תקחהו להתחל' אך האולת כמדת' לכזב תקחהו להתחלה בהיקש הכוזב:

פרק י נשוב להבין. אחר שביאר בקודם שיש כח החדוד בנפש הדומה לכח התבונ'. לא ראי זה כראי זה התבונ' תביא את בעליה לתכלית טובה והחדוד לתכלית רעה. הגד השוה שביניהם ששניהם מביאים את בעליהם לתכלית המבוקש. שם בזה מגמת פניו לחקור האם ימצא כזה ב' מיני מדות בדמיון מה. ואמר כי כן הם

המדות

לחידוד כי הם דבר אחד. ובן תהיה המעלה טבעית אצל מעלת המדות. יראה לכל כי פרטי המדות הם בטבע קצת. כי ימצאו צדיקים וישרים ואמיצים הם מתולדותם. וכן מהרה. אבל אמנם בדרוש (נ"א כדרום) דבר אחד אשר יהיה טוב מיוחד. יען אלה המעלות יהיו בנו יותר שלימות. כי אמנם לנערים ולבהמות יהיו אלה הקנינים טבעיות אבל בלתי שכל. יראה שהם מזיקים כי האמנם יראה כי זה כמו תנועת הגוף החזק בלא ראות כי יראה לו כשלון הזק בעבור חסרון הראות כן יהיה. ואם אמנם יקבל השכל בפועל יצליח. כי בהיות ב' מיני. יחד תהיה המעלה שלימה. ועל כן כמו שהוא במחשבה ב' מינים חידוד ותבונה. כן יהיה במעלות המדות ב' מינים א' מעלות טבעיות ב' מעלות המדות. ומאלה מעלות. המדות לא תהיה (נ"א בבלתי) תבונה. ובעבור זה אמרו הכל כי המדות הם תבונו'. וסיקראט אשר אמר זה. מצד אחד חטא ומצד אחד אמר יושר. אמנם כאשר חשב כי כל המעלות תבונות חטא. ואם רצה שא"א היותם בבלתי תבונה דבר טוב. אמנם האות על זה כי אנשי זמננו כשיגדרו המעלה ישימו קנין. באמרם אשר לפי שכל ישר הוא: כי היושר הוא בתבונה. נראה כי כלם ינבאו כי זה הקנין הוא מעלה בתבונה. אמנם ראוי לדקדק מעט יותר כי לא לבד היא אשר לפי השכל ישר אבל הם עם השכל ישר יהיה קנין המעלה. והשכל הישר באלה היא התבונה. ולכן סקיראט השכלים אשר במעלות חשב היות כלם דעות. אבל אנחנו נאמר עם שכל. הנה גלוי הוא ממה שנאמר כבר כי אי אפשר להיות טוב שלם בלי תבונה ולא מבין בלי מעלות המדות. אבל תותר הקושי' כן. כי היה מקשה אחד כי המעלות יתפרדו אחד לאחד. כי אין אדם נולד מוכן לכלם. וע"כ ידע אדם אחד ולא יקח אחרת כלל. אמנם זה יקרה כפי המעלות הטבעיות

פירוש

המדות הטבעיות אשר בקצת בני אדם דומות למדות המורגלות בנבונים: יראה לכל. כי אמנם נראה קצת פרטי המדות טבעיות לקצת בני אדם. כי ימצאו צדיקים בתולדותם ר"ל בטבעם: וכן מהרה. וכן קצת ב"א יקבלו לימוד המדות המעולות מהר וזה בעבור שטבעם נוטה אליהם. ויעוין מש"כ בראשון לשני מזה: אבל אמנם כדרוש. אך נשים מגמת פנינו להשיג המדות המיוחדות בהתיחדות התבונ': כי אלה הם יותר שלימות מהמדות הטבעיות אשר יתעצמו בלי תבונ': כי אמנם לנערים. והעד שהנערים והבהמות יהי' להם קצת המדות בטבע ובלי השכל: והם מזיקים לעצמם בהם יען ידמו גם לאיש עור תגבור הרץ במהירות בגבורתו שאין ספק שהוא יזיק לעצמו ויכשל במכשול גדול בעבור חסרון ראותו: אשר כן התבונה היא עיני המדות תנהלם בדרך ישרה לא יכשלו בה. ובהעדרה ילכו בעלי' בדרך לא סלולה ונוקשו ונלכדו: ואם אמנם יקבל השכל. אולם מי שהוא בטבעו בעל מדה נכונה וילך גם את השכל לנהלו בתבונ' הוא זה על שכלו יגבר ויצליח. כי איש את אחיו יעזורו: ע"כ כמו שהוא במחשב'. ומזה התבאר כי כמו שיש ב' מיני מחשבות חידוד ותבונ' כן יש ב' מיני מדות טבעיות ולימודיות: ומאלה מעלות. ומב' מיני אלה המעלות לא תכון אחת מהנה ושיא מעלות המדות ר"ל הלימודיות בלי תבונה כאמור: וסק"רלט. וסקראט אשר אמר שהמדות הם תבונות אמר אמת בצד וסקר בצד אחר כאמור: אמנם האות. אולם האות והמופת על היות המדות קניני התבונ' הוא שאנשי זמננו גדרו המדות המעולות לפי השכל הישר. כי כלם ינבאו. כלם יאמרו שמעלות המדות טובה עם תבונה: אבל הם עם שכל ישר. ידקדק בלשון הגדר האמור וילי"ב אשר עם שכל במקום אשר הוא לפי שכל: וזה כי לפי שכל משמע שהם ישרים לפי המשפט השכלי אך כי לא שוערו בשכל. וכבר התבאר שכמו אלה המדות יתכן היותם בלתי שלימות. לכן הגיה עם שכל. פי' ששוערו בשכל אנה איפו הם שלימות בלי ספק. והנה אלה המדות להם שם בשלשה מחלקות ודעות שונות א' אריסטו יאמר מהמדות אשר במתאוה מתעצמות מהתבונה בהיותן טובות. ומהמדוד בהיותן רעות ואין מדה טובה בכל עת מבלעדי תבונה: ב' אנשי זמנו יאמרו שכל המדות אשר במתאוה יתעצמו לפי השכל של איזה משכיל אשר יורה להמון יושרם עד אפס מרך לתבונה בכל האנשים כ"א במורם אותם. ג' סקראט יחשוב שהמתאוה והתבונה הם ענין אחד לכן יהיו כל המדות שכליות אלא שהרעות באות מסבות השכל. אך מה שיעמוד נגד דעת סקר"אט הוא שלעת השינה יהיה המתאו' נפרד מהתבונה ויעשה מעשהו במדות מגונות כמו בהרהורי המשגל וזולתו. ובזה טעה ג"כ א"ש טרם נרדם בשינה כבשוב ולאדם לא מצא עזר כנגדו. פי' לא השיג עדיין שהמתאוה אשר הוכן לעזור את השכל שתהיה כנגדו לפעמים וע"כ חשבה שהיא ענין מעלות השכל. וכאשר נרדם בשינה הרגיש פרידתה ונודע לו שיש לו בה לקוחין עכ"פ בהיותה נשמעת לו כאמרם ז"ל זכה נעשית לו עזר. לא זכה מנגדתו ר"ל מנגדת לו: הנה גלוי. מבואר הוא לפי האמור: אבל תותר הקושיא. יעיר אזן לשמוע כיעודים שיעד בפי' הקודם שעוד יתיר הספק המספק ואומר מה יועילו החכמה והתבונה אחר שלא התבונה היא העיקר כ"א המעשה. ואמר שהענין הוא כמו שכתב הקשה אחד לאמור מה זו נגנה שהמדות

הטבעיות . אבל כפי אשר בהחלט יאמר טוב . לא יקרה זה כי כלם יחד עומדות בתבונה . כלם יהיו שם . אמנם גלוי כי גם אם תהיה בבלתי פועל תהיה (נ״א פועלת) . כי האדם יצטרך לה יען כי היא מעלה משלמת חלקי נפשו . וגם כי לא תהיה בחירה ישרה בלי תבונה ולא בבלתי מעלה . האחת סדר התכלית והאחרת תעש׳ שיפעל אשר לתכלית . עוד נשיב על מה שאמר (נ״א שנאמר) כי הפחות (נ״א ישלוט) על מה שהוא יותר טוב . (נ״א התבוני לא תשלוט על החכמי׳ ולא על החלק היותר טוב) כמו שלא תשלוט הרפואה על הבריאות . כי הרפואה לא תרגיל הבריאות אבל תראה איך תעשה הבריאות הנה היא תשלוט על הדברי׳ אשר בעבורה לא על זה . עוד דמיון לזה האם יאמר אומר כי המדינית תשתרר על האלהיות יען אשר תצוה על כל הדברי׳ אשר במדינה :

תהיינה פרודות בבני אדם לא בלי זה כבלי זה ולא תהיינה כלם באיש אחד . והיתה התשובה כי הוא זה במדות הטבעיות לבד וזה בעבור שהם נמשכות לפי המזג המטיב את המדות ומריע לאחרת כמו מי שמזגו קר היא בלתי שטוף בזמה . אך הוא עצל במעשים . והפך זה מי שמזגו חם . משא״כ הנאות מהתבונה שכלם שוים נעוצה באיש תבונה . וזו היא עצם המעל׳ לתבונ׳ על הפעולו׳ שהם יתכנו להיות פרטיות והיא כוללת : אמנם גלוי גם זה להתיר הספק יחשב שמעלת התבונה היא היותה שלימות הנפש אף אם לא תפעל כלל וכאמור בקודם : האחת סדר התכלית . המעלה תכוון השגת התכלית והתבונה תשים סדר לקנות אשר בם יושג התכלית : עוד נשיב . עוד יוסיף ידו להתיר הספק אשר העיר בקודם כמו שהבאתי שם . והוא איך יתכן שהתבונה הגרועה מהחכמה תשלוט על החכמה [לצוות] עלי׳ את אשר תעשה . והתשובה שבעבור ראות התבונה איך תעשה מדות מעולות הנה בעבור זה לא תשלוט על כל פנים על החכמה כמו שלא תשלוט הרפואה על הבריאות בעבור ראותה איך תעשה הבריאות : הנה היא תשלוט . התבונה תשלוט על הסדר הנעשה בעבורם להשגת התכלית הטוב . אך לא על החכמה בשלוח : עוד דמיון . עוד יוכיח במשל שאין התבונה שולטת על החכמה בעבור צוותה על הסידור במדות . כמו שלא תשתרר המדינית באלהיות בעבור צוותה על פועל כפה בענייני המדיניות . וזה כי כל אחת מצוה ועושה בתוך שלה . ואין מלכות וממשלה נוגעת בחברתה :

נשלם מאמר ששי

מאמר שביעי

פרק ראשון

פרק א אחר זה ראוי לומר ולעשות התחלה . יען כי אצל המדות אשר ראוי לברוח מהם הם ג׳ מיני׳ רשע וחטא בהמיות . אמנם המתנגדי׳ לשני׳ הם

אחר זה . אמר אשר ביאר בקודם לזה שהמדות פי שנים להם בחלוקה . א׳ טבעיות הנמשכות לפי מזג בעל המדה וטבעו . ב׳ תבוניות ר״ל המשוערות בתבונה כפי של בעל המדה . ראה כי טוב לעשות התחלה אל מחקר מיני בעלי המדות הנבדלים זה מזה בבחינת ב׳ החלוקות האמורות : רשע וחטא לפעולות האדם בדבר הצדק והרשע יחלקו בני אדם אל שלשה מיני רשעים ושלשה מיני צדיקים המתנגדים להם . א׳ הוא האומר מותר . יחטא ויאמר אין פשע והוא הנקרא רשע ובלתי ישר בזה . ב׳ היודע שהוא חוטא אבל הוא רפה ידים ואינו יכול לכבוש את יצרו והוא הנקרא חטא או בלתי כשר בזה . ג׳ המעמיק לעשות רעות רבות בהפלגה והוא הנקרא בהמי בזה יען שב במדותיו כבהמה אשר אין מעצור לנפשה . והפך הרשע הוא אשר בטבעו ומזגו איננו מתאוה להרע ועושה רק טוב ונקרא בשם צדיק וישר בזה . והפך החוטא הוא אשר בטבעו ומזגו מתאוה להרע אך על שכלו ותבונתו יגבר ויצליח לכבוש את יצרו המתאוה להרע והוא הנקרא בזה בשם כובש את יצרו או כשר . והפך הבהמי הוא הרודף לעשות טוב בהפלגה רבה לפי טבע האנושי וינהג בתבונה את מעשיו כל הימים וזה הנקרא אלהי בזה מטעם כי איש אלהים קדוש הוא . אלה איפו הם שלשת מיני רשע והפכיהם שלשת מיני צדק על הסדר א׳ רשע . והפכו צדיק וישר . ב׳ חוטא והפכו כשר וכובש את יצרו . ג׳ בהמי והפכו אלהי : המתנגדים לשנים. הפכי ב׳ המינים הראשונים שהם רשע וחטא הם צדק שהוא עצם המעלה הדבוקה במדות הנפש והוא

ספק

הם גלוי'. כי זה נקרי' מעלה וזה כושר . אמנם מתנגד לבהמיית יאות לומר אשר בו המעלה אשר היא למעלה מאדם והי' קדושה אלהיות . כמו שאמר אומי"ראש מאי קטור עשה כתב לפריי"אמו אביו . כי מאד היה טוב . לא היה נראה שיהיה בן אנשי' כי אם בן אלהי' . ולכן אם יאמרו מאנשי' שהם אלהי' . ליתרון המעלה בזה . אמנם היה מנגד לקנין בהמי כי אמנם אין רשע בהמה . וכן לא המעלה מעלת אלהי' . אבל זאת היא המעלה היותר נכבדות מאחרות . ואמנם סוג רשע אמנם כאשר בזרות ימצא איש אלהי . כאשר היה מנהיג (ג"א מנהג) אנשי לימ"וניא כאשר יתמהו מאיש מעולה יקראו אתו איש אלהי' . כן בזרות ימצא באנושיי' איש בהמי . והיותר אשר ימצא הוא בעם אשר אין דת להם . וכן קצת יהיו לסבת חולי ובעבור שממון לאבידת קרוביה'. ובעבור העדפת רשע בקצת אנשי' נקראי' כן . מזה התאר נעשה זכרון באחרונה . אמנם מהרשע כבר נאמר ראשונה . אמנם ראוי לומר מחטא ורפיון אשר הם התענוגי'. ומהכשר והחוזק כי אין לחשוב אשר אלה הקניני' אשר הם מעלה והרשע אשר הם מסוג אחד . ואמנם מסוג אחר . אמנם ראוי כמו לאחרי' לשום הנראה . וטרם נשים הספיקות . וכן יתבארו רוב הדברי' אשר הם בחוני' . אבל (ג"א אכל) אלה ההפעליות ואם לא כלם יהיו רבים ועקריי' . כ"א יותרו הקושיות וישארו הדברי' הבחוני' אז יהיו יותר מבוארי' כראוי :

פרק ב

יראה באמת כי הכושר והחוזק הם טובים ומשובחי'. אמנם החטא והרפיון רעים ומגוני'

הפך הרשע שבלתי ישר במדותיו שאומר מותר · והכושר ר"ל עשות כשרון המעשה בתאות הגשמיים בכבישת יצרו הוא הפך החטא בבלי כבישת היצר : אמנם מתנגד לבהמי' · והפך איש הבהמי הוא איש אלהי כאמור בחלוקה הג' : כמו שאמר אומיר"וש . אומי"רוס סיפ'שתאי"קטור כתב מלילה נתביו אשר הי' טוב המדות מאד . וכתב עליו כי כפי מעשיו יראה שאיננו בן אדם כ"א בן אלהים : ולכן אם יאמרו . על כן כאשר יכנו איזה איש בשם אלהים תהי' הכוונה שהוא איש מעולה מאד מאשר אישי מין האדם באלו אין דמיון לו בב"א כ"א במלאכי אלהים : אמנם הוא מתנגד . והוא הפך אשר בהמי' . אשר יתואר בו הרע מאד באישי ב"א אשר אין דמיון לו באדם כ"א בחיתו יער . אין רשע בהמה . אך עכ"פ איננו בהמה בתארו . כן הפכו שהוא איש אלהים איננו אלהים ממש כ"א נערך כערכו במעשיו הנכבדים מכל מעלות ב"א : אמנם סוג רשע . אולם גם בסוג הרשע ימצא . ע"ד זה היותר רע ויכונה בשם בהמי . ר"ל חיה רעה . כמו שע"ד זה ימצא איש מעולה מאד ויתואר בשם איש אלהי אשר כן הי' מנהג אנשי ליטוני' לקרוא לאיש נפלא במעלה בשם אלהים :. והיותר אשר ימצא . ואיש הבהמי יותר ימצא בעם אשר אין לו דת ונימוס . כי בלי רסן הדת ירבו בני בלי על כלומר בלי עול הדת והיושר : לסבת חולי . לפעמים יצא האדם ברשע מגדר ב"א בעבור רב העצבון כי דבר עצב יעלה אף וכעס בחיק כסילים ינוח לכן יצאו בגבות : ובעבור העדפת רשע . בעבור רוב רשעם נקראים בהמיים כלומר חיות רעות : ומזה התאר . עוד נזכור באחרונה . מאנשים המתוארים בהמיים : אמנם מהרשע : כבר דבר בגדר הרשע ועול במאמר ה' ובמקומות זולתו מזה הס' : אמנם ראוי לומר . אחר אשר אחד משלש אלה חלוקי' מדות כבר נאמר שהם הצדיק והרשע והאלהי

והבהמי יבאר באחרונה כאשר א"כ לבאר . פה החלוקה האחת מהג' חלוקות והוא החטא והרפיון והוא החוטא במרד ובמעל נגד השכל והשכל ירף ויפלוס תחת יד המתאוה . ולבאר ג"כ הפכו והוא הכשר והחזק ר"ל המושל ברוחו וכובש המתאוה בחזקת יד השכל כמעט איזה גבור הכובש את יצרו: כי אין לחטוא . כי לא יחשב שהמעלה והרשע שזכרנו בחלוקה הא' הם בסוג אחד עם שכובש את יצרו והחוטא אשר בחלוקה הב' . אבל הם מסוגים שונים . הא כי הצדיק והחסיד אשר בחלוקה הא' הוא יותר נעלה מן הכובש את יצרו אשר בחלוקה הב' . כי הצדיק כל מגמתו להטיב בטבע ועושה בשמחה כל מעשיו . והוא רחוק מחטא . אך הכובש את יצרו תאב לרעות ומתעצב בנפשו טוב ובע"כ יכבוש יצרו לכן יקרה לפעמים שיתעלם מלכבוש ויחטא · ויעוין . מ"ש הרמב"ם בספ' לשמנה פרקיו . ומזה שהפכיהם ג"כ מסוגים שונים כי ידיעת ההפכים אחת היא : אמנם ראוי לשום הנראה . אבל ראוי להניח הנחות וסברות הנראי' ישרים בטרם יחקרו הדברים על אמתתם ובפרט כעניר הספיקות וכמו שאנו רגילים לעשות במחקר הדברים האחרים : וכן יתבארו . כי אמנם כן דרך הבחינה והמחקר בכל חקירה ר"ל לחזור על כל הסברות והדעות אשר יתכן שיאמר באלה המדות והפעולות הנפש בכללם או בדברים שהם עקריים וכלליים בהם : כ"א . כ"א מכיר כל הסברות ונברר שבודק מהבלתי בודק או יבחנו הדברים המסופקים ויתבארו היטב :

פרק ב יראה באמת . ישים פעמיו לדרך החקירה. לבאר גדרי המין הב' משלשת המינים האמורים בקודם אשר יעד לבארו בזה הפרק · והוא החוטא המתרפה לפני יצרו והפכו הוא הכשר שמתחזק על יצרו וכובש אותו . ורא'ה דבר יעיר אוזן לשמוע כלמודים האם יש

ומגוני׳. וכן יהיו אחד הכושר והעומד כראוי. והחוטא והיוצא מן הראוי. אמנם החוטא יודע כי הוא עושה רע בעבור ההפעלות. אמנם הכושר יודע כי הוא חמדות רעות. ולא יעשה אותי׳ בעבור הראוי. אמנם הישר הוא כשר ופרוש. אמנם זה יש אומרי׳ כי הוא ישר ויש אומרי׳ לא. והבלתי ישר חוטא והחוטא בלתי ישר מבלתי הפרש. ואחרי׳ אומרי׳ שהם נבדלי׳. אמנם הנבון פעמים יאמרו שלא יהיה חוטא. אמנם פעמי׳ יאמרו אשר קצת הנבוני׳ והמשכילי׳ יהיו חוטאי׳. עוד יקראו חוטאי׳ בעבור הכעס והכבוד והריוח. ע״כ נאמרי׳ הם אלה אמנם ישי׳ אחד ספק איך יהיה החושב על יושר חוטא כי היודע יאמר. שלא יתפעל׳ דבר זה הוא כמו שחשב סקר״אט אשר במקו׳ אשר שם דעת ישלוט אחר עליו להביאו כעבד כי סקראט אמנם יהיה חולק בכל מאמרו כי במקום אשר שם השכל לא יעמוד החטא. כי לא יבא מחושב טוב בעבור (נ״א בעבר) כ״א בלי דעת. הנה זה המאמר ישי׳ ספק בדברי׳ הגלוי׳ המפורסמי׳. נכון הוא לשאול אצל ההפעלות אשר הוא בבלי דעת. באיזה ענין יהיה דעת. כי אמנם גלוי הוא כי לא יחשוב החוטא קודם ההפעלות לעשות אשר יעשה אחרי כן, אמנם קצת יודו זה וקצתם לא, אבל יודו כי אין דבר טוב מהדעת, אמנם לא יודו אשר לא יעשה אדם דבר זולתי אשר יחשוב היותו טוב, ובעבור זה יאמרו

כי

הבדל בין הישר לכובש את יצרו. וכן בהפכם ר״ל אם יש הבדל בין הבלתי ישר לחוטא. ואמר ירצה באמת שהסבלון השעשה וההתגברות על יצר הרע הוא מדה טובה. והחטא וההתלפות לפני יה״ר היא מדה מגונה ורעה: וכן יהיו הכושר. וכן בעליהם השושה הכשר ועומד ר״ל העושה הראוי לעשות יושבא. והפכו יגונה: אמנםהחוטא יודע׳ כי הנה החוטא יודע כי הוא עושה רעה אך איננו יכול להתגבר על יצרו. והכובש יודע שהם תאוות רעות ומתגבר על יצרו לעמוד במה שראוי וכנון לעשות: אמנם הישר. ר״ל בעל המעלה שהוא מחלוקה הא׳ בפי׳ שקדם והוא העושה טוב בשמחה וטוב לב ואיננו חומד לרעה כלל אדרבא הוא כשר ונפרש מכל רע: אמנם זה. אולם הכשר האמור לפניו ר״ל הכובש את יצרו. י״א שהוא שוה לישר ופרוש האמור בהיותו בלתי עושה רע כמוהו עכ״פ אך כי יבדלו בחמדה שהפרוש בלתי חומד והכשר חומד. וי״א שהם נבדלים זה מזה במעלה בעבור הבדלם בחמדה: והבלתי ישר חוטא. וכעין זה המחלוקת יחלוקו בהפכן ר״ל י״א שהבלתי ישר שוה לחוטא וי״א לא. כי ידיעת הספכים אחת היא: אמנם הנבון: אולם המשכילים הם חוטאים אן לא יש בזה מחלוקת. וקצת יאמרו שהם חוטאים ועוברים פי׳ שכלם להתענג בחמודות בלתי ראוים: עוד יקראו חוטאים. גם לא לבד בבחינת העונג הבלתי ראוי נקראים הנבונים חוטאים הלא אף גם בעבור רוב כעסם עד״הכ כי ברב חכמה רב כעס ובעבור אות נפשם הכבוד והריוח המותר: ע״כ נאמדים לכן נאמר אלה הנבונים שהם עלולי׳ לחטוא אם יהתענג במה שאינו ראוי. או בכעס וכבוד והרוחה: אמנם ישים אחד ספק. אך הנה יספק המספק לאמר איך יתכן שהנבון החושב לעשות ישר ולדק תתפעל נפשו מהתאוה ויחטא: דבר זה כמו שחשב סקר״אט. הנה הוא כמתפלא לפי דעת המספק ואומר שדבר בזה הוא נמנע כמ״ש סקר״לט בלחקו על זו הדעת.

שאיש דעת יכרחהו אחר לעבור על רצון עצמו. והוא פלאי ודבר זר יחשב זה אצלו: כי סקר״אט. יען סקר״אט חולק במאמרו על כל זה ואומר שלא איכן שהנבון יחטא כי החושב טוב לא יעשה רע כי אם בעל בלי דעת הוא זה יעשה רע ועל כן שחק על האומרים זה: במקום אשר שם השכל. דעת סקר״אט שאין אדם פועל דבר מתנגד לשכלו ובהיות שהשכל ישפט דרכו שהחטא הוא ענין רע על כן לא יתכן שאיש שכל החוש׳ בעובר לעשייתו הרע שהוא ענין רע. יחטא ויעשה רע לשעתו הפך הנקשב בשכלו מאז ומקדם: כ״א בלי דעת. לא יחטא איש שכל כ״א חסר הדעת הבלתי יודע בחטאו שהוא רע: ישים ספק. דעת סקר״אט תספק כלומר תחלוק על תפורסמות כי מהמפורסם שרבים בעלי שכל חוטאים: נכון הוא לשאול. ראוי לחקור בדברי סקר״אט שאמר כל חוטא הוא בלי דעת. מה הוא זה גדר הבלי דעת שאמר: כי אמנם גלוי. יען מבואר שאין מחשבת החוטא טרם התפעלותו מהתאוה לחטוא שוה עם מחשבתו אשר בעת ההתפעלות והחטא. ולפ״ז יתכן לומר שכל איש שכל החוטא יעדר שכלו ויסוב בלי דעת לשעת החטא ולא יכיר בדעתו כאומרם ז״ל אין אדם חוטא אא״כ נכנס בו רוח שטות: אמנם קצת. אולם קצת המחזיקים בדעת סקר״אט יודו על האמור וקצת המחזיקים בדעתו לא יודו אל האמור שבעל השכל ישוב בלי דעת בחטאו ויחשוב היות מעשהו טוב אשר חשבו לרע טרם עשותו: אבל יודו. מחזיקים הם בדעת סקר״אט עכ״פ האומרת שהדעת תשמור בעליה מעשות רע: אמנם לא יודו. יאותו לדעת המודים האומרים שכל חטא הוא בלי דעת גמור בעבור שאין בעל דעת עושה רק טוב ולא רע אבל מטעם אחר יחטא איש השכל וזה כי הם אלה החולקים על המודים. יאמרו בטעם חטא המשכיל: ובעבור זה. בעבור זה יחטא המשכיל שאין דעתו שלימה בידיעת רעת החטא כ״א מלד איזה סברא גרועה מודע לו רעת החטא:

כי החוטא אשר ישלטו בו התאוות אין בו דעת כי אם סברא, אבל אמנם אם היא סברי' ולא דעת ואינה חזקה נוטה אל התאוו' כי אם נחה כמו במוספקים · והנה זה ראוי לסליחה, כי לא תעמוד סברא חלוש' כפי (נ"א בפני) התאוות החזקות, אמנם לרשע אין סליחה ולא לדברים אחרים המגונים א"כ התבונה היא נוטה כי הוא היותר חזק' אבל זה בלתי נאות אשר יהיה יחד נבון וחוטא כי אין איש אחד שיאמר כי הנבון יפעול ברצון דברים מבוערים, כי כבר הורונו ראשונה הנבון פועל בקצוות, ועם זה אשר יש לו מעלות אחרות, ועוד אם הכשר יחמוד דברים קשים ורעים לא יהיה הישר כשר ולא הכשר ישר, כי אם הוא ישר מאד לא יהיו לו תאוות רעות, אבל אמנם ראוי הוא אם התאוות הם טובות והוא רע למונעם לבלתי רדוף אחר זה הקנין וא"כ הכושר אינו כלו טוב, ואם הם חלושות ולא רעות אינו לשבח ואם הם רעות וחלושות אינו דבר גדול. עוד אם עמוד בכל סברא הוא כושר יהיה רע. כי אם היה שקר אין ראוי לעמוד בה. ואם הוא חטא צאת מכל סברא יהיה קצת חטא טוב כמו שאמר שופוקלוש כי נטולומוס נפתה בדברי אולישיש אשר יכזב לפי לוטיש היא משובח אשר לא עמד בדברים אשר נפתה אליהם יען כי כבד הדבר לאמר כזב עוד האומר המטעה יכזב בספק. כי בעבור שיתראו חכמים יראו להראות בהיקש דברי' זרים

אבל אמנם. ובהיות ידיעת רעת החטא סברא גרועה ולא דעת שלימה וחזקה לעמוד נגד התאוה על כן נוטה נפשו אל התאוות לזנות אחריהם יען שזה אצלו ידיעת רעת החטא כמו דבר המוטל בספק על כן נחלשה הידיעה וגברה התאוה. והנה ההבדל שבין המודי' להבלתי מודים הוא שהמודים סוברים שכל חוטא חושב שהוא עושה טוב בוודאי והמשכיל ישוב שכל גמור לטעותו. והבלתי מודים סוברים שכל חוטא הוא כמסופק ועושה דבר מותר לדעתו המלושה הלך הפוך שבהם ששניהם מחזיקים בדעת סקר"טס · והר"עט לא כן יחשוב בביאורו והוא עצמו מסופק בביאורו ומה שכתבתי הוא הנכון: והנה זה: ולפי אלה המבארים דעת סקר"טס יהי' כל חוטא בלתי ראוי להיות נענש יען הי' בלי דעת בחטאו ולא הי' לו כח להתגבר לעמוד נגד תאוותיו החזקות: אמנם לרשע. אולם הרשע אשר הוא מאמין הא' שעושה בזדון נגד שכלו ותבונתו הוא זה חייב משפט עונש יען גבר על התבונה בחזקת התאוה: ולא לדברים אחרים. גם אין סליחה לרשע אם חטא בדברים מגונים שאין המתאוה נהנה מהם. וזה בעבור המרותו פי השכל:

א"כ התבונה היא נוטה. לפ"ז יהי' הרשע בחטאו מטה תבונתו · כלומר מתחזקת עליה לעשות הפך משפטה שתשפוט ברעת החטא: כי היא. והיא היותר חזקה מהסברא האמורה אשר לבד בספק תביא את בעליה משא"כ התבונה שהחוטא מורד בה בוודאי: אבל זה בלתי נאות. אך זה לא יתכן לדעת סקר"טס שיהי' הנבון חוטא לדעת וא"כ הדרא קושיא לדוכתא כי מאמרו ישים ספק במפורסמים: כי כבר הורונו. כבר אמרנו (בח' לששי מזה) שהתבונה היא מקנות הפרטיים אצל הנפעלים שמוכרות אצל מעלות המדות. ר"ל שהתבונה כל מעשיה בהקדמות פרטי השכל המעשי עם המעלה. ולא יתכן שתפעול פחיתות: מעלות אחרות. ר"ל הנבון פועל הטוב בכל כמבואר ביוד לששי: עוד אם הכשר. עוד יוסיף ידו בשקלי והיא לעורר מבוכות והבדלים נאמנים ובלתי נאמנים בין ג' מיני החוטאים האמורים עד סוף הפ' ובראשונה ירצה להוכיח שאין הכשר ר"ל הכובש את יצרו לבלתי לכת אחר תאוותיו אשר יחמוד איננו אחד במין עם הישר ר"ל הבלתי חומד כלל ורק עינו ולבו להטיב תמיד בשמחה וטוב לבב. וזה כי החמדה תבדיל ביניהם הכשר חומד והישר בלתי חומד כאמו' כ"א הוא ישר כו': אבל אמנם. עוד ירצה שאין הכובש יצרו טוב במוחלט: כי אם תהיינה התאוו' טובו' באמ' כמו התאוה אל המשגל הנאה והישר או לאכול מטעמים ערבים כאיך ונאותים לבריאות וראוים לפי הדת ולפי האדם וזולתם אשר אין לכבוש התאוה ולמנוע מהם. הנה אז ראוי לבלתי רדוף אחר זה הקנין. ר"ל לבלתי אחוז אז בקנין מדת כבישת היצר: וא"כ הכושר. ולפ"ז לא יהי' הכובש טוב בכלל כ"א בפרט: ואם הם חלושות. אם מפאת אחר יותנו מגרעות בכובש כ"א תהיינה התאוות חלושות אשר בקל יוכל האדם להתגבר עליהם ולעבור בהם. ואף כי אינן רעות הנה אין הכובש ראוי לשבח בעבורן כי למה יעבור גם אחרי' אשר אינם רעות: ואם הם רעות. הנה אף כי ראוי לעבור גם מסבת רעתן הנה עכ"פ איננו דבר גדול לעבור גם מפאת חלישותן: עוד אם עמוד בכל סברא. עוד יתן מגרעת בכובש לפי דעת סקראטס האומר שכל חוטא יחטא בלי דעת בצאתו מהסברא אשר עמד בה בטרם חטא כנ"ל. והנה יאמר אם עמוד בכל סברא שהיא כושר ר"ל אמיתית תהי' רעת יציאה ממנה: כי אם היה שקר. רצוני לבאר טעם התנאי שהתנה ואמר שהוא כושר: ואם הוא חטא. וא"כ איפו לפי דעתו שצאת מכל סברא הוא חטי'. ומהאמור שהסברא הכוזבת אין ראוי לעמוד בה. יהי' א"כ לפ"ז קצת חטא טוב. והוא היציאה מהסברא הכוזבת וא"כ אין הכובש טוב במוחלט: כמו שאמר שופקלוס. יביא ראי' שהיציאה מסברת השקר טוב כאומר: עוד האומר המטעה. עוד ניתנה מגרעת בכובש את יצרו לבלתי המרות נגד כל סברא כדעת סקר"טס. והוא כי אם יטעם

זרים למחשבה , וכשנעשה ההקש נולד הספק כי המחשבה היא קשורה כי לא תרצ׳ להשאר בזה כי לא יטיב לה הנולד מההקש אמנם לא תוכל להכחישו כי אין לה דבר לסותרו . אמנם יקרה המאמר אחד כי בלי תבונה עם החטא תהיה מעלה . וזה כי אשר יפעל הפך סברתו זהו חטא . ואמנם יסבור כי הטובות הם רעות וזה בלי תבונה ולכן יפעל הטובות ולא הרעות . עוד אם בעבור התעוררות יפעל וירדוף אחר התאוות ויבחרם הנה יראה אשר הוא יותר טוב מאשר לא יעשה בעבור שום טעם כי אם בעבור חטא כי אם זה אמנם יוכל להרפא באשר לא יתעורר . אמנם החוטא הוא אשם ואין לו תיקון . וכן הוא משל המושלים כאשר יחנקו המים עוד ראוי לשתותם . אם אמנם המתעורר יעשה אשר יעשה כשלא יהיה מתעורר ינוח אבל עתה זה שאין עושה בעבור היותו מתעורר עוד יעשה כאלה . עוד אם החטא הוא אצל כל הדברים מי יהיה חוטא בהחלט כי אין אחד ימצאו בו כל חחטאים . אמנם נאמר היות קצתם חוטאים בהחלט הנה אמרו יקרו ספיקות באלה מהם אמנם ראוי להסירם ומהם אמנם הניח היתר הספק הוא מצוה (נ״א מלוא) האמת :

פרק ג

על כן בתחלה ראוי לראות אם הם יודעים או לא . ואיך יודעים , אח״כך אצל כל אלה הדברים ראוי כשר וחוטא . ר״ל אצל כל תתענוג ועצב או אצל קצת נפרדים . וכשר וקיים האם הם דבר אחד או הוא דבר אחר . וג״כ משאר הדברים

פירוש

למטעה היקש הטעיי ויורה דעת זרה למחשבה בפלפול ערמומי עד שתנמשך מן ההיקש הוא ענין מסופק למחשבה : כי המחשבה היא קשורה . יבאר טעם הספק ויאמר להיות הדבר ההוא בין האמת והשקר . וזה כי בהיות ההיקש שהוא קשור בגבול האמצעי כחק ההיקשים האמיתיים יתראה אמיתי . אך בהיות הנולד מההיקש ענין זר נגד טבע המציאות או מתנגד לשכל יראה כוזב . לכן תמאן הנפש להאמין בנולד מן ההיקש ההוא כי לא ייטיב לה הנולד ואף כי לא תדע לה הסתירה . והנה יציאה מסברא כזו למטה תחשב ולא ישובח הכובש מחשבתו לעמוד על הסברא : אמנם יקרה . עוד יותן מגרעת בכובש לדעת סקר״אט כי הנה יקרה לפעמים שאח׳ יפעל ביציאה מן הסברא מה שהוא בלא החטא לפי ההנחה . ועם כל זה תהי׳ פעולה מעולה וטובה : וזה כי . יבאר מציאות המקרה האמור ויאמר . הנה לפי שהנחת הפועל הפך סברתו חטא יחשב לפועל ההוא : ואמנם יסבור . ואמנם יקרה שהפועל ההוא יחשוב על טוב זה כי רעה היא ואין נכון לעשותה . והוא יצא מסברתו ויפעל הטוב ההוא אשר חשב ולרע . והנה לפי היציאה מן הסברא חטא יחשב לאיש ההוא . אולם בבחינת פעלו הטוב מעלה תחשב לו : עוד אם בעבור התעוררות . יבין דעת הבדל הבלתי ישר מהבלתי כובש את יצרו . ואומר כי הבלתי כובש יצרו והולך בשרירות לבו בעבור התעוררת תאותיו שגבר עליו . הנה הוא מעולה מהבלתי ישר ר״ל החוטא בזדון לא למלא תאות נפשו כ״א דבר הדת בזה . וזה כי הבלתי כובש יוכל להתרפא מחלי נפשו עת תכבה שלהבת תאותיו . משא״כ הבלתי ישר שלא יתרפא לעולם : וכן הוא משל המושלים . משל קדמוני הוא להבדיל בין הפועל אשר יש גבול ידוע לפעולתו ובין אשר אין לו גבול ידוע . והטעם השותה מים לצמאו . הרויי הוא גבול שתייתו והפסקו . אך השותה בלי צמאון כ״א לחלק א״ע ולאבל לו שהוא הפך עונג ריוי הצמאון . הנה זה יכול לשתות עד בלי די כי אין גבול לשתייתו . וזה ענין ההבדל שבין הבלתי ישר האומר מותר ובין הבלתי כובש האומר אסור כאמור : אם אמנם . כ״א יפעל התעוררות התאוה בבלתי כובש הנה בהניח לו מן ההתעוררות לא יחטא כי אין לרצונו בעצם לחטוא כ״א למלא תאותו : עתה זה . אך הבלתי ישר העושה בעברת זדון ולא לצד למלא נפשו שמתאוה . הנה אף כי לא יתעורר בתאוה חזקה עוד יוסיף לעשות כאלה : עוד עם החטא . עוד יעיר ספק לאמר אם יונח שגדר הבלתי כובש הוא זה אשר על תאוות נפשו עושה כל התועבות כלם יחד : מי יהי׳ חוטא . א״כ לא ימצא איש חוטא בכלן . כי כמו שאין שלימות במוחלט (זולתי השי״ת) כן אין פחיתות במוחלט ר״ל כמו שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כן אין רשע אשר יעשה רע ולא יצדק : אמנם . אבל נאמר שיש שם חוטאים בפועל יחויב א״כ מזה שגדר הבלתי כובש הוא בלתי כללו : אמנם יקרו . הנה כיוצא באלו הספיקו׳ יקרו עוד באלו הענינים מה שאין השפה יוכל לפרוש כלם . וראוי להסירם בקיום סותרם או להתירם בביטול׳ ובזה נמצא האמת:

פרק ג על כן בתחלי׳ . יתחיל להניח הספיקו׳ והיתרם אשר יתכן שיפלו בישר ובלתי ישר וכובש ובלתי כובש כמו שהיה בקודם . ואמר שראוי לדעת אם החוטאים יודעים הישרה אשר יעקשו או אינם יודעים . ואם יונח שידעו איך ידעו אם ברורה או בלתי ברור׳ : אצל כל אלה הדברים . איזה מעשים יתוארו ביושר וחטא . אם כל הדברים הנותנים עונג או עצב או קצת ידועי׳ ראוי כשר . איזה הדברים ראוים עושיהם להקרא בשם כשר או חוטא : וכשר וקיים . גם לחקור אם העומד על סברתו ר״ל הבוט׳ מעשהו ביושר לבב הוא אחד בענין עם הישר : וג״כ משאר . גם לחקור יתר הדברי׳ המתבארים בפירוש :

הדברים אשר להם קורבה עם החפוש . הנה הוא התחלת הרצון לדעת האם כשר וחוט' הם אצל דבר ידוע או אצל כל דבר בהפרש או לא כי אם משוערים . אח"כ אם כושר וחוטא (ג"א וסוטא) אצל כל הדברים או לא . באמת לא אצל כל הדברי' יהיה החוטא אבל אצל אשר יהיה בלתי יושר . ואמנם לא יהיה בהחלט אצל דבר ידוע כי אז יהיה אחד עם בלתי יושר . אמנם יהיה שוה לשניהם אשר אצל דבר אחד ' אבל אמנם זה יקרה באחר (ג"א בוחר) כי יחשוב באשר הוא ראוי ללכת אחר כל עונג מצוי . וזה אמנם לא יחשוב זה אבל ילך אחריו . ואין הפרש בדבר זה שהוא סברא אמתית אבל לא דעת . אכן הם עושים לחטוא . כי קצת בעלי הסברות לא ישימו ספק אך יחשבו לדעת בלי ספק ואם בעלי הסברא יעשו נגד הסברא יותר מהיודעים . אין הפרש בין דעת לסברא בעבור האמינם יותר בחלושה . כי קצת יאמינו אשר סברתם אינה הסרה מאשר יחשבו היודעי' . אמנם יפרס' זה איראטיקוס אבל אמנם יען ידיעה תאמר על ב' פנים . אשר בו דעת ואינו רגיל בו . והרגיל ויודע כי יש הפרש בין אשר יש בו ואינו משגית (ג"א לבלי) עשות מה שאינו ראוי לעשות מאשר בו ומשגית כי זה קשה אבל אשר אינו משגיח אינו כן . יען כי יש ב' מיני הקדמות אשר ראוי להרגילם . אשר יש לו שתיהן ולא ירגילם לא ימנע עשות אשר הוא בלא דעת כי ירגיל בכוללת ולא אשר היא פרטית . והנפעלים הם אישים

אישים

הוא התחלת הרצון . תחלת רצוני לדעת באיזה דברים נוהג מנהג כושר וחטא . אם בדברים ידועים בכלל או אצל כל הדברים מעונג ומקשב' אך בענין ידוע אצל כל אחד מהם : כי אם משוערים . ר"ל מוגבלים בגבולים ידועי' אצל כל דבר : אח"כ . ואחר העיון במתוארים בכשרון וחטא נשוב לעיין במקריהם שהם הכשרון והחטא עצמם על איזה דברים יאמרו : באמת לא אצל . אמנם לא כל הדברים יתוארו בחטא כי אם אשר יתוארו בבלתי יושר ר"ל המתוארים ברע לא בשקר המיוחד לחלק העיוני לא למעשי : לא יהיו בהחלט . גם אצל הדברים המתוארים בבלתי יושר לא יהי' בהחלט . ר"ל לא יהיה חוטא מוחלט בכל עת ובכל זמן כמו הבלתי ישר : אמנם יהי' שוה . אולם הלך השוה שביניהם ששניהם נוהגי' בדבר אחד שהם התענוגי' המוחשיים והמחשבות המתוארים בטוב ורע : זה יקרא בוחר . אבל יבדלו זה מזה בענין הבחירה . וזה כי הבלתי ישר בוחר במעשיו הרעים בזדונו ורוע לבבו בחשבו כי דרכו ישרה . משא"כ הבלתי כובש שהוא כמוכרח מילדו במעשיו ונפשו יודעת מאד כי לא טוב הדבר אשר הוא עושה רק ילדו תוקפו . ומבלתי יכלתו להתגבר ולעמוד נגדו . יעשה חפצו : ואין הפרש . הבלתי כובש העושה רע נגד סברתו ודעתו כאמור . אין הפרש בין היות הדעת ההיא (שהוא מתנגד לה במעשהו) סברא בעלמא או דעת אמיתי הגיוני בשניהם ימרו החוטאים : אכן הם עושים . החוטאי' עושי' מעשיהם הרעים נגד דעתם : כי קצת . הוא כותן טעם לאמור שהמתנגד לסברא בעלמא נקרא חוטא יען שבעל הסברא אין ספק לו בסברתו אך יחשבהו לדעת גמורה . אף כי יותר יאמין בעל הסברא בסברתו מבעל הדעת בדעתו . לכן כמו שבעל הדעת העוש' נגד דעתו נקרא חוטא כן בעל הסברא המתנגד במעשהו לסברתו נקרא ג"כ חוטא : אמנם יפרסם זה . האיש הזה הי' בעל סברא גרועה

ידועה והחזיק בה יותר ממה שיחזיק בעל הדעת הנאמנת בדעתו . והזכירה במש"ה שהיה דעתו שהאמת . התכונע תנועת השכוי . לכן לא שינה כלל לדבר דבר אשר כבר דבר מיראת הכזב שיככנס עליו בשנוי התנועה ובצרכו להזכיר הדבר אשר כבר דבר היו מורה עליו בחלבעותיו וקורן בעיניו למען לא יתפוש עלי' כמכזב : אבל אמנם . עד כאן ביאר גדר הבלתי כובש אשר באוות נפשו עושה נגד סברתו למען הפיק מאוייו . ועתה יבאר גדר הבלתי ישר המוטא באמת ואיננו מנגד לסברתו בחשבו מחשבת נתעה כי טוב מעשהו . והרמ"ה בביאורו יחשב שגם בזה דבר ידבר הוא בגדר הבלתי כובש מה שלא כיוון אליו החכם . והנו יאמר כי זה הטעות יכנס עליו מכמה פנים . וזה כי הידיעה פי שנים לה ביודעה ומכירה . א' יודע ורגיל בידיעתו . ב' יודע ואינו רגיל בידיעתו : כי יש הפרש . והנה יש הפרש בין מי שיש בו ידיעה ואיננו משתמש בה להשמר ממה שאין ראוי לעשות לפיה . ובין מי שמשתמ' בה ומשגיח לבלתי עשות מה שאינראוי לעשו' לפיה : כי זה קשה . המשגיח קשי' לבוא לידי חטא משא"כ הבלתי משגיח שלא תועילנו ידיעתו : יען כי יש ב' . והנה יבאר מאין יכנס הטעות לבלתי רגיל להשתמש בידיעותיו . וזה כי כל ידיעה מודעת לבעליה בכל הקדמות א' כללית ב' פרטיית כאמרנו הכוללת כל חי מרגיש . והפרטית כל אדם חי והנה הרגיל בדעת ירגיל ר"ל ילמד התולדה מן הפרטית ויאמר א"כ כל אדם מרגיש · אך הבלתי רגיל יתכן שירגיל בכוללת כי יעזוב הגבול האמצעי שהוא מלת חי ויאמרי א"כ כל מרגיש אדם . והוא כזב ודבר שקר והיקש כזה בשכל המעשי כל קשה העכול מחליש האצטומכה . כל שמן הוא קשה העכול . א"כ כל שמן מחליש האצטומכה : והנפעלים הם אישים . והנפעלים במדינית שבהם הדבר הזה הם אישים פרטיים לכן ראוי להיות הרגילות בהם ר"ל להיות נושא התולדה

מן

אמנם [יש הפרש גם בכולל כי זה אמנם] הוא בעצמו וזה אמנם הוא בדבר פרטי. כמו כי לכל אדם יועילו הדברים היבשים. וכי זה אדם או זה יבש · אבל זה אם הוא כן. או לא יהיה לו. או לא יפעל. לפי ב' ענינים אלה יבדל בלת' אפשרי. אמנם אם ידאה הוא יודע הכולל אינו בלתי נאות. אמנם בענין אחר הוא פלא. עוד לפי ענין אחר מאשר אמרנו תהיה קנית הדעת באדם כי נראה באדם קנין אשר הוא בו ולא ירגיל. ונראה הקנין מתחלף. כי אם יהיה בשום צד ולא יהיה. כמו הישן ואשר לו חולי מני"אה והשכור. אמנם כן יהי' לאשר הם בהפעליות כמו בכעס ובתאות הניאוף והדומים להם. גלוי הוא כי ישנו הגוף. גם יעשו לקצתם שטות. גלוי הוא כי החוטאים יהי' להסכמו זה. אמנם אומרי' אמרים נראה מהם אשר הוא דעת. אינו אות כ"א (נ"א בני אדם) אשר באלה ההפעליות יאמרו מופתים ודברי אופו"רקלים. גם הנערים מתחילים ללמוד יחברו דבורים ולא ידעו ולא יבינו. ראוי להיות לשמוע כמו טבע וזה אמנם צריך זמן. ועל כן ראוי לחשוב כי החוטאים אומרים דבריהם במראה אחת בפה ואחת בלב · עוד אם אחד ישתדל (נ"א ישכיל) היטב הסבה כפי הטבע. ימצא כי זאת הסברא כוללת. אמנם האחרת מן הפרטיים אשר (נ"א שהוא) מיוחד להם וכשיעשה

מן ההקדמה הפרטית שהוא החטא ואם האמר יאמר הפרטית בכוללת יטעה: אמנם יש הפרש גם בכולל. אמנם לפעמים יטעה החוטא בכולל גם כן כאשר לא ידעהו אף כי ידע הפרטי כאמרנו הכולל לכל אדם יועילו היבשים. והפרטי זהו אדם וזהו דבר יבש: ואם לא ידע זה הכולל ר"ל אם היבשים מועילים יתכן שיטעה. ואם ידע הכולל אך לא ידע הפרט ר"ל אם דבר זה יבש יטעה ג"כ: כי זה אמנם הוא בעצמו. הכולל יבאר עצמות הדבר ומהותו וההקדמה הב' תבאר הפרטי שזה יבש וזה אדם: אבל זה. ואם הדבר הוא כן לא יתכן שיחטא בלתי אם לאחת מב' סבות אם שלא תהי' לו ידיעה בדבר ההקדמות האמורים לכן יפעל השכן וחטא או שידעם אך לא יפעל כפי אשר ידע ר"ל שיפעל נגד ידיעתו: לפי ב' ענינים. לפי ידיעות בההקדמות האמורי' יבדל בלתי אפשרי לחטוא עם ידיעתו במרי שאמר סקר"אט במקום אשר שם שכל לא יעמוד החטא: אמנם אם ידאה. ר"ל כל מי שיודע הכולל מזה ההיקש האמור ר"ל כל הדברים היבשי' מועילי' לאדם · איננו בלתי נאות שיחטא. אבל יתכן שיחטא בהיותו בלתי יודע הפרט עכ"פ ר"ל אם הדבר ההוא יבש: אבל בענין אחר. אך אם גם הפרט ידע הוא פלא שיחטא וכמ"ש סקר"אט וזה אמנם בדברים שאין התאוה עומדת כנגדו כמשל שהבית. אבל במקום שיש תאוה אין השכל מועיל כמו שקדם ואפס מקום או לדעת סקר"אט: עוד לפי ענין אחר. עוד יתבאר איך יחטא החוטא בלי דעת כאמרם ז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות וע"ד שאמר סקר"אט במקום אשר שם שכל לא יעמוד החטא. והוא' לפי טבע קניית הדעת באדם. כי אנחנו נראה קצת ב"א שיש להם קנין דעת ולא יוכלו להרגיל ר"ל להשתמש בו. ונראה הקנין מתחלף. ויתדמ' קנין הדעת כאלו חלף הלך לו: כ"א יהי' בשום צד. כי יהי' קנין הדעת לפעמים ולפעמים לא יהי': כמו הישן. כמו הישנים ובעלי חלי הקדחת והשכורים אשר שכלם חלף הלך לו לשעתו ועוד ישובו להיות משכילים כאשר היו: אמנם כן. אשר ככה יקרה להמתפעלים בכעס ובתאוות לבם שיעדר מהם שכלם כמו החולי' והישן לכן יחטאו בלי דעת: גלוי הוא. מבואר הוא שההתפעלות ישני' טבע הגוף וקצתם ישטטו כמו בחלי הקדחת שיסובב החולי' כמשוגע. אשר ככה יקרה לכל חוטא שיכנס בו רוח שטות כאמרם ז"ל: אמנם אומרי' אמרים: ואם אמנם כי אלה החוטאים יאמרו דברי השכל ודעת. עם כל זה איננו אות ומופ' היות אלה החוטאים בריאים בשכלם כי גם בני אדם המתפעלים בשכרות או בחולי יאמרו ג"כ דברי דעת המבוארי' במופתי': ודברי אופור"קלים. ודברי שיר מין המשורר פור"וקלים: גם הנערים. ואף גם הנערים המנוערים מן הדעת ידברו דברי השכל אשר לא ידעום ולא יבינום · וככה אלה החוטאים אם ידברו דברי השכל בל יבינו: ראוי להיות לשמוע. הראוי שישמע השומע דברי מוסר השכל. שירגילם במעש' פעם אחר פעם שישובו קניני המדות בו כאלו הם טבעיים אצלו: וזה צריך זמן. זה ההרגל והלימוד במעשים טובים עד שישובו כמו טבע לא ישלם כ"א בזמן רב: וע"כ ראוי לחשוב. לפי הנחת סקר"אט שבמקום שיש שם שכל לא יעמוד החט'. יען אלה החוטאים לשונם תדבר חכמ' ובידיהם זמה בהכרח אין פיהם ולבם שוים ר"ל אף כי לשונם תדבר משפט השכל לאחוז במדות ישרות. נפשם לא כן תדמ' אבל תחשוב אזי סבר' כי אין רע. במעשיהם הרעים וע"כ יחטאו בלי דעת כמ"ש סקר"אט: עוד אם אחד ישכיל. עוד יבאר סבת רשע כל אשר יחטאו החוטאים נגד השכל בבלי דעת כמ"ש סקר"אט במקום שיש שם שכל לא יעמוד החטא. וזה כ"א ישכיל המשכיל בהיקשים המדיניים · אזי יראה שכל היקש ממנה מורכב מב' הקדמות אחת כוללת אשר הוא פעל הכח השכלי שכל מעשיו בכללים. ב' פרטית אשר הוא פעל המדמה שכל כמו בפרטיים הנפעלים. התמשל בו הכוללת כל מתוק טוב לאיך

וכשיעשה משתיהם אחת בהכרח תהיה התולדה . וזה תאמר הנפש . אמנם בנפעלי' יפעל מהרה . כמו, אם כל מתוק ראוי לטעום . אמנם זה מתוק . כמו היין או דבר אחר מהפרטיים בהכרח ולא יהיה מונע לפעול (נ"א יפעול) זה . כי אמנם תהיה שם כללית מונעת לטעום . אמנם זאת יען כי כל מתוק ערוב . וזה מתוק . תפעל זה החמדה החזקה בהווה . אמנם זאת תאמר לברוח ממנו . אמנם ההמדה תביא אליו כי היא תוכל להגיע כל אחד מחלקי הנפש . לכן יקרה לעשות חטא כנגד השכל והסברא . אמנם לא תהיה מנגד מצד עצמו כמו במסופקים כי אם במקרה . כי החמדה מנגדת לשכל הישר לא הסברא . ולכן בעבור זה הבהמות אינן חוטאים ולא כשרים כי אין להם סברא כוללת כ"א דמיון וזכרון הפרטים. אמנם איך יוסר זה הסכלות ועוד ישוב החוטא ויהיה יודע כמו שיוסר מהשכור ומהישן . זה אינו מיוחד לזה העיון . יותר ראוי לשמוע מהטבעיים . אמנם כי ההקדמה האחרונה והסברא היא במורגשות מיוחדות בפעולות אשר היא בהפעלות . או לא תהי' (נ"א או יהיה) לו כן באשר לא תהיה בידיעה

ורע למעים . והפרטית . זה הדבש מתוק . והתולדה . א"כ זה הדבש טוב לחיך ורע למעים : וזה תאמר הנפש . זה שנולד מן ההקש תאמר הנפש לפעול : אם אין שם מונע ועולה שעומד בפני הפעולה : כי אמנם תהי' שם כללית מונעת . ר"ל כי אם תהי' שם הקדמה כללית המונעת לפעול כפי התולדה . כמו במשל הדבש האמור שהתולדה אומרי' שאמר לממהר באכילת הדבש להיותו מתוק לחיך כפי ההקדמה הפרטית . אך הכוללת שכל מתוק רע למעים שתעכור באכילתו: אמנם זה יען כל מתוק ערב : אך להיות שכל מתוק ערב לחיך לכן תפיתהו התאוה החזקה לטעום : אמנם זאת . אך ההקדמה הכוללת שהוא רע למעים תעמוד נגד הפרטית ותלוה לברוח מהמזיק . אך התאוה תגבר עליה כי לה היכולת יען כל כחות הגוף בידה נתנו . ככתוב ויסגור בשר תחתני' . פי' שמסר כחות הגוף תחת התאוה כמו שביארנו זה בפי' לבראשית המכונ' בשם מאמר ההויה יעו"ש : לכן יקרה . ע"כ יקר מקרהו שיתנגד החוט' לשכלו . ויפעל הפך מה שיגזור השכל בהיותו נמשך אחר הדמי' והיקשו כאמור במשל הנ"ל : אמנם לא תהי' מנגד . אך לא יהי' זה הניגוד ניגוד שכלי כמו בדבר המסופק שהו' מתנגד ניגוד שכלי ר"ל סבר' אחת אומרת כה וסבר' אחרת גוזרת הפכ' ושני הסברות הם מכח השכל . אבל הוא ניגוד במקר' לא בעצם השכל וזה כי המדמ' מנגד' לשכל שאינה' מאין השכל · לא הסבר' מנגדת לו שהיא ר"ל הסבר' הוא עצם שכלי : ולכן בעבור זה הבהמות . ע"כ לא יתוארו הבהמות בכושר וחטא . וזה כי כפי מה שקדם יש לכל עון ולכל חטא ב' הקשים א' שכלי כמו במשלנו . . כל מתוק רע למעים . אבל זה הדבש מתוק' א"כ הוא רע למעים . ב' דמיוני כל מתוק ערב לחיך . אבל זה הדבש מתוק . א"כ הוא ערב לחיך . והשומע לשכל יכונה בשם כשר וצדיק . והשומע לדמיוני נקרא רשע וחוטא . ובעבור שאין לבהמות שכל לכן לא יתוארו בצדק . ובעבור שלא יתוארו בצדק לא יתוארו ברשע וחטא ג"כ כי במקום שאין צדק אין רשע ככתוב במ"י הרע מבחין את הטוב . ומן מולא הדברים תשכיל ותדע שההנהגת

האדם לו שם בשלשה מנהיגים . השכל והמדמה והמתעורר שעורר והמניע את הגוף לפעול כפי הסכמתם והשכל עושה הקש ישר ומנהיג את בעליו בדרך ישרה . לא יכשל בה ולכן נקרא יצר טוב . והמדמה עושה היקש כוזב ומנהיג את בעליו בדרך עקלתון ולכן נק' יצה"ר . והנה הכובש את המדמ' תחת יד השכל נקר' צדיק : מושל ברוחו . כי נזר אלהיו על ראשו . והכובש השכל תחת יד המדמה נקר' חוטא ועבד . והוא שאמרו ז"ל צדיקים יצ"ט שופטם ורשעים יצה"ר שופטם : וכן רמזו ז"ל באמרם זכה עזרתו לא זכה כנגדתו . ומזה שאמר שקר"אט במקום שיש שם שכל לא יעמוד החטא תדע כי הוא הדבר שאמר ז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות . והוא הדבר שתקנו ברכת התשובה והסליחה אחר חונן הדעת . והוא שא"כ ולבבו יבין ושב ורפא לו : אמנם איך יוסר . הולם דעת דרך התשובה לכל חוטא . ראוי' ליודעי' טבע הנפש כי כמו שרפוא' הגוף מסור' לרופאי' יודעים טבע הגוף . כן רפואת הנפש מסורה ליודעי טבע הנפש . וכבר זכרנו מאלה הרפואות בספר המדות שלנו . אך רופאי אליל דורשי דמים המעקמים הכתובים ומדרשי חז"ל לבארם כפי העולה על רוחם באופן שיהיה טוב להשמעות אזנים וכל רוח דעת אין בקרבם . המה רועים בל ידעו הבין בתיקון המדות הנשחתות בחשכי יתהלכו · יכשלו ויכשילו רבים בתור' . ועליהם יאמר הכתוב עמי מאשריך מתעים . ובעבור זה אמרו ז"ל אין למדין מן הדרוש . וע"כ אמרו ג"כ אין משיבין על הדרוש . וזה כי אמת משכלי ופרי' תבונת ולדק מש"ות יוסקף משא"כ הדרוש כי לא לאמת יוצי' משפט לכן אין להשיב עליו . והו' הדבר שהשיב הדורש (על שאלות וכי בכדי מכמו חכמי') לאמר מקר' אני דורש . אשר לכאור' אין התשובה מענין השאל' . ולפי דרכנו השיב כהוגן לאמר אין להשיב עלי כי דורש אני כאמור : אמנם ההקדמה האחרונ' . סוף דבריו יור' דעה כי אמת דעת שקראט שבמקום שיש שכל לא יעמוד החט' . וזה כי כפי מה שקדם מדבק כל חוטא' בפעול' כפי ההקדמ' האחרונ' הפרטית . והי' בלתי ידועה לשכל .

בידיעה כ"א בדבור כמו שאמר השכור דבר אינפיר"וקלוס . יען כי הכללי אשר הוא לקוח בדעת אינו בגבול האחרון אשר בנפעלים . יראה שיהיה מה ששאל סקראט הנה יובן מהנאמר כי בהפעלות לא ימצא הדעת המיוחד ולא יובא הכולל בהפעלות. כ"א המורגש . כבר נאמר איך יקרה לעשות חטא אם הוא יודע או לא :

פרק ד אמנם האם יש חוטא בהחלט או כלם כפי החלק . ואם הוא אצל אלה הדברים עוד יאמר להבא . יען הוא גלוי כי אצל התענוגים והעצבים יהיו הכשרים וקיימים והחוטאים ורעים . אמנם יהיו מאלה דברים הכרחיים עושים התענוגים ומהם נבחרים . ואמנם בפיהם עצמם תהיה בהם העדפה . ההכרחיים הם גשמיים . כי אמנם הדברים אשר הם אצל המאכל והמשגל והצריך לו . ואלה הגשמיים אשר נשים אצלם יושר ובלתי יושר : ואשר אינם הכרחיים הם נבחרים לפי עצמם כמו הנצוח והכבוד והעושר וכאלה מן הטובות והתענוגים . באלה אמנם לא נקראי' חוטאי' בהחלט המוסיפי' מאד חוץ מן השכל הישר. אמנם נשים בהם כמה . כי נאמר חוטאים בהון או בריוח ובכעס ובכבוד . אבל לא בהחלט כמו באחרים . אבל בדמיון כמו האדם אשר יקרא (נ"א יחטא) בעבור חוסר . אמנם בזה הדעת הכולל מעט נטה מהמיוחד אבל אמנם הוא אחר . והאות על זה כי החטא יגונה לא בחטא לבד אבל ג"כ ברשע. או

וזה כי השכל לא ישיג כ"א כללים לא פרטים והמדמי' ישיג פרטיים לא כללים כמו שיאמרו הפלסופי' אין איש בשכל ולא מין חוץ לשכל . לכן כל אוש' פועל כפי ההקדמי' האחרוני' אשר בפרטי המורגשות המיוחדות יתכן שלא תהי' לו ידיעי' כלל בניגוד או תהי' לו ידיעי' בדיבור לבד כאשר לשכור בדברי אינפר"וקלו"ס: יען כי הכללי . וזה הענין מוכרח וזה בהיות ההקדמי' הכוללת שהוא' עלס הדעת. אין מגיאות לה בהקדמי' הפרטית שהו' עלס הפעולי' הנפעלת כאמור : ירלה . ובז' נרא' סברת שאלת סקראט איך יתכן לחטו' מגד השכל . כי בהיפעלות . כל רשע וחוטי' המתפעל להיות נשמע לתאות נפשו לא יגר' פי שכלו בהקדמי' הכוללת כמו בהיקש הנזכר לא יאמר כל מתוק טוב למעים שהי' . ההקדמי' הכוללת והמיוחדת בהיקש האמור אבל יתע' בפרטית לאמר זה המאכל איננו מתוק או ימשוב שאיננו אוכל ממנו כשיעור שיזיק וזהו מהות ידיעת החוטי' אשר בה פתח תחלה ברחש הפ' :

פרק ד . אמנם האם . יחקור להתיר הספק הביאור ועומד בסוף פ"ג לזה . ואמר בענין המחקר אם יש שם חוטי' מוחלט ר"ל פרטי וכללי. או פרטי ואבל איז' הדברים יש מגיאות לחטי' כל זה יתבאר עוד : יען הוא גלוי . וזה להיות כי מבואר הוא שהכשרים והמקיימים בברית שכלם לעמוד כנגד התאו' ולכבש את יצרי' . והפכם שהם החוטאים ורעים . הם אצל הדברים הנותנים עונג או עלב לבעליהם : אמנם יהיו . אולם אלה הדברים המענגים והמעלבים נחלקים לשני מינים א' הכרחיים . ב' נבחרים . אשר כפיהם תהי' ההעדפ' . ר"ל היתרון על האמלעי שהו' עלם החטי' בתענוגים כאמור בשביעי לשני יחד . הוא בכל אחד ממינהו : ההכרחיי' . יבאר גדר ב' המינים האמורים ואומר גדר ההכרחיים הם ההנאות הגופניו' ר"ל שאין הגוף יוכל להיות מבלעדיהם כמו אכילי' ומשגל ודומיהם שהם הכרחיים לקיום האיש או המין

וזה המין יתואר ביושר אם יעש' כראוי או בלתי יושר אם יעש' שלא כראוי : ואשר אינם הכרחיים . המין הב' הם ההנאות הבלתי הכרחיים לא לעמידת האיש ולא לקיום המין והם הנאות רלוניות ובחיריות כמו הנלוח והכבוד ודומיהם שבעל השכל' יבחר ויקרבם למען מנוי' עונג רוחני ונפשי רולה לומר שהנפש תתענג גם לא הגוף : באלה אמנם . במין הזה הב' שהם הנבחרים לא יקראו המעדיפים על האמלעי (שרבה מאד כמו שיבר' בפ' שאח"ז) בשם חוטאים במוחלט ר"ל בסתם . כמו שיקראו המעדיפי' במין ההכרחיים בשם חוטאים בסתם : אמנם נשים בהם כמה . אבל נלרף אליהם איזה כמה מן הכרשיות ר"ל תאר מן החטי' אשר בו חטא כמו חוטי' בהון בכעס וזולתם : כמו באחרים . כמו בתענוגים ההכרחיים שכל חוטי' בהנקר' חוטי' בסתם: אבל בדמיון : לא יקר' בסתם ובהחלט כי אם בדמיון ובערך אל ההון וזולתו מה שחטי' בו בפרט : כמו אשר יחטי' כחוטי' בעבור חסרון שיקרי' חוטי' בעבור החסרון לא חוטי' סתם : אמנם בזה . אולם בתענוגים הגשמיים וההכרחיים : הדעת הכולל . התענוג הכולל הכלל כלו לפי הדעת היטב' כוסי' מעט מהמיוחד לכל איש פרטי . הפ"ב הדעת הכולל הוא שכל אדם ראוי לו לאכל לשובע נפשו . והפרטי המיוחד לכל איש מיוחד הוא בענין המטעמים הערבים והיקרים היא לעשיר לפי עשרו . והנוטה מעט במיוחד נקר' חוטי' : מפא"כ הנפשיים שלא נקר' חוטי' כי אם המוסיף מאד חוץ מן השכל הישר כאמור : הוא אחר . המתענג בגשמיים הוא מין אחר מהמתענג בנפשיים לכן אין משפט אחד לשם : והאות ע"ז . והעד על היותם חלוקים זה מזה הוא שהמעדיפים בגשמיים יתוארו ברשע ג"כ יהיו חוטאים המוחלטים ר"ל כוללים כמי שיאכל דבר הבלתי ראוי לאכילת אדם בכלל . או חלקיים כמי שיאכל יותר מן הראוי לו . מפא"כ המעדיפי' בנפשיים שלא יתוארו

או יהיה בהחלט או לפי החלק. אמנם אין כן אחד מאלה אשר אצל התאוות הגשמיות אשר אצלם נאמר ישר ובלתי ישר. אשר בבלי בחירה הוא רודף אחר העדפת התענוגים ובורח מן העצבים. הרעב והצמא והחום והדברים אשר אצל המשוש והטעם. אשר הוא בלי בחירה ושכל. יקרא חוטא לא בתוספת עליו כמו הכעס כי אם בהחלט לבד והאות על זה כי יקראו רעים. (נ"א יקראו רפים אצל אלה ואצל אחרים לא יקראו כן. ובעבור זה׳ בדבר א׳ נשים חוטא ובלתי יושר וכשר ויושר. לא שיהיה האחד האחר אבל כי הם אצל דבר אחד בשום צד. אצל התאוות והעצבים. אבל הם אצל אלה). אבל לא בשוה: אבל אלה הם בבחירה. אמנם אלה לא יבחר ובעבור זה נאמר כי הבלתי ישר יותר מגונה כי לא בחמדה ולא (נ"א אלא) בבחירה ירדוף אחר המותרות ויברח מהעצבי׳ האמצעיי׳ יותר מאשר יעשו העושי׳ בעבור חמדה גדולה. מה יעשה זה אם תבואהו חמדה הצער והעצב אבל צריך אל הדברי׳ ההכרחיי׳:

פרק ה

אמנם מהחמודות והתענוגי׳ מהם מסוג הטובים והמשובחי׳ אמנם מהתענוגי׳ קצתם נבחרי׳. אמנם קצתם מתנגדי׳ לאלה וקצתם אמצעי׳ כמו שחלקנו תחלה. כי הממון והריוח והנצוח והכבוד אמנם בכל אלה האמצעי׳ אינם מגונים. אבל ההעדפה בחמדתם ובאהבתם בשום צד הוא מגונה. בעבור זה כל מה שיהיה חוץ מן הראוי אשר יעשו לקנות או ירדפו אחר הדברי׳ אשר הם אצל הטבע טובי׳ ויפי׳ כמו אצל הכבוד וישתדלו יותר מן הראוי כמו אצל הבנים והקרובים. הנה אלה טובים וישובחו המשתדלים אצל אלה. אבל אמנם תהיה קצת ההעדפה באלה כמו כיו"ביכו מרד נגד אלהות. כמו שיט"ריש פילופ"טור מכונה. כי היה נראה מאד

ברשע. וזה כי הגשמיים הם תענוגים בהמיים אשר הם חרפה לנו משא"כ הנפשיים כמו שיתבאר בפ׳ שאח"ז: אמנם אינו כן: אולם לא ידמה שום תענוג גשמי לנפשי: אשר אצלם נאמר. בעלי התענוגים הגשמיים יתוארו בשם ישרים או בלתי ישרים. וזה להיותם יוצאים מדרך היושר׳ והאמצעים בכתי׳ מועטת כאמור: אשר בבלי בחיר׳. החוטאים בתענוגים הגשמיים בבלי בחירת השכל: יקר׳ חוט׳. החוט׳ בתענוג גשמי נקר׳ חוט׳ בהחלט ובסתם ר"ל בלי תוספת תאר כמו החוטאים הנפשיי׳ שנקראים בתוספת תאר חוט׳ בכעס. חוט׳ בקנאה וזולתם: והאות ע"ז. והעד שכל בלתי כובש יצרו אצל התענוגי׳ הגשמי׳ נקר׳ רפה ר"ל חלוש תחת היצ"הר ולא יוכל לבחור הטוב. משא"כ האחרים ר"ל החוטאים הנפשיים אינם נקראים רפים. הנה זה לאות שהאחרים ר"ל הנפשיים עושים בבחיר׳ שכלית. ואם היה איזה סברי׳ גרועי׳ בלתי אמיתיי׳ עכ"פ תשלוט הבחיר׳ במעשיהם. לכן אם יאמר בכעס לא יאמר בסתם עכ"פ כי אמנם כן היא מדת הבחיר׳ לבחור באיז׳ פרט ולא בכל הכל׳ כלו כמו המתרפ׳ נגד יצרו בכלל שהו׳ רפה לפני המתאו׳ בכל תאוות נפשו המוטבעים בו. ולכן יקראו הבחיריים בתוספת תאר חוט׳ בכעס חוט׳ בה"ן: ואצל אחרי׳. החוטאים הנפשיים אינם נקראים רפים כי בבחיר׳ המה עושים כנ"ל: ובעבור זה בד"א: בהיות המתוארים באלה התארים מתדמים בקצת. לכן נשימם תחת סוג אחד. וכבר התבאר (בא׳ וזה) שגדר החוט׳ הוא הבלתי כובש את יצרו. והבלתי ישר הוא האוצר מותר: והכשר הוא הכובש. והישר הוא הישר במזגו ובטבעו ואין לו תאוה לחטו׳: לא שיהי׳ האחד האחר. לא שידמו אלה המתוארים בכלל

ובפרט כלו. אבל הם מסוג אחד בהיותם אצל התענוגים והעצבים אך נבדלים הם לפניהם כאמור בגדריהם: אלא הם בבחירה. הכשר והישר והבלתי ישר עושים מעשיהם בבחירה שכלית משא"כ החוט׳ הבלתי כובש שיצרו תוקפו להמרות פי שכלו: כי הבלתי ישר. לכן הבלתי ישר והו׳ האומר מותר יותר מגונ׳ מהחוט׳ הבלתי כובש: בהיות שהבלתי ישר אינו מוכרח בחטאו ועוש׳ בבחירה משא"כ החוט׳ הרפה מלכבוש יצרו הוא כמו רח מתאותו: מה יעשה זה וכי מה הי׳ לו לעשות הבלתי יוכל לכבוש חמדתו ויסובו אצלו החמודות ההכרחיים:

פרק ה אמנם מהחמודות׳ בזה הפ׳ יצא לחלק תענוגות בני אדם לשלש׳ מחלקות א׳ ההכרחיים כמו האכילה והמשגל. ב׳ מתנגדים ר"ל שאין בטבע ב"א להתענג בהם אבל אדרבה מתועבי׳ הם בעיניהם כמו אכילת ספחס והכתר וכיוצ׳ בם שלא יתאוו אליהם זולתי החולים או מי שנפסד עליו טבעו ובדמה לחיתו יער כמו שיתבאר עוד. ג׳ אמצעיים כמו כבוד וכעס ודומיהם שקראום בחיריים בפ׳ הקודם: כי הממון. באלה התענוגים האמצעים והבחיריים. הדרך האמצע בהם אינו מגונה: כי אם היתרון בהם יש לו קצת גנות באיזה צד אך לא יגונה מכל וכל: חוץ מן הראוי. ר"ל שאינו מן התענוגים ההכרחיים הראוים להתענג בהם לטבעם: אשר יגעו לקנות. העצמיים לקנות ריוח: כמו אצל הכבוד. ומי שמגדיל עצמיו לקנות כבוד על ידם ומרבה להשתדל בזה אין רע. כי הגדלת העצמים הם טובים בבחינת עצמם: כמו אצל הבנים. המשתדל להרבות כבוד בניו וקרוביו אין רע: תהי׳ קצת ההעדפה. גם בקנין המדות כאלה הנפשיים שהם

מאד מרמה בעבור אביו . ולכן אין רשע בכל אלה · בעבור מה שאמרנו כי כל אחד מהם הוא מהגבחרים אצל הטבע בעבור עצמם . הרעים והראוים לברוח מהם מהעודפי' בהם . אמנם א"כ אינם חטא . כי מהחטא לא לבד ראוי אבל גם הוא מהמגונים . אמנם בעבור התדמות התפעלות נשים מה על חטא אחד מהנאמרים תוספת כמו רופ' רע ופשוט רע . כי לפשוט לא נאמר רע וכן ג"כ לא נאמר אשר הוא רשע כל אחד מאלה . אבל נאמר בערך התדמות : וע"כ שם ראוי לחשוב להיות חטא וכושר אשר הם אצל יושר ובלתי יושר . אבל אצל כעס נאמר לפי ההתדמות . ועל כן נשים החט' בכעס כמו שנאמר בכבוד ובעושר . אמנם מהתענוגים מהם בטבע ומהם קצתם בהחלט וקצתם לפני סוגי בעלי חיים והאדם . וקצת' אינם בטבע כי אם בעבור החליים ואלה אמנם בעבור ההרגל . ואמנם אלה בעבור טבעים קשים ורעים . ואצל כל אחד מהם יהיה קנין דומה . ואמנם אומר בהמי כמו האדם אשר יאמרו כי היה מבקע ההרות לאכול הילדים . או אשר יתענג בבהמיות כמו שיאמרו מהשוכנים ביניהם כי מהם יאכלו בשר חי ומהם יאכלו בשר אדם ומהם בשר ישאלו זה לזה בניהם לאכלם במשתיהם . או כמו שאומרים הפ"לריו . אלה הם בהמיים . אמנם אשר מאלה כן יהיו בעבור חליים או בעבור מאנ"יאה כמו אחד שובח בתו ואכלה ועבדו ואכלה (הכבוד) אלה הם חולים או יהיו מההרגל כמו העתקת השער והצפרנים ואכילת פחם ועפר ועם אלה משכב זכר . כי אלה יהיו להם בטבע ואלה מההרגל ר"ל ההרגל המבוער כל אלה יהיו להם זה בטבע . אין אחד שיאמר שהם חוטאים כמו הנשים שלא יביאו

הכבוד והכעס ודומיהם שאין בם תענוג גשמי יהי' לפעמים בהם מותרות לא ירצו ליושר . כמו שאים כיו"בי אשר מרד באב בעבור אהבת בניו או קרוביו . ופיטי"רוס המכונ' פילופ"טור . הי' מרמה בני אדם למען מאו' הטוב לאביו . ומעשי שני האנשים האלה היו מפורסמים ליונים בימים ההם : ולכן אין רשע . בעבור שאלה המדות הם משובחים כפי הטבע על כן אין בהם רשע : הרעים . הרעים שבאלה המדות שראוי להתרחק מהם. הם העודפים לפעול יותר מהאמצעי : אמנם א"כ . ומבואר א"כ מזה שאינם חטא פכ"פ . וזה כי מהחט' לא לבד ראוי לברוח אבל אף כי מגונה הוא . ואלה אינם מגונים רק ראוי להתרחק כמו שמתרחק מרב במקצת : בעבור התדמות. אך בעבור שהשתוות ההתפעלות ר"ל שיווי התפעלות הנפש מהנפשיים והחושיים . לכן נאמר ע"ל שהעברה והתדמו' רע בקיצור התאר רופ' רע . כועס רע : ופשוט רע . הוא תאר למתעסק הגוף או המחשב שאינו פשוט כשאר האנשים : וכן ג"כ . וכמו שלא נאמרם ברע שהם כן לא נאמרם באמרם רשע כי אין רשע באלה המדות : אבל נאמר . אך נקר' למעדיף בשם רע בתוספת תאר בערך אל ההתדמות ר"ל בערך אל התאר ההו' כמו רופ' רע כאמור : וע"כ שם . לכן יהי' מליאות שהט' אבל התענוגי' החושיים כמו מאכל ומשגל ודומיהם המתוארים ביושר ובלתי יושר אך בכעס ודומיהם שהם מהתענוגים הנפשיים נאמר רע לפי ההתדמות והשיווי לבד וטעם זה ההבדל כי בתענוגים החושיים כדמינו לבהמ' והם חרפה לנו לכן המרב' מהן יתואר בחוט' משא"כ הנפשיי' שאינ' חרפ' לנו לכן לא יתוא' המעדיף מהן בחוט' : אמנם מהתענוגים . יבאר מחלוקת מיני התענוגים שחושיים אשר קצתיהם לא

ג"כ בחטא ורשע להיותם נמשל כבהמות כדמו במעשיהם . ואמר כי מהם בטבע כל אדם להתענג בהם כמו מאכל ומשגל : בהחלט . בהם כפי טבע המין האנושי בתענוגים : לפני סוגי ב"ח . וקצתם יקחו חלקם בתענוגות בני אדם בטבע שאר הב"ח ד"מ יאכל בשר חי ככלב . או ירבה בזנות כסוס : בעבור חליים . כמו שנפשו אותה לאכול פחם ונתר והוא מסבת החלי אשר במעיו : ואלה אמנם בעבור ההרגל . אשר ישנו מנהג ב"ח בתענוגם . הוא מסבת ההרג' והלימוד אשר הרגילו בעליהם את עצמם להתנהג במדתם ואשר בעבור החליים הוא מטבעיסרעים הטבעו בהם : קנין דומה . יהי' בו קנין נפשי ממדתו אשר הטבעה בו . דומה לתענוג אשר הרגיל א"ע בו : אומר בהמי . אך אשר אומר באדם המתואר בתאר בהמי . הוא שיוצא בתענוגיו מגדר האדם להתענג בתענוגי הבהמות וכפי המשלים שהביא : הפלר"יו . הוא שם יוני לכת מב"א המתענגים בתענוגות בהמיות' אמנם אשר מאלה אך מאלה המתענגי' בתענוג' מגונים . מסבת חליים זרים . או בעבור מאניאה ר"ל מסבת השגעון : אלה הם . קצת מאלה המתענגי' ברעו' יהיו בעבו' חולי וקצתם מההרגל : העתקת השער . עקירת השער שנעקר מחמת חולי : כי אלו יהיו להם בטבע . העתקת השער הם בטבע . ומשכב זכר ודומהו הוא מההרגל המגונה : כל אלה יהי' . כלם יהיו בהם המגונות כמו טבע שאין לבעליו יכולת לשנותו . לכן לא יאמרו בעליהם בחטא כלל כי אין לאל ידם לשנות טבעם אשר נתלו בו אם מחלי- אם מהרגל : כמו הנשים . כי אלה המוטלי' מתפעלי' בטבעם בע"כ כמו הנשי' שאינם פועלים הביאה והבעילה כ"א מתפעלי' ומוכאי' מבאיהם ובועליהם

יביאו אבל יובאו . וכן אשר להם זה מהחולי בעבור ההרגל אשר יש לו כל אחד מאלה ועבר הגבול והוא מרשיע כמו הבהמות . אמנם אשר בו לשלוט על התאוות או הם עליו או יאמר בהחלט כושר ולא חוטא לפי התדמות כמו שאמרנו אצל הכעס . כל ההעדפות רשע כסל ורכות הלבב ובלתי הסתפקו' ואכזריו' מאלה הם בהמיים ומאלה הם בסבת חולי ומהם בטבע כמו הירא מכל דבר מקול העכבר וגם הפחד הוא בהמי . אמנם קרה לאחד מחולי שהיה ירא מהחתול ומהאוילים מהם בטבע בבלי שכל ויהיה בחוש לבד והם בהמי כמו הברבריי' השוכני' בקצה הישוב ומהם בעבור חליים כמו אשר בם חולי הנופל ומאניאה אשר הם חליים ומאלה אשר יש לו תהיה זאת התאוה ולא תשלוט עליו כמו אם פלאר"יס בתאוה לקח' הנער לאכל . או לתענוג בלתי ראוי לעשות זמה . ולא עשה זה דומה לכושר . כי יקרה לפעמים אשר לו (נ"א לא) לבד תהי' לו אבל תשלוט עליו . והרשע אשר לפי האדם בהחלט יקרא רשע . אמנם אשר הם בתוספת הוא בהמי או חוליי . לא יהיה בהחלט . כפי זה הענין יהיה החוטא . וזהו בהמי וזה אמנם חולני . אבל אשר הוא בהחלט . הוא אשר הוא כפי בלתי הסתפקו' אנושי לבד . גלוי כי החטא והכושר הם לבד אלה הדברים אשר יהיו בלתי הסתפקו' כי אצל הדברים אחרים יהיו מינים אחרים נאמרים בסמיכות לא בהחלט :

פ"ק ששי אמנם נבאר כי חטא התאוו' יותר מגונה

מחט' הכעס . כי יראה כי בעלי כעס ישימו טענה אבל לא על השלימות כמו העבדים המה מהירים קודם שישמעו כל המאמר ילכו לעשות והם חוטאים בעשייתם וכן הכלבים אשר ישמעו קול בפתח והם נובחי' קודם שיבינו אם הוא אוהב . וכן הכועס בעביר

וגועליהם והרמ"ט ביאר זה בענין בלתי נאות : וכן אשר להם זה מהחולי . ובכה לא יתואר בחוטא מי שיש לו זה החולי הנפשי מסבת ההרגל אשר הרגיל את עצמו לעבור הגבול באיזה מדה מגונה עד ששב בזו המדה כמדת הבהמות ואין כמו עלי' לשנותה ; ואם יתוארו אלה בחטא ורשע . הוא לפי ההתדמות לחוטאים חטאי' הבחריים והרצוניי' ולא יתוארו רק בתוספת תאר כמו רופא רע כאמור : אמנם אשר בו לשלוט . אך החוטאי' חטאי' רצוניי' ר"ל שיש לו יכולת על עצמו לחטוא או למנוע מחטוא . אלה לא יתוארו לעולם בהתדמות כמו בכעס שיתואר לפי ההתדמות וכמו שקדם. והוא בעבור שיוכל לשלוט על נפשו לכן יתואר בשם חוטא בהחלט ר"ל בשם חוטא: כל ההעדפות . ר"ל מי זה מהחוטאי' נק' רשע בהחלט ר"ל רשע סתם ומי זה נק' רשע בהמי . ואומר כל המדות שלקחם בעליהם הקלה להיתרון על האמצעי : יהיו רשע שהוא קלה היתרון לחסד ואמצעיותו לדק : או רכות הלבב . המתנגד לאבירות שאמצעיתו גבורה וזולתם : מאלה הם . יש באלה ההעדפות שעברו הגבול יותר מדאי עד ששבו בחטאם במדרגת הבהמה ברוב ההרגל בחט' עד שאין לבעליו יד וכח לעצור בנפשם . לבלתי חטוא . ויש מהם שהשתקעו בחטא בסבת איזה חולה אשר הקנה אותו קנין רע עד אין ספק בידו לשוב ולעצור בנפשו . וב' אלה לא יתוארו בשם רשע וחוטא סתם כ"א חוטא בהמי . ויש מהם שהעדיף נקלה הרשע בטבע ר"ל עדיין לא הפליג במרי עד שיוכל לעצור בנפשו . ואלה נקראים בשם רשעים סתם : ומניא'. שגעון בל"י : ולא תשלוט עליו . שלא יוכל לכבוש את יצרו כמו אם פלארים שאכלה בנה . לפי האדי' בהחלט . מי שהוא רשע בהחלט ר"ל רשע סתם

ואשר עבר הגבול ברשע עד שלא נוכל לעצור בנפשו נקרא רשע בהמי או רשע חליי . והנה על כיוצא באלה המעמיקים להתיר ערות השכל ומרגילים הרבה לדבר עבירה אמרו ז"ל אין מספיקים בידם לעשות תשובה . כי הרגיל בדבר עבירה ואומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב : ימנע לו ההרגל חלי נפשי עד אין מרפא כאמור : אשר הוא בהחלט . ר"ל המכונה בשם רשע סתם לא בהמי זה העובר ההסתפקות האנושי לבד אך עדן לא עבר החוק להיות כמשל כבהמה ולהקרא רשע בהמי : גלוי כי החטא . מבואר א"כ שכל חטא הוא בלתי הסתפקות קצתו יאמר בהחלט רצה לומר רשע סתם וקצתו יאמר בסמיכות תאר על תאר והוא רשע בהמי כאמור :

פרק ו אמנם נבאר . יבאר שענות שחטא התאוות הוא יותר קשה מחטא הכעס וזה כי מבואר הוא שכל חטא אשר יפליג החוטא למרוד בשכל הוא יותר מגונה מהממרה מעט והנה הכועס כשמע קצת לשכלו אשר ישעון לכעוס על הכעוס . אלא שלא יניח לשכלו להשלים היקשו אולי יש התנצלות מה לכעוס . או אולי איננו חייב עונש חמור כזה . וזה בעבור הכעס ימהר לנקום נקם כאשר יאמר השכל בהשקפה ראשונה ולא יניחנו להיות מתון בדבר ולהשלים מעשהו . משא"כ המתאוה שאיננו נעזר בשכל כלל כי אם אשר יאמר המתאוה או החוש או השכל בהשקפה הראשונה כי הוא זה ערב כן דבק בו ולא ישכיל בו כלל אם הוא מועיל או מזיק . לכן חטא' התאוה יותר מגונה מהכעס בעבור בזותה השכל לבלי תת אותו שופט בדבר התאוה כלל משא"כ הכועס אשר עמו יעשה מעשהו

על

בעבור החום ומהירות הטבע אינו שומע כל הדבור וקודם שישמע יתנועע להעניש או בעבור דמיון . או בעבור דבר יראה כי נעשה לו קלון או בזיון · אמנם זה עושה הקש כי ראוי להעניש לזה ויכעס מהר . אמנם התאוה עם השכל או החוש יאמר אשר הוא ערב יתנועע אליו . ולכן הכעס אמנם ידבק אל השכל קצת והתאוה לא . לכן הוא מגונה . והחוט' בכעס ינוצח קצת מן השכל אבל החוט' בתאוה לא ישמע דבר . עוד יראה כי ראוי להיות יותר סליח' לדברים הטבעיים כי גם לתאוות כאלה יהי' יותר סליחה בהיותם כוללים לכל אדם . ואמנם הכעס הוא יותר טבעי וקשה לעמוד נגדו מהתאוות אם הם מותרות ואינם הכרחים . כמו איש אשר הכה את אביו . וענה למוכיחים כי גם אביו הכה את אביו וגם אבי אביו הכה אביו . והראה את בנו ואמר גם זה כשיהיה איש יכה אותי . כי זה בנו כמו טבע . ואחר שהיה נסחב מיד בנו זהו (נ"א לוסו) שינוח אצל הפתח כי הוא סחב אביו עד המקום ההוא . עוד יותר הם בלתי צדיקים האורבי' אמנם הכועס אינו אורב ולא הכעס אשר הוא מפורסם . אבל התאיה היא בסתר כמו שיאמרו כי היא מולכת התאוה כי הוא בעלת מרמה ולה רצועה מפנים רבים . גם אמר אומי"ראש בעבודה . אונאה אשר תגזול שכל רבים מהחכמים · על כן יותר בבלתי צדק ויותר מגונה הוא החט' בה מאשר בכעס ובהחלט החט' הוא הרשע בשום צד ויותר מגונה . עוד אין שם עצב ראוי להאשים . אמנם אשר יעשה הכעס הכל יעשה מעצב מאשר קבל . אבל הוא מתלונן מהקלון ומתנקם עם הגאה · א"כ אם אשר נקצוף עליהם בצדק הסיותר בבלתי צדק . החט' אשר הוא בעבור התאוה הוא יותר גדול כי יותר נקצוף עליו . והקצף בכעס לא יהיה על הכועס כ"א על אשר הביאו אליו . גלוי הוא יותר מגונה החטא אשר אצל התאוות מאשר הוא אצל הכעס . וכי הכושר והחט' הם אצל התאוות וההנאות הגשמיות .

פרק ז אמנם

ראוי לקחת ההבדלים אשר להם כמו שכבר נאמר

על פי קצת שכל : ינוצח קצת . בעבור שכל כועס עושה מעשהו לנקום נקם על פי השכל א"כ הנה השכל שהו' עולב בו ונותן גבול ומדה לנקמתו משא"כ התאוה שאינה שומעת לשכל כלל : עוד יראה . עוד ראי' ב' שהתאוה יותר מגונה מן הכעס . וזה כי כל חטא שיבא לב האדם נוטה אליו בטבעו ראוי להיות סליחה וכפרה בו . להיותו דומה לדברים ההכרחיים' והנה הכעס הוא יותר טבעי לאדם ואין לעמוד נגדו . משא"כ מותרת התאוות שאינם הכרחיים לאדם לכן הם מגונים : האורבים · בעבור שכל אורב היזקו מגלי כי אין הניזק יודע להשמר ממנו ולהיות נזהר מנזקו והנה הכעס והכועס הם מפורסמים . כי כל כועס יתהלל לאמר שיקח נקמתו מהמקניט . אך התאוה תתאוה בסתר : כי היא מולכת התאום . הסתר יתן עלה לתאוה איך תארוב על בעליה ללכדו : כי היא בעלת מרמה . התאוה תכין מרמה בלבבה ורצועה בידה להכות את בעליה בכל מכה : או נאה : כינה התאוות בשם אונאה כי היא תונה את בעליה ותגנוב דעת חכמים רבים: ובהחלט החט' . שהם חטא הוא רעע שמתאוה אך הכעס יאמר בסמיכות חטא הכעס כמו שקדם לכן תהיי' התאוה יותר מגונה מהכעס : עוד אין שם עצב . אשר עוד יורה שהתאוה יותר מגונה מהכעס הוא כי מהמבואר שכל חטא הנעשה בשמחה הוא יותר מגונה מהחט' הנעשה בעלבון . כי הנעלב על מעשהו הוא כמוכרח משא"כ השמח שהו' כבוחר ככתוב כי רעתיכי אז תעלזי . והנה בעלבון

תאכלנו · והנה כל מתאוה שמח בתאוו . משא"כ הכועס שהו' נעלב בכעסו בעבור הבזיון שהשיג אך כי ישמח בנקמה שיקח . לכן גנות לתאוה יותר מן הכעס : א"כ אשר נקצוף עליו . עוד יורה שהתאוה יותר מגונה מהכעס על זה התאר . והוא' כי מהמבואר שכל חוט' אשר יותר נקצוף עליו בצדק . הוא יותר בלי צדק במעשהו מהחוט' אשר נקצוף עליו מעט · והנה אנחנו נקצוף הרבה יותר על החוט' בתאוה מהחוט' בכעס . ומה גם כי רב קצפנו על המבי' לידי כעס לא על הכועס לבד · א"כ איפה יתרון הקצף בתאוה מהכעס הוא לעד' על יתרון גנותה כאמור . וכאן שנבואר הנה החוקר גינה חטא התאוות יותר מחט' הכעס . והו' הפך דברי חז"ל שאמרו כל הכועס כאלו עובד ע"ז . ואמרו עוד כל הכועס אם חכם . הוא חכמתו מסתלקת ממנו . מה שלא אמרו כן בחט' התאוות · לכן תדע ותבחן . שאין כוונתם ז"ל לדבר בגנות הכעס בערך אל גנות התאוות אבל כוונתם לבאר איכות חטא הכעס . וזה כי כמו העובד ע"ז שומע לשכל בלתי נשלם אשר יאמר כי יש שם אלוה ראוי לעבדו שהו' האמת . אך יקח אל זר תמורתו : וכי נסתלקה מהעובד החכמה אשר התחילה להוכיח מציאות האל באמת ויושר . כן הכועס הורהו שכלו לכעוס באמת על בזיונו אך נסתלק ממנו בכעסו כאמור :

פרק ז אמנם ראוי . רצונו לבאר הבדל עלמי אשר בין החוט' בהחלט ר"ל הטבעי ובין החוט' הבהמי כמו שכבר ביאר הרופם משם (בפ' ה'

נאמר בתחלה כי מהם אנושיות. וטבעיות ובגודל. ואמנם מהם בהמיות ומהם אמנם שוממיות והפעליות וחוליי. ואמנם מאלה אצל הראשונות יהיה יושר ובלתי יושר לבד ולכן לא יאמר כי הבהמות ישרות ובלתי ישרות. אם לא יהיה דרך משל. ואם סוגי ב"ח יבדל הא' מן האחד מכל וכל בזוהמא או בפתיות או בזולתיות. כי אין להם בחירה ולא דבור. אבל הוא נבדל בטבע כמו האנשים השכלים אמנם הבהמיות הוא פחות רשע אבל הוא יותר מבהיל, כי אינו נפסד הדבר הנבחר אשר הוא השכל בבהמה כאשר הוא נפסד באדם כי אינם בו אמנם זה דומה כמו העריך דבר חי אל בלתי חי. זה יותר רע כי אמנם הרוע אין לו התחלה הוא פחות הנזק תמיד. אמנם השכל הוא התחלה. וזה דומה להעריך בלתי צדק אל אדם בלתי צדיק. כי אמנם יהיה יותר רע משניהם עשר פעמי'. גם אלף פעמי'. כי רעות רבות יעשה האדםהרע יותר מהיות רעות:

פרק ח

אמנם כבר ביארנו תחלה אצל הדברים אשר הם אצל הנאות במשוש ובטעם ובעצבות. החמדות והבריאות (נ"א והבריחות) אשר אצלם יושר ובלתי יושר. ויהיה שם ענין איך יהיו. והוא אינו (נ"א שיכולת) מן הדברים

ה') ואמר ראוי לקחת ההבדלים אשר בין החוטאים במיני התענוגי' בין מין למין כמו שכבר נאמר בקודם: אנושיות. ר"ל החוטאים יעשו מעשיהם בגודל ובהעדפה על האמצעי שהוא היושר. ההעדפה אנושיות וטבעית. ומהם יעדיפו בהפלגה הגדול עד שישובו במעשיהם המגונים כמו הבהמות והחיות המדבריות ומהם ישיגו הפעליות מופלגת וילכו בנגות מסבת חולי כאמור בקודם: ואמנם מאלה. אולם מאלה מיני החוטאים האמורים לא יתוארו ביושר ובלתי יושר כי אם הראשונות והם החוטאים חטא אנושי וטבעי ר"ל שבלתי מרחיקים מרחק רב מן האמצעי. כ"א כשטבע תרבות אנשים חטאים אולם יתר המינים בעבור הרחיק' מרחק רב לכן לא יתוארו בבלתי יושר אשר שבו בטבעם להיות נמשלים כבהמות אשר לא יתוארו ביושר או בלתי יושר כ"א על דרך משל יתואר הזאב בשם גזלן והסוס בשם נואף. אחר שאין בטבעם הבחירה לעשות הפכם. אשר כן אלה החוטאים אשר התמכרו לעשות רע מופלג בהמי עד אשר לא יוכלו לפדות את נפשם מיד קוניהם לשוב ולהטיב. ואחר שאין עוד בטבעם היושר לכן לא יתוארו עוד בבלתי יושר כי משפט אחד לאליהות ההפכיים כמו שכתוב בגל ס"י הרע מבחין את הטוב: בזוהמ'. אין הבדל ב"ה זה מזה בצדק וביושר ובלתי צדק אחר שכל אחד שוקד על טבעו לא ישנו את תפקידם אשר השביע בם הבור' ית' כי לא בבחירה שכלית יעשו מעשיהם כ"א ברצון הטבעי אבל יבדלו זמ"ז בזוהמ' כמו שיאמר החזיר הוא יותר מזוהם והחמור הוא יותר פתי משאר ב"ח: אבל הוא נבדל בטבע. כל ב"ח למינהו נבדל מב"ח אחר למינהו בטבעו. כמו זה אוכל בשר וזה עשב הארץ וכיוצ' בזה: כמו האנשים השכלים. כמוהם הבוערים בעם המתנגדים ברשע כאשר נמשל כבהמה לא יבדלו מבני אדם זולתי בבלתי יושר יען אין כחם על יושר עוד: אמנם הבהמיות. החוט' הבהמיי הוא פחות רשע מן החוט' האנושי יען כי החוט' האנושי עשה רעה גדולה למרות פי שכלו אשר יאמר כי הוא זה יושר והו' הנבחר משא"כ החוט' הבהמי שלא ימרה פי השכל כי לא חלק לו בבינה וכי לא נתן ה' לו חכמה לדעת אם עושה יושר או בלתי יושר ככתוב כי אין חפץ לה' בכסילים אשר אינם יודעים לעשות רע: אך הוא יותר מבהיל. הרועה רעתו המופלגת עומד מתבהל: כי אינו נפסד. הוא כנותן טעם להאמור ראשונה שהוא פחות רשע והנה יאמר כי הוא זה בעבור שגודל הרשע הוא כפי גודל ההפסד אשר בחלק הנבחר מהנפש שהוא השכל אשר החוטא פושע בו ומפסידו. אשר זה החוטא הבהמי אין לו שכל להפסידו: כמו העריך. הוא כנותן טעם אל האמור אחריו ז"ל אבל הוא יותר מבהיל. והנה יאמר שהמתבהל הוא כמו המעריך ומדמה עצם חי אל בלתי חי. אשר כן דמות החוטא הבהמי אל האנושי. כלומר אין להבדל ולעמוד מפניו באמת: זה יותר רע. החוט' האנושי הוא יותר רע מהבהמי יען שכל רוע שאין לו התחלה ר"ל סבה איננה פועל כל כך. ולכן רוע הבהמי איננו מסוכן כ"כ כמו רוע האנושי אשר הוא חכם להרע ופועל בערמתו: וזה דומה. ערך רעת האנושי לרעת בלתי צדק לבלתי צדיק שהוא' ירע יותר מהבלתי צדק מאיש צדיק ר"ל מהבהמי אשר לא יתואר בבלתי צדק: משניהם. משני מיני החוטאים האמורים שהם האנושי והבהמי יהי' האנושי הוא היותר רע משניהם יען כי שכלו מלוי להיזקו ובו יעזר להרע משא"כ הבהמי שאין חלק לו בשכל:

פרק ח אמנם כבר ביארנו במאמרים הקודמים ובפרקים הסמוכי' מהות התענוגי' אשר אצל חוש המישוש והטעם. ומהות הדברים המעצבים מהם: אשר אצלם. שיתוארו ביושר ובלתי יושר: ויהיו שם ענין. ושיהיו בתנאים ידועי' ר"ל שיהיו כושר או בלתי כושר אנושי והם שבלתי רחוקים מרחק רב מהאמצעיים. אך לא כושר אלוהי ובלתי כושר הבהמי. שהם לא יתוארו בכושר ובלתי כושר בהחלט ר"ל בשתם כ"א בסמיכות כושר אלהי. בלתי כושר הבהמי: והו' שיכולת. והוא שיכולת באות נפשו לברוח מהמעצבים אשר יאותו לשבלם כפי השכל. כמו

שמטו

הדברים אשר רבים וטובים נצחום . ושינצח אשר רבים וקטנים יותר נצחום . אמנם מהם הם חוטאים אצל ההנאות ומהם כשרים ומהם אצל העצבים רפים ומהם קיימים . אלה הקנינים הם אמצעים (נ"א בין רבים) אבל רבים ימו אחר הרעים אמנם יען כי קצת ההנאות הם הכרחיות וקצתם לא הכרחיות הם עד הגבול . ואמנם המותרות אינן הכרחיות ולא החסרונות . אמנם אצל החמודות והעצבים הרודף אחר מותרות ההנאות או יותר מן הראוי ובבחירה ובעבורם ולא בעבור דבר אחר הוא בלתי ישר . הכרח הוא שלא יהיה זה מתנחם . ועל כן לא יוכל להירפא. הפוחת מן הראוי אמנם מנגד האמצעי הישר. וכזה הבורח מן העצבים הגשמיים לא בעבור שהוא מנוצח כי אם בבחירה מאשר אינם בוחרים . אצל זה הובא התאוה . וזה יברח מן העצב בעבור התאוה . (נ"י רש"ם אבל זה הובא בעבור ההנאה וזה יברח מהתאוה בעבור העצב) . הנה הם נבדלים זה מזה . מכל אלה יראה כי הוא יותר רע אם אחר יפעל מגונה בבלתי תאוה או בתאוה נחה מאשר יפעל בחוזק התאוה . גם אם בלתי כועס יוכה (נ"א יכה) מהכועס . כי מה שיעשה (נ"א יעשה) בהפעליות . ובעבור זה בלתי (נ"א ישר) הוא יותר מהחוטא . מאלה האחד הוא ממין הרפיון יותר . אמנם האחר בלתי ישר . (נ"א בלתי כשר) אמנם ינגד הכשר לחוטא והקיים לרפה . קיום אמנם הוא לעמוד בדבר אמנם הכושר לשלום בדבר

שטעמו רבים וטובים אשר כולאו מהם וסבלום . (ר"שם פי' זה בענין בלתי כלות) : ושינצח . ושיגבר על תאות נפשו לבל ידבק בתענוגים שאין להדבק בם כפי השכל . כמו שטעמו רבים קטנים ממנו אשר גברו וינצחום . והטעם שיהיו הגלותי' בכמות ובאיכות כפי ההרגל לרבים ולאפוקי התכלה האלהי' והתכולת הבהמי' כאמור : אמנם מהם חוטאים . אצל התענוגים ימצאו קצת חוטאים לקחת מהם יתר על האמצעים וקצת כשרים העומדים על האמצעי . ואצל העצבים ימצ' קאתסגנורים וקיימים לסבול העוצב כפי האמצעי וקצת נרפים אשר לא יוכלו סבול האמצעי בהק ועוצב : אלה הקניינים . אלה קניני הנפשיים המשובחים הם האמצעיים בין קצות הפחו' והיתר אשר המה רבים בכל אמצעי כמו שהתבאר (ברביעי וחמישי מזה) : כי קצת הנאות הם הכרחיות . הם התענוגים הגופיים כמו מאכל ומשגל וקצתם בלתי הכרחיות והם הנפשיים כמו כעס ושמחה ועצבון : עד הגבול . הנפשיים יש להם חוק וזמן מוגבל מתי ישתמש בהם משא"כ הגופיים שהם מתמידים : ואמנם המותרות : אולם גם בהכרחיות ב' הקצוות שהם היתרון והחסרון אינם הכרחיות כי אם האמצעי לבד הוא המוכרח : אמנם אצל החמודות . אולם אצל התענוגי' הגופיים כה משפטם הרודף להשיג מותרות ר"ל יתרון על האמצעי : או יותר מן הראוי . מי שמייגע את עצמו להשיג האמצעי לבד ביגיעה רבה יותר מן הראוי לייגע : ובבחירה . ר"ל ברצון ולא בהכרח : ובעבורם . שיהי' רצונו רק למען השיגם ולא לאיזה תכלית זולתם . כמי שבוחר שתות יין הרבה למען שכר ולא למען רפואת הסטומכא לחזק העיכול · זהו המכונה בשם בלתי ישר : הכרח הוא : שמוכרח בחטאו אשר לא יתוסר עוד בבלתי ישר . הוא הבלתי מתנחם ואיננו נעצב אחרי עשותו החטא' עד"הכ כי רעתכי אז תעלוזי . כי הוא זה איננו מקבל רפואה לעולם בהיותו בלתי ידע כי חולה הוא . ויראה

לחוס' חטא בהמי כאמור בקודם . והר"שם כלל זה בכלל חוס' אנושי ואין זה דעת המוקר : הפוחת : הוא העומד בקצה החסרון : וכזה הבורח . כמו שהמקרב הנאה בלתי ישרה נ"ל בבחירה ר"ל ברצון ולא בהכרח . ככה שמתרחק מן . שהזיק הראוי הוא בלתי ישר אם עושה זה ברצון ולא בהכרח . מאשר אינם בוחרים . א"כ לפי זה יהיו מהחוטאים הבלתי בוחרים בטוב המועיל לפי השכל שהו' האמצעי בכל מדה . יהיו מהם ב' מינים . א' הרודף אחר מותרות התאות : ב' הבורח מהעצבים הראוים כפי האמצעי . וזה אמרו אצל זה הוב' התאוה ר"ל זה סבת חטאו גודל תאותו וזה גודל עצבונו ובהם עצמם ר"ל בתאוה ועצבון הם נבדלים זה מזה : מכל אלה . מכל אלה המינים יראה לפי הסבר' הנכונה שהפועל רע בלי תאו' או בתאוה קלה הוא יותר מגונה מהפועל רע בתאו' מופלג' להיות שבעל התאוה יש לו התנצלות על מעשהו שתאותו גברה עליו . כמו שיש התנצלות למכה רעהו בכעסו. לאמר שגודל הכעס הביאו אל ההכאה משא"כ המכה בלי כעס שיגונה יותר על הכאתו בעבור שאין לו התנצלות : בלתי ישר הוא יותר רע . ר"ל האומר מותר הוא יותר גרוע מהבלתי כובש בהיות שהבלתי ישר עושה מעשהו בלי תאוה . כמו שכבר שנבאר זה למעלה (ובסוף ד' לזה) : מאלה האחד . מאלה ב' מינים הבלתי בוחרים האמורי' יהי' האחד מתרפה ר"ל חלוש לסבול הדברי' המעצבי' כפי האמצעי . והב' בלתי ישר ר"ל מתענג בתאוות יתר על אמצעיותן אשר לא כיושר : אמנם ינגד הכשר . מבאר גדרי ב' המיני' והפכם ואומר שהכשר ר"ל הכובש ועוצר בנפשו לבלתי לכת אחרי תאוות נפשו ינגדהו החוטא' והוא הבלתי מושל ברוחו אבל מתענג על תאוות נפשו במותרות . והקיים ר"ל המתחזק על עמדו לסבול הדברי' המעצבי' כפי האמצעי . ינגדהו הרפה והוא החלוש המתרפה לבלתי סבול המעצבי' האמצעיים : קיום אמנם . יבאר גדרי הקיום והכושר

בדבר. ולא ינוצח אבל הוא נוצח. ובעבור זה יותר נבחר הוא הכושר מהקיום. אמנם הגורע בדברים אשר רבים יוכלו. ויעמדו (כנגדו) הנה זה רפה ומעונג. כי העונג הוא קצת רפיון. כי אשר יסחוב בגדו בעבור אשר לא ייגע להרימו כי זה לא (נ"א לו) עצב. תהיה לו יגיעה אחרת. כי אם אינו דל דומה לדל. וכזה תהיה אצל הכושר והחוטא אין פלא אם אחד ינוצח מן הדברי' החזקים מההנאות העודפות או מהעצבים. אבל ראוי להענישו אם ינסה לעמוד כמו שאמר תרוק"טוש הפילו"סוש שהיה מוכה מהפתן רצה לעצור הבכי ולא יכול: וכן קרה לאשה אשר הכה אות' האפעה. וכן המנסים לעצור השחוק. ואחר יכאב לו פתאום: כמו שקרה לאושנו"פיסו. אבל הוא חוטא ורפה אשר ינוצח מהדברים אשר רבים יוכלו לסבול והוא לא יוכל לעמוד. ולא יהיה זה בעבור טבע משפחתו או מפני חולה כמו שקרה למלכו שיטיא רפיון מהמשפחה. וכמו שהנשים מרוחקות מהאנשים:

פרק ט יראה לקצת כי המשחק בקוביא בלתי ישר (נ"א בלתי כשר). אמנם הוא רפה כי השחוק הוא הנחה ומנוחה. כי אמנם יבקש העדפה המשחק בקוביא. החוטאים מהם יקרא מעופף ומהם חולשה. אלה אמנם יקחו עצה לא ישארו בדברים אשר לקחו עצה בעבור ההפעלות

ומהם יתבאר שהכם כפי מה שהקדמנו: ובעבור זה יותר נבחר. לכן יהיה יתרון מעלה למדת הכושר בהיותו גבור מושל ברוחו המתאוה כי התאוה יש נאל ידה להמות לב בעליה ללכת אחריה אשר על כן אין החוטא בתאוה מגונה כמו החוטא בלי תאוה כמו שקדם: מעא"כ הקיים ועומד נגד דברים המעצבים שאין לו זו המעלה לכן איננו נבחר כמוהו: אמנם הגורע. רצונו לבאר גדר ומהות הרפה שאמור שלא כל המתרפים לסבול הדברים המעצבים נקראים רפים. כי אם המתרפה מסבול עצב שרבים יסבלוהו: כי אשר יסחוב. משל להתרפא בדבר עצב שרבים יסבלוהו כמו הסוחב בגדיו ומטנפם בעבור שאיננו סובל עצב ההרמ' ויגיעת' הנה זה נקרא רפה בעבור שרבים יסבלו יגיעת הרמת הבגדים: ותהי' לו יגיעה אחרת לנקותם מטינוף. וידמה לדל שלובש בגדים מטונפים: וכזה שהיה אצל הכושר. ר"ל שלא כל המושלים כוחסלעצור בתאות נפש' נקראים כשרים וישרים. וכן לא כל הבלתי מושלי' נקראים חוטאים. כ"א המושלים לעצור בתאוה שרבים יעצרו נפשם ממנה כזה נקרא העוצר כשר והבלתי עוצר נקרא חוטא. אך שעוצר בתאוות החזקות איננו נקרא כשר (כ"א איש אלהי) וכן הבלתי עוצר בתוואת החזקות איננו נקרא חוטא בעבור זה: אין פלא. איננו דבר נפלא שינוצח האדם עד לא יוכל עצור בנפשו לבלתי התענג בתאוה חזקה אשר תתאו אליה הנפש הרבה מאד. או לבלתי התעצב בעצבון חזק מכאיב: אבל ראוי להענישו. אדרבה כל עוצר על נפשו בהמנע ממנה תאוה חזקה או לבלתי העציב בעצבון חזק קרה לנפשו או יקרה. איש כזה ראוי לעונש בהלחמו נגד הטבע אשר יסד ה' לעצור על נפשו בדבר אשר אין מעצור לה כמו שאין מעצור לבכי לנסוכי הנפש. אף כי העצירה בדברים החזקים תזיק לבעליה כמו שתזיק עצירת השחוק החזק להכאיב פתאום. כי לא תוהו ברא ה' התאוות והעצבים באדם. וכן אמרו ז"ל בנזיר ע"פ מאשר חטא על

הנפש. ז"ל עמיד זה ליתן את הדין על שציער עצמו מן היין. וכן הלכו בהנאות ובעצבים אחר הרוב כאמרם ז"ל אין גוזרים גזרה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה. לכן הלם ומסגף נפשו יותר ממה שרוב צבור נוהגים בו עתיד ליתן את הדין כי נפש הוא חוטא. וכבר דברנו מזה בספר המדות שלנו (בפרק נשלישי): אבל הוא חוטא. איננו נקרא חוטא כ"א הבלתי כובש את יצרו בדברים שרובים כובשים בו את יצרם: ולא יהיה זה. ואף גם זאת אם כל ב"א יכולי' לכבוש אך בני משפחתו אינם יכולים לכבוש בדבר זה בעבור טבעם או חלי מה. לא יכונה הבלתי עוצר בו בשם חוטא בהיות טבע בני משפחתו לבלתי עצור בו: וכמו שהנשים: כמו שהנשים נבדלת ברפיון לבב מהאנשים לבלתי עצור בנפשם בדברים ידועים משא"כ באנשים כן יתכן היות כמו זה בכל בני משפחה אחת:

פרק ט יראה לקצת. כבר ביאר (בשמיני לזה המאמר) שהכשר והבלתי כשר הם אצל ההנאות. והקיים והרפה הם אצל העצבים ולפי זה הגדר חשבו קצת שהמשחק בקוביא הוא אצל ההנאות ולכן יכנס בגדר בלתי כשר: מה שאין הענין כן כי הוא זה בורח מן העצבים ר"ל מהעמל וטורח העסק בישובו של עולם. ורק במנוחות שאננות יבקש העדפ' ר"ל יתרון הון. לכן יוכלל בגדר הרפה שגדרו בלתי סובל העצב: החוטאים מהם. יבאר שהחוטאים הם ב' מינים א' נמהרי לבב והם העושים מעשיהם במהירות בלי בחינת השכל ועצה. ועל שם מהירותם נקראו מעופפי' כי כעוף יעופף במהירות כן ימהרו לעשות מעשיהם זר מעשיהם. ב' המתיעצים בדבר מעשיהם ויודעים כי רע ומר מעשיהם אך אינם יכולים להתגבר על יצרם ולעצור בנפשם המתאוה. ולכן נקראים חלשים: אלה אמנם יקחו עצה. המין הב' והם החלשים יתיעצו בדבר אך בעבור חוזק התפעלות נפשם מהמתאוה לא יוכלו להתחזק ולעשות כדבר העצה:

ההפעלות. אמנם קצת כמו המקדימים להגיע עצמם אחכ"ך לא יתנועעו מאחרים. כן המרגישים תחלה ומקדימים ידיעה ומעוררים עצמם בטענות לא ינוצחו מהפעלות יהיה הנאה או עצב אשר הם חדים מאד לפי החמא אשר הוא בלתי נעצב (נ"א כעלר) הוא הנקרא מעופף הם חוטאים. אמנם אלה בעבור המהירות ואלה אמנם בעבור הקושי לא ייחלו אל דבר כי אם הולכים אחרי רוחם:

פרק י

אמנם בלתי ישר כמו שאמרנו לא ינחם ולא באחת. כי הוא פועל בבחירה. אמנם החוטא מתנחם בכל ובעבור זה לא יהיה הספק אשר שמנו כן. זה לא יוכל להירפא וזה אמנם יוכל להרפ' הרשע דומה לחולי קשה כמו ארים"פושיש או טי"שיש אמנם החטא לחולי הגופל. זה תמידי וזה אמנם רע אינו תמידי. ובכלל אמנם החוטא והרשע אינם מסוג אחד. כי אמנם הרשע הוא נסתר אמנם החוטא אינו נסתר. מהחוטאים אמנם טובים הם נקראי' מעופפים אשר (נ"א לא) יקחו עצה מהחלשי' הלוקחים עצה ולא יעשו. כי הם מהפעלו' יותר קטן ינוצחו. ואינם בלתי מקדימים עצה כאחרים. כי זה החוט' דומה למשתכרי' מהרה במעט יין והוא חלוש מרבים. גלוי הוא כי הרשע אינו החוטא. אבל אי זה יותר חזק, הנה זה בלתי בחירה (נ"א וזה) אמנם בבחירה עוד לזה אם הם מתדמים בפועל כמו שיקרא מלור"קו למילום"יוש

[illegible]

אמנם קצת. אך קצת מהמין הב' ר"ל המתיעצים בדבר כובשים את יצרם ואינם חוטאים כי הם מושלים ברוחם: כמו המקדימים. כי כמו המכינים את עצמם לפעול. לא יתפעלו מאחרים בעבור הכנתם: כן המרגישים. כן אלה המתיעצים תחלה ומרגישים ברע אשר יקרה אותם ממעשיהם ומעוררים טענות כנגד התאוה. לא ינוצחו מהתאוה אשר להתענג במה שאינו ראוי או לברוח מהעצב הראוי לפי היושר: אשר הם חדים. הקלים ומהירים בפעולתם כמו שעבר מלומש העושה רמיה במהירות. אמר שאין עובר בו נקרא מעופף אמנם אלה. אלה החדים האמורי' חוטאים בעבור מהירותם לפעול בלי בחינה אם טוב ואם רע מעשיהם: ואלה אמנם. אך המין הב' המתיעצי' אך אינם יכולים לכבוש יצרם. חוטאים בעבור קושי התאוה וחזקו אשר יגבר עליהם. ולכן לא ייחלו להשיג טוב המועיל כאשר יכבשו יצרם כ"א ילכו אחרי רוחם התאוה להשיג טוב הערב לשעתו:

פרק י. אמנם בלתי ישר. יבאר הבדלים עצמיים בין הבלתי ישר רוצה לבאר המתעקש הכופר בתורה ובין החוטא המאמין בתורה אבל ילכו תקפו. והנה יאמר הבדל הא' הוא שהבלתי ישר לא יתחרט בעבורו על אחת ממצות התורה בהיותו פועל בבחירה שכלית ואומר מותר משא"כ החוטא שהוא מתחרט אחרי עשותו כי ילכו יצרו בכל אחת ממצות התורה אשר לא תעשינה: ובעבור זה. ובעבור זה הבדל אשר שמנו ביניהם בענין החרטה והתנחם כאמור לכן בלי ספק ימשך עוד הבדל ב' ביניה' והוא שהבלתי ישר לא יתרפא לעולם מחלי נפשו בהיותו בריא אולם בעיניו לכן לא יבקש רפואה למחלתו. משא"כ החוטא היודע מחלתו ועוותתו יתכן שישוב ויתרפ' מחליו כאמור (בח' לזה). ועל כיוצא בו יאמר הכתוב אשרי העם יודעי תרועה. והוא מטעם תרועם בשבט ברזל

שעניינו שבר ר"ל יודעים שבר רוחם ועוון נפשם אשר על כן יוכלו להירפ': הרשע דומה. הבלתי ישר דומה לחולה חלי ארסי יען נושך אשר מנפש עד בשר יכלה. אבל החוטא דומה לחולה אשר נפל למשכב בקרי והזדמן אשר בהנהג' טוב יתכן שישוב ויתרפא: וזהו ההבדל הג' ביניהם: זה תמידי. ההבדל הד' הוא שמחלה הבלתי ישר דבק בנפשו דיבוק תמידי כי אומר מותר אינו שב מרעתו לעולם: משא"כ החוטא' שאחר שקיעת תאותו ישוב ויתנחם על רעתו ויחדל מעשותו: הוא נסתר. חטאו ופשעו נסתר ממנו ר"ל אינו יודע אם חטא כי אומר מותר הוא ואיננו שב מידיעתו משא"כ החוטא' שפשעו וחטאתו אינו נסתר מנגד עיניו אך ילכו תקפו: מהחוטאים אמנם טובים הם. עוד יוסיף ידו לבאר איזה מין מהב' מיני חוטאים שהם המעופפים והחלשים כמבואר בפרק הקודם: הם יותר טובים. ואומר שהמעופפים הם יותר טובים יען שהחלשים מתיעצים בשכלם וינוצחו מתאותם בקל משא"כ המעופפים שעושי' בלי עצת השכל ואינם מנוצחים: כי הם מהפעליות. כי החלשים ינוצחו מהתפעלות קטן אשר באות נפשם משא"כ המעופפים שאינם מנוצחים כמו האחרים ר"ל כמו החלשים האמורים: כי זה החוטא' דומה. כמו שהמשתכר במעט יין ששותה הוא יותר גרוע מהמשתכר בהרבה כן הנפתה ליצרו בדבר קטן יותר גרוע מהנפתה לדבר גדול משא"כ הבלתי נפתה כלל רק עושה מעשה במהירות: גלוי הוא. עוד יורה הבדלים בין הרשע האומר מותר לבין החוטא' הבלתי כובש יצרו האמורי' באלה הפ'. ואומר מבואר הוא שהרשע והחוטא אינם ממין אחד והיותר חזק ברשע הוא הרשע הבלתי ישר בבחירי' שכלו: עוד לזה. עוד ראיה אל האמור שהחוטאי' הם יותר טובים מהרשעים הוא שהחוטאים אינם רשעים בלב כי נפשם לא כן ידמה ולבבו יכיר חטאו אבל עושה מעשה הרשעים. והם דומים

לאכס

שוטים. והמי"רוסיו' אינם שוטים. החוטאי' אינם בלתי צדיקים אבל הם עושים בלתי צדק. אמנם הנה זה ילך אחר התאות הגשמיות יותר מהראוי. לא בעבור שהוא מתעורר ללכת אחריהם בעבור שהם טובים וזה אמנם מתעורר בהאמינו כי הם כן אשר ראוי ללכת אחריהם. אמנם הראשון הוא מהרה יעביר אבל זה לא. כי המעלה והרשע הם התחלה. זה ישחית. אמנם זה יושיע. אמנם ההתחלה אשר התכלי' אשר בעבורו הוא מונח: הוא כמו בלמודיות. כי לא ימצא שום טעם מספיק להתחלות. ולא הנה כ"א מעלה או טבעית או קנויה בהרגל אשר הוא נפעל על יושר אצל ההתחלה בזה הוא ישר אמנם בלתי ישר מנגד לו. אמנם יהיה אחד אשר בעבור הפעלות יעבור חוץ מהדבר הישר כי ההפעלות ישלוט עליו בזה אבל לא אשר יהיה מעורר כי הוא ראוי לרדוף אחר התאוו' האסורות. וזה אמנם חוטא לא בלתי ישר ולא רשע בהחלט (נ"א והאחר אשר הוא מנגד לו עומד בצדקו) ולא יעבור בעבור הפעלות גלוי הוא מזה כי זה קנין טוב אמנם האחר הוא רע:

פרק יא אמנם

האם כשר הוא אשר עומד בכל דבר ובכל בחירה. או אשר על יושר; והחוטא אמנם הוא אשר לא יעמוד בכל בחירה ובכל דבר (נ"א או אשר על יושר) או אשר הוא בשקר בדבר ובבחירה לא על יושר כמו שהוא מסופק כבר. אם במקרה הוא בכל דבר אמנם כפי עצמו אשר בדבר אמת בבחירה ישרה

אמנם העושה מעשה טובה: אמנם הנה זה. כי הנה החוטא רודף אחר המותרות לא בעבור שאמינו שהם טובים כי אם בעבור שילדו תקפו: וזה אמנם. אך הרשע רודף אחר האסורות כמו החוטא האמור בעבור שאמינו שכן היא המדה הישרה: אמנם הראשון. אך ההבדל שביניהם הוא הראשון ר"ל החוטא מהרה יעבור ויחליף ממנו הרשע בהפך התאוה אבל אין כן הרשע: כי המעלה והרשע. כל חוטא המתפת' בילדו יש לו ב' התחלות ר"ל שבות הפכיות אשר על פיהם יתנהג מנהגי' הפכיים והם המעלה והרשע ר"ל השכל והתאוה המכוני' בדרז"ל בשם יצ"ט ויצה"ר: זה ישחית. הרשע ישחית דרכו והמעלה יושיע לשוב מרשעו: אמנם ההתחלה. אולם סבת יושר ההנהגה שהו' עצם התכלית אשר כל פועל אליו ישים לבו רוצה לבאר למען השיג התכלית המכוון: הוא מונח. בעבור השגת התכלית מונח הנחת מנהג היושר כאמור: הוא כמו בלמודיות. זאת ההתחלה ר"ל טעם תכלית מעשה היושר הוא בלתי נודע כמו שהתחלות הלימודיים אינם מודעים בטעם ובמופת: ולא הנה. ואפס פה שנה אל הנהגת היושר באדם כי אם מעלת המדה המוטבעת בנפש היפה או הנקנית בהרגל מעשה: אשר הוא נפעל. המתנהג ביושר כפי הטבע או ההרגל אצל ההתחלה הוא זה הישר באדם. והמתנהג בבלתי יושר הוא בלתי ישר והו' המתנגד לישר: אמנם יהי' אחד. אך ימצ' מי אשר בעבור ההתפעלות והתאוה ר"ל מפתוי' היצ"הר יעבור מדרך הישר אל החטא' והעון. וזה אמנם בעבור שילדו תקפו: אבל לא. אך לא יאמר מותר לרדוף ולהשיג התאוות האסורות: וזה אמנם. העובר בעבור ההיפעלות נקר' חוט' בעבור שאיננו כובש יצרו. אך איננו רשע ובלתי ישר האומר מותר. ולכן יתכן שהשכל ישיבהו אל עומק שוה כי מאור השכל שבו יחזירנו למוטב כאמרם ז"ל ת"ח שעבר עבירה אין להרהר אחריו כי וודאי עשה תשובה. וזה טעם סמיכות ברכת התשובה לחונן הדעת: והאחר. והאחר המתנגד לחוט' הבלתי כובש הוא הכובש את ילדו ועומד בצדקו ולא יעבור על האיסור: גלוי הוא. מבואר הוא שהגבורה וכבישת היצר הוא קנין טוב בנפש אך החלישות הוא קנין רע אך עכ"פ הוא יותר נעלה מהאומר מותר כאמור:

פרק יא אמנם האם כשר אשר שכבר בילאר (בשני לזה המאמר) גדר הכשר שהו' הבלתי ממרה שכלו וסברתו כי אם כובש את ילדו להתנהג כפי אשר יורה שכלו. והם נאמר שגדר החוט' הוא הפכו ר"ל אשר ילדו תקפו למרות פי שכלו ולהפר עצת הבחירה התבוניית הישרה. בא בזה הפי' להתיר ספק אחד אשר ראוי שיסופק בגדריהם והו' אם נאמר שגדר הכשר הוא העומד והקיים בשכלו ונאמן בבחירתו התבונית בכל דבר העולה על שכלו אם באמת ואם בשקר ר"ל ישר או בלתי ישר. או אשר על יושר לבד ר"ל לא יקר' כשר כ"א הקיים בשכלו הישר האמיתי' לא בבלתי ישר. וכעין זה הספק יסופק בגדר החוט' אם הוא הבלתי קיים בשכלו בכל דבר העולה על רעיונו ישר או בלתי ישר. או איננו נקר' חוטי כ"א הממרה שכלו הישר לא בלתי ישר. ולא יקר' חוטי הממרה שכלו הכוזב ובחירתו שלא על יושר שהי' זה הנכון באמת: מסופק כבר. בשלישי וזה המאמר: אם במקרה. ישוב להתיר הספק האמור ויניח הנחה אחת והו' שהאמת והיושר לו שם בשלשה מסכימים בהסכמה אחת שהם השכל והמעשה והדת או המלאות. ר"ל שיעשה מעשהו כפי הסכמת שכלו המסכים עם הדת או עם היושר הנאמן במלאות עד"הכ בפיך ובלבבך לעשותו: והם תלת קשרי דמהימנותא' שזכרו ז"ל בזהר ר"ל אין אמת כ"א יהיו שלשת המסכימים האמורים בקשר הסכמה אחת יעוין שפת אמת מש"כ בהגהה לשורש שוא. והנה המוקר' קורא שם יושר בעצם בהיות ההסכמה אחת בין שלשתן

שלפתן כאמור . ויושר במקרה בהיות הסכמי' אחת בין השכל והמעשה לבד אך לא בדת ובמליאות . ועל פי זאת ההנחה יאמר : אם במקרה . ר"ל אם ילקח היושר והאמת במקרה הנה הוא בכל דבר מעשה המסכי' עם השכל מאפס בחינה בדת ומליאות. ויהי' א"כ הכשר הוא העושה כפי העולה על שכלו . אם באמת ואם בשקר כפי הדת והמליאות. והחוטי' הוא העושה מעשהו נגד העולה על שכלו אף שהוא אמת ויושר כפי הדת והמליאות : אמנם כפי עצמו . אך אם ילקח היושר כפי העצם ר"ל כפי האמת יהי' הכשר הוא העוש' מעשהו בהסכמ' עם הבחירה השכלית אשר כפי הדת . והחוטי' הוא הסותר במעשהו בחירתו השכלית המסכמת עם הדת : זה עומד . הכשר עומד קיים בברית שכלו . והחוטא בלתי קיים לעשות כפי אשר יגזור שכלו כי ילכו תקפו : בעבור זה יבחר . זה הכשר בעבור אמונתו בשכלו שהוא האמת על כן יבחר ללכת אחריו : אמנם כפי המקרה . אך לפעמים יקר מקרהו ללכת אחרי שכלו בשקר והוא כאשר יגזור השכל דבר אשר לא כדת : נאמר פשוט . אנחנו נאמר בשתם כשר וחוטא כפי העצם ר"ל בבחינת האמת : ואשר הוא כפי ד"א . אך אם נאמר כשר וחוטא בבחינת דבר אחר שהוא זולת האמת ועל כרחך יהי' זה הדבר האחר הסבר' השכלית לבד באפס בחינה אל האמת . לא יהיו כשר וחוט' במקרה כאמור : זה עומד . הכשר עומד קיים במעשהו כפי סברתו . והחוט' עובר ר"ל מעשהו סותר את סברתו : כן יהי' באמת . כמו שהכשר המקרי עומד בסברתו והחוט' המקרי עובר כאמור . כן האמתיים קיימים ועוברים . ומן מונ' הדברים תשכיל שהחוטאים המקריים יתכן היותם כשרים באמת והפך. זה הכשרים המקריים יתכן היותם חוטאים באמת . וזה כאשר יעלו על לבבם סברות אשר לא כדת האמת שאז יהי' החוט' כשר במעשה והכשר חוט' במעש' . וכמוהו רבים כעת : אמנם קצתם העומדים בסברתם . אחרי אשר ביאר גדרי הכשר והחוט' אשר מהם עצמיים ומהם מקריים ביאר עוד כי בבחינת מעשי בני האדם אל סברותיהם יחלקו לג' מינים . א' הם עזים וקשי עורף ר"ל

ישרה . זה עומד . וזה אמנם בלתי עומד כי אם זה בעבור זה יבחר והלך אחריו אמנם כפי המקרה השקר . אמנם נאמר פשוט אשר הוא כפי עצמו . ואשר הוא כפי דבר אחר הוא במקרה . וע"כ יהיה אשר בסברא זה אמנם עומד וזה אמנם יעמיד (נ"א יעבור) ואמנם כן יהיה באמת . אמנם קצת הם העומדים בסברתם והם הנקראים עזים כי הם קשים להתפעל ולא בקל ישתנו . והם בקצת דומי' לכשרי' כמו המפזר (נ"א הדומה לנדיב) והנמכר לסכנות לבוטח . אבל הם מתחלפים בדברים רבים . וזה כי אמנם לא השתנה בעבור ההפעלות ובעבור החמדה הכשר כי בקל יתעורר אם יקרה , וזהו כשרה אמנם זה לא ישוב מפני כל כי הוא אחוז בחמדה ורבים יובאו אל התאוות . אמנם יהיו אחרים כמו פראים במדבר בלתי לומדי' הדרים (נ"א מודים הדריים) הם פראים בעבור העונג והעצב . ולא ישתנו כאשר יגעדו בם . ויתעצבו אם ימצאו הדברים אשר שמו תכליתם חולים וע"כ יותר דומי' לחוטא . מאשר לכשרים . אמנם יהיו קצת אשר לא יעמדו בדברים הנראים לא בעבור חטא . כמו שאמר שושפו"קילוס בעבור פולישו"קו

העומדים על דעתם וסברתם לעשות ככל אשר יזמו שהו' זה דרך ישרה . ולא ישובו מפני כל מוכיח על פניהם כי שקר יזמו וכי דרכם נשחתה והם לא ישתנו ממעשיהם ולא יתפעלו לדברי המוכיח בהשכל על פניהם דרכם הנשחתה . ובמדתם זו טועים כפי המתחייב לסברתם ידמו לכשרים . אך יעברו הגבול האמצעי והשואתם לכשרים ידמה להשתוות המפזר אל הנדיב והנמסר לסכנתו אל הגבור הבוטח בגבורתו . שגם אלה עברו הגבול האמצעי : אבל הם מתחלפים : אך באמת משתני' הם העזי' מהכשרי' בשנויים רבים : וזה כי . וזה כי אם לא ישתנה הכשר כמו העז עכ"ז אינם שוים בשנות . וזה כי שינוי הכשר . שבתו העדר התפעלותו אל התאוות המסיתו' אותו לפשו' בשכלו והעד : כי בקל יתעורר אם יקרה . ר"ל אם יקר מקרהו שענה לבוז על פנין סברתו אזי יתעורר לבטל סברתו ולהודות על האמת . אך לא יתעורר אל התאוות . וזהו מדת הכשר : אמנם זה . אולם העז והקשה עורף לא ישוב מסברתו מפני כל טענה המתנגדת לסברתו כ"א סבת העדר שינוי הוא להיותו אחוז ודבוק אל החמדה המפתה שכלו לעזור הסגת החמדה ההי' בסבר' בדויה . עד שרבים יובאו בהכרח להתענג בתאוות לפי הנמשך מהסבר' ההי' . והנה לפ"ז הכשר והעז משתנים בשנות עם היותם דומים בפעל : אמנם יהיו אחרים . המין הב' הם כמו פראים וחיתו יער אשר בהררי טרף אשר אין נפשם ולבם כי אם להתענג בכל עונג חמרי ולא תחת גערה בהם למען ישתנו ממעשיהם הרעים . ואלה אינם בעלי סבר' כ"א בלי השכל כפראים ירדפו אחרי התענוגים : ויתעצבו . יקרה להם עצב אם יודע להם שתכלית מעשיהם הוא חולי ומכאוב ר"ל הבל ואין בו מועיל : וע"כ יותר דומים . לכן ידמו במעשיהם הרעים לחוטאים המורים את שכלם ולכשרים הבלתי מורים . כי אלו לא במרד ובמעל בשכל יעשו מעשיהם כאמור . אך הבל הולך אחר המעשה לכן ידמו יותר אל החוטאים אשר ילכם תקפם להתענג בכל תענוג כמוהם : אמנם יהיו קצת . המין הג' הם השוטים מעשיהם נגד שכלם אך לא במרד ובמעל להתענג

בדבר מגונה כי אם להתענג בדבר המותר אלה איפה נכנסים תחת גדר הכשרים כאמרם ז"ל על פסוק תאסר אסר על נפשה . ז"ל עתיד ליתן את הדין על שציער עצמו מן היין :

פרק יב אמנם יען אשר יש . בזה הפרק יבאר גבולות גדרי הכשר והחוטא' והבדליהם מהישר ובלתי ישר ואגב יבאר גדרי הנבון והמחודד שנם דבר אחלה (בפי' ו' לספרי מזה) ואמר . יש, מי שישמח במעט המושג מהתענוגים ולא ישלח ידו לקחת די סיפוקו . הנה זה בקצה החוטאים ינוח בהיות שעומד בקצה הפחות : ויש חוטא' . המרבה להתענג במותרות הוא ג"כ חוטא' יען עמד בקצה היתרון . אך השמח כדי סיפוקו כפי ערך ההכנס' והריוח שהוא' מדויק . הוא זה האמצעי והכשר : ולא ישתנ' בעבור ד"א . לא ישתנה לאכול במותרות בעבור התאו' : כ"א הכושר . בהיות הכושר שהו' האמצעי טוב . בהכרח קצוי הפחו' והיתרון רעי' כמו בכל המדות : האחד במעט . להיות קצה הפחות מעט ר"ל מעט מנכי אדם ישמחו בפחות מן הראוי להם בתענוגי' ולמיעוטם יחשבו כאלו אינם במציאות לכן לא יתנגדו הקצוות כי אסיראה ההתנגדות בין האמצעי שהו' היושר ובין קצה היתרון : כמו שהיושר . כמו שמתנגדי היושר והבלתי יושר הם האמצעי וקצה היתרון כאמור . כן מתנגדי הכוזב והבלתי כוזב הם האמצעי וקצה היתרון כי קצה הפחות ר"ל הכוזב יותר למעט בעונג מן האמצעי הוא על המעט ואיננו גלוי כמו ביושר ובלתי יושר : כי לפי ההתדמות . בהיות שמקרי' אחד לב' דברי' המתדמי' ברוב לכך ישתוו הישר והבלתי ישר עם הכושר והחוטא' בענין ההתנגדות האמו' להיות שניהם דומים בענין הצדק והרשע : כי הכשר . להיות

פוליט"יקו אשר נקלאמ"מוש אם עשה לדבור אשר עומד בדבורו כי עשה למוב לאמר אמת . ואם נפתח מאולי"שיש לאמר שקר . כי אמנם לא כל פועל להגאתו הוא רשע או חוטא כ"א העושה בעבור דבר מגונה :

פרק יב אמנם יען אשר יש אשר הוא כן אשר הוא

שמח מדברים נשמיים פחות מן הראוי ולא ישאר בדבר נכון הנה כזה הוא חוטא . אמצעי הוא כשר . ויש חוטא שלא יעמוד כראוי מפני המותר . אמנם הכשר יעמוד כראוי ולא ישתנה בעבור דבר אחר . אמנם ראוי כי אם הכושר הוא טוב שיהיו ב' הקנינים המתנגדים רעים כמו שהוא גלוי . אבל בעבור היות האחד במעט ועל המעט אינו גלוי כמו שהיושר ובלתי יושר יראו שהם לבד מתנגדים וכן הכושר לחוטא אמנם יען כי לפי ההתדמו' יאמרו דברים רבים לכן הכושר כי לפי ההתדמות הוא כמו הישר . כי הכשר לא יוכל לעשות דבר בעבור ההנאות הגשמיות חוץ מן הראוי וכן הישר . אבל זה יהיה לו תאוות רעות וזה לא יהיה . וזה אמנם הוא כן שלא יתענג יותר מן הראוי . וזה אמנם היה מתענג אבל לא ינוצח . אמנם כן הם דומים החוטא ובלתי ישר כשהם בנוש' אחד . כי שניהם אמנם ימשכו אחר התאוות הגשמיו' אבל זה אמנם יחשוב אשר הוא ראוי אמנם זה לא כן ידמה . ולא יקרה שיהיה נבון וחוט' דבר אחד כי הנבון וטוב הם דבר אחד לפי המדות כמו שנאמר . עוד לא יהיה הנבון בידיעה לבד כי גם כאשר הוא פועל . אמנם החוטא אינו פועל . אמנם אינו נמנע היות המחודד חוטא בעבור כי לפעמים יראה הנבונים היות מחודדים אמנם החוטאים בעבור החידוד הם נבדלים מהתבוני' כפי אשר נאמר במאמרים הראשונים אמנם

כש

שהכשר ר"ל הכוזב יכרו והיש' בטבעו שניהם דומים עכ"פ לבלתי התענג במותרות : אבל זה . הכש' הכוזב יכרו יש לו תאוות אך לא יכולא מיכרו . אך היש' אין לו תאו' למו רעות . והבד השו' בשניהם שלא יתענגו במותרות עכ"פ : אמנם כן הם דומים . וכמו כן ידמו הפכיהם זה לזה ר"ל שידמו החוט' ובלתי ישר כי הבד השו' שנהם ששניהם נמשכים . אחרי התאוות הבלתי ראויות . אך יבדלו זה מזה בענין מחשבתם החוט' יחשוב שעוש' טוב ורשע אלא שאינו יכול להתגב' על יכרו . והבלתי ישר אומ' מות': ולא יקר' . ר"ל לא יקרה שיחש' בתמידות להיקר' חוט' בקנין ששם אבל אם יחט' לפעמים מפני יכרו שתקפו ישוב מיד כאמר' ז"ל ה"א שעב' עביר' אל תהרה' אחריו כי וודאי עשה תשובה ואתי' כמאמ' הקד"אע במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים... [illegible] בענין הכל לא יעמוד החט' : כי הנבון וטוב הם ד"א : יעוין מ"הכ בשלישי לספר מזה. כי שם נאמר שהנבון הוא הנותן עלה להשיג התכלית הטוב בכל פעול' והמחודד הוא היועץ בשכל חריף להשיג התכלית המבוקש בכל פעולה מאיזה בחינה אם טובה או רעה : כ"ש' הוא פועל . כבר ביא' (בשלישי לספר ובמ"א מזה) שהתבונה היא אצל הנפעלים ר"ל שיפעול כפי מה שתחייב התבונה : החוט' אינו פועל . ר"ל אינו פועל כפי מה שתגזו' התבונ' האמיתית כי אם כפי החידוד כאמור אחריו שתרצה כתבונה : היות שמחודד חוט' . ר"ל כאש' יוען בשכל להשיג איזה תכלית רע : כי לפעמים ירצה . הרבה פעמים יטעו ב"א בל ידעו הבדל בין נבוני' למחודדים יעוין ביאורנו לחשיעי מספר לזה : אמנם החוטאים . ובאמת יבדלו זה מזה במש' ר"ל השני' אשר יושג על ידם תכלית טוב ולדק רא"י על היות בעלי' נבון . אולם אשר יושג

אל

על ידם תכלית. רע ורשע הוא אות על היות בעלי'
המחודד: הם קרובים. המחודד והנבון שניהם
משכילים הם אלא שהנבון בונה היקשיו על הקדמות
צודקות לפני' תכלית טוב. והמחודד מגמתו גם
תכלית רע: אמנם יבדלו. בזה יבדל הנבון והמחודד
שהנבון פועל פעולתיו כפי
הבחירה השכלית אשר
מגמתה הטוב לכן לא יהי'
חוטא' תמידי בקנין שם
חוטא'. משא"כ המחודד
שאיננו פוע' בבחיר' השכלי'
כ"א כמו הישן והשכור
שאינם פועלים בהשכל כי
אם בכח המיחד הכוזב
אשר מגמתו גם רע לכן
יתכן שיהי' חוטא' תמידי:
אמנם הוא רוצה. באמת
פועל ברצון המתאו' לבד
אך לא בבחירת השכל:
אמנם איננו רשע. אך
לא יכונה בשם רשע כמו
הבלתי ישר בהיותו בלתי
עושה בבחירה שכלית
מעשהו כמוהו שאות'
מות' ובהיותו חסר
הבחיר' לכן הוא חצי
רע (ושר"שע גורם חסר
במקום חסר ואינו נכון):
אינו אורב. איננו עוש'
במרד ובמעל כמו הבלתי
ישר. רק שאיננו נכו'
לכובש את יצרו ולהקים
דבר השכל אשר נועץ בו
טרם יפות' במיחוד: בעל
המרה השחור'. רומז
אל הבהמה' העוש' מעשהו
במהירות בלי עצת השכל
כלל: החוט' דומ'.
הבלתי כובש את יצרו דומ'
למי שהו' במדינ' אשר בה מנהגים טובים והוא
בלתי מתנהג במנהגים בהיותו כפוף תחת תאותיו
להתנהג בהפכן. אך הבלתי ישר דומ' למדינ' שיש
בה דתות ומנהגים רעים ומרגיל את עצמו בם כן
הוא הבלתי ישר הוא בעל דעות כוזבות ולומר מותר:
אמנם החוט'. עד כאן דבר מהחוט' בערך אל הבלתי
ישר ועת' ידבר בערך החוטי' אל הכושר ואמר כן
הם. אלא שהגבורה לגבור על יצרם ולהרבות קניני'
נפשיים: יהיה יותר עומד. הכושר עומד קיים
בצדקו יותר מרבים: והאחד. החוט' הוא בלתי
כובש את יצרו ועובר על מה שרבים יכולים לעמוד
בם: נקל הוא להרפא. יותר קל הוא לרפוא
לבעל המרה האדומה החוטא בעבור התגברות

כפי השכל הם קרובים אמנם יבדלו בפי הבחירה כי אמנם אינו יודע ומשגיח כ"א כמו ישן ושכור. אמנם הוא רוצה ויודע מצד אחר אשר הוא עושה ולמה. אמנם אינו רשע כי הבחירה הוא חסר והוא חצי רע לא רשע כי הוא אינו אורב אבל אמנם הוא אינו נשאר עומד על הדברים אשר הוא נועץ. אמנם בעל המרה השחורה לא יהיה נועץ כלל. החוטא דומה למדינה אשר בה כל הדברים ההכרחיים ובה אמנם דתות טובות ולא תרגיל באחת מהן כמו אשנרו"רידוש אמר מחטיא כי היה רוצה המדינה אבל לא היה חושש לדתיה. הרשע הוא דומה (ג"מ למדינה) אשר בה הדתות רעות ותרגיל אותם. אמנם החוט' והכושר הם אצל הגובר על הקנינים רבים יהיה יותר עומד בצדקו מרבים. והאחד הוא פחות מאשר יוכלו רבים לעמוד אמנם גלל הוא להרפ' החוטאים אשר בעלי המרה האדומה לטבע כמו שאמר אניפוש כי המעלה ארוכה תשאר בהשקט וכשתהיה תכליתה אנשו' תהיה הטבע. כבר נאמר מהו כושר ומהו חוטא ומהו קיום ומהו רפיון ואיך יהיו קניני' אלה זה לזה:

פרק יג

אמנם ראוי להשגיח בהנאה ובעצב לאשר מתפלסף במדינית. זהו תכלית המלאכה העליונה אשר אליה יביטו אשר תחתיה. וכן נביט איזהו טוב ואיזהו רע נאמר בהחלט. עוד הכרח הוא להשגיח בהם. כי אמנם מעלות המדות והרשע שמנו אצל התאוות וההנאות. רבים אומרים כי האושר הוא עם ההנאה וע"כ

תאותיו וקום טבעו. מלרפוא החולה בטבעו ר"ל
הבלתי ישר שאומר מותר. וזה כי החוטא ילכו תקפו
וכשיסקוט תשוקתו יתרפא אך הבלתי ישר אינו
יודע שהוא חולה ואינו דורש רפאות תעלה כלל
כמו שקדם (בס' לזה המאמר): כי המעלה ארוכ'
המעלה הפואה לנפשו
תשאר הרפואה כל עוד
שיתשקוט הנפש מהמיית
התשוקה: וכשתהי' תכלת'
אנשים. אולם כאשר תהיה
המחלה אנושית ר"ל חלי
רע כמו שהוא תכלית
הבלתי ישר שאומר מותר
אז תהיה המחלה טבעית
לא תסור מבעלי'. כי
הוא טבע קיים בו:
כבר נאמר. כבר התבארו
בזה גדרי הכושר והחוטא
כו':
פרק יג אמנם ראוי
להשגיח. אמר
שביאר גדרי הכשר
והחוטא והקיים והרפא
והישר והבלתי ישר.
ראה כי טוב הוא לבאר
טוב ורע ההנא' והעצב בכלל
ובפרט ר"ל לדעת הטובים
הם התענוגים שהם קנה
היתרון על האמצעי וכן
אם רעים הם כל העצבים
שהם קנה הפחות מן
האמצעי. יען הם
המה מסיבי הכושר והחוטא
וכו' האמורים. ולפיכן
יתבארו בתארי' האמורים'
זאמר שראוי לכל מתפלסף
ומתחכם בחכמה המדינית
לשום עין השגחתו על
גדרי ההנאה והעצב בכלל
ובפרט ר"ל לדעת וזה הנה ההנאה
והעצב ואי זה מהן טובות ואיזה מהן
רעות שנאמרים בהחלט ובפרט יען כי ההנאה
והעצב הם תכלית העליון בזו החכמה אשר שאר
התכליות הם תחתיו: עוד הכרח הוא. לא זה
לבד שראוי לעיין בם כאמור. אבל גם מוכרח
הוא לעיין בם בהיות שזו החכמה ר"ל המדינית
תחקור על מעלות המדות ופחיתותן כמו שקדם
בראש הספר. וגם נאמר כי הם אצל ההנאות
והעצבים ר"ל לפיהן יבחנו המעלות והפחיתות.
ואם כן איפה כל עיין במדינת מוכרח
הוא לעיין בהנאות ועצבי' לדעת הרעות והטובות
מהן: רבים אומרי'. יגיד הנאה אחת הוא שגדר

שאושר

וע"כ בלשון יון נגזרו לאושר שם משמחה. יראה קצת כי אין שום הנאה טוב לא בעצם ולא במקרה כי לא יהיה לו דבר אחד טוב והנאה. וקצת יאמרו כי קצת ההנאות טובות אבל הרעות הם רבות : עוד יש לדעת שלישית כי גם אם תהיה כל הנאה טובה. לא יקרה שתהיה כל הנאה משובחת. אמנם אין הנאה אחת טובה יען כי כל הנאה הויה והיא בטבע המרגיש. ואין הויה אחת בתכלית. כמו שלא יהיה א' בית. והטוב הוא התכלית : עוד הישר הוא בורח מן ההנאות עוד הנבון לא ירדוף אחר העצב ולא אחר ההנאה : עוד ההנאות ישחיתו הנבון וכל אשר יוסיפו ישחיתו. ראיה לזה הניאוף כי הרגיל בו לא יבין דבר : עוד אין שום מלאכה להנאה. וכל פועל טוב הוא מאיזה מלאכה. עוד הנערים והבהמות ירדפו אחר ההנאות. אמנם עוד לזה אין כל ההנאות טובות כי מהם מגונות ומהם ששמועתן רעה ופעמים מזיקות כי קצת ההנאות מביאות אל חולי אשר אין ההנאה דבר נבחר יען אינה תכלית כי אם ההויה.
הגה אלה הדברים הנאמרים בזה :

פרק יד אמנם

אשר לא יקרה בעבור זה שלא יהיה טוב ולא נבחר הוא גלוי מאלה הדברים. ראשונה אמנם טוב הוא ב' מינים : אחד מהם הוא טוב בהחלט. והאחר הוא שוה אצל אדם. והם נמשכים אחר הטבע (ג"מ והקנין). כי הם

האומר המושג לפי מדע המדינית. עניינו שמחה אמידיה עם ההנאה כשמות אשר קראו להן בלשון יון : ירלאה קנא. יעיר על הדעות השונות אשר בזו החקירה אשר להם שם בשלמה. אי יאמרו שאין הנאה ר"ל שהתענגות במותרות טובה לא בעצם ולא במקרה ר"ל לא לפי המועיל ולא לפי שנבחרת לעצמה : כי לא יהי' לו ד"א טוב. וזה כי הטוב וההנאה הם שני דברים משונים בגדר כמו שיבואר המופת אחריו' והשני' בגדר לא יתכן להיות אחד : וקצת יאמרו הדעת הב' היא האומרת כי לא רבים והם טובי' ויתרם והם רעי' : עוד יש. הדעת השלישית אומרים תאמר שכל הנאה טובה ר"ל ערבה לעצמה אך אינה משובחת ר"ל אינה מועלת לזמן רב : אמנם אין הנאה א' טובה יבאר במופת אמיתת הדעת הראשונה האומרת שאין שום הנאה טובה. וזה בהיות שכל הנאה היא הויה זמנית ר"ל לאת דבר ההנאה לפועל בשינוי הדרגי. וכל עוד שלא ישלם לאתה לפועל אפס מקום למציאות הטוב הגמור האמת בקנין ההנאה התכליתית אשר הוא שינוי פתאומי. א"כ לפ"ז שהי' ההנאה המביא אל התכלית והטוב : והמביא אינו עצם המובא כמו שאין כל אל"ף בי"ת. והמבואר א"כ שאין שום הנאה וטוב ר"ל התכלית דבר אחד. והרמב"ם קרא לבי"ת בית דירה ומש"כ הוא הנכון : עוד הישר. עוד ראיה שאין הנאה עצם הטוב בהיות שכל ישר וטוב בורח מן ההנאה וכל תענוג שהוא אך למותר בטבעו וזה בעבור שאינו טוב : עוד הנבון. עוד ראיה ג' שכל נבון המעמיק בתבונתו השגת כל תכלית טוב כמבואר בגדרו (יעוין בשלישי לשמי וזה). איננו רודף להשיג הנאה או עצב כי אם יתיען על נפונס איך יתנהג גם בדרך הממוצעי : עוד ההנאות. עוד ראי' ד' שמותרי ההנאות ישחיתו התבונה אשר על ידה יושג התכלית הטוב. וזה שאין יורה ההנאה עצם הטוב. אדרבה היא הפכו כאמור : עוד אין שום מלאכה. עוד ראי' ה' שאין ההנאה

והתכלית דבר אחד. הוא שכל התכליות והסותות מושגות במלאכה כמו השגת תכלית טוב הספינה והדירה במלאכה בבנין הבית. ואין שום מלאכה להשגת ההנא' בנאת' בהדרגה לשמחה. א"כ זה השינוי אשר בין הטוב וההנא' יורה שאינם עצם אחד עכ"פ : עוד הנערי'. עוד ראי' ו' כי הנערי' אשר אינם יודעי' לבחור בטוב ירדפו אחר ההנאות תמיד א"כ אין ההנא' עצם הטוב : אמנם עוד. עוד ראי' ז' שאין כל ההנאות טובות עכ"פ. כי מהמבואר שקצתים' רעות ומזיקות ומהם מגונות כמו הניאוף אשר יסבב חלי בושת לבעליו כאשר ישמע. וכמו רוב אכילת שמני' וממתקים אשר תסבב חולי מעים לבעליו : וכל זה יורה שאין ההנא' דבר נבחר בשכל כמו התכלית שהשגתו הוא בחירי' שכלית א"כ אין ההנא' והטוב שהוא התכלית עצם אחד. אבל ההנא' היא רק הויה משא"כ התכלית כאמור :

פרק יד אמנם אשר לא יקרה. אולם אשר לא יתחייב מהטענות האמורים בקודי' שלא יהיו ההנאות טוב ונבחר. הוא מבואר מאלו הדברים אשר נאמר בזה : ראשונה. ראשי' ההנאו' הוא שכל הטובות נחלקות לג' מינים : א' הוא טוב שאמי' ר"ל כללי הטוב לכל אדם ובכל זמן. ב' הוא טוב חלקי ר"ל שאיננו טוב לכל בי"א כ"א לקצת. וזה האמין הב' לו שם בשלם מחלוקת א' הטוב לאיש בכל זמן כמו המאכלים השמי' ומשתי' היין לאיש מלונן. ב' שהוא הטוב לו לפרקי' לא בכל עת כמו רקילת סמים לאיש מחוסם. ג' הוא טוב רפואי הנותן ארוכה ומרפא לחולה. ומספר כלם ד' שהם טוב כללי. טוב חלקי. טוב זמני טוב רפואי : שוה אצל אדם. יש לו שווה וערך טוב אצל אדם מיוחד לא אצל כלם : והם נמשכי' אחר הטבע. לפי שינוי טבע ומזג כל אדם ולפי קנין המדה המוטבע בנפשו יש מי שיתענג במטעמי' ממולחים ויש בייניים או במתוקים. וככה בתענוגי המדות המוטבעות בנפש יש מי שיתענג במדת הרחמים

הם נמשכים לתנועות ולהויות . והרעות בעצמם הם בהחלט רעות (ג"א ויש מהם רעות לקצת) אבל לקצת אדם אינם כן כי אם נבחרות לו . אמנם קצת גם לא לזה כ"א בזמן ידוע ולפי המעט . גם לא יהיו טובות ולא הנאות ולא נבחרות . אבל הם נראים כן עם העצב ובעבור רפואה כמו לחולים . עוד יען כי מהטובים מהם פעל מהם קנין . ואשר במקרה ישימו קנין בלתי טבעי הם תענוגים כי אמנם יהיו בתאוות אשר בקנין הוא חסר ובלתי שלם . הטבעי כי אמנם יהיו תענוגים בבלתי עצב ובתאוה כמו העיון בפעולות כשלא יהיה הטבע חסר. או יהיה מתוקן . כי אשר הוא מתוקן בהחלט הוא מתענג כראוי . אמנם אשר הוא מלא הוא שמח בדברים החדים והמרים אשר אין מהם עונג אצל הטבע . וגם לא יעשה עונג בהחלט . וע"כ לא יהיה עונג . כי אשר הדברים העושים עונג הם נערבים זה לזה וכן התענוגים הבאים מהם . עוד איננו הכרחי שיהיה דבר אחד יותר טוב כמו שאמרו קצת כי הוא תכלית ההויה כי אינם הויות ולא כלם עם ההויה . אבל פעולות ותכלית ולא יקרו לנפעלים כי אם למשתמשים מהם ולכן לא יהיה דבר אחד מחלקי כל תענוג כ"א מאשר מביאים אל השלימות הטבעי ועל כן לא ...

פירוש

הרחמניים ויש באכזריות יש בעיון ויש באיזה פעולי ידועה ... לתנועות ולהויות ... העונג נמשך לפי שינוי הדברים ההווים ומתחדשים לפעמים ר"ל אם יתהוה איזה ליוה נאה יתענג למראה עינו ואם איזה קול ערב יתענג למשמע אזנו ... והרעות בעולם ... גם הרעות יחלקו למינים שונים יש מהם רעות מוחלטת לכל אדם כמו הרעבון והחולי ויש רעות לקצת וטובות לקצת כמו מאכל המשלשל שהוא רע לבעל השלשול וטוב לבעל ... אמנם קצת וקצת הרעות לא יהיו טובות לשום אדם כי אם לפרקים מעטים ואף גם זאת לא יהיו הנאו' טובו' בטבע כ"א יהיו נראים כטוב כמו הטוב המועיל לאחר זמן מה ואם הוא רע ומר לטעמו כמו קצת הרפואה הנלקחי' לפעמים בעולם . והנה מזה ירא' כי יש גם הנאות טובות רבות למיניהן ... ואף שהיה לשני בעלי הסברות אשר בפ' הקודם א' האומרת שאין שום הנאה טובה וב' האומרת שהרעות הם רבות : עוד יען ... יחלוק הטובות ועונג ההנאות לב' מינים א' ... טוב ועונג טבעי ... והוא זה עונג רוחני הנמשך לעוסק בעיונו בסוף טבעו בעולם האדם כפי גדל מהותו וב"א ב' עונג מקרה והוא זה עונג חמרי הנמשך לכל מתענג באיזה מוחש ממוחשיו החמשה . והמה נבדלי' זה מזה בענין העצב והתאוה ר"ל החמריים באים לבעליהם אחרי התעצבם ותאותם להשיגם . לכן יכונו בשם מקרה כי יביאו עצבון בעליה' ותלויי' לעת שיקר מקריהם כאמור בפ' שאח"ז ד"ה אמנם אומר במקרה אשר הם מרפאים כו' ... ומש"כ העיוני והטבעי שלא יתענג בעליו להשיגו ... אמנם : מהם פועל ר"ל העונג הנמשך לאדם מהעיון בשלימות פועל ה' ומעשהו ומהם קנין הוא העונג החמרי הנמשך לבעליו מקנין אחד המוחשים אשר במקרה לפעמו ירפא עצבון בעליו כאמור : בלתי טבעי הם התענוגים שבלתי טבעיים הם הבאים אחר התאוה והעצבון להשיגם והם החמריים : טבעי כי אמנם : אמנם הטבעיי' הם התענוגים הרוחניים הנמשכים מהעיון בפועל

פי' השלם והם באים לבעליהם בלי עצבון ותאוה להשיגם כאמור ... כשלא יהיה הטבע חסר . הטבעי נקרא העונג אשר לא יחסר לבעליו עונג . אחר אחרי השיגו אותו אחד שבעליו יהי' מתוקן ר"ל מושלם ... אשר מתוקן כי השלם בהחלט מתענג על שלימותו כראוי ולא יתאוה לעונג אחר ... אמנם אשר הוא מלא ... מש"כ העונג החמרי שלא יתן שלימות מתוקן ותכלית לבעליו יען כאשר ימלא תאותו בעונג אחד יתאוה לעונג אחר מתנגד לו ומתעצב עליו ... כתוב ואחרית שמחה תוגה : אשר אין מהם עונג . בבקי' בעולם כי ... איש ... מתענג במאכלים ומים בלי מילוי מקודם . וגם לא יעשה ... המאכל ... וסמך לא יעשה עונג לבעליו בהחלט כ"א למלאי : וע"כ לא יהי' עונג . הנה זה יורה שאין עונג אמיתי בהם . כי כערך הפעול' שעונג כן ערך העונג הנמשך ממנו : ואם הפעול' העונג . איננו נמשך לתאוה ... הנה כמוהו העונג הנמשך ממנו ומבואר א"כ מזה שהענין האחד והעונג . ופי' העונג ... והכלי' הרוחנית . הוא זה יצא להיות טוב ... והוא סותר למבחר ... האומרת בפ' הקודם האומרת שאין שום הנאה משובחת : עוד איננו הכרחי שיהי' ד"א יותר טוב ; יסוב להתיר הספק אשר סיפק המספק בפרק הקודם ... מאמרו שכל ההנאות הם הויות והתכלית איננו הוי' א"כ אין ההנאות טובות . ואומר שאין הכרח היות שם דבר היותר טוב מכל ההנאות אשר יהי' תכלית ולא הוי' כי כל ההנאות אינם התחלות ההויות ולא עם ההויות ר"ל עם ההתהוות ההנא' בסור' הדרגות : אבל פעולות ותכלית . אבל כל הנא' היא פעולת ההוי' ותכלית הוית' הוא העונג והטוב לא כאשים השכל' ושלימות' כי אם תכלית' וסופי' ולא יקרו לנפעלים . ולא יקר העונג למתפעלים בהנא' בעת התפעלות כ"א לאשר כבר השתמשו בו ר"ל באחרית ההוי' : ולכן לא יהי' ד"א מחלקי כל תענוג . ולכן לא יהיו כל חלקי ההנא' תענוג כ"א החלק ממנו המביא אל השלימות הטבעי ר"ל תכלית' וסופי' . וזה החלק איננו

לא דברו נכונה הגודדים תענוג אשר הוא הויה מוחשת. אבל יותר ראוי לומר כי הוא פועל קנין אשר הוא לפי הטבע. ובמקום אמרם אשר הם מוחשים נשים בלתי מוגע. ירצה (נ"א ירלה) לקצת כי העונג היא הויה כי הוא אצל הדבר אשר הוא טוב בעצמו. כי אמנם יחשבו כי הפועל הוא הויה. אמנם הוא אחריו. אמנם אמרם אשר התענוגים רעים כי קצת תענוגים מביאים חולי. כן יוכלו לומר כי הדברים המבריאים הם רעים. כי קצתם הם רעים להון. ועל זה הדרך נוכל לומר כי שניהם רעים מצד אחר. אבל אינם רעים לפי זה כי העיון באמת לפעמי' יזיק לבריאות. אמנם לא יזיק לתבונה ולא לקנין אשר בו יהיה העונג כי אם לדברים זרים. כי העונג אשר לעיון וללימוד יותר נעשה לעיון וללמוד. לא יהיה העונג פועל מלאכה. וזה יקרה עם טעם נכון כי אין שום מלאכה פועלת הטוב בפועל כ"א בכח. ואם (נ"א ועם) זה הוא מבואר כי המלאכה העושה מרקחות ומטעמי' הם מכינות לעונג. אמנם הישר יברח מהם והנבון יבקש חיים בבלתי עצב. והנערי' והבהמות ירדפו אחריהם. כל אלה הדברי' יותרו במאמר אחד. כי כבר נאמר מה הם התענוגים הטובי' בהחלט. וכי אין כל התענוגי' טובי'. אשר אינם טובי' בהחלט ירדפו אחריהם כמאמר הנערי' והבהמות ומאלה יברח הנבון אשר הם גשמיי' כתאוה ועצב. וכאלה הם תענוגי'. והמעדיף בהם הוא בלתי ישר ומאלה יברח הישר כי תענוגי' אחרי' יהיה לישרים. אמנם יען כי הכל מודי' כי העצב הוא רע וראוי לברוח ממנו והוא ב' מינים האחד הוא בהחלט והב' רע בענין מה אשר יזיק לטוב. אשר הוא ראוי לברוח ממנו (נ"א ב' פנים מתנגד לטוב שאין) והוא רע בהחלט

מיכנו הויה ולא עם הוי' : אשר היא הפי' מוחשת. כי לפי האמור לא תקרי' הנא' בהיות' הוחשת פדיני' בהיותה : אבל יותר ... אבל לחוי לקראה נשם פועל קנין. ר"ל על שם קנין הנפשי הנגמר בסוף הויתו שאיננו' אז לא הוי' ולא מומם : נשים בלתי מוגע' ר"ל שפעולת שהנא' ... בלתי נמנעת מבעלים עוד : ירלה לקלת' אולם : אשר ירלה קלת שהעונג הוא עלם ההוי'. הוא להיות שהעונג הוא אגל הדבר שהוי' עלם השוב ... והוי' משבו שפועל העונג הוא עלם ההוי' מה שאין הענין כן כי העונג והטוב הוא אחרי ההוי' ר"ל בסופה כאמור כנ"ל פי' זה הפי' והר"שם ... פי' באופן אחר ... ויעוין באמיתי' לפשירי אחה : אמנם אמרם אשר התענוגים רעים : ישוב להתיר הספק המספק ואומר שהתענוגים רעים בהיות שקלתם מסבבים חולי לבעליהם ... והוי' כמשיב לומר שעל זה הדרך שכל לומר שגם הבלתי תענוגים כי הם מרפאים והם מהטוב המועיל לא מהערב לטעמו. גם המה יזיקו אלל אחד כמו להון כי קנאם בכסף מלא יתנו לבעליהם : ועפ"ז הדרך. וככה נוכל שניהם ר"ל טוב הרוחני שהוי' הענין וטוב החמרי שניהם אלל אחר. זה מחלי' הגוף וזה ממעיט הון : אבל אינם רעים. אך באמת אינם רעים בעבור זה אחר שבבחי' עלמם טובים הם. זה לטעמו וזה לאחר זמן : אבל הרעה נמשכת אחריהם לדבר אחר. ועפ"ז לא יבטל הרע אשר אלל אחר לטוב אשר בבחי' עלמו. כמו שעיון החכמ' הוא טוב בבחינת עלמו אף כי ירע לבריאות כאמרם ז"ל שנקראת תושי' בעבור שמתשת כח המשכיל : ולא לקנין. אך אין שום הנאה מזקת לקנין הנפשי ולמדי ההי' אשר בה תהי' ההנאה. אך יתכן שיזיק לדברים אחרים : כי העונג אשר לעיון. בהיות שהמכוון אן העיון להתענג על ה' הוא זה נשאר על מכונו

בלי היזק עכ"פ וכן הוא הדין באשר התענוגים למיניהם : לא יהי' העונג פועל מלאכי' : אוד יורי' דעה שאין התענוגים רעים בעבור שנמשך מהם רע באחד' כי הבלתי מכוון. וזה בהיות שכל עונג נמשך לבעליו מאיזו' מלאכי המכינות אותה כמו המלקחו לרוקח והמטעמים לטבח. ומהמבואר שכל מלאכי' אמנם עמל ועלב לבעלי' : ועכ"ז לא יחשב הרע בעונג שלמו' כ"א בשכלי' : וככי' באמר בכל רע אשר בשום לד בכל עונג שלא לעונג יחשב הרע ההוי' : אמנם הישר. אולם ... הספקות ... הנ' המספקות ואומרות שלא יתכן היות ההנאות טובות בהיות שהישר יתרחק מהן והנבון רולה לחיות בלי תאו' המעלבת אותו ... והנערים והבהמות ירדפו אחרי ההנאות. כל אלה יותרו בהתי' אחת : והוי' בהיות ... שכבר אמרנו שהתענוגים פי' שנים להם בטוב. א' טוב מוחלט ר"ל השכלי והטוב לכל אדם שהוי' ענג המושכלות שהוי' מושל ... כל אדם וטוב שלימותו האמיתי' : אין בו עלב ושיכוי ומותרות ר"ע לא יניקהו. ובב' המתאר כמו בשאר התענוגי' שבלב התאוה יעיר את בעליו להתענג בהם. ולא ישתנה אחר המילוי ממנו כמו בשאר התאוות שאשר ישבע ממתקים ימאס ... ומותרות : הנבון אינם רעים כמו מותרות שאר התענוגים. כי הטוב הבלתי מוחלט ר"ל הטוב הגשמי הבלתי שוה לכל נפש ויש בו עלב ושיכוי ומותרות. אשר אלה איפו ר"ל הטובות אשר מהמין הב' יקחום הישרים כפי האמצעי' ויברחו מהמותרות והנערים ירדפו אחר המותרות : כי תענוגים אחרי'. אם בתיך או בחיכות כאמור : כי הכל מודים ... הוכחה קלים שהעונג והטוב הם דבר אחד הפך הדעת הא' האומרת בפ' הקודם שאין שום הנא' טוב לא בעלם ולא במקרה ... כי המבואר שהעלב הוא הפך העונג. והנה הכל יודו שהעלב הוא ענין רע

והמתבואר

ומתבואר שהרע הוא הפך הטוב . ויתחייב א"כ מזה שהעונג והטוב יהיו שניהם אחד בהיות הפך אחד להפך שהוא העצב כאמור . כי לו היו העונג והטוב שני עצמיים כפי הדעת הראשונה אשר בפ' הקודם לא היו משתתפים בהפך אחד אבל היה לכל אחד הפך בפני עצמו . בהיותם נבדלים בעצם זה מזה יחויב היות הפכיהם גם כן נבדלי' זה מזה . ומבואר א"כ שהעונג והטוב הם עצם אחד הפך הדעת האמור'. ובפני' יש יתור לשון כן אלא לברוח ממנו השני עד השלישי : התירון . סנופיפוס זה הי' מבעלי הדעת הראשונה האמור בקודם האומרי' אמור שהטוב וההנא' אינם דבר אחד . וכאשר הקשו לו מדבר שההפך האמור השיב שדבר אחד יוכל להיות הפך שני דברים טובים . וכיוצא בזה אמרנו שהגדול באדם (או בחיים מין אחר) הוא הפך ומתנגד לקטן אשר בבני אדם ולשוה ולממוצעי אשר גם עם היותם טובי' זה מזה. וככה יהי' העצב הפך ההנא' ר"ל העונג והפך הטוב עם היותם ב' עצמי' טובי' . ועל זה התירון יאמר כי לא דבר נכונה . כי לא ימנע שיהי' קצת עונג והנא' דבר טוב . עם היות קצת התענוגי' רעים : כמו שקצת דעת הוא רע . כמו הדעת שהוא טוב השלם באדם והתענגו על ה' . אך בבחינת הבריאות היא רעה שהיא ממית כמו של אדם ככתוב ויוסיף דעת יוסיף מכאוב : אולי הוא הכרחי . אולי הוא מחייב בתוספת שהעונג הוא דבר טוב ונבחר . וזה כי בכל מדות הנפש וקניניה יש פעולות כמו פעולות האהב' פעולת הרחמי' פעולות המשכלי' וזולתם . ואם פעולות כל הקניני' בלתי מנועות ר"ל בלתי אסורות לא מצד הדת והיושר או מצד ההיזק והליאות . אז תהיינה כולם אושר ואם פעולי' אחת מהן בלתי מנועה . או תהי' היא הנבחרת לאושר : אמנם כזאת . אולם בפעולה כזאת הבלתי עצורה בשום כד על הפועל הוא עוש' אותה בשמחה ועונג . א"כ מבואר מזה שהעונג הוא הטוב והאושר . ואם רבים מהתענוגי' . ואף כי רבים תענוגי' יהיו רעות באמת וכבר יקרה שיהיו קצתם רעות מוחלטות . עכ"ז לא כלם רעי'

בהחלט . והאחר ראוי לברוח ממנו והוא טוב . א"כ בהכרת העונג הוא שום דבר טוב . וע"כ אשר עשה שינוס"יפוס אינו נכון כי כמו שהגדול מנגד לקטן ולשוה . לא אמר אמת אשר כל עונג הוא רע . לא ימנע שיהי' קצת עונג דבר נבחר . אצל קצת התענוגי' הם רעי' כמו שקצת דעת הוא רע בעבור דברי' רעי' אשר בו . אולי הוא הכרחי כי אם לכל אחד מהקנינים פעולות אינם מנועות . אם פעולות כלם יהיו אושר או יהיה אחד מהם . אם היא בלתי מנועה הנה היא תהיה נבחרת מאד . אמנם כזאת היא עונג א"כ . ואם רבים מהתענוגי' הם רעי' ואם יקרה בהחלט . ובעבור זה כל מאושר יחשוב אשר עונג חיוב (נ"א אשר חייו בעונג) . ועל יושר ישימו העונג אל האושר . כי אם (נ"א אין) שום פועל שלם מנוע . ואמנם האושר הוא מהשלימים ובעבור זה יצטרך המאושר אל טובות הגוף ואל אשר מחוץ וטוב ההזדמנות בעבור אשר לא ימנע האושר . אבל האומרים כי האיש מוקף תלאות גדולות ונופל ברוע ההזדמנות כ"א הוא טוב הוא מאושר . דבריהם אין . יאמרו ברצון או שלא ברצון. אמנם בעבור צורך טוב ההזדמנות יראה לקצת [illegible]

אבל יש שם עונג נבחר וטוב אשר יחובר אל האושר : ועל יושר . על כן באמת ויושר שמו המשכילי' העונג הטוב האמיתי חבר ורע אל אושר האדם השלם . כי אין שום פועל שלם מנוע . וזה כי פעולות השלם ראוי שלא תהיינה נמנעות עליו מאיזה מונע ועוד כי אם יהיה נמנע ממנו איזה פעל טוב הנה לא יהי' בכלל גדר השלם כפי ההנחה אשר הונח שהוא שלם : ואמנם האושר . ואולם האושר הוא עצם השלמיות : על כן יחויב שכל מאושר לא יהי' מגבול לפעולותיו המביאו' אותו אל האושר והשלמו': ובעבור זה ימשך הנה לכן מוכרח הוא שכל מאושר ימצא די צרכו בבריאות גופו וכל דבר המצטרך לפרנסתו אשר הן לגופו כמו המזון והמלבוש ובית דירה : וטוב ההזדמנות . טוב ההכנות ודי הספק בעושר אשר ימצ' בו עזר על קנין האושר עד שלא ימנע האושר ממנו במחסורו . וזה טעם הידועי' הגשמיי' המאמרים בתורה כמו ונתתי מטר ארצכם בעתו ואכלתו . כי הטובות האמתיות הנה הנעה אל עליאות האושר אשר מגמתו השכלת אמתתו יתברך . והנה השגת אלה הטובות המשמשות אל השגת האושר הלא הם עונג לבעליהם . וזה יורה כי העונג הוא הטוב והאושר : אבל האומרי' . אך האומרי' בגדר האושר שכל איש אשר סבבוהו צרות ותלאות ויש לו הכנה רעה ר"ל עוני והוא סובל אותם בטוב לבבו כאיוב לשעתו . הוא זה המאושר : דברים אין כלומר אין ממש בדבריהם : יאמרו ברצון . יאמרו שהמדוכה סובל הצרות ברצון או שהוא סובל שלא ברצון . כי שניהם אינם מאושרים . וכתוב וה' שב שבות איוב לעד על זה הדעת . ולחז"ל דברים בזה קצת אמרו שיש שם יסורים לכלא הפשע : וקצת אמרו שיש שם יסורים של אהבה להרצות שכר . וכבר אמרו לא הן ולא שכרן . וזה לאות כי האושר הוא נבחר עם העונג ר"ל די הסיפוק : אמנם בעבור צורך . אך בעבור הצטרכות ההכנה ר"ל די הסיפוק אל האושר . לכן חשבו קצת שההכנה לאושר תחשב ר"ל שהם ענין אחד . מה שאין הענין כן . וזה כי ברכות האושר

הרבה

תרבה תפארת וברכות העושר יבאר אושר כמעט המתנצל את התורה מעושר וכמו זה לא טוב לצדיק: אבל די הסיפוק הוא הטוב ככתוב ריש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חקי, וכן אמרו ז"ל בנביא המאושר תנ"א אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר:

פי' שיוכל להשכיל מושכלו' אמיתי' ויהיה בריא בגופו ונפשו ר"ל. על בעל מדו' נכבדות כמעט איזה גבור הכובש את יצרו: ויהיה לו די הספיקות כמעט עשיר השמח בחלקו וחכם המאושר צדיק מנביא ומוכרח להמדות האמורים: כי הכל ידבקו בתאוות. עד יבאר בגופ' שהעונג הוא דבר טוב בבחי' עצמו עכ"פ. וזה מהמבואר שהשי"ת לא יפעל דבר לבטלה כ"א לעזור ולהועיל לטוב ככתוב וירא אלהי' את כל אשר עשה והנה טוב מאד: והנה. כבר יסד ה' הטבע בבע"ח מאדם ועד בהמה להיות משתוקקי' להדבק בכל עונג גשמי. לכן היה זאת התאוה לאות כי יש שם איזה עונג טוב ראוי לידבק בו: כאשר יאמרו המושלים. משל מפורסם היה בימיו שכל דבר המפורסם בין רבים שורש דבר נמצא בו עכ"פ וזהו שכתבנו בחבורנו (אסף ח"ב) כל קול לו דופק וכל שמועה שורש דבר: אין העונג אחד: לא יבחרו כל החיים עונג אחד כ"א כל אחד יבחר עונג אחר. אבל הלא השוה שבהם שכלם בוחרים בעונג בטבעם כדבר אלהים ר"ל כחפצו. וזה טעם ברכת שהשמחה במעונו. כי כל חי שש ושמח בעונג. אשר יבחר לנפשו וכל המתענג על עונג גרוע שמחתו רבה מהמתענג על עונג מעולה. לכן תגדל שמחת הילדים מדברים גרועים וכן הכסילים יותר ישמחו בדברים הוללות מאשר ב"א בדברי חכמה. זולתי משכילי העם אשר כל ישעם וכל חפצם בתבונה המה ישמחו בה כמוצא שלל רב ככתוב טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף. בפקודיך ששתי כעל כל הון. ואם איש בער לא ידע זה. העונג וכסיל לא יבין זאת השמחה בהיותם כעוור מבטן אשר לא ראו מאורות השכל מימיהם. לכן בהלות המלין לתת חקוי לשמחת

לקצת כי הוא דבר אחד האושר וטוב הזדמנות. אבל אינו כן. כי טוב ההזדמנות כאשר ירבה מאד הוא מונע האושר. ואולי אינו טוב ההזדמנות המסיר הצדיק מאשרו. אמנם אשר הוא נראה כי הכל ידבקו בתאוות בהמות וב"א הוא קצת אות אשר בשום צד התאוה דבר נבחר; אמנם כאשר יאמרו המושלי' הוא כמו האבר (נ"א הדבר) המפורס' אשר יפרסמו אותו הערמים (נ"א עמים) רבים פעמי' רבות. לא יאבד (נ"א יאבד) מכל וכל. אבל אמנם אין העונג אחד לא בקנין טוב ולא בטבע ולא יראה אשר שהכל ידבקו בעונג אחד. אמנם יבחרו עונג. אמנם אולי ירדפו דבר אשר לא יחשבו ולא יאמרו. אבל לכלם בטבע דבר אשר הוא דבר אלהי. אבל אמנם יען לקחו להם לירושה אשר (נ"א שאר) התענוגי' הגשמיי' בעבור אשר פעמי' רבות יטו אליהם וכלם ישתתפו בהם. ובעבור כי אלה לבדם ידועים להם יחשבו כי אלה לבדם הם התענוגים. אמנם גלוי הוא כ"א לא יהיה העונג טוב. והפועל אשר יבוא מזה לא יחיה המאושר בעונג. ואחר שהוא טוב לא יצטרך לעונג אם אינו טוב. ועוד יקרה להיות בעצב לא יהיה העצב רע ולא טוב אם העונג אינו כן. ואם פעולת חי במעלות לא יהיה בעונג. לא יהיו החיים המעולים בעונג ולמה יברח מהעצב:

פרק טו

אמנם ראוי לעיין בתענוגי' הגשמיים. ונאמר כי

החכם בחכמה דומה אותה לשמחת הכסיל בהוללות ככתוב כשמחה לכסיל עשות זמה וחכמה לאיש תבונה. ומהמבואר שהקטן נתלה בגדולה ומה גדול כחו של זו השמחה עד שכל חי שש ושמח בקירוב מיתתו. כי הננו רואים שכל אדם משתוקק אל מיני המטעמים יורגשו ויחלפו עליו זה אחר זה. ובעבור זה יכסוף שיחלוף הזמן ויעבור השבת והחודש שכלה שנה וקללותיה. ועם כי לראות ברעתו כלתה נפשי כי יגמר לקרב יום מותו. אף כל חי בטבעו יקבל רצונו ית' בשמחה כרע כמות: יען לקחו להם לירושה. ובעבור שהורגלו בעונג גשמי לכן לקחו נחלתם בהם. ואם באמת יש בכאן עונג רוחני והוא העונג השוה והמושכלות אשר יתנו האמת. אך יסד ה' בחכמה ארץ ושמים: גלוי הוא: מבואר הוא שאם לא יהי' העונג והפעולה הבאה ממנה טובים. לא יהי' א"כ המאושר בעונג. ואף כי בהיות המאושר טוב לא יצטרך אל העונג בהיותו בלתי טוב כפי זאת ההנח' הבדויי'. והיא הפך ההנח' המונחת אשר על יושר שמו העונג אל המאושר: ועוד אם יקרי' עוד ראוי' שהעונג הוא טוב. וזה שאם יקר מקרהו של איזו' איש להיות בעצב לא יתכן שיתואר האיש ההו' לא ברע ולא בטוב אשר שאין לו הפך ומתנגד: כי העונג המתנגד לו איננו רע ולא טוב כפי ההנחה. והדבר יבחן מפאת הפכו ככתוב בספר יצירה הרע מבחין את הטוב: ואם פעולות חי: עוד ראוי' על היות גדר החיים המעולים לכל בעל מעלה ואושר הם חיי עונג וטוב: כי אם איננו כן למה יברח הבעל מעל' מהעצב שהוא הפך העונג:

פרק טו אמנם ראוי לעיין. אחר שביאר בקודם שכל תענוג הוא טוב ראה להתיר מבוכ' אחת. ואומר מבואר הוא שקצת התענוגים הם טובים ונבחרים בטבעם. והם שאין המתענג בם בלתי ישר. ובהיות שלא כל העונג טוב כי קצת רעים והם אותם שהמתענג בהם הוא בלתי ישר. א"כ איפו למה יתוארו העצבים שהם הפך העונג וטוב

והטוב . בשם רע בכלל כי אם היות שהעצב בהפך . שכל עצב הוא רע לא לבד שכנגד שמותר שמנגד לטוב יכוני' בשם רע . איך יתוארו עכ"פ בעונג אבל גם מה שכנגד האמצעי בעונג ושהוא העצבים אשר נגד העונג הרע בשם רע . כי הרע הדבק להעדפי ובזו' אחרי' המבוכ' האמור' כי הוא הפך הטוב ולא הפך הרע בעצמו : נאמר כי נקרא' העצב כלו רע על שם זה החלק בעונג שדבק התענוגים . ישוב להתיר המבוכ' האמור' ואומר להעדפי שהעצב אשר כנגדו שהוא רע באמת כאמור :

שהתענוגים הם טובים להיותם מורכבי' בטבעם להתענג בהם כמו תענוג המשגל להוליד בדומי' . וכן אכילת מתוקים להוליד דם מתוק . וכיוצ' בזה באלו התענוגים . כי לא יעשה ה' אלהי' דבר לרע בטבע האדם כמו שהקדמנו בפ' הקודם : כי הדבר . וזה מבואר בתוספת יען שהטוב הוא הפך הרע לכן המתחייב מזה שכל דבר בלתי השי"ת ואיננו רע הוא טוב בהכרח . להיות שכל פעולי אלהי' כ"א טובי' מאד . לשה . ואחר שאין פעולת ה' רעה כאמור לכן בהכרח היא טובי' : והם טובים . התענוגים יש להם חוק וקצב לאמר עד פה ישפעו המתענג . ובעבור זה נקראים מדות ר"ל שבעל התכונה שם לו חוק ומדה לתכונתו לאמר עד פה תבוא מדת הרחמים ועד פה מדת האכזריות . ושרש טוב המדה והקצב נקראת תכונ' מטעם הכנה בלי קצב ר"ל שבעל התכונה יש לו הכנה בקנין נפשו להתאכזר עד בלי די או לרחם עד בלי די (יעויין ספר המדות שלנו במאמר לראשון) כי אמנם כי באמת של

כי קצת התענוגים הם נבחרים מאד כי הם טובים בטבע . אבל אינם התענוגים אשר אצלם יהיה האדם בלתי ישר . למה א"כ העצבים המנגדים רעים . כי הרע מנגד לטוב . נאמר כי התענוגים הם טובים כי הם הכרחיי' כי הדבר אשר איננו רע בטבע הוא טוב (או) . אם (נ"א והם) טובים עד גבול . כי אמנם אם לקניני' או לתנועות איך שיהיה לא יהיה יתרון טוב ולא לתענוג . כי אם יהיה להם יהי' לתענוג הבא מהם . אמנם בטובות הגשמיות תהיי העדפ' והרודף אחר העדפה הוא רע . ואינו רע כי אם בעבור הדברים שאינם הכרחיים כי הכל ישמחו בשום צד במטעמי' וביין ובמשגל . אבל המגונה הוא כשהוא שלא כראוי ובעצב הוא בהפך כי לא יברח מהעדפ' לבד כ"א מכל וכל כי אמנם העצב איננו הפכי להעדפה אבל לדבק העדפה . אמנם יען כי אין ראוי לומר האמת לבד כי גם סבת השקר יעשה שיאמן יותר מן האמת על כן ראוי לומר למה יראו התענוגי' הגשמי' יותר נבחרי' . אמנם ראשונה כי כי ידחה העצב ובעבור העדפת העונג יוסר העצב . כי העונג העודף הוא רפואה לעצב והוא גשמי בכלל . ואמנם רפואות חזקות והם יותר נראות בשהם אצל הפכם אמנם נראה כי העונג אינו טוב בעבור ב' דברים הא' כמו שאמרנו כי אלה הפעולות הם מדוע הטבע או מן התולדה כמו הבהמות והחיות או מההרגל כמו מאנשים רעים . אמנם מהם אשר הם רפואה כי זה עונג לצריך אליהי' וטוב הוא בהוויתו מאשר הוא בהעשותו . ואלה אמנם יקרו לאשר ישלמו ואח"כ הם טובי' במקרה :

עוד

כי אין ראוי לאמר האמת לבד . כל דורש אמת במחקר אין ראוי לו לדרוש לדברים האמת לבד כפי אשר העלו העיוני' אבל ראוי לו לבאר להם ג"כ סבות כחב הדעות המנגדות לאמת יען בזה יאמנו דבריו יותר : פי' ראוי לומר . לכן ראוי לבאר גם ראיות הדעת החולקת האומרת שכל עונג הוא רע . הסבה הא' לזה שיתראו התענוגים בעין המתענגים טובים ונבחרים הוא בעבור שמסירים העצב שהוא בהעדרו : כי העונג העודף מהמבואר שהדבר נכר מהפכו כמו שיוכר יותר השחור כשהוא אצל הלבן . ותאב' העונג העודף אצל האמצעי הוא הפך העצב שהוא פחות מהאמצעי לכן יהי' העונג רפוא' חזק' אל העצב שהוא הפכו : אמנם נראה . ואמר עוד יראו ב' סבות שאין טוב בעונג . א' מפאת טבע התולדה : כי כל אדם יש לו ענג עם בנעוריו המעורר שהוא לכל חטא ועוון והשכל אלם מהיות לעמוד כנגדו ככתוב . כי יצר לב האדם רק רע מנעוריו : ב' הרגילות עם אנשים רעים עד"ס ישתעבדו בגוים וילמדו מעשיהם :

כל קנין נפשי ולפעולותיה לא יהי' היתרון וההעדפה טובה . כן באמת לא יהי' יתרון העונג הנמשך מיתרון הפעולה ג"כ טוב כי ערך אחד לשניהם : כ"א יהי' להם . כ"א יהי' לפעולות יתרון טוב יתחייב היות גם כן לעונג הנמשך מיתרונה ג"כ יתרון טוב . אבל אפס מקום לקדם לכן גם המשך אין מציאות לנו : בטובות הגשמיות . כל טוב חמרי יש בו פחות ואמצעי ויתרון כמבואר בפרקים הקודמים וכל המותר הוא רע . מש"כ בטוב הרוחני ר"ל המושכלות שאין בם מותרות : שאינם הכרחיים . ההנהגות יש שלא נצרך : ובעצב הוא אמנם מזה . וקצת התענוגים שהם האמצעיים כפי ההכרח והצורך הם רפואה לבעליהם . וטובים הם לענג את בעליהם בהווים ר"ל בעת עשותם מאחרי עשותם כי אז תכלי' התשוק' והתענוג חלף הלך לו . מש"כ התענוג הרוחני השיעור בעת השכלת המושכל ואחרי הודעו לא יתענג על על זה : ואלו' אמנם שענוגים אחרים הם אשר יעציבו את בעליהם בהוייתם ויענגו אחרי תומן כמו הטובות הרפואות המובים לבעליהם אח"כ כאשר יקר מקרי הבריאות מהם . וזה המין הב'

יקרא

עוד ירדפו התענוגים כי הם חזקי' אצל האנשי' אשר לא יוכלו לשמוח באחרי' ע"כ אלה יכינו לעצמ' דברי' מכיני' צמא . אמנם כאשר אינם מזיקי' (נ"א אינם מגיעים אל כשהי' העדפות הם מזיקי') והוא רע כי אין להם במה ישמחו ולא יזיקו להם ולא לאחרי' . רבי' הם יגעי' (נ"א יגעים) בעבור הטבע כי ב"ח תמיד הוא עמל כמו שיעידו על זה המאמרי' הטבעיי' כי יאמרו כי הראות והשמע עצב . אבל כבר הורגלנו בזה כמו שאמרו . וג"כ אמנם בזמן הטובו' יצטרך העונג בעבור הגידול כי תנועת' רבו' כמו השכורי' . וע"כ צריכי' בימי הנערות . אמנם בעלי המרה השחורה הם צריכי' לרפואה תמידית בטבע כי גופם יסבול תמיד אבלות בעבור מזגי ותמיד הוא בחוזק תואנה כי אמנם העונג יראה העצב ההפכי . ואשר יקרה אם הוא חזק ובעבור זה הם רעים ובלתי ישרי' . אמנם אשר הם בבלתי עצב אין בהם העדפה . ואלה הם אשר תענוג' בטבע לא במקרה . אמנם אומר במקרה אשר הם מרפאי' יען אשר יקרה כי אשר יקבל בריאות שהבריא יפעל דבר בעבור זה יראה שהוא העונג . אמנם התענוגי' בטבע הם עושי' פעולת זה הטבע . אמנם לא יהיה העונג אחד תמיד בעבור כי טבענו אינו אחד פשוט אבל יהיה זה או אחר כמו הדברי' הנפסדי' , ולכן אם אחד יעשה דבר אשר הוא לו עונג ויעשה אותו זולתו יהיה לו זה חוץ מטבעו . וכאשר יעשהו אחר לא יראה ישר ולא יעשה עונג . ולכן א"כ זה הטבע היה פשוט תמיד

נקרא טוב שמועיל והראשון טוב הערב לשעתו : עוד סבה לרדיפת התענוגים . אמר כי יתקפו על ב"א אשר אין להם במה לשמוח ולתת מרפא בעצבם בעונג אנושי על כן ירדפו אחר תענוגים מדומים המוסיפים תאו' ודוחי' כמו ששות' מים מלוחים לצמאו: כשתות למען ספות הרוה' את הצמאה' פי' שביעת האחרו' תוסיף למאון ותשוקה אל העונג על דרך אמרם זכרונם לברכה אבר אחד יש באדם משביעו רעב כאשר אינם מזיקים . ר"ל כאשר יוקחו על אמיתותם והוא רע עד ולא לאחרים הוא אך למותר : רבי' הם יגעים . עוד סבה לבקשת התענוגים . כי הוא זה בעבור העמל והיגיעה אשר בנים הם על כל חי לכן יבקשו עונג להסיר מהם עמלם ועצבם הקשה : כמו הראות והשמע . ר"ל כי החושים עמלים . עד"הכ כל הדברים יגעים לא תשבע עין לראות ולא תמלא אוזן משמוע : אבל כבר הורגלנו כבר אנחנו רגילים מנעורינו בעמל ע"כ לא נרגיש בו . אך הטבע יבקש מנוח' ועונג לעצבנו : וג"כ אמנם . עוד סבה לרדיפה אחר העונג הוא כי בימי הטוב . ר"ל בימי הנערות שהם הפך ימי הרע ר"ל ימי הזקנה . יצטרך התמדת העונג כי צריך שביע' רבה למען גדל הגוף בימי הגודל . אף כי להניח להם מעמלם הרב אשר יעמלו הנערים בתלמוד הדת ודקדוק כמו השכורים שעמלים עמל רב בתנועות בלתי רצוניות . לכן יצטרכו אל העונג בימי הנערות : ויסוב הרגל . עד"הכ כי יצר לב האדם רק רע מנעוריו : בחוזק תואנה . כי בעל המרה שחורה הוא תמיד בעצב כי יאונה לו סבות רעות בלי יעצור כח לסבלם ע"כ נפשו עליו תאבל והעונג ישמח לבו ורפא לו : ואשר יקרה . כל עונג אשר יקרה בו אף כי חזק הוא אחר העונג יחסר : ובעבור זה בעבור שהתענוגים הגשמיים אינם שוים לכל נפש ויש בהם העדפות ומותרות לאיש איש כערכו

לכן יתמכו רעים דרך כלל : אמנם אשר הם . אולם שתענוגים האמיתיים ר"ל העונג המושג מהמושכלות אשר יעורו המשכילים להשיגם מבלי עצבון המתאוה . הפך שאר התענוגי' שעצבון המתאוה כאשר יעירם ויעוררם אל השגת העונג . אלה אינו אך בשם העדפי' ויתרון אף כי ישפיל המשכיל לבב"א וזה בעבור שהמושכלות העול' ומבני היסודים הם בב"א כתוב לתבונתו אין חקר . לכן אפס מקום לרע בהם : אשר תענוגם בטבעי' עונג המושכלות האמור הוא עונג טבעי . ר"ל עצמי בטבע כל אדם לקבלו . משא"כ התענוגים הגשמיי' שאינם אלא לחולי' איש איש כמקרה חליו כן מקרה רפואתו בעונג אשר יקבל על ידו בריאות וכבר אמרנו שכל התענוגי' הגשמיים בעליהם שהם חולים מעצבם לשעתם . כאשר יעירם ויעוררם התאוה להתענג בעונג . וגם משא"כ בעונג הרוחני שאיננו בעלב חולי כאמור והבריא יפעול דבר . אך העונג הרוחני יפעול דבר העונג הבריא לא החולה . לכן יראה שהוא זה העונג האמיתי : אמנם התענוגי' בטבע . התענוגי' הרוחני' עושי' פעולת העונג בטבע ולא בסבת חלי ומרפא : אמנם לא יהיה העונג אחד . זה שב אל מין העונג המתמיד האמור בקודם ואומר שלא יהיו התענוגים הגשמיים אחד בשום אף לא במין לא בכל בני אדם ולא בגדר אחד להיותו בלתי נמשך מתענג אחד פשוט כי אם מתענגים הווים ונפסדים לשעתם לכן ישתנו גם במתענגים בם אם במין ואם באיש כי קצתם יתענגו במשוש' המישוש כמו בבהמות או מאכל וקצתם יתענגו במטעמים נחמדים . זה יתענג על מטעמים ייניים ויקוץ במתוקים וזה יאהב הפכם . ואף כי איש אחד ישתנה בהשגתו מעונג אל עונג כי מי שמילא כריסו ממתקים יתאוה להתענג במרים וחדים כאמור בפ' הקודם וכל זה בעבור הפסד הדברים המתענגים לשעתם : ולכן א"כ . על כן ממילא נשמע שעונג הרוחני שאי' שינוי בפועל ה' למיניו הגלגליים

יהיו

תמיד היה הפועל ההוא בתכלית העונג ולכן הש״ית תמיד הוא שמח בעונג אחד פשוט כי אמנם לא יהיה פועל בתנועה לבד כי אם במנוחה שהעונג יותר הוא במנוחה מאשר הוא בתנועה. אמנם השינוי הוא מתוק לכל (נ״א אדם כמ״ש) המשורר והוא בעבור רשע מה שהאד׳ הרע ישתנה בנקל כן הוא הטבע שינוי כי אינו פשוט ולא בתכלית השלמות. כבר נאמר מהכושר והחט׳ מהעונג. אמנם עתה נאמר מהאיבה (נ״א והאהבה).

נשלם מאמר שביעי

יהי׳ נלאי כמוהם ולא ישתנה כמוהם. ואף גם בזה העונג העיוני ישמחו בם ב״א בפרטיים כי יש מי שיתענג על מושכלות כשנגות אמיתיות העומדות ברומו של עולם ויש שיתענגו על מושכלות שפלים ונבזים מפאת נושאיהן. ויש שיקחו ערבותם בעיונים ערמומיים ובפלפול של תוהו. והנה המקנים שקר וזיוף לבעליהם הרלאטוני׳ ידמו לאוכלי ארץ המתענגי׳ בטעמים נחמדים פת סלת ובשר שמן ויין ריקני. השניים ידמו לכפרים המתענגים בפת קיבר ויזק וקטניות ומשתי׳ יין שרוף. השלישיים ידמו לחולים המתענגים באכילי׳ פחם ועפר. והן רבים עתה עמי הארץ וכסילים ישכחו דעת ה׳ על פי פעלו ישמחו לכל עיון ערמומי ופלפול של תוהו ואת פועל ה׳ לא יביטו. רמה ידו בל יחזיון ועליהם נאמר הוי האומרים לרע טוב וגו׳: בעונג אחד פשוט. ר״ל ישמח בעיון החכמה הכללית אשר בה יסד ארץ ושמים ככתוב ישמח ה׳ במעשיו. ונאמר כלם בחכמה עשית. ונאמר עוז וחדוה במקומו: אמנם השינוי. אולם העונג המשתנה נתון לב״א אשר ברשע כבל יכהנו מנהגם להתענג בדברים משתנים ונפסדים אינם פשוטים ולא שלימים לכן יבקשו עונג אחר עונג בשינוי ותמורה:

ומן מולא הדברים שדע גדר העונג ושהוא השוי״ת. הנה כי עונג עניינו הרחבת הנפש במלאת טרף חוקה יותר מכדי הסיפוק ובלי מעיק. והנה הדם הוא הנפש של כל חי מרגיש והוא רץ ושוב במרוצתו פנים ואחור לערקי לאליון כלעה ורעה לדבר והחיות רצוא ושוב. ומהמבואר שבין כל שתי תנועות מתנגדות שכנם מנוחה בהכרח. לכן שהי׳ זו המרוצה מורכבת מתנועות ומנוחות והמה משתנים באישי בני אדם לפי שינוי מזגם באיכות הארבעה שם קר לח ויבש פעמים יבואו בארוכה ופעמים בקצרה ופעמים קצתם ארוכות וקצתם קצרות בסדר ידוע או בעירבוב. והם מרגשים במישוש היד במקום הדפיקה כי שם הוא גבול תנועות הדם ממש שממנו אל מה שאליו או היא סיבה זו היא ביאה. ואיכות התנועה יורה על איכות המזג ואיכות המזג יורה על איכות המדות והחולי והבריאות המשל בו מי שהדפק שלו מהיר התנועה בקוצר המנוחות ביניהם הוא זה לאות שהוא בעל מדה אדומה ואיש חם באיכותו חריז וקפדן במדותיו. והפך זה מי זה אשר לו דפיקה ממתמהה הוא זה בעל מרה לבינה וקר באיכותו ועצל ושפלן במדותיו. ומהמבואר שכל מורכב מוכרח היות ערך אחד להרכבתו לכן יהי׳ ערך מיוחד בין התנועות והמנוחות אשר בכל מרוצת הדם המשתנה בכל איש ואיש לפי מזגו ובהיות כל מורגש מורכב לכן יהי׳ ערך מיוחד לכל מורגש גם כן. והנה אם יקרה שערך המורגש שוה לערך המרגיש ר״ל לערך המרוצה אזי יתענג בי המרגיש כי מלא מין את מינו וניעור לשמתבר הדומה בדומה. ואם יהי׳ ערך המורגש השני ומתנגד לערך המרוצה אזי יעיר שינוי פתאומי מתנגד המרוצה ויצטער בו.

כלל הדבר כל מורגש מעיר תנועה בדם שוה לערך הרכבתו ואשר לו ערך מסודר יעיר מרוצה מסודרת וינעם לנפש ויתענג בו ואשר לא סדרי׳ לו יעיר מרוצה בלתי מסודרת ותלך לנפש. והוא הדבר שכאשר ינגן המנגן יתעורר השומע לנגן עמו בניגון ההוא או לרקוד ריקוד שוה לערך הניגון ההוא הם שכם המרוצה אשר שבה להיות שוה לערך הנגינה ההיא: ובהיות שערך המרוצה הוא כפי המזג שהוא משתנה בכל איש. וכל איש יאהב להתענג על מורגש שוה בערך הרכבתו לערך מרוצת דמו לכן ישתנו ב״א באהבת המורגשים והתענגם עליהם דיש אחד יאהב מטעמים חמוצים ואחד ייניים ואחד מתוקים זה יאהב לשמוע ניגונים ידועים ואחד ניגונים אחרים וגם באיש אחד ישתנה שמזג לפרקים ולפיהו משתנה אהבת התענוגי׳ עד שכאשר יזקן האדם וישתנה מזגו יבחר בעונג אחר ממה שהי׳ בוחר בנעוריו. וזהו הדבר שכל חולה ישאו לשכל מאכלים מזיקים לו וזה בעבור שיווי ערכם לערך מרוצת דמיו אשר נשתנה בחליו.

וגם המושכלות אשר ישנו עונג למשכיל הוא בעבור הערך המסודר בהיקשיהם המצטרכים ערך מסודר כמוהם במרוצת הדם אשר יערב לנפש. וגם בו ישתנו בני אדם קצתם ישתעשעו על מושכלות ידועות וקצתם על אחרים. והסבה הוא שיווי ערך סדר ההיקשים עם ערך סדר המרוצה המשונה בכל איש:

והנה כל התענוגות ב״א פי שנים לפי במין אי חמרי והם תענוגי החושים החמשה. ב׳ רוחני והוא תענוג העיון והשכלה. וההבדל ביניהם הוא שהחמרי להיות נושאו בעל תכלית והווה ונפסד לכן גם העונג הנמשך ממנו הוא ב״ה והווה ונפסד כי כל מתענג כשימלא תאותו ממנו יקוץ בו. ויתאוה עונג אחר כי אחר מילוי כרסו במטעמים ממתקים יתאוה חדים ומרים כאמור. אולם הרוחני בהיות נושאו פועל ה׳ ומעשהו שהוא בלי תכלית ככתוב לתבונתו אין חקר לכן גם העונג הנמשך ממנו הוא בב״ת ככתוב לכל תכלה:

וראיתי כי טוב לבאר פה כל הפרשה בקצרה כי נכבדות מדובר בה: לעולם ה׳ דברך נצב בשמים: ר״ל דבר כינוי לבורא עד״הכ בדבר ה׳ שמים נעשו. ושנו יאמר שברואי מעלה עומדים לנצח בלתי משא״כ ברואי מטה: ושמא יש קבלה במ״ב: והוא כמשיב לאמר: לדור ודור: הנה התורה והחכמה אשר שם בארץ היא שמן חיים לאיש ג״כ כי על ידי עיון החכמה ישתלמו השכל והמשכיל והמושכל והיו לאחדים והיו לנצח בגלל המושכל הנצחי ככתוב החכמה תחיה בעליה: למשפטך עמדו: בעבור משפטו הצדק יתקיימו שניהם להיות נמשים נצחים: יען כלם ר״ל ברואי מעלה וברואי מטה הם כלם עבדיו מאין הפרש: לולי תורתך: לכן אם לא היה עסקי התורה החכמה לא היה לי אבידה נצחית בעוני הדעת: לי קוו רשעים: רשעי כמל שונאי התורה והחכמה קוו לאבדני אבידה נצחית ולבטלני משלימותי שאני מתבונן שלימות הילודים שהם עדות על שלימות בוראם וחכמתו כמש״כ השי׳ ברים כחרים מע״ה: לכל תכלה: לכל כוסף ראיתי תכלית והמלה מטעם כלתה לתשועתך נפשי אך מלותך ר״ל מלות והאהבם אם הי׳ הבא מכוסף המע׳ להשכיל בפועל כפיו יתי׳ כאמרם ז״ל איני יודע איך אושבין את המקום אלא תוי מתבונן בדרכיו: שוא רחבה מאד ככתוב בכל מארך ר״ל לבבים: זה טעם המצות מה אהבתי תורתך: וזה התענוג העיוני הוא עצם עוסי״ב ר״ל הבא למענה העיון לכל עיון והיכו נפסק לשי׳ אחר מושו כאמרם ז״ל לדיקים אין

אין להם מנוחה אפי' בעוה"ב שנא' ילכו מחיל אל חיל: ר"ל שהולכים מהשגה אל השגה כמעט שמבין דבר מתוך דבר . והוא שאמר עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו: ר"ל המשכילים העוברים בעומק המבוכות כאמרם ז"ל אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בהם : ישיתוהו המבוכות מעין נובע מקור חכמה עד ילך מח"ל אל ח"ל בהשגה כאמור . והוא שאמרו ז"ל שהעוה"ב אין בו לא אכילה ושתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה ר"ל אין בו עונג חמרי כ"א עונג ההשגה עד שהשכל אשר בראשם הוה לעטרות להם ; ואין הכוונה בעטרות זהב וכסף ומרגליות שגם מחייהם קלו גם ככתוב טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף אבל הכוונה על אור מקיף שהוא מהחכמה כמש"כ האר"י ז"ל

נשלם מאמר שביעי

מאמר שמיני

פרק ראשון

פרק א אמנם אחר זה נסמוך האהבה אשר היא ראויה לעבור אליה כי היא מעלה מה או היא עם מעלה עוד אם היא דבר הכרחי מאד בחיים . כי אמנם אין אחד שיבחר להיות מאין אוהבי' כי אשר להם שאר טובות כעושר ושררה ושלטנות יראה שהם יותר צריכי' אל האוהבי' כי מה תועלת בטוב ההזדמנות כשיוסר עשוי' טוב אשר הוא היותר נעשה והיותר משובח לאוהבי' או איך יהיה נשמר ואיך יושע בבלתי אוהבי' כי כל אשר יהיה יותר גדול והוא יותר פתות הבטחון ובדלת ובשאר חסרונות ורוע המזל לבד יחשב היות למנו' האוהבי' ואמנם לנערי' למנעם מן החטא ולזקנים לעבדם . לחסרון פעולתם בעבור חולשת עזרתם ולאשר בסוף ימיהם למעשים טובים כי טובים השנים מאחד והם יכולים יותר להבין ולעשות . גם יראה אשר האהבה היא בטבע המוליד האוהב לנולד . ולא לבד לבני אדם כי גם בעופות וברבי' משאר ב"ח ואשר ממין אחר זה לזה . ויותר היא בב"א . וע"כ נשבח אוהבי בני אדם . אמנם יראה כי הרואה בתועים בדרך כי כל אדם אוהב וריע לאדם . אמנם יראה כי המדינות שמורות

אמנם אחר זה נסמוך האהבה . אחר שביאר בקודם [illegible] גדל העונג ומובחר[illegible] והמתבאר שהעונג והאהבה הם אח ואחות עד"הכ מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים . על כן זכרונה בא לפניו לסמוך טובה ויפיה אל טוב העונג האמור וכן הם סמוכים בספר המדות שלנו : בעבור שלא . לסוף בחינת הלב שלא [illegible] כי היא מעלה מה [illegible] פי שנים לאהבה במעלה ה' בבחינת עצמה ר"ל קצת האהבות יתעלו בבחינת עצמן כמו אהבת המקובצ"ם ואהבת הריעי' . ב' המתעלים בבחינת דבר זולתו כמו אהבת הצדק ולכת בדרך ישרה . על המין הא' יאמר כי היא מעלה [illegible] ועל הב' יאמר עם מעלה כי הצדק והיושר הם מעלות בפני עצמן [illegible] דבר הכרחי . [illegible] עוד ראוי לעיין אם ההכרחים היא לחיי האדם עם היותה מעלה [illegible] כי כמה מעלות טובות [illegible] מציאותם בלתי הכרחי לאדם ב"א על כן היותר טוב כמעלי' באדם כמו התשוקה אל העונג : אין אחד . האהבה הלכה שמודים שבעה [illegible] א' אהבת המשפיעים למושפעים מהם כמו אהבת העשיר לרש והשר והמושל לעמו ולעבדיו אשר המה מוכנעים בזולת ההבנה בכנעם כי ימר . בלע ברב טוב אשר תחת ידם לא ישפיעו על עניי עם ועל אלופי הכח ככתוב ברבות הטובה רבו אוכליה . ב' אהבת המושפעים למשפיעיהם עד שישמרום מכל פגעים רעים כי הנחולים כמו [illegible] בעלי הון ועושר והשרים אינם בטוחים מרעות בני בליעל עד"הכ יש עושר שמור לבעליו לרעתו . ובהפכו כאמר ואוהבי עשיר רבים . ג' אהבת הזקנים לנערים למנעם מחטוא . ד' אהבת הנערים לזקנים לעבדם בעבור תשות כחם לעת הזוקן . ה' אהבת הבאים בימים לעשות מע"ט ולהבין ולהשכיל בפועל ה' ומעשהו שהם עלם היראה והחכמה השלימות בשלימות האנושי לכל שנים באדם . כי טובים השנים מן האחד המתנהג בדרך השלימות . ו' אהבת האבות לבנים הקטנים באדם ובקצת ב"ח ג"כ . ז' אהבת איש כל מין זה לזה עד שלא ירעו ולא ישחיתו זא"ז ב"א על דרך רחוקה וכל אלה שבעת מיני האהבה הוא הולך ומונה בפנים על הסדר : הרואים בתועים בדרך . ר"ל ככל יסד ה' בטבע האדם אהבת הריע עד שכל איש הרואה את רעהו תועה בשדה יחמול עליו ויורנו הדרך הישרה . ומטבע מין זה הטוב נמחה האיבה והשנאה בין בעלי הדתות השונות ותגדל שנאת הדת עד להשמי' להרוג ולאבד ולספו' הם נקיים כפשוט אביונים וזה כי בטבע כל אדם להיישיר את זולתו בדרך ישבר אשר יאמר כי היא בעיניו . ובענין בעל דת זולתו לא יברם היא . לכן יאמינו כי מצוה לאלהים להרוג ולאבד את ההולך בדרך לא ישרה כפי דתו . ולכן חכמו ישכילו זאת כי כל איש דת הולך בדרך ישרה כפי דתו כאשר לא יזיק לזולתו אבל יד קנאת הכומרים הסכלים תעשה זאת יעוררו שנאה בלב ההמון ויאמרו על שקר לאמר כי הוא זה רצון האלהים כאשר

שמורות באהבה . ומשימי הדתות יותר ישתדלו אצלם מאצל המשפט כי השלום הוא דומה קצת לאהבה . יראה כי הם יותר רוצים זאת . והמחלוקת היא אויב ויותר ידחו אותה . ולאשר הם אוהבים אין צורך למשפט . ואשר הם צדיקים צריכי' לאהבה והדבר אשר הוא יותר נראה לצדיקי' הוא שמירת האהבה . ואינה דבר הכרחי לבד אבל גם דבר יום (ג"א דבר טוב וכא' ומשובח). והנה נשבח האוהבים אוהבי הרבים כי הוא דבר טוב כי קצת יחשבו לאנשים טובים ואוהבים :

פרק ב

אמנם יש ספק לא מעט מה היא האהבה . כי קצת אנשים ישימו אותה קצת דמות כי האוהבי' דומים . כי אמרו כי הדומה ירצה בדומה לו . ולכן הולך זרזיר אצל עורב וכן הדומי'. אמנם קצת אומרים הדומים שונאים . כי יאמרו כל היוצרים שונאים זה לזה . ומאלה הדברים ישאלו למעולים . ולטבעיים . כי

ואמר

כאשר עשו כזה פעמים רבים אשר השמיטו המן רב מהיהודים ומה גם עתה זה ימים לא כביר בקשו הכותים לשלוח יד ביהודים ובשרי ארץ פלוני' ויסיתו את ההמון להרוג ולאבד את היהודים ואת השרי' ויוודע הדבר ונתופר עצתם ובכותריי עשו שפטי' כה יתן ה' וכה יוסיף לשלי' לכל עושה רע ברעתו : ומשימי הדתות . המחוקקי' חקי המדינה ומשפטיה משתדלים להרבות שלום ואהבה בין איש לרעהו וע"ד אמרם ז"ל ת"ח מרבי' שלום בעולם וכו' א"ת בניך אלא בוניך . פי' המתבוננים לייסד החקי' : אבל גם דבר טוב ונאה . כבר התבאר בטבעיות שסלימות הדבר על כד היותר טוב ונכבד הוא מהדברי' המוכרחי' בו: והנה נשבח . גם זה לאות על טוב האהבה מה שיוסד בטבענו לשבח אוהבי ב"א : ומי חכם יבין זאת שאהבת בני אדם הוא העמוד שהעולם והתורה נשען עליו . והוא הדבר שכאשר שאל אותו הגר לב"ה ללמדו כל התורה כלה על רגל אחד והשיבו מה דעלך סני לחברך לא תעביד ואידך ז"ל גמור ופי' ר"ל שרמז לו על ואהבת לרעיך כמוך שהוא כלל גדול בתורה ויתר שכל המצות תלויות בו והן בהיות זו מלילתם נקלה לפני כל שומע בלי מבחן . הנה מי חכם יבין דעת כי יש בה מקושי' אשר לו שם נשלם מבוכות . א' איך ידמה כמות קוצר הזמן לכמות היכולת לעמוד על רגל אחד שאיננו שוה בכל אדם . ואף כי בכל המקרא וחז"ל לא שמענו בלתי היום דתיק כמוהו . ב' למה אמר לו בלשון שלילה מה דעלך סני וכו' . הלא לפי הכתוב המכוון היה לו לומר החיוב מה דעלך חביב תעביד לחברך כי כן כתוב ואהבת לרעיך כמוך . ג' אמרו ואידך ז"ל גמור שותר תשובתו כי עדיין לא ילמדו כל התורה כאשר התנה . לכן תדע ובחנת כי רגל עניינו שנה כמו ויברך ה' אותך לרגלי . פי' לשנתי (יעוין מורה ב"ח לראשון) והנה אותו הגר שאל לאמר מה זו שנת התורה כלומר תכליתה והשיב שהוא הסרת העוול מאישי ב"א הנכלל בכתוב ואהבת לרעך כמוך . ועד"הכ אל תלדק מה תפעל בו לבן אדם כמוך לדקתך וגו' . ואמר לו ואידך כלומר החקים והמשפטים המביאים אל זה התכלי' אשר שאלת לך הבין . ז"ל וגמור לעשות' בגירותך

כאשר התמיד . וכבר ביארנו כתוב ואהבת לרעיך כמוך בחבורנו ס' המדות (בראשון לעשירי ממנו) כי לפי ההשקפה הראשונה הוא כלו מוקשה כי איך יתכן שנאהב זולתנו כמונו . הכיתן לו כנפנו וזהבנו כספנו ובכינו וכל אשר לנו . ואם"ז יחויב הוא לעשות כן ויהיו הקניינים אחרים חלילה מאיש לאיש . וכבר הרגישו בזה המפרשי' יעוין סנהדרין דף מ"ה ע"א תו' ד"ה ברור לו מיתה יפה . ומ"שכ אנחנו שם הוא הנכון והאמת . ושם כאמר בי במ"ד לרעך מורה על הקנין כמעס וכל אשר לרעיך (שמות ך) והטעם כטעם אמרם ז"ל יהיה ממון חברך חביב עליך כשלך . והטעם שתשפל עליך להטיב תקנה קנינו או למנוע שהיזק ממנו כמו לקניניך . והוא הדבר הנשמע במליצת מה דעלך סני וכו' . ולולי היה כתוב ואהבת את רעיך היה משמע שיתן לו כל אשר לנו כי מלת את נופלת על הפעול שהוא הריע . אך הלמ"ד מורה על הקנין כאמור . ונעד על ביאורנו זה כי הנה כאמר ואהבתם את הגר . (דברי' י) ולא כאמר בו כמוך בעבור מלת את שאמורה ובמ"א הוא אומר בגר ואהבת לו כמוך (ויק' י"ט) וזה כי מלת לו מורה על הקנין לכן נופלת עלי' מלת כמוך כאמור :

פרק ב אמנם יש ספק . אשר שביאר בקודם [illegible] מעלת האהבה ושובה הכתסך באישי בני האדם האוהבים זה לזה ; בא בזה הפי' לבאר גדר האהבה ומהותה . ומה זו נקבה תעיר ותעורר את האהבה בנפש עד שתחפץ לדבק באוהב ממנה . ואמר שיש לספק ספק גדול מה היא האהבה . ר"ל מאין תבוא לאוהבים : קצת דמות . קצת דמיון . ר"ל יש אומרים שסבת האהבה בין האוהבים היא מי זה דמיון אשר בין שני האוהבי' אשר בעבורו תתעורר האהבה והכוסף לדבק דומה בדומה . ע"ד אמרם ז"ל לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו : אמנם קצת אומרים . וקצת יאמרו בהפך זה שבעלי הדמיון ישנאו זה את זה כאשר אנו רואים שבעלי אומנות אחת שונאים זה לזה : ישאלו למעולים . כמו אלה המקירו' ראוי לשאול לחכמי הטבע מה יאמרו בם כי אריו"פדוס ואירא"קליטוס יאמרו שההפך אשר בין האוהבים הוא סבת האהבה . והעד שהארץ היבשה תאמו

יאמר אריו"פרוש כי הארץ היבשה תתאוה המטר . והשמים היקרים אם ימלאו גשם יתאוו ידיקו על הארץ . (נ"א אמנם א'רלק"לימוס יאמר כמוהו) . כי ההפכי הוא המועיל . כי הדברים הנבדלים יעשו טוב ההתמזגות . וכל הדברי' הנעשי' הם על פי' איבה . ואלה הם חולקים על האחרים כי אמר אינפר"וקליש כי הדומה ירצה דומה לו . אמנם יעזבו השאלות הטבעיות כי אינם מיוחדות לכוונתנו זו . אבל נבאר הדברים אשר הם אנושיים וראוים למדות ולא פעוליות . כמו אם תהיה האהבה בכל או היא בלתי אפשרי היות אוהבים אשר הם רעים . ואם האהבה מין אחד או מינים רבים . קצת חושבים כי האהבה מין אחד . יען אשר תקבל הפחות והיתר . אבל לא הביאו אות מספיק . כי הדברים אשר הם ממינים נבדלים אמנם יקבלו הפחות והיתר . כבר נאמר מהם למעלה . אמנם אולי יהיה גלוי מהם על נכון אם יוכר הדבר הראוי לאהוב . יראה כי אין ראוי לאהוב כל דבר כי אם הראוי לאהוב : וזה אמנם יהיה טוב . או מהנה . או מועיל . אמנם יראה מועיל הדבר אשר בו יעשה דבר טוב או עונג . וג"כ הדברים האהובים באמת הם טובים . והמהנה כמו התכלית . א"כ נשאל אם אוהבים הטוב או אשר הוא טוב להם . אמנם זהו מסופק (או) איזהו . וזה הספק עצמו יהיה אצל המהנה . אמנם יראה כי כל אחד יאהב אשר היא טוב לו . וכאשר הוא טוב בהחלט ראוי לאהוב כן אמנם אשר הוא אהוב לכל אחד הוא טוב לכל אחד . אמנם כל אחד יאהב לא אשר הוא טוב לו כי אם הנראה טוב . אבל אמנם זה לא יועיל דבר כי מן הראוי לאהב נראה טוב . אמנם שלשה דברים אשר בעבורם תהיה האהבה

המטר והגשם אשר בעבים ממעל יבואו לארץ נעם . וזה ההפך יועיל בהוית המתהוים . כי כל מתהוה הוא מורכב מד' יסודות אר"מע שהם הפכיים : וכל הדברים הנעשים . כל המתהויי' הנעשים בעולם יתהוו במנוחה כלומר יורכבו מדברים הפכיים השונאים ונורקי' זה מזה שהם אר"מע כאמור . וכ"כ בספר יצירה שאלו כמין מדינה וערכן כמין מלחמה וגם את זה לעומת זה עשה האלהים . ואלה הם חולקים . ואלה יאמרו כדעת הראשונים שהדומה יאהב הדומה לו וחולקים על הדעת האמור לפניהם : אבל יעזבו . אך נעזוב זאת החקירה לטבעיי' כי אינה מכוונת החכמה המדינית : אנושיי'. נחקריים ר"ל נחקור במין האהבה ומשיגיה המסורים ביד האוהב לעשות בה כרצון איש ואיש והם הנכללות תחת המדות אנושיות אשר בם ידבר בזו החכמה בזה הספר : ולא פעוליות . ולא נחקור בזה במהות האהבות המתפעלו' בטבע ובע"כ : כמו אם תהי' האהבה בכל . נחקור בזה אם יתכן להיות האהבה בין כל האנשים רעים וטובים . או אולי לא תכון בין הרעים ככתוב יתפרדו כל פועלי און : קצת חושבי' . קצת יאמרו שהאהבה היא ממין אחד בכל הנאהבים. ואייתם שהאהבה תקבל תארי הפחות והיתר כאמרנו פלוני אוהב יוסף את ראובן ממה שהו' אוהב את שמעון : ומהמבואר שתארי הפחות והיתרון לא ינשאו על הדברים אשר תחת שני מינים שונים . כי לא יאמר זה הוא יותר מתוק מלובן זה הנמר . מא"כ האהבה שיאמר בה זה אוהב יותר משתה היין מאהבת נשים . ויתחייב מזה שתהיינה כל האהבות תחת מין אחד : כבר נאמר מהם למעלה . כבר נאמר במאמר שלפני זה שהתענוגי' אשר ממינים שוני' יתוארו בפחות ויתר עד שיאמר ד"מ שהעונג הרוחני הוא יותר נבחר לבעליו מהעונג

הנגמר : אמנם אולי יהיה גלוי אולם אולי יגלו מספר מפקד מיני האהבה כאשר נחקור מה זה ראוי לאהוב : וזה אמנם . הראוי לאהוב יבחן משלשה צדדים . א' מצד הטוב המושג לאוהב . ב' מצד ההנאה והערבות . ג' מצד התועלת המושגת לאוהב בנאהב ממנו : אמנם יראה מועיל . אולם יראה שהמועיל הוא עלת הטוב והעונג : וכן הדברי' האהובי' באמת המה טובים' ולפי זה יהיה הטוב והמועיל מין אחד : והמהנה כמו . והערב לטבעו הוא כמו השגת התכלית המושג . לטבעו ובעבור שאמר שכל נאהב ר"ל הערב הוא עלת הטוב והמבואר שהטוב הוא עלת התכלית ע"כ יאמר שהמהנה ר"ל הערב הוא עלת התכלית הנמשך להויות . כמבואר בס"ז (בי"ד לשביעי מזה). ולפ"ז הג' מינים האמורים ישובו להיות שני מינים א' טוב המועיל בזמן ארוך ב' הערב והטוב רק לטבעו : א"כ נשאל . וא"כ נשאר הספק על המין הא' והוא הטוב המועיל : האם נקראי' אוהבי הטוב הם האוהבי' הטוב המועיל להם לבדם אף שאיננו טוב לאחרים : או הטוב לכל . וכיוצא בו יהיה הספק בטוב הערב איזהו אם הערב לו לבד או הערב לכל : אמנם יראה והנה באמת יראה כי הדרך הישרה בזה שיאהב כל איש הטוב לו ואם היותו רע לאחרי' : וכאשר הוא טוב : וכמו שהטוב במוחלט ר"ל הסתמי והוא הטוב לכל . ראוי לכל אחד לאהב . כן האהוב לאיש הוא טוב לאותו איש : אמנם כל אחד יאהב . אולם לא כן הוא במציאות כי כל איש איננו אוהב הטוב לו באמת כי אם יאהב הטוב המדומה הנראה למראה העין לבד טוב : זה לא יועיל . הטוב המדומה איננו מועיל באמת . אבל ראוי לאהב הנראה טוב ומועיל באמת : שלשה דברים . גדר האהב' ומהות' יתבאר לפי שלשה תנאים . א' שלא תהי' האהב' לדבר שאין בו רוח

חיים

חיים. וזה בעבור שאין שם השבת גמול כי אינם אדם. ג' טוב הערב לטבעו. המחלוקת הב' לא בעלי רצון להשיב גמול: כי תי' שחוק. כי לשחוק ג' תנאים. א' שלא יהיה דבר שאין בו רוח חיים. יאהב אם יאמר האומר שהוא אוהב ודולה במתק ב' שהיה בעבור השבת הגמול ר"ל שיאהב את היין אם איננו מפך בו לשמר לשתי'. ואחר שסוף רעהו למען יהיה כאוהב מרעהו. ג' שלא תהיה אהבתו השתים והכליון אפס אי' להשיב גמול. מסותרת ר"ל שידע לרכי רעהו ותועלותיו:

ע"כ לא תקרא אהבה כזו אהבה באמת כ"א. ע"ל הטעבר. ויחי' אמרו ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי: כאלו יאמר כאשר חפצתי. ר"ל באשר חפצי ותאותי רגיל בם: אמנם אומרי' כי לאוהב. התנאי הב' הוא שתהי' האהבה לרעהו למען אשר רעהו ישיב גמול לו. ולאפוקי מדעת האומרים שגדר האהב' הוא רצות בטובות חבירו מבלי יחול לתשלום גמול. כי עם היות זאת מדה טובה הנה לא יכונה בעליה בשם אוהב כ"א בשם דורש טוב: כי דרישת הטוב. אך גדר האהבה הוא הדורש טוב לרעהו בעבור ישיב לו רעהו גמול טובו: וראוי להוסיף. התנאי השלישי הנוסף על ב' התנאים האמורים ה' שיהיה ב"א ב' משיב גמול עוד נוסף עליו. זה התנאי הג' שלא תהיה דרישת הטוב למי שלא ראהו. מעולם כלומר שאיננו מכירו אם הוא אוהבו אחר שגדר האהב' היא היחול לתשלום גמול: כי יחשבו היותם חסידים. כי כמו אלה המטיבים לאשר לא ראו מחזיקים את עצמם לחסידים: יהיה דבר אחר' הם דורשי הטוב: אך לא יתכן שיקראו אוהבים להיותם נעלמים זה מזה בעניניהם בל יודע מה הם זה. שאת אוהבים או

האהבה. אהבת הדברים אשר אינם חיים לא תקרא אהבה בעבור שאין שם חזרת אהבה ולא רצון בטובת הדברים ההם. כי היה שחוק אם אולי יאמר אומר שהיא רצה טוב הן (נ"א היין) אם לא יהיה רוצה לשמרו למען ימצאנו. אמנם אומרי' כי לאוהב ראוי לרבות (נ"א לרצות) בעבור חברו. אמנם הרוצים כן טובות אחרים הם נקראים דורשי טוב אבל לא אוהבים. אם לא יהיה הדבר עצמו אשר יקבלו ממנו. כי דרישת טוב במשיב גמול תקרא אהבה. וראוי להוסיף שלא תהיה מסותרת. כי רבים הם דורשי טוב לאשר לא ראו כי יחשבו היותם חסידי' או מעולים וזה אמנם יהיה דבר אחר אם כל אחד יתפעל מחברו. עכ"ז אלה יראו דורשי טוב זה לזה אבל אוהבים איך יקראם אדם והוא נסתר מהם ואיך הם זה לזה. על כן ראוי שירצה כל אחד מהם זה לזה ושירצה טובותיו. ושלא יהיה נסתר מהם. ושיהיה בעבור אחד מהדברים הנאמרים:

פרק ג

אמנם אלה הם נבדלים זה מזה במין. כי האהבה היא ג' מינים שוים במספר לנאהבים כפי כל אחד תהי' חזרת אהבה ואינה מסותרת, הם אוהבים ורוצים הטובות זה לזה כפי אשר תהיה אהבתם. ולכן האוהבים זה לזה בעבור התועלת אינן אוהבים כפי עצמם כי אם כפי הדבר הטוב אשר יעשה זה לזה. ודומה לזה אשר בעבור הנאה. כי לא יאהבו מלא בעבור שהם מועילים (נ"א כי לא יאהבו אלא בעבור שהם מגולים) כי אם מהנים זה לזה. הנה הם אשר הם אוהבים בעבור תועלת. הם אוהבים בעבור עצמם אשר הוא בעבור הדבר המהנה בעצמו. לא כמו שהוא מהיר במלאכתו כ"א כמו מועיל או מהנה ואלה האוהבים אמנם הם במקרה כי לא יאהב חבירו כמו שהוא אהוב ממנו. כי אם כמו אשר יתנו. זה אמנם דבר טוב. וזה אמנם דבר מהנה. אמנם בנקל הם נמסים

פרק ג. אמנם אלה הם נבדלים: אחז יעיר להבדיל בין האהבות המעולות ובין הגרועות מהם ואומר כי אהבת הדברי' בבחינת עצמם הם ג' מינים שוים במספר לאשר בבחינת הריעים הנאהבים כאמור בקודם: כפי כ"א תהיה חזרת האהבה. כפי אחד מג' מיני האהב' אשר בבחינת עצמם. ממין ההו' בעצמו תהיה כוונת החזרת האהב' לשלשה מחלקותיהם לתכליתם כאמור בקודם: ולכן האוהבי'. ע"כ האוהבים אשר מגמת תכליתם לקבל תועלת זה מזה, אלה איפו אינם אוהבים נאמנים כפי עצמותם כי אם כפי הדבר המועיל. ר"ל כל איש מהם אוהב התועלת לא את רעהו: ודומה לזה. וכמו שיקרה זה בטוב המועיל כן יתכן זה בטוב הערב והמהנה ר"ל שיהיה תכלית האהב' בעבור השגת הטוב הערב והמהנה: כי לא יאהבו אלה. כי אלה האוהבים לא יאהבו זא"ז בעבור שהם מועילים וכוחים זה לזה כ"א בעבור שהם מהנים זה לזה בטוב המועיל או הערב: הנה אשר הם אוהבי'. והנה האוהבים זא"ז בעבור התועלת הנה תכלית אהבת' בעבור הטוב לעצמם או אשר הוא מהנה לעצמם: לא כמו שהוי מהיר.

אויבים: ע"כ ראוי. לכן ראוי שיהיה לגדר האהבה שם בשלשת התנאים האמורים וזו האהבה פי שנים לה במחלוקת א' בבחינת עצמה ב' בבחינת האדם הנאהב: המחלוקת הא' לה ג' מינים א' טוב מוחלט לכל אדם. ב' טוב המועיל לאדם מבלעדי

לא כפי מעלת הנאהבים המהירי' במעלות ובמדות יקרות: אמנם הם במקרה. אהבתם זו היא מקריא אשר לא תקום ולא תהיה כ"א כמעט זמן כמקרה ההוה לטבעו. וזה כי לא יאהבו אים איש כ"א השכלה אשר יהנו זה מזה: הם נמסי'. כפסקי'

מאהבתם

נמסים . כי דברי' (נ"א כאלה) אינם נשארי' בדומי' להם. כי אז לא יהיו מועילי' או מהנים בטלו האוהבים . כי המועיל אינו נצחי אבל לפעמים יהיה אחר ובשימם הדבר אשר בעבורו היו האוהבים נמסה האהבה כי היתה בעבורו . אמנם יותר יהיה זה בזקנים כי יראה כי תהיה אהבתם לא יבקשו המהנה כ"א המועיל · והנערים והבחורים ירדפו אחר כל דבר המועיל . אבל אינו כמו אלה בכל ולא יתחברו זה לזה . ולפעמים אינם מהנים ולא יצטרכו לזאת החברה אם לא יהיו מועילים כי הם מתענגים כל עוד שיש להם תוחלת שום טוב אמנם אם אלה ישימו האהבה רחוקה . אמנם אהבת הבחורים יראה שהם בעבור ההנאה כי הם (היא) בעבור ההפעלות . והם רודפים מאד אחר המהנה להם . וכשיעבור זה הזמן גם ההנאות תהיינה אחרות ובעבור זה מהירה היו אוהבים ומהם (נ"א מהר יהיו אוהבים ומהר) ישקוטו . כי אמנם אם השתנות הדבר המהנ' תעבור התאוה . כי ההנאה כזאת היא מהירו' ושינוי . אמנם הבחורי' הם אוהבים כפי ההפעלות כי הם רפי ההנאה והיא עזה באהבתם אשר בעבורם יאהבו מהרה (נ"א ומהרה) ישקוטו : ולפעמים בו ביום יעבירוהו אבל הם נשארים כל היום יחד ומתדבקים וירצו להתיחד כל היום ההוא כן תהי' בהם האהבה . אמנם אהבת הטובים היא שלימ' והם דומים כפי המעלה . כי אלה ירצו הטובות זה לזה בעצמם ולא במקרה ולכן אהבת' עומדת עם היות' טובי' כי המעלות היא נשארת ושניהי' בהחלט טובי' . וטובים לאהוב ובהחלט טובי' ומועילי' זה לזה והם אמנם מהני' כי הטובים בהחלט מהני' זה לזה . כי בכל אחד כפי ההנאה הם מיוחדי' הפעולות . וכאלה הם לטובי' ואמנם אלה הם דומים : אהבה כזאת היא עומדת. יען יתחברו בה כל הדברי' הראוים להוי' באוהבי'

כי

ומאהבתם : אינם נשארי' בדומי' להם . כי המועילי' הנערות לעדות עדי בתי הנפש ויאהו לבתי הנפש . והמהנים לא ישארו על המתכונת כפי אשר ידמו ולאחר ישתנה המנהג לעדות לאחים יתאוו לעדות הרעים : כי אז לא יהיו מועילים . כאשר לא ישארו לאחים ותאות בתי הנפש שככה . וכיולי' בזה על מתכונתם כאשר חשבו תתבטל האהבה כמשפט וההנאות הבחורים שיש בהם תמורה ושינוי בכלם כל אהבה התלויה בדבר : אינו כלאי . לא לנלא תשתנה התאוה לפי שינוי המהנים : כי הם רפי ההנאה . הנאתם בלתי

ימשך אים למועיל אחד . כ"ש זה היום ימשך האדם לתועלת המאכלים . ולמחר ימשך למלבושים ואחר זמן לרפואה . וכן ילך משנה המועילים מעת לעת וכשיתם הדבר ובהתבטל דבר המועיל תתבטל האהב' אשר בעבור המועיל ההי' יותר יהי' זה בזקנים יותר יהי' זה השינוי בין מועיל למועיל באהבת הזקנים זה לזה שרוב אהבתם היא לתכלית : השגת המועיל המספיק לחזק חולשת גופם המספיקים . עליהם בכל יום : והנערים והבחורים · והנערים והבחורים רודפי' אחרי מועילים . אחרים שאינם מתוך מועילים לזקנים . ואינם מתנועעים כמו הזקנים להיותםצריכי' ואינם מוכרחי' לעזר כמוהם : כי הם מתענגים· כי בשום דבר טוב יתענג הנער הרבה מאד יותר מהזקנים . ובעבור היות לנערים תענוג בכל שהוא מהטות לכן יבקשו . מעט המהנים מהזקנים : אמנם עם אלה· עם אלה המועילים אשר לזקנים ירחקו הנערים : אמנם אהבת הבחורים . אולם אהבת הבחורים היא לטוב הערב לטעתו כי ירדפו אחרי אלה המהנים בעבור התפעלות נפשם להשיג תאותם :

ומתקיימת אלא זמן רב אבל מולפת מהרה כאמור אפס כי עזה אהבתם לטעת' ר"ל שהנער מתענג מאד על דבר קל כמו שקדם : אמנם אהבת הטובים אחר שביאר אהבת הגרועי' שהי' אהבי' התלויי בדבר העונג . שבטילה בבטול דבר העונג , בא לבאר גדר האהבה שאינה תלוי' בדבר שאינה בטלה לעולם . ואמר אולם אהבת הטובים ר"ל שטובים בהחלט בבחינת עצמם . ודומים זה לזה בעבור היותם דומים במעלה אחת אשר הדמיון הוא סבת האהב' כאמור בקודם. הנה כמו זו האהבה היא שלימה : בעצמם בעבור עצמות' ר"ל מתרצים להטיב זה לזה בעבור אהבת עצם מעצמי' . הדמיון במעלה אשר ביניהם הקיים לעד : לא בעבור המועיל והמהנה שהו' ענין מקרי בלתי קיים . כי הוא משתנה ומתחלף לפי שינויי התאוה כאמור : ולכן אהבתם עומדת . להיותה תלויה בדמיון המעלה הנשארת עם העצם כל הימים : וטוביהם בהחלט טובי' · שני האוהבים הם טובים מוחלטי' לפי מעלתםהדומי' בשניהם לכן יועילו ויטיבו זה לזה כחק הטובים : כפי ההנא' . כי כל אחד

וכשיעבור זה הזמן . ועדי עבור זמן ההתפעלות ·מייחד· פעולותיו לטובי' לפועל ההנא' והטוב יבקשו המנוגים אחרים ערבים לטעתם : ובעבור אשר ירצה להטיב את רעהו באהבתו אותו : וכאלה זה מהר יהיו אוהבים . ולכן כרגע יהיו אוהבים · הם לטובים . כאו' האהבות השלימות הם לאוהבים לנותני המענוג אשר יתאוו לטעתם . ומהר ישקוטו הטובים : הדומים במעלה . ועומדות לעד בהיותן ר"ל ישבתו מהיות להם אוהבים ר"ל כאשר משקוט בלתי תלויות בדבר ההנא' המתחלפת לטעמם : יתחברו התאוה : כי אמנם עם השתנות פי בשינוי בה : בעבור שמתחברים בה כל הג' תנאים האמורים הנאתו תשתנ' התאוה אשר אליו . ד"ע היום מנהג באהב' שני האוהבים יש בהם רוח חיים . ואוהבים

כי כל אהבה היא בעבור טוב או בעבור הנאה והיא בהחלט או כפי האוהב והיא קצת דמות · אמנם עומדי' כל הדברי' והם כפי עצמם והדומי' בה יהיו להם שאר הדברי' כי אשר הוא טוב בהחלט הוא מהנה בהחלט . ולכן אלה הם מאד נאהבי' לאהוב כן והאהבה באלה היא גדולה וטובה אמנם על המעט תמצא אהבה כזאת כי מעט המה כאלה כי לזה צריך זמן והרגל . כדבר המשל לא יכירו זה את זה אם לא יאכלו יחד טרם מאה מלח . אין ראוי לקחת אות ולא יהיו אוהבים עד אשר יראה כל אחד את רעהו כי הוא ראוי לאהבו ויאמין אמנם אשר במהרה יעשו הדברי' הנאהבי' זה לזה . הם רוצים להיות אוהבי' עד אשר ידעו שהם אוהבי' כי רצון האהבה מהרה יעשו אבל לא האהבה . הנה זאת כפי הזמן וכפי שאר הדברי' היא שלימה וכפי כל הדברי' זאת תהיה אהבה ויהיה דומי' זה לזה אשר הוא ראוי להיות' באוהבי' :

פרק ד אמנם אשר הוא בעבור הנא' יש לה דמיון עם זו .

כי הטובים הנהני' זה מזה בעבור תועלת כי אמנם הטובי' הם כן זה לזה · אמנם גם באלה תעמוד מאד האהבה כשתהי' שוה מזה לזה כמו הנאה בהנאה ולא זה בלבד כי אם שוים הם כמו המשחקי' ולא כמו שהוא באוהב ובאהוב אשר לא תהיה הנאת' אחת כי זה רואה לאחר וזה יקבל עבודה מאוהב . אמנם לפעמי' כשתכלה השעה כלתה האהבה כי לא תהיה לזה ראיה הנאה ולא תעשה עבודה . אמנם רבים תעמוד בהם האהבה אם מההרגל הם הם אוהבי' כל הימי' אשר יעמדו בהרגל המדות ההם אמנם אשר באהבה לא יחליפו מהנה במהנה כ"א המועיל

להיות נאהבים . ואין האהבה מסותרת כי כל אהבה היא בעבור טוב . וזה שכל אהבה תלויה בדבר השגת הטוב המועיל או הטוב הערב : והיא בהחלט . וזו המוטב או ההנאה היא טובה לכל או רק טובה לאוהב : והיא קצת דמות . ההנאה אשר כפי האוהב יש לה קצת דמיון וערך עם מזג האוהב אשר בעבור הדמיון ההוא תערב לו : אמנם עומדים . אולם האהבות המתקיימות הנה האהבות אשר בעליהן יאהבו זא"ז בעבור דמיון המעלה אשר בעצמם כאמור : שאר הדברים . מלבד מעלת שהי' בהם עוד יהיו בהם שאר המעלות ר"ל שיטיב איש לרעהו בטוב המוחלט . ויהנו בהנאה מוחלטת : וכל אלה . על כן אלה האוהבים נאהבים מאד כי גדולה וטובה היא האהבה העצמית אשר ביניהם מכל אהבה המקריית אשר בין אוהבים זולתם : אמנם על המעט . אך מעט הוא שתמצא אהבה שאינה תלוי' בדבר . יען היא צריכ' זמן ארוך לבחון איש את רעהו אם אהבתו נאמנת לו . ואף כי לימוד והרגל להיות רגיל במדת השכל ובטורח להטיב לב"א כפי כמו : אם לא יאכל שאה מלח . משל מפורסם הי' בימים ההם שלא תודע האהבה הנאמנ' בין איש לרעהו כ"א בשכל הצרות איש בעד אחיו . וכינו שכל הצרות באכילת הרבה מלח : הם רוצים . כן הוא מדת כל אדם להתרצות להיות לאוהב לכל מתרצי' להיות אוהבו בטרם ידע שהכירו כאמן באהבתו . וזהו רצון האהב' אשר לא בהשכל טעם' זאת כנדר הרצון אך לא יעשו האהב' הנאמנ' כ"א אחרי השכיל באורך הזמן : וכפי שאר הדברים . כמו שיאהבו בעבור מעלתו הדומ' למעלת עצמו לא בעבור השגת תועלת ממנו כאמור : ויהיו דומים . ידמו באיזו מעל' אשר בעבור' שהי' האהב' . או לא ראוים להיות כאוהבי' זה לזה באהב' שבלתי תלוי' בדבר כמו שקדם כל זה :

פרק ד אמנם אשר היא. אולם האהבה התלוי' בדבר ההנאה דומה לאיני תלוי' כי אמנם הם כן . כי באמת האוהבים הטובים זה לזה בבחינת עצמם לא לתכלית ההנאה שוים לאוהבים הטובים בעבור ההנאה האמתי' אך יבדלו בקיום . וביטול : אמנם גם באלה וכו' והנה יתכן שגם בתלוים בדבר תתקיים האהבה לזמן ארוך . וזה כאשר ישוו ההנאות אשר מזה לזה : ולא זה בלבד . ולא בשיווי ערך ההנאות לבד תתקיים האהבה ר"ל אם זה יתן לזה מנעלים שוים שתי כסף וזה יעבוד עמו עבודה אחרת שוה שתי כסף בזה לא תתקיים האהבה . כי כשתכלה השעה ר"ל כאשר תעבור עם הזמן מאשר אל רעהו תתבטל האהבה . לכן צריכים להיות שוים במין ההנאה ובזמן אחד : כמו המשחקים . כמו החשוק והחשוקה המצחקים יחד שנהני' בהנאה אחת בעת אחת לא כמו שהוא באוהב . לא שתהיינה ההנאות משתנות . כמו . שיש לו הנאה מראיה בדבר . ושונה בשכר הראי' לבעל הדבר ההוא אשר העבודי' באה בכלות הראי' שכבר פסקה אהבת האחר . ויתכן שלא יעבוד עוד ותתחלף האהב' בשנא' משא"כ בהיות ההנא' ממין אחד בעת אחת שעכ"פ תפסק' ההנא' לשניה' ומכ"פ לא תתעורר שנא' . אחרי עבור עת ההנאה וכבר אמרו ז"ל השנאה בשנאת אמנון . כיצא קשה לו . וי"א זבוב מלא : אמנם רבים . גם יש אהבי' תלוי' בדבר הנאה המתקיימת . והיא כאשר תהיה האהב' בעבור הרגל המדות הדומות כמו הרגל החשק הדומ' בגולף והנולפת . והרגל השכל על האהב' גם בכלות עת ההנא' : אמנם אשר באהב' . אולם האהב' אשר לא יחליפו ההנאות בעינם ר"ל ממין אחד כאמור . כ"א יתן חליפי ההנא' דבר מועיל

הנה

הנה זו תהיה אהבה' פחות' ובלתי נשארת לזמן ארוך ותועלת המושג : מיני האהבה' . מיני האהבות הם
כי האוהבי' בעבור התועלת תפרד אהבת' אחרי רבות . כמו בעבור המעלה : ובעבור הערב :
בהיות אהבתם בעבור התועלת שהוא משתנה וחולף ובעבור המועיל . ובעבור הערב אך העיקרית
לשעתו כמו שקדם : ובעבור התועלת יקרא . שכאן היא אהבת הטובים ר"ל האוהבים זה לזה
ובענין זה מהאהב' אשר בעבור המועיל יקרא בעבור טוב מעלותיהם המתדמות : כפי הדמיון.

המועיל . הוא פחות אוהבי' ופחות ההשארו' אמנם אשר הם אוהבי' בעבור התועלת יחד יתפרדו מאהבה . כי אינם אוהבים זה לזה כי (נ"א הם) בעבור התועלת בעבור ההנאה ובעבור התועלת יקרה היות רעי' אוהבי' זה לזה והחסידי' לרעי' ואין אחד מהם אוהב אוהב האחר בעבור עצמו (נ"א כי) אם הטובי' לבד כי הרעי' לא ישמחו בהם כאשר לא יהיה שם תועלת מה אמנם לבד אהבת הטובי' היא בלתי משתנית כי אינו נקל להאמין דבר רע מחבירו אשר הוא מנוסה אצלו זמן רב ולא מצא בו מאומה רע ומצא בו כל הדברי' אשר בם תתעלה האהבה האמתית . אמנם באחרי' ולא ימנע עשות מאלה כי אמנם רבי' יקראו אוהבי' ההווים בעבור תועלת כמו המדינות שהן אוהבות זו לזו בעבור ההנאה כמו הנערי' אולי ראוי לנו שנקרא לאלה אוהבי' מיני האהבה הם רבי' ראשונה והיא עיקר אהבת הטובים כפי אשר הם טובי' אמנם הנשארות הן כפי הדמיון כפי אשר ימצא בהן דבר טוב לנאהבי' בעבור ההנאות . אבל אמנם אלה לא יתחברו מכל וכל . ולא יהיו אוהבי' בעבור התועלת או ההנאה כי אשר הם במקרה לא יחברו מכל וכל .

פרק ה אמנם באלה המיני' אשר האהבה נחלקת

אמנם הרעים יהיו אוהבי' בעבור ההנאה והתועלת וכן הם דומי' לטובי' כי הם אוהבי' בעבור עצמי' וע"כ אלה הטובי' הם בהחלט אוהבי' אמנ' האחרי' הם במקרה ובדמיון . אמנ' כמו שהדבר במעלות כי קצת' כפי הקנין וקצת' כפי הפועל יקראו טובי' כן הוא באהבת אלה . אמנם הם מתחברי' ושמחים זה עם זה וגומלי' טובות . אמנם אלה ישנים או רחוקי' במקומות לא יפעלו . אבל הם כן אשר רצוני לפעול באהבה . כי אמנם המקומות לא ישחיתו האהבה בהחלט כי אם הפועל . ואמנם תהיה הרחקה ארוכה יראה שתהיה שכחה באהבה . ולכן אהבות

לפעמים שתהי' אהב' בין הרשעי' אף כי אין מעדתם האהב' עד"הכ יתפרדו כל פועלי און . ולפעמים יקרא שיהיו החסידים אוהבים לרעים יען לא תהיה אהבתם אהבת נפש כ"א אהבת תועלת מאפס בחי' לרעים או לטובים . כי הרעים אין שמחת הרעים ואהבתם לריעיהם כ"א לתועלת המושג מהם . אשר לכן תשתנ' האהב' בהשתנות התועלת: אמנם לבד . אך אהבת הטובים בעצמם אשר אין אהבתם תלוי' בדבר התועלת היא בלתי משתנית בהיות שאין עלם האוהב משתנ' לעולם : אינו נקל . וגם שפת לשון הרע לא תקלקל סורת אהבתם . יען לא יאמינו איש על רעהו שום דבה רעה בהיותם מנוסים איש לרעהו מזמן רב ולא מצאו זה בזה מאומה רע . כי מגדל האהב' הבלתי תלויה בדבר הוא אורך הזמן לנסיון והרגל המדות ככתוב בקודם : אמנם באחרים . באהבות התלויות בדבר ההנא' לא ימנע עשות רע כאלו אם להשתנות מאהב' אל שנא' בעבור שינוי התועלת והפסקו . או בעבור ל"הר : כמו המדינות : המדינו' הטובות יתחברו ז"א בעבור שיספיקו

הם לפי דמיון האוהבים בקבלת התועלת שיקבלו באהבתם : לא יתחברו . אך אלה האוהבים בעבור ההנא' ותועלת לא ידבקו זה לזה דביקות עצמי : ולא יהיו אוהבים לא יקראו בשם אוהבים כאמתיי' בהיות אהבתם בעבור ענין מקרי אשר קולי לעצמותם לכן לא יתחברו : פרק ה אמנם באלה המינים . באלו המינים השונים שהאהב' נחלקת גם יהיו הרעים אוהבים זל"ז בעבור ההנא' והתועלת שמקבלים ז"מז וכן הם דומים . ולכן ידמו הרעים לטובים האוהבים זל"ז בעבור עצמם : וע"כ אלה המינים . ובהכרח הטובים בעבור עצמם הם טובים בהחלט : אמנם האחרים . אך הרעים האוהבים בעבור התועלת הם טובים זל"ז במקרי' ובאהבי' מדומי' : כמו שהדבר במעלות כמו שהמעלות המדות אשר קנתם יהיו כפי הקנין והתכונ' אשר בכפי ר"ל בכח לבד וקנתם יהיו בפועל כן הוא במדת האהב' שקנת האוהבים יתחברו לשמוח ולגמול טוב זה עם זה בפועל ממש . וקנתם יהיו אוהבים בכח לבד . ולא יפעלו בפועל להיותם ישנים או רחוקים זמ"ז עם היות רצונם לפעול טוב זה עם זה . אך אינם

אחת לחברתו די צורך זה . ואהבתם דומי' לאהבת יכולים להיותם רחוקים זמ"ז לא ישחיתו
הנע' האוהבי' בעבור הנאה ותועלת לא אהבי' האהב' בהחלט ההרחק' לא תשחית האהב'
עצמית : אולי ראוי . אולי יתכן שנקר' לאוהבים הרוחנית . זולתי תבטל אות' מלפעול בפועל
זא"ז באהב' שתהי' תלוי' בדבר הנא' . בשם אוהבים . ממש : יראה שתהי' שכח' . אם שתהי' ריחוק מקום
כי באמת אינם אוהבים זה לזה בעצמם כ"א להנא' רב או ריחוק זמן רב בלי התחברות או תשכח
האהב'

אהבות רבות ישחתו בבלתי קרוא. לא יראה שיהיה הזקן ולא העבד ראוים להיות (עבדים) אוהבי'. כי ההנאה בהם קצרה. ואין אחד שיוכל להיות בזמן רב עם העצב עם אשר לא יתענג. ועוד כי יראה כי הטבע מבריח מן העצב ויתאוה העונג אשר הם מקבילי' זה לזה ואינם מתחברי'. הם יותר דומי' לבעלי לב טוב מאשר לאוהבי'. כי אין דבר מיוחד יותר באוהבי' מן החברה. כי האביוני' יתאוו התועלת והעשירי' להיות יחד זמן רב כי אין ראוי לאלה להיותם לבדם. אמנם אין ראוי לאלה להתעסק זה עם זה אשר לא יתענגו ולא ישמחו עד אשר יראהם (נ"א יראה כי הם) יחד יוגדלו. ועל"כ האהבה היותר גדולה היא אהבת הטובי' כמו שאמרנו פעמי' רבות. כי יראה כי הוא דבר אהוב מבחר וטוב בהחלט והוא מהנה לכל אחד מהם. ואמנם כל אחד מהם הוא איש טוב ובעבור שניהם תהיה זאת. אמנם הסבה (נ"א ההכנה) תדמה להפעלות והאהבה לקנין כי הסבה (נ"א ההכנה) אפשר להיות בבלתי ב"ח. אמנם חזרת האהבה היא בבחירה. והבחירה אמנם היא בקנין אשר ירצו הטובות לאוהבים בעבורם. אינו כפי הפעולות כ"א כפי הקנין. האוהבים לאוהב יאהבו אשר הוא טוב להם. כי אשר הוא אוהב הטוב יהיה לאוהב (נ"א לאהוב) וא"כ לשניהם הוא אוהב. ואשר הוא טוב לו יתן בשוה וברצון ובמין. כי תקרא האהבה השואה. ולכן יראה שיותר יהיה זה בטובי'. בבעלי זדון הזקנים על המעט תהיה אהבה. וכל אשר יותר בבלתי מוסר ישמחו פחות בדבורים. כי אלה אשר יעשו פעולות ראוים לאהבה ועושי' אהבה. ולכן הנערי' יהיו אוהבי' מהרה. אמנם הזקני' לא כי לא היו אוהבים לאשר לא ישמחו עמהם. ואמנם ג"כ ולא בבעלי זדון אבל אלה יהיו בעלי

האהב' מן האוהבים ולכן בני איוב ברצותם התמדת האהב' ביניהם עשו משתה בית איש יומו למען תתמיד האהב' ביניהם בהתחברם יחד: בבלתי קרוא. אם לא יהיו האוהבים קוראים יחד למשתה ושמחה: לא יראה. איננו דבר מתקבל על הלב שיהיה הזקן או העבד ראוים למדת האהב' וזה כי מדת הזקנים והעבדים להיות עצבים והעצב הוא מדה מקבלת ומתנגדת אל העונג המסבבת אל האהב': ואין אחד. אין אדם יוכל להיות עם איש העצב זמן רב או עם איש אשר לא חלק לו בתענוג. וכ"כ הריז"ל שהעצב היא מדה מגונה לא תניח את בעלי' לעבוד את ה' בשמחה ככתוב תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה. עבדו את ה' בשמחה. והיית אך שמח: הם יותר דומים. הזקנים והעבדים הטובים מהם דומים לבעלי לב טוב שמפני' להטיב לכל אף לשונאיה' אך לאהבה אינם ראוים כי האהב' תולדת בחבר' והתרועעות להתענג בשעשועים. ואלה אינם ראוי' למדת העונג ולחברה כאמור. כי האביונים. ר"ל כי אדם שצריך לחבר' ולחברה: האביון לתועלת תועלת מבני החברים והעשיר להתענג: אמנם אין ראוי. אין חברת האביונים עריב' עם העשירים בלתי אם אשר גדלו יחד וידעו איש שפת רעהו במה שמחתו ואיך יפיק רצון זה מזה. ועל כן האהב'. בעבור שהאהב' אשר סבת' התדמות טוב המעלות בב' האוהבים אין נפש' אל ההנא' והתועלת: לכן יוכל להיות ההתחברות בין אנשים שונים יחד עשיר ואביון זקן ונער ככתוב אז תשמח בתולה במחול בחורי' וזקנים יחדיו רק שיתדמו בטוב המעלות שהו' טוב השלמי' לכל איש טוב המטיב לכל אחד מאוהביו מאפס בחינ' אם נער או זקן עשיר או אביון. ומשא"כ האהב' התלוי' בדבר

ההכנה' שיש חילוק בין זקן ונער עשיר ואביון ובין גדלו יחד כמו שקדם: ובעבור שניהם תהי' זאת. בעבור דמיון ב' האוהבי' במעלה אחת: ההכנה. כינוי לאפן ותשוק' לדבק בדבר הערב או המועיל בלבד אולם אהבה היא. שם כינוי לדבר הנאה ולדבר מעלה ג"כ. ואומר שההכנה ר"ל האפן תדמה להתפעלות הנפשי' והתאוה אשר תתעורר לשעה. ויתכן להיות בבלתי ב"ח עד"מ אוהב כסף ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי ר"ל חפצתי. משא"כ האהבה שהיא רק בב"ח השוחר לאהוב את האוהב. והיא קנין נפש בהרגל ובבחירה' שכלית לרצות הטוב לרעה בעבור רעהו ר"ל שיחזור רעהו להיות אוהבו כמוהו ולהטיב לו כענין השובה הסיפא: וא"כ לשניהם הוא אוהב כל אחד מהאוהבי' אוהב ש"ע ואת רעהו ברצותו בהשואתו הטוב המשוב לשניהם בשוי' כי תקר' אהב' השות' שיווי ודמיון המעלה וטוב אשר בין ב' האוהבים. הוא גדר האהב' ומהותה. ועל"כ נקראת האהב' בשם דביקות. ככתוב ותדבק נפשו בדינה'. כי האוהב והנאהב נעשים עלם אחד ועל שם זה סמכו מתקני התפל' אחדותו ית' לברכת אהב'. ואף שאין בא' לדבר זכר לדבר אהב' ואחד שוים במספר. והרמז ולדבקה בו: בבעלי זדון. השוטים מעשיהם בנבל' זדון וכן הזקנים שמני אלה מבעס בוטים אל דבר ענב המעלי' אף שהוא הסך האהב' לכן הם רחוקים מלהב': וכל אשר יותר. כל מי אשר לא חלק לו במוסר לא נקלה לו בשמחת דברי מליצים והפוחת יפחות: כי אלה. שמוסר והדבורים יעירו ויעוררו את האהב' בין איש לרעהו: לא הנערים: בעבור שמרבים לשי' בחברת מליצים ע"כ ירבו אהב' ושמחים לכן נעשים לאוהבים מהרה: לא היו אוהבים. לא יהיו הזקנים אוהבים

בעלי לב טוב זה לזה כי הם רוצי' הטובות והם עוזרה בצרות. אבל אינ' אוהבי' בהחלט יען לא יתחברו זה עם זה אשר באמת יראה יותר היות אלה הדברי' ראוי' לאהבה:

פרק ו לא יקרה היות אחד אוהב רבי' כפי האהבי השלימה. כמו שלא יעשה לאוהב נשי' רבות יחד. כי זה דומה להעדפה ואמנ' זה טבעי להיות לאחד. אמנם רבי' יחד אינו נקל אשר ייטיבו לאחד מאד. ואולי לא יהיה זה טוב. אמנם ראוי לקבל זה בנסיון ולעשות בהרגל אשר הוא מאד קשה. אמנם אשר הוא בעבור המועיל והמהנה יקרה אשר ייטיב לרבי' כי רבי' הם כן ובמעט זמן יהיה שמוש' מאלה השני' אמנם תראה אהבה אשר היא בעבור המהנה אם תהיה מצד שנידם וישמחו זה עם זה או עם דבר אחר ובאלה הם רבים אהבת הנערים ויותר היא באלה האהבה כמו חפשית כי אמנם אשר היא בעבור המועיל תבוא בעמל ועוד כי העשירים אמנם אינם צריכים אל דבר אמנם ירצו המהנה וירצו להתחבר עם האחרים כי מעט זמן ישאו העצב שאין אחר שישא אותו תמיד ולא האוהב טוב אם יהיה לו עצב ולכן יבקשו אוהבים מהגים אולי ראוי אשר יהיו אלה טובים לעצמם זה לזה וכן יהי' להם הראוי לאוהבים. אמנם אשר הם מושלים יראה אשר יהיו להם אוהבים חלוקים כי יהיו להם קצת מועילים נאחרים מהגים אבל אמנם שיהיו שניהם באחד

אוהבים לחבריהם אשר לא ישמחו עמהם בטוב כמנהג הזקנים: בעלי לב טוב. יתכן היות הזקנים בעלי מדת הרחמים להיות עוזר לכל מי שהשעה דוחקתו. אך לא אוהבים על מנת להחזיר האהב'. בהיות שאינם ראוים אל החבר' אשר היא היותר ראוי' אל מעלות האהב':

פרק ו לא יקרה. לא יזדמן שיהי' איש אחד אוהב לאנשים רבים באהבה שלימה ר"ל באהבת שמפני המעל' והשלימות לאפוקי אהבת הערב והמועיל שבה יתכן לאהוב רבים כמו שיבוא: כמו שלא יעשה. כמו שלא יקרה זה באהבת נשים: דומה להעדפה. אהבת הרבים באנשים או בנשים ידמה למעדיף מן האמצעי אל קצה היתרון באחת המדות: זה טבעי. שהאהבה לאחד היא טבעית ואמצעית: אמנם רבים יחד. הוא כנותן טעם אל האמור שלא יתכן היות אחד אוהב לרבים. הוא להיות שזאת האהבה צריכה בהשגה. כי לא תכון מאד השגת רבים לאחד: ואולי. יתכן שבעבור הדעו' השונו' יתפלגו להטיב בטובות שונות אשר יסתרו זו את זו ויריפו וישחיתו. אף כי אולי לא טובה היא אהבת היחיד לרבים מצד הגדר וזה כי מגדר ב' האוהבים הוא שישמח כל אחד בשמחת רעהו ויתענג בענוגו וזה לא יתכן באהבת הרבים כי אם יקרה לאחד מאוהביו שמחה ולאחר ענג לא יוכל לשמוח ולהתענג כאחד (כמ"ש בי"ב לתשיעי מזה) ובזה תבין טוב טעם ודעת בסמיכות אחדותו לאהבתו ית' ככתוב שמע ישראל וגו'. ואהבת את ה' אלהיך. וזה כי האהבה השלימה היא לאחד השלם כאמור ורמז לדבר אהבה בגי' אחד: אמנם ראוי לקבל. ועוד סבה אשר בעבורה לא תכין אהבת יחד לרבים באהבה השלימה. וזהו כי האהבה השלימה תכון בנסיון והרגל שיש בו הרבה מהקושי עד שיקשה על היחיד לנסות רבים ולהרגיל עם כ"א מהם: כי רבים הם כן. כי גם רבים יאהבו את היחיד בעבור ההנאה מועיל ויהנה בהשגה: ובמעט זמן. ובזמן קצר יורגלו לשמש באהבת המהנ' והמועיל מש"כ באהבה השלימה הצריכה הרגל זמן רב בשימושה לכן לא תכון בין יחיד לרבים: מאלה השנים. משני מיני האהבות האמורים ר"ל המהנה והמועיל תראה היותר נהוגה בין האוהבים היא המהנה בדברי פריצים לשעתם: אם תהי' מצד שניה'. אם שני האוהבים יערבו להם מהנה אחד ידוע. או ישמחו בעצמם כחושק את חשוקתו: ובאלה הם רבים. כמו אהבת המהנ' האמור נהוג' בין רבים מהנערים שישמחו זה עם זה. אם בעבור עצמם שיהנו מדברי היתול ושחוק או מענג' זולתו: כמו חפשית. אהבת המהנ' היא אהב' חפשי' ר"ל שהיא נהוג' בין חברת בני אדם החפשיים: ועוד יבאר אחריו אהבת המושלים והחרולים: תבוא בעמל. כל מועיל בא בטורח או במחיר רב מש"כ המהנים: ע"כ בחרו להם החפשיי' לאהבת' המהנים כמו שבת בנית משתאות: ועוד כי העשירי' אף כי העשירי' החפשיי' לא יערב להם המועיל בחברי' האהב'. יען כי בכספם יקנו להם כל מועיל. אבל יערב עליהם המהנה כמו השחוק וההיתול אשר יסיר העצב מלבם אשר אין איש מהם יוכל לשאת ר"ל לסבול אותו: ולא האוהב טוב. בעבור שהאהב' והעלבון לא יכונו יחד לכן יבקשו להם העשירים אוהבים מהנים בדברי' ערבי' לשעתם להסיר העצב מלבם: אולי ראוי. לכן יתכן שיהיו המהנים יותר ראוים לאלה החפשיים וטובים להם יותר מן המועילים כאמור: אמנם אשר הם מושלים. אך המושלים לא יתענגו באהב' המהנים לבד כמו החפשים האמור. אבל יתענגו בשניהם ר"ל בהנאה ובמועיל יחד: כי יהיו להם קצת. יבחרו להם קצת אנשים ישמחום בהנאה וקצת במועילי' ר"ל קצתם מצחקים לפניהם בשיר ודברים ערבים ומשמחי' הלב. וקצת יעמדו לפניהם לעזר ולהועיל למלאות די מחסורם בבריאו' ובאסיפת ההון ובנקמת אויביהם: אמנם שיהיו שניהם באחד. אך לא יתכן היות ב' מיני האהב'

באחד לא כלל כי לא ירצו המהנים עם המעלות ולא המועילים בטובות · אבל אמנם משחקים בחמדתם המהנה ואמנם אלה החרוצים לעשות כל אשר יצוה ואלה הדברים לא יהיו באחי כלל כבר נאמר כי המהנה והמועיל יחד הוא נבחר אבל לא יהי׳ זה אהוב למושל אם לא יתעלה מאד במעלה ולא ישוה הערבון ביתרון · אמנם לא הורגלו להיות כן · ע״כ אמנם יהיו אלה האהבות הנזכרות בהשואה · כי דבר אחד יעשה בין ב׳ אוהבים כי דבר אחד ירצה זה לזה או יחליפו זה בזה כמו הנאת בתועלת · אמנם כבר נאמר אשר אלה הם פוחתים באהבה ופחות הם עומדים · אמנם בעבור ההתדמות ובלתי התדמות יראה היות להם אהבה כי בזאת יבוא המהנה בזאת המועיל ואלה יעמדו בשניהם · (אבל אמנם בשאר זאת בלתי משתנה ואלה עוברות מהר) (נ״א אבל אמנם כאשר זאת בלתי משתנה כן אלה עוברות מהר) ובשאר דברים רבים אשר הם מתחלפים לא יראה היות אהבתם בהם בעבור הרחק הדמות ממנה ·

פרק ז אמנם יש שם מין אחד מאהבה אשר היא כפי ההעדפה כמו האב לבן ובכלל הישים לנער והאיש לאשה וכל מצווה למצוה אבל יתחלפו זה לזה כי אינו צורך (נ״א ערך) האבות לבנים והמצוים למצווים וגם לא יהיה האב לבן והבן לאב ולא האיש לאשה ולא האשה לאיש. כי אמנם דבר אחד הוא לכל א׳ מהטובות המעלה והפועל אמנם דבר אחר הוא אשר בעבורו אוהבים ואוהבים אחרים

והאבות

הנאה ומועיל באיש אחד . כי לא ירצו . להיות שהנאה ומועיל לא יתחברו כ״א בבעל מעלה ואיש שכל אשר המתרועע עמו יקח ערבתו הנא׳ ומועיל במושכלות יחד . ואמת האהב׳ אינה ממדת המוש׳׳ לכן לא ירצו בה : אבל אמנם . לכן יחברו להם ב׳ מיני אנשים · א׳ משחקים בכל מיני חמדה והנאה כאפלם · ב׳ החרוצים והזריזים לעשות מלאכתם אשר ימוס לעזר ולהועיל בהנהג׳ ביתי׳ ומדינתם : ואלה הדברים · ההנאה והמועיל הנפרד זה מזה כמו האמורים לא יתכן מציאותם באיש אחד כאומר : כבר נאמר · כבר אמור שהמשכיל והמתהל׳ במושכלותיו כאחד הוא זה הנבחר בבחינ׳ עצמו : אבל לא · אך איננו אהוב ונבחר למושל אם לא יהיה המושל איש מעולה ג״כ וישוה ערבתו ביתרון מעלת המושכל: אך לא הורגלו המושלים להתענג על מושכלות : ע״כ יהיו אלה האהבות : לכן מהתנואר בזה שאלו שלש אלה מיני האהבות טוב . ומועיל והנאה מוכרחי׳ להיות משתוים בין האוהב לאוהבו : כי ד״א ירצו . אם שיתרצו שניהם לאהב זה״א במין אהבה אחת או שיחליפו מין במין כמו המפיל בהנאה . בשניהם צריך להיות משתוים הקדימי׳ עם האחר׳ : אשר אלה הם פחותים : כבר אמרנו שהמחליפי׳ . פוחתים בשיווי אם המקדים או המאחיר כי לא יוכלו לשער שוה בשוה : ופחות הם עומדים . לכן תתקיים אהבתם פחות : בעבור ההתדמות . בעבור ההשתוות הנחלפים הנאה במועיל באומד המשער ובלתי שוים לפי האמת . יראה עכ״פ היות בין בעליהם אהבה : כי בזאת אף כי באהבת האחד יבוא המהנ׳ ובאהבת הב׳ יבוא המועיל . עכ״ז שני אלה האוהבים יעמדו בשניהם ר״ל יתקיימו על ההנאה והמועיל : אבל אמנם . אך בזאת כמו שמחלפין בלתי משתוים בהשוא׳ כן לא תתקיים אהבתם לאורך ימים : בשאר דברים . אולם אם יהיו מחלפין בעניינים

אחרים שאינם משלשת מיני האהב׳ . לא תקום ולא תהיה אהבה כלל בין המחליפים ריחוק הדמיון והשוו׳ בין המחלפין בכלל :

פרק ז אמנם יש שם מין אחד . אחר שביאר בקודמים שלשת מיני האהב׳ אשר ילדקו בהשואה ר״ל שישו׳ כמות אהבת האוהב לאהובו ככמות אהב׳ האהוב לאוהבו . ואם אין דמיון ושוה בכמות אין לדק באהב׳ . בא לבאר בזה שיש שם מיני אהבות אשר בהעדפת אהבת איש על רעהו לדקו יחדו השפך מיני האהבות האמורי׳ · והוא זו האהב׳ אשר מתאמר העלטף כמו האהב׳ שבין האבות לבנים ובין איש לאשה ובין האדון לעבד . שלא יהיה כמות האהב׳ שבין האב לבן שוה לכמות האהב׳ שמן הבן לאב . כי אהבת האב אל הבן רבה מאהבת הבן אל האב כאמרם ז״ל לכן כמו אלה האהבות לא ילדקו בהשוא׳ כ״א בהעדפ׳ : כי אין ערך . אין דמיון לטוב האב על בנו עם טוב הבן על האב . זה יפרנסהו ויגדלהו וזה יכבדהו ויירא[הו] . וכן שאר האוהבי׳ אשר מזה המין אינם שוים בטובים ר״ל שלא תשתו׳ לא בכמות ולא באיכות אהבת האוהב לאהובו לאהבת האוהב אל אוהבו · כי אמנם ד״א הוא : הוא כנותן מעט על העבד שמירת השיווי שכמותי בכמו אלה האהבות ואומר כי הוא זהו בעבור שאין טוב האוהב שוה לטוב הנאהב האחר לא במעלה ולא בחומר הפעולה . המשל מעט טוב שמן האדון על העבד ואהבתו עליו שוים לפי מעלתם אדב טוב ואהבה רבה שמן העבד על האדון וכן הם שוכים בחומר הפעולי׳ ד״א העבד ישנה את בעליו והבעל יועיל לעבדו . אמנם ד״א הוא . גם סבת האהב׳ איננה שוה בשניהם . ד״מ סבת אהבת האב לבן להיותו שארית אחריו . וסבת אהבת הבן אל האב היא להיותו סבת הויתו ומציאותו : ואוהבי׳ אחרי׳ כל אחד משני האוהבי׳ זה לזה : אוהב ד״א ואהבות אחרות . כי לא

יעמו

והאבות כי לא יעשו דבר אחד זה לזה ולא יקבלו זה מזה דבר אחד ואין ראוי לשאול כן כאשר הבנים יתנו לאבות הראוי למולידים . וכן אהבה כזאת היא עומדת והיא נבחרת ראוי להיות האהבה נערכת באוהבים בכל המינים אשר בהעדפה . המשל כי הראוי להיות יותר אהוב היותר טוב מאשר יאהב וכן היותר מועיל וכן האחרים כל אחד כזה . כי אמנם כשתהיה האהבה כפי מעלת כל אחת אז תהיה בצד מה השואה אשר תראה היות האהבה אחת . אמנם לא השואה דומה בצדק ובאהבה כפי הנראה . כי בצדק השיווי הוא ראשון אשר הוא כפי מעלת כל אחד . אמנם אשר הוא כפי הכמות היא שני . ובאהבה אשר הוא חכמות (נ"א הוא ראשון ואשר הוא כפי) כל אחד הוא שני . גלוי הוא כי אם המרחק הוא רב למעלה . הוא מרוע ומרגב בל או מחוסר או מדבר אחר לא יהיו אוהבים ולא ראים להיות. זה גלוי מאד בשכליים הנבדלים כי אמנם יתעלו מאד על כל הטובות האלה. ואמנם הוא גלוי במלכים כי לא יעשו ראוים להיותם אוהבים אשר הם חסרים מאד . ולא לאנשי השם ולא לחכמים אשר אינם ראוים לדברים כאלה . אין שם גבול ידוע עד כמה הם אוהבים כי גם אם יוסרו דברים רבים עוד תשאר . והרחוקים מאל ית' לא תשאר . הנה יושם ספק אחד אולי לא ירצו האוהבים לאוהביהם הטובות הנגדלות . כראוי כי האוהב ירצה האוהב אם הוא נאמר לאוהבו

יעשו . והטעם כי לא יעשו טובות אחדים במין זל"ז כמו האב יפרנס ויגדל והבן ייראה ויכבד : ואין ראוי לשאול כן . ואין ראוי לאוהב לבקש מן אהובו אהבת טוב המאחד בכמות ובאיכות כמו שהוא עושה לו : כאשר הבנים . כמו שעושים הבנים לאבות אשר בעבור ההכנס' והגידול יכבדו וייראו . ולא ישאלו האבות מהבנים מורא הגידול והפרנסה בעינים : וכן אהבה כזאת . כמו שמיני האהב' המבוארים בפרקים הקודמים השוים בקדימה ואחרה יש בהם נבחרי' וקיימים ר"ל בלתי בטלים כאמור . כן במיני האהב' אשר ישוו בהעדפ' . יש בהם קיים ונבחר : ראוי להיות . במיני האהבה אשר בהעדפ' שליא מלתא ראויה להיות נערכים זה לזה ולאהוב יותר הטוב יותר או המועיל יותר : כפי מעלת כל אחת. כשתהי' אהבת ההעדפ' נערכת לפי מעלת הנאהב ביתרון או בחסרון : אז תהי' . אז ישתוו אהבות האוהבים זל"ז עד שיראו כאלו הן אהבה אחת ר"ל דומות כאחד : אמנם לא השואה דומי' בצדק . אך לא תדמה זאת ההשוא' הערכית להשוא' הערכית אשר בצדק . שכבר התבאר ענינו בזה (ברביעי' לאמיטי) . כי שם ההשוא' הערכית היא לאמונה ועצמית בצדק . וההשוא' הכמותית היא שני' לה ומקרית . כי הצדק יחשב לעולם לפי מעלת המקבלים ובערכם זל"ז כמבואר שם זולתי אם יקר מקרהו שהצדק הכמותי מאתות לערכי . ולכן תשאר ההשוא' הערכית לעולם אף כי לבלי תכלית כמשפט העצם הקיים לעולם . אמנם משא"כ ההשואה הערכית אשר באהב' שהשואה הכמותית היא העצמית והראשונה . והערכית היא המקרית והשניה לה . כי עקרת האהבה היא השיווי הכמותי אשר בין האוהב לאהוב . ובהבדלם במעלה תלערך אל ההעדפ' במקרי . לכן יתכן שתתבטל לפעמים כמשפט המקרה והוא כאשר תגדל המעל' לב"א כאמור אחריו : כי אם המרחק . כ"א יהי' רב המרחק בין מעלות שני האוהבים : אם מרוע . אם שתהי' אחת פחותה ונרועה בערך אל השנית

או שתהי' אחת גדולת הערך מרוב כל במעלה : לא יהיו אוהבים . אז לא תכון השהב' באוהבי' באלה שהאחד גדל המעל' לבלי תכלית והאחר פחות ובזוה כערכו : זה גלוי . והטעם האהב' הערכית שאמרנו בין פחות מאד לגדול מאד מבואר מן השכליים הנבדלים המתעלי' מאד מן הטובות האמריות לכן אין להם דבר באהב' עם ב"א שכל אהבתם תלויות בטובות חמריות . (אמר הכותב זה ענין זר מאד כי גם ב"א יש להם חלק בטובות שכליות והוא הטוב על המושכלות . אבל יתכן שאין ערוך לתענוג ב"א עם תענוגם כמו שאין ערוך בין כמות שכלם לכמות שכלנו) גלוי במלכים . עוד מבואר זה מטבע מלכי ב"א אשר לא יהיו אוהבים הגרועים מאד בבני אדם : ולא לאנשי השם . הגרועים האחרים לא יהיו נאהבים לאנשי השם ולחכמים . וזה בעבור רב מרחק הערך אשר ביניהם עד שלא תורגש האהב' כלל : כי גם אם יוסרו . אף כי באלה ראוי שתורגש האהב' עכ"פ . כי אם יוסרו המעלות מגדל המעלה עד שידמה אל הפחות תשאר האהבה ומראה . הנה עם זה כל עוד שלא יוסרו היא בלתי מורגשת . ומכ"ש האהבה שבין האל ית' לב"א הרחוקים מאד מכ"ש שאין ערוך לה ולא מורגש כלל . וזה כי אהבת האל לב"א היא בב"מ . ואהבת ב"א לאל היא ב"מ . ואין ערוך בין בב"מ לב"מ . והר"שש נתן מקום לטעות בבי' אורו לאהוב על ה' תועה שאין לו אהבה לברואיו . אמנם אמת ה"א שאין אהבתו ית' תכונה נפשית כאהבתנו ח"ו ואין אנו יודעים מהות' כאשר לא נדע מהותו ית' אבל אנו מרגישים טובותיו הרבים השופעים בכל עת עד בלי די : הנה יושם ספק אחד . יאמר הנה לפי זה אשר לא תכון האהב' בין גדול המעל' ובין הפחות ונגרע מערכו . א"כ איפו המבוא' אמרי' תאמר אולי לא תאהב' נפש כל אוהב ולא תחמוד שיתעל' אהובו ברום המעלות הנכבדות פן תבטל האהב' אשר ביניהם מפני מרחק הערך בין גודל רעהו לפחיתות עצמו : שאוהב אם

לאוהבו הטובות בעבורו אשר ישאר אות · הנה ראוי כי כאשר אדם רוצה להיות לו טובות גדולות האמנם לא יותר מאשר לכל אשר ירצה לאוהבו כי כל אחד ירצה הטוב יותר לעצמו :

פרק ח

אמנם רבים יראו בעבור אהבת הכבוד רוצים אשר יאהבו יותר מהיות אוהבים. (נ"א אהובים) ולכן יהיו רבים אוהבים תנופה. והנה המחניף או הוא אוהב מעדיף. או מראה עצמו כן. כי הוא אוהב יותר מהיותו אהוב. אמנם היות אהוב נראה קרוב לדבר אשר הוא היותו מכובד אשר באמת רבים יכספו הכבוד · יראה אשר לא בעבור עצמם יכספו כי אם במקרה. רבים בהיותם מכובדים מהשלימים בעבור התקוה. כי יחשבו אשר ירויחו מהם צרכם ויקחו הכבוד לאות על טוב ההפעלות כי רבים ישמחו מתאבי (נ"א מתאוי) הכבוד מהכבוד אשר יכבדום החכמים והחסידים כי יתאוו לקיים הסברא המיוחד מהם. וישמחו אשר יהיו הטובים מאמינים במשפט האומרים. אמנם היות נאהבים ישמחו כפי העצם. וכפי זה יראה כי הוא טוב מאשר היות מכובד שהאהבה נבחרת כפי עצמה. אמנם יראה כי המעלה תהיה יותר בהיות אוהב מאשר בהיות אהוב (נ"א שהיא יותר עומדת באוהב מאשר באהוב). והאות על זה האמות כי הן שמחות באהוב בניהן. כי קצתן יתנו בניהן למינקת והן אוהבות אותם כי הן יודעות כי אין שם השבת אהבה אם לא יקרה שתהיה. אבל נראה כי די להם אם יראו אותם עושי הטוב וכן אוהבות אותם. ואם הם לא יוכלו להשיב לאם הדברים הראוים בעבור חסרון הידיעה. אמנם יותר היא האהבה באהוב ובאהוב הוא שבח האוהבים. יראה כי האהוב הוא המעלה. ועל כן אשר יעשה בהם זה כפי מעלת כל אחד. אלה יעמדו אהובים ומאלה היא האהבה. אמנם כן באמה כי השוים יותר

יהיו

הוא נאמר כראוי. והשתוות על המבוכ' האמור' היא שגדר האוהב כראוי הוא שיתאו' שיגיע לאוהבו טובות בעבור ישיב לנפשו יותר למען אשר ישאר אות האהב' ביניהם · ולפ"ז א"כ הרוצה בטובות אוהבו ירצה כשיעור רצותם לו. ר"ל לעצמו. אך לא יתפוץ יקר יותר רעהו מאשר לעצמו. כי אדם קרוב אצל עצמו ויצל' באמת יתרון הטוב לעצמו ממה שהוא רוצ' לרעהו. וזה גדר האוהב הראוי באמת:

פרק ח אמנם רבים יראו. אחר שביאר בקודם מין האהב' אשר כפי השעדפ' האמיתית בא לבאר בזה מין האהב' אשר כפי השעדפ' המדומי'. ר"ל אשר בחונף ובחלקלקות יראו' האוהב לאוהבו אהבה ותבה יתירה. ואמר רבים יראו כי טוב להפיק כבוד מאת אוהביהם במה שמראים עצמם אוהבים את אוהביהם יותר ממה שהם אוהבים להם. והם מעדיפי' באהבה בחונף למראי' עין בלבד או הוא מעדיף באמת: אמנם היות אהוב. אולם הסב' מה שהאדם מתאו' להיותו אהוב מפני אדם היא קרוב' אל הסב' מה שהאדם מתאוה להיותו נכבד: אשר באמת. כי באמת שנת תאות הכבוד איננו עלת' לכבוד כ"א במקר' ר"ל שהמתאו' יכסוף ד"א אשר הדבר ההו' לא יושג כ"א על ידי השגת הכבוד: רבים בהיותם. רבים ממתאוי הכבוד ישימו מגמת פניהם תקות קבלת פרס ומתנות מהמושלי' ועשירי ארץ אשר ישימו הכבוד לאות על טוב מדותם של אלה המכובדים ויושר התפעלות נפשם. כי השליטים ברצותם מעט' החכמים אשר יחלקו להם כבוד. יחשבו בעיניהם ישרים ותמימים כאמור (בשני לראשון וזה): כי רבים ישמחו. כי רבים מתא' הכבוד ישמחו מהכבוד אשר יכבדום ויגדלום החכמים:

כי יתאו. כי יכספו לקיים דעת החכמים ומשפטיהם למען הפיק כבוד בחונף ובחלקלקות. וכל זה הכבוד נכסוף במקר' ר"ל איננו מבוקש מצד עצמו כ"א להיותו נאהב לרבים כותני לחמו ופרנסתו: אמנם היות נאהבים. אולם המשתוקקים להיות נאהבים לאוהביהם ושמחים באהב' זו המה ישמחו בהשגת התכלית עצמו לא במבי' אליו שהו' הכבוד האמור. לכן יהי' הכוסף להיות אהוב יותר נעל' ויותר גדול מהכוסף להיות מכובד בהיות האהב' יותר טוב' מהכבוד להיותה נבחרת כפי עצמ' משא"כ כבוד שהו' נבחר במקר' ר"ל בעבור זולתו: כי המעל'. עוד יור' דעה שיתרון מעל' והדר יחשב לאוהב מלנאהב: יותר עומדת. וזה להיות כח האהב' עומדת באוהב שהו' הפועל משא"כ הנאהב שהו' רק נפעל ומקבל ולא בכחו לפועל האהב': והאות. והעד על היות יתרון המעל' לאוהב בהיות בטבע האמהות לאהוב בניהן בלי תשלום גמול כלל כ"א בעבור מעלות נפשם. וזה יור' כי המעל' לאוהב לא לנאהב: אם לא יקר'. אם לא יקר במקר' שתהי' השבת גמול מהבן לאם: אמנם יותר היא האהב' באהוב · אולם כמו שהורנו האות והמופת שהמעל' לאוהב כן יור' השכל ע"ש יתרון השבח הוא באהוב[3] כי אליו תהי' עיקר האהב' · וזה יור' כי המעל' היא לאהוב הפך המורם שהמעל' היא לאוהב : וא"כ אשר יעש'. לכן ישתוו שניהם בכתר המעלות האוהב והאהוב איש כערכו. ואשר יעש' פועל האהב' בכל אחד מהם כפי מעלתו כערכו: אלה יעמדו: אלה יתקיימו באהבתם: ומאל' היא האהב'. מאל' פעולות השווי תתקיים האהב': אמנם כן באמת. באמת כי השוים באהב' לפי מין אהב' אתם הם אוהבים

יותר

יהיו אוהבים כי ישתוו היטב . כי אמנם השווי וההתדמות היא האהבה . היותר גדולה אשר ההתדמות הוא לאשר הם אוהבים כפי המעלה . והנה הם קיימים כי הם כפי עצמם והם זה לזה קיימים ואינם צריכים לדברים רעים ולא ישמשו בהם . אבל אם הוא אפשרי ימנעו אותם כי אין לטובים לחטוא. ולא יניחו אל האוהבים להשתמש בו כי אמנם אשר ברשע לא יהיה קיים . כי גם הם לא יעמדו בעצמ' שהם דומי' . כי מעט זמן היו אוהבי' כי הם שמחי' זה בזה ברשע . אמנם המועילי' והמהני' יותר הם עומדי' עד אשר ישיבו תועלת או הנאה זה לזה . אמנם מההפכי' יראה אשר יותר תהיה אהבה בעבור התועלת כמו הדל לעשיר והתלמיד לרב . כי כל דבר אשר הוא צריך יתאוה זה וישיב בדבר אחר . אמנם יוכל כל אחד להביא אל המדרגה כמו האוהב לנאהב והיפה למכוער ובעבור זה יראה באוהבי' התול . כי הם יעשו עקר במעלות היות נאהבי' כאשר הם אוהבי' . אבל הראוי' לאהבה אם הם שוי' אולי הם ראוי'. אמנ' אשר אין להם דבר מזה הוא התול אמנ' אולי לא יתאוה המהפך להפך כפי עצמו כ"א כפי המקרה כי התאוה היא לאמצעי כי הטוב הוא כמו היבש אינו טוב שיעשי' לח כ"א שיבו' אל האמצעי וכן החום והאחרים. אבל זה יעזב עתה כי הוא יותר ממקום אחר :

יראה

יותר זה לזה בעבור השיווי והדמיון שהו' סבת קיום האהב' . היותר גדול' . האהב' היותר גדול' היא האהב' אשר לשני האוהבים המתדמים זל"ז במעל' . והנ' הם קיימים . אלה האוהבים קיימים באהבתם להיות זאת האהב' עצמית להם ואינ' נפרדת מהם. ואינםצריכי', לא יפרדו לסעור בדבר רע כי החכמי' השמרם מעשות כל רע . גם ישמרו איש את רעהו לבלתי חטו' כי איך ירא' האוהב ברע אשר ימנ' את אהובו . וכן אמרו ז"ל כל ישראל ערבים זה בזה : כי אמנם אשר ברשע . כ"א ירשיעו לא תתקיים אהבתם ביניהם . כי בהיות סבת האהב' שבין ב' אוהבים היא הסכמת השיווי והדמיון אשר ביניהם אך הרשעים אינם מסכימים יחד כמבואר (בע' לשני מזה) וגם כאמר הטובים הם על דרך אחד והרעים על דרכים רבים . וכ"כ במזורנו (אסף מ"א ל"ח) שפתי רשע כמו בקולות מים רבים ישאון לא תכילם אזן . וכ"כ (בספר תלים ל"ב) יתפרדו כל פועלי און . לכן לא תתקיים האהב' ביניהם : אמנם המועילים אחר אשר ביאר שהאהב' העצמית ר"ל אשר בעבור דמיון מעלות שני האוהבים איני בטילי' לעולם . יאמר אבל האהבת המקרית אשר בעבור המועיל והמהנ' מתקיים עד החזר' לבד ובהבטל דבר שמועיל תבטל האהבה : אמנם מההפכים . אולם היותר טובה בב' מיני האהבה אשר במליפין והפכים ישיבו זל"ז היא אהבת המועיל כמו אהבת הדל לעשיר בעבור שמחת: וישיב בד"א . כי האוהבים מחליפים דבר מועיל במועיל השוים בערך אחד . משא"כ באהבת המהנ' שהערב לאיש אחד אינו ערב לאחר לכן אין ערך ידוע להם ויתכן שישיבו זל"ז בלתי דומים עד שתבטל בעבור זה האהב' : כמו הדל לעשיר . ר"ל שהדל יחלוק כבוד לעשיר שוה למתנ' אשר קבל מהעשיר וכן התלמיד לרבו . אמנם יוכל כ"א אולם גם במתנים יוכל הנגרע והפחות להשוות מעלתו הקטנ' אשר מעל' בה למתנ' אותו המעל' גדול' . בדבר מעל' אחת השוו' להגדול' : כמו האוהב לנאהב . כמו שיוכל השוחק לתת לשחוקתו

אתכן השוו' ותשו' הנאה' הנגרע' לפי זהו המעול' והיפ' למכוער : ועם היות היא היפ' בכפי' והוא המכוער בלבנים עם כל זה שאתכן ישנ' את הכל להשוות ב' המעלות בשיווי אחד : ובעבור זה . ובעבור זה . בעבור זה השיווי בהנא' אחרת הבלתי ידוע' לרואים כ"א לאוהב ולנאהב. תחשב בעיניהם אהב' כמו (ר"ל הבלתי שוה כאהב' המ :ועד ליפה) להיתול ולמ"ק : אבל הראוים . אך באמת כי הדברים הראוים להנאה ישוו ב' ההנאת הבלתי דומים כאמור ולכן אין בם היתול : א גם אשר אין להם אולו הבלתי משלימים ההנאו' הבלתי דומים בהנא' אחרת הוא באמת היתול : אמנם אולי . אך אולי אין בטבע האדם לאמוד הנא' הגדול' אליו לפי ערכו כמו שאין האומד' בטבע האיש הפחות לשכב את בת המלך כמ"ש הרלב"ג בפי' לפ' לא תחמוד : כ"א כפי המקרי' . אף כי לפעמים יקר מקר זו ע"ל הזרות שיחמוד הפחות הנא' יקר' בערכו : כי התאו' . כי התאו' העצמי' ר"ל הטבעית היא ליהנות הנא' אמצעית . ושוה לנהנ' : כי הטוב . כי אמנם כן טבע הטוב העול' מן ההפכי' הוא שיסודו אל האמצעי עד שאין טוב להפך היבש ללח או החום אל הקור כ"א הטוב בטבע ההפכי' להביאם אל האמצעי והשיווי כמו שיהפך החם אל הפושר . וכן הוא טבע התאו' אל הטוב האמצעי השוה' לנהנ' . וכן הוא האמת כי אין הפחות באנשי המלחמ' יתאו' להיות שר הצבא אבל התאו' לעלות מדריגה אחת ממה שהוא בה וכאשר ישיג לזו המדריג' יתאו' מדריג' אחת כעלי' ממנה : וכן אמרו ז"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו יש לו מאה מבקש מאתים כו' . וכאן הבן שואל שהמשל שוחר הכלל המונח לפניו בשכבר יש לו חצי תאותו לפי המשל וחצי אמרתי במפוזי שהכוונה על החצי הב' אשר עדן לא השיג : כי הוא יותר . הספק האמור מתאוה המתהפך להפך יותר ממ"א ר"ל יתיישב מהבית הטבע כי אפס מקום לו במדינית :

יראה

פרק ט יראה כמו שנאמר תחלה. אמר שיאמר באהב' אחת אינו הצדק הפרטי אשר באהב' אחר' [illegible] גדר האהב' למיני'. ראה כי טוב כאמור: ויקבל תוספות. שהצדק הפחות יעשה לבאר שועלותי' במדינית. ואומר כבר אמרנו לאיש חברה שאהבת' פחות'. והיותר לאיש חברה שאהב' והצדק שניהם אצל דבר אחד הם והוא שאהבתו יתיר': כמו שלילת הממון. כמו קפילת השיווי והיותר. ובדברים אחדים. שיהיו יד ממני הרגיל והוא מבני ביתו הוא יותר קשה

פ"ק ט יראה

כמו שנא' תחלה כי אצל דבר אחד ובדברי' אחרים תהי' האהבה והצדק בכל חברה יראה שיהיה דבר צדק [illegible] והאהבה היא חברה ולכן יקרה המלחי' והחובלי' אוהבי' וכן האחרי' אשר בשאר חברות כי בפי אורך הזמן אשר יתחברו תעמוד האהבה. א"כ שם יעמוד הצדק. וכן הוא המשל בדברי' אשר באוהבי' הם בחברה ועל יושר נאמר בחברה תהיה האהבה אמנם הדברי' אשר לאחים ולאשר גדלו כלם יחד בחברה ואחרי' הם נבדלי'. כי אמנם אחרי' הם רבי' ואחרי' הם מעטי'. כי אמנם מאהבות אלה אמנם הם יותר ואלה אמנם פחות. אמנם יבדלו ג"כ הצדקות כי איננו דבר אחד לאבות אצל הבני' והאחרי' זה לזה ולא המדיניי'. ואמנם ג"כ בשאר האהבות. כי אין דבר אחד הוא הצדק בפרט אלו ויקבל תוספת בהיות יותר אוהבי' כמו שלילת הממון לאשר הוא רגיל אצלו והוא מאנשי ביתו. הוא קשה מאיש לאיש אחד מהמדינה. ובלתי עוזר לאחיו מאשר לזר. והכות האב מהכות אחר. כי אמנם בטבע הם מסכימו' ביחד אהבה וצדק. כי הם בדברי' אחרי' וראוי' להשואה. אמנם כל החברות הם דומו' חלקי המדינה כי הם מסכימות לדבר מועיל ויבקשו מהדברי' אשר הם לחיים. והחברה המדינית היא בעבור המועיל ויראה בתחלה היות מסכימות כן והתמדת' עליו. והדבר זה יסדרו משימי הדת ויאמרו שהוא צדק המועיל בכלל. גם שאר החברות החלקיות (נ"א הם בעבור הנאה) או המועיל כמו הספני' לפי תועלת הספינה לבעל הממון או לדבר אחד מהדברי' כאלה אמנם הלוחמי' כפי אשר המלחמה לממון או לנצוח או יתאוו העיר. וכן כזה אשר הם משבט א' או מלאום אחד. אמנם קצת מתחברי' בעבור הנאה כמו המכרכמי' (נ"א המכרכרים) והתוקעי' חצוצרות וכל זמר כי אלה יעשו בעבור הזבח ומהם בעבור משתה נשואין. אמנם כל אלה הורגלו לעשות תחת המדיניי'. כי המדינית לא [illegible] תתאוה

בעלי שאהב' ובעלי החבר' מסכימים בדברים אחדים: בכל חברה [illegible] לא תכון החבר' בין האנשים מבלעדי הצדק והיושר [illegible] כי העול והרשע תפרידם ככתוב יתפרדו כל פועלי און. והאהב' היא חבר'. א"כ האהב' והצדק שנשלשאמר: כן יקראו. בנ"י יקראו החבורות בשם אוהבים: א"כ שם יעמוד הצדק בהיותו עלם מעלותי האהב' כאמור אשר שניהם המה עמודי החבר' בדברים אשר באוהבים. משל מפורסם זה בימים ההם הדברים הנאותים באוהבים יאותו לחבר'. ר"ל הדברים המשותפים לאוהבים המה משותפים לחבר': ועל יושר [illegible] ומישרים נאמר מקום החבר' שמה האהב': הדברים אשר לאחים. המנהגים הנהוגים בין האחים ובין אנשי החבור' שגדלו יחד. ומנהגיהם עם אחרים המה נבדלים: אחרים הם רבים. קצת החברות רבים אנשיהם מאנשי חברות אחרות וצריכות למנהגים הרב' לפי רוב ההמון: כי אמנם מאהבות. וגם האהבות אשר בחברות שונות אינם דומות לכן ישתנו מנהגיהם לפי גודל האהב' ומיעוט': אמנם יבדלו גם כן הצדקות [illegible] גם הצדקות ישתנו לפי שינוי החברות: כי מה שהוא צדק בחבר' אחת יתכן שיהיה רשע ופיזור בחבר' אחרת: כי איננו ד"א לאבות [illegible] כי

מקפילת יד מהשני הבלתי רגיל שהוא מאנשי המדינ'. וכן הבלתי עוזר לאחיו קשה מהבלתי עוזר לאשר לא קרוב לו. והכאה לאב קשה מהכא' לאיש זר: בטבע הם מסכימים. ר"ל לפי רוב האהב' בחבר' ירב הצדק: הם דומות חלקי המדינו' כל כלל חברה תכלית' להשיג חלק מטוב המועיל לכל המדינ' בכלל: אשר הם לחיים: הנותנים חיים ערבים לבעליהם: ויראה בתחל'. בתחלת ההשקפ' כלומר בהשקפ' קלה יראה שתכלי' המכוון מהחברות ומאנשי המדינ' בתקנותיהם להשיג המועיל: והדבר זה. מחלקות החברות ומנהגיהם יסדרו מסדרי התקנות במדינ' באמרם שהוא זה הצדק המועיל במדינה: גם שאר החברות. עוד ירבה משל איך החברות השונות במדינ' הם חלקי כלל המדינ' כי כוונת כל אחת להשיג מועיל חלקי ותכלית כלם יחד לבוא אל הכלל ואל הכלל' בטוב המועיל לכלל המדינה. הספנים יכוונו להרבות הון במדינ' הלוחמים יכוונו לשמור המדינה מאויב ומתנקם. או להרחיב גבולה בכיבוש ערי' ואלצות להיות עזר למדינ' בעבודות ובמסים. ולמען לאום לאם יתגודדו אנשי הכנא לשבטי' וללאומים גם המכרכרים ר"ל המרקדים לשמחה

הצדק אשר מהאב על בנו לפרנסו וללמדו אומנות. והמנגנים בכלי שיר בשמחת זבח משפחה או נשואין איננו צדק בחברות אחרות או בין אנשי המדינ' כל אלה הם תחת המדינות ר"ל חלקי כל המועיל מה"לז: אין הצדק בפרט אלו. הצדק הפרטי אשר בכלל: כי המדינות לא תתאוה. הסכמה המדינות

לא

לא תכסוף שיהיה כל איש ממנה נעזר מעצמו לבוא אל תכלית המועיל בכלל כי הוא זה דבר בלתי אפשר · אבל כל איש יעזור ברעהו והכלל מהחברות כמעט אעשה לו עזר כנגדו זה חורש וזה בונה · זה מוכר וזה קונה · זה עובד וזה טוחן · וכן בכל המלאכות יעזרו איש מרעהו ולו יהיה איש עומד לבדו הי' מת לשעתו מבלי עוזר לו : ודורשים לעצמם מנוח' · כן הי' מנהג קדמוני שהיו עושים חג האסיף באספם התבואה מן השדה והיו חוגגים בזבחים ותודות לאל אשר נתן להם המורה לצדקה ויבול הארץ למחיה ולכלכלה ואשר עד כה עזרם לאסוף תבואת זרעם בלי פגע והיו שובתים ביום החג לנוח מעמלם ומעצבון ידיהם · ולתת כבוד לאלהים ברציון לבבם לחשוב מחשבות נשגבות בחכמה אשר יסד ה' ובפועל כפיו איש איש כפי שכלו · אשר זו אחת מכונת התורה בחגים ובמועדים ובשבתות · לנוח ממעשינו ומעצבון ידינו ולהתענג על ה' בהיותנו נחים ומזו השגת פועל כפיו יתברך כמ"ד אז תתענג על ה' · עונג זה איני יודע מהו כשהוא אומר וקראת לשבת עונג הוי אומר זה עונג שבת · ועל כן ראתה התורה לקבוע יום חגינו ביום טוב ועת שמחה באסיפת תבואת ארצנו הפסח בחודש האביב וקציר שעורים ושבועות בקציר חטים · וסכות בצאת השנה חג האסיף לכל התבואה · יען לא נהיה אך שמחים וטובי לב על הטובה אשר עשה לנו ה' לאסוף תבואת ארצנו בלי פגע · ובהיותנו פנוים ממלאכה נשים עין בחיבתנו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו החכמה אשר בה יסד ארץ ושמים · למען היותה לנו לפליטה גדולה ולחיי עולם כטוב השכל והמשכיל והמושכל עלם אחד · ככתוב החכמה תחיה בעליה· וזהו תכלית השלימות האנושי והצלחתו ואשרו האמיתי : לתת המעשרות · וזה גם כן חלק רב מהמועיל הכולל כי למען החיות עניי העם ומשכיליהם בתבואת המעשר : יראה · הנה מזה יראה שכל האהבות אשר בכל החברות הם חלקי האהב' המדינית הכוללת :

פרק י אמנם המדיניות שלשה מינים · אמר אשר

תתאוה המועיל בהיות כל אחד בכל החיי'. והעושי' הזבחי' בכל הקבוצי' הם נותני' כבוד לאלהיה' ודורשי' לעצמ' מנוחה בעונג. כי הזבחי' הקדומי' והקהלות יראה שהי' עושי' אחר אסיפת התבואה לתת המעשרות. ועוד כי בימי' ההם היו בטלי' יראה כי כל החברות הם חלקי הדתות. ויהיו סמוכות אלו האהבות לאלו החברות:

פרק י

אמנם המדינית שלשה מינים. אמנם הם שוים וכנגדם יציאות אשר הם מפסידות לאלו. אמנם הם מהמדינות מלכות ושולטנות. אמנם השלישי אשר הם במחיר. ונראה שהוא ראוי להקרא נתינת מחיר · רבים הרגילו לקרוא אותם מדינית. אמנם מאלה הנבחר הוא המלכות. ואמנם הרע יותר הוא מחיר אמנם היציאה מהמלכות הוא עריץ כי שניה' הם שולטנות אחד. אמנם הם נבדלי' מאד. כי אמנם העריץ ישגיח באשר לו תועלתו אמנם המלך ישגיח אל המועיל לאשר הם תחת ידו, כי אמנם אינו מלך אשר אינו בעצמו מספיק ומתעלה בכל הטובות ואשר הוא הוא כזה לאחר ועל כן לא ישגיח בדברי' המועילי' לו לעצמו כי האמנ' אשר הם תחת ידו. ואשר אינו כן יותר יהיה

ביאר הנהגת המדינה באמצ' וחבר' · ראה כי טוב לבער אחריו הנהגת הממלכ' · טובה ורעת' · ואמר · כי הנהגת הממלכה נחלקת לשלש' ראשים השוים לטובה · וכנגדם יציאות · וכנגדם ראשים שלשה היוצאים מן השיווי הטוב לרע ומפסידות שלשת מיני הממלכות האמורים: אמנם הם מהמדינות · אולם המתחייב מחכמת המדינות להיות לעם אחד משני מיני ראשים · אם שיהיו מתנהגים על פי מנהיג אחד שהוא המלך אשר על פיו יצאו ועל פיו יבואו כל העם אל המנוח' ואל הנחל' בטוב המועיל או שיהיו מתנהגים על פי שליטים הרבה אשר יתיעצו בלב' יועץ איך ינהלו את העם על פי מנוחות הצדק והיושר ולאחוז בטוב המועיל לכל העם מקנה : אמנם השליטי' מין השליטי' מהנהגת הממלכ' היא התנהג' אשר במחיר תבוא להמושל והמנהיג שהוא ר"ל שהמושל יתן מחיר כסף בעד ממשלתו למען ישתכר במקנה קנינו : נתינת מחיר · כי המלך והמושל נותן מחיר כספו בעד קנינו : הנבחר הוא המלכות · הנבחר מיני המלוכה והיותר טוב מהם הוא המלך אשר לבדו ימלוך בצדק ובמשפט ואשר יגזור אומר כן יקום משא"כ השליטים הרבים שיתכן היות לקצתם איזה פניה לעות משפט למען היטיב לריעיהם וכ"ש בפשע ארץ רבים שריה : הרע יותר · הרע משלשתן הוא אשר במחיר ימלוך וינהוג רבנות על העם · כי אלה הרועים והראשי' אשר במחיר כבוד ידון לא יראו המועיל לעם כי אם המועיל לעצמם כי עם היותם נכבדים יתכן שלא ידעו בטיב הנהגת הממלכ' : היציאה מן המלכות היציא' מהשיווי והאמצע בממלכה הוא העריץ אשר אין חפצו להועיל לעם כ"א להועיל לעצמו · הפך המלך אשר מגמתו להועיל לעם לא לתועלת עצמו: אשר איננו בעצמו מספיק' כל מלך שאיננו מסתפק בטובו · ואינו מדמה בנפשו שאינו צריך לשום אדם ולשום דבר מועיל יותר ממה שיש לו · ולא ישים עין השגחתו כ"א אל העם להועילם · איננו מלך אמיתי : אשר הוא כזה · אולם אשר הוא כזה המלך האמור לפניו המספיק בעצמו הוא זה

יהי׳ לקוח בגודל ממלך. אמנםהעריץהוא הפכי לזה כי הוא רודף אחר המועיל לעצמו הנה הוא גלוי כי הוא היותר רעה והיותר רע הוא הפך היותר טוב . כי הוא יוצא מאד ממלכות אל העריצות . וזאת היא שולטנו׳ רעה. כי אמנם כשיקרה המלך רע הוא עריץ אמנם יציאה מהשולטנות הוא אל שליטת מעט ורעים כי אלה האנשים מחלקים אשר למדינה שלא כראוי כי לוקחים הכל או הרוב לעצמם ותמיד הם עושים בשולטנות כי על הרוב יעשרו הם וקרוביהם · והנה כן ישלטו מעט ורעים תחת אלה אשר יהיו חסידים ואמנם יציאת המחירית היא להמונית · כי הם שכורות כי היא תרצה רבוי וכן המחירית · וגם אשר יהיו שוים הכל אשר בכבוד · רע קטן הוא בהמונית כי מעט תרחק מהשלימות אשר הוא מין מהמדינית · א״כ ישתנו מאד המדניות וכן גלוי כי בנקל יצאו ויפסדו · אמנם יוכל אחד לקחת דמיונות אלו דרך משל בבתים · כי חברת האב אל הבנים הוא בצורת המלכות כי דברי הבנים הם משא האב . אמנם לזה קורא אומיד״וש לגופי״טור אבי · כי שולטנות האב כמו המלכות · אמנם באנשי פרס ימצא היות האב עריץ · כי ישתמשו בבנים כמו בעבדים· אמנם הוא כמו עריץ האדון לעבדים · אבל האדונים הם עושים בזה כראוי · וע״כ מזה אשר הוא יושר · אמנם מנהג פרס הוא חטא כי בדברים נבדלים ראוי לעשות השולטנות נבדלים· אמנם דברי האיש והאש׳ הוא דומה לשולטנות כי האיש לפי מעלתו ישלוט בדברים הראוים אשר לו ויתן לאשה הנאותים לה · והאיש אשר הוא מושל בכל. שב השולטנות מעט ורע · כי הוא עושה שלא כהוגן ואשר לא טוב וכאשר הם שולטות והם יורשות · לא תהי׳ השולטנות

כפי

לא ישגיח להשיג מועילים לעצמו כ״א לעם אשר תחת ידו : יהיה לקוח בגדול · מלך שאין לו די הסיפוק במה שיש לו הנה הוא לקוח בגודל ר״ל ברוחב לבו מהיות מלך : אמנם העריץ · גדר העריץ הוא הפך המלך המסתפק במוגו · כי כל מגמת זה העריץ להועיל לנפשו ולא יהיה די לו כל הימים : גלוי הוא · מבואר הוא שהפך היותר טוב הוא היותר רע · ואם העריץ הוא הפך המלך היותר טוב · א״כ הוא העריץ היותר רע : כי הוא יוצא מאד · הוא הולך מנקודת השווי מאד במלכו׳ עד כי יהיה הפך למלך · האמצעי הטוב והוא מתעלה רעה בצאתו מן הנהגת המלכות הישר׳ אל העריצות ר״ל אל הנהג׳ באלמות : הוא עריץ · כל מלך רע הנוהג ממשלתו בזרוע · כמו ולא ביושר נקרא עריץ אלם ותקיף : אמנם יציאה מהשולטנות · אולם היציא׳ מזה השווי והאמצעי אשר למין הב׳ והיא ההנהג׳ אשר ע״פ יועצים הוא כאשר יהיו היועצים מעט ורעים כי ברוב יועצים טובים תקום תשועת עם והפך בהפכו : מחלקים אשר למדינה · יחלקו הטוב והכבוד אשר במדינה שלא כדת רק הם הכל · או רובו לעצמם ועושים חיל בשולטנות רצונו · לבאר באלנות ובתוקף : תחת אלה . במקום הראשונים החסידים אשר אם היתה היציא׳ לרע : היא להמוני׳ . היציא׳ מן השווי והאמצעי בהנהגת הנכבדים · היא הנהגת אנשי ההמון ובני בלי שם : כי הם שכירות . כי גם ההמון באי בשכר מחירם כמו הנכבדי׳ במחיר׳ : כי הוא תרצה הרבוי . ההמונית תחמוד כבוד ורבנות כמו הנכבדים : וגם אשר יהיו שוים . אך בכל זאת אם יהי׳ זה שיווי ההמון עם הנכבדים בכבוד שיהיו רע גדול בהנהגת העם עכ״פ : כי מעט תרחק . כי לא רחוקה היא זאת ההנהג׳ ההמונית מהנהגת המדיני׳ כי לפעמי׳ אין

ההמוני ישיל ההנהג׳ יותר מהנכבד : א״כ ישתנו מאד : ובאלו השמה מיני ההנהג׳ תשתנ׳ ההנהג׳ המדינית מטוב אל רע : לקחת דמיונות . מההנהגות הבית נוכל לקחת משל על שמה מיני ההנהגות המדיני׳ וזה כי מדריגת האב אל הבנים היא כערך המלכות על העם והוא הדבר שקרא אומי״רוס את גופי״טור המושל בעם בשם אב להיות האב והמושל מדריגה אחת להם וכ״כ וישימני לאב לפרעה . ורומז אל ויקראו לפניו אברך ת״א דין אבא למלכא . והנה הישר באדם יפרנס את בניו וינהלם בדרך ישרה לטוב להם כל הימים כמלך ישר במדיני׳ : אמנם באנשי פרס . אולם בי הפרסיי׳ נמצאים בני אדם אשר ירדו את בניהם בפרך על העבדים המעביד אותם בפרך : אבל האדוני׳ אף כי האדונים הרודים בעבדיהם עושים כישר אך לא אלו האבות עם בניהם שראוי לחמול על הבני׳ ולנהלם בנחת בצדק ומישרים : וע״כ מזה : לכן מזה המין בהנהגת הבית יש מנהיג ביושר את בניו כמו רוב בנ״א . אולם הפרסיים האכזריים חוטאים בהנהגת בניהם · וב׳ אלה המינים ידמו למלך הישר ולמלך העריץ בהנהגת המדיני׳ : אמנם דברי האיש . אולם הנהגת האיש ואשתו בבית ידמה להנהגת השולטנות אשר במדיני׳ כי אם ישלוט כל אחד בשלו ביושר האיש בהכנסת הבית והאש׳ בהוצא׳ זה ידמ׳ לשולטנות הישר׳ ואם אחד מהם יעסוק בכל ר״ל בהוצא׳ והכנס׳ אזי ידמה זה לשולטות מעט ורעים : והאיש אשר הוא מושל בכל אם האיש ימשול בבית בכל גם בדברים הנאותי׳ לאשה למשול בם כמו בצרכי התבשילים ובבית המבשלים לא טוב יעשה וכבר שב השולטנו׳ בידי ע״י מעט ורעים : וכאשר הם . ואם הנשי׳ ישלטו בכל גם בעניני משא ומתן וזה בעבור היותם יורשות נחלה מקרוביהם וכל מקנה קנין הבית להם

הוא הנה כבר נרצו מעלת בעליהם ונוספה לעשותיהן ר"ל להכנסים השוות כל אשר בבית וממשלת הבית שנה לשולטנות מעט ורע כאמור : אשר ממשלת האחים . אך ממשלת האחים בבית דומה לממשל' מחיריית במדינ' : כי הם שווים . האחים שוים זל"ז בירושת נחלה אך יבדלו בכבוד לפי רוב השנים והם כמו שולטנות המחירי' שמתגדלות זו מזו לפי הכבוד : אין האהב' . בעבור מרחק הערך וגדלו תתבטל מהות האהב' כאמור בשביעי לזה המאמר : שולטנות ההמון . ושולטנו' ההמון במדינ' שהוא המין הששי דומה לאחי' השולטים בבית בשוה שהוא שולטנות חלוש' שכל אחד מהאחים ימשול בבית כמו שכל איש ההמוני ימשול במדינה :

פרק יא אמנם כפי כל אחד . אחר שביאר (בט' וזה) שמבנו' המדיניות באהב' קום יקומו . ושם נאמר שהאהב' מתאחדת עם הצדק יחד . ובקודם לזה ביאר ששת מיני ההנהג' אשר מעלת כל מין היא כפי גדל מעלת האהב' אשר בין המנהיג למונהגים ממנו . בא לבאר בזה כמות הצדק אשר בכל מין מההנהג' אשר לפיהו תערך האהב' אשר עמו בחוברת . והנה יאמר שכפי כל אחד המינים מששת מיני ההנהגה האמורים על הסדר בקודם תהי' מעלת האהב' כפי מעלת הצדק אשר בה : אמנם למלך . אולם כמות האהב' אשר למלך עם עמו . והוא המין הא' מההנהג' והיות' מעול' מכלם הוא כפי העדפת הטוב אשר הוא עושה לעמו : כי הוא טוב . שהמלך בטוב לבו ישים כל מגמתו שיפעלו עמו הטוב להם והוא ינהלם בצדק וביושר כרועה ירעה עדרו בנאו' דשא ועל מי מנוחות ינהלם : וכזאת היא אהבת . וכמין זאת ההנהג' אשר באהב' היא הנהג' האבו' לבנים אשר האבות יגמלו לבנים גמילות חסדים

כפי המעלה כ"א בעבור העושה · והממשלה הוא כמו בשלימות מעט ורע . אמנם יראה אשר ממשלת האחים הם שולטנות מחידית · כי הם שוים אמנם הם נבדלים כפי השנים ולכן אם המרחק בשנים הוא גדול אין האהבה אהבת אחים · שולטנות ההמון הוא דומה יותר לשוכנים מבלי אדנות כי אלה כלם כמו שוים . ואשר ישלוט שלטנות חלושה כי כל אחד ממשלה :

פרק יא

אמנם כפי כל אחד מהסדר המדיני יראה כי האהב' היא כאשר יהיה הצדק . אמנם למלך עם אשר תחת ידו בהעדפת עשיית הטוב . כי הוא עושה טוב לאשר הם תחת ממשלתו כי הוא טוב כי מחשבתו עליהם שיפעלו טוב כמו רועה הצאן · ולכן אמר אמיר"וש כי הוא ר"ען רועה העמים . וכזאת היא אהבת האבות אבל היא ברב גמילות חסדי' כי הוא סבת הויתו אשר הוא נחשב לדבר גדול . ואשר גדולו ואשר למדו · כי בטבע הוא שולטנות האב על הם בנים ולמלך על אשר הם תחת ידו . אמנם אלה הם ביתרון אהבה ובעבור זה יכובדו . אכן באמת באל' המעלות אין הדבר שוה כי אם כפי כל אחד כן תהיה האהבה . אבל האיש עם האשה תהיה אהבה כמו בשולטנות אשר היא למעלה . כי למוטב יתנו יותר טוב . ולא ימנעו טוב מבעליו כן אמנם יהיה צדק אמנ' אשר הוא בין האחים הם דומים לשוים . כי אלה הם מלמוד או ממדות שוות ברוב והם דומים כמו למחירית . כי המדיניית ירצו להיות שוים . ולהיות אנשי אמת ולשלוט בחלקי' על השווי וכן תהי' האהב' אמנם במדינות הנפסדות כאשר אין בהם צדק ושמה הרשע . כן תהיה האהבה והרשע

רבים ללמדם דעה והשכל ולפרנסם . ולאהבת הבני' לאבות גדולי' למאד בהיות האבות סבת הויתם ואשר גדלם ולמדם . וכן המלך יגדל וינשא את העם כאשר ישים מגמת פניו לטוב להם להיטיבם ביתרון הכשר ההנהג' המדינית כי חכמתו תעמוד להם להצליח בכל עבודתם בבית ובשדה להיות כל מלאכתם בכשרון המעשה · אשר כן ירבו וכן יפרצו בכל דבר חכמת מדע והשכל . ועל טעם לאהב' את המלך ולתת לו כבוד והדר מלכות כבעל כל טוב אשר גמלם ברחמיו וברוב חסדיו : אמנ' אלה . אשר אחת המין היותר מעול' בהנהג' הם ביתרון האהב' מכל מיני ההנהג' הנאמרים : כי אם כפי כל אחד . מב' האוהבים ראוי לו שיטיב לאוהבו כפי הראוי לו ר"ל בן יכבד אב ואב יפרנס ותלמדו אומנות : אבל האיש . אך במין הב' מההנהג' שהיא הנהגת השולטנות הדומה להנהג' האיש והאש' האהב' והצדק בם לפי המעל' כי הטוב יותר יקבל השכר היותר טוב לפעלו : בין האחים . אך במין הג' מההנהג' שהיא המחירי' הדומ' להנהגת האחים . ידמה להנהגת השווי' : כי המדינית ירצו . כי המדיני' המתנהגת הנהגה המחירית ר"ל ע"י יועצים מגמת' להיות כל אנשי' שוים בחליפי מקח וממכר כפי שווי הקניני' . כמו האחים בירושת הבית : במדינות הנפסדות . ר"ל ג' מיני הייאלות האמורים בקודם שהם מפסידי ההנהג' : הוא כאשר אין ההנהג' בצדק כ"א ברשע : כן תהי' האהב' והרשע . לפי כמות הצדק אשר במדיני' לפיהו תפרוץ האהב' או הרשע : והרע' מכלם . שהיותר רעה מכל ההנהגות היא הנהגת העריצות ר"ל אשר ראשי' בתוקף יתמוכו והיושר נתון לתוקף ר"ל שהיושר יבחן לפי היכולת עד כי כל אשר יוכל עליו המושל לעשותו בחזקת היד . ישר יחשב עם היותו בבחי' עצמו

עצמו עול : כי אין שם אהבה . כי באשר לא ימצא דבר משותף בין המגיד והמגנ' ובין המטוני' ממנו : לא תמצא האהב' ביניהם . בשכבר התבא' שסבת כל האהב' בין כל ב' האוהבים הוא השיתוף הכולל' ביניהם ובמקום שאין שתוף אין אהב' ; לא נצרך . אין צורך העליון אל עמו ב"א . כצורך היוצר אל הכלי אשר הוא עושה ר"ל להשיג תועלתו מן הכלי . או כצורך הנפש אל הגוף שהגוף הוא לבד ככלי אומנות לה . או כצורך האדון לעבדו שאינו אלא לצורך העבודו' אשר כל אלה אינם נצרכי' לפעולותיהם כ"א בעבור תועלותיהם : אמנם האהב' : אולם כבר אמרנו (בב' לזה המאמר) שאהבת הדברים אשר אינם חיים לא תקרא' אהב' . וכמו כן אין אהבה וצדק בין האדם לסוסו ושורו או עבדו . בבחינת מה שהוא עבד בהיות שאין דבר משותף בין בעל השור אין בין האדון לעבדו מצד העבדות (כ"א בבחינתה שהוא אדם לבד): הוא כלי החי העבד הוא כלי אומנות שיש בו רוח חיים . וכלי אומנו' זולתו הוא עבד בלתי ב"ח . וכבר התבאר שלא יתכן להיות בין הכלי לעושהו שום אהבה לכן אין אהבה בין אדון לעבד בבחינת מה שהוא עבד : אבל כפי . אבל יתכן היות אהב' ביניה' בבחינת מה שהוא אדם כמו העבד שישתתף עם האדון בכח השכלי ובדת אחת . אך לא בבחינת העבדו' : בשולטנות אשר לעריצים · לכן בהנהגת העריצות אין שם אהב' בין העליון הסלים ובין עמו . להיותו חושב כל עמו עבדים לו להשיג מהם רק עבודות ותועלת לכן אין שם אהבה וצדק כמו האדון עם עבדו כאמור : בשולטנות ההמונית . שהיא היליא' מן המקירית תהי' לרוב באהב' וצדק כי מגמתם להביא התועלת לכל אים מהעם :

והרשע . והרעה מכלם מקום עריצות . כי אין שם אהבה כלל . כי כאשר לא ימצ' דבר הוא כולל למצות ולמצות (נ"א למצוה ולמצווה) לא תהיה אהבה . וכן לא צריך כל אחד במו ליוצר אל הכלי . ואשר הנפש אל הגוף . ולאדון על העבד . כי יחזרו אלה משתמשי' אל התועליות . אמנם האהבה אינה לבלתי בעל ח' . ולא הצדק וגם לא מהסוס ואל השור ולא אל העבד כאשר הוא עבד . כי אין דבר משותף ביניהם כי העבד הוא כלי החי . והכלי הוא עבד בלתי חי . ועל כן כפי אשר הוא עבד הוא אין לאדון אהבה עמו אבל כפי אשר הוא אדם כי כי יראה היות דבר אחד צודק בכל אדם וישתתף עם כל אדם שליט בדת ובתבונה . והאהבה אמנם תהיה כפי אשר הוא אדם ולכן בשולטנות אשר לעריצים מחשבים הכל העבדי' . אין שם אהבה ולא צדק . אמנם בשולטנות ההמונית ברוב תהי' אהבה כי הם יביאו דברים רבים מועילים לכל :

פרק יב בשיתוף

אמנם תהיה כל אהבה כמו שאמרנו . אמנם יש אשר יחלק זה מצדק ורבה (נ"א מצד קורבה) ומצד התרבו' אמנם המדינית גם אשר ממשפחה אחת ואשר יורדים הים באניות והדומים להם הם דומים למשותפים . ויראה שהוא מחויב להודות זה . ועם אלה יסדר אחר הולכי דרכים ביחד . אבל אמנם אשר מצד קורבה יראה שהוא מינים רבים . וכלם באים מצד האבו' האוהבים הבנים באשר הם חלק מעצמם . והבנים כמו שהוא דבר מהם . אמנם יותר ידועים האבות הבנים (נ"א מהבנים) אשר הם מאלה . ויותר הוא מתקרב אל הבא ממנו אשר הוא הבן . מאשר העשוי אל העושה . כי הדבר אשר הוא חלק ממנו הוא קרוב אליו כמו השן או השער או דבר אחר ממנו . אבל החלקים אין להם קורבה עם הכל או פחות . ועוד מרוב הזמן בהולד הבנים

פרק יב בשתוף אמנם · אחרי ביארו במה שקדם גדל האהב' ותשיגיה הסר ענין השיתוף שבין ב' האוהבים לאה לבאר בזה מין אהבה אחרת שבין ב' אוהבים והיא אשר מצד הקרובים או הגידול יחד ר"ל מי שהם ממשפחה אחת או שגדלו יחד תהיי אהב' ביניהם · ואומר בשיתוף ר"ל באהבה האמורה שסבתה דבר אחד המשותף בין ב' אוהבים כבר נאמר במה שקדם : אמנם יש אשר יחלק · אולם יש אהבה הנחלקת מאהבת השיתוף האמורי' והיא האהב' שסבתה קירוב וגידול יחד : אמנם המדינית · באמת בהנהג' המדינית באהבות אשר בין האוהבים תהי' ג"כ אהבת בני משפחת אחת · ואהבת בני אומנות אחת כמו האהב' שבין חובלי הים ושאר בעלי אומניות אחת ש' דומים למשותפים · האהב' שבין בעלי אומניות אחת תדמה לאהבת השיתוף האמור בקודם : ויראה שהוא מחויב · וכאלו נראה לכל אחד מהאוהבים שהוא מחויב לתת תודות לזה אשר באומנות אחת עמו : ועם אלה · ועם אלה בעלי אומנות אחת יסודר ג"כ מין האהבה אשר בין הולכי דרכים יחד : אבל אמנם · אך האהבה שסבתה קירוב הקרובים היא על מינים רבים · וכלם נכללים עכ"פ תחת אהבת האבות לבנים אשר יאהבו אותם להיותם חלק מהם : ר"ל עלם מעצמם ובשר מבשרם : והבנים כמו · אך הבנים יאהבו את אבותם בעבור היותם כמו חלק מהם :

אמנם יותר יודעים · אך האבות יאהבו את בניהם יותר ממה שיאהבו הבנים להם · לג' סבות א' שהאבות יודעים יותר שהבנים שלהם ממה שידעו הבנים שהם מאלה האבות כמו שהוא הענין בעושה עם העשוי ממנו שהעושה יודע את העשוי והעשוי בלתי יודע עושהו · ב' בעבור היות הבן אל האב כערך החלק אל הכל · והוא יותר בטבע שהכל

הבנים אז יאהבום אמנם אלה כשיעברו זמנים ובשכל ובחוש יכירו האבות . אמנם מאלה השלשה הוא גלוי למה הבנים המה אוהבים יותר לאמותם . והנה האבות אוהבי' הבנים כמותם כי הם מהם כמו אחדי' בהם אמנם הבנים אוהבים האבות כמו המלאכים (נ"א המלאכות) מהם . אמנם האחים זה לזה כי הם נולדי' מאחדי' והם העצמות זה לזה יעשו דבר אחד · ובעבור זה יאמרו שהם מדם אחד ומשורש אחד . ואלה הם דבר אחד בשום צד ובלתי נבדלי' . אמנם דבר גדול לאהבה היות גדלי' יחד ושיהיו קרובי' בזמן . כי הקרובי' בזמן הם קרובים אוהבי' זה לזה והגדלי' יחד הם ממדה אחת ובעבור זה אהבת האחוה היא דומה לאשר גדלו יחד . אמנם בני בנים ושאר הקרובים הם באי' מאלה אשר יהיו קרובים . ובעבור זה הם קרובים כי הם באים מאנשי' אחים ומאלה קצתם יותר רחוקים וקצתם יותר קרובי' כפי אשר הם רחוקי' או קרובי' אל המקור . אמנם תהיה אהבת הבנים לאבות ובני בדם לאל ית' כמו דבר טוב ומעולה : כי עשו דבר טוב ומעולה בהויתם ובפרנסה והם סבת היותם מלומדי' והנה זאת האהביו תהיה בה הנאה ותועלת יותר מאשר לזרים כמו שהוא יותר תיחם (נ"א תמיד) . אמנם תהיה באהבה אחוה אשר הוא ואשר גדל ויותר באלה אשר הם חסידי' ודומי' בכל וכל אשר יהיו יותר קרובי' במולדתם הם אוהבי' זה לזה ויותר כשהם ממדה אחת . אשר הם מלומדי' מאחרי' דומי' : ואשר נסו זה את זה זמן רב . זאת האהבה הא' עומדת וקיימת · וכפי זה הערך תהי' האהבי בשאר הקרובי' : אמנם יראה כי אהבת האיש והאשה היא כפי הטבע . כי האדם הוא בטבע בעל חברה יותר מאשר הוא מדיני : ויותר ראשון והכרחי הוא הבית והמדינה (נ"א מהמדינה) ולהוליד בנים הם שוכנים

יש לו קירוב אל המלך אבל המלך אין לו קירוב עם הכל ואם יהיה לו קירוב יהי' לו קירוב פחות וגרוע מהקירוב אשר לכל עם המלך · כמו שאנחנו רואים בטבע הלהב העול' מעלה· באות נפשו המלך ממנה. יפה מאד להדליק הכל. הרבה המעל' עמן שתחיו : ג' בעבור שאהבת האבות לבנים היא מרוב זמן יותר הרבה מאהבת הבנים לאבות : וזה כי האבות יאהבו את בניהם מיום הולדן ומשא"כ הבנים שאהבתם לאבותם תתעלם אחר שישלמו בחוש ובהכרת השכל לדעת כי הם דומי' שלומם ומובתם או אז תגיע אהבתם להם : אמנם מאלה השלש' מהג' סבות האמורים בגודל אהבת האב לבן מאהבת הבן לאב יוודע למה יאהבו הבנים לאמותם יותר מאבותם· א' הבנים יודעים את אמותם יותר מאבותם בעבור יניקתם וגדולם על ברכי אמותם · ב' רוב חלקי האדם בשר ודם מרה ירוקה ושחורה ואדומה הם מן האם כאמרם ז"ל · ג' אהבת הבנים לאמותם מרוב זמן הרבה יותר מאהבתם לאבותם : והנה האבות' יבאר הבדל האהבות וסבותיהם · ואומר האבות יאהבו את בניהם כמו שיאהבו את עצמם · וזה להיותם עצם אחד כי הם בשר מבשרם · והבנים יאהבו את אבותם להיותם מלאכתם ומעשיהם : אמנם האחים · ואהבת האחים זל"ז היא להיותם נולדים מעצם אחד והם דבקים זל"ז יתלכדו ולא יתפרדו : אמנם דבר גדול · אומר זה כלל גדול באהב' שיהיו האוהבים מגודלים יחד בזמן אחד · כי המגודלים יחד ישתתפו במדה אחת הגורמת האהב' כמו שהתבאר: לאשר גדלו יחד · כי האחים הם בני איש אחד אשר הורה ואשר למדם להתנהג בהנהג' אחת ובמדות אחדים : ושאר הקרובים · וכן כל הקרובים שרשם האחוה' ולכן

נקראים הקרובים בשם אחים · כמו שרצו ז"ל לומר בענין הידוע · והוא מטעם דביקות בדברי חז"ל כל הקרעים מתאחים : אל המקור · ר"ל אל האב ואל המוליד כי שני בשרי הם יותר קרובים משני בשלישי וכיוצא בזה בשאר הקרובים : דבר טוב · אהבת בני אדם לאל ית' ובנים לאבותם היא בעבור עשותם דבר טוב ומעולה עמהם כי הין סבת הויתם במציאות וסבת למודם דעה והשכל · והידיעה היא ראשית דרכי האל ומוצאיו עם בני האדם אשר בה יגדלו מב"א : יותר תתיחד · אהבת הקרובים היא יותר מיוחדת מאהבת זרים הרבים : אחוה אשר היא · אהבת הקרובים תחלק לב' מחלקות א' אשר היא בעלות' ר"ל אהבת הקרובים ב' אהבת המגודלים יחד אשר ידמו לקרובי' באהבתם זא"ז : אשר הם חסידים · משא"כ הרשעים שלא תמצא האהבה ביניהם אף בהיותם אחים בני אב אחד כי אין אהבה ואין שלום . אמר ה' לרשעים ככתוב יתפרדו כל פועלי און · וכמבואר בפ' שקודמים : וכפי זה הערך · כפי הערך האמור תהיה אהבת הקרובים אשר לא משאר בשר שהם ר"ל שאינם איש ואשתו · אך אהבת איש ואשתו אינה כפי אהבת הקרובים שאמורה שסבתה ההתדמות במדה ובלימוד או בגידול יחד · אבל היא בטבע · וזה כי האדם הוא בעל חברה יחידים עם יחידים יותר ממה שהוא בעל חברה כוללת עם כל בני המדיני' וחברת הבית הוא קודמת בזמן ובטבע לחברת המדינה · וראשית חברת הבית היא חברת אשה והולדת הבנים ישכנו וישבו אחים יחד · וגם להעזר זא"ז בשאר דברים שיש בהם צורך לחיים אשר מפעולות הביתיות מהן מיוחדים לאיש כמו חרישה זריעה · ומהם מיוחדות לאשה כמו טויה ואפיה

שוכנים יחד . כי לשאר הדברי' אשר לצורך ההיי' . כי גלוי הוא כי הפעולות הן חלוקת כי מהן ראויות לאיש ומהן לאשה ולכן הם מספיקי' בחיי' בשומ' הדברי' המיוחדי' לכל אחד משותפי' . ובעבור זה יראה כי בזאת האהבה מועיל ולהנה ותהיה ג"כ בעבור מעלה אם הם חסידי' כי תהיה מעלת שניה' וישרשו בה : אמנם הבני' הם לחבור ובעבור זה אשר הם עקרי' מהרה מהרה יפרדו . כי הבני' טוב משותף לשניה' כי יתחברו שניה' וישמר השתוף . אמנם איך ראוי' להיות האיש עם האשה ובכלל האוהב עם האהוב לא יראה הנה. כי אשר הוא בצדק . כי לא יהיה דבר אחד אהוב לאוהב ולנכרי ולאשר גדל אותו ולתלמיד .

פרק יג לפי שמיני האהבה שלשה כמו שאמרנו תחלה .

ולפי כל אחד מהם יהיו שוים ומהם עודפים . כי אמנם אשר הם יחד טובי' הם אוהבי' בשווי והיותר טוב לאשר הוא פחות טוב. וכן אמני' בהנאות ובעבור המועיל משתחוים בתועליות ונבדלי' . אמנם השוי' ראוי' לעמוד בשיווי והשוות באחדי' אמנם אשר אינם שוים ראוי' לסדר היתרונות כפי הערך . אמנםיהיו הוצאו' ותלונות באהבה אשר היא לתועלת אשר בה לבדה או על הרוב כפי הראוי כי אמנ'אשר אוהבי' בעבור המעלה הם מוכניו'לעשות טוב זה לזה . כי באלה המעלה והאהבה יפעלו אשר לא יהיו שם הוצאות ולא מריבות כי אינאחד מהם שיעציב ל אוהביו ולעשות (ג"ח ולעושה) לו טוב . אבל אם הוא מרוצה הוא יחזור

ואפי' כאמרם ז"ל ע"פ אעשה לו עזר כנגדו אדם מביא חטים חטים כוסס וכו': הם מספיקים האיש ואשתו מספיקים לצרכי הבית בשיתוף פעולותיהם יחד הוא במלאכתו והיא במלאכתה כאמור : בזאת האהבה : באהבת איש לא אשתו ירויחו טוב המועיל וטוב הערב . ותהיה ג"כ ופעמים ירויחו גם טוב המעשים והמדות המשובחות אם יהיו שניהם חסידים וישרשו במדת החסידות : הבנים הם לחבור . לידת הבני' הוא סבת ההתחברות האיש ואשתו וסבה שהעקרים אשר לא יולידו יפרדו : והנה הבנים הוא הטוב המשותף לשניהם . ושה"כ ראה חיים עם האשה . כי מחברתם יחד יפרוץ הטוב הבייתי במאד מאד . ואמרו ז"ל השרוי בלא אשה שרוי בלי שלום וכו' . לא יראה הנה . לא יתבאר בזה כי אין זה מקומו לבאר איכות האהבות לפי מסיגיהם . בלתי אם לבאר פה איכות הצדק בכל אהבה ואהבה למינה: כי לא יהיה ד"א . כי אין הצדק שוה באהבות שונות עד שלא תהי' אהבת האוהב שוה לאהבתו את איש הזר . וכן לא תשוה אהבת האוהב לגדל עמו עם אהבתו לתלמידו וחילוף זה הצדק לבד בא לבאר בזה אך לא איכו' כל אהבה בפרט כי אין זה מקומם .

את רעהו יותר ממה שהוא אוהב אותו : אשר הם יחד טובים . המטיבים ז"ל בשוה תהיה אהבתם שוה : והיותר טוב . והמטיב לרעהו יותר ממה שהוא מטיב לו תהיה אהבת המטיב יותר יתירה מאהבת המטב פחות וזה אמנם במין הא' שהוא אהבת הטוב : וכן אמנם פי' שנים בחלוקות כאלה יהיו בב' מינים הנשארים שהם הערב והמועיל יהיו בכל אחד מהם אוהבים משתוים באהבה ואוהבים נבדלים זה מזה באהבה כי האחד מרבה להטיב בהנא' או במועיל והב' פוחת : אמנם השוים . כל ב' אוהבים המטיבים זה לזה בשוי' ראוי להם להשוות אהבתם זה לזה עד שתהי' לאחדים . ואשר אינם שוים יעריכו האהבות עם הטובות . ר"ל המטיב לרעהו כפל מה שהוא מטיב לו ראוי שהמקבל טובה כפולה יאהב את המטיב הכופל כפל אהבה כפי מה שיאהב הכופל אותו : אמנם יהיו הולאות . אולם במין אהבת המועיל יתכן שיהיה ריב . ותלונה בין שני האוהבים : אשר בזה לבדה . באהבת לבד תהי' מריבה ובשאר מיני האהב' לא תהי' מריב' כל עיקר או אם תהי' בשאר מיני האהבות מריבה תהי' על המעט עכ"פ ובמועיל על הרוב תהי' מריב' :

פרק יג לפי שמיני האהבה . בכלומר לבאר איזה ממיני אהבת המועיל משא"כ ביתר האהבות למיניהן לכן יחזור מעניינם בזה הפ' ואומר כבר הלכנו גבולות מיני האהבי' למספר שלשה שהם הטוב המוחלט לכל אדם . והמועיל לאדם מבלעדי אדם . והערב המהני' לשעתו : ולפי קצת מהם, [illegible] מיניהם, יהיו [illegible] שוים בחלוקות האהבה: [illegible] ר"ל [illegible] אחד [illegible] כשיעור [illegible] שהוא אוהב אותו, ב' עודפים ר"ל שאחד מעדיף לאהוב

כי אמנם . יבאר סבת העדר המריב' בשאר מיני האהבות ואומר באהבה שמפני השתוות המעלה וטוב המדות בשני האוהבים לא תהי' מריב' יען היות שניהם נכונים להטיב זל"ז כפי המעלה בלי תוספת או מגרעת עד אפס מקום לריב ומלה כי כבוד לאיש מדה שבת מריב : כי אין אחד שיעציב . ירמוז למין אהבת הטוב ויאמר שגם בה לא יתכן היות מריבה וזה כי אין שום מקבל טובה מכפים את העושה עמו טוב אבל אם המקבל מרוצה לקבל טוב הנותן יחזור המקבל להטיב עם הנותן ולא יהי' ביניהם תגר ומריבה אף כי יעדיף האחד להטיב בהיות שתתן לכל אחד השאלה אשר שאל למלאות

יחזור ליתן לאשר עשה לו טוב . ואם אחד מהם הוא מעדיף . אמנ' כאשר תנתן לו שאלתו לא יצא על אוהבו כי שניה' יתאוו טוב . אמנם הם באלה אשר בעבור הנאה. לא תהי' תלונה כי לשניה' תיעשה תאות' והם שמחי' בשכב' יחד . אמנ' יראה אשר הוא התול המתלונן אשר לא יקבל הנאה כאשר יוכל לסור משכבו עמו . אמנ' אשר בעבור תועלת יהיו בו הוצאות ותלונות . כי הרגילי' בתועלת זה עם זה תמיד הם צריכי' דברי' רבי' .והם יחשבו אשר יהי' להם פחות מהראוי ויתלוננו . כי כל הדברי' אשר הם צריכי' לכלי' הם ראוי' אשר יהי' להם . אמנ' המשלמי' גמול אומרי' אשר לא יוכלו למלאות כל הדברי' אשר הם צריכי' המקבלי' . אמנ' יראה כפי מה שנאמר כי הצדק הוא ב' מיני' . הא' אינו כתוב והב' כפי הדת .גם אשר הוא כפי התועלת ממנה בעבור המדות וממנה היא דתית. וע"כ יהי' אלה ההוצאות יותר כאשר לא יחליפו כפי זה ויתפרדו .אמנם הדתית היא במשא ומתן בדברי' . אמנ' ממנה היא מכירה ונתינה מיד ליד וממנה ארוכה בזמן אבל אמנ' היא באמירה זה תחת (נ"א זה) אמנ' בזאת החוב הוא גלוי ואינו מסופק אבל יש בו הרחבת זמן מאהבה ובעבור זה אצל קצת זאת אינה במדינית (נ"א רש"ע אינה תולה בדייני') אבל יחשבו כי הוא ראוי לאהוב אשר הם משתתפי' באמונה . אמנם אשר כפי המדה אינן בדברי' כי אם כאשר יתן לאוהב יתן לאחר . כי אמנ' הוא נותן הוא מבין אשר יקבל שוה או יותר כאלו אינו נותן כי אם משאיל ואם לא יושב לו בשוה יתפרדו ויצה עליו . זה יקרה בעבור כי הכל ישבחו

על

למלאות תאותו בעבור אשר שניהם יתאוו : אמנם גם באלה : גם בעבור הערב לא תהי' תלונה ומריבה בהיות שהמהנה והנהנה יתענגו במילוי תאות שניהם כמו שיתענגו האיש ואשתו בשכבם יחד : אשר הוא התול . כי לחוק הוא שירצה הנהנ' במהנה על רצותו למלא תאותו בעונג . אשר שיש ספק בידו לסור מהנאתו : אמנם אשר בעבור תועלת . אך באהבת המועיל יהיו תלונה ומריב' לפעמים בין האוהבים . וזה כי המקבל בעבור צרכו לכל מועיל ובעבור רגילתו לקבל מרעהו קצת מועילי' יאמר שהוא ראוי לקבל ממנו כל הצריך לו והמשלמים גמול רצונו לבאר הנותני' יאמרו שאינם יכולים למלאות כל מחסורם וערך השיווי לא יוכל לשפוט מישרים להשוות המועילי' אשר אחים לרעהו לכן תבא התלונו' והמריב' : אמנם ירא' כפי מה שנאמר . יבאר מה זו נשנ' לריב ופגע שיקר' בין אוהבי אהבת המועיל וזה כי הצדק אשר האהב' קשורי' בו כאמור (בי"א מזה המאמר) פי' שנים לו במין א' בלתי כתוב ר"ל איננו דתי כי אם טבעי השוה לכל העולם באדם על פי מדותיו המוטבעים בנפשו ב' דתי רצונו לבאר הצדק אשר כתוב הסדר הוא בדת ותקנת מדינה ומדי' כישר' לפי הסכמת מניחי הנימוס והתקנו' לכן תהי' האהב' הקשור' בצדק ג"כ ב' מינים כמוהו : גם אשר . לכן בהכרח גם הצדק אשר באהבת המועיל יחלק לשני מינים הנזכרים . א' המועיל בעבור המדות הנפשיות . ב' המועיל אשר כפי הדת אשר לכל מדינ' ומדינה : וע"כ יהיו אלה ההוצאות . לכן תהיינ' ההוצאו' והמריבו' כאשר לא יחליפו אוהבים טובותיהם זה בזה כפי הצדק לשני מיניו ויתפרדו האוהבים זה מזה בהעדר הצדק האמור : אמנם הדתית : יבאר שני ב' מיני הצדק אשר במועיל ואמר הצדק הדתי נוהג במשא ומתן במכירות במחיר וזומן או בהקפות והן הן הדברים הקניינים באמירי' ממש לאמר זו השחור' תחת אלה המעות או זו הכלי תמורת זו הכלי . וזה במחיר הזומן או בהקפי' ובהרחבת זמן הפרעון : אמנם בזאת : וגם בזאת ההקפי' החוב מבואר כפי המדובר ביניהם ואיננו מסופק כמו החוב אשר במין הצדק המועיל אשר לפי המד' הנעש' בלי אמירה כ"א במחשב' כאמור למטה : הרחבת זמן מאהב' . זה שהו' מרחיב זמן הפרעון לאהבת המועיל מחשב כפי מין הצדק הדתי : אבל קצת . אך קצת יחשבו שאין זו האהב' והצדק ממין המדיני ר"ל הדתי כאמור . אבל יחשבו' למין המטבעי והמדותית יען היות זה מן הראוי בטבע מדת הנפש היפה לאהוב העוסקים במ"ומ באמונ' . והרש"ע גורס תולא בדיינים . פי' אין ראוי למקיף לשפוט עם ב"א אצל הדייני' כי אם לפרעו מעצמו בזמנו כי הראוי לאהוב העסק באמונ' . ומה שכתבנו הוא הנכון לפי המשך הענין : אמנם אשר כפי המד' . אולם המין הב' מהצדק שהו' כפי טבע יושר המד' האנושית אינו בטובות הנחלפות מזה לזה בדברי' ר"ל באמיר' כמו בטובות הנחלפות בצדק הדתי האמור אבל הם נקנות במחשב' טוב' כמתנת הנותן במחשב' דבר מה לאוהבו : כ"א כאשר יתן לאוהב . לא ישים בשפתיו שע"מ לקבל פרס הוא נותן מתנ' כ"א כמו שיתן לאוהבו במשאל כן יתן לאחר בלי דיבור ומבטא : כי אמנם הוא נותן כי אמנם יש נותן טוב במתנ' לרעהו לשיותו מבין ר"ל מחשב דרכו שיקבל טוב והמקבל שוה לטובו או יותר מטובו וזה לא יחשב כנותן מתנ' כ"א כשואל ע"מ להחזיר אשר אם לא יושב לו טובו מאוהבו המקבל בשו' כפי אשר נתן יתפרדו אלו מאוהבים מאהבתם ויצה עליו ר"ל ירינ בו : זה יקר' . ושבת זו השאל' והמריב' אשר יקר מקרי' בזו המין מהאהב' והצדק היא להיות שהכל ישבחו

המעיינים

על הרוב הטוב אמנ' יחברו (נ"א רס"פ יבקרו) המועיל · כי הטוב הוא עשות טוב ע"ם שלא לקבל פרס . אמנם המועיל הוא לקבל פרס . אמנ' אשר הוא יכול ראוי שישיב כפי מעלת הדבר אשר קבל ובלב טוב כי אין לעשות את האוהב בלתי מרוצה והנה זה החטא בתחלה אשר קבל מאשר אינו ראוי · כי לא קבל מאוהב ולא מאשר עשה זה בעבורו : כי ראוי להשיב גמול כמו שהוא כאשר הוא מקח וממכר · אבל (אינו) ראוי להביט אם יכול להשיב גמול ואם לא יכול לא היה (הנותן) ראוי לקבל ממנו · יהיה ראוי בתחלה לדעת אם יכול להשיב ולהבין ממי הוא מקבל הטוב ומה כי באלה יכול לסבול או לא · אמנ' יהיה ספק האם ראוי למקבל לשער התועלת ולהשיב כמוהו · או עשיית הטוב העושה ואם המקבלי' דברי' באלה ממעיטים ואומרי' אשר קבלו מהטובות אשר היו קטנית להם ואשר היו יכולים לקבל' מאחרי' והאחרי' אמנ' בהפך כי הדברים האלה היו גדולי' אצל' וכי לא נמצאו אצל אחרי' וכי מצאה ידם אות' עם סכנות או עם דברי' כברי' · לכן תשוה באהבה אשר היא בעבור המועיל השיעור הוא תועלת המקבל · כי זה אמנ' היה צריך לו ודי לו אשר ישיב שוה לעזר אשר זה . ואמנ' ישיב לו כאשר קבל או יותר . אמנ' היותר טוב באלה אשר הם כפי המעלה · כי אין שם הוצאות ולא תלונות : אמנ' השיעורי' הם דומי' לבחירת העושה כי עיקר המרה והמעלה היא בבחירה.

פרק יד אמנם מהאוהבים הם חלוקים באלה אשר הם כפי

עלוי · כי כל אחד מהם יראה לו היות ראוי להיות לו יותר · וכשיהיה זה תתפרד האהבה כי יחשוב באשר הוא יותר טוב כי ראוי אלהיות לו יותר כי לטוב ראוי

המטיבים לרעיהם בטוב מזה במתני' ע"מ שלא להחזיר כי הנותן בזה הוא בעל נפש נדיב' וטוב' : אמנם יבחרו · אך בעבור הספק יתאוו לבעוז בידם' אמנם הכילות יעמוד כנגדם לכן יבחרו להטיב בטוב המועיל. שנדר' מתנ' ע"מ להחזיר שויה על כן יצא תשפט מעוקל בחזרת השיווי ויבו' מזה ריב ותלונ' : אמנם אשר הוא יכול · אולם מי שהוא בעל יכולת להטיב גמול כפי מעלת הטוב ושויו אשר קבל ראוי שיטיב : כי אין נעשות פן לא יתרצ' האוהב כאשר לא יטיב לו כלל או אם יטיב בלתי שויו : והנה זה החטא' . בבר הטא המקבל בתחל' אשר קבל טוב מאשר אין אשר לא אוהב לו ולא הטיב בעבורו · כ"א בעבור האחר' : כי ראוי להטיב . על כן ראוי להטיב גמול טוב על כל · טוב שקבל כמו שהוא שוה : כאשר הוא. כמו בהקפת מקח וממכר : אבל ראוי להביט · כל מקבל טוב מרעהו עליו לדעת אם יוכל להטיב טוב כערכו יקבל ואם אינו יכול להטיב אינו מן הראוי לקבל · יהי' ראוי בתחלה · זה ראוי לדעת בתחלה אם יוכל להטיב · גם להבין אין ערך הנותן אם נותן ע"מ להחזיר או שלא להחזיר · ומה שויו של הטוב אשר קבל אם יוכל הנותן לסבול שיהי' מתנה שלא ע"מ להחזיר או אם גדולה היא עד שלא יוכל לסבול בבלתי חזרה . או אם המקבל יוכל לסבול היות בלי המועיל את כל זה ראוי לתת לב עליהם בתחלה ר"ל בעת הקבלה אם יקבלם או לא יקבלם. אמנם יהי' ספק · אולם יש לספק איזה שוה יטיב המקבל בעד הטוב שקבל ר"ל אם יחשב זה השוה לפי טורח הנותן עד שאם אים גדול הוא הנותן יהי' שכרו הרבה על פי פעלו ואם קטן הוא בא בשכר מעט והכל הולך אחר עשיית העושה או יערך השוה בערך אל המעשה תתפס בחינה גדול או קטן · ואם המקבלים . ואם המקבל מגרע ואחל השוה באמרו כי קטן הוא והיה יכול למצאו אצל אחרי' בזול . והאחרים · ר"ל הנותנים, אומרים הפך זה שהמתנה גדולה ושוה הרבה וכי באה להם בטורח רב ובסכנות , לכן תשיה באהבה · ע"כ לצאת מידי הספק האומר יהיה כיסוס שוה הטוב המועיל לפי שיווי התועלת אשר היה למקבל · כי די שיטיב שוה הצורך והעזר אשר נעזר בו · ואמנם ישיב . אך עכ"פ ראוי להחזיר הטוב אם כשויו או בהעדפה כפי מה שיתרצ' הנותן כי אין לנגשותו בלתי מרוצי' כאמור למעל' : אמנם היותר טוב · היותר טוב לשער החזר' לפי מעלת הנותן ר"ל לפי נדבת לבו אם הוא ממין הא' · כי אין שם מריבות ותלונות אחר שבכר נדבת רוחו אותו להטיב שלא ע"מ להחזיר אשר ע"כ ייטב בעיניו חזר' כל דהו דומים לבחירת העוש' ר"ל כמו שהנותן נתן כנדבת לבו כן ישיב המקבל כנדבת לבו תאפס בחינ' לשוה הטוב בבחינת עצמו כי במדי' הנדיבו' הולכי' אחר הבחירה השכלית :

פרק יד אמנם מהאוהבי' · עוד יוסף ידו לבאר מקיימי האהב' ומפסידי' למינים האמור . קצת מאוהבים חלוקים זה מזה במחשב' בענין גודל מעלתם וערכם . וזה כי מין המבואר שאם אים מעול' ונכבד יפרים את עצמו להטיב לפחות ונגרע באנשים . שכרו כפול הרבה מעירחת הפחות להטיב בטוב' ההיא בעיני' על כן יאמרו המושלים והשליטים כי ראוי להם להיות יותר בטוב וכבוד המדיני בשכר הטבתם לדלי העם ודלי העם יחשבו הפך זה כמו שיבוא : וכשיהי' זה הרעיון העול' על לב כל אחד מהאוהבים תתפרד האהב' מביניהם : ולזה יהי' ביותר

ראוי לתת לו יותר . וכזה יהיה ביותר מועיל כי כאשר הוא יותר מועיל (כי) לא יאמרו שהוא ראוי להיות לו שוה . כי זה היה עבודת עבדות לא אהבה . אם לא כפי מעלות המעשים אשר הם מאהבה כי יחשבו כאשר הוא בשיתוף הממון כי יקבלו דברים רבים הנותנים דברים רבים וכן ראוי גם באהבה . אמנם הדל והרש יאמרו בהפך כי האוהבים הטובים ראוי שיספיקו לדלים. כי יאמרו מה תועלת להיות אוהב לטוב ולשלים אם לא יקבל דבר . אמנם יראה כי שניהם יעשו ערך ראוי על יושר וראוי לכל אחד מהם לתת (יותר) מאהבה לא מדבר אחד אבל למעולה מהכבוד ואמנם לדל מהעושר כי אמנם למעלה ולעשיית טוב ראוי לתת כבוד אמנם לדלות עזר ממון . וכן יראה שיהיה זה בישוב המדינות כי לא נכבד אשר לא יתן דבר טוב לכלל כי ינתן הכללי לאשר יעשה טוב לכלל . אמנם הכבוד הוא כללי ואינו נקל אשר יחד יקבל מהם אחד העושר והכבוד . ובכלם אין אחד שאם אמנם לאשר הוציא ממון יתנו כבוד ומתנות למקום ממון . ואשר כפי הראוי ישוה ויושיע האהבה . וכן גם כן בחברת הבלתי שוים . כי לאשר הוא מועיל בממון או במעלה ראוי לתת לו כבוד ויתן כאשר אפשר . כי האהבה תדרוש האפשרי קה כפי מעלת כל אחד . כי אי אפשר בכל הדברים . כמו שהוא בדברים אשר הוא לבדו האל יתברך או האבות : כי אין אחד יוכל להשיב זה כפי המעלה לאשר כפי כחו הוא משתעבד יראה כי הוא חסיד . ולכן באמת יראה כי אין ראוי לבן לכחש באב . כי ראוי לתת לאשר הוא אב . ולא יוכל אדם לעשות דבר שיהיה במעלות הדברים שכבר קדמו ואשר נעשה. ועל בן הבן תמיד הוא חב . ואמנם אשר להם חבו הכח בידם לעזבו וכן האב . אמנם לזה לא יראו בשום צד בן נזור מאביו אםלא לא יהיה בקצה הרעה כי בלא אהבה הטבעית

דבר

ביותר מועיל . וכזה יחשב בטוב המועיל : כי כאשר הוא יותר מועיל . כי המועיל יותר לא ישוה עם המועיל פחות בטוב : כי זה היי עבודת . כי אם היה שוה בגמול המוסיף עם הגורע במועיל אז היה תוספת המועיל עבודת עבד ר"ל עבדות של חנם : אם לא כפי : אם לא יושב גמול כפי מעלת ושווה : המעשים . אשר כעשו מאהב' יחשבו הטובו' כעבודת עבד בלי שכר : כי יחשבו . להיות שאוהבי' יחשבו טובותיהם כמו שיחשבו המשתתפים בממון בעסק מו"מ . שהנותן לשותפו' יותר מעו' מחברו מקבל ריוח יותר : וכן ראוי . אשר כן ראוי לחשוב בטובות הנעשים מזה לזה באהב' : אמנם הדל . אבל הדלים יאמרו שלא יושב גמול לעשיר המועיל אותם כי יאמרו מה בלע באהבתם להגיד ולעשיר אם לא יהי' אותם בטוב המועיל : אמנם יראה'. והכרח' לעשות ערך ישר בין דל לעשיר: ראוי לכל א' מהם . ראוי לכל אחד להטיב כפי הראוי :ולא תהיינ' הטובות מדבר אחד כ"א הדל יתן למעולה והעשיר כבוד . והעשיר יתן לדל עזר ממון ועושר: וכן יראה' שיהי' זה בישוב . וראוי לדע' שנישוב המדינ' כהנו להפליקולהניר הכבוד שהוא ענין כללי במעש' הטוב הכללי : רצונו לבאר הנותן דבר טוב לכלל העם והקיבוץ במדינה יכובד בכבוד הכללי : ואינו נקל אך לא בקל יתנו העושר והכבוד שניהם יחד גמול לאיש אחד : ובכלם אין אחד . בכל האוהבים אין אחד שיתן שניהם העושר והכבוד לאוהבו : שאם אמנם . אבל אמנם לאשר הוציא ממון על אוהבו יתנו לו כבוד או מתנות במקום הממון שהוציא : ואשר כפי הראוי . ואשר יתנו כפי הראוי ישוה הכבוד כנגד הממון : וישיע האהב' . וכזה יעזור את האהב' להיות מתקיימת בין

האוהבים : וכן ג"כ בחברת הבלתי שוים . ר"ל באהב' שבין עשיר לדל . ראוי לדל לתת כבוד לעשיר שוה בערך אל הממון שנתן העשיר לדל : ויתן כאשר אפשר . יתן הכבוד כפי האפשרות למכבד לא כפי הראוי למכובד כי א"א לפעמים לתת כבוד למכובד כפי הראוי לו : והוא בהיותו גדל המעלי' מאד עד אפס כבוד המכבד נחש' בערכו : תדרוש האפשרי . גדר האהב' להטיב לאוהב כפי אפשרות כח המטיב ושלב כפי כחו אך כי מעט הוא בבחי' המקבל . לב יחשב : כי א"א . כי א"א ברוב הדברים לכבד האוהב כפי הראוי לו בבחי' טובותיו . כמו שהו' . כמו שהוא בדבר הכבוד הניתן מאדם למקו' ב"ה או לאביו : שאין הכבוד שוה כלום בטובו' הבור' על האדם או בטובו' האב על הבן . ואין שום אדם יכול להטיב כבוד לאל ככל הטוב אשר הוא עושה עמו : לאשר כפי כחו . אך המשעבד את עצמו לתת כבוד לאוהבו כפי כחו לבד הרי זה משובח ונקר' חסיד : כי אין ראוי לבן. אין ראוי לבן לבזות את אביו או להרע לו בעבור רוב טובותיו עמו : ולא יוכל אדם . אין מי יוכל לתת כבוד לאל יתברך או לאביו ככל הטוב אשר גמלום מקדם ככתוב במה אקדם לאלהי אכף לאלהי מרום וגו' : ועל"כ הבן תמיד הוא חב . לכן חייב הבן תמיד בכבוד אביו : אשר להם חבו . אולם הנושים בהם טובותם יש כח וספק בידם לעזוב המשא אשר הם נושאים בם ולמחול להם החוב : וכן האב . וכן יש כח באב למחול כבודו לבנו : אמנם לזה . בעבור שהבן חייב תמיד בכבוד אביו בעבור הטובות שהקדימו אביו כאמ"ר לכן לא נראה לעולם בן נזור ר"ל נפרד מאביו בל יטיב לאביו . אם לא שיהי' הבן בתכלית הרשע : כי בלא אהבה . כי

גם

דבר אנושי הוא שלא ידחה הנעזר . אמנם מזה ראוי לברוח או לא יתן לו דבר כי יעשה יותר רע . רבים ירצו לסבול למאחרים (נ"א מאחרים) טוב ויברחו מעשותו כמו אם יהי' בלתי מועיל . (נ"א ומאלה) אמנם נאמר זה השיעור :

נשלם מאמר שמיני

גם אם לא תעזור לזה המדמה שאהב' הטבעית ר"ל אהבת הבן לאב ואהבת הנעזר לעוזרו . הנה הוא מחויב מצד השכל האנושי שלא ידחה הנעזר את עוזרו מקדם אף כי הבן את האב : מזה ראוי לברוח . ראוי לברוח לבלתי התחבר לנעזר הבלתי עוזר את עוזרו : כי אם מלאו לבו לבלתי עוזר את עוזרו ולהרע עמו . אף כי למתחבר עמו יתכן שירע יותר : רבים ירצו לסבול . רבי' יקפצו לקבל טוב מרעיהם ויברחו מהשיב גמולם להם : כמו אם יהי' . ידמו את עזרת' כאלו לא הועילו להם מעולם : ומאלה . ומאלה האהבות כבר נאמר בזה המאמר זה השיעור :

ומהאמור בזה המאמר תדע ובקנת גדרי האהב' והרחמים המשמשים לפעמים במובן אחד ככתוב ארחמך ה' פי' אהבך . מה ראה מניח הלשון לשמש בשם רחמים בלשון רבים לעולם ומה הגיע אליו לכנות ערות האשה בשם רחם . לכן תדע כי גדר האהב' היא תאות הנפש לידבק בדבר הטוב . לא אולם רחמים גדרו הוא המיות הנפש ועלבונה ברצותה נרת אהובה . וכל אהוב הקרוב יותר ינדלו הרחמים יותר כפי קרבתו . ולפ"ז יהי' זה הכח הנפשי מורכב מב' כחות נפשיות שהם האהב' והעלבון ע"כ קרא שמה רחמים בל' רבים . ובהיות אהבת נשים מורכבת מעלבון גדול עדה"כ כי חולת אהב' אני והמציא לזה הוא הסבר האמור לכן נקרא שמו רחם המורה על הרכבת האהבה והעלבון ובא בל"י להבדיל בינו ובין הכמרת רחמים וכענין זה נקראים העגבות בשם שוק מטעם תשוקה כי כל מעגב נפשו שוקקה לדבק בשוקי תשוקתו ובזה יתישבו דברי הרב המורה מש"כ בטעם קריאת לשוננו בשם לה"ק הוא בעבור שלא הונחו בו שמות לאברי המשגל והקשו ע"ז משם רחם ולפי מש"כ אפס מקום לקושיא כי הוא זה השם איננו המשכי ועצמי כ"א שם נגזר ומושאל משם רחמים כאמור . ואם שגדל אהבת השי"ת באוהבו עד העלבו באהבתו לידבק בו ית' יכונה זה בשם רחמים ככתוב ארחמך ה' . והוא עדה"כ כלו עיני מייחל לאלהי כי הוא זה כליון בשר וחלי נפשי על השגת התוחלת והדביקות בה' :

נשלם מאמר שמיני

מאמר תשיעי

פרק ראשון

אמנם בכל האהבות בלתי דומות המעריך שוה וישמור האהבה כמו שאמרנו במדיניית . כי למעבד עורות יתנו למנעלים כראוי וכן האורג וכן השאר . לכן הנה נמצא מדה משותפת אשר לא יחזרו כל הדברים ובזאת ישוערו אמנם באהבה פעמים יצא על אוהבו כי בהיותו אוהב מאד לא היתה לו חזרת האהב' ופעמים הוא אפשרי שלא יהיה בו דבר לאהוב . אמנם פעמים רבות האהוב יאמר כי בתחלה גדר לו כל הדברים ולסוף לא השלים לו דבר . אמנם יקרה אלה התלונות כאשר זה בעבור הנאה יאהב האוהב וזה אמנם בעבור המועיל

פרק א . אמנם בכל האהבות . אחר שביאר במאמר הקודם גדר האהבה למיניה דרך כלל בא בזה המאמר לבאר פרטים רבים מענייני האהב' במה זה מתקיים ובמה תפסד ולומר כבר מבואר במה שקדם שבכל האהבות הבלתי שוות בכמות או באיכות הטובה : המעריך שוה . הנה המעריך ערך האהבות זה לזה שוה ומשוה הטובות לפי ערך האהבות והוא זה ישמור קיום האהב' : כמו שאמרנו . כמו שביארנו (בספר החמישי מזה) בענייני חליפי מקח וממכר אשר במדינה שמעבד העורות יתן בעד מנעלים עורות מעובדי' ידועים והאורג יתן בנגד ארוג במדה ידועה בעד מנעלים וכן שאר החליפין ישוערו בז"ז : מדה משותפת . ר"ל המטבע שבה ישוער ערך ושווי כל ממכר כאמור (בס' הה' מזה) אמנם באהב' . אולם באהב' שטובה ורעתה לא יעורך לפעמים בטבע כ"א לפי הנדיבות עד שיותן כבוד בעד הון כאמור (באחרונה) ובעבור שאין שם שער וערך קבוע לכן יתעוררו תלונו' ומריבו' בין האוהבים כי פעמים שלה ר"ל יריב האוהב על אוהבו לאמ' שלא השיב גמול כראוי ופעמים הוא אפשרי . בשיתכן שלא הי' אתו דבר שגומל שלא ישוה גמול כלל . גם פעמים יהי' ריב בין האוהבי' בעבור שלא ישמרו תנאי ספתם אשר השביעו איש לרעהו : אמנם יקרו . אולם

אולם לא יתעוררו אלה המריבות כ"א בינייני אהבות התלויים בדבר הנאה או תועלת ר"ל כשזה האוהב יאהב שהובו בעבור הנאה וזה ר"ל אוהב זולתו יאהב אהובו בעבור שמועיל כי אהבה כזאת יתכן שתבטל בהבטל דבר ההנאה והמועיל : כי לא היו אוהבים בעצמם · כי ב' האוהבים לא אהבו את עצמם כ"א דבר הנאה ומועיל אשר אלפו ולא נשארו : אמנם אשר בעבור המדות . אך האוהבי' זא"ז בעבור התדמותם בטוב המדה אז האהבה קיימת : אמנם המריבי' · אך יבואו בריב כאשר ישלמו גמול בטובות אחרי' אשר התחילו בם בעת נתינת הנותן הטוב הראשון : כי זה ידמה . כי ידמה בעיני המקבל כאלו לא קבל גמול על טובו כלל אחר שלא קבל הגמול כפי הרצוי אשר רצה : כמו אשר נדר · כמו מי שהתנה לתת למטיב נגן סך קל"ב . וכנגן המנגן בלילה שאל בבוקר שכרו מהמתנה עמו והשיב המתנה שלא יתן לו כסף בשכרו אבל יענגהו בהנאה אחרת ובעונג שוה להנאת הניגון ועונגו : כי אם שניהם ירצו . והנה אם ירצו שניהם בדבר ההנאה שישלם גמול בעד הניגון הנה יהי' זה גמול שלם כי אין אחר ההתרצות כלום : ואם רצה זה . אולם אם השומע ירצה לסלקו בהנא' והמנגן יחפוץ בריוח ר"ל במעות מזומן ולא בשוה כסף : וזה יש לו המנגן יש לו הנאה כזו שהשומע חפץ לתת אבל אין כסף לו לכן איננו חפץ בהנאה כ"א בכסף אז לא יהיה זה טוב כפי מה שנתרצו בעת השתתפם במו"מ להחליף שמיעת הניגון בשכר כסף : בעבור הדברים . כי הוא זה המנגן נתרצה לנגן בעבור הגמול שהתנה ר"ל בשכר כסף שיש לו צורך אליו כי אין לו כסף כאמור אך לא נתרצה לקחת הנאה שכבר יש לו : אמנם הערך הראוי . אולם גם אם יתרצה הנותן לקבל שכרו בשוה כסף ישאר הספק מי משניהם יסדר הערך ר"ל מי ישוה ערך הנאת המקבל עם ערך הנאת הנותן : וירא' שהמקבל . והנראה שהמקבל ישוה הערך בעבור שהנותן תחלה הודה כי לו משפט הסדר להעריך השווי בהאמינו אותו על השבת הגמול. וכמו שהאמינו על השבה כן האמינו על הסדר והשווי :

המועיל יאהב האוהב . אמנם בזה לא יעמדו שניהם בעבור זה תפרד האהבה אשר היתה ביניהם כאשר לא יהיו הדברים אשר בעבורם היו אוהבים כי לא היו אוהבים בעצמם כי אם הדברים אשר היו ולא נשארו ובעבור זה כן תהיה אהבתם . אמנם אשר בעבור המדות הוא בעבור עצמם והיא נשארת כמו שאמרנו . אמנם הם מריבים כשיהיו להם דברים אחרים ולא אשר רצו כי זה ידמה לו אשר לא נעשה עמו דבר כאשר לא בא לו דבר אשר רצה כמו אשר נדר למנגן כי כאשר ייטיב נגן כן יתן לו יותר ויהי בבקר שאל להשלים לו נדרו אמר לו שישיב לו הנאה לדגאתו . כי אם שניהם ירצו זה הנה זה היה לו על השלימות . ואם רצה זה הנאה וזה אמנם ריוח וזה יש לו וזה לא . לא יהיה זה טוב כפי השתוף כי זה בעבור הדברים אשר הוא צריך אליה' יקוה ובעבורו נתן זה . אמנם הערך הראוי הוא לשניהם לסדר , הנותן תחלה או המקבל (נ"א וירא' כי המקבל) ראשונה . כי הנותן תחלה יראה שהו' מודה לאחר המשפט . כמו שנאמר שהיה עושה פיתאגו"רים כי כשהיה מלמד לתלמידים וראה לתלמיד מכבדו במתנה והיה נראה לו שהוא בכמה הראוי לאיש אשר למד היה מקבל כמוהו כי בדברים כאלה די לאלה כפי משפטם . כי המתנה היה לאיש (נ"א המקבל תחלה אמנם אשר) יקבלו כסף ולא יעשו דבר מאשר אמרו ובעבור יתרון אשר נדרו הנה הם ראוים להצאות . כי לא השלימו אשר אמרו . והנה בעבור זה הוכרחו לעשות הטעאה כי אולי לא ינתן להם כסף בעבור ידיעתם . לכן לאלה אשר קבלו מתנה ולא עשו דבריהם כפי הראוי בהצאה אמנם אשר לא יעשו בעבור אמירת עשיית הגמול

שהוא מודה לאחר . כי הוא מודה אשר לאחר ר"ל המקבל אשר היא כנגדו לו המשפט לסדר : כמו שנאמר . כמו שסופר מהחכם פיתאגורס שהיה מלמד לתלמידים והי' מקבל כבוד מהתלמידים בגמול ושכר הלימוד . וכמות הכבוד אשר שערך כל תלמיד היותו שוה בגמול הלימוד . כן קבל ממנו : כי בדברים כאלה כי בדבר הסדר והערך בשיווי אלה ההנאות די לאלה שהתלמידים לסדר כפי המשפט אשר ישפטו בו : כי המתנה . יען כי הנותן נתן מתנתו באמונה שאלה להמקבל ר"ל שפיתא"גורס לימד שאלה לתלמידיו לכן האמין להם של השבת הגמול והערכת שויו : אשר יקבל כסף · אך שמלמדי' לתלמידיהם בשכר כסף לא בעבור כבוד כמו פיתאגו"רים ולא יקיימו תנאם ללמד היטב כאשר קבלו עליהם הנה אלה המלמדים ראוים להנאות ומריבות יען לא השלימו תנאם ללמד כאשר אמרו : והנה בעבור זה . בעבור שכר הכסף שהוא דבר נבדל מעצמותם לא סמכה דעת המלמדים עליו וחששו אולי לא ינתן להם הכסף כאשר התנו לכן הורו שיתר לעולם לעשות הטעאה והתרשלות בלמודם . ולכן כאשר קבלו שכרם משלם כאשר התנו יהיו על אלה המלמדים תלונות ומריבות על אשר לא למדו לתלמידיהם כראוי : אמנם אשר לא יעשו · אולם הבלתי מטיבים ע"מ לקבל פרס כ"א בעבור מדת הנדיבות כבר אמרנו שאין בו מריבה להיות המתנה והאהבה כפי הבחירה השכלית אין אונם הגמול גם המעיר תלונה ומריבה בין האוהבי' במשתתפים :

הגמול . אלה הנותנים הם עושים בעבור עצמם כבר נאמר כי הם בלי הצאה ואהבה בזאת היא המעלה ועשיית הנתינה כפי הבחירה וזה היא באהבה ובמעלה . ולכן יראה שראוי לעשות במשתתפים בפילוסופי' כי לא ישוער הראוי בממון ולא ישקל במחיר ולא יעשה טוב אבל אולי הראוי ואפשר כמו לאלוה ולאבות . אמנם לא תהיה כן המתנה אבל כוונת הנותן תלוי בדבר ראוי להיות שם תשלום לפי ראות שניה' שתהי' כפי מעלת כל אחד . ואם לא יקרה זה המקדים לקחת יסדר הראוי כי אין זה הכרחי לבד אבל גם הוא צדק . כי בכמות אשר זה נעזר או בכמות אשר הוא נהנה ראוי שיהיה כמוהו לאחר כי כן יעשה במקחים אמנם בקצת מדינות סדרו דתות בהסכמות רצוניות שלא יהיה המקח באונאה . והוא כי הוא ראוי אם אחד הלוה לאחר דבר . שיעור עלוי (נ"א שיפרע לו) המקבל כפי משפטו כמו שהסכימו . כי יחשבו כי הוא יותר נכון שיסדר הדבר האיש אשר נתן לו מהנותן . כי דברים רבים לא יהיה מחירם שוה לאשר כבר הם להם . לאשר ירצו היותם להם . כי כל אחד יראה לו הדברים אשר לו אשר יתן שהם מעולים מאד . אמנם הפרעון יהיה הכמות שיסדרו המקבלי' אמנם ראוי שלא שוקל לאשר יש זה כי המחיר הוא כמו שיהיה שוה טרם היותו לו :

פרק ב אמנם

בדברים אלה יהיה ספק . כמו האם ראוי בכל הדברים לתת לאב ולהיות נשמע אליו . או החולה ישמע לרופא ואיש מלחמה לשר הצבא . וג"כ אם יותר ראוי לתת לאוהב או לעבודת איש מלחמה (נ"א מעולה) וכן אם יותר ראוי להשיב גמול לאשר הטיב לו . או לתת לאוהב אם אין לו לתת לשניהם . אכן בכל אלה אינו נקל לברר האמת כי הבדלים רבים להם וממינם בגודל ובקטנות ובטוב ובהכרחי כי לא

במשתתפים בפילוסופיא . ר"ל המשתתפי' עם תלמידיהם ללמדם פילוסופי שלא יקבלו התלמידים מחיר שום פוע' בשכר למודם : כי לא ישוער . אין ערוך לגודל המתת בשום מחיר ככתוב וכל חפציך לא ישוו בה וכן אמרו ז"ל מה אתם בחנם : אבל אולי . אבל אולי ימלא שם שכר לפעל ליפול החכמה כמו הגמול שמשלמי' ב"א לאלהים או לאבותיהם והוא הכבוד ככתוב כבוד חכמים ינחלו כי אין גמול נעלי' מהכבוד לגמול בעד לימוד החכמ' אשר תמי' בעלי' לכלם : לא יהיה כן המתנ' . כל אהב' התלוי' בדבר שמתנ' איננה כמו האהב' האמור' שאין כוונת המטיב לקבל מתת כלל : אבל כוונת הנותן . אבל . באהבה התוי' בדבר הגמול : תהיה . כוונת הנותן נקבל גמול טוב לטובתו לפי אומד הנותן והמקבל : ואם לא יקרה זה . ר"ל שלא יהי' שם התרצות משניהם בדבר האומד . אזי אל המקדים לקחת הטוב ר"ל המקבל עליו לשער אומד הטוב אשר קבל ולהטיב כשיעורו טוב לנותן : כי אין זה הכרחי : משפט השבת גמול לפי אומד המקבל איננו מוכרח לבד בשכבר הודה הנותן שלמקבל משפט השער והאומד יען נתן בלי קניני' וקבל כאמור . אבל אף גם בצדק הוא יען שהנעזר יודע שיעור העזר שקבל משא"כ העוזר ר"ל הנותן : במקחים . כן הדין במקח וממכר אם מכר המוכר בלי קיצה אזי על הלוקח לשער הקנה : אמנם בקצת מדינות . אך תקנת קצת המדינות שלא לסמוך על קיצת הלוקח באמור כ"א יעשה ע"י הבקיאים למען לא יבואו לידי אונאה : כי הוא ראוי . זה סב אל האמור לפניו ר"ל שהוא כנותן טעם למה על המקבל לקצוב הקצב . ואומר שהוא כמו המלוה לחברו דבר שיתן להוצאה בלי קצבה . שעל הלוה לקצוב הפרעון כפי משפטו ר"ל כפי מה שישפוט הוא בשיעורו : כמו שהסכימו . ר"ל שגם המלוה כבר הסכים שיסמוך על קצבת הלוה אחר שנתן בלי קצבה : כי יחשבו . כי כל הנותנים והמקבלים בלי קצבה יחשבו שיותר נכון הוא שישער המקבל שיעור השווי כי הוא ידע מבין שווי הדבר יותר מהנותן : כי דברים רבי' . כי קנינים רבי' שווים יותר אצל מי שיש לו מהם מאשר הם שווים אצל מי שאין לו מהם כי כל איש ידמה לו שחפציו מעולים מאד לכן יהיה אומד ושומת ההנאה שקבל לפי אומד המקבל אשר עדן לא היה לו מזה הקנין והוא כיש ם בזול יותר מאלו שם אותו הנותן שכבר יש לו מאתו הקנין עדה"כ רע רע יאמר הקונה ואוזל לו : שלא שוקל . שאיננו שוה מחיר רב כשומת הנותן שכבר יש לו וחשוב הוא בעיניו וזהו הצדק כי המקבל לא התרצה בעת קבלתו הנאת הנותן כ"א לשלם גמול לו כפי השוה בעיניו לא כפי השווה בעיני הנותן כי אין איש מקבל מתנה בע"כ :

פרק ב אמנם בדברים אלה יעיר ספק אשר אמר לו שם בשלשה תנועות בעניני האהבי' אי האם ראוי לתת מתנות וכבוד לאב ולהיות נשמע אליו בכל הדברים ולא נשמע לסותר את דבריו בשום ענין או יתכן שנשמע לפעמים לסותר את דבריו עד שהחולה ישמע לרופא ובעל המלחמ' ישמע לשר הצבא אף כי יסתרו את דברי אביו . ב' אם ראוי לתת עזר לאוהבו או לאיש מעולה אין בו כח לעזור לשניהם . ג' אם יותר להטיב גמול המטיב עמו או לתת מתת לאוהבו אם אין ספק בידו לתת לשניהם . אכן בכ"א איננו

לא ישובו כל הדברים אלא (נ"א אל) אחד גלוי הוא (נ"א כי) צדיק הוא להשיב גמול למטיב יותר מלתת לאוהב · כמו שהלוה יותר ראויה לפרוע מלתת לאוהב . אמנם גם זה אולי אינו ראוי לתת להעשות כן · כי אם יוכל להציל מהגנבים ואם ראוי לפרוע חובו מהציל האיש ההוא · וזה יהיה אשר יהיה או תת לשואל להשיב גמול או להציל האב . אמנם נראה כי יותר טוב להציל האב מהציל עצמו . ואשר נאמר בכלל להשיב החוב אם אמנם תהיה מעולה המתנה לטוב או לדבר הכרחי. לזה ראוי לנטות ולפעמי' אמנם לא יהיה שוה להשיב לאשר גמלהו עם תת למעולה אשר הוא נודע כי הוא עושה טוב . אכן אמנם השבת הגמול היא לאשר יחשוב אשר הוא רע . כי אמנם אין ראוי להשאיל לכל משאיל כי המשאיל לחסיד חושב להרויח אבל לא יקוה להרויח מהרשע . ואם האמת הוא כן אשר הוא רשע הנה המעולה (נ"א המעלה) אינו שוה ולא ראוי · ואם אינו כן · אבל הוא חושב כי הוא כן לא יראה אשר עשה בלתי ראוי · הנה כמו שאמרנו פעמים רבות הדברים אשר הם אצל הפעולות וההפעליות האנושיות אינן מבוארות כמי שאינו כן הדברים עצמם אשר אצלם · גלוי הוא כי אין ראוי לתת הכל לאב כמו שלא חברו עובדי אלילים כל זבחיהם ליופי"טור כי האומנם ראוי לתת ממנו לאבות ולאחי' ולאוהבים ולכל אחד מעושי הטובות . ראוי לתת לכל מיוחד לו המיוחד לו והראוי · וכן יראה אשר עושי' ב"א החתנים יקראו כל הקרובים · כי אלה הם ממשפחה אחת ובפעולות אשר הם לצורך אלה ובהסכמת הנשואין יחשבו כי אלה ראוי לקרו' ליותר הקרובים · בעבור זה אמנם יראה כי ראוי להספיק מאד לאבו' פרנסתם כמו חייבים וכי הם סבת הווייתם יותר מאשר לעצמם ובזה יספיקו ובכבוד כמו לאל ית' . אמנם לא יהיה הכל לאבו' ולא דבר אחד לאב ולאם ולא אשר הוא חכם

אינו נקל · אין דבר קל לברר האמת באלה הספקות כי יש להם הכרעות רבות אל דבר והפכו כי יש לדון בדבר ההכרעה לפי גודל האהב' וקטנה או לפי גודל הטוב וקטנה או לפי הכרת הדברים ואפשריותם : אל אחד · אל הכרעה אחת כלומר לא בדבר אחד יוכרעו כל אלה המבוכות האמורות : גלוי הוא · יחתור במשענת התבונ' להטיב ולחתור מבוכות ולהוסיף אחרת תחתיהן ואומר · מבואר שהצדק יורה דרכו שיותר ראוי להטיב גמול לאשר כבר הטיב עמו מתת לאוהב אשר עדן לא הטיב עמו כי הגמול הוא כמו פרעון החוב לב"ח : אמנם גם זה · אם תמצא לומר שכן הוא ר"ל שתשלום גמול קודם למתת האוהב ואפס מקום לספק הנ' · הנה יש לספק אם יש לאחד סך קצוב · ובזה הסך יוכל לפרוע חובו או להציל עשוק מיד עושקו · איזה מהם קודם: וזה יהי' גם זה הספק יהי' בהצלת האב · ר"ל אם תמצא לומר שגם בזה השבת הגמול קודם מהצלת העשוק הזר · הנה יש לספק אם האב העשוק מה דינו : אמנם כאמר · ישיב · יכריע כי הצלת האב קודמות עכ"פ והצלת עצמו בכל מקום כפי השכל הישר · יהי' א"כ המתחייב מזה שהצלת האב קודמות להשבי' הגמול : ואשר נאמר בכלל · ומה שאמרנו בדרך כלל שהשבת החוב היא היותר ראוי' מהצלת העשוק · עכ"ז הדעת נותנת שאם יקרה שיהי' שם עזר דבר מעולה מאד או הכרחי אז יהי' הדבר המעולה וההכרחי קודם מהטבת הטוב · וזה כי גם הב"ח חייב לתת לעזר בדבר המעולה ההוא : ולפעמים לא יהי' שוה · גם לפעמים לא ידמה השבת הגמול לתת למעולה · ר"ל שתת לעולה הוא יותר ראוי וזה בהיות המעולה נודע לעושה טוב · ואשר גמלהו

יש בו ספק אולי איש רע הוא · הנה אז יש לתת למעולה כי אין ספק מוציא מידי ודאי · כי אין ראוי להשאיל כי כמו שהלוה מעותיו הוא מלוה לאיש טוב ומעולה כן ראוי למטיב להקדים מתת לטוב מהשיב גמול לאיש רע · אחרי אשר יוכל להטיב בו בזמן אחד : ואם האמת · כ"א אמת יהי' הדבר יחשוב שבעל הגמול הוא איש רע : הנה המעל' · הנה נתינתו למעלה יותר מהשבתו לבעל הגמול לא תחשב לו למעלה גדולה בהיות בעל הגמול נודע לרשע · ומי יגמול טוב לרשע : ואם אינו כן · אבל אף אם הוא בלתי נודע לרשע · כ"א יספק בו במחשבתו אולי רשע הוא · עכ"ז איננו עושה שלא כראוי מה שהוא נותן יותר למעולה · כי אין ספק מוציא מידי ודאי : הנה כמו שאמרנו · כבר אמרנו שהדברים התלויים במדות הנפשיי' המתפעלות בפעולות והפעלים אין יושרן מתבאר ביאור גמור במופתים הגיוניים . כ"א בראיות ולפי אמוד הדעת ונשארים אפשריים כמו הדברים עצמם ר"ל כמו כל הפעולות האנושיות שהם אפשריים כפי הזמן והנסיבות · והנה במה שקדם הותרו הספק הג' והד' כי משפט האוהב עם המעולה כמשפט בעל הגמול עם המעולה שהטוב וודאי קודם לרע המסופק וקרוב לרע וודאי : גלוי הוא כי אין ראוי לתת · ישוב להתיר הספק הא' ואומר שכל המתנות וכל הכבוד ראוי שיתן האדם לכל אוהב מאוהביו הראוי לו ולא יתנום לאחד אף כי הוא זה היותר אהוב לו כמו האב · אשר כן יעשו זובחי הזבח לשבעת הכוכבים שיזבחו לכל כוכב הראוי לו ולא כל הזבחים ליופי"טר לבדו : כי האומנם · אמנם ראוי לחלק המתנות והכבוד בין האוהבים והקרובים לתת לכל איש חלקו המיוחד לו

חכם או אל שר הצב' אבל כל אחד הראוי לו. לאב כבוד האב ולאם כבוד האם ולכל זקן כבוד כפי שניו. לקום מפניו ולהשתחוות לו וההדומה להם . אמנם לאוהבים ולאחים בטחון וכל שיתוף . אבל לקרובים ולאשר מקרובי משפחתו ולאנשי המדינה ולכל הנשארים . תמיד ראוי לעשות המיוחד לכל אחד כפי עצמו ובפי המעלה או ההרגל : אכן אם הם מסוג אחד נקל הוא המשפט אמנם מהנבדלים הוא קשה . אבל בעבור זה אין ראוי להנזכר ממנו כ"א כאשר יקרה כן ראוי לעשות ולתאר :

פרק ג אמנם יפול ספק כאשר הוא הפרת האהבה או לא כאשר לא יהיו קיימים . הנה באלה אשר תהיה האהבה בעבור המועיל או בעבור המהנה כמו שלא יהיו להם זה אינו בלתי ראוי שתופר האהבה כי הם יהיו אוהבים בעבור אלה . וכאשר נטלו ראוי שלא יהיו אוהבים . אמנם יוכל להצות אחד את חבירו אם הוא אוהב אותו בעבור המועיל או בעבור המהגה וירא כמרמה אשר הוא בעבור המדו' כבר אמרנו ראשונה כי האבות הם רבות ואפשר שיהיו אוהבים ויחשבו שהם אוהבים באהבה אחת ואינו כן . ולכן כאשר יהיה האחד מרומה ויחשוב שהוא אהוב מפני המדות והוא לא יעשה כאלה יתרעם ממנו אמנם כאשר הוא מרומה ממרמת חבירו בצדק יצא מרמה (ג"ם יצא המרומה) . ויותר למשחית המטבע כמו שזאת הבגידה אצל הדבר היותר נכבד הפועל הוא יותר רע ואם אמנם קנה האהבה בהיותו טוב ונעשה רע והוא גלוי א"א שיהיה אהוב מהמעולה כי אמנם אין ראוי לאהוב הכל כי אם הטוב כי אין ראוי להיות אוהב רע ולא להדמות לרע כי כבר נאמר כי האוהבים דומים זה לזה . ולכן יסופק אם מהרה ראוי להפר האהבה או לא לכלם כ"א לאשר לא יוכלו להירפ' בעבור הרעה . אמנם אשר יוכלו להתישר יותר (ג"ם יש) לעזור על המדה מאשר

לו . אשר כן יעשו החכמים ביום חתונתם יקראו לכל הקרובים · וביום הכיסואין יקראו רק היותר קרובים לבד . וכזה ראוי לחלק הטובות הקרובים לאב ולאם יפרנסם ויכבד כמו לאל ית' כי הם סבת מציאותו : מפני שיבה יקום לאוהביו ולאחיו יהיה מבטח ביום צרה כמו שכתוב ואח לצרה יוולד . כללו הדברים יתן לאיש חלקו בטוב שמיוחד לו כפי ענינו ומעלתו או כפי הרגל המדינה שהוא בה : אכן אם הם ממין אחד . כאשר ... הם ... האוהבים ממין א' נקל הוא לשער החלק שמגיע לכ"א וקלת קשה ...הוא לחלק בין האוהבים אשר הם ממינים נבדלים : ובכ"ז אין להפרד מחלק סבת לפי האומד לכ"א כפי המקריים אשר יקרו בזמניהם ובמקום אלה ולאחר רמז לבאר ולשער :

פרק ג אמנם יפול ספק. ... הנה יסופק היתכן שתופר האהב' או לא כאשר לא יקיימו האוהבי' טובותיהם מזה לזה : הנה באלה . יאמר הספק ... האמור ויאמר באלה ... האהבות שהם בעבור המועיל או המהנה הנה כמו שלא יהי' להם זה מזה מועיל או מהנה כן אינו בלתי ראוי הפרת האהב' אבל ראוי באמת שתופר ... יען לא יהיו אוהבים כ"א בעבור אלה המועילי' והמהני' ובהבטל' ראוי שתבטל האהב' : אמנם יוכל להיות אולם יוכל האוהב לריב את רעהו אם הי' מרמה אותו באהבתו כמו שהי' אוהב לו בעבור המועיל והמהנה באמת ומתראה שהי' אוהב אותו בעבור טוב מדותיו הנה בהודע לבעל המדות מכוסת אוהבו יריב אתו : כבר אמרנו . כבר בארנו כי מיני האהבות הם רבים קצתם בעבור המעלה ר"ל המדות וקצתם בעבור הטוב או המועיל והמהנה וע"כ יתכן היות משגה באהב' ר"ל שיאהבו זא"ז

מין אחד מהאהב' וימשכו שהוא ממין אחר וע"כ יצא משפט מעוקל להיות האחד מהאוהבי' מרומה בהיותו חושב שהוא אהוב לרבים מפני טוב מדותיו ויאהבנו גם הוא בעבור המדות ואח"כ יוודע להאוהב שהאהב' לא יעשה כאלה המדות הטובות ואז יתרעם האוהב עליו · לאמר במוקף קנה האהבה ובאמת טעה האוהב כי הוא אהוב לרבים מפני המהנה או המועיל אשר הוא מטיב להם : אמנם כאשר הוא מרומה . אולם אם יקרה שאבירו ... ריעה אותו באהבתו בהראותו אותו שהו' אוהב אותו בעבור המדה ובאמת כוונתו בעבור המועיל והמהנה בהבטל דבר המועיל ביטל האהבה אז יצדק המרומה בהלונו על המרמה אותו : ויותר · למשחית ... הטבע ויותר יהי' הרמאות עול מעול שמזייף המטבע כי המזייף המטבע מרמה את רעהו בדבר המעריך שוה המקחים · והמטבע הוא דבר חוץ ממנו אך המזייף את מעשיו מרמה את רעהו בדבר המעריך שווי האהבות והמעשה הוא דבר דבוק בו : כמו שזאת הבגידה . ר"ל הבוגד המשחית האהבה הוא יותר רע מהמשחית המטבע בעבור שערך שווי האהבות הו' יותר נכבד ... מערך שווי הדברים כאמור : ואם אמנם קנה . אולם אם התחיל האוהב לאהוב את האהוב בהיותו טוב ואחר כך נעשה רע : והוא' גלוי . ומן המבואר שהאיש הרע אי אפשר להיות אהוב מהמעולה כאמור בפנים. ולכן יסופק ע"כ יש לספק היש להפר האהב' עם כל אוהב טוב שנעשה רע בין יוכל להירפא ר"ל לשוב להיות טוב ובין אינו יוכל להירפא · או אין להפר האהב' עם אשר יוכל להירפ' עכ"פ : אמנם אשר יוכל להתישר . יכריע הספק האמור ויאמר כי הישר אשר שב להיות רע והו' יוכל עוד להתישר יותר

מאשר על הממון . כמו שהוא יותר טובה ויותר מיוחדת באהבה . אמנם יראה שהמפיר לא עשה שלא כהוגן . כי לא היה אוהב לזה ולדומה לו . והנה הוא נשתנה לא יוכל להתישר על כן שב מאהבתו . ואם אמנם האחד ישאר כאשר היה והאחר נעשה יותר חזק והוא רחוק מאד במעלה האם ראוי שיתנהג עמו כמו אוהב . זה בלתי אפשר כשיהיה המרחק גדול וזהו גלוי מאד כאשר הם האוהבים מנעורים . כי האחד ישאר בדעתו נער והאחר נעשה איש נבחר איך יהיו אוהבים ואיך ישיבו זה לזה ולא ישמחו ולא יתעצבו לדברים אחרים (נ"א אחדים) ולא יעמדו זה אצל זה . כי אמנם בבלתי אלה לא יהיו אוהבים אם לא יהיה משותף ביניהם וכבר נאמר מאלה כן אם ראוי לחשבו כזר כאשר לא היה אוהב לעולם . יען כי ראוי להעלות זכרון ההרגל הקודם כאשר נחשוב כי יותר ראוי לתת לאוהבים מאשר לזרים . כן לאלה אשר היו אוהבים ראוי לתת בעבור האהבה אם לא תופר האהבה בעבור יתרון טוב .

פרק ד

אמנם פעולות האהבה אשר הם אצל האוהבים יתבארו ויראו מהדברים אשר כל אחד עושה לעצמו . הנה ישימו האוהב אשר הוא רוצה ועושה טובות או נראות טובות בעבור . או הרוצה חיותו וחיות האוהב בעבורו . כמו שהאמות סובלות זה עם בניהן . והנושאים חרפה מהאוהבים . אמנם יאמרו כי האוהב הוא אשר ירצה בחייו ובוחר לו אשר הוא רוצה לעצמו ואשר הוא מתעצב עם האוהב ושמח עמו וזה יקרה מאד אצל האמות . אמנם באלה התבאר האהבה . אמנם כל אחד מאלה הוא ראוי להסיר (נ"א להסיד) כפי עצמו . אמנם לאחרים כפי אשר יחשבו היות כן . הנה יראו כמו שנאמר כי השיעור לכל אחד היא המעלה והמעולה כי כמו כן לעצמו

ים לאוהבו לעזור לו אל ההתישרות מעזור לאהובו הלל בממון כי טוב המדות היא יותר טוב ומיוחד לאדם מכל טוב וע"כ אין להפיר האהב' עם השב רע אשר עוד יוכל להתיישר : אמנם יראה · אולם השב להיות רע והו' לא יוכל להתייסר עוד כמו הרגיל בדבר עבירי' שנעשי' לו כהיתרא או מי שעבר עבירה שאין מספיקין בידו לעשות תשובה בכמו זה ראוי להפיר האהב' בהיות שהאוהב נשתנה מטוב אל רע אשר לא יוכל להרפא לכן תשתנה אהבת האוהב מאהב' אל שנאה על דרך שכתוב משנאיך ה' אשנא' : ואם אמנם האחד ישאר . עוד יספק ויאמר אם נתעלה אחד מהאוהבים במעלה גדולה כמו שנעשה שר או מלך והב' נשאר במדריגתו הקטנה היתכן שתשאר האהבה ביניהם . וע"ז ישיב לאמר זה לא יתכן שתשאר אהב' ביניהם בעבור גודל המרחק ביניהם במעלה כמבואר (בשביעי לשמיני מזה) : וזה גלוי . וזה מבואר משני האוהבים מנעוריהם ונשאר אחד במדת הנערות והב' נעשה נבחר ואיש מעולה כמו מלך . שאלה האוהבים תופר אהבתם כי לא ישמחו ולא יתעצבו לדברים אחדים · כי המלך ישמח בדברים נעלים מאד והנער ישמח בדברים גרועים כמו אגוזים או באיזה מלבוש חדש . והמבואר שלא תיכון האהב' בין האוהבי' כ"א בהיות דבר משותף ביניה' ומבואר א"כ מזה שלא תשאר האהב' שבין ב' האוהבי' שאחד מהם נעש' מלך והב' נשאר הדיוט : וכבר נאמר מאלה . יעוין למעלה (בשביעי לשמיני מזה) : כן אם ראוי לחשבו כזר וכן נאמר אם ראוי לאוהב שנתעלה למעלה רמה לחשב את הנשאר מטה כאיש זר עד שלא יטיב עמו כלל . ואומר כי ראוי לזכור אהב' הישנה ולהטיב עמו כמו לאוהב בשעתו : כאשר לא תופר

אם לא יהי' שם יתרון טוב הרבה מאד לאיש על רעהו שאז תופר האהב' ביניהם בטבע בהיות שאין ערוך ביניהם כנזכר (בז' לח' מזה) :

פרק ד אמנם פעולות האהבה · אחרי אשר ביאר במה שקדם איכות האוהבי' ז"לז והפקידם רצה לבאר בזה איכות האהבה ופעולותיה הנראות על ידם ואומר כי האהבה שבין האוהבים זה את זה תגלה ותראה על ידי הטובות שעושים זה לזה מה שהם עושים כ"א לעצמו עד"הכ ואהבת לרעך כמוך · הנה ישימו אוהב · בני אדם יחזיקו לאוהב לכל איש הרוצה שיהי' טוב מוחלט לרעהו או טוב נראה ר"ל מדומה · הרוצה חיותו · יתנדב להטיב לרעהו בחייו וכן רעהו בעדו : כמו האמות : כאהבת האם לבנה שתבחר מות לעצמה חלף מות בנה : אמנם יאמרו · והב' אלה האומרים יאמרו בגדר האוהב כי לו שם בשלשה פעולות הא' רוצה בקיומו וחיותו ב' בוחר בבחירה שכלית לעשות לאוהבו הטוב אשר הוא עושה לעצמו ג' מתעצב בעצבונו ר"ל באשר לו ישמח בשמחתו ר"ל בטוב לו אשר כזו האהבה יאהבו האמות את בניהן : אמנם באלה · בשלש אלה הפעולות תגלה אהבת האוהבים ז"לז · להסיד כפי עצמו . החסיד ראוי שיטיב לאוהבו בכ"א מג' פעולות האהבה כפי השיעור והמעלה אשר יטיב מהם לעצמו ר"ל שינהר להטי' לאוהבו בתיקון המדו' ובהשגות אמיתיות כמו שיטיב בזה לעצמו ככתוב ואהבת לרעך כמוך · אמנם לאחרים : אך הבלתי חסידים אשר לא חלק להם במדות ומושכלות ייטיבו לאוהביהם בטובות כפי מה שיחשבו שהם טובים לעצמם : כי השיעור · שיעור האהבה לנאהב איננו שוה לכל אוהב כ"א כל איש מעולה ראוי שיטיב לאהובו במעלה אשר בה ייטיב לעצמו : כי כמו כן . אשר שכן ישאוה לשיטיב לנפשו

לעצמו וזה יתאוה בכל נפשו ורוצה לעצמו הדברי' הטובים . ויפעל הדברים הנראים טובים כי טוב הוא לעשות טוב · ובעבור עצמו ר"ל בעבור החלק השכלי כי זה כל אדם . אמנם זה רוצה לחיות לעצמו ולהיות נשמר בהוויתו ובפרט החלק אשר בו החכמה . כי המעולה רוצה באשר טוב לו . כי כל אשר ירצה לעצמו הטובות . ואם ישתנה ויהיה אחר לא יבחר שיהיה כל הטובות וזה (נ"א לזה) אשר נעשה · כי (נ"א אמנם) האל ית' הוא עתה טוב והוא תמיד הווה אשר הוא ולכן ידאה באמת כי לכל אחד מבני אדם הוא ראוי יותר להיות אדם בחלק השכלי אשר בו : ובזה היא רוצה להיות לעצמו והוא מתענג במעשיו כאשר עשה כי זכרונם הוא לו עונג . והעתידים הם ממינים טובים והם מענגים . ובהוות תשבע נפשו בהשגו' אמיתיות · והנה זה יתעצב וישמח בו בעצמו כי כלו הוא אחד ובעצמו הוא מתעצב או שמח ולא לאחר · ועל כן הוא בלתי מתנחם במעשיו כי הם בשכל ראוים לעמוד וע"כ החסידים הם לעצמם . אמנם האוהב יהיה כמו לו לעצמו כי האוהב הוא עצמו אחד ואהבת אלה תראה דבר טוב והאוהבי' אשר להם אלה יעמדו · אמנם האם האהב' היא לעצמו או לא נעזוב זה עתה בהווה אמנם יראה היות האהבה אשר היא לשני' או לרבי' ·כם הדברים הנאמרים וכן היתרון והו' לאשר הוא דומה לעצמו :

פרק ה אמנם יראו פעולות האהבה האמורי' אשר הם ברבי'

ואם יהיו רשעים . ולכן יהיה אשר ישיב להם עצמם ויחשבו היותם חסידים : ולכן יתעסקו עמהם . כי אשר הם מאד רשעים וחטאים אין אחד שיעמוד בזה . אבל לא יראו כזה כמעט גם לרשעים . אמנם יבדלו

לנפשו בזו המעלה · וזה יתאוה · אך החסיד האמו' מתאוה ורוצה לעצמו הטובות האמיתיות ר"ל השגות המושכלות : ובעבור עצמו ר"ל שיהי' תכלית מעשהו הטוב להטיב לעצמותו ר"ל להוציא לפועל החלק השכלי שהוא זה עצמות כל אדם ומהותו המבדילו הבדל מיכי מיתר בע"ח . כי המעולה . כי כל איש מעולה בוחר להטיב עצמו בטוב האמיתי לא בטוב מדומה כמו שקלת אנשים רעים יבחרו מחנק נפשם וידמו שזה טוב לשם' והטוב האמיתי ההו' יכסוף לרעהו ג"כ · ואם ישתנה · וכאשר ישתנה רעהו מטוב לרע אזי לא יכסוף לו כל טוב עוד לזה אשר נעשה רע : כי אמנם האל יתברך · כי יש למעולה לדבק בדרכיו ית' כאמרם ז"ל ע"פ ולדבקה בו · וכמו שהוא ית' טוב בכל עת בעבר והווה ועתיד ומשתעשע בחכמתו ככתוב טוב ה' לכל · ונאמר ואהי' שעשועים אצלו יום יום · כן ראוי לכל שלם באדם להיות שם ומתענג על ההשגות השכליות בג' חלקי הזמן · ויאהב את רעהו המשכיל כמו שיאהב אותו ית' כל עוד שלא ישתנה מטוב אל רע כמוהו ית' : בחלק השכלי · ר"ל ישים כל מגמתו לקנות השגות שכליות נשגבות כי זה הוא מותר האדם מב"ח ורמז לדבר ומות' האד' מן הבהמה אין · ר"ל החכמה אשר מאין תמצא היא מותרו ועל שמה נקרא אדם כאמרם ז"ל אתם קרואים אדם · לחיות לעצמו · מהות החיים ה.א רגשת איזה פעולה ההווה לשעתה ככתוב (בא' לזה בשביעי לעשילי) והנה פעולת המשכיל נשארת בעצם מעצמיו והיא חיותו כאמור ועל זאת יתפלל כל חסיד לאמר כי הם חיינו ואורך ימינו : זכרונם · זכרון המ"ט שעשה יתנו עונג : והעתידי' והמושכלות אשר ברצונו להשיגם עדיגה יענגוהו ועל כיוצא בו נאמר אז תתענג על ה' · והנה זה יתענג · איש כזה אשר על שכלו יגבר ויגליא יהיו שמחתו ועצבונו בעצם מעצמיו לא בזולתו כי יתענג בהעדר השגה וישמח במצאו השכל והוא בלתי מתחרט לעולם על מעשיו כי כלם בהשכל ראוים וקיימים .. שאוהב יהי' כמו לו לעצמו . האוהבים זה את זה בעבור תופס בשכל הם אוהבים עצם אחד כי הנפשות הם עצם אחד ואיני נבדלות רק מפאת נושאיהם שהם הגופות · אשר להם אלה כי אהבה שכלית תתקיים בעבור שאינה תלויה בדבר שהוא זולת עצם מעצמי האוהבים · אמנם האם . אולם לבאר זה במופת שהאהבה השכלית אשר בין האוהבים היא אהבת עצמו יעזוב עתה : אמנם יראה · אבזאת היא הנראה שכל אהבה שבין ב' או רבים · שבה הדברים הנאמרים · רמזו לבאר שהיא אהבת השכל · לה יתרון המעלה על שאר האהבות · בהיותה דומה לאהבת עצמו שהיא עזה מכל האהבות · ועל שם דביקות נפשות ב' האוהבים נקראת האהבה בשם דביקות · ככתוב ותדבק נפשו בדינה · ולדבקה בו :

פרק ה אמנ' יראו פעולו' האהב' · אחר אשר ביאר בקודם שכל אהבה שבין האוהבים סבתה איזה דבר טוב המשותף בין האוהבים . הנה הוא כמספק ואומר הנה אנחנו רואים פעולות האהב' בין רשעים רבים אשר הטיב אין אותם : ולכן יהיו : יתיר הספק האמור באמרו כי אלה הרשעים אשר האהבה ביניהם בהכרח יהיו להם איזה מדות מעולות אשר בעבור אלה המדות יחזיקו את עצמם בטובים וחסידי' ולכן יתעסקו זה עם זה בפעולות האהב' : כי אשר : אבל אשר הם רשעים בתכלית לא תתקיים האהבה ביניהם בעבור שאין ביניהם שום דבר טוב משותף : אבל לא יראו כזה · אך לא ימצאו כזה רעים בתכלית

יבדלו לעצמם כי יתמדו דברים ואמנם ירבו דברי' אהרים כמו החטאים אשר יבחרו לעצמם אשר יראו להם דברים טובים ומענגי' ואם הם מזיקים . אמנם אלה בעבור היראה והעצלה יסורו מעשות הדברים אשר יחשבו' היותם טובים מאד אמנם אשר עשו דברים קשים רבים ובעבור רשעתם הם שנואים יברחו מהחיים ויהרגו עצמם . אמנם יברחו מעצמם ויבקשו רעים אשר יהיו עמהם כי זכרו דברים קשים ורעים ויקוו דברים אחרים כמותם . וכאשר הם לבדם כואבים וכאשר הם עם אחרים ישכחו . הנה אין בהם דבר לאהבה בעצמם . ואלה לא ישמחו ולא יעצבו בעצמם כי נשמתם מתחלקת כי זה אמנם בעבור הרשע יכאב בסורם מקצת הדברים וזה אמנם יתענג . והנה זה יסיר הנה וזה הלאה כמו המריבים . וזה אמנם אי אפשר להתענג ולהתעצב יחד . אבל אחד מעט יתעצב בעבור אשר יתענג ולא ירצה אשר יהיו לו אלה התענוגים כי הרשעים מלאים חרטות . ועל כן לא יראה כי הרשע מוכן לאהוב ולא את עצמו בעבור כי אין דבר בו ראוי לאהבה . ואם היות כן הוא דבר מאד חסר ראוי לברוח מן הרשע ובחוזק ראוי לנסות להיות חסיד וכן תהיה לו האהבה לעצמו ויהיה אוהב לאחר :

פרק ו אמנם

רצון טוב הוא דומה לאהבה ויראה שהוא אהבה · אבל אמנם אינו אהבה כי רצון טוב יהיה אצל שאר אינן (נ"א שאינן) נכרי' והוא נסתר . אמנם האהבה אינה כן ואלה אמנם כבר נאמרו תחלה . וג"כ אינו חשק כי אינו התפשטות ולא תאוה . אמנם לחשק ילוו אלה והחשק הוא עם הרגל אמנם רצון טוב הוא בא פתאום כמו שיקרה אצל הזרי' כי הרואים ירצו טובות אחד מהם אמנם לא יעשו דבר בעבורם . כי כמו שאמרנו אשר להם

בתכלית עד שלא יהיו בהם שום דבר טוב כי כמו שאין צדיק תמים בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כן אין רשע גמור אשר יעשה רע ולא יצדק כלל : יבדלו לעצמם · להקת הרשעים יבדלו מקהל הצדיקים במדות הטובות כי הצדיקים משתתפים במדת טוב המוחלט או המועיל אך הרשעים משתתפים במדות טוב הערב לשעתו ושסופו מזיק אחר שעה קלה והוא הטוב המדומה הגורם אהב' מדומה ביניהם : אמנם אלה · אולם אלה הרשעים אשר ביניהם עלת שלום ואהב' הוא להיותם משתתפים באהבת הטוב הערב לשעתו ועכ"ז אשר לא יעשה נאצות גדולות בעבור אהבת נפשם הערב לשעתו · הוא זה אם מעלה או מילאת העונג לא ילכו בגדולות ובנפלאות במין זו האהב' : אמנם אשר עשו דברים קשים · אולם הרשעים אשר עשו נאצות גדולות אשר בעבור רשעתם הם שנואים מהחיים אלה איפו יברחו מבני אדם ויהרגו : ר"ע אם לא ימצאו חבירים אשר יספרו עמהם אלו ספורים למען ישכחו מעלליהם הרעים אשר עשו . כי זכרו . כי יזכרו הדברים הרעים אשר עשו : ויקוו · ר"ל ירצו שלא יענשו מהשופטים בעונש חזק כמו הרעות אשר עשו לכן בהיותם לבדם בלי ריעים יכאבו מפחד לבבם על דרך הכתוב ומחדרים אימה · הנה אין בהם דבר לאהבה · אלה הרשעים אין בהם שמץ דבר טוב לסבב האהבה לא לעצמם ולא לזולתם . כי נשמתם מתחלקת · ר"ל נפשותיהם נפרדות ואינן באחדות עם ריעיהם כמו נפשות המשכילים האמור בסוף פרק הקודם · ככתוב יתפרדו כל פועלי און : זה יכאב בסורם · רשע אחד יכאב ר"ל יצטער בסור ממנו טוב הערב לשעתו ורשע אחר יתענג בו · זה יסיר הנה · כל איש הישר בעיניו יעשה ואין הסכמה אחת ביניהם כמו בין השונאים והמריבים זה עם זה : א"א להתענג ולהתעצב יחד. כי מה שאחד יתענג עליו יתעצב חבירו בו · אבל אחד מעט . כי רשע אחד יצטער ויתחרט אחרי התענגו בעונג בלתי ראוי להתענג בו ככתוב בעצבון תאכלנה : ואם היות כן · ואולי יקר מקרהו שתהי' אהבה בין קצת הרשעים הנה תהי' אהבתם חסרה ר"ל גרועה מאד · על כן ראוי להתרחק מדרך רשעים · ולהתגבר לצדקה בדרך צדיקים · או אז יאהב את עצמו ואת רעהו אהבת השכל המתקיימת כמו שקדם · וזה סבת שנאת הכסילים את המשכילים יען אין שיתוף שכלי ביניהם ולכן לו חכמו ישכילו אז יליץ ופרץ הדביקות והאהבה ביניהם ובין המשכילים כמש"א ר"ע כשהייתי ע"ה אמרתי מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור · אך המשכיל יכמרו רחמיו על הכסיל ויתנדב להועילו בשכלו כי יש בו מדעת קונו להטיב לכל ככתוב טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו :

פרק ו אמנם רצון טוב · יבאר שגדר הרצון רצונו לבאר רצות הטוב לרעהו איננו אהבה : שאינן ניכרים · כי רצון הטוב יתכן בין ב' אנשים הבלתי מכירים זה את זה : והוא נסתר · הרצון הוא נסתר במחשבת החושב : אמנם האהב' · אולם האהבה היא בין האנשים היודעים ומכירים זה את זה ואינה מסותרת כי פעולות האהבה נגלות לפי הטובות אשר המה עושים זל"ז כמו שביאר (בד' מה המאמר) : ואלה אמנם · אלה פעולות כבר נאמר שהם בלתי נסתרים : איננו חשק : הרצון הטוב האמור איננו חשק בהיות שהחשק הוא התפשטות ר"ל הרחבת הנפש להתענג בעונג מה : עם הרגל · החשק בא אחר ההרגל עם החשק זמן מה · אולם הרצון בא פתאום

בראות

להם רצון יהיה פתאום ואהבתם קלה . אמנ' יראה שהוי התחלת האהבה כמו שהוא חשק האשה בראותה עונג כי אם לא יתענג תחל' ביפיה לא יאהבה . אמנם גם כאשר ישמח ביפיה אינו חושק בה אם לא כאשר תהיה נעלמת יכסוף אותה ויתאוה היותה עמה כן אמנם האוהבים אי אפשר היותם אם לא היו תחלה חפצים זה לזה . ולא כאשר יהיו להם הרצון טוב יהיו אוהבים כי אשר יהיו רצוים אין בהם כי אם אשר הם רוצים טוב אבל לא יתפעלו דבר בעבורם ולא יפעלו מרעה תבוא עליהם . ובעבור זה יוכל מעתיק לומר כי רצון טוב הוא אהבה עצלה אמנם כשיה תמיד זמן ארוך ויבוא בהרגל תעשר אהבה. לא אהבה אשר תהי' בעבור התועלת או בעבור המהנה כי באלה לא יהי' רצון טוב כ"א אשר קבל פעל טוב אל העושה . אמנםאשר ירצה לעשות טוב לאחר כי יש לו תקוה אשר יתעשר בעבורו אינו נראה שיהיה זה רוצה טוב לו אבל יותר הוא יותר לו לעצמו כמו שלא יהיה אוהב אם יעצב בעניגו בעבור שום דבר יקוה בו . הנה רצון מכל וכל הוא בעבור המעלה או החסד כשירא' לזה אחר טוב או גבור או אחר מהדומי' לזה כמו שאמרנו .

פרק ז אמנם יראה כי עצת שלום הוא מתחבר לאהבה . ובעבור זה אינה הסכמות כי זאת אמנם תהיה גם לאשר אינם מכירים זה לזה ולא נאמר אשר תהיה עצת שלום כן (נ"א בין) כל מסכימים בדבר אחד כמו בדברי' השמימיים. כי ההסכמה באלה אינה מאהבה אבל יאמרו במדינית כי ביניהם עצת שלום אשר יסכימו בדברי' המועילי' . ויבחרו אותם ויפעלו אשר כלם יחשבו היות טוב א"כ (נ"א אם) אצל התועלת היא שלום ומאלה הדברים אשר הם גדולי' והדבר אשר הוא אפשר שיסכימו בו שניהי' או הכל כמו המדינות אשר יראה לכלם כי ראוי שיהיה בה שולטנות בבחיר' או שיסכימו אנשי אטינ"אש עם אנשי לסדימ"וניא שילחמו עם האויב או לשום עליה' ראש פלוני אלמוני כשיראה הוא אבל אמנ' כאשר כל אחד ירצה להנשא יהיה ביניה' מחלוקת כמו שהוא כתוב בספרי הגדות . אינו עצת שלום כאשר כל אחד ירצה הטוב לעצמו כי אם כאשר יסכימו בדבר אחד כמו כאשר העם והחסידי' יסכימו אשר ישימו ראשים את הטובים מאד וכן יעשה לכל אשר יכספו . אמנם אהבה המדינית תהיה עצת שלום כמו שנאמר והיא אצל הדברי' המועילי' והאנותי'

לחיים

ברצות איש את אישו ירצה הטוב לו אך לא יעשה דבר טוב בעבורו : התחלת האהב' . תחלת האהבה רצות הטוב לנרצה כמו שעונג המראה שעין ביופי האשה הוא תחלת החשק להיות עמה : ולא כאשר יהי' להם הרצון . ולא תשלם האהב' ברצון טוב לבד אם היטיב אין אותם או אם לא יתעצבו מרעה שבוא לאיש ומהם : יוכל מעתיק לומר . מעתיק הלשון יוכל לקרוא שם לרצון הטוב בשם אהב' עצלה . אשר ברוב הימים בהרגל דבר תשלם להיות אהב' שלימה : לא האהב' . אין הכונה בהתעלמות הרצון הטוב להיות אהבת התועלת או המהנה: כי באלה . יען לא יקרה מאלה האהבות אהב' שלימה אשר יבוא בשם רצון טוב . כ"א אשר קבל כ"א אשר כבר קבל פעל טוב מן העושה הטוב והו' ברצונו הטוב מטיב לו טוב : אמנם אשר ירצה . אבל הרוצה לרעהו בעבור תקותו לקבל פרס מרעהו . הוא זה רוצה הטוב לעצמו יותר מרעהו . ואינו בכלל התחלת האהב' כלל כמו שלא יהי' אוהב המתעצב על ענין קרה לרעהו רע מה . אך אין עצבונו מחמת רחמיו על רעהו כ"א בעבור יקוה הטבת טוב מה בעבור עצבונו . זה' אינו בכלל אוהב בהיותו מתעצב ע"מ לקבל פרס : הנה רצון מכל וכל . הנה הרצון שאמרנו שהוא התחלת האהבה . גדרו ומהותו שיהי' בעבור מעלת המדות אשר ישיג ברעהו ד"מ שיראה שהוא גבור או טוב או שאר מדה טובה . הנה רצון הטוב כזה הו' התחלת האהב' לא אשר הו' בעבור עצמו : פרק ז אמנם יראה . אך עצת שלום נכלל בגדר אחד עם האהב' ולכן אין עצת שלום דבר מוסכם לבד : כי זאת . ר"ל ההסכמה מלבד אשר תהי' ג"כ בין הבלתי מכירים ז"לז וכבר נאמר בגדר האהב' שהי' בין המכירי' דווקי' ואיך תהי' עצת שלוםאהב' לכן לא תהי' הסכמית לבד כ"א מפעולות האהב' גם כן : ולא נאמר . ולא תקר' עצת שלו' כל הסכמה כמו ההסכמ' המוסכמת בין החכמי' שהשמים הם כדוריים . כי הסכמה כזאת איננה מאהב' כ"א לפי היקשים שכליים : אבל יאמר במדינית . אבל יאמר עצת שלום המוסכמת בענין המדיני' ר"ל שיסכימו בדבר אשר הו' לתועלת להם אז תהי' מאהב' : אשר הם גדולים . אשר הם גדולי התועליות במדינה כמו בענין המלוכה ועניני המלחמה באויב : כשיראה הו' . כאשר הפלוני ההו' יהי' ראוי להיות ראש : להנשא' . להתנשאות ר"ל אם כל אחד ירצה להיות ראש לא תכון ביניה' האהב' כי לא טוב היות ראשים הרבה כי על כן ברא ה' את האדם בעל שני ידים ושני רגלים וראש א' ולולי היו שני ראשים לגוף שאחד היו ריב ומלחמה ביניה' ברצות האחד לעשות דבר בלתי רצוני לראש הב' : בספרי הגדות . בספרי דברי הימים : העם והחסידים . שיסכימו החסידים ג"כ כי קשר רשעים אינו מן

המנין

לחיים · אמנם תהיה עצת שלום בין החסידי' כי באלה תהיה עצת שלום בהם · וכן זה לזה עומדי' בדברים אחדים כפי מה שהוא אפשר והוא רצון כל אחד עומד ולא יבגדו כמו נחל והם רוצי' דברים צדיקי' ומועילים. הנה אלה יכספו הראוי · לא כן הרשעים כי לא יסכימו יחד כי אם במועט כמו שאינ' אוהבי' והם יתאוו העדפות בדברים המועילי' והם מחסרים בעמל ובעבודה . כל אחד מהם רוצה לעצמו זה ויחקור על חבירו וימנעהו מזה · כאשר לא ישמרו הטוב הכללי תאבד עצת שלום מאתם ועל כן יקרה להם מחלוקת זה עם זה כאשר יבריח אחד את חבירו כי אינם רוצים לעשות צדק ומשפט :

פרק ח אמנם

יראה כי עושי הטוב יותר אוהבים למקבלי הטובה מאשר המקבלי' לעושים להם טוב ולזה יש לשאול · אמנם יראה לרבים כי אלה אמנם חבים · ולאלה הוא חב כמו שהוא בהלואה · כי הלווים ירצו שלא יחיו המלוים אמנם המלוים דואגים שיחיו הלווים. וכן העושים טוב ירצו לקבל ויקחו שכר פעולתם אבל אלה לא ידאגו להשיב . ואולי אמר טוב אפיגור"ינוס · כי אמרו זה בראותם רוע בני אדם כי זה ידמה למנהג אנושי · כי רבים המה אשר לא יזכרו העשוי להם ויותר יתאוו לקבל טוב מלעשו' טוב

המכין : עומדים בדברי' אחדים . קיימים בהסכמה אחת לעשות דבר אחד צדיק ומועיל לכלל : כ"א במועט · במעט מפעולתם יסכימו וברוב מעשיהם יתפרדו זה מזה ככתוב יתפרדו כל פועלי און וכ"כ המוקר (בה' לשני מזה) : העדפות · מותרות טובות יבקשו בלי עמל כ"א באונאה וגזל : כי א מהם רוצה · כל אחד יתאוה להתענג בטוב לו ולמנוע הטוב מרעהו ויתעורר ביניהם ריב ומחלוקת עד שהשלטונים יכרחו בהכר' מפני החזקים שלא יזיקום · ותאבד עצת שלום והחברה המדינית כי אין צדק ואין משפט :

פרק ח אמנם יראה . הנה יחקור טעם וסבה למה תהי' אהבת עושה הטוב למקבליהן יותר גדולה מאהבת מקבלי הטוב לעושיהם : ולזה יש לשאול. יש לחקור על הסבה אמנם יראה לרבים · ואמר נראה לרבים סבת זה כי אלה המקבלים הם בעלי חובות להחזיר הטוב לעושי הטוב להם שהו' כמו הלוה והמתנה' שאין חפץ ללוה שיחיה המלוה למען יפטור מהתשלומין והפך זה שהמלוה חפץ בחיי הלוה למען יפרע לו חובו וזה סבת אהבת הנותן את המקבל כי ידרוש שלומו וטובתו למען יחי' ויחזיר לו כמוהו אך המקבל אין חפצו לפרוע טוב לכן איננו רוצה בקיומו ושלומו של הנותן : ואולי אמר טוב · יסתור הטעם האמור בדברי אפיגור"ינוס באמרו כי אלה בעלי הטעם ראו רעת קצת לוים אשר ישנאו למלויהם כי בזדונם וברוע לבבם ירצו להם המות למען יפטרו מהתשלומין וחשבו רוע זה המנהג למנהג אנושי וטבעי לכל מקבלי הטוב וזה איננו טעם מספיק כי אין מביאין ראי' מן הרעים שאינן רגיל אבל הטעם האמיתי בזה הוא להיות כי רבים ישכחו הטוב הנעשה להם ויתאוו יותר לקבל טוב מעשות טוב לכן איננו דורש טוב למטיב עמו ולא יאהב אותו כמו שיאהב המטיב אותו : ואינו דומה · גם איננו דומה רצות המלוה בקיומו של הלוה לרצות המטיב בקיומו של המקבל · כי אינם שוים בקנה אחד כמו שחשב המתפל כי רצות המטיב בקיומו של המקבל הוא מפני אהבתו אותו אף שלא ישיג לו טוב לא פעם ולא אחר זמן אך רצות המלוה ללוה הוא בעבור חפצו לגבות חובו ואין פה אהב' כלל כמו בנותן ומקבל : וכזה יקרה באומנים אשר אחר שביאר סבת מה שלא יאהב המקבל לנותן שהוא מחמת שבקש בא לבאר סבת מה שיאהב הנותן למקבל והוא ממשל משל מהאומנים שכל א' אוהב אומנותו ופעולתו יותר ממה שהיתה פעולתו אוהבת אותו אם היתה בעלת חי' כמו שיאהבו האבות לבנים יותר ממה שיאהבו הבנים לאבות · וזה בפעולות הטבעיו' וכן בפעל המלאכו' כל המשורר אוהב את שירו וכל חרש את מלאכתו : אמנם יותר יקרה · ויותר מזה יאהבו עושי הטוב את פעולותיהם אשר הם אלה מקבלי הטוב עצמי פעולותיהם : סבת זה · הטעם למה יאהבו הפועלים את פעולותיהם הוא להיות שכל חי בוחר באהבתו את עצמו להיות כמלא בהויה אשר זה כל האדם : אמנם הויותנו · אחר שהניח הקדמ' הא' שכל אי אוהב חיים הניח הקדמה הב' שהויתנו מתעצם מפועל כפנו ר"ל פעולותינו המורגשות לנו הם עצם החיות ונעדרם אין חיי' המשל בו חוש הראות הוא חלק מניסי המחיים ומתעצם בפועל הראות ולולי אין ראות בפועל אין נחשב הוא בכלל החיים וזה אמרו כי הוא בחיות ועשותו ר"ל התמדת הויותנו מתקיים בעשיית הפעולות : והנה העושה בפועל · ואמר שהפעולות הם עצם החיות והחיים · לכן יהיה כל פועל מוציא קיומו מן הכח אל הפועל בצד מה שהוא פועל פעולתו · ועל כן יאהב את פעולתו כי היא קיומו והתמדת הויתו במציאות : זה הוא טבעי · · הפעולה היא מוטבעת בכח בפועל אותה והפועל בתת יפעלה בפועל ממש יגיד זרוע כחה אשר היתה נעלמת בו עד כה : כזה אמנם בעושי טוב · וכמו זה יקר מקרה כל עושה טוב שהוא מוציא הויתו וחיותו מן הכח אל הפועל לכן ישמח המטיב בטובו ויאהב את המקבל אשר על ידו יצא לפעלו להתעצם בחיים והויה מתמדת · ומן מוצא הדברים תבין שכל

הענין הוא[מ]מות ורע והנאה וכל ישות הוא חיים וטוב ובאהב והוא הדבר אשר בהתעלם הישות במ"ב כאמר בהם כי טוב ועל שם פועל כפו ית' הישות והמציאות שהוא טוב וחיים נקרא הוא יתברך טוב וחי העולם ככתוב וישבע בחי העולם (דני' י"ב) : אמנם המקבל . אך המקבל הטוב לא פעל טוב ולא התעלם בהויה נפשית כי אם השיג דבר מועיל שהוא אהבה והנאה גרועה לשעתה על כן לא ישמח כמו הנותן אשר התעלם בפועל בחיים עריבים והויה מתמדת בשלשת הזמנים כאשר בהוו' ר"ל בעת עשותו הטוב ותקוה לעשות טוב לעתיד וזכרון טוב אשר עשה בעבר : אמנם היותר מהנה היותר מהנה ומאמת את העושה טוב משלשת העתים האמורים הוא ההווה אשר הוא כפי הפועל לשעתו כי הוא סבת הנאה בעבר ועתיד : ולכן לאשר עשה פ"כ יהי' לעושה הטוב הנא' ארוכה בשלשה זמנים האמורים אך למקבל הנאה עוברת לשעת התועלת לבד הנה הוא זכרון הדברים הטובים . הנה לעושה הטוב יהנהו זכרון טובה הפעולה על רעיונו בעבר או עתיד וזה להיותו טוב מוחלט בל יחלוף אך למקבל הוא טוב מועיל לשעתו לבד ע"כ אין לו זכרון כלל או גרוע ופחות כערך אל זכרון העושה : אמנם שתקוה אולם שתוחלת לטוב שעתיד יהי' הדבר הפוך שהמקבל יקוה יותר ונערבה לו תקותו יותר מהמטיב[ב]עבו' לרכו אל המועיל על כן יתאו אליו לבבו ונפשו שוקקה : למתעלים ר"ל לפועלים העושים הטוב שמה שנעלים הם העיקר באהבה ולהם יאתה מכרת

טוב . כי זאת הסבה יותר טבעית ואינו דומי' לאשר אצל המלוים כי אצל אלה אין שם אהבה כי אם רצונם לשמור אותו בעבור ממונם אמנם עושי טוב אוהבים למקבלי הטוב ואם לא יהיו מועילים עתה ולא יהיה זה תועלת להם אחר זה . וכזה יקרה באומני' כי כל אחד מהם אוהב פעולתו יותר ממה שיאהבהו פעולתו . ולו היתה בעל חי אמנם יותר יקרה אצל העושים טוב : פעולת' היא אלה אשר יקבלו מהם טוב . ויותר הם אוהבים את אלה מהפועל לפעלו . ואמנם סבת זה כי ההויה היא לכל נבחרת מאהבי' אמנם הויתנו הוא בעשות בפועל כי הוא בחיות ועשותו והנה העושה בפועל הוא פועל בצד מה ועל כן הם אוהבים פעולתם כי הוא הויה . ואמנם זהו טבעי כי הוא אשר הוא בכח זאת הפעולה (נ"א יגיד הפועל כזה) אמנם בעושי טוב יהיה טוב אשר כפי הפועל על כן ישמח אשר בו זה . אמנם המקבל אין לו טוב בפועל אם לא דבר מועיל וזה אמנם הוא חסר האהבה והנאה . אמנם הפוע' היא דבר מהנה בהוו' ולעתי' תקו' ובעבו' (נ"א ובעבר) זכרון . אמנם היותר מהנה והיותר ראוי לאהבה הוא אשר הוא כפי הפוע' וכן (נ"א ולכן) לאשר עשוה ישאר פעל טוב ארוך אמנם למקבל תועלת אשר הוא עובר הנה הוא זכרון הדברים הטובים מהנה אמנם מהדברים המועילים לא הוא או הוא פחות אמנם התקוה יראה שהוא בהפך . אמנם האוהב הוא דומה לעושה והאוהב אמנם לאשר הוא מקבל . אמנם למתעלים אצל הפועל יתחבר האהוב והדברים הראוים לאהבה עוד אמנם הדברים אשר יבואו בעמל ויגיעה הכל יאהבום יותר . כמו המשתדלים בעבור הממון עם המקבלים מאחר . והנה כן יראה כי קבלת טוב הוא בבלתי עמל ועשות טוב הוא צריך יגיעה (נ"א ובעבור זה האב אוהבת בניה יותר מהאב כי יותר) יגיעה בתולדותם ויותר היא יודעת אשר הם שלה והנה אמנם יראה זה כי הוא מיוחד לעושי טוב :

פרק ט אמנם יושב ספק האם ראוי לאדם להיות אוהב את

עצמו יותר או לאדם אחר . הנה נראה גוערים לאשר אוהבים עצמם כמו לגנאי . גם יראה כי הרשע עושה כל הדברים בעבור

האוהב ונטפלים אליו יותר הדברים הראוים לאהב' עוד אמנם ... עוד סבה ליתרון אהבת העושה הטוב למקבל מאהבת המקבל אל העוש' הוא בעבור שמעשה הטוב נעשה בעמל ויגיעה וכל דבר המושג בעמל יערב על בעליו כמו שאנחנו רואים יתרון אהב' הממון המושג לבעליו ביגיעה מאהבת הממון המושג בלי יגיעה והוא הבא בירושה או במתנה עד שלגריעות אהבת' יתנו' לפיזור על הרוב אך המושג ביגיעה ישמרום בעליו לכן גדל אהבת העושה שהוא ביגיעה מאהבת המקבל אשר הוא בלי יגיעה ועמל אשר על כן האמות אוהבות את בניהם יותר מאביהם וזה בעבור עמלם בגידולם ויתרון ידיעתם גם שהם שלהסדומה לאהבת הממון הבא ביגיעה לבעליו היודעים שהוא שלהם בהיותו חלף יגיעתם משא"כ הממון הבא בלי יגיעה אשר יתכן שכמו שהגיע בא כן בהבל ילך ככתוב הון מהבל ימעט : מיוחד לעושי הטוב זהכב' האמור' היא מיוחדת ליתרון אהבת עושי הטוב על אהבת מקבליהם כאמור ... ומעלת זאת שאהב' הלא היא כתובה על ספר אסף (קי"א א') שאמרנו חז"ל שם כיתרון כועס המינקת על היונק ועונג העוש' לדקה את הענני עמו וכן אמרו ז"ל יותר ממה שהעגל רוצה ליניק פרה רוצ' להניק : פרק ט אמנם יושב . אולי יסופק אך יתנהג האדם במדת האהבה האם יאהב את עצמו יותר מכל אדם או אם יאהב אוהביו יותר מאשר לעצמו כי סברות וראיות לכאן ולכאן וזה כי עם שיורה גנות יתרון אהבת עצמו לו

עם בשלמות ראיות א׳ כל אוהב עצמו יגונה בין בני אדם ויכונה בשם אוהב עצמו לגנאי ב׳ הרשע יעשה כל דבר בעבור עצמו ולא יאמן בעיניו רעהו לעשות בעבורו דבר קטן · ג׳ הנה החסיד יעשה כל פעולה טובה בעבור היא הטוב ולאוהבו עד שלפעמים יעזוב מהטיב לעצמו למען היטיב לאוהביו וזה יורה כי מן הראוי לעזוב דרך רשע ולהתנהג בחסידות לאהוב יותר לאוהביו מאהוב לעצמו : אמנם לדברים האלה · אולם כל אדם חזה לפעול פעולות באהבה אשר בעבור עצמו יותר מאשר יפעול באהבה אשר בעבו׳ אוהביו וזה דבר סותר ומתנגד לדעת האמורה : ולא בבלי טעם. ולא בבלי טעם והשכל יעשו אלה הפעולות אבל יאמרו שיתרון האהבה ראוי לשיותר אוהב לו אמנם גדל שיותר אוהב לו הוא הרוצ׳ כל טוב לו וזה בעבור עצמו ר״ל בעבור עצם המקבל לא בעבור המטיב ואף לא בעבו׳ לעשות לו שהתפאר׳ ברצותו הטוב לו אחר שלא ידע ברצונו זה שום אדם זולתו : הנה אמנם · והנה בזאת אהבה כזאת לא יתכן שיותר כי אם מהאדם עצמו אל עצמו כי הוא רוצה כל הטובות לעצמו ואין שום איש יודע ברצונו זה : וגם שאר כל הדברים . וגם יתר הפעולות המורות על האהבה נמצאים באוהב את עצמו : כי כבר נאמר . בשכבר אמרנו שכל האהבות אשר לאחרים ישוערו באהבת עצמו ר״ל שלא תהי׳ אהבת הרעים שלימה כי אם תהי׳ שוה בכמות ובאיכות לאהבת עצמו ככתוב ואהבת לרעך כמוך : גם כל המושלים · עוד מה שיורה שאהבת עצמו ראוי שתהי׳ יותר גדול׳ מאהבת אחרים הוא שכל מושלי משל כלם יענו יחד כי לשני האוהבים

נפש אחת וכל הקניינים אשר לשניהם הם משותפים לשניהם · כי כל אהב׳ היא השואת האוהבים זה עם זה וקרובים זה עם זה כקירוב הארכוב׳ עם השוק כל אלה הדברים : והנ׳ כל אלה משיגי האהב׳ האמורים הם יותר עצמיים ר״ל יותר נמצאים באהבת האוהב את עצמו ומזה ראי׳ כי הראוי לאהוב יותר את עצמו מאהוב לאחר תחת שהכת׳ סותרת להכת׳ הקודמת האומרת שיש לאהוב לאחרים יותר מאשר לעצמו : אמנם יושם ספק · ואח״כ יש לספק אל מי מאלה ב׳ ההכתות נפנה לעשות באהב׳ כאשר תגזור אומר ונעזוב הכתה הב׳ : ולכן אולי ראוי לחלק · או אולי ראוי לאחוז בשניהם ולשער כמות האהב׳ לאחרים כפי הכת׳ הא׳ וכמות האהב׳ לעצמו כפי הכת׳ הב׳ עד שיהיו שניהם כאחד טובים ולא יסתרו זא״ז : אולי הוא גלוי · יבאר אמיתת הכתה הא׳ ר״ל באיזה אופן יגונו האוהבים את עצמם . ואומר אולי הוא מבואר גנות אהבת עצמו ושיקראו בחרפה בשם גנאי המשתדלים לאסוף הון עתק ולהתענג במותרו׳ התענוגי׳ הגשמיי׳ ולרדוף אחר הכבוד ובכלל הבוחרים להשיג רב טוב לחלקי הנפש הבלתי משכלת זה הוא ענין רע כי יתעוררו מזה ריב ומלחמ׳ : והנ׳ בצדק · על כן באמת ובצדק נקר׳ אוהב עצמו כזה בשם גנו׳ כדעת הכת׳ הראשונ׳ : אמנם אינו בלתי גלוי · איננו בלתי מבואר אבל הוא מבואר מאד׳ שהרגילים להתנהג במדות הגרועות האמורים נקראים לרבים בשם אוהבי עצמם : אמנם אשר יתעסק תמיד · יבאר שהכת׳ הב׳ ר״ל באיזה אופן יבואר שהאוהב את עצמו ואומר · כי המתעסק תמיד לעשות צדקה ומשפט בין

עצמו · וכל אשר הוא יותר רע יעשה רע ויותר יגנו אותו כי לא יעשה דבר כי אם בעבור עצמו . ואמנם החסיד הוא עושה בעבור טוב וכל אשר הוא טוב יעשה בעבור טוב ובעבור האוהבים · ופעמים יעזבו הדברי׳ אשר הם לעצמם . אמנת לדברים האלה ינגדו הפעולות ולא בבלתי טעם כי יאמרו כי ראוי לאהוב לאשר הוא יותר אהוב (ג״א אוהב) . אמנם היותר אוהב הוא יותר ירצה לו כל הטובות בעבור עצמו . ואם לא ידע זה שום אדם הנה אמנם הדברים האלה יהיו יותר לאנשים בעצמם (על אשר כל הדברי׳ אשר) (ג״א וג״כ באו כל הדברים אשר יתבאר) בהם האוהב . כי כבר נאמר כי כל הדברי׳ הראוים לאהבה יבואו לאחרים מצד הדברי׳ אשר בעצמו . גם כל המושלים יודו בזה כמו שיאמר כי נפש אחת לשני האוהבים וכי הדברים אשר לאוהבים הם בשתוף וכי האהבה היא השואה · וכי האוהב הוא לאוהב קרוב כארכובה לשוק · כל אלה הדברים יותר הם לאדם עצמו כי יותר הוא אוהב לעצמו . על כן ראוי לאהב יותר את עצמו . אמנם יושם ספק בראוי איזה מאלה השנים ראוי לבחור . כי בשניהם דברי׳ ראוי׳ להאמין . ולכן אולי ראוי לחלק אלה המאמרי׳ ולבאר כמות הנאמר באמת בשני פני׳ וכמה כי א״כ נקבל אוהב עצמו כמו שיאמרו שתי הכתות . אולי הוא גלוי המבוקש אשר יראו חרפה על האוהבים עצמם ויקראו כן לגנאי אשר יתנו לעצמם יותר בממון ובכבוד ובהנאות הגשמיו׳ כי אמנם יתאוו אלה וישתדלו אצלם כאלו הם הויות נבחרות ובעבור זה יתעוררו מלחמות וקטטות אצלם וכל אשר להם יותר יתיאו בתאוות ובכלל לשאר הפעליות ולחלק הנפש הבלתי משכלת . והנה כאלה הם רבים ובעבור זה תהי׳ קריאה זו עשויה מאשר הוא מאד רע . והנה בצדק אוהב עצמו הוא נבזה . אמנם אינו בלתי גלוי כי לנותנים לעצמם אלו הדברי׳ הורגלו רבים לקרוא אוהבי עצמם . אמנם אשר יתעסק תמיד לעשות צדקה ומשפט והדברי׳ הישרים ושאר הפעולות אשר הם מהמעלו׳

ובכלל

ובכלל תמיד יבקש הטוב לעצמו אין אחד שיקר' אוהב עצמו ולא שיחרפוהו . אמנם יראה כי אשר הוא כזה יותר אוהב לעצמו כי יתן לעצמו הדברים הנבחרים . והיותר טובים ויוסיף תת לחלק המיוחד לו לעצמו וכל חלקי הנפש הם נשמעים לזה . אמנם כמו שהוא המיוחד במדינה הוא המדינה והוא הנראה יותר עיקר בה כן היא בכל הדבר אשר הוא מוסד מרבים . וכן האדם הוא אוהב לעצמו כאשר יהיה אוהב מאד לזה החלק ומתעדב לו כל הראוי לו ולכן נקר' האדם הכשר בלשון יון קונטנג"טי והחוט' אינקנ"טיננטי . ר"ל מחזיק בו ובלתי מחזיק כי הוא מחזיק בשכל או לא כי זהו האדם וכל הנעשה בזה החלק יראה יותר כי הוא עשהו . והנעשה בכח המתאוה או בדבר אחר יראה יותר כי עשהו בלתו והנה אינו בלתי גלוי כי כל אחר מבני אדם היא היותר וכאשר החסיד הוא אוהב מאד לזה הנה הוא באמת אוהב עצמו . והנה זה נבדל מהמין הראשון המגונה כמו שהוי' נבדל כפי השכל מהחי כפי הכח המתאוה וכאשר הרוצה הטוב בהחלט נבדל מהרוצה הטוב למראה עיניו . ולכן הכל ישבחו ויפארו המשתדלים אצל המעשים הטובים ונבדלים מהרעים . אמנם אם הכל יתחברו אל האיש הטוב בשומם השגחה לעשות הדברי' הנבחרי' יהיו כל הדברים אשר הם צריכים משותפי' לכלם . ויהיו לכל אחד הגדולות אשר בטובו' אשר הם מערות ועל כן ראוי להיות האיש

הטוב

בין איש לרעהו ומכשל את נפשו בדרך ישרה על פי מדותיו ותמיד עינו ולבו על מעלותיו ומדותיו לתקנם הוא זה לא יקרא לעולם בשם אוהב עצמו ולא יגונה כלל משום אדם : אמנם יראה . אולם יראה באמת כי איש כזה הוא יותר אוהב לעצמו מאוהב בהמון התענוגים הגשמיים . וזה בהיות התענוגים הגשמיים טובות גרועות נפסדות לשעתן ויתענגו בם חלקי הנפש הגרועים משא"כ תענוגי המעלות שהטובות כנבחרו' דבוקי' בחלק היותר מעולה מחלקי הנפש שהוא השכל אשר הוא מותר האדם מן הבהמי' והוא המושל בכל חלקי הנפש וכחותיה כמלך במדינה ע"כ מי אוהב בהמון הטובות המעולות כאלה הרוחניות יותר ראוי שיכונה בשם אוהב עצמו מאוהב תענוגים הגשמיים אשר באמת כן הוא . והוא דרך ישר' שיתנהג בה השלם באדם . ובז' לדקו יחדו שתי הסבות אשר נראו כסותרות זו את זו : המיוחד במדינ' כמו המלך שהוא' מיוחד במדינ' הוא עצם המדינ' וכל אשר יאמר כי הוא זה ראוי לעשות . כאשר הוא כאלו הסכימו במעשהו כל אנשי המדינה בעבור היותו העיקר במדינ' והעיקר בכלו : כן הוא בכל דבר כן כל דבר מיוחד מרבים העיקר בו בכלו ר"ל האדם שנפשו מורכבת מכחות שונות והנה השכל הוא העיקר והכל הולך אחריו : ר"ל מחזיק בו פי' מתחזק בשכל ומתגבר על המתאו' . או חלוש הבלתי גובר על יצרו . כן משמעות ב' השמות בלשון יון . וכן בלשון עברי נקר' איש השכל בשם גבר : וחלושי השכל בשם אנוש : כי זהו האדם בעבור זה הכח השכלי שהוא' מותר האדם מב"ח והבדלו שמיני נקר' בשם אדם המבדילו מיתר הב"ח כמ"ד אדם אתם אתם קרויי' אדם : כי הוא עשהו . כי השכל הנקר' אדם הוא חפשי לא יעבור בו עולך לאמר כזה ראה והשכל מושכלך כי אין אדם שליט ברוח השכל לכן כל הנעשה על פי הנבחרי' השכליים יראה כי האדם עשהו ברצונו הטוב וכל אשר הוא עושה ברצון המתאו' יראה כי עשהו אחר בעל כרחו . ושלא כרצונו : הוא היותר . ומהמבואר שכל אדם יש לו זה היתרון ר"ל הכח השכלי שהוא' מותר האדם מן הבהמי' : וכאשר החסיד . מי זה אוהב אחד לחלק השכלי להיות נשמע לו ולעבדו שהם אחד עם כל כחות נפשו . הנה בעבור אהבתו את השכל נקר' חסיד בעבור גמולו הטוב עם נפשו ככתוב גומל נפשו איש חסיד : אוהב את עצמו ומכבד את עצמו . והפך זה הרשע הנשמע למתאו' הוא' . אוהב את אחרים ומכבדם ושונא' את עצמו ר"ל שונא' את שכלו שהוא' עצם מעצמי האדם . ביחיד ומתנהג . ברשע . כאשר ככתוב ויבין מש"כ (בשני לראשון מספר המדות שלנו) ומ"ש הבחירי (מן שני עד ששי לשלישי ממנו) : והנה זה נבדל מהמין הא' . זה החסיד האוהב את עצמו נבדל מהמין הא' האוהב את עצמו האמור בראש הפרק חז כי החסיד חי כפי השכל ואשר מהמין הא' חי כפי המתאו' : וכאשר הרוצ' הטוב . ועוד יבדל זה החסיד האוהב א"ע כפי השכל מהאוהב א"ע כפי המתאו' (האמור בראש הפרק) כמו שיבדל הרוצ' בטוב מוחלט מהרוצ' בטוב המדומה ראוי לו רצונו לבחור הטוב למראה עיניו לבד : לכן הכל ישבחו . בעבור רצותם בטוב המוחלט לכן ישובחו הפך אוהבי עצמם הרוצים בטוב המדומי' אשר יגונו בעבורם כאמור בראש הפ' : אמנם אם הכל יתחברו . אם כל אנשי המדינ' יסכימו לעשות הדברים הנבחרים כפי השכל ויאהבו איש לרעהו כמוהו לבקש לו טוב מוחלט אזי בהכרח יהי' השתדלות כל אחד להשיג הדברים המוכרחי' שוים לו ולרעהו בהיות שאין הבדל בין א"ע לאהבת רעהו : ויהי' לכ"א הגדולות . וזה בהיותם אוהבים לעצמם כפי השכל כמו שקדם : וע"כ ראוי . לכן החסיד הנוהג כפי השכל ראוי לו שיאהב את עצמו כפי השכל הב' יתן כל מעשהו בצדק ובמשפט להיותם לעזר המדיני ולעצמו : אמנם הרשע . אך המתנהג ברשע כסל ובלתי אוב' לשמוע אל השכל אין ראוי לאהוב

הטוב לאהוב עצמו כי אמנם יעזור בעשותו דברים טובים ויעזור את אחרים . אמנם הרשע אין ראוי לאהב את עצמו כי הוא מזיק לעצמו ולקרובים אליו כדרכו (נ"א ברדפו) אחר הפעליות הרעים כי הרשע אשר הוא עושה מנגד לאשר הוא ראוי לעשות כי כל שכלי (נ"א בלי שכל) יבחר לעצמו הטוב אמנם החסיד הוא נשמע השכל אמת הוא המעולה עושה דברים בעבור האוהבים ובעבור הארץ גם יצטרך למות בעבור' והוא מבזה הממון והכבוד וכל הדברים אשר האנשים ילחמו בעבורם בדרשו הטוב לו לעצמו והוא בוחר שיתענג מאד בזמן מעט יותר מהתענג מעט בזמן רב כי טוב לו להיו' שנה בטוב גדול מהיות שנים רבות במעט טוב . ורוצה יותר עושה (נ"א לעשות) מעשה טוב גדול מעשות רבים וקטנים . ואולי יקר' להם שימותו כי רבים בזה בוחרים הטוב הגדול לעצמם והם מפזרים הממון אשר האוהבים מקבלים ממנו רב ויהיה הממון לאוהבים אמנם לעצמם הטוב . והנה אמנם הטוב הגדול יתן לו לעצמו . אמנם אצל הכבוד והישרה (נ"א והשררה) הוא עושה כזה . כי כל אלה יעזוב לאוהב כי עשות טוב יראה לו טוב ומהולל . על כן יראה באמת כי ראוי כי המעולה הוא בוחר הטוב האמתי על כל הטובות . ואמנם יקרה לעזוב לאוהבו לעשות המעשים הטובים ויהיה זה לו היות סבה לעשות אותם האוהב מעשות' הוא . יראה כי בכל הדברים המשובחים המעולה נותן לו לעצמו וע"כ ראוי לקראהו אוהב עצמו כמו שנאמר מה שאין ראוי להיו' בן לרבים .

פרק י אמנם יושם ספק אם המאושר' צריך לאוהבים או לא

יאמרו כי המאושרים אינן צריכים אל אוהבי' כי הם מספיקים לעצמם כי יהיו להם טובו' מספיקות בעצמם . ולזה אינם צריכים אל א'

אמנם

לאהוב את עצמו בהיות כל מעשיו מתנגד לעזר המדיני והלבו לילך ולהזיק לו ולקרוביו בהיותו רודף אחרי הפעליות הבלתי ראוים וכל דרכיו לא בהשכל : אמת הוא • עם היות שהחסיד אוהב את עצמו באהבת השכל כאמור הנה בעבור אהבת עצמו לא ישני' כזולתו כאשר יעשה האוהב א"ע אשר מהמין הא' הנגרע אבל החסיד אוהב אוהביו וימסר את נפשו למות בעבור קיום מדינת אבותיו : והו' מבזה . וכל טוב מדומה אשר רוב האנשים ילחמו בעדו להשיגו אין נחשב בעיניו למאומה . כ"א הטוב המוחלט כפי השכל דרוש ידרשנו : שיתענג מאד . על דרך אמרם ז"ל יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז . ר"ל גדול עונג רוחני של שעה קלה שמושג מהשגת המושכלות (שהוא מעין העולם הבא כמאמר צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה ר"ל נהנים מעונג השכלת אמתתו יעוין חבורנו אמרי בינה בגמול עוה"ב מ"ש שם) מכל עונג חמרי המושג בכל ימי החיים וכמעט קונה עולמו בשעה אחת : להיות שנה בטוב גדול . כמי שילחם על מדינת אבותיו לעשותה חפשי' מנתינת המס לאויב אף כי תארך עת מלחמה רוב שנותיו • ופעמים יבחר המות במלחמה למען הטיב לבני עמו כמו שעשה משה במלחמת מדין שנזדרז ללחום בם אף כי חייו היו תלוי' בם ככתוב נקום נקמ' בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף על עמך : ורוצה יותר לעשות • בהיות הפעולות הם עצם החיים כאמור • בפי' הקודם על כן יבחר בחיים יותר נבחרים לפי מעשה הפעולות היותר נבחרים אשר כן הוא מדת בעלי רוח הקודש להזדרז לעשו' מעשים גדולים כמשה בהריגת המצרי ודוד בהלחמו את גלית : והם מפוזרים . במאמר רק יקנו המעלו'

והמושכלות ככתוב אמת קנה ואל תמכור . ונאמר יקרה היא מפנינים • ועל זאת התפלל המלך לאמר החכמה והמדע תן לי • ועזב שאלת ההון והעושר כי איננו שוה בערך החכמה : אמנם אצל הכבוד. אך הכבוד המדומה והשררה יעזוב לרעהו ולא יבחרם לעצמו למען לא יבהלוהו מקנין שלימותו כאמרי' ז"ל הקנא' והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם ואמרו אוי לה לרבנות שמקברי' את בעלי' • ורמזו ז"ל שהשכלות אשר להמון הרבנים ר"ל השלימים השכלים יסבב להם המות בעודם חיים על דרך הכתוב אל תהי סכל למה תמות בלא עתך • וזה • אמנם • בעבור שהשררה והשטנות תבעל את • בעליה • מחכמה המסבבת החיים • ככתוב החכמה תחיה • בעלי' : ואמנם יקרה • אולם על המעט יקרה שיעזוב השלם מעשות דבר טוב אמיתי למען עשותו • אוהבו כמו שעזב אליהו משיחת חזאל ומשיחת יהוא בן נמשי • לאלישע • כאשר שאל יהי • נא • פי שנים ברוחך אלי (מ"ב ב') פי' מה שלוית ברוח נבואה למשוח ב' אלה ככתוב ומשחת את חזאל למלך על ארם וגו' (מ"א י"ט) וכן נמשחו ב' אלה ע"י אלישע ככתוב (מ"ב ח' וט') : יראה כי ... והמאמר מבואר שכל המעשים הטובים • באמת • יקנום המעולה לעצמו ונקרא על שמם בשם אוהב א"ע . מה שאין ראוי זה לבלתי מעולים :

פרק י אמנם יושם ספק • אחר אשר ביאר בקודם שהחסיד המאושר ראוי לאהוב את עצמו ולאהוב את זולתו : יחקור בזה אם הוא צריך לאוהבים להיות עזר לו : יאמרו כי המאושרים . הנה קצת יאמרו שהמאושר איננו צריך לעזור האוהבים . וזה בהיותו מסתפק במה שיש לו : אמנם האוהב הוא אחר . אולם כל

אוהב

אמנם האוהב הוא אחר ממנו לתת אשר הוא בעצמו לא יוכל · וכן יאמר משל הקדמוני כאשר השר יתן הטוב מה צורך אל האוהבים . אמנם יראה בלתי ראוי אשר יותנו כל הטובות אל המאושר ולא יותן לו אוהבים . אשר יראה כי הטוב הגדול שבטובות החיצוניות אם יותר ראוי לעשות טוב לאוהבים מלקבלו והוא מהטוב ומהמעולה לעשות טוב . ויותר טוב לעשותו לאוהבים מלזרים שיהיו א"כ המעולה צריך הוא אל האוהבים לעשות להם טוב ובעבור זה ישאלו אם יותר הוא אל האוהבי' לעשות לו טוב . ובימי הטובה אשר יעשה להם טוב . ואולי הוא בלתי נאות להיות המאושר ערירי כי אין (נ"א איך) יבחר לו כל הטובו' ויהיה הוא לבדו . א"כ האדם מדיני והוא נולד בטבע להיות עם אחרים . ומאושר כן הוא כי בטבע יהיה לו כל הטובות . הנה הוא גלוי כי טוב לו להיות עם אוהבי' אשר הם חסידים מהיותו עם זרים ועם מי שיזדמן א"כ המאושר הוא צריך אל האוהבים א"כ איך יאמרו הראשונים ובמה אמרו אמת הוא כי רבים יחשבו כי האוהבים ראוי לו להיות מועיל ולאלה לא יצטרך המאושר כי כל הטובות עמו וגם כא לאשר הם בעבור המהנה אם לא מעט מזער כי אשר לו חיי עונג אינו צריך לתענוג מובא ואשר אינו צריך אל אוהבים כאלה לא יראה שהוא צריך אר אוהבים . אמנם זה אולי אינו אמת כי בתחלה כבר נאמר כי האושר פועל . אמנם הפועל גלוי כי הוא נפעל ואינו עומד כמו קנין · ואם אמנם הוא מאושר בהיות (נ"א בהויות) ועשות . כי אמנם פעולת הטיבים היא מעולה ומעונגת בעצמה כמו . שאמרנו בתחלה כי הפעל הוא דבר מיוחד מדברים המדיניי' אמנם נוכל להשגי' בקרובי' יות' מאשר בנו בעצמנו ובמעשיהם יותר ממעשינו וע"כ מעשה המועילים אשר הם אוהבים הם מהני' לטובים כי ימצאו שני דברים אשר במהנים בטבע . ועל כן נאמר המאושר הוא צריך אל אוהבים כאלה אם ירצה להשגיח במעשים מעולים ומיוחדים לו אשר הם מאוהב טוב אמנם יחשבו כי ראוי למאושר להיות בתענוג כי חיי העירירי הם קשים כי אינו לפעול תמיד בעצמו . אמנם עם אחרים ולאחרים הוא נקל . על כן יהיה הפועל תמידי אבל

צריך

אוהב לאחר ר"ל לזולתו תכליתו לתת לאוהבו זה דבר שאין ביכולת אוהבו זה להשיגו · והם אפס מקום לו במאושר כי יש לו כל בל יחסר לו מאומה כאמור · ופי' הרמב"ם מבואר : וכן יאמר משל הקדמוני · משל קדמון הוא · אם השר יש לו די והותר עד שיתן מטובו לזולתו מה נצרך לו לעזר מאוהבים : אמנם יראה · מראה פנים לסברא הפוכה והוא שאין ראוי להיות המאוש' בלי אוהבים והוא בהיו' שגדר המאושר להיו' לו די הסיפוק בכל טוב · ומהמבואר לשמיני מזה שיותר טוב להטיב לזולתו מלקב' טוב מזולתו והטבה לאוהבים היא יותר נבחרת מהטבה לזרים וא"כ איפה עם היות שאין למאושר צורך לאוהבים לקבל עזר מהם כאמור בסברא הקודמ' הנה עכ"ז הוא צריך לאוהבים לעשות להם טוב כאמור : ובעבור זה ישאלו · ובעבור זה העזר עוסקו שהאוהבים בהיות עוזרים זה לזה' אם יות' יהי' צרכו אל האוהבי' לעשות לו טובו' בימי הרע' והטובי' או בימי טובו ועשרו לעשות להם טובה · יאמ' מה עכ"פ המאוש' צריך לאוהבים אם לקבל טוב בימי עניו או לעשות טוב להם בימי עניים : ואולי הוא בלתי נאות · ועוד הוא ענין בלתי נכון שיהי' המאושר בכל טוב יחידי בלי אוהבים : כי איך יבחר כי מי הוא זה שיבחר לו כל טוב ויהי' יחידי בלי אוהב . בהיות האדם מדיני בטבעו ר"ל מוכרח להעזר בכל צרכיו מזולתו זה יבנה לו בית לשבתו וזה יכין טרף חקו ממאכל ומשקה · וזה יכין מלבושיו וזולת' מצרכיו : ומאושר כן הוא · וגם המאושר הוא מדיני כאחד מצטרך אל העזר מבני אדם טובים · לכן יותר טוב לו להיו' עם אוהביו מהיו' עם זרים וא"כ יהיה למאושר צורך אל האוהבים עכ"פ

הפך ההכנה האמורה : א"כ איך יאמרו · איך יאמרו שהמאושר איננו צריך לאוהבים : אם לא מעט מזער . כפי ההכרח אל החי בלי מותרות עד"כ ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש . ובעבור השגת זה המעט אין צורך אל האוהבים כי גם זרים יעשוהו : לתענוג מובא . לתענוג מובא מחוץ פנימה אל הנפש כמו המהכה והמועיל האמור משא"כ תענוג המעלו' שהו' פנימי דבוק בנפש : אמנם אולי · יתכן שאין זו הכנה אמיתי' שהמאושר איננו צריך לאוהבי' וזה שכבר מבואר שהאושר הוא פעולה הנפעלת בהתמדה להטיב בפועל ממש · ואיננו עומד ר"ל איננו פוסק מפעולתו כמו קניני המדות הנפשיו' שיאמר גם בעל הקנין אף בהיותו פוסק מפעולה משא"כ האושר : אמנם הוא מאושר בהיות · גם כבר התבאר (בשמיני לזה המאמר) שהמאושר משלים נפשו בהויות ועשותו הפעולות הטובות המתענגו' אותו והשמחותו : כי הפעל הוא דבר · והפעולות האמורו' מוכרחו' להיות בטובות המדיניות ר"ל להיות עזר לזולתו · וזה יורה כי המאושר ראוי לו להתענג בפעולו' הטובות אשר יטיב לזולתו : אמנם נוכל להשגיח · ומהמבואר שיותר יוכל האדם להשגיח על קרובו יותר מעל עצמו כי רחמי המעולי' על קרובו יותר מעל עצמו · כי ימצאו בהם שני דברים · א' מטיב לאוהבו ב' מתענג על פעולותיו הטובות וחי בהם חיים ערבים : וע"כ נאמר · לכן מבואר מזה שהמאושר צריך אל אוהבים למען הטיב להם ולהיות חיי עונג · כי אין לפעול תמיד בעצמו · וזה יורה שיהיה המאושר ערירי ר"ל לבדו יצטרך לפעול תמיד הדברים הצריכים לו לחם חקו מלבושים בגדים

וזולתם

צריך מעט התול וזהוא מהגה כפי עצמו . אמנם הוא נעצב בדברים אשר ברשע כמו המוסי"קא אשר הוא מתענג בדברים הטובי' אמנם ברעים הוא מתעצב : הנה אמנם תעשה חברה במעלה החיות הטובים יחד כמו שאמר מיאונ"יאוש :

פרק יא אמנם

למשכילים יות' בטבע יראה כי המעולה ראוי לבחור בטבע אוהב מעולה . כבר נאמר כי הטוב בטבע הוא טוב ומהנה למעולה הדרוש כפי עצמו . אמנם הוא מבואר כי היות בעל חי הוא בכח החוש אמנם באדם בחוש השכל אמנם הכח יושב אל הפועל . והעיקר בפועל הוא לחיות והעיקר הוא להרגיש או להשכיל אמנם לחיות הוא מהדברים הטובים כפי עצמם ומהנים והו' מוגבל ומבואר הוא כי המוגבל הוא מאשר הוא טוב בטבע ואשר הוא טוב בטבע הוא גם לחסיד : ובעבור זה יראה כי הוא מהנה לכל . אין ראוי לקחת חיים רעים או נפסדים ולא אשרהם בעצב כי אשר הם בעצב הם בלתי מוגבלי' כמו הדברים כאשר יהיה בהם וזה יתבאר יותר גלוי בדבור העצב . ואם אמנם החיות ההוא הוא טוב מהנה . יראה אמנם ממנו כי ראוי לכל להתאוותו ויותר לחסידים ולמאושרים כי לאלה חיים נבחרים וחייהם היותר מאושרים . אמנם הרואה כי הוא רואה והשומע מרגיש כי הוא השומע . וההולך כי הוא הולך . וכן בכל הדברים יהיה שום דבר דומה לזה נרגיש כי אנחנו פועלים : והנה נרגיש כי אנחנו מרגישים ונשכיל אשר נשכיל

נשביל

וזולתם ולא היו' מתענג כראוי למאושר משא"כ בהיותו בעזר מאוהבים : מעט התול · שהמאושר מוכרח שיחזה לו מעט ומהתלו' ר"ל שמח' ועונג מאוהבין כאשר יהבי' אותם : אמנם הוא נעצב · כמו שישמח המאושר כאשר יפעל טוב כן יעצב בפעולה רעה : כמו המוסי"קא · כמו המנגן ששמח כאשר ינגן קול שמחה ושחוק ויעצב כנגן קול בכי : הנה אמנם · מבואר א"כ מכל זה שקברת האוהבים תמן חייסטובי' ונעימי' לבעליה' המאושרים אשר כן כתב ג"כ מיאוניאוש · והנה האריך בזה הפרק בכפל דבריסיען רבו בימים ההם ההם הפרושים המדבריים אשר אמרו כי הוא זה מנדי' המאושר להיו' לפרש מב"א ולשכון ביערים ובמדבר · וזה גם היום קצת חסידי האומות עושים ככה ע"כ על אלה הרס עמל הוכמו' לכזב על פניהם דרכיהם : פרק יא אמנם למשכילי'. כל משכיל על דבר טבע האדם הוא זה יראה בעין הבחינ' שכל מעולה ר"ל מאושר ראוי לו כפי טבעו לבחור לעצמו אוהב מעולה · וזה כי : כבר נאמר · הנה מבואר הנה ראוי להרגים יחד הטוב' עם האוהב הוכח יוכיח בהיקש · שראוי להיות לו אוהב מעולה · וזה סדר ההיק' הטוב היות' מהנה למעולה הוא הדרוש כפי עצמו ר"ל התמיד לעני' השכלי שהוא עצמות האדסכאמור (בספי לראשון וברביעי לזה) וזה בהיות שחיות כל חי כשלם בפעולותיו כמבואר (בא' לזה) ובהיות מותר האדם הוא הכח השכלי לכן יהי' יתרון לחיים הנמשכים מפעולות השגו' השכליו' על החיים הנמשכי' מפעולו' החושים · ומהמבואר כי אהבת המעולים היא כפי ההגות השכליות אשר יעזרו זה וזה ר"ל שכל אחד משתדל להמציא לרעהו מקנה קנין מושכלות כמו כעצמו · ולפ"ז ירבו חיי המועילים פי שנים עם האוהבים · ומבואר א"כ מכ"ז שראוי למעולה לבחור באוהב : אמנם הכח · אולם החיים אשר המה בכח ישובו להיות בפועל חיים בעתות הפעולות למוחשיהן : והעיקר בפועל · ועיקר כל חי מרגיש להיות חי מרגיש או משכיל בפועל : אמנם לחיות · אולם החיות הוא דבר טוב כפי עצמו מהנה את החי : והוא מוגבל · חיי כל חי מרגיש ומתעלס בפעולותיו אשר יפעל לטבעו והוא מוגבל לפי הרגשות הפעולות המוגבלות בהפשותן כי עלם ההרגשה או ההשכלה הוא עלם החיות לטבעו : כי המוגבל · ר"ל כל דבר אשר הוא בפועל שהוי' עלם המוגבל כאמור הוא ישות מה וכל ישות הוא טוב והפך זה כל הבלתי הוא מוגבל (והטעם שאין הלעיון יכול לשער ההעדר המוחלט' וזה בעבור שאין בכח המספר לשער דבר בלתי מוגבל והוא רע ולכן במעשה בראשית באלה כל דבר לפועל הישות כאמר בו כי טוב : גם לחסיד · בדברים הטבעיים אין הבדל בין החסיד לרשע והנה כמו שהוא' מהנ' בפעולותיו לשאר בני אדם כן יהנה את החסיד לכן ראוי לו לבחור אוהב מעולה שיאהבהו ויחיהו חיים מורגשים או מושכלים : אין ראוי לקחת · מבואר הוא כי החיים הרעים אם מחליים רעים או מדברי' מלעריסאו מעצבי' כלם קנחם ההעדר אם ההעדר הבריות או שעדר הטוב והעונג או השמחה וכבר אמרנו שכל העד' הוא בלתי מוגבל : כמו הדברי · ר"ל אין שההעדר מוגבל כמו הדברים אשר יהי' בהם הישות שהם מוגבלים כמו שקדם וזה יותר גלוי : והיות שההעדר בלתי מוגבל מבואר בכל דבר מעציב שהוא העדר הטוב המוחלט ובלבי' מוגבל במספר כאמור : ואם אמנם החיות · אולם החיות הוא הפך דבר המעציב בהיותו ישות לכן יהי' טוב ומהנה ולכן החיים נחמדים לכל חסידים ובלתי חסידים · אך כי יותר לחסידים יען יהיו חיים ערבים ונבחרים שהםהמאושרים: אמנםהרואה · יבאר איך שפעולות וההרגשות הם עלם החיים כמו שאמר והנה יאמר כי הרואה מרגיש כי הוא רואה וכן השומע וההולך והמשכיל ויתר הפועלים כלם מרגישים בפעולתם בעת פעלם · והמבואר כי עלם ההרגשה הוא מהות החיים ועלם ההוי' כי כשהחיים יודעים שהם חיים יתענגו בידיעתם זו ולכן הוא נאות לטובים ולמעולים יען היות החיים טוב ומהנה

נשכיל.. או זה כי נרגיש או נשכיל יען כי אנחנו הווים כי ההויה היא הרגש או השכל אמנם הרגש יען הוא חי והוא מהדברים המהגים כפי עצמם . כי החיים היא בטבע דבר טוב ואמנם המרגיש אשר הוא טוב בעצמו הוא מהגה . אמנם החיות הוא דבר נבחר ויאות יותר לטובים כי הנה היות טוב ומהגה יחד . כי כשהם יודעים כי הוא טוב בעצמו הם מהגים . וכאשר המעולה הוא לעצמו כן הוא לאוהבו כי האוהב הוא עצמו אחד . וכאשר לכל אחד הוא נבחר היותו כן הוא האוהב או קרוב מזה . אמנם הוא נבחר בעבור ההרגש אשר הוא טוב אמנם הרגש כזה הוא מהגה כפי עצמו הנה ראוי להרגיש יחד ההויה עם האוהב וזה יהיה בהיותם יחד והשתתפם במאמרם ברצון כי באמת כן יראה לומר שלהיות יחד בבני אדם לא כמו שהוי׳ במקנה הרועים יחד . ואם למאושר הוא דבר נבחר כפי עצמו אשר הוא בטבע הוא טוב ומהגה . אמנם הקרוב והאוהב כן הוא . האוהב הוא מהדברי׳ הנבחרים אמנם הדבר אשר הוא לו נבחר . זהו ראוי להיות לו . כי אם לא היה לו הי׳ מצטרך לו . א״כ צריך אל האושר אל הדברים המועילים .

פרק יב אבן האם ראוי עשות אוהבים רבים או כמו שנאמר

בגרות . נראה היות בתבונה . כי אמר המושל לא יקראו אותו גר מאד ולא אינו גר וכן באהבה הוא כן . לא שלא יהיה לו אוהב (נ״א כלל) ולא יהיו לו אוהבים רבים הערפה מאלה אשר הם לתועלת יראה בהחלט אשר הוא ראוי הנאמר (נ״א כנאמר) כי אם יהיו לו רבים לשרת הוא עמל ולא יספיק זמן חייו לעשות זאת כי אם הם יותר מאשר צריך לכדי חייו הם מסירים אותו ומונעים אותו מחיות טוב א״כ אין צורך לזה ואמנם אשר להנאה יספיקו מענגים אשר הם להנאת מטעמים . אמנם המועילים האם ראוי להיותם רבים במספר . או יהיה שיעור לרבוי האוהבים כמו שהוא במדינה כי לא מעשרה רבבות ע״ד שתהיה המדינה · אמנם אולי דבר אחר כי אם כל אמצעי מוגבל בין הקצוות וכן באוהבים אמנם יהיה רבוי מוגבל . ואולי יהיו רבים בשיעור אשר יוכלו להיות יחד עמהם כי זה יראה היות

נם יחד ר״ל טוב בבחינת חיי המאושר הטובים מאשר החיים ומהגים כפי שאר החיים : או זה כי נרגיש · יתכן לומר שההוי׳ היא קנת ההרגשה כאמור או ההרגשה היא קנת ההוי׳ : וכאשר המעולה הוא לעצמו · כמו שהוא אוהב לעצמו כן יאהב לאוהבו כי הוא ואוהבו הם עצם אחד בעיניו : וכאשר לכל אחד · וכמו שכל אדם יבחר בחיים כן ראוי שיבחר בחיי אוהבו בעינו או קרוב לבחירת עצמו עכ״פ: אמנם הוא נבחר · החיים נבחר לעצמו בעבור ההרגש הטוב שהוא מהחיים · וכן ראוי לרצות חיים עם האוהב ולהיות בהסכמי׳ אחת עמו: לא כמו שהוא במקנה הרעים · ר״ל שהרועים לא יעמדו יחד כי לא תספיק הארץ מרעה לבאים יחד : ואם למאושר· יחזור בשיטת הפשרוכ׳לדוק בהיקש המוליך שהמאושר צריך אל אוהבים על זה התאר · כל מאושר יבחר בחיים יען היותו דבר טוב ומהגהו וכמו כן ראוי למאושר לבחור החיים לקרובו ולאוהבו עד״הכ ואהבת לרעך כמוך · והנה מציאת האוהב לאדם הוא מהדברי׳ הנבחרים והטובים לאדם וכל דבר נבחר לאדם ראוי שיהי׳ כמל׳ למאושר · כי אם לא ימצ׳ לו יהי׳ חסר ולריך לו וכבר שהבאר בגדר המאושר שלא יחסר לו כלום ויתחייב א״כ מזה היות הכרח המאושר לאוהבים המועילים וזה מש״ל· והנה אלה הדברי׳ גלוים הכפילה והשכות וע״כ מסך ב״ר את ידו ממנו כמו שכתב הר״שט ז״ל :

פרק יב אבן האם ראוי׳ אחר שביאר בקודשהיות המאוש׳מוכרח לשיי׳ לו אוהבים בא לבאר בזה כמות שאוהבים שראוי׳ להיות לכל מאושר האם שמעלה ברב או במעט

מאם : ואמר יש לספק אם ראוי לאדם לעשות אוהבים רבים או אמצעים : בגרות · כמו שנאמר בענין ישוב המדינה שכל אדם ראוי להיות לו ריעים מדיניים כראוי לאמצעי ר״ל לא הרבה ולא מעט כי אם כפי אשר תגזור התבונה כאשר יאמר המושל משלים שראוי לכל אדם להתנהג בהתרועעות בדרך האמצעי עד שיקרא גר ובלתי גר : וכן ראוי להתנהג עם האוהבים : הערפה · התוספת מאלה האוהבים אשר בעבור התועלת בהחלט׳הראוי מהם ר״ל שאינו ראוי כאמו׳:כ״א יהיו לו רבים כ״א יהיו לו עוזרים רבים יותר מכדי הצורך יצטרך גם הוא להיות עוזר למו כל הימים עד שלא יוכל להיות חיים ערבים במנוחות שאננים : אשר להנאה · גם האוהבים אשר בעבור ההנאה והתענוג ראוים להיות מעט רק כפי הצורך לעשות לו מטעמים ומאכלים ויתר ההנאות כפי די הסיפוק עד שלא יפגע במותרות : אמנם המועילים · היתכן שיסכנו יחד מועילים רבים בלי קצב או לא יתכן זה כ״א יהי׳ קצב ידוע למספרם: כמו שהוא במדינה · כחק המדינה שיש קצב לאנשים כפי אשר תוכל הארץ לשאת אותם אשר על כן אינם מניחים לזרים לגור בה : כי לא מעשרה רבבות · אין מושיבים עיר מעשרה רבוא אדם · ומספר רב בעצמא נקט לפי זמנו ומקומו : אמנם אולי · ואולי כן ראוי להיות באוהבים שמועיל שיהיו ממוצעים בין רב למעט עד שיכלו להיות יחד · והוא זה דבר ראוי והגון : כי א״א להיות עם אוהבי׳ רבים ולחלק עצמו ר״ל לתת חלק בפזור לכל אחד להיות׳ רבי׳

ראוי לאהבה . כי אמנם גלוי הוא כי אי אפשר להיות יחד עם רבים ולחלק עצמו ביניהם עוד אמנם ראוי להם להיות אוהבי' זה לזה האם הוא מחויב שישכנו ויהיו כלם יחד . וזהו עמל חיותו ברבים כי הוא קשה לשמוח ולהתעצב עם רבים בשוה . אמנם אשר הוא דומה לאחר שישמח עם אחר ויתעצב עם אחד ואולי טוב הוא שלא לדרוש להיותו אוהב מאד לרבים כי אם אשר מספיקים להיות יחד . גם לא נראה שיהיה אחד אוהב לרבים מאד . ובעבור זה לא יאהב נשים רבות . כי העדפת אהבה ראוי שיהיה אחד וזה אמנם לאחד לבד או למעט מאד . אמנם יראה אשר הוא כן בדברים . כי לא יהיו אוהבים רבים כפי אהבת הריעים כמו שאמר המושל . אשר הם מארץ אחת ילכו שניהם והחושדו (ג"א והחושקים) רבים ואשר הם סובלים אהבה לרבים לא יראה שיהיו אוהבים אבל הם כמנהג המדינה . ולאלה יקרא שמחים אכן כפי המדינה אפשר היותו אוהב לרבים ולא יהיה השמחה לבד אבל באמת החסיד בעבור המעלה ובעבור עצמו לא יהי' אוהב לרבים כי מעט ימצי' כאלה :

פרק יג הנה האם צורך האוהבים הוא בימי הטובה · יותר או

בימי הרעים בשניהם הם דרושים כי אמת הנכשלים צריכים עזרה ואשר השעה משחקי' להם צריכים אשר יהיו עמהם יחד ולא (ג"א אשר) יעשו טוב כי הם רוצים לעשות טוב אמנם יותר הכרחי בימי הרעה בעבור כי הם צריכים למועילים אמנם יותר טוב הוא בימי הטובה בעבור ידרשו החסידים כי ירצו לעשו' טוב לאלה הנבחרים ולהתעסק עמהם אמנם מציאות האוהבים יהיו מהנים בימי הטובה ובימי הרעה . כי העצבים יקל עצבם בהיות עמהם אוהבים . ואם ישים אחד ספק למה אם הוא כמו הנושא משא כבד אשר רעהו יקל מעליו זה אינו כן אמנם

פירוש

אחד : עוד אמנ' ראוי · עוד אם באמת נניח כי ראוי לרבי' להיות אוהבי' זה לזה אך עכ"פ לא יתכן שישכנו כלם יחד כי יהיו לעמל וטורח זה לזה כי יצטרך כל אחד מהם להיות שמח ועצב יחד כי יקרה שיגון לאחד מהם ושמחה לאחר בזמן אחד ויצטרך לשמוח עם זה ולהתעצב עם זה כחק האוהבים מה שא"א לעמוד בהפיכה : אשר הוא דומה · שהאהבה היותר דומה מאיש לרעהו הוא מאוהב אחד לאחד כי יוכלו לשמוח ולהתעצב יחד · וזה טעם שמירת מצות אהבת השם יתברך לאחדותו : שלא לדרוש · טוב הוא שלא ידרוש האדם שלום ואהבה לרבי' יותר מכדי צרכו לתועלתו ולהנאתו : לא יאהב נשי' רבות · והטבע יעיד שלא תכון אהבת אחד לרבי' · כי כן הוסיף שלא יאהב האיש נשי' רבות : כי העדפת אהבה · כי יתרון האהבה ר"ל גודל האהבה לא יתכן כ"א מאחד אל אחד · כן בדברי' · בדברי ריעות ואהבה שמעט הוא הנעלה : אשר הם מארץ א' · משל הוא על האוהבי' זא"ז באהבה תמימה כמו אנשי מדינה אחת לא ילכו בלתי אם שניה' יחד ולא יותר למען תהיה אהבה שלמה ביניה' : והחושקי' רבי' · אולי אשר יחשקו רבות בנשי' · או אשר יסבלו האהבה לרבי' לא יתכן שיהיו אוהבי' שלימי' · אבל יהיו ריעי' וחברי' כאוהבי' מדינה השמחי' עלי גיל אשר ימצאו את ריעיה' · אך לא יהיו כאוהבי' כאמתי' המעטיקי' לא עלמי' להטיב זא"ז · זה בבלתי יכולת להיות עמל בטובות שונות ומתנגדות כפי הצורך לא"ש ואיש כאמור : אבל באמת החסיד · אולי האהבה אשר בין החסידי' שהיא בעבור המעלה מטוב המדות הדומה בין האוהב להנאהב · או בעבור החכמה הדומה בין שניה' לא יתכן היותה לרבי' בעבור מיעוט מעלות השלימי' כמו אלה כאמרי' ז"ל ראיתי בני עליה והמה מועטי' ובעבור זה יאהבו החסידי' ההתבודדות בטבע' יען ימצאו מעט אוהבי' בב"א לפי פעולתם :

פרק י"ג הנה האם צורך · אחר שביאר בקודם כמות האוהבי' הראוי' ראה כי טוב לסמוך אליו ענין שמתי הראוי ר"ל באיזה זמן יכשר חברת האוהבי' אם בטוב להם או ברע להם : הנה בשניה' · ישוב על השאלה האמורה ויאמר כי בשני הזמני' האמורי' טובי' האוהבי' ונדרשי' כי הנכשלי' בימי רעתו' צריכי' אל האוהב להיות עזר למו ושהשעה משחק' להם ר"ל בימי טובם יצטרכו אל האוהבי' להיות מטיבי' להם כרצוני' הטוב להטיב לאוהבים ואף כי לאמר' מסקנאי' הפוגעי' בימי שהשעה עומדת לו : אמנ' יותר הכרחי' · עוד יכפול לומר הטעמ' האמור והיא בימי הרעה יהיה ההכרח לאוהבי' למצו' עזר על ידם ובימי הטובה בעבור עשות טוב להם כאמור : אמנ' מציאות · ולפי"ז א"כ יהיה מציאותי' לטובת ההנאה בשני הזמני' גם יחד כאמור : כי העצבי' · כי גם המתעצבי' בדבר עצב אשר אין להועילו' כמו המתאבלי' על מת ירווח להם עכ"פ בהיות עם האוהבי' לכן טוב מציאות האוהבים בכל זמן ביו"ט להטיב להם וביום רע אם להועיל ואם להקל העצב ככתוב ואח לצרה יולד : ואם ישים אחד ספק · אולי ישאל השואל לאמר מה זו נסבה שיקל העצב במציאות האוהבים אף כי לא יוכל הועיל : אם הוא · האם תהיה הסבה כמו בנושא משא כבד אשר העוזר לו לשאת עמו יקל מעליו מכלית המשא : וזה אינו כן · הנה בזה לא יתכן היות זו נסבה להקל העצב במציאות האוהבים כי מה יתן ומה יוסיף האוהב אם אין

אתו הועיל ומצרתו לא יושיענו מטא"כ בעזר המשא האמור ואם כן למה יקל העצב : אמנם מציאות האוהבים : ישוב לתת סבה אחרת בדבר קלות העצבון במציאות האוהבים : וסו' כי בראות המיצר א"ע כי אוהבו דואג עליו ירוע לו : וזה כי כפש כל עצב תמעצב באבדן הטוב המוחזק או הראוי לבוא : ותתנחם בבוא לה טוב אחר שוה כטוב ההוא הנאבד ממנה עד"כ וינחם יצחק וגו' (ראשית כ"ד) לכן בראות הנעצב את אוהבו ודאגתו על עצבו יבטי' עליו כי הוא ישתדל להמצי' טוב לו שוה כטוב ההיא הנאבד ממנו לכן יקל עצבונו : אמנם אם הוא : אמנם אם תהי' סבת קלות העצבון כאמור : או אשר סבה אחר' יעזב עתה זה הספק' : אמנם יראה : אך עכ"פ הנראה במוחש שמציאות האוהבים מקילים העצב תהי הסבה מה שתהי' : הוא מורכב : קלות העצבון במציאות האוהבים הוא מורכב מסבות רבות כי קצתם יהנו כאשר יראו אוהביהם : וקצתם ימצאו תנחומים בדיבור ר"ל כאשר ידברו האוהבים דברי תנחומים על לב הנעצב כאשר הוא יודע במה ינחמהו: הוא בלתי מתעצב. גם זו סבה לתקל העצבון הוא כי הנעצב באהבתו את אוהבו איננו רוצה להעציבו בדאגתו על כן יתאפק מהתעצב בפניו, סוף אם אין בו בגבורת לב עכ"פ בדברים : גבורת הלב : לכן: מצירי הלב יתאפקו מהתעצב למען לא יעציבו את אוהביהם : אם לא מעטוב : לכן אם לא יועילו האוהבים בהסיר העצב כלו הלב הנעצב עד אשר יוסיף עצב גם בבואם מקום יועילו לשעתם כי לא ישמח הנעצב בעת אוהבו עמו למען לא יעציב [illegible] אוהבנועו : לא ייטיב קול [illegible]

אמנם מציאו' האוהבים הוא מהג' כי בראותו אשר הוא דואג עליו יקל מעצמו. אמנם אם הוא בעבו' זה או בעבור דבר אחר יעזב עתה : אמנם יראה בי יקרה כמו שנאמר . אמנם יראה כי מציאות האוהבים הוא מורכב . כי קצת ראות האוהבים הוא מהנה . ועוד דבר אחר כי לקשה ינם יהיה מקצת עזרה. לבלתי יתעצב כי נחמת האוהבים בראיה ובדבור אם הם אוהבים כי האוהב ידע מדותיו ובמה יתענג ובמה יתעצב . אמנם הוא בלתי מתעצב כאשר ירגיש כי האוהב נעצב ברוע מזלו כי כל איש יברח מהיות סבה להעציב אוהביו ובעבור זה אשר להם גבורת הלב בטבע הם יראים שיתעצבו האוהבים בעבורם ואם לא תעבור עזרתם להסיר עצבם לא יסבלו עצב האוהבים ובכלל אלה לא ייטיב קול יען כי לא יהיה בוכה ומתלונן כי אמנם אנשים כאלה עושים כנשים סי הם שמחי' במצירי' וירצו שיהיו האוהבים מתעצבים אמנם ראוי להדמות בכל הדברים לאשר הוא יותר אמנם בימי הטובה מציאות האוהבים יעשה הנאת השכונה ודעת אשר נהנים בטובותיו בעבור זה יראה כי הוא ראוי לקרו' לאוהבי' מהרה לטובות . אמנם לרעות בעצלה כי כן ראוי לתת להם מהרעות מעט . בדבר המשל הלא די אשר אני אסבול רוע המזל אמנם יותר ראוי הוא לקרו' האוהבים אשר במעט בעתה יעזרו אותו מאד . אמנם ראוי ללכת ברצון מהר כי אל האוהבים בצרתם ואם לא יקראו כי ראוי לאוהב לעשות טוב יותר על אשר הם כדבר הכרחי וזהו גם אם לא יהיו ראוים כי לשניהם יהיה יותר טוב ויותר מהנה . אמנם ברבות הטובה ראוי למהר לעשותו להם כי לזה הוא הכרת האוהבים אמנם לסבול טוב ילך בנחת כי אינו טוב להיות מנבן להיות נעזר וראוי שייר' אשר יחשוב כי הוא למשו' בסבתו (נ"א בסבתו) עם לבו מציאות האוהבים יראה כי הוא נבחר בכל הדברים

פרק יד אבן

האם הוא כמו בחושקי' כי הראות יותר תענוג ויותר יבחרו זה החוש מהאחרים כי לפי זה נעשה יותר

לאידו. ויסי' זה סבה להעציבו יותר אבל ידבר עמו בנחת ובשפה רפה כאלו הוא מתעצב בעצבו : כי לא יהי' בוכה : למען לא יהי' העצב בוכה בראותו איש שמח לאידו : אשר כן תנשינה הנשים וע"כ ישמחו לאיד המתעצבים ובפניהם למען העציבם יותר : ראוי להידמות : ראוי לכל איש בהתחברו עם רעהו אשר לו יתרון באיזה תכונה על האחרים אם טוב ואם רע להתדמו' אליו במדתו זו. ר"ל להיות עצב בעצבונו ושמח בשמחתו ככתוב בקהל משחקים שחק ובמוד בוכים בכה (אסף ת"א מ"ח): הנאת השכונ' יתענג בהתרועעות ובנוה שכניהם מטובם : מהרה לטובות : למען שמח לבם בטובת הנאה : ויתמהמה לקראם לרעה לבל ירבה עצבם כאשר יאמר המושל די לי אם אני לבד אשא רוע המקרה ולמה עוד אעציב את אוהבי : אמנם יותר ראוי : אך אם יודע באוהביו שיוכלו להושיעו מהר מצרתו אזי ימהר להודיעם עכ"פ: ראוי ללכ' אולם האוהבים ראוי להם להתענג בזה הפך הנעצבים ר"ל שימהרו ללכת אליהם טרם יקראו כאלו הם מוכרחים לעשות זה ואפי' אם לא ראוים להושיעם מצרתם : כי לשניהם לאשר ראוי לעזור ולאשר אין ראוי לעזור יטיבו בהנאה עכ"פ ברבות הטובה : כאשר ייטב לו ימהר להטיב כי דבר ההכרחי הוא להטוב לאוהבים : אולם לקבל טוב יתמהמה כי לא טוב הוא להכין את עצמו להיות כעזר מזולתו פן יהי' למשא על העוזר ויקפוץ ידו מהושיעו :

פרק יד אבן האם הוא : אמר אשר [illegible] בעונת האוהבים [illegible] והוא [illegible] כאשר ספק [illegible] ומה [illegible] כן הוא

יותר החשק. כן הוא הנבחר באוהבי' היות' יחד כי האהבה היא השיתוף כי כאשר עמו כן הוא עם האוהב כי אמנם אצל עצמו ירגיש הדבר הנבחר וכן אצל האוהב אמנם זה הפועל יהיה בהיותם יחד על כן מן הראוי יתאוו זה לזה והנסיון בזה כי לפעמים יהיה לכל אחד הויה או אשר בעבורו יבחרו להיות בזה עם האוהבים וירצו להתעסק יחד ובעבור זה אלה אמנם ישמו (נ"א ישמחו) ואלה אמנם אשב"לים ואחרי' ישחקו יחד בכלי קרב או יצודדו או יתפלספו כי כלם בזה שוכנים יחד כי הם אוהבים יותר הדברים אשר חיים כי הם עושים זה ברצותם להיות יחד עם האוהבים וישתתפו באלה אשר עמהם יחשבו לחיות אמנם אהבת הרשעים היא רעה ישתתפו ברעות והיא בלתי קיימת אמנם יעשו ריעים כי הם דומים זה לזה אמנם אשר היא מחסידים היא טוב' כי היא מיוסדת במאמרים ואמנם נראה כי הם יהיו תמיד יותר טובים כי הם פועלים ואוהבים זה לזה ויקבלו מזה בדברי' ישיבו כמו שאמר המשל כי הטובות יהיו מהטובים. והנה כבר דברנו מאהבה ונסמוך לזה העונג.

נשלם מאמר תשיעי

אבל האהבה אך במקום הראות בחשק הוא ההתרועעות יחד באהבה הוא הנבחר · וזה כי כפי המבואר סבת האהבה הוא השיתוף והדמיון בין האוהבים וזה יורגש להם בהיותם יחד ואז תתעורר האהבה והתאוה ככתוב כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם : והנסיון · והעד שהתרועעו' האוהבים להיות יחד הוא סבת האהב' כאמור הוא הנסיון והוא מה שאנחנו רואים כי בטבע כל אדם הכוסף לפעול פעולותיו הרגיל בם · עם אוהביו קצת' ישמחו יחד וישתעשעו בסיפורי מאורעות וקצתם ישחקו במין שחוק הנקרא אים"בלום וקצתם ילחמו בשחוק או ילכו לצוד ציד או ילמדו יחד · וזה בעבור שכבר התבאר (בח' מזה המאמר) שפעולות כל פועל הם עצם חייו הערבים ועל כן יכספו בטבעם לחיות חייהם הערבים האלה עם אוהבים ולהיותם יחד באהבת נפשם וזה לאות כי היות האוהבים יחד הוא סבת האהבה : וישתתפו באלה · באלה הפעולות אשר בם יחיו חיים נעימים : בלתי קיימת · כי הרשעים אינם דומים זה לזה ככתוב שפתי רשע כמו כקולות מים רבים ישאון לא תכילם אחן יחד (אסף ח"א ל"ח) : אמנם יעשו ריעים · יעשה חברים להיותם דומים זה לזה ברוע הכללי ולא בפרט כי הרע אשר ירצה זה לא ירצה זה לכן תעיר מריבה ביניהם ולא יעמדו באהבה : כי היא מיוסדת · אהבתם תוסד על אמרי נועם ר"ל מסכימים יחד בהסכמה אחת הפך הרשעים האמורים והם מתמידים לפעול טוב כאשר יאמר המושל משלים הטובים יפעלו טובות לכן תתקיים אהבתם :

ומן · מולא דברי זה המאמר תשכיל ותדע שכל אהבה היא לסבת השגת דבר טוב מהנאהב ומשם תפרד ותיחס לארבעה ראשים · אחד אהבת הטוב המהנה לנפשו ב' אהבת הטוב המועיל לאיש מבלעדי איש · ג' אהבת הטוב המוחלט לכל איש ובכל זמן ד' אהבת הטוב הרוחני והיא השגת

המושכות ומהמבואר שהשי"ת הוא המטיב לנו בד' מיני הטובות הנזכרים ע"כ יאותו לנו ד' מיני אהבות הנזכרות ואל זה רומז מצות תפלין שיש בהם ד' פרשיות הרומזים לד' מיני אהבה האמורים כיצד בפרשת קדש דבר ממצות אכילת מצה שהוא ממשמעי חוש הטעם ורומז לטוב המהנה לנפשו · בפ' והי' כי יביאך ידבר ממצות קדושת הבכורים הרומז לממשלת ישראל כטעם בני בכורי ישראל · בכור אתנהו עליון למלכי ארץ · והרמז לטוב המועיל לגוי מבלעדי גוי · בפ' והי' אם שמוע ידבר מענין ברכת טובת הארץ והרמז אל הטוב המוחלט · בפ' שמע ידבר ממצות אהבת השי"ת שעיקרה היא אהבת הרוממות הבאה מהשכלת אמיתתו כאמרם ז"ל ע"פ ואהבת הוי מתבונן בדרכיו ובו היות אהבה כזו בלתי נכונה כ"א מאחד אל אחד כמבואר (בי"ב לזה) לכן נם מכי' למטי' האחדות' ובהיות התפלין אות אהבה כאמור לכן באה המצוה להניחם במקום שהמופקים שמים אותותם אות אהבה ככתוב שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך · וכן טוב להניח

במקום האות למען נזכור במחשבתנו האהבה בכל עת · ובהיות שהמטיב אוהב למקבל הטובה כמבואר (בח' לזה) לכן תמי' אהבתו ית' אלינו בד' מיניה גם כן · ולרמוז על זה אמרו ז"ל קב"ה מניח תפלין · וד' פרשיותיהם רומזים לד' מיני האהבה האמורים ונקל למבין לכוון כל פי' למינה : ובהיותם אות אהבה ודביקות לכן נקראים תפלין כמו שת"א והיו לטוטפות ויהון לתפלין · וענינו דביקות מטעם אמרם ז"ל רוצה אשה בקב ותפלות פירוש חיבור ודביקות עם בעלה · ויש למלה זו חברי' בלשון עברי כמו והמה טחים אותו תפל (יחזקאל י"ג) פירוש דבק · נפתולי אלהים (בראשית ל') והוא הפך כמו כנס כנס ובזה תבין כי אפס מקום למה שכתבו המחברים תפלין בדגש הלמד במשנם שפרשו פלל :

נשלם מאמר תשיעי

מאמר עשירי

פרק א

אמנם אחר זה אולי נסמוך לעבור אל העונג כי יראה יותר ליחד אל סוגנו : ובעבור זה ילמדו מנהיגי הבית לנערים אל העונג והעצב : אמנם יראה כי לאהבת המעלה הוא דבר ראוי לשמוח בדברים אשר ראוי ולשנוא הדברים אשר ראוי כי אלה יביאו בכל החיים בהיותם נוטים כראוי . ושלהם כח אל המעלה ואל החיים המאושרי׳ שאמני׳ בני אדם בחרו התענוגים ויברחו מהעצבים . ובעבור זה לא יראה כי הם ראוים לבחור אותם ולענין אחר כי ימצ׳ בהם ספק רב · כי אלה אמנם יאמרו כי העונג הוא טוב . ואלה אמנם הפך כי הוא רע מאד ואלה אמנם הפך כי הוא רע מאד ואלה אמנם יאמרו כי כן הוא וכן ראוי להיות : אמנם אלה יחשבו כי יותר טוב להיותנו לומר כי העונג הוא מהדברי׳ הרעי׳ ואם אינו כן כי רבים נוטים אחריו ועובדים ההנאות . ובעבור זה ראוי להבי׳ אל ההפך כי בזה אמנם יבי׳ אל האמצעי׳ ואולי זה אינו נאמר על נכון כי הדברי׳ אשר הם פעולות ובמעשי׳ פחות יאמנו המאמרי׳ מהפעולות : ואם לא יהיו מוסכמים לדברי׳ המורגשים יבזום ויכחשו האמת . כי המגני׳ העונג יראו מתאוי העונג כי לפעמים ראוי לנטות אליו יאמרו כי הוא ראוי בכל עונג : כי רבים לא יוכלו לברור הדברי׳ ולהבדילם . על כן יראה כי המאמרי׳ האמיתיים אינם מועילים לבד לדעות כי אם גם לחיים : כי כשיסכימו עם הפעולות יאמנו · ובעבור זה ימשכו המשכילי׳ לחיו׳ על פיהם . כבר נאמר מאלה הדברי׳ המספיק ונחזור לדבר מהעונג :

פרק ב

אורישוש חשב כי העונג הוא טוב יען יראה כי הכל יתאוו אותו משכילי׳ ובלתי משכילים אמנם הדבר אשר הוא נבחר לכל שלם . והוא שלים מאד כי הוא יכול להבי׳ כל הדברי׳ כי כל אשר יבחר להשיג אשר הוא טוב לכל והדבר אשר הכל יתאוו הוא טוב

אמנם

פרק ראשון אמנם אחר זה · אחרי שאמור בקודם ממדת האהבה יתכן היות מן הראוי לסמוך אליה מדת העונג להיותו מסוג האהבה שגם דבר מקלה כי כל דבר נאהב מענג ולכן ראוי לסמוך הדומה לדומה וכן הדרכוס בספר המדות שלנו : ובעבור זה · בעבור שהעונג מיוחד למדיני׳ כאמור ע״כ מנהיגי הבית יחנכו הנערים במעשים הטובים במה שיקלו׳ בעונג ויירא׳ בעצב: אמנם יראה · אולם בהיות כי באהבת השגת המעלה ראוי לשמוח בדבר הראוי לשמוח בו ולשנוא הדבר הראוי להיות שנוא · כמו שהתבא׳ (בשני לשני מזה): כי אלה יביאו האהב׳ לראוי והשנא׳ לבלתי ראוי יביאו את בעליהם אל המעלי׳ והאושר בהיותם ב״א בטבע׳ יבחרו להתענג ויברחו מהדבר המעצב · ובעבור זה · לכן אינו מן הראוי לבחור בעונג בהסתפק׳ ראשונ׳ פן יתעה לבחור בעונג בלתי ראוי לפי היושר : ולענין אחר · גם בעבור סבה אחרת אין מן הראוי לבחור בעונג יען יפול בו ספק גדול כי רבי׳ יחלקו בו קצת יאמרו שהעונג הוא טוב לבחור בו וקצתם יאמרו שהוא רע מאד: ואלה אמני׳. אלה האחרונים יאמרו כי כן הוא ר״ל שהעונג רע באמת ומן הראוי להיות שלא לבחור בו באמת : אמנם אלה יחשבו · הכת הג׳ חושבים שהעונג הוא באמת טוב אך ראוי לדבר ברבים שהו׳ מהדברים הרעים יען רבים נוטים אחר העונג ועוברים הגבול האמצעי והשיווי בעונג לכן ראוי להביאם אל ההפך ר״ל אל העוצב. ובזה ישובו אל עמק שוה והאמצעי כמו הרוצה ליישר עץ עקום שלא ישירהו אם יעמידהו על יושר אבל צריך להיישירו בעוקם רב אל הצד שכנגדו ואחר זה ישוב אל היושר כן הרגיל בעונג הרבה ראוי לו להתרחק מן האמצעי ולאחוז בדרך עוצב הרבה

ואח״ז ישוב אל האמצעי : ואולי זה . ויתכן כי בעלי׳ זאת הדעת לא דברו נכונה וזה כי הדברים הנאמרים בפה ונעשים בפועל . פחות יאמינו השומעים הדברים הנאמרים מהפעולות כלומר לא יתנו לב אל דרשת הדורש כ״א אל מעשיו כי לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה׳ ויש נאה דורש ואין נאה מקיים : ואם לא יהיו מוסכמים . אם לא יסכים המעש׳ עם הנאמר והנדרש . יבזו ההמון את הדרוש גם בראותם מבזי העונג יתאוו אליו : כי לפעמים . כי פעמים ישמו הדורשים האומרים אחר העונג שראוי לנטות אחריו באמת . ויאמרו השומעים כי כן ראוי לנטות אחר כל עונג מאין הבדל בין עונג לעונג · כי ההמון לא יבדילו בין עונג לעונג · כי המאמרים האמיתיים · לכן אין ממש בסברא זאת האומרת לדרוש לרבים בכתב ובכזב שכל עונג הוא בלתי ראוי למען יעמדו על האמצעי והשיווי : כי הדברים האמיתיים לא לבד יאמתו הדעות אבל גם המעשים כאשר יסכימו הנאמר עם הפעולה אשר אז יהיו נמשכים בני אדם לחיות כאשר ידרשו : כבר נאמר · ובזה כבר אמרנו מה שיש בו די מחלק הדעות מעונג :

פרק ב איורושוש השב׳ : החכם איורושוש יחשוב שהעונג הוא מדה טובה ראוי לידבק בה · והוא מבואר במופת מהיקש התנאי המדובק . וזה · כל דבר הנכסף מרבים הוא נבחר ושלם · אבל העונג נכסף מרבים משכילים ובלתי משכילים ר״ל מדבר ובא״ח · אם כן הוא נבחר ושלם : והוא שלים : והוא ר״ל העונג מועיל בכל מי להגיע תאותו למחוז בעונג : ובזה יגיד . רצה לומר יעיד על עצמו כי הוא זה הנבחר כמו המזון שהכל יתאוו אליו בעבור טובו :

אמנם

אמנם היו מאמינים · באמת כי מה שהאמינו כת אירוסוס שהעונג הוא טוב ונבחר תמאי היו דבריו וזה אם הוא בעבור המעלה ר"ל טובו הוא כאשר יתענג בעל המעלה בטוב מדותיו על דרך הכתוב אז תתענג על ה' · לא בעבור מעלות העונג בעצמו : כי היי נראה ·
כי כפי הנרא' הי' אירוסוס איש ישר לכן לא יחשוב טוב על העונג בעצמו ר"ל אשר לא כדת כ"א אשר ראוי להתענג בו כפי האמת ר"ל כפי מעלות המדות כאמור : אמנם לא היה חושב . ובאמת לא היה חושב בעונג שהוא טוב בעבור שלכל הפחות הוא הפך העצב שהוא רע . וא"כ יהיה העונג טוב . זה לא הי' חושב באמ' יען יש רע הפך רע . ולו חשב כזאת הי' סובר שכל עונג טוב שא"כ היה העונג הנמשך למדה גרוע' ג"כ טוב מה שלא יאומן כי איש ישר כמו אירוסוס יאמין זה : ראוי הוא . אך העונג אשר כפי המעל' ראוי להיות יותר נבחר בהיות הוא עצמו התכלית ואיננו לתכלית אחר עד שיהי' השואל יכול לשאול עליו למה יתענג המתענג. כמו שאין לשאול למה יאכל . כי על התכלית האחרון אין שייך שאלת למה כי אין להשיב עליו בעבור זה : ואם יתוסף . ר"ל אם איזה פועל יפעל דבר טוב ויוסיף להתענג במעשהו הטוב אזי יהי' מעשהו יותר נבחר בהיותו נעשה בנדבת לב ולא בהכרח :
כמו אם טוסיף . כמו אם יחובר מדת ההסתפקות עם מדת הצדק יהיה זה נסבה לחזק מדת הצדק ר"ל לתת צדקה לעניי עם בהיותו מסתפק במה שישאר לו : אמנם יראה · אולם יראה כי אין זו ראיה היות העונג יותר נבחר וטוב מכל טוב אבל זה יגיד שהעונג הוא מהטובים אך לא שהוא טוב יותר מכל טוב . וזה כי אמנם כן טבע כל טוב שיהיה יותר מעול' בהתחברו אל טוב אחר מאשר בהיותו לבדו כי יתמ'

אמנם היו מאמיני' אלו הדברי' בעבור מעלו' המדות יותר מאשר הוא בעבור מעלתו . כי היה נראה אשר הוא ישר כי לא היה גרא' זה באוהב העונג כי אם כפי האמת אמנם לא היה חושב שיהיה זה פחות מהפכו כי העצב כפי עצמו . ראוי שיברחו הכל ממנו וא"כ ראוי לבחור הפכו ראוי הוא שיהיה יותר נבחר אשר אינו בעבור אחר ולא נבחרהו בעבור דבר אחר אמנם הכל מודים כי בזה הוא העונג כי לא ישאל אחד לחברו למה יתענג כי כפי עצמו יהיה נבחר העונג ואם יתוסף על כל יעשהו יותר נבחר כמו אם נוסיף על עשות צדק היותו מסתפק יוסיף טוב לאחר . אמנם יראה כי זה יגיד כי הוא מהטובי' לא כי הוא טוב מהאחרי' כי כל טוב הוא נבחר מהיותו עם אחר ומאשר היא לבדו . הנה אפלטון ימחה דבר זה כי אמר כי אין עונג טוב ובעצמו כי הוא יראה יהיה נבחר עם תבונה כי חיה חיי עונג מאשר הוא בלתה . ואם מורכב הוא יותר טוב אין העונג טוב בעצמו כי אין דבר מורכב עד אשר הוא טוב בעצמו שיהיה יותר נבחר . אמנם גלוי הוא כי אם לא יהיה דבר אחר טוב בעצמו אשר עם אחר טוב בעצמו מהטובי' יהיה נבחר . איזה דבר יהיה כזה אשר נשתתף בו וכזה אמנם הוא הדרוש . אמנם החולקים ואומרים שאינו טוב אשר הכל יתאוו לא אמרו אמת כי הדבר אשר הכל יודו בו נאמר אשר הוא טוב וההורס זאת האמונה לא יאמר דברים ראוי' להאמין לכל ואם אמר בלי שכל יתאוו היה הנאמר אמת . כי אם אמנם החכמי' יתאוו איך אמרו כי דבר עונג טוב . ואמנם אולי כי גם ברשעי' יהיה דבר טבעי טוב והוא יותר טוב מאשר הוא כפי הטבע כי החכם יתאוו דבר טוב מיוחד באשר הוא אדם אמנם אולי

יראה

זה . תומה דעת זו כלומר חולק עליו ואומר שאין הדבר כמו שחשב אוירוסוס שהעונג הוא דבר טוב בעצמו כי בהיותו יותר נבחר בהתחברו עם התבונ' הנה זה יורה שאיננו טוב בעצמו כי הטוב בעצמו בשלימות גמור לא יוסיף טוב ושלימות בהתחברו אל זולתו [illegible] כי היה :
כי אם תבוני' יחי' חיי עונג יותר מחי' שאיננו בעל תבונה : ואם מורכב הוא יותר טוב · כי אם ישלם טובו בהרכבה הנה זה יורה שלא הי' שלם בטובו בהיותו לבד בעצמו עדיין ולא נשלם עד אחרי הורכב : אמנם גלוי הוא . ישוב להתיר השבוכה אשר הביא אפלטון ואומר שגלוי' הוא שאם לא נקח עונג אנושי כזה אשר הוא טוב בעצמו זולתו כמו התבונה האנושית שאיננה שלימה עכ"פ [illegible] יהיו יחד יותר נבחר משאת כל טוב לבדו : איזה דבר יהי' כזה · איזה טוב ועונג שלם יהי' כזה אשר בו נשתתף כלנו בני אדם לקחתו [illegible] כי עונג שלם כזה איננו אנושי כ"א אלהי ואין לב"א חלק בו כ"א בעונג האנושי הבלתי שלם בתכלית : וכזה הוא הדרוש · ובעונג אנושי הוא הדרוש לא בעונג אלהי שאיננו מגדר האדם : אמנם החולקים · מזה עד סוף הפרק' ישתור דעת החולקי' על אירוסוס והנה האומרים אמור שאיננו טוב מה שהכ' יתאוו הפך דעת אירוסוס האומר ברשע הפי' שקר יענו בו : ואם אמר בלי שכל · ואם תמאי היו דברי החולק לומר כל דבר אשר יתאוו רבים בלי שכל איננו טוב הי' זה ראוי להאמין [illegible] אך אשר שלא התנו ואמרו דרך כלל שאינו טוב כל דבר אשר יתאוו רבים · יתאוו בשכל או בלי שכל זה לא יאומן כלל : כי אם אמנם החכמים · כי אחר שהחכמים יתאוו גם כן להתענג והם לא יבחרו ברע על כן לא צדקו החולקים : ואמנם אולי · לא זו שהעונג אשר יבחרו החכמים הוא טוב כאמור אלא אף גם מה שיבחרו הרשעים יתכן היותו טוב כפי הטבע ·

כי לא פעל התאוה לרע בכלל ד"ל תאות המשגל והתענוג הוא טוב כללי פעל הטבע לקיום המין ויותר אך רע פרטי בבעילות אשר לא כראוי וככה יתר השאר הם בטבעם הכללי טוב : והוא יותר טוב : העונג אשר יבחרו בו החכמים הוא יותר טוב מהעונג שהוא בעצמו שנפעל כפי הטבע כי החכם יפעל הראוי כפי השכל הנפלא והראוי לפי הטבע' אמנם אולי יראה עוד ישוב לספר ספק אחד ספקו נגד איודוקסוס אשר שם אותו אות ומופת שהעונג הוא טוב בהיות הענג שהוא הפכו רע · וספקו הפולקיס שאליו לאמר שאין זו הוכחה הכרחית בהיות שאנחנו רואים שכל רע מנגד לרע . כמו הכילות המנגד לפיזור ושניהם קצוות ורעים ומתנגדי' לנדיבות שהוא אמצעי כן ספקו הפולקים ויאמרו בהיתר הספק : הנה זה המאמר זה מה שאמרו המספקים שהרע מתנגד לרע ולאמצעי · הוא אמת : אבל איננו כן : אבל ענין העונג הנאמר בזה איננו כמו ההפכים הנאמרים : כי הם יאמרו אמת ר"ל הפולקים שיאמרו אמת שהרע מתנגד לרע ושניהם לאמצעי : כאשר שניהם רעים : בהיות שני הקצוות רעים כמשפט כל בני קצוות של כל מדה היתרון והחסרון ששניהם רעים וראוי לברוח משניהם: כ"א יראה זה כ"א לאחד באמצעי והנה כמו שלא מתנגדים כנגד הקצוות אלפם בחינה בטוב ורע :
אמנם הנה · אולם פה בעונג ועצב אינם מתנגדים כנגד הקצוות כ"א כנגד טוב ורע והעצב כי נראה שבני אדם יברחו מאחד מהם והוא העצב ויבחרו באחד שהוא העונג והטוב מש"כ בבעלי הקצוות ששניהם ידחו כאמור וזה בעבור שאין ההתנגדות שזה כי הראשונים מתנגדים כנגד הקצות לא מפאת טוב ורע והב' ר"ל העונג והעצב מתנגדים כנגד טוב ורע לכן יתכן שיורה רעת העצב על טוב העונג · והבן זה כי הרמב"ם כתב כי עמוק הוא :

יראה כי לא יאמרו טוב . גם כאש' אמרו ההפך . כי לא אמרו אמת אם העצב הוא רע העונג יהיה טוב . כי ינגד הרע לרע ושניאם לאמצעי אשר אינו אחד מהם הנה זה הגמאר אינו שקר אבל אינו כן בדברי' הנאמרי' עתה כי הם יאמרו אמת באשר שניהם רעים וראוי לברוח מהם כי היה ראוי לדחות שניהם ושלא יעמוד אחד מהם כי אם יראה אמצעי אחד (נ"א אמנם) הנה יראה אשר יברחו מהאחד כמו מהרע ואמנם יבחרו באשר הוא טוב . וכן הן מתנגדים

פרק ג אמנם מה שאמר אפלטון אינו אמת . כי מהעונג אם אינו מהאיכיות . בעבור זה גם לא יהיה מדבריו טובי' . כי גם פעולות המעלו' אינם איכיות גם לא האושר . גם יאמרו כי הטוב הוא דבר מוגבל אמנם העונג הוא בלתי מוגבל יען כי מקבל הפחות והיותר . ואם אמנם ישפטו כן בהתענג . כן יהיה אצל הצדק ושאר המעלות אשר יאמר בהם יותר ופחות . מפורסם אשר בהויתם כפי המעלו' כי הצדיקים הם יותר והגבורים . אמנם יהי' ג"כ בעשות צדק ובעשות הסתפקות יותר ופחות כמו בתענוגי' . ואולי יאמר כי הסבה האמתית בזה כי אמנם יהיו מהם פשוטים מהם מורכבים . אמנם מה ימנע זה כמו הבריות אשר הוא מוגבל ויקבל הפחות והיותר . וכן העונג אינו בשיעור אחד לכל ולא יהיה נשאר תמיד בנושא אחד אבל בגבול רחב ויעמוד על הגבול ויבדל בפחות ויתר והנה ישימו כי אשר היא טוב בעצמו הוא שלם . ואמנם התנועות וההויות בלתי שלימי' ינסו לומר כי העונג הוא תנועה או הויה אמנם לא יראה אשר יאמרו טוב כי איננו תנועה כי יראה כי מיוחד הוא בכל התנועו'

פרק ג. אמנם מה שאמר אפלטון : עוד יעיר שלשה ספיקות ספקו נגד אפלטון על דעת איודוקסוס האמור בקודם · א' יאמרו שט"ב הוא ממאמר האיכות כי הוא תשובה על שאלת איך כאמרך לרעיך איך הנלמד וישיב טוב · אבל העונג איננו ממאמר האיך כי לא יושב על שאלת האיך · אם כן איננו טוב הפך דעת איודוקסוס · ועל זה ישיב אריסטו לאמר שגם זה ההיקש איננו אמת שאמר אם אין העונג מהאיכיות · בעבור זה לא יהיה גם כן מסוג הטוב · וזה כי הנה גם פעולות המעלות ר"ל המדות וגם האושר אינם איכות ועכ"ז יתוארו בטוב · כי באמת יאמר טוב באשר המאמרו' ג"כ : גם יאמרו · ב' יספקו לאמר הנה הטוב הוא מהדברים המוגבלים בגבול ידוע כמבואר וכל דבר מוגב' עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע על כן לא יתואר בפחות ויתר · אבל העונג מקבל פחות ויתר כי יאמר פלוני מתענג יותר מפלוני או מתענג היום יותר מתמול · א"כ אין העונג והטוב מסוג א' ועל זה ישיב לאמר : ואם אמנם ישפטו · ר"ל אם כה ישפטו הנה גם עליהם תעבור התפיסה כי הנה הנה יתוארו המדות בטוב לאמר הצדק או ההסתפקו' הם מדות טובות · ומהמפורסם שהם מקבל פחות ויתר כי יאמר יותר גבור ויותר צדיק ויותר מסתפק כמו שיאמר זה בתענוגים וכמו שקדם א"כ איך יתארו בטוב לפי

מהדורות

דבריהם : ואולי יאמר · וע"כ ישיבו הפולקים לאמר שהמדות מהם פשוטים ר"ל האמצעות בגבול שאמצעי והשווי ממש בבלי נטיה כלל לא לקצה היתרון ולא לקצה החסרון · ומהם מורכבות ר"ל שהם מורכבות מגבול שאמצעי עם אחד הקצוות · ואלה המורכבות לבד יתוארו בפחות ויתר בעבור שיש להם מרחב · אך הפשוטות לא יתוארו בפחות ויתר : אמנם מה ימנע · ואם אמנם כן דעתם מה יהי' המונע שלא נאמר כן בעונג שהעונג המורכב מעלבון ועונג יתואר בפחות

ויתר

מהירות ואיחור ואם אינו כפי עצמו: כמו תנועת העולם אל אחר אמנם בעונג לא יהי' אחד משניהם כי יראה שהוא מתענג מהר' כמו שהוי' כועס: אמנם לא יתענג מהרה ולא אל אחד להליך אליו או להוסיף כאלה לעבור אל העונג מהרה או באיחור יהיה אמנם לעשות כפי אשר הוא לא יהיה נאמ' בהתענג הויה איך יהיה כי יראה כי לא יעשי' כל דבר (נ"א מכל דבר) כי אם מאשר יתהוה אליו ישוב והדבר אשר ממנו תהי' הוית העונג לדבר זה יהיה העצב הפסד: ואמנם יאמרו כי העצב חסרון הדבר אשר בטבע. (נ"א והעונג מלוי) אבל אמנם הם הפעליו' גשמיות וא"כ הוא מלוי כפי הטבע הנה א"כ יתענג הגוף. אבל אמנם לא יראה כן כי אין המלוי עונג כי כשיעשה המלוי יתענג האדם וכשיתחך יתעצב. אמנם יראה כי זאת הסבר' היתה מן התענוגים והעצבים אשר הם אצל האוכל כי הם צריכים לו והם עצבי' יתענגו במלוי. אבל אמנם זה לא יקרה אצל כל התענוגים. כי התענוגים אשר הם בלימודים הם בבלתי עצב והדברים אשר הם כפי החושים הריח והדברים הנשמעי' והפעליות רבות ומיני הזכרונות: וא"כ היו אלה ההויות כי לא נעשו משום חסרון אשר יהיה מלוי ממנו.

פרק ד

אמנם למביאים ראי' שהתענוגי' הם חרפה. יוכל לומר הרוצה

בפחות ויותר: ועכ"ז יתואר בטוב כמו שיתוארו המדות המורכבות לדבריהם. וכמו הבריאות שעם היות כי חוק וגבול לבריאות עכ"ז יש לו מרחב מה עד שברחב ההוא יתואר בפחות ויתר ויאמר על האיש היום הוא יותר בריא מאתמול או יותר בריא מאיש אחר: ור"ל שבמרחב קו הבריאות כשתקרב אל גבול האמצעי יותר. וכזה נאמר בעונג פחות ויות' במרחבו. כן ר"ל פי' זה והרש"ט פירשו בג' פנים אחרים והם דחוקים ואין להאריך בסתירתם: והנה ישיגו: ג' ישפקו לאמר: הטוב הוא השלם. וכל שלם לא יתנועע (יען כל תנועה היא אל מה שאליו ישלם המתנועע שהוא את עצמו בשינוי ההוא) אבל העונג הוא תנועה והויה: א"כ איננו שלם וטוב: אמנם לא יראה: ישוב להתיר הספק ויאמר כי דבריהם אינם נכונים ולא טוב יאמרו כי אין העונג תנוע'. וזה כי דבר מיוח' הוא בכל תנוע' שתמהר או תאחר אם בערך אל עצם המתנוע' כמו שיתנועע דבר מה מרחק ידוע בשעה אחת ואחר זה יתנועע המרחק ההוא בעצמו בב' שעות. או שיהיה המהירות והאיחור בערך אל אחר כמו תנועת העולם ר"ל כמו תנועת גלגל הירח אשר ימהר לסובב כדור הארץ ממערב למזרח י"ג פעמים כמו השמש: אמנם בעונג: אולם העונג לא יתנועע באחד מב' המינים האמור: שהוא מתענג מהר' שהעונג יתהוה בתנועה פתאומית כמו הכעס שמתהוה פתאום: אמנם לא יתענג מהרה: אך בבחינת העונג בעצמו אין מהירות ואיחור: ולא אל אחד: המתענגים אשר לו הכח ללכת אל העונג להוסיף מהירות או להתמהמה בעברו אל העונג: יהי' אמנם לעשות: עד שיוכל עשו במהירות ואיחור כפי אשר הוא חפץ: לא יהי' נאמר: הנה זה האיחור והמהירות לא יאמר עכ"פ בעת התענוג עצמו אשר פתאום יקום כ"א המביאים אל העונג הם המה לבד יתוארו במהירות ואיחור לא העונג עצמו: הויה איך יהי': עתה נעתק לא יהי' שכבדמם אשר חשבו שהעונג הוא הויה: ונראה הקדמה איך יהי' טבע כל הויה ואומר מהמצבה כי לא יעשה ר"ל לא יתהוה כל דבר מכל דבר בשלוא כי אם לכל מתהוה דבר מיוחד השלם

יתהוה מתענג: והמקרה המקרה ומדות הנפש ממדות נפשיות ומאשר יתהוה הדבר אליו ישוב בהפסדו: והדבר אשר ממנו תהי': וא"כ הדבר אשר ממנו תהיה הוית העונג הוא העצב אשר ממנו יתהוה ואליו יפסד: ואמנם יאמרו: אולי יאמרו לפי דרכם בגדר העצב שהוא חסרון הצורך והעונג היא מילוי הצורך: אבל אמנם הם הפעליות: אבל העצב והעונג הם התפעליו' גשמיות: וא"כ הוא מלוי כפי הטבע: כל זה מדברי אפלטון ואומר א"כ הוא הדבר שהעונג הוא עצם הטוב כמו שחשב אודוקסוס ה' ראוי שיתענג האדם אחר המלוי שאז נשלמה ההוי' בשלימות בלי חסרון כלל: אבל אמנם: אך באמת אין הדבר כן שאין אחר המילוי עונג כ"א בעת עשות המלוי אז יתענג: כי האוכל מאכלים ושותה משקים לא יתענג אחרי אכלו ושתו כ"א בעת אכלו ושתו: שהוא עם ההוי' אז יתענג: וכשיתחך: וכשיפסק פעל ההוי' ר"ל במילוי אז יתעצב: וא"כ איפה יהי' העונג הוי' שהוי' בלתי שלם ואיננו טוב הפך דעת אודוקסוס: זה מלאה כי נכון בביאור זה הענין: והרש"ע ביארו בג' פנים דחוקים מאד ובכל הרבים בעצמו הדוחק וזה נעזב: שלקח הספק במקום היתר: אמנם יראה: עתה ישוב להתיר הספק ואומר שאין זה הכרח האמור כי אם בתענוגי חוש הטעם שהעונג בו הוא המלוי אחר החסרון והרעבון והצמאון וזה העונג לבד אין חלק לו בטוב האמיתי: אבל עונג שאר החושים כמו ריח ושמיעה וגם עונג ההשגה. אלה איפה לא יבאו מהצמאון ולא יפקידו אל הצמאון: וא"כ היו אלה הויות: בנפ"ז היו אלה הויות פתאומיות לא הדרגיות: והתענוגים כאלה שלימים הם [illegible] בלי מגרעות ויכללו בכלל הטוב השלם כדעת אודוקסוס:

פרק ד' אמנם למביאים ראיה: עוד מענה ד' להפלסופיים על היות העונג הוא ענין רע: והוא היותם לחרפה בעיני האנשים עד"כ שקה לא פן נהיה לבוז: וזה נעזב היות העונג הוא ענין רע על כן הי' לחרפות לנו: יוכל לומר

הרוצה כי אלה אמנם תענוגים (נ"א אינם תענוגים במוחלט) כי אם תענוגים לאשר הם בדרך רע . אין לחשוב שיהיו תענוגי' בהחלט כי אם באלה לבד כמו הדברי' אשר הם בריאים לחולי' או המרים או המתוקי' . וגם לא יראו לבנים הדברי' אשר יראו כן לבעלי חולי העינים . או נוכל לומר כי התענוגים הם נבחרי' אבל אינם לכל כמו העושר כי אינו ראוי לבגוד (נ"א לבוגד) והדברי' אשר הם בריאים לא לכל . או נאמר כי התענוגי' הם נבדלי' אל מינים כי מהם אשר הם לטובי' ומהם לפתאי' . כי לא יתענג אשר אינו צדיק בדברים הראוי' לצדיק כמו שלא יתענג מי שאינו מוסיקי בדברי' אשר הם למוס"קי כדומה בזה לשאר . אמנם גלוי כי האוהב כפי המעלה בלתי החונף וכי לא יהיה המוב העונג או הם נבדלי' במין כי זה ידבר אל המוב וזה אמנם אל העונג . והנה זה יגונה . אמנם זה ישובח כי אין בדברי' בעבור דבר אחד . אין אחד שיבחר במטעמי' עשוי' ולהתענג כל ימי חיין בדברי' אשר יתענגו הנערי' אשר יחשבו להתענג מאד . לא ירצה לשמוח בעשות דברים מכוערי' ולא יתעצב לעולם . ואצל דברי' רבים נקבע לעשות . ואם לא יביאו שום עונג כמו ראוי' וזכור לדעת ולהיות לנו מעלות ואם בהכרח יבואו מאלה התענוגים לא נבדיל כי נבחר אלה ואם לא יבא מהם עונג . הנה יראה גלוי' כי העונג אינו טוב בעצמו ולא יהיה כל עונג נבחר . וכי קצתם יהיו נבחרים כפי עצמם והם נבדלי' או מאושרי' הם (נ"א והם נבדלים במין או מאשר הם) הנה נאמרו כראוי הדברי' הנאמרי' מהעונג והעצב .

פרק ה אמנם מי הוא ואיך הוא יותר יעשה גלוי נחזור לדבר בו בתחלה .

יראה אמנם כי הראות הוא שלם בכל חלקי זמן היותו כי אמנם אינו צריך

לומר : ע"ז יוכל המתרץ לתרץ כי אלה התענוגים אשר הם לתרפות אינם תענוגים במוחלט ר"ל לכל ב"א לאשר ילכו בדרך רע . והם במדריגת הדברים המאכבים לחולי ואם הם רעים ומכאיבים להם : כי אם באלה : לאלה לבד ההולכים בדרך רע הם תענוגים אך לא להולכי טוב : אשר הם בריאים · התענוגים אשר הם תרפה דומים לסמים המבריאים שהם טוב לחולה אך לא לבריאי' יהיו מריסאו מתוקי' בטעם · כן חולי הנפשות מתרפאים לטעמי' בתענוגי' לא יאותו לבריאי הנפש : וגם לא יראו לבנים · הלבנים הנראים לבנים לחולי העינים יתכן שלא יהיו לבנים באמת לטובי העינים : או נוכל לומר · גם יוכל לתרץ ולומר כמו שיש תענוגים רעים וטובי' כן יש מתענגים רעים עד שהענוג הטוב רע יחשב אם המתענג הוא רע כמו העושר ביד הבוגד עד"הכ וכסף הרביתי להם זהב עשו לבעל : אשר הם בריאים · הדברים הטובים לבריאים אינם טובים לכל ר"ל יתכן היותם רעים לחולים כן תענוגים הטובים רעים לרעים : ומהם לפתאים · הפתאים יתענגו בדברי שטות והחכמי' במושכלות נשגבות כן הטובים יתענגו בדברים טובים והרעים בתענוגי' רעים : אמנם גלוי · לפי האמור מבואר הוא שהאוהב דבר מה מפני טוב מעלתו ומתענג בו אינו שוה לאוהב מפני החנופה ומתענג באהבתו : וכי לא · לא יהיה הטוב והעונג שלם אחד באוהב מפני החנופה · כי זה · האוהב כפי המעלה אין נפשו רק להטיב לרעהו והחונף מחפצתו להתענג יהיה טוב העונג או רע כי אין נפשו רק אל גמול העונג וקבלת התועלת · ע"כ ישובח העונג הנמשך מאהבה כפי המעלה ויגונה אשר בעבור החונף : כי אין בדברים · כי אינם לתכלית אחד · אין אחד שיבחר · עוד יש תענוגים מגונים בטבע והם

הגרועים אשר יתענגו בם הנערים כמו אכילת הערינים לאיך שיתפסו הנערים לתענוג גדול והוא גרוע אצל החכמים · לא ירצה : גם אין רוב בני אדם רוצים להתענג במעשים מכוערים · ולא יתעצבו לעולם על בלתי השיגם : כמו ראות · כמו שנקבע ר"ל נכין עצמנו לראות דברים ולזכור דברי' שעברו ולדעת ידיעות ולקנות מעלות ומדות אף כי לא נתענג בהשגתם : ואם בהכרח · אף כי אם בהכרח יבוא עונג מהשגת אלה הראשונים ר"ל מהדברים המכוערים האמורים . עכ"ז לא נבדיל ר"ל לא נפריש עצמנו להתענג במעשים מכוערים · כ"א נבחר לעשות אלה האחרונים אף כי לא יתנו עונג : הנה יראה · הנה מבואר מזה שהעונג אינו טוב בבחינת עצמו כ"א בבחינת תכליתו ע"כ יהיו קצתם נבחרים והם הנבדלים מהבלתי נבחרים במין לפי התכלית הנמשך מהם או באשר הבדל כמו אשר הם ראוים לבעליהם כמו עונג המוס"יק לבעל המוס"יק כאמור וזה מאמר"ל בדבר העונג והעצב :

פרק ה אמנם מי הוא · אולם לדעת מי הוא זה העונג הטוב והנבחר האמור בקודם · ואיך יפעול פעולתו בתנועה או בלי תנועה : יותר יעשה · יותר יתבאר זה אם נחזור לדבר בו כאשר בתחלה : כי הראות · הנה הוא ממשל משל על העונג שאינו הווה בתנועה עד שישלם בעתה האחרוני' מהשלמת התנועה כדרך כל מתנועע מתה שמתנועע אל מה שאליו שלא ישלם כ"א בעתה האחרונה ר"ל בעת השלום התנועה אל מה שאליו · שאם היו הדבר כן העונג נמשך להויה קודמת ולא הי' מגדר הטוב כמו שקדם לבל מסך זמן העונג הוא מורכב מתענוגים קצרים בקוצר העתות וכל אחד מהם הוא תענוג שלם בבחינת עצמו · כמו הראות שאינו מתפעל

מתפעל בתנועה זמנית בהמשך מציאותו עד שישלם בעתה האחרונה ותמן המשך אבל כל ראיה קצרה נשלמת בעתה ומשך זמן הראות מורכב מראיות קצרו' שלמות כל אחת בבחינת עצמה · ולא יקבל אחד עונג · לא יצויר קבלת העונג בהמשך זמני שיותר גדול מה עתה : ולכן לא יתהוה העונג בתנועה כי כל תנועה הווה בזמן המורכ' מעתו' רבות ומשא"כ העונג שהוא נשלם בעתה אחת שאיננו זמן · ואין בה תנועה כאמור : והיא לתכלית · כל תנועה היא לתכלית להגיע אל מה שאליו תהי' התנועה אשר ישלם בעתה האחרונה ממשך זמן התנועה : כמו בבנין שלם · כמו הבנין השלם במשך זמני בעתה האחרונה ממנה וכל הבנינה בעתות הקודמות ממנה הם חלקי הבנין הבלתי שלימים: כי הם ממין אחר · כל הבנין השלם הוא מין נבדל בערך חלקי הבנין שהם מהלכי' השלימים אל המעון השלם שאין צריך לבנות אחריו כלום וכן החלקים נבדלים זה מזה ואינם שלימים כי אם בהרכבת כלם יחד : אמנם ביסודות · אבל בחלקי הבית הם בלתי שלימים עדיינה עד עת תשלום הבנין לכן לא תהי' לכל חלק תנועה שלימה כ"א לכלם יחד שהווה במשך זמן הבנין כלו : מאין לאן · ממקום למקום כלומר ממה שממנו אל מה שאליו : נבדל במינים · תנועת ההעתקה היא נבדלת במינים נבדלים ממני' תנועה מדובקת כמו פריחת העופות ויש מופסקת כמו הליכה וקפיצת שאר הב"ח וכלם מאין לאן : כי גם במקום · תנועת ההעתקה אין לה מציאות בקו אחד לבד אבל תעבור מקו לקו ברוחב מקום גם כן ויש תנועה מעוותת : אמנם כבר נאמר במ"א · כבר ביאר בספר השמע בגדר המקום שהזמן והתנועה והדרך שלשתם במציאות ר"ל בהמלך אחד מהם יחולקו הגמארים על ערך

צריך אשר בהיותו עשוי באחרונה ישלים מינו . ואמנם בזה יראה כי הוא העונג כי כלו יחד ולא יקבל אחד עונג בזמן אשר בזמן יותר גדול יושלם המין . ובעבור זה לא תהי' תנועה כי כל תנועה בזמן והיא לתכלית מה כמו בבנין שלם כאשר יעשה אשר ירצה . אמנם בכל זמן או זה בחלקי זמן וכלם בלתי שלימים כי הם ממין אחר אצל כל הדבר וכן זה לזה · כי הרכבת האבנים הוא דבר אחר אצל תקרת הקורות . וזאת דבר אחר אצל עשיית המעון והשלמת כי אינו צריך דבר עתה להשלימו אמנם ביסודות דברים רבים בלתי שלמים כי לכל אחד סגולת החלק א"כ הם נבדלי' במין ולא יהיה בכל חלקי זמן תנועה שלמה אבל אמנם יהיה בכל הזמן ואמנם כן בהליכה ובשאר התנועות כי אם ההליכה היא תנועה מאין לאן וזהו נבדל במינים . התעופפות הליכה קפיצה וכדומה לזה . ואמנם לא לבד יהיה כן אבל בהליכה עצמה כי לא יהיה אחר מאין לאן ולא יהיה אחר בשיעור אחד ואם הם דבר אחד בעצם כי לא יעבור בקו לבד כי גם במקום אשר הוא אחר לקו האחר . אמנם כבר נאמר במ"א אמתת הדבר במקו' אמנם יראה כי לא בכל חלקי הזמן תהיה התנועה שלמה כי תנועות רבות הם בלתי שלימות ונבדלות במין . אבל אמנם מן העונג בכל הזמן הוא שלם . הנה הוא גלוי כי הם אחדים זה אצל זה וכי העונג הוא מאשר הם מהכל ומהשלימים . אמנם יראה זה מזה כי לא יקרה להתנועע בבלתי זמן אמנם ההתענג יהיה כלו בעתה . אמנם מאלה הוא גלוי כי לא יאמרו טוב האומרי' כי העונג הוא תנועה או הויה . וזה אינו כי אלה יאמרו בדברים מתחלקים ולא בכלם יחד . וגם אין הויה לראות ולא לנקוד' ולא לאחדות ואין אחד מאלה תנועה ולא ג"כ לעונג כי הוא כל :

אמנם

החלוקה ההיא ד"ת אם יתנועע מתנועע מה בזמן ד' שעות דרך ד' מילין · הנה אם נקח ממנו רביעית הזמן שהוא שעה אחת בהכרח יעלה עמו רביעית התנועה ורביעית הדרך ונאמר שהתנועע בהכרח מיל אחת בשעה אחת : כי לא בכל חלקי הזמן · ולפ"ז לא תהיה בחלקי הזמן תנועה שלימה כ"א חלקי תנועות ומשא"כ העונג שהוא שלם בכל עתה ממשך זמן העונג והם המענוגים אחדים ושלימים באים זה אחר סור זה כאמו' : וכי העונג · גדר העונג שהכל ממנו מורכב מתענוגים שלימים אחדים באים זה אחר סור זה: אמנם יראה זה · אולם זה הוא המוכח מזה שאין תנועה בלי זמן · ונהיית העונג הווה בעתה שאיננה זמן לקוצר מדתה לכן לא יצויר בו תנועה : מאלה הוא גלוי · ומבואר א"כ מזה כי לא טוב אמרו שהעונג הוא תנועה והוויה : כי אלה · כי תנועה והויה יאמרו בדברים המורכבים מחלקי' כמו תנועת ההליכ' מה שאין כן העונג המורכב מאחדים שלימים שאין בהם תנועה : וגם אין הוי' לראות : מוחשי הראות לא יושגו בהויה הדרגי' ההווה בזמן ובתמש' כ"א פתאום יושג · וכן הנקודה ר"ל גשם קטן הכמות מאד עד שלא תקבל החלוקה לתכלית קטנותה אם יצויר מציאותה ויא המכונה בשם עצם פרדי בדברי הרב המורה בע"נ לראשון יעו"ש בהקדמה הא' והב' ממנו · וכן האחדות ר"ל עצם הפשוט בלי שום הרכבה אשר מטבעו שלא יהיה בעל כמות להיות שבעל הכמות מורכב מחלקים שכמיים עכ"פ הפך האמור · כל אלה לא יתהוו בהויה זמנית ותנועה הדרגית שנגדרה נאם חלק אחר חלק וכפי המונח אין באלה חלקים : כי הוא כל · העונג הוא עצם כללי שאין בו חלקים כאמור · נאום המבאר הנה בזמן החיקר עדין לא נודע מהות האור והראות כאשר יראה הרואה במגלה

פרק ו

אמנם פעל כל חוש הוא מפעל [illegible] בערך אל החוש ואז יפעל על השלימות כשהו' מוכן לדבר היותי נאו' מהדברי' אשר הם תחת החוש החוי' והנה בזה יראה פועל יותר שלם. אמנם אין הפרש בין שנאמר אשר הוא יפעל או אשר הוא בו כי כל אחד מהם הפועל הוא טוב כשהו' מוכן אל אשר הוא יותר חזק מהדברי' אשר הם תחתיו: ואמנם זה יראה אשר יהי' שלם מאד והיה מאד מתענג כי [illegible] בכל חוש יהיה העונג וכן ג"כ יהי' לשכל ולהשגה (ג"ק ולהשגה) ואמנם היותר מענג הוא היותר שלם הוא אשר יותר נאות ליותר טוב מהדברים אשר תחתיו: אמנם העונג ישלים הפעל ולא אמנם ישלים העונג כמו שישלי' המוחש והחוש כי הם הווים מעולים כמו (ג"ת שלא) יהיה ג"כ הבריאות והרופ' סבה אחת להשלמה. אמנם [illegible] כלל אחד מהחושים יהיה העונג. זהו כי נאמר ראות ושמיעות כי הם מענגות. אמנם גלוי הוא והוא מנוסה כי כאשר יהיה החוש אמיץ מאד ויפעל לנוש' נאות הנה באלה ההווים במוחש וכאשר לו החוש תמיד יהיה העונג מצוי כמו שהו' בשאר הדברים בהיות מצוי הפועל והמקבל. אמנם העונג ישלים לה (ג"ח לא) כמו הקנין אשר הוא בדבר הבא מחוץ כי תכלית כמו היופי בנערים אמנם כל עוד שהמוחש והמוכן יהיה כראוי ופעל ההרגש או המשנית כן יהיה בפועל העונג כי כשהווים הם דומים זה לזה הם כפי ענין אחד ולפועל ולמתפעל הדבר ההוא מוכן להעשות א"כ האין אחד שיתענג תמיד בשוה לפי שייגע כי כל הדברים הגשמיי' לא יוכלו לפעול תמיד וא"כ לא יהיה עונג תמיד כי הוא הולך אחר הפועל אמנם קצת יתענגו בדברים חדשים אמנם באחרים לא כן היא בעבור כי בתחלה בעבור התאוה הרצון נוטה אחר זה והוא פועל בחוזק אצל זה הדבר כמו שהו' במביטים דבר אשר לא ראוי אח"כ לא יהיה הפועל אשר בזה כ"א בעצל' ובעבור זה יחלוש העונג :

אמנם

בנובלת חכמה בגדר האור ([illegible]) אך כעת נודע גדרו שהאור הוא גשם בעל כמות מתנועע פניה ואחור בתנועה זמנית הוא מהירה עד שנדמה מנוטין יתנועע מהשמש אל הארץ [illegible] ולפי זה גם נפילת האור מהמוחש אל העין הוא בזמן ויתקיים א"כ שהראות [illegible] יושג בהויה ותנועה זמנית לפי קירוב וריחוק קצת חלקי המוחש מקצתם [illegible] ואם יאמר שכל חלק ממנו נראה פתאום עכ"פ הנה יהיה המתחייב מזה שיסוב הזמן מורכב מעתו' בעלי הכח' והתנופ' ממנוקה וזה שקר יעוין מור' בע"ג לראשון בהקדמ' הג' ממנו :

פרק ו: אמנם פעל כל חוש : אחר אשר ביאר בקודם שהעונג לא יתפעל בתנועה ובהויה ביאר בזה מהות העונג ואיך יקום ר"ל איך יתהוה ואומר שגדר העונג הוא מעקם או מורגש שלם : אמנם שלימות כל חוש לא [illegible] שם בשלשה דברים הנאותים לחוש [illegible] בריאות החוש ר"ל שיהי' לו הכנה טובה לקבל המוחש : ב' הכנת המוחש באופן שיהי' נאות להיות מורגש : ג' הכנת הצירוף שבין החוש והמוחש דרך משל בקום הראות מוכרח לבריאות העינים ולבירור המוחש ולהיות מואר ובלתי רחוק מהעין : ובזה ישלם הראות ויושג העונג לרואה' בהיות המראה דבר נערב לנפש : ובכיוצא בזה בשאר המוחשי' ובהשג' השכל ג"כ : אין הפרש : אין הבדל אם נייחס הפעולה לחוש או לאדם נושא החוש : כשהוא מוכן תאר המרגיש העוצ' יאמר על מי שהחוש שלו שלם ואחד עד שהוא מוכן לקבל המוחש היותר חזק וזה יתן עונג חזק לבעליו : וכן ג"כ יהי' לשכל גם אם יהיה השכל מוכן להשכיל והמושכל מוכן בהיות מושכל יושג עונג למשכיל : אמנם העונג

ישלים הפועל והנה העונג ישלים את פעולו להיות שלם במעשה [illegible] אך לא ישלים העונג את בעליו כמו שישלימהו החוש והמוחש כי הם הוים מעולים כי החוש והמוחש הם פועלים מעולים בדבר ההרגשה ואפס בלעדם אפ"כ העונג שאינו פועל בעצם כמוהם ואינו רק המשך תפעולתם כהמשך הבריאות מפעולות הרופא ואינם שניהם סבה אחת לרפואה כ"א [illegible] אחר פא [illegible] פועל והבריאות כמסקנות עולמו : ראיות ושמועות [illegible] כמו שיתענג המתענג מראי' בדבר יפה ובשמע הניגון יפה שהעונג הוא המשך מהרגשת החוש והמוחש : וכפי שלימות החוש והמוחש ר"ל חוזקו כן יהי' שלימות העונג ואמנם כמו הקנין אינו משלים את בעליו כמו שלימות המדה שהיא עושה קנין נפשי והרגל דבר לאחר זמן אגב השלמת העונג [illegible] להשתו של עוד שהמוחש והמוכן כראוי העונג מצוי ובסיר המוחש כן יסיר העונג : א"כ הקנין אחר [illegible] יספק ויאמר אחר שהעונג מצוי בכל זמן ההרגשה כאמור למה א"כ לא יתמיד העונג בשוה בעת ההרגשה : על זה השיב לאמר כפי שייגע ר"ל החוש ילאה בהרגשתו על כן יחלוש העונג כי כבר הסיר שחוזק ההרגשה יחזק העונג ובחולשתו יחלישהו : בדברים חדשים : רואי אדם יתענגו בהשגתם דברים חדשים ככתוב דגן ותירוש בוקן יתהללו ותענוגות בני אדם חדשות ישלו (אסף ח"א ל"ו) : אמנם באחרים [illegible] ר"ל בסופו לא יתענגו כל כך בהכבר של החוש להתיישן : בעבור התאוה : בעבור חוזק התאוה לדבק בדבר העונג ההוא יפעל החוש בחוזק נחקר' ויקנם באחרית : בתבעיה' כמו שהו' ברואים דבר חדש שיתענג בתחלה ובסוף ישלם העונג :

אמנם

פרק ז אמנם יחשוב אדם · אולם ישים האדם אל לבו גודל כמו של עונג שהוא עלם החיות לכל חי ומדבר כי עלם החיים הוא פועל איזה מוחש בכתוב (במי לפי מזה) ואם כן איפו רחוי להתאוות התענוגים בעביר שכל חי מתאוה לחיות והחיות הוא עלם התענוג ההו' בפועל המוחש והמורגש ככתוב נקודם ז וכל אחד יפעל. כל איש יפעל מוחש כפי אשר יאהב להתענג ובו יפעל קיים עדינים ונעימים כמו אוהב נגן יעסוק בפעולת הנגינה ויתענג בה ואוהב תבונה ישום לבו אל העיון ויתענג בו וככה יפה הפעולות והתענוגים הנמשכים מהם: א"כ מן הראוי. לכן יחויב מזה שכל חי יתאוה העונג להיות שהוא ישלים חייו אשר בו סוף חפץ: שהם מחוברים. ר"ל החיים והעונג מחוברים יחד והבוחר בא' מהם בוחר בשני בהכרח: אמנם בבלתי פועל אך על כ"פ בלי פועל אחד החושי' או השכל לא ימצא העונג: מתחלפים במין · התענוגים משתנים זה"ז על מינים רבים · כי עונג השמע איננו ממין עונג הראות; כי נחשוב · אף כי הסברא נוטה שמשלימי המינים השונים שונים גם כן והדברים הטבעיים והמלאכותיים לעד כי שלימות הב"ח הוא שונה משלימו' הצמחי' ומשלימותיה' גם כן שונים · הצמח ישלם בטוב עפשותה ומשלימו הם טוב הארץ והמים והגשם · ושלימות הב"ח הוא הבריאות ומשלימיו הוא המזון וכמו כן המלאכותיי': אמנם יתחלפו בשכל · העונג השכלי שונה מעונג החושי · וגם תענוגי החושים שונים זה מזה כי הראות לא יתענג בעונג השמ' וכיוצא בזה בשאר החושים ·

פרק ז אמנם

יחשוב אדם כי יתאוו התענוגים יען כי כלם יתאוו לחיות · אמנם החיים הוא בפעל מה וכל אחד יפעל אצל הדברים ובדברי' אשר יבחר יותר כמו המוס"יקי אצל הקולות הערכיים ואמנם אוהב תבונה ישום אצל העיוניים וכן ג"כ כל אחד מהנשארי' אמנם העונג ישלים הפעולות וכן החיים אשר יתאוו הכל. א"כ מן הראוי הוא שיתאוו העונג כי ישלים לכל אחד החיים אשר הוא הנבחר אמנם האם נבחר החיים בעבור (ג"א העונג) יעזוב עתה. אמנם יראה שהם מחוברי' ולא יקבלו הבדלה. אמנם בבלתי פועל לא יהי' עונג. הנה יראה כי התענוגים מתחלפים במין. כי נחשוב כי הדברים המתחלפי' במין יושלמו במינים מתחלפים · והנה כן יראה בדברים הטבעיים ובמלאכות דתיים (ג"א ובמלאכותיים) כמו ב"ח והאילנות והמשכנות והצורות והבית וחכלים וכן הפעולו' מתחלפו' במין. אמנם יתחלפו בשכל מאלה אשר הם כפי החוש ואלה עצמם יתחלפו במין וגם התענוגים המשלימים אותם · אמנם יהי' גלוי מאשר ייחד כל אחד מהתענוגים כל אחד מהפעולות אשר ישלים כי אמנם העונג המיוחד יוסף על הפועל כי יותר ישפטו הפרטים ויותר מהר יחקרו הפועלים בעונג כמו חכמת השיעור כי הם שמחים בדבר אשר מהשעורים ויותר הם מבינים הפרטיים וכן הוא אמנם באוהבי המוס"יקא או אוהבי הבנין מאד וכן כל השאר כשיוסיפו בפעל המיוחד שמחים בו כי התענוגים יוסיפו אמנם הנוספים הם ממין אחר וכן המיוחדי' להם הם ממין אחר. עוד אמנם יראה זה מאשי' יהיה בתענוגים האחרים המונעים הפעולות כי האוהבים לשמוע קול השיר לא יוכלו להבין דברים אחרים אם ישמעו קול המשורר כי יותר ישמחו לקול השיר מהפעל אשר לפניו א"כ העונג אשר כפי קול השיר ישחית פעל אשר הוא כפי הדבור. ואמנם כזה יקרה בשאר הדברים כאשר יפעל יחד ב' דברים כי כאשר יותר מהנה יראה האחר. ואם יוסיף מאד בעונג יותר מאד לא יפעל דבר באחר ובעבור זה (ג"א השמחים) אלי גיל באיזה דבר שיהיה לא יפעלו דבר אחר ועושה (ג"א נעשה) דברים אחרים בהיותנו שמחים בדבר אחר בנחת כמו בראותנו משחקים בארמון נאכל זרעונים . ויותר יקרה זה כשיראה ב' נלחמים שלא כראוי :

מאשר ייחד · עוד יבאר בתוספת השלמות העונג למינים שונים הוא באיכות עונג מיוחד לכל פעולה מיוחדת אשר ישלימה · וזה העונג המיוחד יוסיף בפעולה ההיא המיוחדת · כמו שהאדם שבעלי חכמת השיעור יתענגו על נועם חכמתם ויוסיפו בחכמת השיעור ובעלי חכמה אחרי' יתענגו בלימודם ויוסיפו בחכמתם אך העונג המיוחד לא יוסיף פועל בשלוח כ"א המיוחד לעונג המיוח' ההו' וזה לאות כי הנוספים הם נבדלים זה מזה: ובהיות כל נוסף ממין אשר עליו נוסף לכן יהיו העונג אשר עליה' נוספו הנוספים הנבדלים ג"כ נבדלים במינים שונים: כי הם שמחים בדבר השמח' תוסיף חכמ' למעיין והחכמ' עצמה תשמחהו ככת' חכמ' אדם תאיר פניו פי' תשמח: ככתוב ליהודים היתה אורה ושמחה ואמרו ז"ל כד פתח רבי בשמעתא הוה אמר מלתא דבדיחותא כו' וככה גם כי תוסיף כח לכל פועל לפעול פעולה שלימה ויוסי' עליה נוספות: עוד אמנם · עוד תוספת אחר שהתענוגי' נבדלים למינים שונים בהיות שלא יתכן שיתענג המתענג בשני תענוגים בפעם אחת כי היותר מענג יבטל הפחות ממנו על שלא יורגש כלל: לא יפעל דבר באחר · המתענג הרבה בעונג אחד לא יוכל לפעול בעונג אחר בעבור שאיננו מינו: בנחת · אולם ברפיון העונג נוכל להתענג בעונג אחר עמו · ג"כ כמו שנוכל להתענג למראה השחוק ולאכל גם כן בעבור שכל אחד מהם איננו חזק העונג: ב' נלחמים · ראות המלחמה הראויה היא עונג חזק אך הבלתי ראויה הוא עונג רפה לכן נוכל להתענג בעונג אחר עמו :

אמנם

פרק ח אמנם יען · אולם בעבור שהעונג המיוחד לפעולה הוא יחזק הפעולה הה״א המיוחדת לו · והעצב המיוחד ישחית הפעולה המיוחדת לו לפי המבואר בשכל אשר כן יפעל העונג הזר בהדבקו עם העונג המיוחד ר״ל שהעונג הזר ישחית הפעולי׳ המיוחדת לעונג המיוחד כמו העצב המיוחד כמבואר כל זה בקודם : שנים לו בנגדר א׳ רוחני והוא העונג המושג לכל משכיל ממושכלו · ב׳ גשמי והוא המושג לכל מרגיש באחד החושים · ובהמבואר שפעל ההשכלה הוא פעל רוחני ופעל ההרגשה הוא חמרי · וא״כ לו יונח שהעונג הוא עצם אחד עם פעולתו המיוחדת יהיה לעונג פי שנים כתאום חמרי ורוחני מה שלא יתכן להיות בעצם אחד · ואף כי נראהו

פרק ח אמנם יען כי העונג המיוחד יחזק הפעולות ויעשה

אותם נשארות יותר ויותר טובות . והעונגים הזרים יפעלו אשר העצבים המיוחדים . כי העצבים המיוחדים ישחיתו הפעולות כמו אם לא תהיה הכתיבה בבלי נאה או העצב (נ״א בלי הנאה ובעצב) או לטעון . הנה זה לא יכתוב וזה אמנם לא יטעון בעבור העצב הבא אליו מזאת הפעולה . הנה אמנם יקר׳ בהפך אצל הפעולות מהתענוגים (נ״א הזרי׳) והעצבים המיוחדים אשר יהיו בפועל בפני עצמו . אמנם התענוגים הזרים כבר נאמר כי הם יעשו קרוב למה שיעשו העצבים כי יפסידו אך אינו שוה אמנם הפעולות הם נבדלים בחסד וברשע . ובאלה אמנם הם ראוים לבחור אותם ואלה אמנם הם ראוים לברוח מהם . ומהם אמנם בינונים כן יהי׳ התענוגים דומים להם . כי לכל פעולה יהיה עונג מיוחד ואשר הם טובו׳ יהי׳ המיוחדים להם מועילים ואשר הם רעו׳ רעים · כי אמנם התאוות (נ״א הטובות) הם משובחות והרעות הם מגונות . אמנם יותר הם מיוחדים התענוגים לפעולות אשר הם בהם . מהתאוות כי אלה אמנם הם נבדלי׳ מהם בזמן ובטבע ואלה התענוגים אמנם הם קרובים לפעולות ובלתי נבדלים . ועל כן יקרה ספק קצת אם הפועל הוא דבר אחד עם העונג . אבל אמנם לא יראה שיהיה העונג פעולת השכל או החוש כי זה בלתי ראוי אבל בעבור שלא יתפרדו איש מעל אחיו יראה לקצת שהם דבר אחד . על כן יראה כי כמו שהפעולות הם נחלקות וכן התענוגים . אמנם יבדל חוש הראות מן המשוש בזכות והשמע והריח מהטעם . וכן ג״כ יובדלו התענוגים מאלה אשר הם אצל השכל וכל אחד זה מזה יען כי כל אחד מהדברים ענין מיוחד כמו שהוא גם בפועל אמנם הפעולות יבדלו כפי המינים . הנה זה ברור למשגיח בזה . יראה אשר ההנאות מתחלפות כי עונג הסוס הוא עונג אחר מעונג הכלב והארי כמו שאמר אירו״קלימוש כי החמור יבחר התבן מהזהב כי המזון הוא יותר עונג לחמורים מהזהב ועל כן אשר הם ממינים מתחלפים יתחלפו במין אמנם אשר הם ממין אחד לא יתחלפו כי הוא זה נכון אמנם יבדלו לא מעט בבני אדם כי דברים אחדים יענגו לקצת ויעציבו לקצת ולאלה יהיה עצבים ושנואים אמנם לאלה הם מענגי׳ ונאהבים ואמנם כן יקרה בדברים המתוקים כי לא יראה דבר אחד לחולה ולברי׳ ולא יהיה החם שוה לאשר הוא חלש ולאשר

אם לא שפי׳ הכתיבה · כמו שיקרה לכותב או טוען בלי הנאה בעבור עונג זר או עצב מיוחד הפעולה עם עונג: הכתיבה והטענה ומשתיהם . הנה אמנם יקרה · לכן יהיה המקרה הנמשך מהתענוגים הזרים והעצבים המיוחדים הפך הנמשך מהעונג המיוחד ר״ל העונג המיוחד יחזק הפעולה והעצב ישחית והעונג הזר יעשה קרוב למה שיעשה העצב ר״ל ישחית אך לא כמו העצב: אמנם הפעולות · אולם מהמבואר כי לפעולות האדם בדבר העונג להם שם בשלשה חלוקות א׳ טובים ראוי׳ לידבק בהם · ב׳ רעים ראוי׳ להתרחק מהם · ג׳ בינונים · לכן יהיו התענוגים ג״כ שלשה מינים כמותם בהיות לכל פעולי׳ עונג מיוחד כמוה כאמור: הטובות הם משובחות · וזה ימשך הנאה והמגונה בפעולות ובתענוגים · ואח״ז יבאר ר״ל במה זה יתכן טובן ורעתן הנאה והמגונה בם : אמנם יותר הם מיוחדים · יותר דבוקי׳ הם התענוגים עם הפעולות המיוחדות להנאה מהדבקן בתאוות המביאות אל העונג והפעולות וזה כי יתכן שיתאוה תאוה עונג מה ולא יתענג בו משא״כ העונג והפעולה המיוחדת לו שהם דבקים לעולם כי לא יתכן להתענג מבלי פעולה · לכן יאותו אחרי נאה ומגונה לעונג יותר מלתאוות: בזמן ובטבע · התאוה יש לה קדימה זמנית וטבעית על העונג כי היא קודמת בזמן ובסבה משא״כ העונג שהוא מאוחר בזמן ומסובב מן התאוה ודבוק בפועל : וע״כ יקרה ספק · בעבור שאין עונג בלי מפעל על כן ספקו קצת לאמר אולי יהי׳ כל עונג עם פעולתו המיוחדת עצם אחד · אמנם לא יראה · אך אפס מקום לספק זה בהיות שהעונג פי׳

מובדל במהות החושים ג״כ כי לא יהי׳ עצם אחד כראות והשמע: כמו שהפעולות נחלקות כמו שמהות הפעולות אינם עצם כן העונג הדבוק עמהם : בזכות · שהיא מוכרת לזכות העין והאור · וכן השמע והריח יותר דקים מהטעם כי הם ישיגו מרחוק וע״י אמצעי משא״כ הטעם: אשר הם אצל השכל התענוגים השכליים נבדלים מהחמריים כי אין בם לא אכילה ולא שתי׳ והוא מעין עוה״ב כאמרם ז״ל עוה״ב אין בו לא אכילה ולא שתיה כו׳ אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה . פי׳ השכל אשר בראשי הצדיקים הוא לעטרה להם ומתענגים על נועם זיו השכלת אמיתתו : וכל אחד וכו׳ : וכן התענוגים החמריים נבדלים זה מזה כמו שיובדלו פעולותיה׳ המיוחדו׳: ועל כן אשר הם מינים מתחלפים · כל מין מי מתחלף למין זולתו בעונג יש מין עוף שהוא מתענג באכילת הברזל ויש שהוא מתענג בריח רע עד שיתקן קינו בצואת ב״א וזולתם למיניהם כל אחד מתענג בעונג אחר : אשר הם ממין אחד · אולם בעד השוה בכ״א שכל אישי מין אחד לא יתחלפו בעונג כי כל אישי המיני׳ חקה אחת להם בעונג · משא״כ באדם שכל אישי מינו מתחלפים בעונג . איש אחד יתאב מתוק ואיש אחר חריף ואיש אחר חמוץ · מה שיתאב זה ימאס זה : כן יקרה בדברים המתוקים · זה יקרה במוח הטעם המתוק לחיך שיתאוו בני אדם להתענג במיני המטעמים טובים כאמור · והנה זה השינוי בין בנ״א הוא שינוי המזג והטעם הטוב למזג איש הוא הנאהב לו · וזה אמרו כי לא יראה דבר אחד לחולה ולבריא · וכבר ביארנו טעם

הוא חוק . וכן אמנם יקרה גם באחרים . אמנם יראה כי כל הדברים יהיה (נ"א יהיו מענוגים) אשר יראה למעולה ואם אמנם יאמ' היטב כמו שנראה . ותהיה המעלה שיעור לכל אחד מהטובות כפי אשר הוא כן יהיה בתענוגים אשר יראו לזה ודברים מענגים אשר ישמח בהם . אמנם אשר לזה הם מעצבים אם לאחר הם מענגים אין זה תימ' כי רבים הם ההפסדים ונזקי בני אדם כי אינם מתענגים כי אם לאלה ולדומים להם אמנם התענוגים אשר יודו כי הם מגונים גלוי הוא כי לא יקרו היות תענוגים כי אם לאשר הם נפסדים . אמנם אחר זה ראוי לדעת כי מאשר יראה שהם מעולים אי זה ואיך הוא היותר מיוחד באדם . הנה זה גלוי מהפעולות כי לאלה ילוו התענוגים יהיה אחד או רבים אשר לשלם והאיש המאושר התענוגים המשלימים לאלה הפעולות אשר להם יקרו ביחוד אשר (נ"א יקראו ביחוד אושר) תענוג אדם אמנם השאר המשכות וברבוי כמו שהן הפעולות :

פרק ט

אמנם אחר שנאמרו אלה הדברים שהם אצל המעלות והאהבות והתענוגים נשאר לעבור על האושר בפרט יען נשים אותו תכלית הכל בדבר בני אדם . אמנם נחזור להזכיר הדברים הנאמרים בענין שיהיה המאמר יותר קצר . אמנם אמרנו כי אינו קנין כי אז הי' כישן כל ימי חייו אשר הוא חיי הצמחים . וגם יותר כאשר הוא רוע המזל ואם אמנם לא ייטיב זה אבל יותר ראוי לשומו באיזה מהפעולות כמו שנאמר בדברים אשר אמרנו ראשונה אמנם הפעולות מהם הכרחיו' ונבחרו' בעבור דבר אחר ומהן נבחרות בעבור עצמן גלוי הוא כי האושר ראוי לשומו אחד מהדברים אשר הם נבחרים בעבור עצמם . ולא בעבור דבר אחר כי האושר אינו צריך לדבר אחר אבל הוא מספיק בעצמו . אמנם יהיו הדברים הנבחרים בעבור עצמן אשר לא נדרוש מהם כי אם הפועל אמנם באלי' יראה

פירוש

פעם הכון לשינוי הענוג בין אישי בי"א יעוין חיבורנו (אסף ח"א פרשה מ"ג) : גם באחרים · ושינוי מזג האמור גורם לשינוי הענוג כבי"א גם כיפר הפוסים זולת הטעם : אשר יראה למעולה · כשיהיה התענוגים מתחלפים בין ב"א קצתם יתענגו בהענגים ידועים ויתפעו שפוט כי טוב לידבק בם וקצתם יתענגו בהפכם ויתפעו הפך הראשונים . א"כ איפו מי יודע מה זה טוב לב"א אשר בם יהיה חיים נעימים ומאושרים . ועל זה ישיב לאמר שזה תלוי באיש שמעולה הב"א ואשר יאמר כי אי"ה זו מדה טובה וזה הדרך לכו בו אליו נשמע ונעשה ככל אשר יאמר כי הוא זה טוב לב"א · ככתוב ואזנך תשמענה דבר מאחריך לאמר לכו בו · כי המעולה כמו טוב לבריא בגוף אשר יבחר במאכלי' הבריאים כן המעולה יבחר במדות ישרים והתענוגים ראוים · וזהו' המעלה · המעלה אשר יבחר המעולה הי"א ההיא שיעור ומדה לתענוגות ב"א הראוים : אשר לזה הם מעציבים . אולם התענוגים אשר יעלב בם המעולה אין פלא אם רבים יתענגו בם כי הם כמו החולי שמתענגים במאכלי' גרועי' מחליאים : לאשר הם נפסדים · חוטאים אשר השחיתו נפשם : אמנם אח"ז . אולם בפרקים הבאים יתבאר מי זאת הפעולה מכל המעלות אשר יבחר המעולה אשר לא יחרון על שאר המעלות אשר יבחר' המעולי' והם כלם כמו הלוית ל"ל זאת המעלה העליונה : הנה זה גלוי מהפעולי' . הענוג המעולה ביכר מהפעולי' המעולי' המיוחדת לו' והפעולות המעולות כגדלות במהותן מהגרועות כפי אשר יבחרם המעולה בב"א · והתענוגים הנלוים ר"ל הנלוים עם אלה הפעולות ההנבחרים : התענוגים המשלימים · והנה התענוגים המשלימים ר"ל הדבוקים באלה הפעולו' ומיוחדי' אלה נקראים ענוג האדם ואמרו : אמנם השאר . אך יתר הענוג יש הם הלוית לקנין האושר לאשר שיודע להתנהג בם בדרך ישרה :

פרק ט אמנם אחר שנאמרו · אחר המבואר בפרקים הקודמי' מעלת האהב' והתענוגים וכי בכללה ימלא האדם אושר כללי · ראוי לבאר בזה מי זאת האהבה הפרטית הי"א הפעולה על גביהם עד שהענוג הנמשך ממנה לו משפט האושר הפרטי אשר הוא יכלא להיות תכלית מלאות האדם להתענג בו : אמנם נחזור · נחזור להזכיר בקיצור הדברים הנאמרים במאמרים הקודמים בענין

האושר ותהותו : אמנם אמרנו כי איננו קנין · יעוין (בספי' לראשון מזה) : כישן · כי גם הישן יתואר בתואר קנין המעלה אשר הוא בכח עליה · כמו שנקרא לבונה גם בהיותו ישן בעת בונה בעבור שהוא בכחו לבנות אם יהיה ער : חיי הצמחים · הישן חי בכח און בשינתו שהוא חיי הצמחים : וגם יותר · לו יוכח שהאושר תלוי בקנין ר"ל בכח אשר אל קנין המעלה אשר כבר הי' בפועל · יהיו גם הקשיים בכלל מאושרים להיות בכחו קנין האושר : ואם אמנם לא ייטיב · אף כי לא ייטיב בפועל הישן ובעל רע המזל עכ"ז יהיו מאושרים לפי זאת ההנחה אשר אחת' שהאושר הוא בקנין והוא דבר נשכל וכבר התבאר סותרו (בספי לראשון מזה) באיזה מהפעולות · ראוי לשום קנין האושר שהוא נקנה בפעולה מה מפעולות הנעולות כמו שהתבאר (בפרק השכר) : מהם הכרחיות [illegible] ואחר שהפעולות אשר בהן ראוי שימלא האושר פי שנים להם בענין אחד הם המשמשי' אל התכלית השגת התכלית שאיננו האחרון כמו עשיית הרסנים המוכרחות לתכלית רכיבת הסוסים כמבואר (בספ' לראשון מזה) : ב' הם הפעולות שהם עצם התכלית האחרון והעליון והם הנבחרות בעבור עצמן כמו רכיבת הסוסים ובענין האחרון הזה ראוי שימלא האושר כמבואר (בדבעי לראשון מזה) : מספיק בעצמו · גם זה מבואר (בפרק השכר יעוי"ש) : כי אם הפועל · לא כנקם תכלית אחר לפעולה : אמנם באלה · אולם באלה הפעולות הרבות אשר הם בעבור עצמם ר"ל הנעשות לתכלית האחרון ואין אחריהן תכלי' אחר יראה שימל' האושר בקצתיה' והם הפעולות אשר כפי המעלה ר"ל כפי המדה המעולה כי הם הנרדפים בעבור עצמם ומונים מוחלפים

מושלמים הם לנושאיהם: אבל אמנם אך מיני שחוק הנה וגו' כמו קאר"פין ושו"ך חולתם עם היותם עונג לגוף שכבר התבאר במה שקדם טובם ורעתם אך כי הם נבחרים בעבור עצמם ויתכן שיחשבו בכלל האושר וזה שאינם ככה וזה כי מגדר האושר היותו טוב מוחלט מש"כ השחוק שהו' מזיק לגוף ולממון: אמנם רבים. רבים מהנחשבי' מאושרי' בעיניהם יחשבו השחוק אושר וימשו לנטו' אחריו וזה בהיותם חושבים שהמושלים הם מאושרי' והנה המושלים מתאחרים בחברת השחוק ע"כ יחשבו רבים כי השחוק הוא אושר: לא יהיו אלה אות אולפין זה אות אמת כי המושלים והשלטונים אינם שלימי' ובעלי מעלה והשכל עד שיוקח מפעולתם אות שהם מעולות: התענוג הטהור רומז לעונג ההשגה שהו' טהור מטומא' הגויה והחומר ובן חורי' מהמתאוה. והטעם אין לקחת ראיה מכמו אלה השליטים אשר לא טעמו טעם האושר האמיתי מעולם שהו' עונג ההשגה: ישו. אלה השליטים ישו להתענג בתענוגים אחרים ועונג רואי בל ידעו: ובעבור זה. לכן ראוי נברר מי הוא זה שעונג האמיתי אשר לאושר יחשב: כי אמנם הנערים כי הנה אנחנו רואים שהנערים יחשבו דברים ידועים אצלם יקרים מאד: ואצל האנשים האחרים ואצל אנשים אחרים יחשבו אלה פחותים ודברים אחרים יחשבו יקרים וכמו כן ישתנו הדברים היקרים אשר לרשעים מהיקרים אשר אצל החסידי' כן ישתנה העונג המאושר הנמשך לרגל ההשגה

מעונג אלה השליטים השכלים כי לא בזרוע יכולת השליטים ההצלחה האמיתית ולא בעונג השחוק אושר כי אם בפעולת המעולה ההצלחה ובעונג המשכיל אושר: כי אמנם לכ"א. כל איש ידמה שהפעולי אשר כפי קנין המדה אשר לו היא נבחרת ככתוב כל דרך איש ישר בעיניו: והדברים המעולים אך הפעולה המעולה באמת היא כפי מנהג איש המעולה עד"שכ ולזה השמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו: א"כ לא יהיה לכן לא יהיה בשחוק אושר כי איננו מדת המעולים. לאבד ימיהם ולסבול רעות בעבור השגת השחוק: בלתי האושר: האושר לבדו נבחר בעבור עצמו כמו שקדם מש"כ השחוק שהו' נבחר בעבור הפעולה והתעמלו' כאמור אחריו: ליגע. להיות יגע ועמל בהשגת השחוק הוא שטות ובלין המנוחה תכלית. כי המנוחה התכליתית נקראת בטלה ואילה מן המדה שהיא מביאה לידי שעמום. ומבואר א"כ שאין השחוק אושר אם מצד פתיותו ואם מצד שאיננו תכלית אחרון: והפועל המעולה. וגם המבואר שהאושר יתלה בפעל המעולה ומבואר שהפעל המעולה נמשך מהחלק הטוב אשר באדם ר"ל מחלק השכלי מבואר א"כ שהאושר תלוי בפעל השכל: כבר השתמש. ועוד ראי' שאין השחוק אושר והו' כבר ראינו שהאיש הבהמי ישתמש בשחוק והו' תיכף איש מעולה ונבחר ומבואר שלאיש בהמי לא יתכן להיות חלק באושר ולולי היה השחוק אושר כמו שחשבו קלת היה לאיש הבהמי הלזה חלק באושר
מה

יראה שהם מעשים אשר כפי המעלה כי טובים ומעולי' לעשות הדברי' אשר הם נבחרי' בעבור עצמם. אבל אמנם מיני שחוק הם מענגים ולא יבחרו אותם בעבור אחר והנה הם יזיקו יותר מאשר יועילו כי יכניסו גופם וממונם בסכנה. אמנם רבי' אשר יראו עצמם מאושרים יטו אל אלה החברות בעבור כי אלה העריצים המושלים ישובחו באלה החברות המשחקי' כי אשר יתאוו יראו עצמם מתענגי'. ואמנם הם צריכי' לאלה ועל כן יהיו (נ"א יראו) אלה הדברי' היות' מאושרי' יען כי השלימי' יפנו אליהם. ואמנם לא יהיו אלה אות כי לא יהיה בשליט בהכרת מעלה ולא שכל אשר מהם הפעולות המעולו' ולא הם אשר הם בלתי טועמי' התענוג הטהור ובן חורין יטו אל הדברי' הגשמיי' ובעבור זה הוא ראוי לאמת איזהו הנבחר. כי אמנם הנערי' יחשבו היות דברי' נבחרים אשר הם יקרי' אצלם וכמו שמן הדבר ההו' יראה שאצל הנערי' ואצל האנשי' האחרי' הדברי, היקרי' הם אחרי' כן הם ברשעי' ובאלה אשר הם חסידי' כמו שנאמר פעמים רבי' והנה יקרי' ותענוגי' [נ"א התענוגי' היקרי,] הם הדברי' אשר הם אצל המעולה כי אמנם לכל אחד תהיה נבחרת הפעולה כפי הקנין המיוחד לו. והדברי' המועילי' הם כפי המעולה א"כ לא יהיה האושר בשחוק כי ראוי להיות השחוק תכלית ולטרוח ולסבול רעות כל ימי החיים בעבור השחוק. כי אמנם כל הדברי' כמעט נבחרי' בעבור דבר אחר בלתי האושר. כי התכלית אמנם ליגע ולהשתדל בעבור השחוק יראה סכלות גדול ונערו'. אמנם השחוק כמו שאמר אינט"ראשין יראה שהו' נכון כי השחוק דומה למנוחה כי בני אדם לא יוכלו לסבול תמיד העמל והם צריכי' מנוח'. והנה אין המנוחו' תכלי' כי אם בעבור הפעל. אמנם יראה כי החיים המאושרי' הם כפי המעלה וזה אמנם בשמח' אבל (נ"א לא) בשחוק כי נאמר כי יותר טובי' הם הדברי' אשר כפי המעל' מההתולי' אשר בשחוק והפועל המעולה הוא מהחלק הטוב אשר באדם. ואמנם אשר הוא מהטוב הוא יותר טוב ומאושר. כבר השתמש בתענוגי' הגשמיי' כל איש ואם הוא בהמי והוא פחות מנבחר. אמנם האושר לא ינתן לאיש בהמי כמו שלא יהיה לו חיי אדם דמיוחדים כי לא יהיה אושר באלה החברו'
כי

כי אם באלה הפעולות אשר הם כמו שאמרנו תחלה:

פרק י אמנם אם האושר כפי המעלה [illegible] הנה מן הראוי שיהיה היותר טוב וזה אמנם יהיה ביותר טוב יהיה שכל או דבר אחר והנה כפי הטבע יראה כי הוא ראש ואדון וכי הוא ישכיל הדברי' הטובי' והדברי' האלהיי' יהי' הוא דבר אלהי או מהדברים אשר בנו הוא היות' אלהי מאד פעולתו כפי המעלה המיוחדת יהיה האושר שלם כי כבר נאמר כי הוא העיונית כי זה אמנם יראה כי הוא מסכים עם מה שאמרנו ראשונה ולאמת עצמו כי זאת הפעולה היא היותר נחמדת כמו שהשכל הוא מבחר הדברים אשר בנו והיא היותר נבחרת בדברי' לנו אצלם השכל. אמנם היא יותר תמידית כי נוכל לעיין תמיד יותר מעשו' כל דבר. נחשב כי ראוי להיות מעורב העונג אל האושר כי אמנם הוא היותר מענג מהדברי' אשר מהפעליות כפי המעלה אשר הוא גלוי כי העיון בחכמה. כי יראה כי יהיו בפילוסופי' תענוגים נפלאי' בטוהר ובקיום. אמנם מן הראוי הוא שיהיו יותר מענגי' ליודעי' מאשר לדורשי' ואשר נאמר כי הוא מספיק בעצמו ראוי שיהיה יותר אצל העיונית אמנם הדברי' ההכרחיים להיות בחכם וצדיק וכל הנשארי' הם צריכים שיהיו נמצאים כפי הראוי אמנ' הצדיק הוא צריך דבר לפעול הצדק. ודברי' יפעול עמהם. וכן ג"כ המסתפק והגבור וכל מהנשארים אמנם החכם הוא לבדו מספיק בעצמו וכל אשר יהיה יותר חכם אמנם יראה כי הוא לבד הראוי לאהוב בעבור עצמו כי לא יהיה ממנו דבר כי אם העיון אמנם מהדברים הנפעלים או רב או מעט

נרויח

מה שכבר התבאר מותרו והמבואר אם כן שאין בסברות השחוק אושר באמת: כי אם באלה הפעולות: ר"ל בפעולות המעלה:

פרק י אמנם אם האושר וכו' הנה בהיות האושר כפי פעולת המעלה כאמור בסוף הקודם והנה הפעולת המעלות הם רבות וראוי לדעת מי היא זו הפעולה אשר תתן אושר לבעליה ואומר וכו' דאף שיהיה האושר בפעולה היות' טוב' בפעולו' המעל' ביותר טוב בכח הפועל היותר טוב כי הכח היותר טוב פועל פעולה יותר טובה מהכח הבלתי טוב כמוהו [illegible] יהי' שכל יהי' השם הפועל כח שכלי או כח זולתו שהפעולה [illegible] כי הוא ראש והנה הסברי' תפשוט שזה הכח אשר יפעול פעולת האושר הוא השכל להיותו הכח היותר טוב באדם יען היותו ראש ואדון לגמול על המדות הנפשיות על פי מדותיהם בדרך ישרה [illegible] וכי הוא ישכיל [illegible] גם זאת שהוא משכיל ומבחין בין טוב המוחלט או המועיל ובין טוב הערב לטבעותם והדברים האלהיים [illegible] ועוד לו המעלה כי הוא מפשיט הצורות מחמרם ומוליך אותם עד הרוחניי' המשיגי הגשם [illegible] יהי' הוא דבר אלהי [illegible] יהי' השכל עצם רוחני בערכנו לבד: הנה עכ"פ פעולתו כפי המעלה הפרטית והנבחרת עד שתגלה להיות אושר השלם באדם: כי היא העיונית. כבר נאמר במאמרים הקודמים שהאושר הוא השכל העיוני המעיין בדברים ההכרחיים ר"ל הטבעיים המתואר באמת ושקר: שאמרנו ראשונה במאמרי' הקודמי' המדברים מענין האושר [illegible] ומסכים גם כן לאמת כמבואר בזה [illegible] הוא מבחר הדברים [illegible] השכל הוא כאמור בבחינת שפועל בהיותו ראש ואדון [illegible] כאמור ונבחר ג"כ מפאת פעולתו בהשכיל המושכלות האלהיות כאמור [illegible] יותר תמידית: ועוד לפעולות ההשכלה מעלה מפאת התמדה בהיותה בלתי מוכרחת להכנה וכלים כמו פעולות המדיות כי גם בלכתו

בדרך ובשכבו על מטתו ישכיל השכל המושכלות וכבר התבאר שהשכל בלתי מעורב בחומר לכן לא ישיגהו ליאות ועייפות עד שאחרי עיון עמוק יעבור כח לעיין בלי חלישות מה שא"כ בשאר הכחות: כאמור גם הסברי' תאמר שהענוג ראוי להיות דבוק עם האושר: כי אמנם כי מגדל מהות האושר כפי המבואר במה שקדם [illegible] הוא [illegible] שהוא היותר גדול [illegible] המעולה שהתפעלות כפי [illegible] מעלו' והמעלו': אשר הוא גלוי. אם כן מבואר הוא שזה הענוג היותר גדול שנותן אושר לבעליו כאמור יהי' העיון בחכמה יען יתן לפילוסופי' ענוג נפלא: בטוהר ובקיום [illegible] לאמר כל משכיל בפועל אלהים ומעשיו [illegible] יתענג על ה' תענוג זה בלי [illegible] וקיים לעד [illegible] ישמח לב מבקשי ה' [illegible] שמחתני ה' בפעלך [illegible] מענגים ליודעים: בהיות שהדבר אשר הוא בפועל הוא יותר נעלה מהנעלם בכח [illegible] יודעי העיון הם בפועל ודורשיו הם בכח מכינים לכן יתענגו היודעי' יותר מהדורשים: על כן יתענג ה' [illegible] תענוג נפלא במדע חכמתו אשר [illegible] בפועל כמו ככתוב יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו פי' יעמדו ברואיו אשר לכבודו ברא לעולם וישמח בהם הפך ויתענג [illegible] האמור בהפסדם: ואשר נאמר ומה שאמרנו בגדר אלו של שהוא מספיק בעצמו הוא ענין נאות מאד לעיונית יותר משאר המעלות: אמנם הדברים ההכרחיים כי [illegible] בעלי המעלות מוכרחים לקנין דברים הכרחיים להם כפי מעלותיהם הצדיק צריך לממון לפעול בו צדק ואנשים יפעול עמהם הצדק וכן המסתפק מוכרח לאנשים יספקו לו די צרכו וכן הגבור מוכרח לאנשים אשר עליהם יתגבר אך החכם מסתפק בעיונו בעצמו בבחינת העיון: וכל אשר יהיה יותר חכם: וכל המחכים יותר הוא זה יראה בעין בחינתו שהעיון לבד הוא ראוי להיות נאהב בבחינת עצמותו יען כי נגדו הוא ואפס בלתו

מבלית

נרויה כפי המעשה . יראה כי האושר הוא בשביתה כי לא נשבות בעבור שנשבו׳ ונלחו׳ להבי׳ השלום . כי אמנם פעולות המעלות מושמות בפועל הדברים המדיניים או בדברי המלחמה יראה כי אינן שובתות אצל אלה המעשים . הנה בדברי המלחמה לא יבחרו כלל ללחום בעבור הדבר אשר ללחום או הכין המלחמה כי היה נראה מכל וכל עושק ורוצח והנה הוא גם מאוהבי׳ יעשה לוחמים בעבור אשר מריבות ורציחות . אמנם הוא גלוי כי המדיני לא ישבות אבל חוץ מזה הוא משתדל בדברים המדיניים לדרוש שולטנות וכבוד (נ"א או) יותר כי ידרוש לו האושר ולאנשי המדינה הנה הוא האושר דבר אחד מהמדינית . הנה הוא גלוי כי נדרוש אשר תהיה אחרת . ואם אמנם בדברי׳ אשר כפי פעולות המעלות אשר הוא מהמדינית והלוחמה הם קודמות במעלה וביופי ובגודל אמנם אלה לא ישבתו ויתאוו תכלית אחר ואינן נבחרות בעבור עצמן ואמנם פעל השכל יראה אשר הוא נבדל מהם והוא העיונית . ולא יתאוו שום תכלית בלתה ויהיה לו בה תענוג מיוחד אמנם זה יוסיף בפעל ומספיק בעצמו והוא שובת ובלתי עמל כמו אנושי וכל הדברים האחרים אשר [לא] ילוו אל המאושר יראה כי הם כפי זה הפעל . א"כ האושר השלם הנה הוא יהיה לאדם אשר לו אורך ימים שלם כי אין דבר בלתי שלם מהדברים אשר באושר :

פרק יא הנה אלה החיים הם יותר טובים מהחיי׳ אשר הם כפי אשר הוא אדם : כי זה לא יהיה כפי אשר הוא אדם כי אם כפי דבר אלהי אשר הוא בו כפי אמנם כמה הוא נבדל זה מהמורכב

תכלית זולתו לסרויה בו תם א"כ שאר המעלות שלאם תכלית אחר זולתו ואינם חשובים בבחינת עצמם כמו העיון שאין תכלית אחר לו : נרויה כפי המעשה׳ כפי הפעולה נרויה תכלית · והצדק שם טוב והגבורי׳ שלום · והשכל הפקט וזולתם : יראה כי האושר הוא בשביתה · ואשר עיד ידאה שהעיון הוא האושר האמיתי הוא בשכבר מבואר (באחד לראשון גזה) שהתכלית האחרון הנכסף בכל פעולה הוא השנה נקשת התכליות כי לא יעבור הדבר לנ"נה אשר בזה הוא תכלית האושר המבוקש אבלו השנת נקפי׳ התכלית כי לא נשנות . אין להביאם תכלית לא מין עצמותה ולא בעצמותה כמו למען הוסיף שביתה על שביתה לכן יראה שהאושר הוא עם שביתי׳ להיותה התכלית האחרון והיות ע"ש התכלית האחרון לנפש לכן נקר׳ בדברי ח"ל בשם שבת כאמרם ז"ל ליום שכלו שבת : ולהם כן בשאר הפעולות תכלית אחר להשיג זולת הפעולה כמו המלחמה שאין תכליתה ללחום כ"א למען הבי׳ השלום וכן שאר פעולות המעלות המושמות בדברי׳ המדיניים תכלית אחר לכל פעולה זולת הפעולה ההיא ולא תשבות בהשקפת התכליות הנה בדברי המלחמה . הוכח יוכיח שאין הפעל עצם התכלית בדברים המדיניים כי הן לו יוכח שהפעל הוא הוא עצם התכלית הנה ילחם הלוחם למען שפך דם ברצונו דלא והיתה זאת עסק ורציחה והיה מחויב שיעשה מלחמה גם עם האוהבים אחר שאין תכלית לה זולת עצם הפעל ר"ל לרצות נפש אדם אשר בבחינת זה התכלית אין הבדל בין טובי׳ לאויבים אמנם הוא גלוי . אם כן מבואר הוא שכל פועל מדיני לא ישבות מבקשת תכלית לפעולתו אשר איננו עצם הפעל ההוא אבל חוץ ממנו . הן מהתכלית המיוחד אשר יבקש המדיני לכל פועל מיוחד כאמור עוד יבקש תכלית כולל וזו׳ הסררי׳ והכבוד . או יותר מזה כי יבקש השגת האושר לו

ולאנשי מדינתו : הנה הוא האושר וזה בהיות האושר מדברים המדיניים על כן אליו ישים המדיני מגמת פניו : הנה הוא גלוי . א"כ מבואר הוא שהנהגת המדינה והמלחמה תכלית אחר זולת פעולותיהם : ואם אמנם בדברים . ואם אלה שתי הפעולות ר"ל הנהגת המדינה והמלחמ׳ אשר להם קדימת מעלה והדר על שאר הפעולות המדיניות יש להם תכלית אחר זולתן כל שכן שאר הפעולו׳ המדיניות הגרועות מהן שהם בעלי תכליות זולתן אמנם אלה : אולם אלה הפעולות המדיניות כלם לא ישבתו מבקשת תכלית זולתן להיות כי הפעולות בלתי נבחרות בעבור עצמן משא"כ פעל השכל העיוני שלא יתאוו בעליו שום תכלית זולתו ומתענג בו תענוג מיוחד ר"ל רוחני : יוסיף בפעל . וכל הפעולות כלם המרבה להוסיף בפעל מרבה להעדר מזולתו והוא עמל בפעל משא"כ העיון שהמעיין מספיק להרבות בעיון בעצמו ושובת מבקשת השכלי׳ לפעולתו ואיננו עמל בפעלו זה כמו בשאר פעל האנושי : וכל הדברים האחרים : וכן יתר המעלו׳ הנלוות אל המאושר נראה שהם נאותים לפעל העיון ולהיות עמו לו : אשר לו אורך ימים · כי ברוב ימים ירב העיון וברבות נסיון היומי תרבה השגת מנהגי המיוחד במציאות ככתוב רוב שנים יודיעו חכמה ואורך ימים תבונה : כי אין דבר בלתי שלם : כי הדברים הנלוים אל האושר אין בם מגרעות .

פרק יא הנה אלה החיים . למען דעת דברי זה הפי׳ ראוי לדעי׳ כי כל הנמצאי׳ אשר במציאו׳ חיי׳ וקיומי׳ כל אחד בחיי׳ ידועי׳ כפי הנאו׳ למציאותו (וכענין זה כתב הר"י ז"ל שאפי׳ בקליפו׳ יש קיום בסוד ואתה מחי׳ את כלם) והנה נחלקי׳ לחמש׳ מיני חיי׳ שהם ד׳ מיני חיי דל"חמ אשר בארץ הנה והחמישי הוא חיי נבא מדו׳ במדו׳ ר"ל חיי השכליי׳ הנבדלי׳. והן האדם הנה בהיותו מורכב מגוף

מהמורכב בזה תבדל פעולתו מהפועל אשר הוא כפי מעלה אחרת. כי כפי ערך השכל האלהי אל האדם כן הדברים אשר הם כפי החיים האלהיי' אל החיים האנושיי'. אמנם הוא ראוי לא כמו שאמרו המזהירים כי האדם ראוי לו לדעת הדברים אשר לאדם ובדברי המתים כי הוא בן מות. אבל יעשה בכל הדברי' כאלו אינו בן מות וכל הדברי' יעשי' להיות כפי הנבחר אשר בו. כי אם הוא קטן בשיעור הוא בכח וביוקר יותר מאד יתעלה. אמנם יראה כי כח (נ"א כל אחד) הוא ר"ל השכל כי יותר מיוחד והיותר טוב אם כן בלתי ראוי הוא אם לא יבחר חיי עצמו כי אם חיי אחר אי זה שיהיה. וזה עם הנאמר ראשונה גם עתה כאשר הוא מיוחד לכל אחד בטבע הוא היותר טוב והיות' מענג לכל אחד וכי הם החיי' אשר כפי השכל לאד' כי זהו הדבר היות' גדול באדם א"כ יהיה יותר מאושר. אמנ' השני לזה הוא אשר כפי מעלה אחרת כי כפי זאת יהיו הפעולות אנושיות כי הדברי' צדיקי' (נ"א הצודקים) והגבורות ושאר הדברי' אשר הם כפי המעלות זה לזה נעשה בחילופי' ובדברי' ההכרחיי' ובכל המעשי' וההפעליו' כי נשמור הנאות לכל אחד ואחד. הנה אלו יראו אשר כלם דברי' אנושיי' אמנם קצת' יראה שהם ראוי' לגוף ולהפעליות הנפש אשר להם תתיחד המעלה אשר מהמדות וזאת לתבונה כי היא התחלת התבונה היא כפי מעלת המדות אמנ' הישרת המדות כפי התבונה. אמנ' אלה הם מחוברי' עם הפעליות ויהיו אצל המורכב. כי אמנ' אשר למורכב הם מעלות אנושית. וכן יהיו החיי' אשר-

ורוח אלוה ממעל ע"פ יעמיד בין לבא האדם ללבא מרום וחי בחיי כלם כל מין חיים בעצמו. וזה א' בנפול תרדימה עליו ויישן ויעירו רובי תרגשותיו ותנועתו אז יחיה בחיי הדומם. ב' כי ירעב ויאכל ויתפתח אז יחיה בחיי הצומח אשר גם הנפש הצומחת מאכל סלוק סינק ליחות הארץ. ג' בעת ירגיש ומתמין יחיה חיי ב"ח מרגיש. ד' כאשר ינהיג את נפשו על פי מדותיה בטוב העזר בקיבוץ המדיני אז יחיה כחיי המדבר. שענינו הנהגה מעטס ידבר עמים תחתנו. ה' בעת ישכיל באמתו יפי לדעת האמת בפועל אלהים ומעשהו: אז יחיה בחיי השכליים הנבדלים שהחיים חיי ההתבוננות דרכי ה' והנהגתו זה שאליהות. ועל שם חמשת מיני החיים האמורים שהאדם חי בהם נקראת הנפש בה' שמות. נפש רוח נשמה חיה יחידה. פי' נפ"ש רומזת לחיי הנפש הדוממת כי המלה מעטס מנוחה ככתוב שבת וינפש' רו"ח רומזת אל חיי הצומח הגדל באויר מעט ילמוח ע"פ האדמה. נשמ"ה רומז אל חיי ההרגשה מעטס כל אשר נשמת רוח חיים באפיו. חיה רומזת אל חיי המדבר אשר בו יחיה חיי המדות להיות לעזר ולהועיל בקיבוץ המדיני: והוא מעטס גער חית קנה שפי' קיבוץ עם נושאי קנה ורומח: יחי"דה רומזת לשכל העיוני המעיין בדברים ההכרחיים המאוחרים באמת ושקד... ונקראת יחידה על שם כי יחידה היא והיא מתנכרה מהשכל המעשי המעיין בדברים שהם לצרכי הגוף ואשר בידו נתנו והם מהואחרים בטוב ורע משא"כ העיוני שאין לו דבר עם הגוף כמו שיבואר בזה הפרק. ואף כי האמת הנמשכת ממנה מקושר באלה קשרי דמהימנותא בהסכמה אחת ר"ל שיהי' פי המדבר מסכים עם מחשבת לבו המסכים עם האלהות. ואם שלשה אלה לא יסכימו בהסכמה אחת אז אין אמת.

אשר בו ר"ל השכל העיוני כאלו הוא כאחד מגלגלי מרום במרום שאין מטבעו המות: כי"א קטן הוא בשיעור. כי עם היות האדם קטן הכמות וקצר ימים המאמריים הנה הוא רב האיכות בחכמה ובדעת ואורך ימים. ימי תבונה והשכל ובזה הכח השכל העיוני ישעלה אחד מבאר ב"ח ורמת לדבר ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל. פי' מותרו היא החכמה אשר מאין תמצא כי זה לבד יתן לו יתרון אמיתי ושאר המותרות הבל המה: כי כל אחד הוא השכל. כי כ"א מאישי האדם עצם מעצמו הוא השכל העיוני שהוא הבדל מיני לו וחייו הם היותר מיוחדים לאדם משאר מיני החיים אשר בו המשותפים לזולתו ג"כ: א"כ בלתי ראוי. א"כ אין ראוי לאדם לעזוב חייו המיוחדים ולחיות בחיים המשותפים לזולתו ג"כ: עם הנאמר ראשונה. ר"ל שהיא מסכים עם האמור (בתחילת לראשון מזה) ז"ל ראוי לשום זה אשר כפי השכל אשר הוא יותר מיוחד וכו': היותר טוב. כי העיוני יתן חיים ארוכים ונעימים לבעליו ככתוב החכמה תחיה בעליה. ויתן עונג ושמחה ככתוב חכמת אדם תאיר פניו. פי' שמח מעטס ליהודים היתה אורה. לכן יצליח זה השכל העיוני להיות האושר המיוחד: אמנם השני לזה. אולם החלק השני מהשכל שהוא המעשי הוא כפי מעלה אחרת ר"ל הוא נותן אושר כללי לאדם במדות ובפעולות אנושיות לא אלהיות כמו העיוני: כי הדברים הצודקים. כי כל הפעולות המעולות כמו הצדקו' והגבורות נעשות בחלופין ר"ל לפי ערך פעולת מקבל הצדקה אל נותן הצדקה ולפי ערך פעולת הנלחם למתגבר עליו כי ישלם לאיש כפעלו וכפי הנאות לאיש ואיש כמבואר במאמר ה' מזה. וכל אלה הפעולות הכלולות תחת גדר השכל המעשי הם כלם אנושיות הנעשות בחלופין זה בזה משא"כ

ובזה נבוא אל הביאור ונאמר: אלה החיים הם יותר טובי' חיי העיון הם יותר טובים מיתר מיני החיים אשר באדם להיותם חיי מלאכי אלהים כאמור: כי כפי ערך. כי כערך השכל הנבדל אל האדם כן ערך חייו אל חיי האדם האנושיים בגודל ובמעלה: אמנם הוא ראוי. האדם הוא ראוי להיות בחיי האלהיים האלה בעבור גודל מעלתו בהיותו נושא השכל העיוני. והוא הפך דברי המזהירים ר"ל המוכיחים השכלים אשר הוכח יוכיחו את בני האדם בל ילכו בגדולות ובנפלאות ר"ל בל יתנו מקום לשכל העיוני להשכיל בפועל ה' ומעשהו כי אם ישימו וישכילו בשכל המעשי לדעת צרכי הגוף בעודו בחיים, ואחריו אל השמים להכין צרכיו ליום המות וללוות אל ביתו אחריו כי איש מות הוא בטבעו: אבל יעשה. אבל אין הדבר כמו שאמרו אלה המזהירים כי אם ראוי שישכיל הדברים האלהיים בחלק הנכחי'

העיוני שאין עסקו באלה הפעולות המשמשים לגופו כלל: אמנם קצתם. אולם אלה הפעולות האנושיות אשר תחת השכל המעשי פי' ש"ס לתם בגדר א' המשמשים לגוף כמו דעת מלאכת כל מעשה מבנין הבתים ואריגת הבגדים וכיוצא בם. ב' המשמשים אל מעלת המדות לשם חוק וקבל אל כל מדה נכונה עד שתתייחד בעמק שום לבוא עד תכונת האמצעי בם: וזאת לתבונה. אולם הבד השוה שבשניהם שניהם יכונו בתבונה אשר בה יתיעץ השכל המעשי לפעול פעולותיו בשני חלקי הפעולות האמורים על צד היותר טוב כמבואר (בשלישי לששי מזה). אמנם אלה הם מחוברים. אולם גם המדות חוברות להפעליות הנפש הבא מסבת הרכבת המזג אשר בגוף האנושי. וכל הפעולות אשר למורכב הם אנושיות: וכן יהיו החיים. וכן החיים המסבבי' לאלה הפעולות הם בהכרח חיים אנושיים וכן

האושר

אשר כפי אלה וכן האושר . אמנם אשר הם מהשכל הם נבדלי' . אמנ' מזה דבר נאמר אבל לאמר זה על נכון הוא למקום עליון מזה אמנם יראה שזאת צריכה הדברי' החיצוני' מעט או פחות מאשר הוא מהמדות ואמנם ההכרחי' הוא צורך לשתיהן בשוה . ואם המדינית תניע הגוף יותר בדברי' החיצוני' מעט הוא ההפרש . אמנם לפעולות הבדל גדול ביניה' . כי הנדיב הוא צריך לממון לעשות נדיבות והצדיק הוא צריך לעשות (נ"א לתת) מתנות הראויות . אמנ' הלבבות אינ' גלוי' כי קצת יראו אשר אינו כן . ואשר אינ' צדיקי' ירצו (נ"א ילכו) כי רצוני' לעשו' צדק . אמנ' לגבור בכח צריך שישלי' דבר בפועל אשר הם כפי המעלה . והמסתפק צריך ממשלה כי איך יהיה גלוי או זה או אחד מהאחריי' . אמנם ישאלו האם הדבר היותר עיקר במעלות הבחירות או הפעולות ואם בשניה' יהיה השלימות . גלוי כי בשניה' יהיה . אמנ' אל הפעולות צריך לדברי' וכל אשר יהיו יותר גדולי' ויותר טובי' צריך יות' אמנם לעיונו אין לו הכרח לדבר מאלה בפעולתו . אבל נוכל לומר כי הם מגעי' העיון כפי אשר הוא אדם ויתחבר לאחרי' ויבחר לעשות כפי המעלה הוא צריך לדברי' כאלה בהתעסקו באדם .

פרק יב

אמנם האושר השלם שהוא פעולה עיונית מהנה יראה כי הוא ראוי לשכלי' הנבדלי' (נ"א אמנם מה הם הפעולות אשר ניח' אליה' כפי הראוי . האם הצדקות יראה דברי' התולי' כי הם אינ' מחליפי' ולא נותני' פקדונות ושאר הדברי' הדומי' להם . ולזה צחוק לאמר שהם בעלי צדקות ואינ' גבורי' סובלי הבהלות והסכנות אשר הוא סבל טוב במקומו . ואם נאמר שהם נדיבי' . למי יתנו היש להם כסף או שוה כסף . ואם אמנם יראו חטא במה ישבעו ויתענגו היש להם תאוות . יתאוו לשבוע להנה . וגם כל תנועה רחקה מהם אבל כלם יחשבו שהשכלי' הנבדלי' הם חיים בפועל תמיד ואינם מתי' . ויפעלו א"כ פועל מיוחד כי אין ראוי להיות ישני' כמו שאמר מאידיונ"ה . ולא יפעלו המלאכות אשר בתבונ' ועצה יכונו כי אין להם דבר עם התבונה אם כן יפעלו העיון כמו האל ית' ובו יחיו חיי אושר . כי פועל האל הנבדל

האושר הנמשך מהם הוא אושר אנושי : אמנם אשר הם מהשכל . אולם פעולת העיון היא נבדלת מהפעליו' ומהרכבי' לכן אין פעולתו פעולה אנושית כ"א אלהיית והאושר הנמשך ממנו הוא אושר אלהי : אמנם מזה דבר . והנה דברנו מזה פה שמץ דבר אולם לבארו על נכון הנה מקום אחר כמש"ה : שזאת צריכה . החכמה העיונית אינה צריכה לקנינים חיצוניים רבים למען השלים האושר הנמשך ממנה כמו האושר הנמשך מהמדות שהוא צריך לקנינים חיצוניים רבים : ואמנם ההכרחי' אולם הקנינים הכרחיים לאדם הם שוים לשני המאושרים : ואם המדינית . ואף כי המדינית תניע הגוף לקנינים ההכרחיים יותר ממה שיניע העיון להכרחיים עכ"ז להיות מעט הבדל ביניהם על כן יאמר כי שוים הם בענינים ההכרחיי' : אמנם לפעולות . אולם לפעול המדות כפי המעלה צריכה המדיניות לקניני' חיצוניי' יתרון הרבה להשלים אושר המדיני' מה שאין צורך כ"כ להשלים האושר העיוני : כי הנדיב . הנדיב צריך לקנין העושר וכן הצדיק למען תת צדקה . משא"כ העיונית שאינה צריכה להון ככתוב טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף : אמנם הלבבות . אשר עוד נסתו מגרעות באושר המדיניות שיתכן שירצה איש מאושר ולבו בל עמו כמו שירצה הכלשי צדיק כאלו חפצו לעשו' צדק' משא"כ באושר העיון שלא יתכנו ההתאמרות והתרמות : לגבור בכח . יבאר דבריו האמורים שאושר המעלות צריך לדברי' חיצוני' כי הגבור לא יתואר באושר הגבורה אם לא יוציא גבורתו מן הכח אל הפועל משא"כ אושר העיון שאיננו יוצא תמיד לפועל לעולם : והמסתפק צריך ממשלה . גם המסתפק מוכרח שיהיה בעל יכולת להתענג במותרות כי העני ומי שאין לו יכולת לקחת מותרות לשובע נפשו לא יתואר בשם מסתפק : כי איך יהיה גלוי . אם לא יצא המאושר במעלה לפעלו בדברים חיצוניים . במה זה יוכר המאושר מהבלתי מאושר כי בפעולה תליא מלתא . משא"כ העיון שהעיון לבד הוא עצם הפעולה ואפס זולתו לצאת לפועל : אמנם ישאלו . אם ישאל השואל לאמר מהו העיקר באושר המדיני אם הבחירה ר"ל התבונה אשר תעיין בשכל על טוב ההנהגה כמבואר (בשלישי לספר מזה) או הפעולות לבד או שניהם יחד : גלוי הוא . ישיב

לאמר כי מבואר הוא ששניהם יחד יקנו האושר כי השכל המעשי לא יועיל אם לא יוציאהו לפועל כמו שקדם . וכן העושה טוב בלי השכל ועצה איננו בטוח מהכשל לפעמים כמו שהתבאר : אמנם אל הפעולות . אך להוציא לפועל השכל המעשי ולדבק בפעל המעלה מוכרח הוא לדברים רבים חיצוניים וברבות המעלה ירבו הדברים החיצוניים המוכרחים לה : אמנם לעיון . אך אושר העיון איננו מוכרח לדברים החיצוניים לא זו שאיננו צריך להם אלא אף זו שיתכן שימנעו את בעליו מהשיגו כי הטרדה והעסק יבולבל את בעליו : כפי אשר הוא אדם . אולם בבחינת היות העיון אדם ויצטרך אל הקיבוץ המדיני בהתעסקו עמהם הוא מוכרח לדברים חיצוניים אך לא בבחינת העיון :

פרק יב אמנם שהאושר השלם . אולם האושר השלם אמור שהוא העיון יראה שהוא אושר השכליים הנבדלים : אמנם מה הם הפעולות כי אחר שהם נמצאים חיים צריך להיות להם איזה פעולה כמו כל חי שהוא מתעלם מפעולותיו כמבואר (בח' לפי מזה) : האם הצדקות . שישאו ויתנו בצדק ולא יונו איש את רעהו במקח וממכר הנה הוא שחוק כי אין להם מאומה : ואינם גבורים . גם אינם פועלים פעלות הגבורי' לסבול הבהלו' והפחדים באבירות הלב כי כל זה הוא הפעליות החמריות והנה הם נבדלים מהחומר : היש להם תאוות . כי להיותם נבדלים מחומר אין להם תאוות חמריות אשר יוכלו להשביע נפשם מהם' אך יש להם תאות רוחניים אל העיון אשר נפשם לא ישבעו ומעיהם לא ימלאו כי אין קצה לעיון במלאכתו ית' ככתיב לתבונתו אין חקר : הם חיים בפועל . ובהיותם חיים יחויב שיהיו להם איזה פעולות אשר בם יחיו כמבואר (בח' לפי מזה) : אשר בתבונה . התבונה תטיב המלאכות ותיישר המדות כמבואר (בשלישי לספר מזה) ואלה הנבדלים לא יפעלו המלאכות ואין להם תכונות ומדות אנושיות על כן אין להם דבר עם התבונה כי אין תבונה מבלי פעולו' ולא פעולות בלי תבונה : א"כ יפעלו העיון . ואמר שהם חיים ואין מיישלא בפעול כמו שקדם לכן בהכרח יחיו חיי העיון אשר בו יאושרו : כי פועל האל . פועל האל ית' הוא בעיון והשכלה איך ימושל עליונים ליסוד כל הנמצאים על צד היותר טוב ויהיו לאשיהם קיים במציאות זמן קצוב כפי היותר אפשרי . והוא

מהאושר הוא העיון (ע"כ נ"א) וכן אמנם בפעולות אנושיות אשר דומה לזה היא יותר מאושרת. אמנם האות על זה אשר לא ישתתפו שאר בני אדם (נ"א בעלי חיים) באושר כי הם נעדרי' מזה הפעל מכל וכל. אמנם האל והשכליי' חיים מאושרי'. אמנם בני אדם מאושרי' הם כל עוד אשר יהי' בהם קצת דומה לזה.

פרק יג אמנם להיות האדם מאושר צריך אל הצלח' חיצוני'

כי לא יהיה מספיק בעצמו בטבע אל העיון אבל צריך שיהיה גופו ברי' ושיהיה לו מזון ושיהיו לו שאר הדברי' צריכי' לשרתו. אמנם אין ראוי לחשוב כי להיות מאושר צריך דברים גדולי' ורבי' אם לא יקרה שיהיה מאושר עם דברי' טובי' חיצוני'. כי בהעדפה לא יהיה לבדו מספיק מבלי משפט אמנם הוא אפשרי אדוני הארץ והם יעשו דברי' טובי'. כי אמנם אשר הם אמצעי' בהון יוכלו לעשות כפי המעלה. אמנם זה יראה מפורסם כי ההדיוטות יעשו דברי' מועילי' לא פחות מהמושלי'. אבל אמנם יותר יספיק לו שיהיה מהטובות החיצוניות שיוכל לפעול כפי המעל' ויחיו חיי מאושרי' אבל שלמה אולי יקראו מאושרי' לאשר הם אמצעיי' באושר בדברי' החיצוניי' כי יחשב כי אלה יעשו דברי' נבחרי' ויהיו עליו שר כי יקרה אשר להם דברי' אמצעיי' יעשה הראוי. ואמנם יראה גם אנשג"וראש אמר כי אין ראוי לחשוב כי העשיר ולא המושל הוא מאושר ואין לתמוה אם זה יראה לרבי' בלתי ראוי כי אלה אמנם ישפטו הדברי' אשר מחוץ כי זה לבדו הם יודעי' הנה יראה אשר יסכימו סברות החכמי' עם הדברי' הראוים וע"כ יראה אשר תהיה בהם קצת אמונה. אמנם בפעולות ראוי לשפוט מפעולת' ומחייה' אשר באלה המושלי' כי אמנם ראוי להבין הדברי' הנאמרי' אל הפעולות ואל החיים אשר הם עושי' וראוי לקחת הדברי' המסכימי' עם הפעולות. אמנם אשר אינם מסכימי' הם דברי'. אמנם הפועל כפי השכל ואל זה מזומותיו הנה הוא מוכן נבחר ויראה שהוי'

והוא נבדל באשרו זה מכל הנמצאים. והנבדלים יעיינו את העצמי' אין נעשה בחכמה' והם משפיעים הצורות מאחריותם ומעיינים בהם בבחינת הכללים למיניהם והנה חייהם הם חיי השגה והתבוננו' והוא אשרם: וכן אמנם. וכנה לפעולות האדם בדברי השכל והעיון בהפשטת הצורות וידיעת הסבות למסובביהן הוא זה שאושר האלהי השלם: אמנם האות ע"ז האות על היות העיון האושר האלהי הוא שלא ישתתפו בעלי החיים בהשכלה ועיון המאושר באמת ושקר כי לא חלק להם בשכל העיוני המעיין בהכרחיים: אמנם האל. אולם האל פועל כל בהשכל ועיון ככתוב כלם בחכמה עשית. והנבדלי' ומשכילי' ב"א המה רואים את פועל ה' ומעשהו בעיון והשכל אמת במלא ר"ל קיומו שנמשך לשלימותו כאמור. ובעבור השכל העיוני הלזה אשר באדם המסופק לאל ולמלאכים כאמר באדםנעשה אדםבצלמנו כמ"ש הרב המורה (בסני לראשון):

פרק יג אמנם להיות האדם מאושר.

להיות מי מאושר באושר העיון מוכרח שהוא לקנין ההצלחה האחרים: כי לא. כי אושר העיון לבד לא יספיק למאושר לחיו' בו כי הוא מוכרח לטובות חילוניו' שהשבריאות הגוף ומזון ובים דירה ושאר הענינ' ההכרחיים לחייו. וזה טעם היעודים שאמריים שלאיסבתורה כי הם המביאיםלאושר העיוני: אמנםאין ראוי. אך אין לחשוב מהמאושר צריך למותרות רבים כי המעט מהם כפי הסיפוק די ככתוב ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש: אם לא יקרה. אם לא שיקרה לפעמים שיהיה איזה מאושר עשיר גדול ג"כ: כי בהעדפה. כי המכוון להרבות הון לבד שלא יספיק לעולם אלא אף גם זאת מבלי משפט ישר יאסף: ומכלל אמרם ז"ל איזה עשיר השמח בחלקו נשמע שהכלשי שמח כי כל ישנו וכל חפצו להרבות הון נקרא אביון מטעם אהבה שעיניו חפץ וכן אמר החכם אין רש כמשאוה: אמנם הוא אפשרי. אך עכ"פ אפשר שיתחברו האוש' והעוש' במושלי הארץ אשר להם הון ועושר אמצעי והם יעשו נדיבות לחיו' ולהחיות כפי מעלתם בטוב מדותם ולפי ערכםבהון ועושר: יראה מפורסם. אך עכ"פ גלוי הוא שהמאושרים ההדיוטות יעשו טובות ומועילים לרבים כמו המושלים ומספקי' במעט מהרבה אשר יצטרכו המושלים מהטובות החילוניות: אבל שלמה. אבל סבת הדבר למה יקראו הבינונים מהשליטים בשם מאושרים: אולי יקראו. אולי שהיי' סבת הקראם בשם מאושרים יען עשו חיל בקנין הטובות החילוניות עד כי

השכליי' להיות שרים ומושלים לעשות משפט עמם על כן יחשבו ההמון שהם מאושרים וכל מעשיהם הם נבחרים: וכבר כתב זה הטעם (בפי' פ' מזה המאמר) כי יקרה. כי יקר מקרהו לפעמים שהבינונים מהמושלים יעשו ארחו' כפי פעל המאושר על כן ישפטו שכל המושלי' הם מאושרים מה שאין הענין כן כמ"ש אנכסגורס שאין לחשוב שהעשירי' והמושלים הם מאושרים: ואין לתמוה. ואין להפלא אם מה שאמר אנכסגוראס איננו נראה ובלתי מקובל לרבים כי אלה הרבים לא בהשכל ישפטו כ"א לפי ידיעתם בטובות החילונים אשר רבוים לאושר יחשב בעיניהם: הנה יראה אשר יסכימו. תוכח יוכיח שהממשלה לא תעיד על האושר הפך ממה שיחשבו ההמון וזה כי הנה החכם הדורש לרבים ומורה דרך ישרה לב"א יקובלו דבריו בעבור שיסכימו סברותיו עם הדברים הראוים להעשות בכשרון המעשים ולכן יאמינו דבריו ונחשב כדרוש הסו' שהוא מאושר: אמנם בפעולות. אולם אם נרצה לשפוט מפעולות האדם על אשרו כמו שנשפוט שפוט מאלה המושלים ראוי להעריך הפעולות והחיים אשר הם עוסיםאל דברי המוסר אשר המה אומרים ואם יעלו בהסכמ' אתם אז יאמינו כי מאושרים המה ואם לא יסכימו יחד אזי הם דברי תוהו והבל כאמרםז"ל יש נאה דורש ואין נאה מקיים אשר כזה הם רוב המושלים ילוז לעם לעשות מישרים וישראו בלעגם כאלו הם מאושרים אך הם עצמם אינם עושים מישרים כי לא יסכימו דבריהם עם מעשיהם ואין בם אושר ועליה' כאמר ומאושריו מבולעים: הם דברי'. הם דברי' בעלמא לבד ר"ל הבל ואינםמועיל: הפועל כפי השכל. ר"ל המשכיל את שכלו על אחות נפשו ונשמע לשכלו בכל מעשהו: וזה אמנם בפעולות: ואל זה מזומותיו. וכל יצר מחשבות לבו להשכל בשכל העיוני האמת בפועל ה' ומעשהו' אשר שני חלקי האושר האמור מכוונה בכתוב בשם יראה וחכמה ככתוב ראשית חכמה יראת ה' ואמרו ז"ל אם אין יראה במעשים אין חכמה בעיון: מוכן נבחר. הוא זה מוכן להיות הנבחר במין האנושי ר"ל המאושר ממנו: שהוא אהוב לאל. אחר שכבר מבואר (בשלישי לשמיני מזה) שסבת האהבה אשר בין כל שני האוהבי' הוא השתוות מחשבות שני האוהבי' לכן כאשר ידבק האדם מחשבתו במחשבת השי"ת ר"ל אם יעיין בחכמתו את החכמה אשר יסד ה' בשמים ובארץ את תכון האהבה בין השי"ת ובין המשכיל ההוא בעבור הדמיון חכמה יחד. וכן אמרו ז"ל ע"פ ואהבת את ה' א' ז"ל הוי משכון בדרכיו

שהו' אהוב לאל ית' וית' כי אלה אם אמנם קצת מחשבות הוא על דברי בני אדם כמו שהו' נראה באמת היה מן הראוי שישמחו הם בדבר הנבחר בם . ואשר הוא דומה לאל והנה זהו השכל ראוי הוא כי האל ית' יגמול הטוב לאלה אוהבי השכל ומכבדי' אותו כמו לאוהביו ולשום השגחתו עליה' ולעשו' טוב לאלה העושי' טוב וישר . הנה אינו (נ"א בלתי) גלוי כי כל אלה הדברי' ראוי לחכם ולכן הנה זה הוא אהוב לאל ית' מאד והו' אמנם כפי האמת היושר (נ"א הייתר) מאושר ועל כן כפי זה יהיה החכם מאד מאושר :

פרק יד האם כן מאלה המעלות עוד אמנם מאהבה ועונג כבר

נאמר המספיק במשלי ראוי לבחירה להיות לה סוף כי כמו שנאמר אין תכלית הדברים הנפעלי' לעיין כל הדברי' ולהכירי' אבל יותר לעשות' . כי לא יספיק מהמעלה ידיעתה כי אם לקנות ולהרגיל ולנסות אם בענין אחד נוכל להעשות טובי' . כי אם המאמרי' בעצמם מספיקי' לעשות אנשי' מועילי' , מתנות רבות ושכר הרבה היו לוקחי' ביושר המזהירי' והיה ראוי לתת' מהם . אבל אמנם יראה בני חורין אל השלימות המעלות אבל רוב בני אדם אינ' מוטבי' להכנע אל האושי' כ"א אל היראה ולא יעזרו אל (נ"א מן) המעשי' הרעי' מפני המגונ' כי בעבוד העונשי' כי אשר הם חיי' כפי ההפעלות אשר בם ירדפו אחר התאוות המיוחדת להם אשר בעבור' יפעלו הפעולות להם . אמנם יברחו מהעצבי' המנגדי' לאלה . אמנם לא ידעו ולא יבינו הטוב ואשר הוא עונג אמיתי ולא טעמו מתקו . אמנם אשר הם כאלה איזה מאמר יחליפם . הנה זה אי אפשר או הוא בלתי נקל להחליף אשר הוא לקוח בהרגל קדמון . אמנם יהיה דבר נאהב המקבל כל הדברי' אשר עמם יהיה חסיד כפי המעלה אמנם היות טובי' . אלה יחשבו כי הם בטבע ואלה אמנם בהרגל ואלה אמנם בלימוד . אשר הוא בטבע גלוי הוא כי אין היכולת בנו כי אם לאיזה סבה אלהיית וזהו כאשר הוא טוב המזל . המאמר והלימוד אמנם לא יוכלו

בדרכיו . ועל שם דביקות מחשבות ב' האוהבי' יחד נקראו האהבה בשם דביקות ככתוב ותדבק נפשו בדינה . ונאמר ולדבקה בו : כי אלה אם אמנ' קצת מחשבות . כי אם אמנ' לא ידמה האדם המשכיל אל ה' בכל מחשבותיו כי מחשבותיו ית' אינה בעלי בלי תכלית ומחשבות האדם הם ב"ס : הנה הדמיון הזה הוא לפי ערך בני האדם והשכלתם כפי הנראה שהם מדמין אליו כפי כחם וכאמרי ז"ל הדבק במדותיו : בדבר הנבחר בם . ר"ל בחלק העיוני מהשכל שהוא היותר נבחר בכחות הנפש : ואשר הוא דומה לאל . הכח השכלי אשר באדם יש לו דמיון רב אל לד העבירה שהשי"ת כי הוא רוחני ומושל בכל כחות הנפש וידוע העתידות ר"ל רואה את הנולד וכן אמרו ז"ל הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד וכו' ואמרו ז"ל שהאדם הוא עולם קטן והשכל שבאדם הוא דמיון השי"ת בעולם יעוין מש"כ הרב מורה (בפ"ב לראשון) : כמו לאוהביו . כראוי וכמו לאוהבי שמו כי המשכילים הרואים אותות חכמתו בילוריו הם המה יודעי שמו על פי פעלו הנאהבים והנעימים לפניו ית' ככתוב אשגבהו כי ידע שמי :

פרק יד האם כן . אם כן הדבר אשר מעלות המדות שהוא אושר השכל והמעשי' . וכן מאהבת החכמה שהוא אושר השכל העיוני . כבר דברנו בם דברי' מספיקי' במשל ומליצה . א"כ איפה ראוי לשם קיצור למלין ולחדול להשמיע מוסר לבחור בטוב : כי כמו שנאמר . בספר מלאכו אמורה (בשני לשני מזה) שלא המדרש הוא העיקר אלא המעשה : כ"א לקנות . לקנות אחרי המדות המשובחות על פי פעלם : ולנסות להרגל במעשיה! (כמו כי לא נסיתי) עד שנהיה טובים בטבע בדבר המדה ההיא : כי אם המאמרי' . כי לו יספיקו דברי מוסר לבד להטיב מדות בני אדם אז היו המוכיחים ודורשי רשו'שווי' שכר הרבה : בני חורין המשוחררין מעבודי' התאוה והיצה"ר הם המה מוכשרים לקבל בהרון מעלות המדות בדברי מוסר לבד . אך רוב בני אדם הם עבדי התאוה ולא יווסרו בדברי מוסר להיו' נכנעים תחת הנהגת השכל שהוא זה אושר האנושי ככתוב בדברים לא יווסר עבד : כ"א אל היראה . לא יברחו מעשות רע בעבור תוכחת השכל אשר תאמר כי הוא זה המגונה כ"א מיראת העונש שומר ידו מעשות כל רע : כי אשר הם חיים . כי הנכנעי' הזדים . ההולכי' אחרי רוחם העשתוה להפיק רצון המפעלו' נפשם הם ירדפו איש איש אחרי שרירות לבו הרע

המוטבע בו ביחוד ; אמנם יברחו . אמנ' ישמרו ידם מעשו' כל רע שמתאוי' אליהם . בעבור העונשי' המקבילי' להם כפי חקי הדת : אמנ' לא ידעו . כי רוב הצאן כ"א לא טעמו מעולם נועם מתק השכלי' אמנם יפי' אשר הוא העונג והאושר האמיתי' כאמור בקודם . וא"כ איזה מאמר ומליצה מוסר יחליף וישנה יצר לב אלה האנשי' לסור ממוקשי עונג . השמרי אשר הרגילו בו . . לחזות בנועם ההנגה ולהתענג על ה' בעונג רוחני . אשר עדן לא טעמוהו וזה כי מי שלא טעם מעולם איזה מותם טעם קנוע לא יתאוה אליו ואדי יגבהו בעמו כמו מי שלא אכל מאכל שאיגמ"ד מימיו הנה אסישאלוהו על אהבתו השמיכ"אל יאמר לא אדע כי לא יגיד לנו טעמו לדעת ט"ט . והמתבואר כי איש בער לא ידע זה העונג וכסיל לא יבין זאת הנעימות ע"כ לא ידע טובו נעל . זאת יתפלל המשורר יראה אל עבדיך פעלך וגו' . . פי' יראה שלימים פעלך לעבדיך ראיה שכלית . ויהי נועם ה' . ר"ל יקחו ערובות נעימות! ויתענג על ה' כמחזה שדי אשר יחזו . ועל . זאת יתפלל כל חסיד והעבב . כא . בגרי . שוסק כי ברכם התורה היא ברכם הנאה רוחנית אשר . לא הורגלנו בו כמו כבלאום התמריו! ומדאגה מדבר מן בלאושבב לנו הלימוד ושהים הברכה לבעלה על כן כשפלל שנקח את ערובתו וזהו שאמרו ז"ל הקורא בלא נעימה עליו הכתוב אומר גם אני נתתי להם חקים לא טובים : ר"ל הלומד ושיכו שולא נעימו! בלימודו . . לא טובים הם החוקי' בערכו וכבר כתבנו זה בפירושנו לסדר התפלה : בלתי נקל . אינו דבר קל לשנות האדםשהרגלו כי ההרגל עושה טבע אשר קשה לשנותו ככתוב למודי הרע . ואמרו ז"ל עבר עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתרא ואמרו ז"ל אם יבוא אליכם . ויאמר אין חוללין בסגדל אין שומעין לו . שכבר כשנו העם בסגדל (מנחות דף ל"ב ע"א) . . אמנ' יהיה דבר נאהב . דבר אשר הוא כי ימצא איש מקבל מוסר ומתדבק במעלו' המדו' ככתוב נזם זהב וחלי כתם מוכיח חכם על אוזן שומע' : אמנ' היות טובי' . אולם הסבה להיו' בני אדם טובים לה שם בשלשה : א' טבעים ר"ל מי שהוא טוב המזג בטבע עד שלא יתאוה לעשות רע . ב' המרגיל את עצמו להתנהג בטוב המדות והוא טבע שני . ג' לימוד המוסר ותוכחו' השכל לסור ממוקשי רעות התאוות: אשר הוא בטבע' יבאר שלשת מחלקו' הטובי' טובם ורעת' ואומר כי אשר הוא טוב בטבע הנה טובו

יוכלו בכל אבל צריך שתהיה (נ״א נפש) השומע מוכנת מההרגלי׳ לשמוח בטוב ולשנו׳ ברע כמו שהאדמה צריכה (נ״א לחיות) מוכנ׳ להצמיח הזרע׳ : כי לא ישמע המאמר ולא יבינהו אשר הוא שקוע בהפעלות · ואשר הוא כן איך אפשר להיות נזהר. אמנם בכלל לא יראה (נ״א שהשקוע) בהפעלי׳ יוסר במאמ׳ לבד כי אם בהכרח : על כן ראוי להקדי׳ דבר מיוחד למדת המעלה שיבחר בטוב ויבזה המגונה. אמנם קשה הוא להבי׳ הנער הבא׳ ישרה להמעלה אם לא יהיה נגדלו בדתות ישרות כי לחיות על יושר ולהתמיד בו איננו מהנה לרבי׳ ובפרט לנערי׳ ובעבור זה צריך שיהיו הדתות מסודרו׳ לגידול הנער׳ ולהמצא׳ הדברי׳ המועילי׳ כי כשיהיו מורגלי׳ לא יהיו׳ מעצבי׳ אמנם לא יספיק בעבור נערי׳ אשר יגדלו׳ כפי הדתות הישרות ולשום עין עליה׳ כי גם אחרי היות׳ אנשי׳ ראוי להמציא׳ הדרכי׳ הישרי׳ ולהרגיל׳ בהם הוצרכו הדתות ובכלל בכל דתי האדם כי רבי׳ הם אשר הם נשמעי׳ לדבר המכריח מאשר למאמר ויותר יעשו בעבור העונש מאשר בעבור הטוב. ובעבור זה חשבו מסדרי׳ הדתות כי ראוי לקרו׳ ולהבי׳ אל המעלה ולהמשיך בנחת ובדברי׳ טובי׳ לאשר הם נשמעי׳ כי קדמו להם הרגילו׳ משובחי׳ : אמנם לאשר אינם נשמעי׳ ובהם מדות רעות ישימו עליהם עונש׳ וקנסו׳ ואשר לא יקבלו הרפ׳ ישמידום כי אשר הוא מעולה והו׳ חי׳ בדרך טובי׳ הוא נשמע למאמר : הרשע ההולך אחרי תאוותיו ראוי ליסרו בעקרבי׳ כמו חמור · ובעבור זה יאמרו כי הוא ראוי לתת עונשי׳ אשר יהיו מאד מנגדי׳ לתענוגי׳ הנאהבי׳ :

פרק טו

ואם כן הוא כמו שאמרנו ראוי לגדל הטיב לאשר יהיה טוב ולהרגילו ואחר כך שיהיה בדברי׳ הישרי׳ והטובי׳ ושלא יעשה דברי׳ רעי׳ : וזה לא ברצוננו

פירוש

זה איננו בפועל כפו כ״א מאת אלהי׳ : המאמר והלימוד . אולי לא יועיל להטיב כי אם כהרגל דבר מעשה לבחור בטוב האמיתי ולהתענג בו ולמאוס ברע ולהצטער בו : המאמר המגיע . דברי מוסר המגיע לב השוכב למאוס ברע ולבחור בטוב . אשר השקוע בהפעלות על תאוי׳ . נפשו לא ישים אליו לבו : לכן לא יוסר השקוע בדבר מוסר כ״א בהכרח וכפיית עונש : ע״כ ראוי להקדים. לכן ראוי לקבוע שכר לעושי טוב ועונש לעושי רע עד שבעבורי׳ יאחז כל איש בצדק ובמשפט : אם לא יהיו׳ נגדלו בדתות . למען ירגיל את עצמו ללכת בדרך טובי׳ מנעוריו כי יצר לב האדם רע מנעוריו . וההרגל בטוב ייסד טבע טוב ככתוב חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה . והנה גידול הנערי׳ על יושר הוא הכרח גדול לתיקון המדו׳ והשגת האושר. אך רבי׳ מבני אומתנו מוסרי׳ בניהם למלמדי סכלי׳ לא למדו מוסר השכל כל ידעו הבין כל מדה נכונה והמה מחלקי׳ משכלותם לתלמידיהם ומגרעות יתנו במדותיה׳ על כן רבו הנשחתי׳. באומתנו באין מבין כי מפני המורי׳ ההמה׳ נשחתי׳ העם ככתוב עמי מאשריך מתעים . כי גם אחרי היות׳ אנשי׳ . הם המה המוכיחי׳ המאושרי׳ הסובבי׳ מעיר לעיר ללמד לעם מוסר השכל יעזוב רשע דרכו ויאחז צדיק דרכו. ובעוונותינו הרבים כעת נמלאו׳ קלא דורשי רמים יסיבו מעיר לעיר להוכיח לרבים מומם בדברי היתול ושחוק חזו להם משאו׳ דברו חלקות ועקומי׳ שפתיה׳ הוא מעשה לעקשכתוכי׳ בביאורים זרים אשר המה בידי׳ מלבם הלליום ודברי היתול ומגלי׳ פני׳ בתורה הביאור אשר לא כדת ד׳ ביאורי פרד״ס ורבי׳ מבני עמנו אוהבי׳ כן ככתוב דברו לנו חלקות חזו לנו מהתלו׳ עד שכל המרבה להוכיח בדברי היתול ולחוק הרי זה משובח . הן אלה רופאי האליל אך בחלקי׳ ישימו למו כי לא ידעו הבין ענין הנפש וכחותיה בריאות׳ וחליה ורפואת׳ על פי מדותיה׳ הנשחתו׳ . והן בהיו׳ כי בעיני ההמון המורי׳ אמור דברו לנו חלקי׳ חזו לנו מהתלו׳ המה מאושרי׳ · הנה באמת הם מבולעים אחד ככתוב ומאושריו מבולעי׳ לדיק דרכו לכן יאמו לדרוש לעם ה׳ מוסר השכל איך ישימו וישכילו לנהל את הנפש על פי מדותיה ואיך יפשירו הכח השכלי׳ למלך על שאר הכחו׳ הנפשיו׳ לנהל אותו׳ בצדק ובמשפט כתורה וכמצוה . אשר הוא זה המכונה בשם יל״ט בדרז״ל הראוי לו להיות עולר ומושל בכח המתאוה המכונה בשם יצר הרע בדרז״ל לבל יבולע לעם על ידו ר״ל לבל ישחית כחות הנפש ותכונותיה . ויש מד דבת אוכה ותרפא למדוי המדות הנשחתות ישמעו התוגי׳ ויקחו מרפא לנפשם ואולי׳ ישובו מדרך פשעם .

פירוש

או אז ימצא חן בעיני אלהים ואדם . ככתוב מוכיח חכם אחרי חן ימצא ממחליק לשון : ובכלל בכל דתי האדם והכלל שבכל הדתות ראוי להמציא . דברים מיוחדים בני האדם . מענישים שישמעו שופטי׳ הארץ בעוברם על חקים יודעים בדת : כי רבים . יען רבים מקיימי׳ הדת מיראת העונש ויותר יקיימו מיראת העונש מאשר בעבור תוחלת קיבול טוב : ומעט מהרבה יוסרו בדברי׳ : ובעבור זה · והנה מסדרי הדתות רצו בענין הבחינה כי על פי שלשה משפטים יקום דבר שיוסר והמעלה בין אנשי האדי׳ · א׳ הטובי׳ ישמעו. במתק תוכחת מוסר אשר בענין זה בתורת ה׳ הוא רוב ספר משנה תורה אשר במוסר השכל יקח לב משכילי׳ העם אשר שכבר הקדימו להם למודי׳ והרגלי׳ איכה יתהלכו בדרך ישרה · ב׳ עונשי׳ וקנסות לרשע. ונשיא כמו לאונס ומפתה . וגונב · ג׳ מיתה לאשר לא יוכל להרפא מחליי נפשו כמו הרוצח ועובד ע״ז ומגלה עריות . וש זר חייבי מיתות אשר הם שלמי׳ לא יוכלו להרפא אבל ירפאו מחליי׳ במותם ככתוב . וכל העם ישמעו וייראו ולא יוסיפו לעשות וגו׳ : מנגדי׳ לתענוגי׳ ראוי למדרת הדת לשקול עלבון העונשים עם תענוגי העבירות ר״ל לקבוע עונשי׳ מעטי׳ העלבון על עבירות מעטי׳ התענוג ורבי העלבון על רבי התענוג · גם יבדיל העונש לפי קלות השגת העון או לפי רוב הסיבות לשבעו. למנגד תלאת כמו שחלקו ז״ל לאחד שטעית כלאשו סמס שלגה (סנהדרין דף מ״ו ע״א) לכן לפי טבע העם לשעתו ישימו העונשי׳ בעם ועם כדתים מנהיגי׳ : וזה סבת הגנב אשר לו שם בתלתא עונשי׳ א׳ כדיי שלם כפל כמשפטו יסור כאשר זמם לעשות וזה בעבור שלא רבו הגנבים בהם בימים ההם עד שמכל לבא המלחמה אחד היה עכן הגנב מן השלל · ב׳ בדיני פריי׳סין יאסף במשמר כי לרבוי מליאות פעולי׳ הגניבה בעם אין די כפל כ״א לשום עליו משמר שלא ילך ויזיק עוד · ג׳ בדיני פונ״לין הוא כפלה וזה בעבור רוב הגנבי׳ אשר בהמונם עד אפס מקום לשום עליה׳ משמר :

פרק טו ואם כן׳ · ולאחר שהדבר כמו שאמרנו בקידי׳ שב״א טובים זא״ז קלסם יתייסרו בדברי׳ מוסר וקלסם בעונשי׳ · על כן ראוי לשום לב על חינוך הנערים וגידולי׳ ולהרגיל הנער מנעוריו בטוב המדות. לאשר יהי׳ טוב · ראוי להרגילו לאהב אשר הוא טוב ומועיל : ואח״כ · ואח״ז בהיותו נער ירגילהו אשר ישלח ידו לבחור בטוב המועיל כמו ללכת בדרכי׳ ישרים כפי השכל והדת : ושלא יעשה · ובלא ירגיל א״ע לאהב הטוב הערב לשעתו ורע לאחר זמן . לא ברצוננו : לא ניתן לו רשות לעשות הרעים

ברצוננו ולא שלא ברצוננו . אמנם אלה הדברי' לאשר הם חיי' כפי השכל ועל הסדר הישר ואשר להם עוז . אמנם צוואת האב אין בה עוז ולא הכרח ולא ג"כ לאשר יצו' איש אחר אם לא יהיה מלך או דומה לו . אמנם הדת המכרחת יש לה כח והו' מאמר מסודר בשום תבונה או שכל · אמנם בני אדם ישנאו למוכיחי' אותו גם יעשו זה ביוש' אבל אמנם הדת איננה כבדה אשר תצוה עשו' חסד . אמנם במדינת לשד"וני' לבד אחד מתי' דת עם מעט דברי' אחרי' עלה במחשבתו לסדר גידול הנערי' והדרכי' הישרי' אמנם במדינות הרבה לא חששו לזה ואיש כל הישר בעיניו יעשה כרצונו בבניו ובאשתו אמנם יותר טוב לעשות סדר ישר כולל ולפעול אותו כפי הכח ואם הוא נעזב בכלל ראוי לכל אחד להדריך את בניו אל המעלו' או לבחור הטוב . אמנם יראה כי יותר יהיה כח בדברי' הדת אשר הוא משים . גלוי הוא כי הדברים והדרכים הכוללי' הם בדתות . אמנם הדברי' המועילים בדתות הטובות . יהיו כתובות או לא אין הפרש בזה או שיהיה מלומד בהם אחד או רבי' . כמו שהו' במוס"יק' ובהנהגת הצבא ובשאר הלמודים וכמו אשר במדינו' יש יכולת במדות ובדתות כן הם בבתי' דברי האב והמדות. ועוד יותר בעבור החברה ובעבור טוב הגידול כי הם אוהבי' אות' ובטבע בנקל נשמעים אליהם . עוד אמנם יבדלו הלמודי' כי אשר הוא בכלל הוא מנגד לפרט כמו ברפואה כי בכלל יועיל לאשר בו קדחת הפרישה מהמאכל ומהמשתה ואמנ' אולי לא יהיה כן לאדם זה . וכן הנלח' לא ישים מריבה אחת לכל . אמנם יותר יראה נכון לעשות לכל אחד המיוחדת לו כי יותר יתנהג כל אחד כראוי וירפ' היטב כפי כל אחד אם הרופ' ושר הצב' וכל אחד מהאחרי' יכיר הכלל אשר הוא ראוי לכל או אשר הוא ראוי לאלה כי החכמו' הם נאמרו' בכלל יוכל כל אחד במלאכתו לתקן כל אחד פרטיו ואמנם אינו נמנע לעשות טוב אשר אינו צריך ויודע בהשגיחו הטיב המקרי' בכל אחד בנסיון כמו שיראה זה ברופאים אשר הם טובים לעצמם אבל לא יוכלו להועיל לאחרים

הרעים האמורים וגם לא נכיח אותו לעשותם כבעל כרחנו כ"א נתגבר עליו לבלתי שם אותו לעשותם כע"כ : אמנם אלה הדברי' · אלה דרכי הגידול וההנהגה מסורים לאנשי שכל והולכי מישרים ובעלי עוז ותוקף כמו המלך והמושל אשר להם כח להכריח את המונהגים מהם ללכת בדרך טובים כי הנהגת האב את בנו או הרב את תלמידו אין בה תוקף עד שיעדו גאון וגובה להדוך רשעים תחתם : אמנם הדת המכרחת · אולם הדת : המקובלת מהמלך יש לה תוקף ישנאו למוכיחי'. הוא כנוסנעטס שאין המוסר לבד מועיל כ"א הכרת הדת יען רוב כ"א שונאים מוסר כמאמר אל תוכח לץ פן ישנאך : אשר תלוה עשות חסד · הדת אשר מנמסה לנווס לעם לעשות חסד זה לזה איננה קשה לקיימה · אמנם במדינת · אולם בדת לשדוניא לא זכר עשות כ"א גידול הנערים ולהתקנות כפי העולה על רעיונו · במדינות אחרות · אך בשאר מדינות לא קבלו דת כ"א כל איש הי' שורר בביתו לקבוע חוקים ומשפטי' לאשתו ובניו ובני ביתו · כמו שהיה בימי יעקב · ככתוב הוציאוה ותשרף: אמנם יותר טוב . כי לא כל אדם יודע מכין יותר ההנהגה והדרכי' אל האושר ורוב האבו' אינ' בעלי כח על בניהם להכריח' לעשות אשר ילוה כמו שקדם : ואם הוא נעזב . ואם אין לעמו דת כלל יראה להדריך בניו בעצמו : והדרכי' הכוללי' · הדת שחוקק חוקי' כוללי' לכל הקהל לא כמו האיש לבית אב אחד: הדברי' המועילי' · החוקים המועילים להטיב על ידם הטובות האילוכיות או האושר האמיתי הם בדתו' הטובו' אשר הונחו מחכם משכיל על דבר אידינכל את העם על פי מכוונו' ההצלחה האנושיי' והאושר האמיתי : אחד או רבים · אין הבדל בין שיהי' מניח הדת איש אחד או רבים כמו שהוא בשאר החכמו' והידיעו' שאין הבדל בין היות מלמדיה' אחד או רבים : וכמו אשר במדינות · וכמו שיש יכולת במנהיגי המדינ' לקבוע נימוס איך ישנהג במדות ודתי חקי' ומשפטי' צודקי' · כן האב יש לו יכולת בהנהג' ביתו . ועוד יותר · אף כי לאב יכולת יותר בהנהג' ביתו מהיכולת אשר למנהיגי המדינה בהנהג' יען כבר חינך אותם על פי דרכם אף כי מאהבתם אותו יאמינו בו כי הנהגתו טובה להם ·

מהכוללים שידמו לפעמים · כמו שנראה ברפואות הגוף שמניעי' המאכל טוב לקדח' בכלל ועם זה יתכן שלאיש אחד פרטי לא תהיה מניעת המאכל טובה וזה בעבור שאין הקדח' בשניהם שוה · וכן הנלחם · וכן הלוחם לא ילחם בתחבולה אחת בכל מלחמותיו כ"א ימציא תחבולה פרטית לכל מלחמה כפי הנאו' למלב ומערכי' המלחמה אשר ילחם בה לשעתו . אמנם יותר . אולם יותר טוב ונכון לרפוא או ללחום כפי הפרט . אם הרופא. כי מוכרח את שיהי' הרופא ושר הצבא להיו' יודעי' כללי' מלאכתם' וגם פרטיהם : כי החכמות . כי אמנם כן דרך כל החכמו' שהם נאמרו בכלל אך כל חכם לב גם יוכל לתקן איזה ענין פרטי היוצא מן הכלל אשר ככה יש לנהוג בלמודי דתי המדיני' פעם כפי הכלל ופעמי' כפי הפרט כפי הבחינה בשבה אשר עוותה על כן רחקה ישועה מקל' מוכיחי בני עמנו הדורשי' לעם דרך כלל ללכת מישרי' ולאחוז בטוב והם אינ' יודעי' מה זה טוב לכ"א בפרטי המדו' ותיקון עוותם ע"כ ראיתי אני לקחת מוסר השכל בספ' המדו' שחברתי והלכתי בו פרט המדו' זה לעומ' זה בריאותם וחליי' וסבו' החליי' ורפואתי' בכלל ובפרט כאשר יראה המעיין ואמנ' אינו נמנע אולם לא יבצר לפעמי' שיוכל איש להטיב מדותיו מבלי צורך אל לימוד הכללי' במדיני' וזה כאשר יפן עיני בחינתו לתקן מתח' כל מדה נכונה כאשר הורהו הנסיון אשר נסהו כמה פעמי' ומצא על ידו תרופה למחל' נפשו בלי דעת סבי' המחלה ותרופתה: כמו שיראה זה ברופאי' שירפאו בנסיון ר"ל שאם נסו שהיטיבם פעמי' איזה תרופה ידועה למחלה ידועה ונרפאה אז יתנו זו' התרופה יותר אף כי לא ידעו סבי' המחלה וסבי' התרופה : טובי' לעצמם · הרופא בנסיון טוב לרפאו' את עצמו לבד להיותו יודע ומכיר סבי' מחלתו ומקריה בדקדוק אך לא לאחרי' כי יתכן שלא ידמו כמכה והוא לא יבין : וגם אם הוא כן · וגם רפוא' הנפש שהי' כמו רפוא' הגוף האמורה א"א לו להניח דת מבלי שידע כללי המדו' המסובבו' ויכיר אותם באיזה ענין יהיו טובי' ורעתסכמו שיקרה כמשפט ידיעי' כל החכמו' שהחוקר בם ישים לבו אל ידיעי' כלליה' אולי אשר ירצה בדרישתו: אולם מי זה ידרוש לרבים מוסר השכל אשר חפצו ישכי'ם להטו' לבב

וזה אמנם לבני בים שומעי בני אדם רבים או מעטי' לאמת בטוב המדו' אזי : ראוי
מוסר אבל לסוררים יותר מוטל' הדת המדיני' כאמור לו לנמוס . לאיש כזה ראוי לנסו' את עצמו אולי יכול לשום
לרעלה בהיו' לה עת להכריח כל בן בליעל ללכת בדרך דת אשר אמר כי הוא זה הנהגה ישרה כוללי' לכל אנשי
טובים · יבדלו הלמודי' · למודי המוסרים הפרטיים נבדלים המדינה : יהיו עונים בדתו' . אך ראוי שידע מיטב הדתו'

ומכחם

לאחרים כראוי. וגם אם הוא כן א"א לאשר הוא רוצה להיות שלם במלאכתו שלא ירע הכלל ויכיר אותו באיזה ענין כמו שיקרה זה אצל החכמות כי כבר אמרנו כי החכמה היא אצל הכללים. אמנם אולי אשר ירצה בדרישתו לעשות יותר טובים רבים או מעטי' ראוי לו לנסות להיות משים דת. אמנם יהיו טיבי' בדתות לבאר כל אחד והפכו. וזה אינו ראוי לכל אחד כי אם לאיש יודע כמו שהו' ברפואה. ובאשר אשר יהי' מהם דרישה ותבונה:

פרק טז לכן

אחר אלה ראוי להבין איך יהיה לשום אדם משים דת. ואם הוא כמו הדברי' האחרים המדיניי' כי המושמת היה נראה שהי' המדיני' או אינו נרא' [במדיני' ושא'] (נ"א דומי' המדיני' לשא') הידיעו' והכחו' כי אמנ' באחרי' ירא' שהו' דבר אחד מביאי' הכחות והפועלי' אות' כמו הרופאי' והסופרי'. אמנ' במדינית הם נודרי' להורות והו' בהטעאה. כי אמנ' אין אחד שיעשה כן. אבל הנוהגי' כפי המדינית יראה אשר יעשה באיזה כח ובנסיון יותר מאשר בשכל. כי לא יראה בו יכתבו אלו הדברי' ולא יאמרו אות'. ואם הוא אולי יותר טוב מאמור דברי' סתומי' וחסרי'. גם כי לא יעשו בניה' מדיני' או אחרי' מאוהביה'. כי היה דבר טוב אם יוכלו לעשות כי אין דבר טוב אשר יוכלו יותר להועיל למדינותיה' מהניח' תחתיה' ולא יהיה דבר נבחר להם מאשר יהיה להם כח לעשות מדייני' ולא יוכלו להועיל דבר אחר יותר מאשר מאד אוהבי'. אמנ' לא יראה היות דבר קטן הנסיון ומועיל מעט להיות מדיני. כי אם אינו כן לא יהיו בהרגל המדייני' יותר מדייני'. ובעבור זה המתאוי' דעת המדינית צריכי' אל הנסיון. ואמנ' המטעי' הנודרי' מאד יהיו רחוקי' מלמוד כי לא ידעו מה היא ולא אצל הדברי' תהיה כי לא היו שמים אותו בצחות הלשון או רע ממנה. גם לא יחשוב שהו' קל לשום דתות כאסוף דתות מוסכמי' עליה' ולבחור מהם היותר טוב כמו שלא היה הבחירה והשכל והמשפט

ושנית הוא שיבחרו בכל מדה נכונה טובה ורעתם עוזבתה ותקונת שכרה וענשה: וזה אינו ראוי. אך לא כל אחד האנשים ראוי לשום דת כי אם יודע מבין בטוב ההנהגה להביא את המונהגים אל מנוחה ההצלחה האנושית ואל נחלת האושר אף כל יעיקו להם מלות הדת בשום מקום ובשום זמן עד עולם כי אם אדרבה בם יחיו חיים ערבים בכ"ע ובכל זמן: ובאשר אשר ימיי. אף כי יבין דעת לחוקק להם חקי' טובי' אשר בתבונה יבינו כמבואר ולהביאם אל אושר העיון אשר בדרישה וחקירה יכון:

פרק טז לכן אחר אלה אחר המביא' בקודם צורך שימת הדת לכן הכרח הוא לבאר בזה מעל' האישים משי' הדת שאמרו במה ואיך יכון לשום דת: ושהוא. ואם פועל שימי' הדת הוא כשאר פעולו' המדיני' יען הדת המושמת עסקה במדיני': או אינו נראה. או אולי לא תדמה שימת הדת במדינית לשאר הידיעות שהיודע מבין באותה הידיעה הוא הפועל בה: באחרים בשאר. הידיעות: מביאי הכחות. יודעי החכמה שהם בכח לפעול הם עצמי הפועלי' בה כמו הרופא היודע חכמת הרפואה בכח הוא עצם הרופא בפועל וכן הסופר: אמנם במדיניות משא"כ המדיני' שאין שיודע בכח יוכל לפעול בה בפועל. עד שהמספרים להורות לעם טוב ההנהגה המדינית המה מתעים ותועים בתוהו לא דרך. יען אין אחד המורים יוכל למלא דבר להטיב ההנהגה כמו שנדר ורומז למחוקקי הנימוסים אשר טעו והטעו בני האדם בימים ההמה לאמר כי הם שלוחי האל' לשום דת אלהי לפניהם והיו נודרים לעם ר"ל מבטיחים אותם על שקר להורותי הנהגה מיושרת ומאושרת לטוב להם בזה ובבא. והיו כותבים דתיהם בשירי' ומליצות סתומים הנאו' וחסרי השלימות ויטעום בזניהם כי לא ידעו בנסיון מה זה טוב לעם מדינה ומדינה כטבעם בזמניהם. וקצת מניחי הדתות כמו אלה הבינו זה על כן עזבו יושר ההנהגה ביד הכהנים אשר יהיו בימים ההם כאלו מן השמים יקיימו מה שיקבלו הכהנים למטה לעשות בזמניהם. וגם אלה שגו והשגו. כי הכהני' בזמניהם מנעו את העם מהשכל למען היות אלה הכהני' מול האלהים יודעי טוב ורע והעם יהיה להם לעבדים נושאי מנחה ונותני מתנות ע"כ ינהלו' בתוהו לא דרך: אבל הנוהגים. אבל יראה שמניחי הדתות במנהגי המדינית שמים דתיהם לפי הנסיון אשר ינסו טבע אנשי המדינה בהרגילם עמהם. או אז ישימו דת אשר מכוון

הנלאים אם לתקן המעוות אשר בטבעם כפי העולה מנסיונו ואם לנהלם בפתי האושר כפי הניאות לטבעם ולטבע מדינתם אשר נמן בנסיונו: יותר מאשר בשכל. יותר יעזר בבחינת הנסיון בשימת הדת יותר ממה שיעזר בדברים הכוללים השכליים המסרחים להנהגה המדינית: כי לא יראה. והאות כי לא ישענו על השכל לבד כי אם בנסיון ג"כ. הוא שאין שום חכם מדיני כותב איך יתנהג משים הדת בכללי ופרטי דתו אשר ישים לפני אנשי מדינתו. וזה יען אשר לא יוכל עשותו לפי הבחינה השכלית לבד כ"א גם בנסיון אשר יעשה משים הדת לטעמו במקומו. מאמור דברים סתומי'. ויתכן שבעבור זה כל יכתבו כל יאמרו מנהגי שימת הדת יען לא ידעו מפרטי הנסיון מאומה ולולי יכתבו אפס קצה כללי השכל מנהגי הנהגת הדת ולא פרטי הנסיון אז היו הדברי' סתומים וחסרים מכללי הנסיון לכן עזבו הבחינה: גם כי לא יעשו גם לא יחפצו לעשות בניהם אחריה' או אחרים מאוהביהם מנהיגי המדינה בכתביהם אחריהם. כי לא יועילו למו בעבור חסרון מכתב הנסיון ההווה לטעמו. כי היה דבר טוב. אם היו יכולים על זה לעשות היה זה דבר טוב מאד ומועיל לבאים אחריהם מאשר יניחו אחריה' מנהיגים כמותם. ולא יהיה דבר נבחר. ולא יהיה דבר טוב ונבחר לבניהם. או לאוהביהם יותר מעשותם מנהיגי המדינה למען הישיר אנשים רבים ולעשותם מדינים אחריהם. אבל הנסיון מעכב כאמור. אמנם לא יראה. אך אינו נראה שהנסיון הוא דבר קטן או מועיל מעט בשימת הדת. כי אם אינו גדול לא היה ההרגל פועל במדיניי' עד שהמורגלים בטוב ההנהגי' יהיו יותר מדיניי' מהבלתי מורגלי' ואחר שההנהגה תלויה בהרגל וההרגל נודע לפי הנסיון לכן תהיה ידיעת הנסיון עזר גדול לשימת הדת כאמור: ואמני' המטעי' כבר העירותי אל מי זה ירמוז הכו' כי לא ידעו. כי המטעי מניחי הדתות הבדויות לא ידעו מה היא תכלית הדת ואבל אלא הטובות ר"ל לאיזה הטובות תנהג הדת: כי לא היו שמים והעד כי אם היו מכוונים טובות העם בדי לא היו כותבים אותה בדרך שירי' ומשלי'. אר יותר רע ממנה ר"ל שנתנו דת מגרעותי' והסרון כאמור למעלה עד שרוב ההמון בלתי מבינים בה מה שאין זה מחק הדת האמיתי' שצריכה להיות מבוררי' המלי' ולא הכללים פן ישעה המשעה עקלקלותיו: גם לא יחשוב. גם אין לחשוב כי דבר קל הוא לאדם דת בבחירי' דברים טובים מאשר דתות כמו

והמשפט הישר דבר גדול כמו באלה אשר אצל המוסי"קא · כי אחר שנסו הפרטים ישפטו על יושר הפעולות במה ואיך ישלמו יבינו כי אלה הדברי' לאלה ואיך הם למי מסכימי' אמנ' אשר הם בלתי מנסי' יהיה נסתר מהם אם הפועל יהיה טוב או רע כמו שכתוב כי אמנם הדתות המדיניות יתדמו לפעולות א"כ המשים דת יהיה מאלה ואיך ישפוט מאלה אשר הם טובות לא יראה זה. וגם כן הרופ' לא יהי' עם הדברי' הכתובים גם אם יאמרו לו הרפואות בלבד גם איך ירפאו ובאיזה ענין ראוי לעשות בב"א מעניני האדם · אמנ' הדברי' אשר יאמרו המנסי' יראה כי הם מועילי' · אמנם מאשר הם אינם יודעי' זה בלתי מועילי' · ואם כן אולי ראוי אסיפת הדתות ומנהגות המדינה מאשר הם יכולי' לעיין ולשפוט מה הם הדברי' ויכירו איך הם לכל אחד יהיו מועילים אמנ' מאלה אשר יעברו אל זה הדברי' בלי קנין הנסיון לא יוכלו לשפוט מהם הטיב אם לא במקרה כי אמנ' אולי יותר יהיו משכילי' אל זה ויהיו כן · יען כי הראשוני' עזבו בלתי נחקרת תשומת הדת · אולי יהיה יותר טוב שנבין לדבר ממנה ובכלל מכל הנהגת המדינה אשר זאת חלק ממנה יען נשלים הפילוסופיא אל הידיעה הפועלת בדברים האנושיים : ואמנם תחלה ננסה לעבור על אשר הם כפי החלק כי הוא נאמר טוב מהקדמוני' · אחר כך מהנהגות המדינות מקובצות לעיין אשר מהם יושיעו ומהם יפסידום לכל אחד מההנהגות ובעבור איזה מהסבות איזה הנהגת המדינה היא טוב' ואיך היא מסודרת כל אחת מהן. ומה הן הדתות והמנהגות אשר תרגיל ועל כן נאמר מתחילים .

סליק ספר המדות בעזה"י

כמו שאין להשוב שבחירם השכל לבחור משפטים ישרים מהנבוכי' שלב הוא דבר גדול אלא שימ' הדת כאמור למעלה כי עיקר שימ' הדת תלוי בנסיון טבע המדינה ומזג יושביה. כמו באלה . כמו המנגנים בכלי שיר המנסי' את המיתרים אם תפוחים הם כראוי עד שיתנו פרק בשיר בקולו' גבוהים ונמוכים כפי ערך המוסי"ק כן ינסה נותן הדת טבע המדינה ומזג מקבלי הדת : כי אחר שנסו הפרטי' אמנם כן טבע משימי הדת אחר שינסו פרטי טבע המדינה ויושבים לא ידעו מה זה טוב וישר להם ובמה זה יזכה האיש לשמור דרך השלמתו' כפי טבעו עד יבוא אל המנוח' ואל נחלת האושר וההצלחה האמתי'. יבינו כי אלה הדברי' אלה המנסים יבינו איזה הדברים טובים לאלה האנשים ואיך ישמו אך הבלתי מנסים יעלם מהם אם החוק אשר יחוקקו הוא טוב או רע כמו שכתוב בדת : למי מסכימים. לאיזה שכלים יסכימו החקים בכלל : יתדמו לפעולות . החקים אשר בדת יחוקקו כפי הפעולות המורגלות בעם אם לעזור בהרגל רע או להרגיל הטוב . יהי' מאלה · לכן מוכרח הוא שיהיה המשים דת יודע מאלה הפעולות בנסיון: ואיך ישפוט · כי איך ישפוט בתיקון הפעולות שמדינה להטיבם איש לא יראה זה ר"ל איש לא ידעם בנסיון : וג"כ הרופא כי כמו שרופא הגוף לא יתכן לו לרפוא החולה אם לא יראהו ויבחן מחלתו כמה פעמים אף כי ידע הרפואה בכלל והחלי ג"כ וזה כי פרטי הרפוא' והרכבת כמות הסמים והאיכות משתנה מאד לפי שינוי פרטי המחלה וכן רופא הנפשות ר"ל ומשימי הדת מוכרחים לדעת פרטי פעולת העם בנסיון לתת רפאות שלם מפרטי חליי הנפש המיוחד לה . אשר יאמרו המנסים : החקים אשר יחוקקו בעלי הנסיון יועילו הרבה במדינ' אך חקי המחוקקי' אשר לא ידע בנסיון לא יועילו כי לא ידעו במה יכשל העם : וא"כ אולי ראוי · לכן יתכן לכל משים דת לעיין בדתי מדינות שונות לבחור כל חוק טוב ומנהג ישר ולבחור המעשים המועילים לטובות מדינתו ולתכלית האושר וההצלחה האמתית : אמנם מאלה · אולם מאלה משימי הדת מי שאיננו בקי בנסיון איננו יכול לשפוט שייטיב מה זה טוב לעדתו אף כי יבחר מדתות אחרות . וזה כי כמו רפואת הגוף הרפואה שמועיל לחולה א' יתכן שמזיק לחולה אחר אשר כן הדבר במינו ברפואת הנפש ר"ל חקי הדת · ורצה לדבר אפר פרה המטהר טמאים ומטמאה טהורים · ויתכן שדת אחת תיכון מאד ותשים התכונה טובה וישרה במדינה אחת לפי טבע הארץ ההיא ומזג אנשיה אך לא במדינות אחרות כמו הקרבנות אשר לא היו נוהגים כ"א בירושלים ובבית הבחירה וכמו מצות חובות הארץ שבלתי נוהגים רק בא"י ויעוין מש"כ הרמב"ן בפי' התו' עקב אשר שמע אברהם בקולי (ראשית

ד"ה ואולי יותר. אולי יותר היו שלמה משימי הדת שופטים טוב אם היו נותנים לב להשכיל על דבר הנסיון משיגיע להם המשפט הטוב בשימת הדת במקרה האמור' ויהיו כן · ויהיו השופטים המיושמי' מהמשכילים הבאים לנסיונים אשר כמו: יען כי הראשונים' והטעם שהנסיון היא העיקר בשימת הדת הוא מה שלא חקרו הקדמונים להביא כללים ידועים איך ישימו משימי' הדת מנהגים לעם ואיך יחוקקו חק לבאים אחריהם וזה בעבור שעיקר שימת הדת תלוי בנסיון משים הדת . לשעתו אשר אין לו דבר עם הכללים : אולי יהיה · אולי ראוי הוא וטוב שנשים לבנו בזה לדבר משימת הדתו' באשר הוא חלק מכללי הנהגת המדינה אשר בה עסקנו בזה : יען נשלי' בהוי' שימת הדת משלום החכמה המדיניות כי היא ר"ל שימת הדת ידיעה נחקרה בפעולות אנושיות : ננסה לעבור · ראוי למשים הדת לעיין בנסיון הטובות הפרטיים יען מהם יתחברו הכללים אשר כן אמרו הקדמונים לשום העיון על הפרט ואח"כ על הכלל המחובר מהפרטים : אח"כ מהנהגות אח"כ לשום עיוננו בחקי הדתו' המסופקות למדינות הרבה לדעת איזה מהם יהיו לעזר למו ואיזה מהם יהיו להפסד למו למען קיים שעתרים ולבטל המפסידי' ובעבור איזה מהסבות · ולאיזה סבה נתייסד כל חוק כי אם אפס תקוה במדינה לסבה אפס תקו' לחוק אשר הוסד בעבורה . ומה הן הדתו' או לא יתן אל לבו לבחור דת וחוק הנאו' במדינתו להרגיל את העם במעשיה' · וע"כ נאמר מתחילים . בעבור שמשימת הדת היא הפועלת מהנסיון לשעתו לכן נעזבה בלתי נחקרי' כ"א נימסר ביד המשכילי' לשום הדת ר"ל למשים בשעתו למדינתו : ובזה נשלם ביאור ספר המדו' ונשלמה השלמתו . במכתב ובדפוס היום עש"ק ז' מרחשון ה"א תקנ"ח לאלף הששי פה ברלין קרי' מלך רב : כה יזכני ה' להדפיס שאר חבורים שחברתי לאלקים ביעקב ולהפיצם בישראל לעיר

הצעירים יצחק לבית לוי איש סטנאב :

(זה הציור שייך לפנים הספר)

א ב ג ט ד ה ז ח י

ככלי רלען בית מגעלי'